

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ  
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ  
ΤΜΗΜΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΕΡΓΟ: ΧΑΡΤΟΓΡΑΦΗΣΗ-ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ  
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ  
(2003ΣΕ04530072)

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΕΡΓΟΥ : Λαμπροπούλου Βενέττα,  
τ.Αντιπρόεδρος Π.Ι., τ.Πρόεδρος του Τμήματος  
Ειδικής Αγωγής Π. Ι., Καθηγήτρια Ειδικής Αγωγής  
Πανεπιστήμιο Πατρών.

ΜΕΤΡΟ : 1.1

ΕΝΕΡΓΕΙΑ : 1.1.4 «Αναβάθμιση και επέκταση του  
θεσμού της εκπαίδευσης ατόμων με ειδικές  
ανάγκες (ΑΜΕΑ) στην Πρωτοβάθμια και  
Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση» ΠΡΑΞΗ  
Ε.Π.Ε.Α.Ε.Κ : 1.1.4.α

ΔΡΑΣΗ Β': ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΑΝΑΛΥΤΙΚΩΝ  
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ : Μαρκάκης Εμμανουήλ, Επίτιμος  
Ειδικός Πάρεδρος Ειδικής Αγωγής Παιδαγωγικό  
Ινστιτούτο

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ  
ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ  
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ  
ΤΜΗΜΑ: ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ  
ΕΡΓΟ: «Αναλυτικά Προγράμματα»**

## **ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΑΥΤΙΣΜΟ**

**Υπεύθυνη Ομάδας: Σοφία Μαυροπούλου**

**ΟΜΑΔΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:  
Ασωνίτου  
Γρηγορίου Φωτεινή  
Κακλαμανάκη Ελένη  
Κούρτη Βενετία  
Μαγαλιού Ευαγγελία  
Μητροπούλου Ευδοκία  
Παΐζη Όλγα  
Τσακπίνη Καλλιόπη  
Τσιούρη Ιωάννα  
Τσιραμπίδου Μαρία  
Καρζή**

Η Ειδική Αγωγή παρουσιάζει σημαντική ανάπτυξη τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας. Το νομικό πλαίσιο, ιδιαίτερα όπως διαμορφώθηκε με τον νόμο 2817/2000 έχει εκσυγχρονιστεί και εναρμονισθεί με την Ευρωπαϊκή πολιτική για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και την ενσωμάτωση των μαθητών με ειδικές ανάγκες μέσα στα κοινά σχολεία. Έχουν, επίσης, δημιουργηθεί αρκετές και διαφορετικές σχολικές δομές, όπως για παράδειγμα τα Τμήματα Ένταξης μέσα στα σχολεία της γενικής εκπαίδευσης, τα Ειδικά Σχολεία για διάφορες κατηγορίες μαθητών με ειδικές ανάγκες, τα Προγράμματα Συνεκπαίδευσης, τα Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης, τα ΤΕΕ Ειδικής Αγωγής, τα Κέντρα Διάγνωσης, Αξιολόγησης και Υποστήριξης των Μαθητών με Ειδικές Ανάγκες, κλπ. Ακόμα έχουν υλοποιηθεί πολλά προγράμματα ευαισθητοποίησης, επιμόρφωσης και εξειδίκευσης των εκπαιδευτικών πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης στη διδασκαλία μαθητών με διαφορετικές ειδικές ανάγκες.

Παρόλα αυτά όμως πολλά προβλήματα παραμένουν άλυτα, ενώ ανακύπτουν συνεχώς καινούρια με τη λειτουργία των νέων δομών ειδικής αγωγής και την αύξηση του πληθυσμού των μαθητών με ειδικές ανάγκες στα σχολεία της γενικής εκπαίδευσης. Η έλλειψη συγκεντρωτικών στοιχείων για το χώρο της Ειδικής Αγωγής είναι ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα. Για παράδειγμα, σήμερα λειτουργούν στη χώρα πάνω από 300 σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής, για τις οποίες υπάρχουν ελάχιστα στοιχεία. Ιδιαίτερα περιορισμένα είναι τα στοιχεία που αφορούν τους μαθητές και τις μαθήτριες με ειδικές ανάγκες, τα ιδιαίτερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν αλλά και τα χαρακτηριστικά των προγραμμάτων που παρακολουθούν. Η τελευταία έκθεση σχετικά με τη δομή και τον πληθυσμό της Ειδικής Αγωγής δημοσιεύτηκε το 1994 με βάση στοιχεία του 1989 (Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής, 1994). Από τότε δεν έγινε καμιά συστηματική προσπάθεια χαρτογράφησης του χώρου της Ειδικής Αγωγής.

Η παραπάνω κατάσταση σε συνδυασμό με την ενεργητική και σημαντική προσπάθεια της Πολιτείας τα τελευταία χρόνια για αναδιοργάνωση και βελτίωση της Ειδικής Αγωγής, αναδεικνύει την αναγκαιότητα και τη σημασία της χαρτογράφησης. Η εκπόνηση και η υλοποίηση ενός σοβαρού προγραμματισμού ανάπτυξης του χώρου, προφανώς, απαιτεί γνώση σχετικά με τον πληθυσμό που εξυπηρετείται, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες του. Η κατανομή των πόρων συνολικά και ειδικότερα, η ίδρυση νέων μονάδων Ειδικής Αγωγής, η επιλογή τύπων σχολικών μονάδων, η εξειδίκευση και η προετοιμασία κατάλληλων στελεχών προϋποθέτει τη χαρτογράφηση του χώρου της Ειδικής Αγωγής. Η χαρτογράφηση της Ειδικής Αγωγής είναι αναγκαία, επίσης, για οποιαδήποτε επιστημονική μελέτη που θα επιτρέψει έναν εθνικό σχεδιασμό για την Ειδική Αγωγή μακριά από μιμητισμούς, στηριγμένο στις πραγματικές ανάγκες, χαρακτηριστικά και δυνατότητες της ελληνικής πραγματικότητας.

Τα τελευταία χρόνια παγκόσμια αλλά και στη χώρα μας, έχει εδραιωθεί η άποψη πως όλοι οι μαθητές, ανεξάρτητα από οποιαδήποτε ιδιαίτερη ανάγκη ή χαρακτηριστικό που διαφοροποιεί την εθνική, πολιτισμική ή κοινωνική τους ταυτότητα, πρέπει να έχουν ίσες ευκαιρίες μάθησης με τους υπόλοιπους μαθητές μέσα σε ένα σχολείο για όλους. Η παροχή ίσων ευκαιριών υπερβαίνει την ισότητα στην πρόσβαση στην εκπαίδευση, περιλαμβάνοντας και τη διαφοροποίηση-προσαρμογή του εκπαιδευτικού συστήματος συνολικά. Η διασφάλιση, δηλαδή, της ύπαρξης ίσων ευκαιριών προϋποθέτει από τη μια την ενσωμάτωση των αρχών της Ειδικής Αγωγής σε αυτές του γενικού αναλυτικού προγράμματος, και από την άλλη, τη λήψη μέτρων ώστε να διασφαλίζονται οι ιδιαίτερες ανάγκες των μαθητών καθώς και οι συνθήκες για την επιτυχή εφαρμογή της ένταξης / συνεκπαίδευσης. Αυτό πρακτικά σημαίνει ότι τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών της Γενικής Εκπαίδευσης είναι ευέλικτα, ενώ παρέχονται παράλληλα και διαφοροποιημένα ή ειδικά ΑΠΣ για κάθε κατηγορία μαθητών με ειδικές ανάγκες, όπως συμβαίνει στις χώρες της Ευρώπης.

Στην Ελλάδα, παρά το γεγονός ότι η Ειδική Αγωγή λειτουργεί οργανωμένα πάνω από 25 χρόνια, δεν έχουν αναπτυχθεί μέχρι σήμερα κατάλληλα αναλυτικά προγράμματα, που να ανταποκρίνονται στο σύνολο των ειδικών αναγκών των μαθητών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την έντονη διαφοροποίηση του περιεχομένου αλλά και των στόχων διδασκαλίας στις

διάφορες μονάδες Ειδικής Αγωγής ή την ανεπιτυχή προσπάθεια εφαρμογής του αναλυτικού προγράμματος της γενικής εκπαίδευσης. Οι παραπάνω συνθήκες θέτουν σε σοβαρή αμφισβήτηση την αποτελεσματικότητα της παρεχόμενης Ειδικής Αγωγής στη χώρα μας. Ακόμη, αμφισβητείται, η ίση πρόσβαση στην εκπαίδευση στο βαθμό που δεν εφαρμόζεται το ίδιο αναλυτικό πρόγραμμα σε όλες τις σχολικές μονάδες Ειδικής Αγωγής.

Οι σύγχρονες συνθήκες εκπαίδευσης και ένταξης των παιδιών με ειδικές ανάγκες στο σχολείο, στην εργασία και συνολικά στην κοινωνία αναδεικνύουν επιτακτικά την ανάγκη για ουσιαστική και συστηματική προσέγγιση της εκπαίδευσης τους. Σήμερα, η Ειδική Αγωγή είναι διεθνώς ένας επιστημονικός χώρος και έχει απομακρυνθεί από τις προνοιακές- ιατρό κεντρικές αντιλήψεις του παρελθόντος. Τα ερευνητικά δεδομένα της τελευταίας εικοσαετίας τεκμηριώνουν τις μαθησιακές ικανότητες των μαθητών με ειδικές ανάγκες και τις δυνατότητες εκπαιδευτικής, επαγγελματικής και κοινωνικής τους ένταξης στο βαθμό που δεχθούν κατάλληλη εκπαίδευση. Οι σχολικές μονάδες Ειδικής Αγωγής δεν αποτελούν χώρο θεραπείας ή φύλαξης των παιδιών με ειδικές ανάγκες, αλλά χώρο εκπαίδευσης και μάθησης. Όμως, για να είναι εφικτή η υλοποίηση μιας συστηματικής, επιστημονικής και κατάλληλης εκπαίδευσης, είναι απαραίτητη η ύπαρξη κατάλληλων αναλυτικών προγραμμάτων, που να ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες ανάγκες κάθε κατηγορίας αλλά και κάθε παιδιού στην ειδική αγωγή, ώστε να μπορεί να υλοποιείται η εξατομικευμένη εκπαίδευση του.

Στο νόμο 2817/2000 της Ειδικής Αγωγής ορίζονται σαφώς οι κατηγορίες μαθητών που έχουν ειδικές ανάγκες και η υποχρέωση του σχολείου και της πολιτείας να εφαρμόσει ειδικά προγράμματα, μεθόδους και υλικό, ώστε να διευκολυνθεί η εκπαίδευση τους στα πλαίσια κυρίως της γενικής εκπαίδευσης.

Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο εκπόνησε πρόσφατα Ενιαίο Διαθεματικό Πλαίσιο και νέα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών. Η προσπάθεια αυτή έγινε για να εναρμονισθούν τα Προγράμματα Σπουδών της γενικής εκπαίδευσης με τα καινούργια δεδομένα της κοινωνίας της πληροφορίας και της γνώσης, της πολύ πολιτισμική της αλλά και της αναγνώρισης των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών των μαθητών και των δικαιωμάτων τους για ένταξη και ισότιμη εκπαίδευση σε ένα ενιαίο σχολείο.

Για πρώτη φορά στα προγράμματα αυτά γίνονται αρκετές αναφορές στους μαθητές με ειδικές ανάγκες. Παρ' όλα αυτά και ενώ δημιουργούνται κάποιες ευνοϊκές συνθήκες στο γενικό σχολείο, οι μαθητές με ειδικές ανάγκες χωρίς κατάλληλες προσαρμογές ή διαφοροποιημένα ΑΠΣ συναντούν τεράστια εμπόδια στην εκπαίδευση τους.

Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο ανταποκρινόμενο στις παραπάνω ανάγκες του χώρου της Ειδικής Αγωγής ανέλαβε την υλοποίηση ενός αρκετά φιλόδοξου προγράμματος με σκοπό α) την πλήρη χαρτογράφηση του χώρου της Ειδικής Αγωγής και β) τη μελέτη και εκπόνηση/ προσαρμογή Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών (ΑΠΣ) για διαφορετικές κατηγορίες μαθητών με ειδικές ανάγκες. Το πρόγραμμα αυτό εντάχθηκε στο 2<sup>ο</sup> Επιχειρηματικό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης (2<sup>ο</sup> ΕΠΕΑΕΚ) του ΥΠΕΠΘ και υλοποιήθηκε κατά τη διάρκεια 2003-2004. Λόγω της έλλειψης Συμβούλων και Παρέδρων στο Π.Ι. εξειδικευμένων σε διάφορες κατηγορίες Ειδικών Αναγκών, τον συντονισμό των ΑΠΣ για κάθε κατηγορία μαθητών ανέλαβαν ειδικοί του χώρου, κυρίως Πανεπιστημιακοί, δάσκαλοι, οι οποίοι συγκρότησαν συγγραφικές ομάδες για κάθε κατηγορία ειδικών αναγκών.

Την ευθύνη για τη σύνταξη των ΑΠΣ για τους μαθητές με βαριά νοητική καθυστέρηση ανέλαβε ο κ. Σπυρίδων Σούλης, Επίκουρος Καθηγητής Ειδικής Αγωγής του ΠΤΔΕ του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων. Τη σύνταξη ΑΠΣ για μαθητές με ελαφριά και μέτρια νοητική καθυστέρηση ανέλαβε η Καθηγήτρια Ειδικής Αγωγής του ΠΤΔΕ του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Σταυρούλα Πολυχρονοπούλου. Την ευθύνη των ΑΠΣ για τους μαθητές με προβλήματα όρασης ανέλαβε η Καθηγήτρια Ειδικής Αγωγής του ΠΤΝ του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών κ. Αθηνά Σιδέρη και των ΑΠΣ για τους μαθητές με κινητικές αναπηρίες η Καθηγήτρια Ειδικής Αγωγής των ΤΕΦΑΑ Αθηνών κ. Δήμητρα Κουτσούκη. Την ανάπτυξη ΑΠΣ για τους μαθητές με προβλήματα ακοής ανέλαβε η

υπογράφουσα, ενώ το ΑΠΣ για την Ελληνική Νοηματική Γλώσσα ο Σύμβουλος Ειδικής Αγωγής του Π.Ι. κ. Βασίλης Κουρμπέτης. Τα ΑΠΣ για παιδιά με αυτισμό ανέλαβε η Λέκτορας Ειδικής Αγωγής του ΠΤΕΑ του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας κ. Σοφία Μαυροπούλου, τα ΑΠΣ για τα Εργαστήρια Ειδικής Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης (Ε.Ε.Ε.Κ.) ανέλαβε ο κ. Γεώργιος Αλεβίζος, διευθυντής του ΕΕΕΕΚ Καλλιθέας, ενώ τα ΑΠΣ των ΤΕΕ Ειδικής Αγωγής η Πάρεδρος του Π.Ι. κ. Μαρία Δροσινού. Τη σύνταξη ειδικού πλαισίου ΑΠΣ για παιδιά με πολλαπλές αναπηρίες- τυφλοκωφά ανέλαβε ο ειδικός στο αντικείμενο εκπαιδευτικός κ. Πέτρος Ορφανός. Επίσης, η κ. Ιωάννα Λόξα ανέλαβε τη σύνταξη οδηγού ΑΠΣ για τους μαθητές με ιδιαίτερες ικανότητες και ταλέντα, οι οποίοι έχουν συμπεριληφθεί ως κατηγορία μαθητών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες πρόσφατα στο νόμο της Ειδικής Αγωγής. Τον συντονισμό όλων των ομάδων ανάπτυξης των ΑΠΣ ανέλαβε ο ε.τ. Πάρεδρος του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου κ. Εμμανουήλ Μαρκάκης.

Η χαρτογράφηση του χώρου της Ειδικής Αγωγής έγινε σε συνεργασία με τη Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής του ΥΠΕΠΘ (τον Διευθυντή κ. Κωνσταντίνο Θηβαίο και τη Γενική Διευθύντρια κ. Ελένη Τσάπρα). Τον όλο συντονισμό της δράσης αυτής ανέλαβε η κ. Σουζάνα Παντελιάδου, Καθηγήτρια Ειδικής Αγωγής του ΠΤΕΑ του Πανεπιστημίου της Θεσσαλίας. Τα αποτελέσματα της χαρτογράφησης περιλαμβάνονται σε ειδικό τόμο, ο οποίος διατίθεται από το Π.Ι. και το ΥΠΕΠΘ (Διεύθυνση Ειδικής Αγωγής). Περιλαμβάνει μια λεπτομερειακή καταγραφή α) του μαθητικού πληθυσμού που φοιτά στις Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής (ΣΜΕΑ), β) των δομών της Ειδικής Αγωγής, γ) των εκπαιδευτικών και των εργαζομένων στο χώρο της Ειδικής Αγωγής, δ) των φορέων που δραστηριοποιούνται στην Ειδική Αγωγή και ε) της σχετικής νομοθεσίας.

Τα στοιχεία της χαρτογράφησης προέκυψαν από την ανάλυση 1.192 ερωτηματολογίων που στάλθηκαν σε όλες τις μονάδες Ειδικής Αγωγής καθώς και από συνεντεύξεις και στοιχεία που αντλήθηκαν από άλλες πηγές. Ο τόμος της χαρτογράφησης είναι ένας χρήσιμος τόμος για τους ενδιαφερόμενους φορείς και τους Επιστήμονες. Περιλαμβάνει αρκετά συγκεντρωτικά και αναλυτικά στοιχεία τα οποία διατίθενται και ηλεκτρονικά. Η πλούσια βάση δεδομένων που έχει ειδικά σχεδιαστεί μπορεί να εγκατασταθεί στις ηλεκτρονικές σελίδες του Π.Ι. ή του ΥΠΕΠΘ έτσι ώστε να αποτελεί πηγή ενημέρωσης και να εμπλουτίζεται συνεχώς.

Η ανάπτυξη των ΑΠΣ Ειδικής Αγωγής περιλαμβάνει 6 κατηγορίες μαθητών με ειδικές ανάγκες: α) με βαριά και μέτρια-ελαφριά νοητική καθυστέρηση, β) με προβλήματα ακοής, γ) με προβλήματα όρασης, δ) με κινητικές αναπηρίες, ε) με αυτισμό, ζ) με πολλαπλές αναπηρίες (τυφλοκωφά).

Για την κατηγορία των μαθητών με Μαθησιακές Δυσκολίες θα αναπτυχθούν ΑΠΣ σε επόμενη φάση σύμφωνα με το σχεδιασμό του Π.Ι. και του 2ου ΕΠΕΑΕΚ.

Για καθεμία από τις παραπάνω 6 κατηγορίες ειδικών αναγκών αναπτύχθηκαν ειδικά ΑΠΣ ή έγιναν κατάλληλες προσαρμογές ή διαφοροποιήσεις των ΑΠΣ γενικής εκπαίδευσης σύμφωνα με τις συγκεκριμένες ανάγκες κάθε κατηγορίας. Έτσι για τους μαθητές, για παράδειγμα, με κινητικές αναπηρίες ή αυτούς με προβλήματα όρασης ή ακοής, κλπ, όπου κρίθηκε απαραίτητο από τις ειδικές ομάδες συγγραφής των ΑΠΣ, χρησιμοποιήθηκαν αυτούσια ή με ελάχιστες διαφοροποιήσεις τα ΑΠΣ της γενικής εκπαίδευσης του Π.Ι. Αυτό απαιτούσε προσεκτική μελέτη και γνώση των ΑΠΣ της γενικής εκπαίδευσης από όλες τις ομάδες καθώς και γνώση των αναγκών κάθε κατηγορίας. Οι όποιες διαφοροποιήσεις ή η ανάπτυξη για μερικά μαθήματα ειδικών ΑΠΣ έγιναν μόνο για τις κατηγορίες των μαθητών που κρίθηκε αναγκαίο από τους ειδικούς. Για μερικές κατηγορίες μαθητών αναπτύχθηκαν (ή έγιναν προσαρμογές) ΑΠΣ τόσο για την πρωτοβάθμια όσο και για τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση, ενώ για άλλες κατηγορίες μαθητών, όπως για παράδειγμα για τους μαθητές με νοητική καθυστέρηση, αυτισμό, κλπ, αναπτύχθηκαν ΑΠΣ πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, ΕΕΕΕΚ και ΤΕΕ Ειδικής Αγωγής.

Συνολικά εργάστηκαν για το έργο της χαρτογράφησης και των ΑΠΣ Ειδικής Αγωγής 170 άτομα, στην πλειοψηφία τους εκπαιδευτικοί που εργάζονται σε διάφορες μονάδες Ειδικής

Αγωγής. Πολλοί από τους συμμετέχοντες έχουν μακροχρόνιες σπουδές και εμπειρία στο χώρο της εκπαίδευσης των μαθητών με ειδικές ανάγκες. Συμμετείχαν, επίσης, όλοι οι συνάδελφοι από τα Πανεπιστήμια της χώρας με εξειδικευμένες γνώσεις σε κάποια κατηγορία ειδικών αναγκών. Τα μέλη του Τμήματος Ειδικής Αγωγής του Π.Ι. καθώς και άλλοι ειδικοί από την Ελλάδα και το εξωτερικό συμμετείχαν ως αξιολογητές.

Γενικά το θεωρητικό φιλοσοφικό υπόβαθρο που πλαισίωσε το έργο αυτό αντλήθηκε από τα νέα δεδομένα της επιστήμης σχετικά με την ένταξη και την ισότιμη εκπαίδευση των μαθητών με ειδικές ανάγκες. Ο απώτερος σκοπός του έργου αυτού ήταν διττός:

α) να συγκεντρωθούν στοιχεία για τη χαρτογράφηση που να επιτρέπουν τον προγραμματισμό της ενσωμάτωσης της Ειδικής Αγωγής στο ενιαίο εκπαιδευτικό σύστημα της χώρας μας,

β) να δημιουργηθούν προοπτικές μέσω των ΑΠΣ για υψηλής ποιότητας, απαιτητικής, ισότιμης και κατάλληλης εκπαίδευσης για όλους τους μαθητές με ειδικές ανάγκες που φοιτούν στις διάφορες δομές του εκπαιδευτικού μας συστήματος.

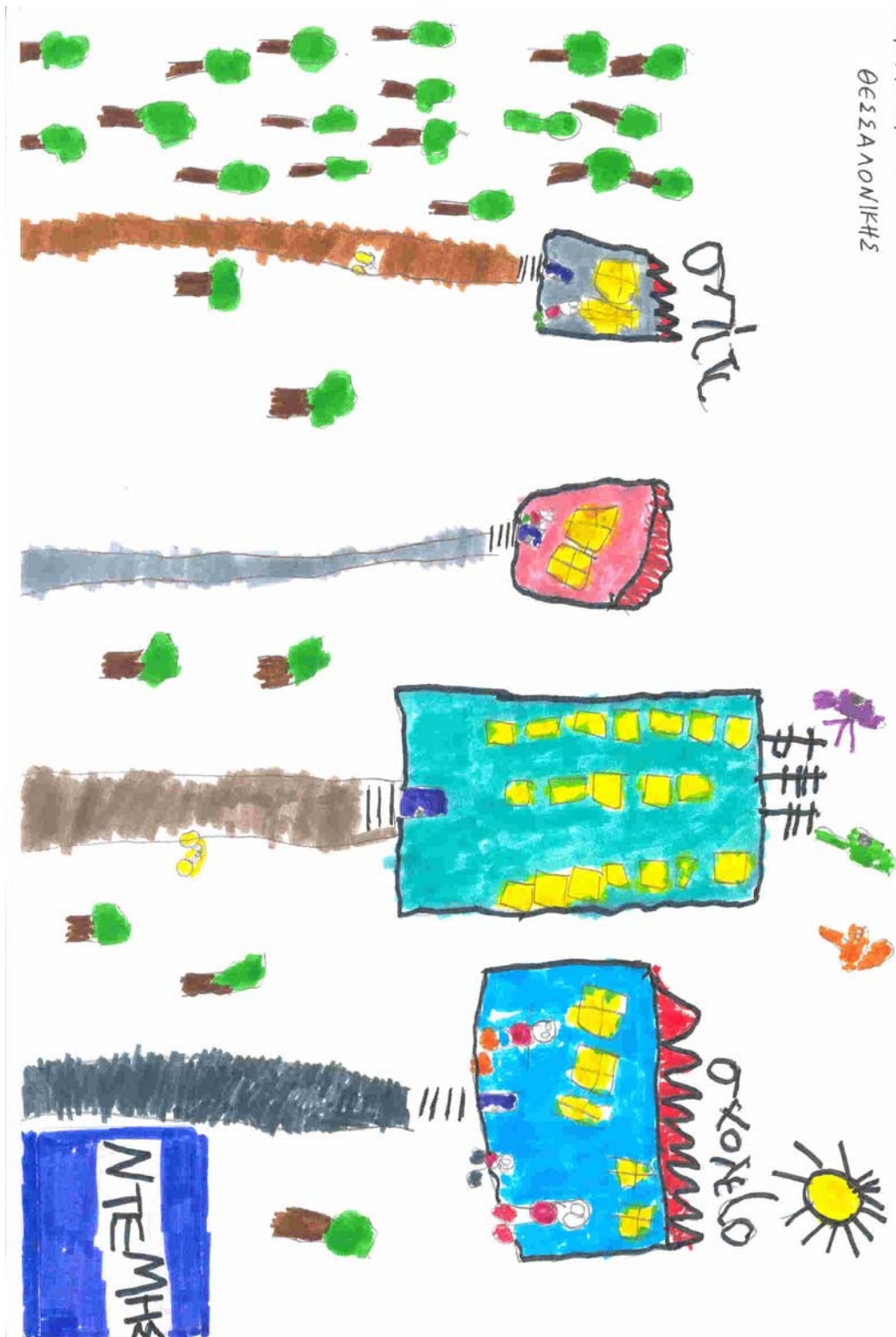
Οι στόχοι αυτοί αποτέλεσαν και το κυριότερο κίνητρο όλων όσων εργάστηκαν συλλογικά, συντονισμένα, εντατικά και με ενθουσιασμό, για να ολοκληρωθεί το έργο αυτό με την υποστήριξη του Π.Ι., του ΥΠΕΠΘ και του 2<sup>ου</sup> ΕΠΕΑΕΚ.

Βενέτα Λαμπροπούλου,

Καθηγήτρια Ειδικής Αγωγής

Επιστημονική Υπεύθυνη του Έργου

ΣΧΟΛΕΙΟ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ  
ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΑΥΤΙΣΜΟ  
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ



Η ζωγραφιά του εξωφύλλου είναι από τον Ντέμη Τσοχέλι (9.5 ετών), μαθητή του Ειδικού Δημοτικού Σχολείου Θεσσαλονίκης για παιδιά με αυτισμό.

## ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΚΑΙ ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

1. Μελέτη εκπαιδευτικών αναγκών των παιδιών με αυτισμό (Όλη η ομάδα)
2. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Κοινωνικών Δεξιοτήτων (Παΐζη)
3. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Επικοινωνίας (Κούρτη)
4. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Παιχνιδιού (Τσιραμπίδου, Παΐζη, Μαυροπούλου)
5. Διαθεματικό Ενιαίο Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Αυτοεξυπηρέτησης (Τσακπίνη, Μητροπούλου)
6. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Αυτοεξυπηρέτησης (Τσακπίνη, Μητροπούλου)
7. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Προσπαιτούμενων Δεξιοτήτων (Μητροπούλου, Τσακπίνη, Τσιούρη, Γρηγορίου)
8. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσας (Μητροπούλου)
9. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσα (Μητροπούλου)
10. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών των Μαθηματικών (Μαγαλιού)
11. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Μαθηματικών (Μαγαλιού)
12. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Μελέτης Περιβάλλοντος (Γρηγορίου)
13. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Μελέτης Περιβάλλοντος (Γρηγορίου)
14. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών των Εικαστικών (Τσακπίνη)
15. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Εικαστικών (Τσακπίνη)
16. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Μουσικής (Μαγαλιού)
17. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Μουσικής (Μαγαλιού)
18. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Πληροφορικής (Κακλαμανάκη)
19. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Πληροφορικής (Κακλαμανάκη)
20. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Προσαρμοσμένης Φυσικής Αγωγής – Νηπιαγωγείο (Ασωνίτου, Καρζή)
21. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Προσαρμοσμένης Φυσικής Αγωγής – Δημοτικό (Ασωνίτου, Καρζή)
22. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Προσαρμοσμένης Φυσικής Αγωγής (Ασωνίτου, Καρζή)
23. Διαθεματικά Σχέδια Εργασίας (Κακλαμανάκη)
  - α) «Η διατροφή μου»
  - β) «Ο εαυτός μου στον περιβάλλοντα χώρο»
24. Διδακτική Μεθοδολογία (Τσιούρη, Μαυροπούλου)
25. Προβλήματα Συμπεριφοράς (Τσιούρη, Μαυροπούλου)
26. Συνεργασία Εκπαιδευτικών με Γονείς (Φούσκα, Παΐζη)
27. Βιβλιογραφία



## ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1. Μελέτη Εκπαιδευτικών Αναγκών των Μαθητών με Αυτισμό
2. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Κοινωνικών Δεξιοτήτων
3. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Επικοινωνίας
4. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Παιγνιδιού
5. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών των Δεξιοτήτων Αυτοεξυπηρέτησης
6. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Αυτοεξυπηρέτησης
7. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Προαπαιτούμενων Δεξιοτήτων
8. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσας
9. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσας
10. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών των Μαθηματικών
11. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Μαθηματικών
12. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Μελέτης Περιβάλλοντος
13. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Μελέτης Περιβάλλοντος
  
14. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών των Εικαστικών
15. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Εικαστικών
16. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Μουσικής
17. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Μουσικής
18. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών της Πληροφορικής
19. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Πληροφορικής
20. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών της Προσαρμοσμένης Φυσικής Αγωγής- Νηπιαγωγείο
21. Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Σπουδών της Προσαρμοσμένης Φυσικής Αγωγής - Δημοτικό
22. Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Προσαρμοσμένης Φυσικής Αγωγής- Δημοτικό
23. Διαθεματικά Σχέδια Εργασίας
  - α) Σχέδιο Εργασίας με θέμα: «Η διατροφή μου»

β) Σχέδιο εργασίας με θέμα: «Ο εαυτός μου στον περιβάλλοντα χώρο»

24. Διδακτική Μεθοδολογία

25. Προβλήματα Συμπεριφοράς

26. Συνεργασία Εκπαιδευτικών με Γονείς

27. Βιβλιογραφία

## ΜΕΛΕΤΗ ΑΝΑΓΚΩΝ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΜΕ ΑΥΤΙΣΜΟ

### Εισαγωγή

Ο αυτισμός αποτελεί μία σοβαρή και εκτεταμένη διαταραχή της ανάπτυξης. Ο όρος εκτεταμένη (ή διάχυτη) αναφέρεται στη σύνθετη φύση της διαταραχής, καθώς επηρεάζει τρεις περιοχές της ανάπτυξης: την κοινωνική αλληλεπίδραση, την επικοινωνία και τη φαντασία. Αυτές οι τρεις περιοχές συνιστούν την τριάδα των διαταραχών, δηλαδή τον πυρήνα των κλινικών χαρακτηριστικών του αυτισμού (Wing & Gould, 1979).

Η αρχική ερμηνευτική προσέγγιση του συνδρόμου ήταν ψυχογενής. Η εμφάνιση της διαταραχής είχε αποδοθεί σε διαταραγμένες οικογενειακές σχέσεις, ιδιαίτερα μεταξύ μητέρας και παιδιού (Bettelheim, 1967). Ωστόσο, τα ευρήματα γενετικών ερευνών καταδεικνύουν την νευροβιολογική βάση του αυτισμού, αν και δεν είναι γνωστές ακόμη οι περιοχές του εγκεφάλου που επιφέρουν αυτή τη σοβαρή και μη-αναστρέψιμη αναπηρία (Bailey, LeCouteur, Gottesman, Bolton, Simonoff, Yuzda & Rutter, 1995; Bailey, Phillips & Rutter, 1996; Gillberg & Coleman, 1992; Minshew, 1996). Ο αυτισμός υπάρχει από τη γέννηση ενός παιδιού και εξελίσσεται κατά τα πρώτα τρία χρόνια της ζωής του. Ένα άλλο γεγονός που υποδηλώνει την οργανική προέλευση του αυτισμού είναι η αλματώδης αύξηση του αριθμού των ατόμων με αυτισμό (Ornitz, 1989; Gillberg, Steffenburg & Schaumann, 1991). Η συχνότητα εμφάνισης του αυτισμού στο γενικό πληθυσμό κυμαίνεται από 2 έως 11 άτομα ανά 10.000 άτομα (Gillberg, Steffenburg & Schaumann, 1991; Gillberg & Coleman, 1992). Αυτό το φαινόμενο έχει αποδοθεί τόσο στην χρήση πιο αξιόπιστων διαγνωστικών μεθόδων όσο και σε περιβαλλοντικούς παράγοντες (π.χ. μόλυνση περιβάλλοντος) (Mesibon, Adams & Klinger, 1997). Ένα άλλο εύρημα που συμβάλλει στην αποδοχή της γενετικής αιτιολογίας για τον αυτισμό είναι η μεγαλύτερη αναλογία των αγοριών σε σχέση με τα κορίτσια με αυτισμό (3-4 αγόρια προς ένα κορίτσι) (Lord & Schopler, 1987). Επιπλέον, η εμφάνιση νοητικής καθυστέρησης σε άτομα με αυτισμό υποστηρίζει τη σύνθετη οργανική φύση της διαταραχής. Έχει βρεθεί ότι το 23% των ατόμων με αυτισμό έχουν δείκτη νοημοσύνης μεγαλύτερο από το φυσιολογικό (Gillberg & Coleman, 1992). Το υπόλοιπο 77% έχει και νοητική καθυστέρηση: 50% των ατόμων με αυτισμό έχουν μέτρια έως ελαφριά νοητική καθυστέρηση και 27% έχουν βαριά νοητική καθυστέρηση (Mesibon, Adams & Klinger, 1997). Η βασική παραδοχή του αυτισμού ως μιας διαταραχής με γενετικά καθορισμένες αιτίες ενισχύει τον κεντρικό ρόλο της εκπαίδευσης στη ανάπτυξη δεξιοτήτων και την βελτίωση της ποιότητας ζωής των ατόμων με αυτισμό.

Πρόσφατα, ο όρος «διάχυτες αναπτυξιακές διαταραχές» έχει αντικατασταθεί από τον όρο «Διαταραχές του Αυτιστικού Φάσματος» (Wing, 1991; Wing, 1996), που περιλαμβάνει και άλλες διαταραχές όπως το σύνδρομο Rett και το σύνδρομο Asperger. Η νέα ορολογία υποδηλώνει ότι ο αυτισμός είναι η κυρίαρχη και πιο συχνή αναπηρία από την ομάδα των διαταραχών του αυτιστικού φάσματος. Τα άτομα με σύνδρομο Asperger παρουσιάζουν σοβαρές δυσκολίες στις κοινωνικές σχέσεις αλλά έχουν φυσιολογική ανάπτυξη της ομιλίας και υψηλότερο γνωστικό επίπεδο σε σχέση με αυτά που έχουν κλασικό αυτισμό (Wing, 1981, 1991; WHO, 1992). Γενικά, τα παιδιά με αυτό το σύνδρομο έχουν υψηλή λειτουργικότητα,

εξαιρετικές λεκτικές ικανότητες και μεγαλύτερη αυτογνωσία. Ωστόσο, έχουν δυσκολίες στην κοινωνική αλληλεπίδραση αλλά είναι ήπιες μορφής.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι τα άτομα με «διαταραχή του αυτιστικού φάσματος» έχουν σημαντικές ομοιότητες ιδιαίτερα στις περιοχές της τριάδας των διαταραχών. Η αλληλοκάλυψη χαρακτηριστικών σηματοδοτεί τις κοινές εκπαιδευτικές ανάγκες παρά τις διαφορετικές διαγνώσεις. Κατά συνέπεια, αυτά τα άτομα θα επωφεληθούν από κοινές εκπαιδευτικές στρατηγικές που θα περιγραφούν σε επόμενο κεφάλαιο (βλέπε Διδακτική Μεθοδολογία).

### **Η τριάδα διαταραχών των ατόμων με διαταραχές αυτιστικού φάσματος**

Τα βασικά χαρακτηριστικά των διαταραχών του αυτιστικού φάσματος είναι: η ποιοτική παρέκκλιση στην κοινωνική αλληλεπίδραση, την επικοινωνία και τη φαντασία (DSM-IV, 1994). Αναλυτικότερα:

A) Η ποιοτική παρέκκλιση στην κοινωνική συναλλαγή εκδηλώνεται με τουλάχιστον δύο από τα ακόλουθα:

- έκδηλη παρέκκλιση στη χρήση πολλών μη λεκτικών συμπεριφορών, όπως η βλεμματική επαφή, η έκφραση προσώπου, η στάση του σώματος και οι χειρονομίες για τη ρύθμιση της κοινωνικής συναλλαγής,
- αδυναμία στην ανάπτυξη ανάλογων με το αναπτυξιακό επίπεδο σχέσεων με συνομηλίκους,
- απουσία αυθόρμητης συμμετοχής σε απολαύσεις, ενδιαφέροντα ή επιτεύγματα με άλλους ανθρώπους (π.χ. με μία αδυναμία να υποδεικνύει, να θέτει ή να τονίζει θέματα ενδιαφέροντος), και
- έλλειψη κοινωνικής ή συγκινησιακής αμοιβαιότητας.

B) Η ποιοτική παρέκκλιση στην επικοινωνία εκδηλώνεται με τουλάχιστον ένα από τα ακόλουθα:

- καθυστέρηση, ή πλήρης έλλειψη της ανάπτυξης της ομιλούμενης γλώσσας (η οποία δεν συνοδεύεται από μία προσπάθεια αναπλήρωσης μέσα από εναλλακτικούς τρόπους επικοινωνίας, όπως οι χειρονομίες ή η μίμηση),
- σε άτομα με επαρκή ομιλία, έκδηλη παρέκκλιση της ικανότητας να αρχίσουν ή να συνεχίσουν μία συζήτηση με άλλους,
- στερεότυπη και επαναληπτική χρήση της γλώσσας ή χρήση ιδιοσυγκρασιακής γλώσσας, και
- έλλειψη ποικίλου, αυθόρμητου παιγνιδιού με παίξιμο ρόλων ή κοινωνική μίμηση, ανάλογου με το αναπτυξιακό επίπεδο.

Γ) τα περιορισμένα, επαναληπτικά και στερεότυπα πρότυπα συμπεριφοράς, ενδιαφερόντων και δραστηριοτήτων εκδηλώνονται με τουλάχιστον ένα από τα ακόλουθα:

- περιορισμένη ενασχόληση με έναν ή περισσότερους στερεότυπους και περιορισμένους τύπους ενδιαφερόντων, η οποία είναι μη φυσιολογική είτε σε ένταση είτε σε εστίαση,
- εμφανώς άκαμπτη εμμονή σε συγκεκριμένες μη λειτουργικές συνήθειες ή τελετουργίες,
- στερεότυποι και επαναληπτικοί κινητικοί μανιερισμοί (π.χ. κτυπήματα ή συστροφές των χεριών ή των δακτύλων ή περίπλοκες κινήσεις ολόκληρου του σώματος), και
- επίμονη ενασχόληση με μέρη αντικειμένων.

Τέλος, καθυστέρηση ή ανώμαλη λειτουργία σε τουλάχιστον μία από τις ακόλουθες περιοχές με έναρξη πριν από την ηλικία των 3 ετών: (α) κοινωνική συναλλαγή, (β) γλώσσα, όπως χρησιμοποιείται στην κοινωνική επικοινωνία ή (γ) συμβολικό παιχνίδι.

### **Τα ιδιαίτερα γνωστικά χαρακτηριστικά των μαθητών με αυτισμό\*<sup>1</sup>**

Κάθε επιτυχημένη εκπαιδευτική παρέμβαση για τους μαθητές με αυτισμό προϋποθέτει την κατανόηση των γνωστικών μηχανισμών που εμπλέκονται στη μάθηση, όπως η αντίληψη, η προσοχή, η μνήμη και η σκέψη. Στους μαθητές με αυτισμό υπάρχει μία ανομοιογένεια ως προς αυτές τις γνωστικές διεργασίες, η οποία οδηγεί σε ανομοιογένεια στη συμπεριφορά και τελικά σε διαφορετικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Αναλυτικά, οι μαθητές με αυτισμό έχουν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά (Schopler & Mesibov, 1995) ως προς:

α) την αντίληψη:

- οξύτατη οπτική αντίληψη
- ικανότητα για εστίαση της όρασης
- ικανότητα αναγνώρισης σχημάτων
- ικανότητα αναγνώρισης ακουστικών μοτίβων
- πολύ καλό οπτικο-κινητικό συντονισμό

β) την προσοχή:

- υπερ- επιλογή ερεθισμάτων
- εστίαση σε ερεθίσματα από ένα αισθητηριακό κανάλι
- ικανότητα διάκρισης οπτικών ερεθισμάτων (οργάνωση αντικειμένων κατά χρώμα, μέγεθος και θέση)
- αδυναμία προσοχής σε κοινωνικά ερεθίσματα

γ) τη μνήμη:

- πολύ καλή οπτική μνήμη
- καλή μνήμη δεξιοτήτων
- εξαιρετική επαναληπτική μνήμη
- εύκολη ανάκληση προσωπικών στοιχείων
- καλή γενική σημασιολογική μνήμη
- δυσκολίες στην αντίληψη της ακολουθίας γεγονότων και λέξεων
- φτωχή αυτοβιογραφική μνήμη («προσωπική επεισοδιακή μνήμη»)

δ) την σκέψη:

- οπτική σκέψη
- κατανόηση της μονιμότητας του αντικειμένου
- επίμονη χρήση μιας στρατηγικής (μη-ευέλικτη σκέψη)
- ικανότητα για κατηγοριοποίηση αντικειμένων με βάση συγκεκριμένα και όχι αφηρημένα χαρακτηριστικά
- δυσκολία στην κατανόηση εννοιών
- αδυναμία για συμβολική σκέψη (αναπαράσταση)
- αδυναμία γενίκευσης στην εφαρμογή στρατηγικών
- δυσκολία στην ανάκληση της κατάλληλης στρατηγικής (μεταγνώση)
- αδυναμία για αφαιρετική σκέψη

---

<sup>1</sup> \* Στο κείμενο ο όρος «αυτισμός» είναι ταυτόσημος με τον όρο «διαταραχές αυτιστικού φάσματος».

- δυσκολία στην επίλυση προβλημάτων
- δυσκολία στην επίλυση προβλημάτων που απαιτούν κοινωνική γνώση (τύφλωση του νου)
- έμμονα και περιορισμένα πνευματικά ενδιαφέροντα
- έλλειψη κεντρικής συνοχής

### **Στόχοι της ειδικής εκπαίδευσης των μαθητών με αυτισμό**

Ο προσδιορισμός των στόχων της ειδικής εκπαίδευσης των μαθητών με αυτισμό χρειάζεται να διέπεται από τις ακόλουθες βασικές αντιλήψεις για τον αυτισμό:

1. Τα άτομα με αυτισμό έχουν έναν ιδιαίτερο τρόπο αντίληψης και κατανόησης των ανθρώπων και του περιβάλλοντος.
2. Ο τρόπος σκέψης των ατόμων με αυτισμό δεν είναι κατώτερος αλλά διαφορετικός.
3. Ο ρόλος του εκπαιδευτικού δεν είναι να αλλάξει το ίδιο το άτομο και τον τρόπο σκέψης του αλλά να το βοηθήσει να κατανοήσει και να ανταποκριθεί στις απαιτήσεις των άλλων, με σεβασμό στις διαφορές, τις ιδιαίτερες προτιμήσεις και ικανότητες του. Σε αυτό το σημείο είναι βοηθητική η μεταφορά της «γέφυρας» που χωρίζει και ενώνει το άτομο με αυτισμό και τους άλλους. Το έργο του εκπαιδευτικού είναι να δώσει στο παιδί με αυτισμό τα απαραίτητα εφόδια ώστε να θέλει και να μπορεί να «διασχίσει» τη γέφυρα μόνο του για να βρεθεί στην άλλη άκρη της. Αυτό προϋποθέτει ότι οι άλλοι που βρίσκονται σε απέναντι του κατανοούν τις διαφορές του και τις αποδέχονται με υπομονή και σεβασμό.

Με τον Ν.1566/1985 οι μαθητές με αυτισμό αναγνωρίστηκαν για πρώτη φορά ως μία αυτόνομη κατηγορία παιδιών με αναπηρίες, η οποία παρουσιάζει ιδιαίτερες εκπαιδευτικές ανάγκες. Σύμφωνα με την ισχύουσα νομοθεσία (Ν. 2817/2000) αναπόσπαστο κομμάτι της γενικής εκπαίδευσης είναι η μέριμνα για την ενσωμάτωση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο γενικό σχολικό πλαίσιο αλλά και στις σχολικές μονάδες ειδικής αγωγής. Ο στόχος της ενσωμάτωσης αντανακλάται στην γενική αρχή της εξασφάλισης ίσων ευκαιριών και δυνατοτήτων μάθησης για όλους τους/τις μαθητές/τριες που διέπει τη διαμόρφωση των ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ για την Γενική Αγωγή. Για τον σκοπό αυτό τα ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ προσδιορίζονται ως «Ενιαία» για την Ειδική Αγωγή, υπογραμμίζοντας τον στόχο της κάλυψης των εκπαιδευτικών αναγκών των παιδιών με ειδικές ανάγκες.

Η άποψη ότι όλα τα παιδιά δικαιούνται πρόσβαση στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (ΑΠΣ) αναλύεται σε δύο άξονες. Καταρχήν, οι μαθητές με αυτισμό δικαιούνται πρόσβαση σε ένα «ευρύ και ισορροπημένο» αναλυτικό πρόγραμμα. Για τον σκοπό αυτό, αυτά τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών δεν περιορίζονται σε προσαρμογές των γνωστικών αντικειμένων του σχολείου (όπως η Γλώσσα, τα Μαθηματικά, η Μελέτη Περιβάλλοντος, τα Εικαστικά, η Μουσική, η Πληροφορική και η Προσαρμοσμένη Φυσική Αγωγή) αλλά επεκτείνονται και στη διδασκαλία δεξιοτήτων που αφορούν την ιδιαίτερη κατηγορία των μαθητών με αυτισμό (όπως, οι κοινωνικές δεξιότητες, η επικοινωνία, το παιχνίδι, η αυτοεξυπηρέτηση). Κατά δεύτερο λόγο, έχουν ανάγκη από ιδιαίτερες διδακτικές προσεγγίσεις που θα διευκολύνουν την πρόσβαση τους στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών. Οι παραδοσιακές διδακτικές μέθοδοι βασίζονται στην λεκτική επικοινωνία και στην κοινωνική

αλληλεπίδραση. Όμως για τους μαθητές με αυτισμό η χρήση τέτοιων μεθόδων οδηγεί στον αποκλεισμό τους από το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών. Κατά συνέπεια, η ιδιαίτερη φύση του αυτισμού προσδιορίζει τόσο το περιεχόμενο όσο και τον τρόπο εφαρμογής των ΑΠΣ. Συνεπώς, οι στόχοι της πρόσβασης των μαθητών με αυτισμό στα ΑΠΣ θα πρέπει να στηρίζονται στην κατανόηση των χαρακτηριστικών των μαθητών με αυτισμό.

Τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για τους μαθητές με αυτισμό είναι σκόπιμο να:

- ⇒ ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες γνωστικές τους ανάγκες, που ποικίλουν ανάλογα με το αναπτυξιακό επίπεδο και την ηλικία τους,
- ⇒ αξιοποιούν στο μέγιστο δυνατό βαθμό τις ικανότητές και τα προσωπικά τους ενδιαφέροντα,
- ⇒ επικεντρώνονται στη διαμόρφωση σκεπτόμενων μαθητών, που είναι σε θέση να επιλύουν προβλήματα και όχι στην απόκτηση αποσπασματικών γνώσεων ή λειτουργικών δεξιοτήτων (Jordan & Powell, 1990· Jordan & Powell, 1995).

Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων, τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών πρέπει να εστιάζουν στη διδασκαλία δεξιοτήτων για την κοινωνική αλληλεπίδραση και επικοινωνία, όπου οι μαθητές με αυτισμό εμφανίζουν τις περισσότερες και χρόνιες δυσκολίες. Είναι ευνόητο ότι οι δυσκολίες στην επικοινωνία και κοινωνική αλληλεπίδραση που έχει ένας μαθητής με αυτισμό παρεμποδίζουν την κοινωνική του προσαρμογή πολύ περισσότερο από ό,τι η έλλειψη ακαδημαϊκών γνώσεων. Για τον σκοπό αυτό

Οι προσαρμογές των αναλυτικών προγραμμάτων επεκτείνονται και στην διδακτική μεθοδολογία που είναι κατάλληλη για τους μαθητές με αυτισμό. Ειδικότερα, οι μαθητές με αυτισμό έχουν ανάγκη από: α) δομημένο μαθησιακό περιβάλλον, β) σταθερό ημερήσιο πρόγραμμα, γ) ένας-προς-ένα διδασκαλία (και λιγότερο από ομαδική διδασκαλία), γ) εναλλακτικούς τρόπους διδασκαλίας (οπτικοποιημένο διδακτικό υλικό, φυσική καθοδήγηση) και δ) εμπλουτισμένες εκπαιδευτικές δραστηριότητες με επίκεντρο τις προτιμήσεις και τα ενδιαφέροντα τους. Γενικά η εκπαίδευση των μαθητών με αυτισμό είναι προσανατολισμένη στη μείωση της γνωστικής σύγχυσης και του άγχους που προέρχονται από τις δυσκολίες τους στην επεξεργασία των ερεθισμάτων του περιβάλλοντος. Η κατανόηση του περιβάλλοντος αυξάνει την ικανότητα του μαθητή να ελέγχει το περιβάλλον και να γίνει αυτόνομος σε πολλούς τομείς της ζωής του.

Σε αυτά τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για τους μαθητές με αυτισμό, οι προσαρμογές των γνωστικών αντικειμένων βασίζονται στους στόχους και τις δραστηριότητες της Α' και Β' τάξης όπως περιγράφονται στα ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ των αντίστοιχων τάξεων του Δημοτικού Σχολείου της Γενικής Αγωγής. Εδώ θα πρέπει να επισημανθεί ότι η πρόοδος των μαθητών με αυτισμό μπορεί να μην ακολουθεί την προκαθορισμένη σειρά των διδακτικών στόχων των αναλυτικών προγραμμάτων για τη γενική αγωγή. Επίσης, πρέπει να τονιστεί ότι το Πρόγραμμα Σχεδιασμού και Ανάπτυξης Δραστηριοτήτων του Νηπιαγωγείου έχει ενσωματωθεί σε όλα τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών. Ο στόχος αυτής της ενσωμάτωσης είναι να διασφαλιστεί η συνοχή

της εκπαιδευτικής διαδικασίας, καθώς το Νηπιαγωγείο είναι αναπόσπαστο στοιχείο της ενιαίας σχολικής μονάδας. Επιπλέον, η ανομοιογένεια των δυνατοτήτων των μαθητών με αυτισμό καθιστά εξαιρετικά δύσκολη την οριοθέτηση της μαθησιακής διαδικασίας σύμφωνα με τη υπάρχουσα δομή των σχολικών βαθμίδων. Ωστόσο, υπάρχει και Αναλυτικό Πρόγραμμα των Προαπαιτούμενων Δεξιοτήτων που προετοιμάζουν το μαθητή για την φοίτηση του στο σχολείο και διδάσκονται στην προσχολική ηλικία.

### **Συμπεράσματα**

Ο αυτισμός είναι μία σύνθετη νευροβιολογική διαταραχή που οφείλεται σε εγκεφαλική δυσλειτουργία. Αυτό το βιολογικό υπόστρωμα, που δεν έχει ακόμη πλήρως ανιχνευθεί ερμηνεύει την ανομοιογένεια των ψυχολογικών και γνωστικών χαρακτηριστικών των ατόμων με αυτισμό. Η πολλαπλότητα και ιδιαιτερότητα των γνωρισμάτων και συμπεριφορών των μαθητών με αυτισμό υπογραμμίζει την ανάγκη προσαρμογών των Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών της γενικής αγωγής, ώστε και τα παιδιά με αυτισμό να έχουν πρόσβαση σε αυτά. Για την επίτευξη αυτού του στόχου, είναι αναγκαίο να γίνουν κατανοητές οι ιδιαιτερότητες των μαθητών με αυτισμό και να προσδιοριστούν με σαφήνεια τόσο οι στόχοι όσο και οι διδακτικές μέθοδοι που ανταποκρίνονται καλύτερα στις εκπαιδευτικές τους ανάγκες.



## ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ

### Εισαγωγή

Οι μαθητές με αυτισμό παρουσιάζουν πολλά και σύνθετα προβλήματα στον τομέα των Κοινωνικών Δεξιοτήτων όπως:

- έλλειψη κινήτρου για κοινωνική αλληλεπίδραση και αδιαφορία για τους άλλους
- ακατάλληλο τρόπο προσέγγισης των άλλων
- δυσκολίες στη δημιουργία σχέσεων με τους συνομηλίκους
- δυσκολία στην κατανόηση και στην εφαρμογή κοινωνικών κανόνων
- δυσκολίες στο μοίρασμα ενδιαφερόντων των άλλων
- αδυναμία στην έκφραση ενσυναίσθησης
- δυσκολίες στην έναρξη και συνέχιση διαλόγου
- δυσκολίες στο να κατανοήσουν, να εκφράσουν και να μοιραστούν συναισθήματα
- δυσκολίες στο παιχνίδι

Η Donna Williams (1992) περιγράφει τις δυσκολίες της στον κοινωνικό τομέα:

*«Έβρισκα πολύ δύσκολη την κοινωνική επαφή, το να καταλάβω ή να ανταποκριθώ στις προθέσεις και στα κίνητρα των ανθρώπων» (σελ.111). «Η συμπεριφορά μου μπέρδευε τους άλλους, αλλά και η συμπεριφορά των άλλων μπέρδευε εμένα. Δεν ήταν τόσο το γεγονός ότι δεν είχα επίγνωση των κανόνων, όσο το γεγονός ότι δεν μπορούσα να ανταποκριθώ σε τόσους πολλούς κανόνες ταυτόχρονα για την κάθε συγκεκριμένη κατάσταση» (σελ.47).*

Τα παιδιά με αυτισμό παρουσιάζουν μεγάλη ανομοιογένεια ως προς τη διαταραχή στην κοινωνικότητα. Άλλα παιδιά εμφανίζουν έλλειψη κινήτρου για αλληλεπίδραση, που σε μερικές περιπτώσεις φτάνει στην αποφυγή αλληλεπίδρασης, δηλαδή το παιδί αποφεύγει το άγγιγμα και τη βλεμματική επαφή. Άλλα παιδιά επιδιώκουν ενεργητικά την αλληλεπίδραση, αλλά είτε δεν έχουν ενσυναίσθηση είτε αλληλεπιδρούν με επαναληπτικό και μονότονο τρόπο.

Οι παραπάνω σοβαρές δυσκολίες στον τομέα των κοινωνικών δεξιοτήτων, που είναι ένας τομέας με πρωταρχική σημασία για την ανάπτυξη του μαθητή υπαγορεύουν την ύπαρξη ενός αναλυτικού προγράμματος με εξειδικευμένους στόχους και δραστηριότητες. Η εκπαίδευση των ατόμων με αυτισμό στις κοινωνικές δεξιότητες θα πρέπει να στηρίζεται σε ευέλικτες διδακτικές στρατηγικές και εξατομικευμένα προγράμματα. Η βασική προϋπόθεση για την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων είναι η ύπαρξη κινήτρων για κοινωνικές επαφές και σχέσεις που έχουν νόημα για το παιδί. Γι' αυτό τον σκοπό, είναι σημαντικό ο εκπαιδευτικός να δημιουργεί συνθήκες μέσα στην τάξη όπου ο μαθητής με αυτισμό έχει ενδιαφέρον να συμμετέχει.

Το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Κοινωνικών Δεξιοτήτων έχει ως πυρήνα του τις εξής βασικές παραδοχές για τις κοινωνικές δεξιότητες:

- Η κοινωνική επικοινωνία είναι μια δυναμική και αμοιβαία σχέση που βασίζεται σε αμοιβαία κατανόηση, ευχαρίστηση και ωφέλεια.
- Οι διαταραχές στην κοινωνική αλληλεπίδραση σχετίζονται με δυσκολίες στον γνωστικό τομέα.
- Η ενεργητική εμπλοκή του μαθητή σε καθημερινές-φυσικές κοινωνικές καταστάσεις προωθεί την κοινωνική αλληλεπίδραση.
- Η κάθε στιγμή αποτελεί ευκαιρία για ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και δεξιοτήτων επικοινωνίας.

Είναι σημαντικό να μη ξεχνάμε τη σημασία που έχει το «χτίσιμο» της σχέσης με το μαθητή. Η Williams (1992) προτρέπει αυτούς που ασχολούνται με τα παιδιά με αυτισμό:

*«να συνδέεστε με αυτά τα παιδιά χρησιμοποιώντας τους όρους με τους οποίους τα ίδια κατανοούν τον κόσμο γύρω τους» (σελ.201).*

### **Αξιολόγηση κοινωνικών δεξιοτήτων**

Η αξιολόγηση βοηθά τον εκπαιδευτικό να προσδιορίσει ποιες κοινωνικές δεξιότητες δεν έχει ο μαθητής και θα χρειαστεί να τις διδαχθεί και ποιες συμπεριφορές παρουσιάζει ήδη ο μαθητής, αλλά σε χαμηλή συχνότητα και θα πρέπει να τις αυξήσει. Η καλύτερη πηγή πληροφοριών για τις κοινωνικές δεξιότητες του παιδιού είναι οι ενήλικες που ασχολούνται με το παιδί, όπως οι γονείς του και οι δάσκαλοί του. Οι πληροφορίες για την επικοινωνία του μαθητή συλλέγονται με συνεντεύξεις, παρατήρηση και τεχνικές άμεσης δοκιμασίας (Quill (1995).

➤ **Συνέντευξη:** Ο εκπαιδευτικός μπορεί να συλλέξει πολλές και σημαντικές πληροφορίες για τις κοινωνικές δεξιότητες του μαθητή από τη συνέντευξη με τους γονείς του παιδιού και με άτομα που το γνωρίζουν καλά. Αυτές οι πληροφορίες είναι πολύτιμες για τον εκπαιδευτικό καθώς του επιτρέπουν να ανακαλύψει πώς συμπεριφέρεται το παιδί σε διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια για εκτεταμένες χρονικές περιόδους και να κατανοήσει την εξελικτική του πορεία. Η συνέντευξη είναι μία χρήσιμη μέθοδος για την εκτίμηση των κοινωνικών δεξιοτήτων του μαθητή ιδιαίτερα αν χρησιμοποιηθεί σε συνδυασμό με την παρατήρηση και την άμεση δοκιμασία.

➤ **Παρατήρηση:** Η ακρίβεια του υλικού που συλλέγεται με τη συνέντευξη εξακριβώνεται μέσα από άμεση παρατήρηση του μαθητή. Η καταγραφή των κοινωνικών συμπεριφορών του παιδιού στο φυσικό του περιβάλλον παρέχει στον εκπαιδευτικό πιο συγκεκριμένες και σχετικές πληροφορίες που χρειάζεται για την αξιολόγηση.

Η παρατήρηση μπορεί να διεξαχθεί είτε: α) κατά τη διάρκεια ποικίλων καθημερινών αυθόρμητων καταστάσεων και γεγονότων, ή β) κατά τη διάρκεια δομημένων καταστάσεων που έχει σχεδιάσει ο εκπαιδευτικός, με στόχο ο μαθητής να εμφανίσει συγκεκριμένες συμπεριφορές.

Για μέγιστη αποτελεσματικότητα, οι παρατηρήσεις πρέπει να διεξάγονται για μερικές ημέρες, σε διαφορετικές συνθήκες και κατά τη διάρκεια ποικίλων δραστηριοτήτων. Είναι πολύ σημαντικό, ο εκπαιδευτικός να παρατηρεί τις κοινωνικές συμπεριφορές του μαθητή σε συνθήκες όπου ο μαθητής έχει κίνητρο για κοινωνική επαφή και είναι ήρεμος. Η εξακρίβωση των συνθηκών

στις οποίες ο μαθητής αλληλεπιδρά καλύτερα αποτελεί κρίσιμο μέρος της αξιολόγησης. Είναι επίσης σημαντικό ο εκπαιδευτικός να παρατηρήσει τις κοινωνικές δεξιότητες σε συνθήκες κατά τις οποίες ο μαθητής δεν έχει κίνητρο για κοινωνική επαφή ή εμφανίζει δύσκολες συμπεριφορές. Τέλος, η παρατήρηση πρέπει να περιλαμβάνει και ευκαιρίες για την αλληλεπίδραση του μαθητή τόσο με οικείους όσο και με άγνωστους ενήλικες και συμμαθητές. Με αυτόν τον τρόπο, μπορούμε να καθορίσουμε το βαθμό γενίκευσης των κοινωνικών δεξιοτήτων σε διαφορετικά πλαίσια και με διαφορετικά πρόσωπα. Παρόλο που οι παρατηρήσεις απαιτούν χρόνο οι πληροφορίες που συλλέγονται δίνουν μία ικανοποιητική εικόνα των λειτουργικών κοινωνικών δεξιοτήτων του μαθητή.

➤ **Άμεση δοκιμασία:** Μετά τις συνεντεύξεις και την παρατήρηση, μπορεί να υπάρχουν κάποια αναπάντητα ερωτήματα σε σχέση με ορισμένες κοινωνικές δεξιότητες, που να απαιτούν περαιτέρω διερεύνηση. Αυτές οι δεξιότητες μπορούν να εξεταστούν συστηματικά είτε με δομημένες κοινωνικές ευκαιρίες είτε με ανάλυση βιντεοσκοπημένης αλληλεπίδρασης (ενήλικα-μαθητή ή συνομήλικου-μαθητή).

**A) Δομημένες κοινωνικές ευκαιρίες.** Είναι δομημένες καταστάσεις που έχει σχεδιάσει ο εκπαιδευτικός με στόχο ο μαθητής να εμφανίσει συγκεκριμένες συμπεριφορές. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός: α) αναθέτει σε δυο συμμαθητές να μιλήσουν για την παιδική χαρά και αξιολογεί αν ο μαθητής θα πάρει την πρωτοβουλία να συμμετέχει, β) αδειάζει κάτι στο πάτωμα και περιμένει την αντίδραση του μαθητή, και γ) βάζει ένα αστείο καπέλο και περιμένει από το μαθητή να σχολιάσει.

**B) Ανάλυση βιντεοσκοπημένης αλληλεπίδρασης (ενήλικα-μαθητή ή συνομήλικου-μαθητή).** Η ανάλυση βιντεοσκοπημένης αλληλεπίδρασης μπορεί να δώσει τις πιο αποκαλυπτικές πληροφορίες για την ποιότητα των κοινωνικών δεξιοτήτων του μαθητή. Οι δομημένες κοινωνικές ευκαιρίες μπορούν να βιντεοσκοπηθούν για να παρατηρηθούν οι δεξιότητες του μαθητή και στη συνέχεια να καταγραφούν χρήσιμες πληροφορίες. Η ικανότητα του μαθητή να αντιλαμβάνεται και να κατανοεί ποικίλες όψεις των κοινωνικών καταστάσεων, είναι μια άλλη σημαντική πλευρά των κοινωνικών δεξιοτήτων, η οποία δεν είναι άμεσα παρατηρήσιμη όπως τα συναισθήματα. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να εκτιμήσει ποικίλες πλευρές της κοινωνικής αντίληψης του μαθητή (όπως την ικανότητα να υποδυθεί ένα ρόλο, την ικανότητα να μπει στη θέση του άλλου, την ικανότητα να κάνει υποθέσεις για την κοινωνική συμπεριφορά άλλων) μέσω παρουσίασης διαφόρων σεναρίων. Η παρουσίαση μπορεί να γίνει με: α) βίντεο όπου παρουσιάζονται διάφορα σενάρια κοινωνικών καταστάσεων και β) ανάγνωση της κοινωνικής κατάστασης που συνοδεύεται από μια σχετική εικόνα/σκίτσο. Μετά την παρουσίαση ο εκπαιδευτικός κάνει ερωτήσεις στον μαθητή για να προσδιορίσει το βαθμό κατανόησης και εμπλοκής του παιδιού στο συγκεκριμένο κοινωνικό σενάριο. Έτσι στην αξιολόγηση των κοινωνικών δεξιοτήτων του μαθητή θα πρέπει ο εκπαιδευτικός να λάβει υπόψη του όχι μόνο τις παρατηρήσιμες κοινωνικές δεξιότητες, αλλά και τις γνωστικές και συναισθηματικές διαστάσεις των κοινωνικών δεξιοτήτων.

## Προσδιορισμός στόχων

Ο εκπαιδευτικός μετά την αξιολόγηση και αφού έχει συζητήσει και με τους γονείς για τις κοινωνικές ανάγκες του παιδιού στο σπίτι, θέτει κάποιες προτεραιότητες για το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του μαθητή. Ο προσδιορισμός ρεαλιστικών στόχων βοηθά πολύ τον εκπαιδευτικό στη σωστή και αποτελεσματική διδασκαλία κοινωνικών δεξιοτήτων.

Ο εκπαιδευτικός ακολουθεί τα εξής βήματα για τον προσδιορισμό των στόχων στον τομέα των κοινωνικών δεξιοτήτων (Watson et al, 1988):

1. Επιλέγει το γενικότερο στόχο με βάση τις προτεραιότητες που θέτουν ο εκπαιδευτικός και οι γονείς μετά την αξιολόγηση του μαθητή.
2. Επιλέγει μια δεξιότητα που απαιτείται για την επίτευξη αυτού του στόχου. Ο εκπαιδευτικός έχει σημειώσει ποιες δεξιότητες χρειάζεται ο μαθητής για την επίτευξη του γενικότερου στόχου.
3. Προσδιορίζει τις δεξιότητες που έχει ήδη ο μαθητής στον κοινωνικό τομέα. Με αυτό τον τρόπο οι στόχοι χτίζονται πάνω σε υπάρχουσες αυθόρμητες κοινωνικές δεξιότητες.
4. Θέτει έναν στόχο που είναι λειτουργικός για την καθημερινή ζωή του μαθητή. Τόσο οι γενικότεροι όσο και οι επιμέρους στόχοι θα πρέπει να συμβάλουν στη βελτίωση της καθημερινής κοινωνικής αλληλεπίδρασης του μαθητή.

## Διδακτικές στρατηγικές

Κάθε παρέμβαση στους τομείς των δυσκολιών των παιδιών με αυτισμό είναι απαραίτητο να στηρίζεται στην κατανόηση των δυνατοτήτων και περιορισμών τους. Ο κύριος στόχος είναι η υποστήριξη του μαθητή με αυτισμό μέσω της διδασκαλίας αντισταθμιστικών στρατηγικών που θα αποτελέσουν τις «κοινωνικές γέφυρες» του παιδιού προς τους άλλους και θα αυξήσουν τις ευκαιρίες για επιτυχημένη κοινωνική και επικοινωνιακή αλληλεπίδραση.

Οι διδακτικές στρατηγικές που συμβάλλουν σημαντικά στην κατάκτηση και γενίκευση των στόχων από τον κάθε μαθητή με αυτισμό είναι ( Watson et al, 1988):

1. **Το δομημένο πλαίσιο κοινωνικών αλληλεπιδράσεων.** Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιώντας ένα δομημένο πλαίσιο κοινωνικών αλληλεπιδράσεων δίνει τη δυνατότητα στο μαθητή να κατανοήσει τι ακριβώς πρέπει να κάνει. Το δομημένο πλαίσιο επιτυγχάνεται με την οργάνωση του χώρου της τάξης και την οπτική οργάνωση των δραστηριοτήτων.
2. **Η διδασκαλία κατά περίπτωση (incidental teaching).** Η διδασκαλία κατά περίπτωση αναφέρεται στη διδασκαλία που πραγματοποιείται κατά τη διάρκεια φυσικά εμφανιζόμενων γεγονότων της ημέρας. Για παράδειγμα, όταν ο εκπαιδευτικός διδάσκει σε ένα παιδί να εκφράζει με κατάλληλο τρόπο συναισθήματα, μπορεί κάθε φορά που το ίδιο το παιδί (ή κάποιο άλλο άτομο οικείο στο παιδί) εκφράζει ένα συναίσθημα στη διάρκεια της ημέρας να το ονομάζει και να το συνδέει με την ανάλογη κατάσταση (π.χ. “ είσαι θυμωμένος γιατί χάλασε το αυτοκινητάκι σου”). Το πλεονέκτημα της διδασκαλίας κατά περίπτωση είναι ότι καθώς γίνεται σε φυσικά πλαίσια αυξάνει την πιθανότητα της γενίκευσης, κάτι που είναι σημαντικό για τα παιδιά με αυτισμό. Το μειονέκτημα της διδασκαλίας κατά περίπτωση είναι ότι για ορισμένες

συμπεριφορές είτε υπάρχει μικρή πιθανότητα να εμφανιστούν τέτοιες ευκαιρίες, είτε οι ευκαιρίες εμφανίζονται σε στιγμές που είναι δύσκολο να αξιοποιηθούν για διδασκαλία. Αν και η χρήση της διδασκαλίας κατά περίπτωση είναι πολύ σημαντική, θεωρείται σκόπιμη η αναφορά μιας τρίτης στρατηγικής που διατηρεί τα πλεονεκτήματα της διδασκαλίας κατά περίπτωση και υπερπηδά σε κάποιο βαθμό τα μειονεκτήματα της.

- 3. Προσαρμογή του φυσικού περιβάλλοντος (engineering the environment).** Η προσαρμογή του φυσικού περιβάλλοντος αναφέρεται σε εκείνες τις ευκαιρίες που δημιουργεί ο εκπαιδευτικός για να διδάξει μια επικοινωνιακή ή κοινωνική δεξιότητα. Για παράδειγμα, όταν ο εκπαιδευτικός διδάσκει στο μαθητή να επιδιώκει να είναι κοντά σε άλλους, φροντίζει να οργανώσει μια δραστηριότητα με τους υπόλοιπους μαθητές, με υλικά που να ενδιαφέρουν και τον συγκεκριμένο μαθητή, για να τον προσελκύσει να πλησιάσει και να παραμείνει κοντά στους συμμαθητές του. Αυτές οι ευκαιρίες θα πρέπει να ποικίλουν ως προς τη φύση και τη στιγμή εμφάνισής τους, έτσι ώστε να μην είναι εντελώς προβλέψιμες από τους μαθητές με αυτισμό. Ακόμη, θα πρέπει να δίνουν τη δυνατότητες γενίκευσης σε νέα πλαίσια. Με την χρήση αυτής της στρατηγικής, οι εκπαιδευτικοί μπορούν να «εφεύρουν» συνθήκες στο περιβάλλον που θα διευκολύνουν την κοινωνική αλληλεπίδραση των μαθητών με αυτισμό χωρίς να δημιουργούν ψυχική ένταση.

Το Αναλυτικό Πρόγραμμα των Κοινωνικών Δεξιοτήτων για τους μαθητές με αυτισμό περιλαμβάνει τις ακόλουθες θεματικές ενότητες:

- Μη-Λεκτική Κοινωνική Αλληλεπίδραση
- Παιγνίδι και Κοινωνική Αλληλεπίδραση
- Οργάνωση Συμπεριφοράς
- Δεξιότητες Ομάδας
- Κοινωνικές-συναισθηματικές Δεξιότητες
- Δεξιότητες Προσαρμογής
- Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση

Θεματικές Ενότητες	Γενικοί Στόχοι	Επιμέρους Στόχοι	Ενδεικτικές Δραστηριότητες
<b>Μη – Λεκτική Κοινωνική Αλληλεπίδραση</b>	1. Ο μαθητής να δείχνει κοινωνικό ενδιαφέρον –	Στο μαθητή πρέπει να δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε :  1.1. Να κοιτάει-παρατηρεί τον άλλο (π.χ. εκπαιδευτικό).	1.1.1. Ο εκπαιδευτικός πηγαίνει στέκεται απέναντι από το μαθητή σε κοντινή απόσταση και μιμείται:

	<p>κοινωνική προσοχή.</p>	<p>1.2. Να κοιτάει αντικείμενα/ δραστηριότητες που του υποδεικνύουν (ο εκπαιδευτικός, ο συμμαθητής).</p> <p>1.3. Να συμμετέχει σε οικείες δραστηριότητες με τον εκπαιδευτικό / συμμαθητή αρχικά για μικρό χρονικό διάστημα και στη συνέχεια για μεγαλύτερο.</p> <p>1.4. Να κοιτάει τον άλλο ανταποκρινόμενος στο όνομά του.</p> <p>1.5. Να σταματάει τη δραστηριότητα που κάνει και να</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ ΤΙΣ ΚΙΝΗΣΕΙΣ ΤΟΥ</li> <li>■ ΤΟΥΣ ΗΧΟΥΣ ΤΟΥ ΚΑΙ</li> <li>■ ΤΟΝ ΤΡΟΠΟ ΠΟΥ ΠΑΙΖΕΙ ΜΕ ΚΑΠΟΙΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ (έχοντας ένα ίδιο ή παρόμοιο παιχνίδι).</li> </ul> <p>Μόλις ο μαθητής κοιτάξει τον εκπαιδευτικό, εκείνος επαναλαμβάνει με μεγαλύτερο ενθουσιασμό και ένταση.</p> <p>1.2.1. Ο εκπαιδευτικός επιλέγει αντικείμενα/ δραστηριότητες (π.χ. σαπουνόφουσκες, παιχνίδι με μαντήλι που κρύβεται, το τραβάει απότομα και κάνει «τζα», παιχνίδια με κίνηση και ήχο) που είναι πολύ πιθανό να τραβήξουν την προσοχή του μαθητή και στέκεται στο επίπεδο του μαθητή και του τα παρουσιάζει.</p> <p>1.3.1. Ο εκπαιδευτικός παίζει ένα παιχνίδι με αντικείμενα που αρέσουν στον μαθητή και αυξάνει σταδιακά την ώρα που ασχολείται με αυτό. π.χ. παίζει με το μαθητή κυλώντας τη μπάλα, σπρώχνοντας το αυτοκινητάκι ο ένας στον άλλο.</p> <p>1.4.1. Ο εκπαιδευτικός φωνάζει το μαθητή με το όνομά του. Κάνει έναν έντονο θόρυβο που θα του τραβήξει την προσοχή: π.χ. χτυπάει παλαμάκια με τα χέρια του, σφυρίζει. Μόλις ο μαθητής γυρίσει και τον κοιτάξει, του λέει «μπράβο» με ενθουσιασμό και επαναλαμβάνει την ενέργεια.</p> <p>1.5.1. Την ώρα που ο μαθητής παίζει με κάποιο παιχνίδι π.χ. αυτοκινητάκι, κομμάτι παζλ, ο εκπαιδευτι-</p>
--	---------------------------	--	--

		<p>κοιτάει τον άλλο ανταποκρινόμενος στο όνομά του.</p> <p>1.6. Να συμμετέχει σε καινούργιες δραστηριότητες με τον εκπαιδευτικό/ συμμαθητή, αρχικά για μικρό χρονικό διάστημα και στη συνέχεια για μεγαλύτερο.</p> <p>1.7. Να</p>	<p>κός φωνάζει το μαθητή με το όνομά του, παίρνει το παιχνίδι του μαθητή και το φέρνει μπροστά στα μάτια του. Μόλις ο μαθητής τον κοιτάξει του το δίνει.</p> <p>1.6.1. Ο εκπαιδευτικός παίζει με τον μαθητή ένα παιχνίδι/ μια δραστηριότητα που του αρέσει. Στη συνέχεια προσθέτει καινούργια στοιχεία και αυξάνει τη διάρκεια της δραστηριότητας. Για παράδειγμα, αν στο μαθητή αρέσει να σπρώχνει τα αυτοκινητάκια, ο εκπαιδευτικός του δίνει μικρά κουκλάκια που τα τοποθετεί στα αυτοκινητάκια για να τα πάνε βόλτα. Σταδιακά προσθέτει περισσότερα αυτοκινητάκια και περισσότερα κουκλάκια. Διδάσκει στο μαθητή να ζωγραφίζει ένα δρόμο σε χαρτόνι για να βάλει εκεί τα αυτοκινητάκια του. Αυξάνει τη διάρκεια της δραστηριότητας (ζωγραφικής) δίνοντας στη συνέχεια στο μαθητή μεγαλύτερο χαρτόνι στο οποίο θα πρέπει να ζωγραφίσει το δρόμο.</p> <p>1.6.2. Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει στο μαθητή εντελώς καινούργιες δραστηριότητες και παρατηρεί ποιες τον ενδιαφέρουν. Επαναλαμβάνει αυτή που τον ενδιαφέρει και τον καθοδηγεί ή προτρέπει να συμμετέχει σε αυτήν. Για παράδειγμα, του παρουσιάζει ζωγραφική με στένσιλ και τον καθοδηγεί να ζωγραφίσουν μαζί, αρχικά για μικρό χρονικό διάστημα και στη συνέχεια για μεγαλύτερο.</p> <p>1.7.1. Ο εκπαιδευτικός</p>
--	--	---	---

		<p>χρησιμοποιεί τη βλεμματική επαφή για να διατηρήσει κοινωνική αλληλεπίδραση.</p> <p>1.8. Να μιμείται κινήσεις και ενέργειες του εκπαιδευτικού και στη συνέχεια των παιδιών.</p>	<p>εμπλέκει το μαθητή σε δραστηριότητες «πάρε-δώσε» που τον ενδιαφέρουν (π.χ. φυσάει φούσκες και δίνει και στο παιδί να φυσήξει, παίζει με αυτοκινητάκι ή με μπάλα που σπρώχνει ο ένας στον άλλο). Περιμένει κάθε φορά το μαθητή να απευθυνθεί με βλεμματική επαφή και μετά συνεχίζει το παιχνίδι. Αξίζει να σημειωθεί ότι η επίτευξη βλεμματικής επαφής μπορεί να μην αποτελεί διδακτικό στόχο για όλα τα παιδιά με αυτισμό. Όταν κάποια παιδιά με αυτισμό δεν έχουν βλεμματική επαφή με κάποιον που απευθύνεται σε αυτά, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν ακούν ή δεν παρακολουθούν το συνομιλητή τους.</p> <p>1.8.1. Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει διάφορες απλές κινήσεις σώματος στο πλαίσιο επαναλαμβανόμενου παιχνιδιού. Το παιχνίδι καταλήγει σε μια ενέργεια που διασκεδάζει το μαθητή. π.χ. χοροπηδάει λέγοντας με ενθουσιασμό «πηδάει, πηδάει το βατραχάκι » και καταλήγει στο να γαργαλάει το μαθητή λέγοντας «και πάει να γαργαλήσει τον ...». Αφού επαναλάβει αρκετές φορές το παιχνίδι και διαπιστώσει πως αρέσει στο μαθητή, περιμένει τον να μιμηθεί. Μόλις ο μαθητής μιμηθεί ο εκπαιδευτικός αντιδρά με ενθουσιασμό και λεκτική επιβράβευση.</p> <p>1.8.2. Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει στο μαθητή δυο διαδοχικές κινήσεις ή ενέργειες στο πλαίσιο τραγουδιού (π.χ. «χαρωπά τα δυο μου</p>
--	--	---	--



	<p>2. Ο μαθητής να παρουσιάζει αμοιβαία αλληλεπίδραση.</p>	<p>2.1. Να επαναλαμβάνει συγκεκριμένες ενέργειες (π.χ. κινήσεις) για να διατηρήσει την κοινωνική αλληλεπίδραση.</p> <p>2.2. Να επαναλαμβάνει συγκεκριμένη ενέργεια με αντικείμενο/ παιχνίδι για να διατηρήσει κοινωνική αλληλεπίδραση.</p>	<p>χέρια τα χτυπώ », «αχ κουνελάκι»). Αφού επαναλάβει αρκετές φορές και διαπιστώσει πως αρέσει στο μαθητή η διαδικασία, περιμένει το μαθητή να μιμηθεί . Μόλις ο μαθητής μιμηθεί ο εκπαιδευτικός αντιδρά με ενθουσιασμό και λεκτική επιβράβευση. Όταν ο μαθητής καταφέρει να μιμείται με ευκολία τις δυο διαδοχικές κινήσεις ή ενέργειες ο εκπαιδευτικός σταδιακά αυξάνει τον αριθμό των διαδοχικών ενεργειών που παρουσιάζει.</p> <p>2.1.1. Ο εκπαιδευτικός δημιουργεί καταστάσεις αιτίας-αποτελέσματος, όπου ο μαθητής θα πρέπει να κάνει συγκεκριμένη ενέργεια για να λάβει επιθυμητή αντίδραση από τον εκπαιδευτικό. Π.χ. ο εκπαιδευτικός πιτσιλάει με ένα νεροπίστολο το χέρι του μαθητή, σταματάει και περιμένει από τον μαθητή να σηκώσει το χέρι του για να τον ξαναπιτσιλίσει. Παίζει παιχνίδι τύπου «περνά-περνά η μέλισσα» μαζί του και περιμένει το μαθητή να του χτυπήσει τα χέρια για να συνεχίσουν το παιχνίδι.</p> <p>2.2.1. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί μια πλαστική κότα και τραγουδώντας «κο,κο,κο κο,κο,κο, έρχεται η κοτούλα να σε τσιμπήσει» κάνει πως περπατάει η κότα και πως «τσιμπάει» το χέρι του μαθητή. Στη συνέχεια καθοδηγεί το μαθητή να κάνει πως περπατάει η κότα και να τσιμπήσει το χέρι του εκπαιδευτικού. Όταν τον «τσιμπάει » η κότα που κρατάει ο μαθητής αντι-</p>
--	--	--	--

	<p>3. Ο μαθητής να μοιράζεται.</p>	<p>3.1. Να μοιράζεται τα ενδιαφέροντά του με βλεμματική επαφή κατά τη διάρκεια:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ συγκεκριμένου παιχνιδιού</li> <li>■ δραστηριοτήτων</li> <li>■ γεγονότων.</li> </ul> <p>3.2. Να μοιράζεται αντικείμενα.</p>	<p>δρά με έντονο ήχο ξαφνιασμένος. Μετά από αρκετές επαναλήψεις αφήνει το μαθητή να παίρνει πρωτοβουλίες και να κάνει την κότα να τον «τσιμπάει» και συνεχίζει να αντι-δρά ξαφνιασμένος με έντο-νους ήχους.</p> <p>3.1.1. Όταν ο μαθητής προσέχει κάποιο παιχνίδι και ασχολείται με αυτό (π.χ. παιχνίδι με κουμπιά που πατάει και ανοίγουν κουτιά με ζωάκια) ή κάποια δραστηριότητα (π.χ. βάφει με πινέλο) ή κάποιο γεγονός, (π.χ. κάποιο συμμαθητή του που έπεσε και χτύπησε και κλαίει) τότε ο εκπαιδευτικός πάει απέναντί του και κάνει ένα έντονο σχετικό ήχο ή λέει κάτι σχετικό με έντονη ενθουσιώδη φωνή. Π.χ. «ανοίγει...» στο πρώτο παράδειγμα, «βάφουμε » στο δεύτερο παράδειγμα και «μπουμ» ή «κλαίει» στο τρίτο. Ο τόνος της φωνής του εκπαιδευτικού θα πρέπει να τραβάει το ενδιαφέρον και την προσοχή του μαθητή ώστε να αρχίσει να τον κοιτάει. Στη συνέχεια περιμένει να τον κοιτάξει για να ξανακάνει τον ήχο ή να ξαναπεί τη λέξη.</p> <p>3.2.1. Κατά τη διάρκεια της ομαδικής δραστηριότητας (π.χ. «λέμε την καλημέρα» ή «λέμε τα νέα μας») ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή ένα αντικείμενο που είναι σχετικό με αυτά που λέγονται να το δώσει στο διπλανό του (π.χ. μιλάνε για το στόλισμα του Χριστουγεννιάτικου δέντρου και δίνει στο μαθητή μια Χριστουγεννιάτικη μπάλα να</p>
--	------------------------------------	---	--

			τη δώσει στο διπλανό του).
		3.3. Να μοιράζεται δραστηριότητες.	3.3.1. Κατά τη διάρκεια δραστηριότητας που ενδιαφέρει το παιδί π.χ. γαργαλητό, ο εκπαιδευτικός μαθαίνει στο μαθητή να μοιράζεται τη δραστηριότητα με το συμμαθητή του γαργαλώντας με τη σειρά μια το ίδιο μια το συμμαθητή του.
		3.4. Να μοιράζεται παιχνίδια.	3.4.1. Κατά τη διάρκεια παιχνιδιού με αντικείμενο που τον ενδιαφέρει ο εκπαιδευτικός προτρέπει και καθοδηγεί το μαθητή να το μοιράζεται με το συμμαθητή του που κάθεται απέναντί του σε μια διαδικασία «πάρε-δώσε».
		3.5. Να μοιράζεται φαγητό.	3.5.1. Κατά τη διάρκεια του φαγητού ο εκπαιδευτικός προτρέπει το μαθητή να μοιραστεί το φαγητό του με κάποιο συμμαθητή του.
		3.6. Να φέρνει και να δείχνει κάτι για να μοιραστεί το ενδιαφέρον του.	3.6.1.Ο εκπαιδευτικός προτρέπει και καθοδηγεί το μαθητή να δείξει σε συμμαθητή του μια ζωγραφιά ή μια χειροτεχνία που έκανε, ή ένα βιβλίο που κοιτούσε.
		3.7. Να δείχνει κάτι με το δάχτυλο για να μοιραστεί το ενδιαφέρον του.	3.7.1.Κατά τη διάρκεια εκδρομής, κατά τη διάρκεια του διαλείμματος, κατά τη διάρκεια ομαδικών δραστηριοτήτων μέσα στη τάξη, αυτό που παρατηρεί ο μαθητής ο εκπαιδευτικός το δείχνει και το ονομάζει με ενθουσιώδη τόνο φωνής (π.χ. δείχνει και ονομάζει το αεροπλάνο που παρακολουθεί ο μαθητής την ώρα του διαλείμματος, δείχνει και ονομάζει το σκυλάκι που παρατηρεί ο μαθητής στο βιβλίο μέσα στην τάξη). Στη

	<p><b>4. Ο μαθητής να αναπτύξει εγγύτητα</b></p>	<p>4.1. Να ανέχεται να είναι κοντά – να παίζει κοντά σε άλλους χωρίς να εκδηλώνει άγχος ή προβλήματα συμπεριφοράς.</p> <p>4.2. Να παίζει κοντά σε άλλους.</p> <p>4.3. Να ανέχεται το άγγιγμα από ενήλικες και από άλλα παιδιά, χωρίς να εκδηλώνει άγχος ή προβλήματα συμπεριφοράς.</p>	<p>συνέχεια σε αυτές τις περιστάσεις καθοδηγεί και βοηθάει το μαθητή να δείξει αυτό που τον ενδιαφέρει.</p> <p>4.1.1. Ο εκπαιδευτικός επιδιώκει να βρίσκεται όλο και πιο κοντά στο μαθητή και να ασχολείται με κάποιο παιχνίδι-δραστηριότητα που να είναι ίδια ή παρόμοια με αυτή τη δραστηριότητα που κάνει ο μαθητής. Π.χ. ο μαθητής παίζει με ένα αυτοκινητάκι, ο εκπαιδευτικός έχει κι ο ίδιος ένα αυτοκινητάκι και παίζει και σταδιακά κάθεται όλο και πιο κοντά του.</p> <p>4.2.1. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει με τους υπόλοιπους μαθητές κάποιο παιχνίδι ή κάποια δραστηριότητα που γνωρίζει ότι ενδιαφέρει το μαθητή για να τον προσελκύσει να έρθει κοντά στους άλλους μαθητές. Π.χ. αν τον ενδιαφέρει να κολλάει οργανώνει ένα κολλάζ με όλους τους μαθητές καθισμένους γύρω από το τραπέζι.</p> <p>4.3.1. Ο εκπαιδευτικός φροντίζει να υπάρχουν στο καθημερινό πρόγραμμα του μαθητή τραγούδια που να συνοδεύονται από κινήσεις και άγγιγμα των μαθητών μεταξύ τους (π.χ. να τραγουδούν το τρενάκι κάνοντας το τρενάκι: να κρατιούνται ο ένας πίσω από τον άλλο σε σειρά). Στην αρχή προσδοκεί από το μαθητή μόνο να παρατηρεί, στη συνέχεια να συμμετέχει έστω για ελάχιστο χρόνο και συνεχώς να αυξάνεται ο χρόνος συμμετοχής του σε αυτές τις δραστηριότητες.</p>
--	--	--	--

		4.4. Να στέκεται στη σωστή απόσταση από τους άλλους.	4.4.1. Αν ο μαθητής στέκεται είτε πολύ κοντά, είτε πολύ μακριά από τον εκπαιδευτικό ή το συμμαθητή του, ο εκπαιδευτικός τον καθοδηγεί με φυσικό τρόπο και του εξηγεί λεκτικά να στέκεται ένα βήμα απόσταση από τον άλλο. Ο εκπαιδευτικός μπορεί ακόμη να οπτικοποιήσει τις θέσεις, τοποθετώντας δυο τετράγωνα χαρτόνια κάτω όπου στο ένα θα στέκεται ο εκπαιδευτικός και στο άλλο ο μαθητής.
<p><b>Παιχνίδι και Κοινωνική Αλληλεπίδραση</b></p> <p>(πιο αναλυτική παρουσίαση στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Παιχνιδιού)</p>	1. Ο μαθητής να αναπτύξει σταδιακά διαφορετικούς τρόπους κοινωνικής αλληλεπίδρασης κατά τη διάρκεια παιχνιδιού.	<p>1.1. Να αναπτύξει παράλληλο παιχνίδι (δείχνει επίγνωση της παρουσίας των άλλων).</p> <p>1.2. Να αναπτύξει συντροφικό παιχνίδι (μοιράζεται υλικά και παιχνίδια, παρακολουθεί τους συμμαθητές του).</p> <p>1.3. Να αναπτύξει συνεργατικό παιχνίδι (υπάρχει κοινός</p>	<p>1.1.1. Ο εκπαιδευτικός βάζει το μαθητή να καθίσει στο ίδιο τραπέζι με τους συμμαθητές του και δίνει σε όλους πλαστελίνες, πλάστες και καλούπια. Προτρέπει το μαθητή να κοιτάζει τους συμμαθητές του πώς παίζουν. Δεν χρειάζεται να χρησιμοποιεί τα ίδια ακριβώς υλικά που χρησιμοποιούν οι συμμαθητές του, ούτε να παίζει με τον ίδιο τρόπο.</p> <p>1.2.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει αρχικά σε δύο και στη συνέχεια σε περισσότερους μαθητές ένα αυτοκινητάκι στον καθένα. Στη συνέχεια φτιάχνει μια γέφυρα για να περνάνε από κάτω τα αυτοκινητάκια και ένα δρόμο για να κινούνται τα αυτοκινητάκια. Προτρέπει και καθοδηγεί τους μαθητές να χρησιμοποιούν τη γέφυρα και το δρόμο. Η έμφαση είναι στη δραστηριότητα κι όχι στη συνεργασία.</p> <p>1.3.1. Ο εκπαιδευτικός βάζει το μαθητή να καθίσει απέναντι από συμμαθητή του και του μαθαίνει να σπρώχνει το</p>

		στόχος).	<p>αυτοκινητάκι στο συμμαθητή του, έτσι ώστε να το σπρώχνουν ο ένας στον άλλο.</p> <p>1.3.2. Ο εκπαιδευτικός έχει ζωγραφίσει σε χαρτί έναν ήλιο και έχει έτοιμα κομμένα χαρτόνια για τις ακτίνες του ήλιου και για τον πυρήνα του ήλιου. Δίνει στους μαθητές τα χαρτόνια και την κόλλα τους προτρέπει και τους καθοδηγεί να συνεργαστούν για να κολλήσουν τα χαρτόνια και να φτιάξουν όλοι μαζί τον ήλιο.</p>
<b>Οργάνωση Συμπεριφοράς</b>	<p>1. Ο μαθητής να μάθει να επιλέγει.</p> <p>(Βλέπε επίσης το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Επικοινωνίας)</p>	<p>1.1. Να επιλέγει ανάμεσα σε δυο δραστηριότητες/ παιχνίδια.</p> <p>1.2. Να επιλέγει στο πλαίσιο συγκεκριμένης δραστηριότητας.</p>	<p>1.1.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή τη δυνατότητα να επιλέξει ανάμεσα σε δυο παιχνίδια ή σε δυο δραστηριότητες (π.χ. ζωγραφική ή πλαστελίνη) κρατώντας κάποιο υλικό από την κάθε δραστηριότητα (π.χ. μαρκαδόρο και τον πλάστη της πλαστελίνης) και προτρέποντας το μαθητή είτε να αγγίξει αυτό που θέλει, είτε να το δείξει, είτε να το ζητήσει με λόγο. Κρατάει το αντικείμενο σε τέτοια απόσταση από το μαθητή ώστε να μην μπορεί να το αρπάξει.</p> <p>1.2.1. Στο πλαίσιο συγκεκριμένης δραστηριότητας ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή τη δυνατότητα να επιλέξει (π.χ. στο πλαίσιο της ενασχόλησής του με την πλαστελίνη δίνει στο μαθητή να επιλέξει ποιο καλούπι θέλει να χρησιμοποιήσει: π.χ. το αστεράκι ή το παιδάκι) . Καθοδηγεί το μαθητή να αγγίξει το επιθυμητό αντικείμενο, ή να το δείξει με το δάχτυλο, ή να το ζητήσει λεκτικά και στη συνέχεια του το δίνει. Κρατάει το αντικείμενο σε τέτοια απόσταση</p>

	<p>2. Ο μαθητής να οργανώνει τη συμπεριφορά του σε σχέση με το τι πρέπει να κάνει.</p>	<p>1.3. Να επιλέγει ανάμεσα σε πολλές δραστηριότητες/ αντικείμενα.</p> <p>2.1. Να ενεργεί αυτόνομα σε οικείες δραστηριότητες.</p>	<p>από το μαθητή ώστε να μην μπορεί να το αρπάξει.</p> <p>1.3.1. Ο εκπαιδευτικός δημιουργεί έναν πίνακα με φωτογραφίες ή σκίτσα κολλημένα με βέλκρο που συνοδεύονται από την αντίστοιχη λέξη, γραμμένη από κάτω. Οι φωτογραφίες αυτές δείχνουν τα αγαπημένα παιχνίδια και τις δραστηριότητες του μαθητή. Ο εκπαιδευτικός μαθαίνει στο μαθητή τον τρόπο να δείχνει τη φωτογραφία του αντικειμένου/ δραστηριότητας που επιλέγει, ή τον τρόπο να ξεκολλάει τη φωτογραφία και να του τη δίνει για να πάρει το συγκεκριμένο αντικείμενο ή για να ξεκινήσει τη συγκεκριμένη δραστηριότητα.</p> <p>2.1.1. Όταν ο μαθητής πρέπει να ολοκληρώσει μια δραστηριότητα ο εκπαιδευτικός τοποθετεί τα υλικά που πρέπει να χρησιμοποιήσει ο μαθητής με τη σειρά που θα χρησιμοποιηθούν, π.χ. για να φτιάξει ένα σχέδιο με καλούπι στην πλαστελίνη. Τοποθετεί τα υλικά στην εξής σειρά: πρώτα την πλαστελίνη, μετά τον πλάστη, μετά το καλούπι. Μπορεί να έχει φωτογραφίες ή σκίτσα τοποθετημένα στη σειρά που να του δείχνουν τα διαδοχικά βήματα που πρέπει να ακολουθήσει για την ολοκλήρωση της συγκεκριμένης δραστηριότητας, π.χ. στην τουαλέτα ο μαθητής να βλέπει οπτικά τη διαδικασία πλυσίματος των χεριών: 1) ανοίγω τη βρύση, 2) βάζω σαπούνι στα χέρια, 3) τρίβω τα χέρια, 4) βάζω τα χέρια κάτω από το νερό, 5) κλείνω</p>
--	--	---	--

		<p>2.2. Να ακολουθεί οδηγίες σε καινούργιες δραστηριότητες ή καταστάσεις.</p>	<p>τη βρύση, και 6) σκουπίζω τα χέρια στην πετσέτα.</p> <p>2.2.1. Ο εκπαιδευτικός δημιουργεί είτε μια γραπτή ιστορία, είτε μια ιστορία διαδοχής από ζωγραφισμένες εικόνες ή από φωτογραφίες που δείχνουν στο μαθητή τι πρέπει να κάνει κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας/ διαδικασίας στην οποία πρόκειται να συμμετέχει. Αν χρειαστεί ο εκπαιδευτικός δραματοποιεί τη συγκεκριμένη διαδικασία και με τους μαθητές παίζουν θεατρικό παιχνίδι για να εξοικειωθούν π.χ. επίσκεψη στην πινακοθήκη. Οι εικόνες θα δείχνουν τα εξής: 1) περιμένω στη σειρά, 2) μπαίνω στην αίθουσα με τις ζωγραφίες μαζί με τους συμμαθητές μου, 3) μένω κοντά στη δασκάλα και στους συμμαθητές μου και βλέπω τις ζωγραφίες, 4) η δασκάλα μου λέει πότε θα φύγουμε και 5) μπαίνω στο λεωφορείο με τη δασκάλα και τους συμμαθητές μου και γυρίζω στο σχολείο.</p>
<p><b>Δεξιότητες ομάδας</b></p>	<p>1. Ο μαθητής να αναπτύξει δεξιότητες κοινωνικού συγχρονισμού –εναλλαγής σειράς.</p>	<p>1.1. Να περιμένει τη σειρά του σε σωματικό παιχνίδι.</p> <p>1.2. Να περιμένει τη σειρά του σε απλό εκπαιδευτικό παιχνίδι οπτικο-κινητικού συντονισμού.</p>	<p>1.1.1. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί και καθοδηγεί το μαθητή να περιμένει τη σειρά του σε σωματικό παιχνίδι του τύπου «πάει ο λαγός να πιει νερό». Κάνει αυτό το παιχνίδι μια φορά με το συγκεκριμένο μαθητή με αυτισμό και μια φορά με το συμμαθητή του.</p> <p>1.2.1. Σε παιχνίδι οπτικο-κινητικού συντονισμού όπως: περνάμε χάντρες στο κορδόνι, ο εκπαιδευτικός βάζει το μαθητή απέναντι από συμμαθητή του και τον προτρέπει και τον καθοδηγεί</p>



		<p>1.3. Να περιμένει τη σειρά του σε επιτραπέζιο παιχνίδι .</p> <p>1.4. Να περιμένει τη σειρά του σε ομαδικό παιχνίδι.</p>	<p>να περιμένει τη σειρά του για να βάλει τη χάντρα. Ο κάθε μαθητής μπορεί να έχει μπροστά του ένα κορδόνι. Οι χάντρες να είναι μέσα σε ένα κουτί που θα σπρώχνει ο ένας μαθητής στον άλλο όταν είναι η σειρά του να πάρει χάντρα.</p> <p>1.3.1. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί στο μαθητή τους κανόνες απλού επιτραπέζιου παιχνιδιού τον προτρέπει και τον καθοδηγεί να τους ακολουθεί και να παίζει με τη σειρά του. π.χ. Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί παιχνίδι με ζάρι και με πολύχρωμα κουμπιά που πρέπει να τοποθετηθούν σε εικόνα ανάλογα με το χρώμα τους. Αρχικά βάζει δύο μαθητές να καθίσουν απέναντι και δίνει στον καθένα μια εικόνα. Τα κουμπιά είναι τοποθετημένα σε ένα κουτί. Ο εκπαιδευτικός προτρέπει τον μαθητή να δίνει το κουτί στο συμμαθητή του απέναντι. Στη συνέχεια να περιμένει ώστε ο συμμαθητής του να πάρει και να τοποθετήσει όλα τα κουμπιά κάποιου συγκεκριμένου χρώματος που θα επιλέξει και μετά να του δώσει ο συμμαθητής του το κουτί με τα κουμπιά για να συνεχίσει το παιχνίδι τοποθετώντας ο ίδιος κουμπιά στην εικόνα του.</p> <p>1.4.1. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί και καθοδηγεί το μαθητή να περιμένει τη σειρά του σε ομαδικό παιχνίδι (π.χ. παιχνίδι του τύπου περνά-περνά η μέλισσα, ή μπόουλιγκ). Ο εκπαιδευτικός μπορεί να ζωγραφίσει κύκλους στο πάτωμα για να ξέρει ο μαθητής που να σταθεί για</p>
--	--	--	---

		<p>1.5. Να περιμένει τη σειρά του σε διάλογο προλεκτικού σταδίου (με βλέμμα, χαμόγελο, ήχους, συλλαβές).</p> <p>1.6. Να περιμένει τη σειρά του:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ σε διάλογο με λόγο σε συνθήκη 1-1 με τον εκπαιδευτικό</li> <li>■ σε διάλογο με λόγο σε συνθήκη 1-1 με άλλο παιδί</li> <li>■ σε διάλογο στο πλαίσιο ομάδας παιδιών.</li> </ul> <p>2.1. Να κάθεται στη θέση του και να περιμένει στο πλαίσιο κοινής-</p>	<p>να περιμένει.</p> <p>1.5.1. Ο εκπαιδευτικός δημιουργεί παιχνίδια επαναλαμβανόμενα που έχουν στοιχεία που διασκεδάζουν το μαθητή, όπως σωματική επαφή (π.χ. πάει ο λαγός να πει νερό) και κάνει παύσεις στη διάρκεια του παιχνιδιού για να δώσει τη δυνατότητα στο μαθητή να συμμετέχει με κίνηση, με ήχο, με βλέμμα, με χαμόγελο ή με λόγο. Όταν ο μαθητής πάρει μέρος στο παιχνίδι, ο εκπαιδευτικός συνεχίζει. Αργότερα κάνει και πάλι παύση για να προκαλέσει την συμμετοχή του μαθητή. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να δείχνει ενθουσιώδης ώστε η διαδικασία να είναι ευχάριστη για τον μαθητή.</p> <p>1.6.1. Ο εκπαιδευτικός μαθαίνει στο μαθητή που μιλάει να σταματάει μετά από μία με δυο προτάσεις για να δίνει τη δυνατότητα και στο συνομιλητή να μιλήσει. Ο εκπαιδευτικός αρχικά χρησιμοποιεί οπτικές νύξεις αν χρειαστεί εκτός από προφορική προτροπή: π.χ. κρατάει ένα χαρτόνι και το σηκώνει μπροστά στο μαθητή όταν πρέπει να μιλά. Αρχικά ο εκπαιδευτικός είναι ο συνομιλητής, στη συνέχεια βοηθάει το μαθητή να συνομιλήσει με συμμαθητή του και αργότερα τον βοηθάει στο πλαίσιο ομάδας παιδιών.</p> <p>2.1.1. Στη διάρκεια ομαδικής δραστηριότητας (π.χ. όλοι μαζί οι μαθητές φτιάχνουν ένα κολάζ κολλώντας ο καθένας με τη σειρά του μια</p>
	<p>2. Ο μαθητής να περιμένει στο πλαίσιο ομαδικών δραστηριοτήτων.</p>		

		<p>ομαδικής δραστηριότητας.</p> <p>2.2. Να περιμένει τη σειρά του κατά τη διάρκεια ομαδικής δραστηριότητας στην αυλή.</p> <p>2.3. Να περιμένει σε ουρά :</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ σε δραστηριότητες αυτό-εξυπηρέτησης στο πλαίσιο του σχολείου (φαγητό, βρύση)</li> <li>■ σε δραστηριότητες στο</li> </ul>	<p>εικόνα) ο εκπαιδευτικός προτρέπει λεκτικά και καθοδηγεί το μαθητή με φυσικό τρόπο να κάθεται και να περιμένει τη σειρά του. Ο εκπαιδευτικός βοηθά με οπτικές νύξεις τους μαθητές να καταλάβουν ποιος έχει σειρά : π.χ. ο κάθε μαθητής που έχει σειρά φορά ένα καπέλο και στη συνέχεια το δίνει στον επόμενο μαθητή που έχει σειρά.</p> <p>2.2.1. Π.χ. Ο εκπαιδευτικός προσπαθεί να μάθει σε μια ομάδα μαθητών να περιμένουν τη σειρά τους για να ρίξουν ο καθένας την μπάλα στην μπασκέτα. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί στον κάθε μαθητή και τον καθοδηγεί με φυσικό τρόπο να περιμένει τη σειρά του για να ρίξει την μπάλα στην μπασκέτα. Προσθέτει οπτικές νύξεις για να βοηθήσει το μαθητή να καταλάβει. Π.χ. Ζωγραφίζει με κιμωλία στο έδαφος κύκλους τον ένα πίσω από τον άλλο , που σηματοδοτούν τον χώρο που πρέπει να περιμένει ο κάθε μαθητής και τόξα που να δείχνουν ότι πρέπει να προχωρήσει μπροστά μόλις ο μπροστινός κύκλος αδειάσει.</p> <p>2.3.1. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί λεκτικά , καθοδηγεί με φυσικό τρόπο και δίνει οπτικές νύξεις στο μαθητή να περιμένει στην ουρά.</p> <p>Δίνει ποικίλες ευκαιρίες στο μαθητή να εξασκήσει αυτή τη δεξιότητα ενώ είναι δίπλα του για να το βοηθήσει. π.χ. στο ταχυδρομείο εξηγεί στο μαθητή ότι πρέπει να στέκεται πίσω από τον κύριο/κυρία που βλέπει τελευταίο</p>
--	--	--	--

	<p>3. Ο μαθητής να ακολουθεί οδηγίες στο πλαίσιο ομάδας.</p>	<p>πλαίσιο της κοινότητας (ταχυδρομείο, σινεμά, κολυμβητήριο, πολυκατάστημα κ.α).</p> <p>2.4. Να περιμένει το δάσκαλο να τον φωνάξει με το όνομά του για να πει μάθημα έχοντας σηκώσει το χέρι του.</p> <p>3.1. Να ακολουθεί μη-λεκτικές οδηγίες σε επίπεδο 1-1.</p> <p>3.2. Να ακολουθεί μη-λεκτικές οδηγίες σε ομάδα.</p> <p>3.3. Να ακολουθεί λεκτικές οδηγίες σε γνωστό πλαίσιο σε καινούργιο πλαίσιο) σε επίπεδο 1-1 και σε ομάδα.</p>	<p>στην ουρά μόλις μπαίνει , τον καθοδηγεί από το χέρι, τον πηγαίνει στη σωστή θέση και του δείχνει φωτογραφία που δείχνει ανθρώπους να στέκονται σε ουρά.</p> <p>2.4.1. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί στο μαθητή και τον καθοδηγεί να σηκώνει το χέρι του όταν θέλει να πει μάθημα ή να ρωτήσει κάτι. Του εξηγεί ότι ξεκινά να λέει μάθημα μόλις ο δάσκαλος φωνάξει το όνομά του. Αν ο μαθητής διαβάζει του το γράφει «σηκώνω το χέρι μου όταν θέλω να πω μάθημα και περιμένω ο δάσκαλος να πει το όνομά μου».</p> <p>3.1.1. Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί οδηγίες που συνοδεύονται από χειρονομίες και με φυσική καθοδήγηση αρχικά βοηθάει το μαθητή να τις εκτελέσει (π.χ. οδηγία: «κάτσε στην καρέκλα» που να συνοδεύεται από χειρονομία).</p> <p>3.2.1. Στη συνέχεια χρησιμοποιεί οδηγίες που συνοδεύονται από χειρονομίες στο πλαίσιο ομάδας (π.χ. «έλα εδώ» στο πλαίσιο ομάδας παιδιών).</p> <p>3.3.1. Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί οικεία οδηγία σε φυσικό πλαίσιο (π.χ. φέρε το μπουφάν σου , όταν ο μαθητής ετοιμάζεται να σχολάσει) και αργότερα σε καινούργιο πλαίσιο (π.χ. «φέρε το μπουφάν σου» όταν ο μαθητής θα πάει με το σχολείο στο θέατρο).</p>
--	--	---	---

	<p>4. Να μάθει κοινωνικούς κανόνες.</p>	<p>4.1. Να κατανοεί την ύπαρξη κοινωνικών κανόνων.</p> <p>4.2. Να χρησιμοποιεί διαφορετικούς κοινωνικούς κανόνες σε διαφορετικές κοινωνικές καταστάσεις.</p>	<p>4.1.1. Χρησιμοποιώντας τις καθημερινές δραστηριότητες του σχολείου ο εκπαιδευτικός εξηγεί στο μαθητή τους κοινωνικούς κανόνες που ισχύουν. Αν ο μαθητής δεν έχει λόγο και κατανοεί καλύτερα με οπτικά μέσα, ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί σύμβολα και σκίτσα ζωγραφισμένα για να παρουσιάσει τους κανόνες (π.χ. ένα απαγορευτικό Χ στο σκίτσο ενός μαθητή που τρώει μέσα στην τάξη κι ένα σκίτσο που δείχνει το μαθητή να τρώει έξω στην αυλή).</p> <p>4.2.1. Προτού ο εκπαιδευτικός πάει σε κάποιο καινούργιο χώρο με το μαθητή, συζητάει τους κοινωνικούς κανόνες που θα πρέπει να ακολουθήσει εκεί π.χ. αν έχουν προγραμματίσει να πάνε στο θέατρο εξηγεί στο μαθητή ότι θα πρέπει να τηρήσει τους εξής κανόνες:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ να περιμένει στη σειρά για να βγάλει εισιτήριο,</li> <li>■ να δείξει το εισιτήριο και στη συνέχεια να του δείξουν τη θέση του,</li> <li>■ να παρακολουθεί το έργο χωρίς να μιλάει.</li> </ul> <p>4.2.2. Αν χρειαστεί μπορεί να δραματοποιήσει την κοινωνική κατάσταση στο πλαίσιο θεατρικού παιχνιδιού για να διδαχθεί βιωματικά ο μαθητής τους συγκεκριμένους κανόνες.</p> <p>4.2.3. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να οπτικοποιήσει την κοινωνική κατάσταση και τους κανόνες ζωγραφίζοντας εικόνες με διαδοχική σειρά για την κατάσταση και τις</p>
--	---	--	--

	<p>5. Ο μαθητής να συμμετέχει με κατάλληλο τρόπο σε διάφορες δραστηριότητες του σχολείου.</p>	<p>5.1. Να συμμετέχει με κατάλληλο τρόπο στη διαδικασία του φαγητού.</p> <p>5.2. Να συμμετέχει με κατάλληλο τρόπο σε δομημένες δραστηριότητες.</p>	<p>συμπεριφορές που απαιτούνται.</p> <p>5.1.1. Κατά τη διάρκεια του φαγητού ο εκπαιδευτικός προτρέπει και καθοδηγεί το μαθητή να κάθεται στη θέση του, να τρώει με αποδεκτό τρόπο το φαγητό του και στη συνέχεια να μαζεύει το πιάτο του μόλις τελειώνει και να το πηγαίνει στην κουζίνα. Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί οπτικές νύξεις :</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ περίγραμμα στο τραπέζι όπου ο μαθητής τοποθετεί το πιάτο του</li> <li>■ φωτογραφία όπου φαίνεται ότι μόλις αδειάσει το πιάτο θα πρέπει να το πάει στην κουζίνα.</li> </ul> <p>Ο εκπαιδευτικός καθοδηγεί σωματικά στην αρχή το μαθητή. Για τους μαθητές που διαβάζουν ο εκπαιδευτικός γράφει σε ένα χαρτί τι πρέπει να κάνουν. Το χαρτί είναι κολλημένο στη θέση του κάθε μαθητή στο τραπέζι.</p> <p>5.2.1. Κατά τη διάρκεια εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων – παιχνιδιών ο εκπαιδευτικός μαθαίνει στο μαθητή τη διαδικασία και τους κανόνες του κάθε παιχνιδιού/δραστηριότητας. Π.χ. σε κολάζ που φτιάχνουν 3 μαθητές μαζί, ο εκπαιδευτικός φροντίζει ώστε ο κάθε μαθητής να έχει μπροστά του τα κομμάτια που πρέπει να κολλήσει και στο χαρτόνι όπου θα κολληθούν να υπάρχουν ζωγραφισμένα σχήματα αντίστοιχα με τα σχήματα των κομματιών που θα κολλήσει ο μαθητής. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί και</p>
--	---	--	--

		<p>καθοδηγεί με φυσικό τρόπο το μαθητή να κολλήσει τα κομμάτια στην σωστή θέση, που βρίσκονται ζωγραφισμένα στο χαρτί. Στους μαθητές που διαβάζουν ο εκπαιδευτικός γράφει σε χαρτί τα στάδια της διαδικασίας και τους κανόνες του παιχνιδιού και τα έχουν δίπλα τους. Στους μαθητές που δε διαβάζουν φτιάχνει με φωτογραφίες ή σκίτσα τη διαδικασία του παιχνιδιού.</p>
	<p>5.3. Να συμμετέχει με κατάλληλο τρόπο σε δομημένο παιχνίδι (επιτραπέζιο, κινητικό παιχνίδι). (Βλέπε επίσης το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Παιχνιδιού).</p>	<p>5.3.1. Κατά τη διάρκεια επιτραπέζιου παιχνιδιού με ζάρι με χρώματα και με χρωματιστά κουμπιά που τοποθετούνται σε εικόνα ο εκπαιδευτικός εξηγεί και καθοδηγεί με φυσικό τρόπο το μαθητή να ρίξει το ζάρι και να τοποθετήσει το κουμπί του ανάλογου χρώματος στην εικόνα.</p>
	<p>5.4. Να συμμετέχει με κατάλληλο τρόπο σε ελεύθερο παιχνίδι. (Βλέπε επίσης και το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Παιχνιδιού).</p>	<p>5.4.1. Κατά τη διάρκεια του ελεύθερου παιχνιδιού ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή πώς να χρησιμοποιεί και να παίζει με τα υλικά και τα παιχνίδια στο χώρο του ελεύθερου παιχνιδιού (π.χ. του δείχνει πώς να παίζει με κουκλάκια και αυτοκινητάκια).</p>
	<p>5.5. Να παρακολουθεί προφορικές δραστηριότητες (διάβασμα ιστορίας από τη</p>	<p>5.5.1. Κατά τη διάρκεια ανάγνωσης ιστορίας ο εκπαιδευτικός προτρέπει και καθοδηγεί το μαθητή να μείνει καθισμένος και να ακούει την ιστορία. Βάζει</p>

		<p>δασκάλα, τραγούδι).</p> <p>5.6. Να παρακολουθεί συζήτηση (ώρα του κύκλου).</p>	<p>οπτικές νύξεις: π.χ. χρησιμοποιεί κούκλες κουκλοθέατρου σε διάφορα σημεία της ιστορίας, χρησιμοποιεί αντικείμενα που αναφέρονται στην ιστορία (π.χ. αν αναφέρεται κάποιο μήλο εμφανίζει ένα πλαστικό μήλο), αν ο μαθητής είναι ανήσυχος του δίνει να κρατάει το αντικείμενο που έχει σχέση με την ιστορία (π.χ. το μήλο που προαναφέρθηκε). Κατά τη διάρκεια του τραγουδιού προσθέτει στο συγκεκριμένο τραγούδι που μαθαίνει στους μαθητές οπτικές νύξεις (φωτογραφίες, σκίτσα, νοήματα, κινήσεις σώματος, αντικείμενα) που σχετίζονται με τα λόγια του τραγουδιού (π.χ. στο τραγούδι «βγαίνει η βαρούλα » μαθαίνει στο μαθητή να κινείται όπως κινείται μια βαρούλα, ή του δίνει να κρατάει μια βαρούλα, ή του δείχνει τη φωτογραφία ή το σκίτσο μιας βάρκας).</p> <p>5.6.1. Κατά τη διάρκεια της συζήτησης την ώρα π.χ. του πρωινού κύκλου, ο εκπαιδευτικός προτρέπει και καθοδηγεί το μαθητή να κάθεται στη θέση του και να κοιτάει και να ακούει τους συμμαθητές του την ώρα που μιλούν. Κάνει πιο οπτική τη δραστηριότητα δίνοντας στο μαθητή που μιλάει να κρατάει και να δείχνει στους συμμαθητές του κάποιο παιχνίδι ή εικόνα/φωτογραφία που σχετίζεται με αυτά που λέει (π.χ. την ώρα που λέει ότι πήγε στις κούνιες του δίνει να δείξει μια εικόνα από κούνιες).</p>
--	--	---	---



<p><b>Κοινωνικές Συναισθηματικές δεξιότητες</b></p>	<p>1. Ο μαθητής να κατανοεί συναισθήματα.</p>	<p>1.1. Να αναγνωρίζει τα τέσσερα βασικά συναισθήματα σε εκφράσεις προσώπου: χαρούμενος, λυπημένος, θυμωμένος, φοβισμένος.</p> <p>1.2. Να κατανοεί τη σύνδεση των συναισθημάτων με κοινωνικές καταστάσεις.</p>	<p>1.1.1. Ο εκπαιδευτικός σε κάθε ευκαιρία που δίνεται στην καθημερινότητα:ονομάζει τα συναισθήματα που εμφανίζει ο μαθητής (π.χ. την ώρα που ο μαθητής φωνάζει θυμωμένα του λέει «είσαι θυμωμένος», την ώρα που κλαίει του λέει «είσαι λυπημένος»)</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ ονομάζει τα συναισθήματα που επιδεικνύει ο ίδιος (π.χ. «είμαι χαρούμενος» την ώρα που γελάει)</li> <li>■ προτρέπει το μαθητή να προσέξει τα συναισθήματα που επιδεικνύουν οι συμμαθητές του και τα ονομάζει (π.χ. «κοίτα ο Γιάννης γελάει, είναι χαρούμενος»).</li> <li>■ κάνει με το πρόσωπό του εκφράσεις μπροστά στον καθρέφτη και τις ονομάζει και προτρέπει το μαθητή να μιμηθεί (π.χ. «έλα να κάνουμε πως είσαι όταν θυμώνεις, πως είσαι όταν χαίρεσαι, κλπ).</li> </ul> <p>1.2.1. Ο εκπαιδευτικός σε κάθε ευκαιρία που δίνεται:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ ονομάζει τα συναισθήματα που εμφανίζει ο μαθητής και τα συνδέει με τις κοινωνικές καταστάσεις στο πλαίσιο των οποίων εμφανίστηκαν (π.χ. την ώρα που ο μαθητής φωνάζει θυμωμένα γιατί ο εκπαιδευτικός του πήρε ένα παιχνίδι με το οποίο έπαιζε στον ελεύθερο του χρόνο, του λέει: « είσαι θυμωμένος γιατί σου πήρα το αυτοκινητάκι», την ώρα που κλαίει επειδή χτύπησε του λέει «είσαι λυπημένος γιατί χτύπησες και πονάς»)</li> </ul>
---	---	--	--

		<p>1.3. Να κατανοεί πιο περίπλοκα συναισθήματα (αγωνία, άγχος, ανία) και τα συνδέει με ανάλογες κοινωνικές καταστάσεις (ο στόχος αυτός αναφέρεται μόνο σε μαθητές με Αυτισμό Υψηλής Λειτουργικότητας και σύνδρομο Asperger).</p>	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ ονομάζει τα συναισθήματα που επιδεικνύει ο ίδιος και τα συνδέει με τις κοινωνικές καταστάσεις στο πλαίσιο των οποίων εμφανίστηκαν (π.χ. « είμαι χαρούμενος γιατί φτιάξαμε ωραία ζωγραφιά »)</li> <li>■ προτρέπει το μαθητή να προσέξει τα συναισθήματα που επιδεικνύουν οι συμμαθητές του , τα ονομάζει και τα συνδέει με τις κοινωνικές καταστάσεις στο πλαίσιο των οποίων εμφανίστηκαν (π.χ. «κοίτα ο Γιάννης φοβάται γιατί τα παιδιά φωνάζουν».</li> </ul> <p>1.3.1. Ο εκπαιδευτικός σε κάθε ευκαιρία που δίνεται στην καθημερινότητα :</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ ονομάζει τα συναισθήματα που εμφανίζει ο μαθητής και τα συνδέει με τις κοινωνικές καταστάσεις στο πλαίσιο των οποίων εμφανίστηκαν (π.χ. κατά τη διάρκεια επιτραπέζιου παιχνιδιού με ζάρι όταν ο μαθητής σφίγγεται και κοιτάει με αγωνία τι θα δείξει το ζάρι του συμμαθητή του γιατί θέλει να κερδίσει, ο εκπαιδευτικός του λέει «έχεις αγωνία γιατί θέλεις να κερδίσεις», την ώρα που ένας συμμαθητής του λέει τα νέα του και βαριέται να ακούσει άλλο και κουνιέται συνεχώς στην καρέκλα του , του λέει «βαριέσαι και δεν θέλεις να ακούσεις άλλο»)</li> <li>■ ονομάζει τα συναισθήματα που επιδεικνύει ο ίδιος και τα συνδέει με τις κοινωνικές καταστάσεις στο πλαίσιο των οποίων εμφανίστηκαν (π.χ. « βαριέμαι τόση πολύ ώρα να μιλάμε για τα ζώα δε θέλω να μιλήσουμε άλλο για</li> </ul>
--	--	--	--

	<p>2. Ο μαθητής να εκφράζει συναισθήματα (Βλέπε επίσης και το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Επικοινωνίας).</p>	<p>2.1. Να εκφράζει τα τέσσερα βασικά συναισθήματα (χαρά, λύπη, θυμό, φόβο) με κοινωνικά αποδεκτούς τρόπους.</p> <p>2.2. Να εκφράζει πιο περίπλοκα συναισθήματα (άγχος, αγωνία, ανία) με κοινω-</p>	<p>αυτά »)</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ προτρέπει το μαθητή να προσέξει τα συναισθήματα που επιδεικνύουν οι συμμαθητές του, τα ονομάζει και τα συνδέει με τις κοινωνικές καταστάσεις στο πλαίσιο των οποίων εμφανίστηκαν (π.χ. «κοίτα ο Γιάννης έχει άγχος γιατί σε λίγο θα πάμε στο θέατρο και δεν του αρέσει το θέατρο»).</li> </ul> <p>2.1.1. Αφού έχει προηγηθεί η διδασκαλία της κατανόησης των συναισθημάτων, ο εκπαιδευτικός προτρέπει το μαθητή να εκφράσει τα συναισθήματά του με κοινωνικά αποδεκτό τρόπο. Π.χ. Ο μαθητής είναι θυμωμένος με το συμμαθητή του επειδή τον ενοχλεί το ότι κάθεται πολύ κοντά του και ετοιμάζεται να τον χτυπήσει . Τότε ο εκπαιδευτικός τον προτρέπει να εκφράσει το θυμό του με λόγο (π.χ. «φύγε») και με κατάλληλη έκφραση προσώπου . Στην περίπτωση που ο μαθητής δεν έχει λόγο, τον προτρέπει να εκφράσει το θυμό του με χειρονομία που να σημαίνει «φύγε» και με κατάλληλη έκφραση προσώπου. Όταν είναι ενθουσιασμένος ο μαθητής και εκφράζει τη χαρά του με στερεοτυπική κίνηση ή με κραυγές ο εκπαιδευτικός τον προτρέπει να εκφραστεί χτυπώντας παλαμάκια και αν έχει λόγο να φωνάζει «ωραία !!!».</p> <p>2.2.1. Για παράδειγμα, όταν ο μαθητής εκφράζει την αγωνία του, π.χ. στο παιχνίδι το επιτραπέζιο με κραυγές, ο εκπαιδευτικός τον προτρέπει να εκφραστεί με λόγο, π.χ.</p>
--	---	---	--

		<p>νικά αποδεκτούς τρόπους (ο στόχος αυτός αναφέρεται μόνο σε μαθητές με Αυτισμό Υψηλής Λειτουργικότητας και σύνδρομο Asperger).</p> <p>2.3. Να εκφράζει κατάλληλο συναίσθημα σε κάθε κοινωνική περίπτωση (στόχος που αναφέρεται μόνο σε μαθητές με Αυτισμό Υψηλής Λειτουργικότητας και σύνδρομο Asperger).</p> <p>2.4. Να προσφέρει στοργή και παρηγοριά.</p>	<p>«έχω αγωνία να νικήσω».</p> <p>2.3.1. Ο εκπαιδευτικός προτρέπει το μαθητή να εκφράζει κατάλληλο συναίσθημα ανάλογα με την περίπτωση π.χ. την ώρα του κύκλου όταν κάποιος συμμαθητής λέγοντας τα νέα του αναφέρει ότι πονάει το πόδι του ο εκπαιδευτικός θυμίζει στο μαθητή ότι αυτό είναι κάτι που μας κάνει να λυπόμαστε και τον προτρέπει να πει στο συμμαθητή του κάτι κατάλληλο (π.χ. «περαστικά»).</p> <p>2.4.1. Ο εκπαιδευτικός προτρέπει το μαθητή και τον καθοδηγεί να δείχνει στοργή και παρηγοριά σε κατάλληλες στιγμές στους συμμαθητές του, π.χ. να πλησιάσει και να χαϊδέψει στον ώμο κάποιον συμμαθητή του την ώρα που κλαίει.</p>
--	--	--	---

**Κοινωνική Επικοινωνία-Δεξιότητες Συζήτησης Λεκτικές**  
(Αλληλοκάλυψη με τον Τομέα «Επικοινωνία», βλέπε στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων Επικοινωνίας).

<b>Δεξιότητες Προσαρμογής</b>	1. Να αναπτύξει δεξιότητες προσαρμογής.	1.1. Να προσαρμόζει τη συμπεριφορά του σε: διαφορετικούς ανθρώπους και διαφορετικά μέρη.	1.1.1. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί στο μαθητή πως η συμπεριφορά μας είναι διαφορετική σε διαφορετικούς ανθρώπους (π.χ. σε μεγάλους που γνωρίζουμε , σε μεγάλους που δε γνωρίζουμε καλά, σε παιδιά που είναι φίλοι μας, σε παιδιά που δε γνωρίζουμε
-------------------------------	---	--	---

		<p>1.2. Να δέχεται αλλαγές σε κανόνες, ρουτίνες ή διαδικασίες.</p> <p>1.3. Να μπορεί να αποδεχτεί τη διαφορετική άποψη- γνώμη του άλλου.</p> <p>1.4. Να σέβεται τους ιδιωτικούς χώρους των άλλων.</p>	<p>καλά) και σε διαφορετικά μέρη (π.χ. στην εκκλησία, στο πάρκο). Εξηγεί λεπτομερώς τι επιτρέπεται και τι απαγορεύεται στην κάθε περίπτωση και χρησιμοποιεί οπτικά μέσα (φωτογραφίες, γραπτό λόγο, σκίτσα) για να γίνει πιο κατανοητός.</p> <p>1.2.1. Ο εκπαιδευτικός επιδιώκει να υπάρχουν αλλαγές στην καθημερινότητα της σχολικής ζωής (π.χ. Να πηγαίνουν εκδρομή σε διαφορετικά μέρη, να παίζουν ένα επιτραπέζιο και με διαφορετικό τρόπο). Συζητάει και προετοιμάζει το μαθητή γι' αυτές τις αλλαγές χρησιμοποιώντας οπτικά μέσα (φωτογραφίες, σκίτσα) για να είναι πιο κατανοητός.</p> <p>1.3.1. Όταν ο μαθητής κάνει ερωτήσεις ο εκπαιδευτικός επιδιώκει με την απάντησή του να του δείξει ότι έχει διαφορετική άποψη. Του εξηγεί ότι το να μη συμφωνεί είναι κάτι που συμβαίνει και δεν είναι κακό. Π.χ. ο μαθητής ρωτάει αν αρέσουν στον εκπαιδευτικό τα σκυλάκια και δυσκολεύεται να δεχτεί ότι δεν του αρέσουν. Ο εκπαιδευτικός του εξηγεί ότι του αρέσει κάποιο άλλο ζώο (π.χ. γάτες) και του τονίζει ότι «εσένα σου αρέσουν τα σκυλάκια, εμένα οι γάτες» για να του δείξει ότι πολλές φορές συμβαίνει να έχουμε διαφορετική άποψη με κάποιον, αλλά δεν πειράζει.</p> <p>1.4.1. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί στο μαθητή και προφορικά και με οπτικά μέσα (φωτογραφίες, σκίτσα, γραπτό λόγο)</p>
--	--	---	---

			<p>ποιοι είναι οι ιδιωτικοί χώροι των άλλων και ότι πρέπει να σέβεται αυτούς τους χώρους. (π.χ. να κτυπά σε κλειστές πόρτες, να μην ανοίγει ξένα συρτάρια).</p> <p>1.4.2. Καθοδηγεί το μαθητή στην καθημερινότητα της σχολικής ζωής να σέβεται τους ιδιωτικούς χώρους των άλλων (π.χ. να μην ανοίγει τις τσάντες των συμμαθητών του).</p>
<p><b>Σεξουαλική Διαπαιδαγώγηση</b></p>	<p>1. Ο μαθητής να μάθει για: α. τα μέρη του σώματος και τις λειτουργίες τους και γ. την ανάπτυξη του.</p> <p>2. Ο μαθητής να μάθει για καταστάσεις όπου κάποιος αισθάνεται ντροπή.</p> <p>3. Ο μαθητής να μάθει για τις συμπεριφορές</p>	<p>1.1. Να μάθει τα μέρη του σώματος και τις λειτουργίες τους.</p> <p>1.2. Να μάθει για τις αλλαγές στο σώμα του καθώς μεγαλώνει.</p> <p>2.1. Να μάθει: ■ που μπορεί να ξεντύνεται ■ που επιτρέπεται να είναι γυμνός ■ ποιος επιτρέπεται να τον βλέπει γυμνό,</p> <p>3.1. Να μάθει ποιοι χώροι είναι προσωπικοί χώροι</p>	<p>1.1.1. Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί οπτικό υλικό για να διδάξει στο μαθητή τα μέρη του σώματος και τις λειτουργίες τους: βιβλία, πάζλ, κούκλες, βίντεο που μιλούν για το ανθρώπινο σώμα και εξηγούν τις λειτουργίες του.</p> <p>1.2.1. Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί βιβλία και βίντεο που εξηγούν τις αλλαγές στο σώμα κατά την ανάπτυξη του ανθρώπου.</p> <p>2.1.1. Ο εκπαιδευτικός προσδιορίζει στο μαθητή (χρησιμοποιώντας λόγο ή σκίτσα και σύμβολα): ■ τους χώρους και τις καταστάσεις όπου μπορεί να ξεντύνεται π.χ. εξέταση σε γιατρό, μπάνιο στη θάλασσα, στο μπάνιο του σπιτιού ■ τους ανθρώπους που επιτρέπεται να τον βλέπουν γυμνό (γονείς, γιατρός ).</p> <p>3.1.1. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί στο μαθητή ότι οι προσωπικοί χώροι είναι το δωμάτιό του και η τουαλέτα.</p>

	<p>που πρέπει να γίνονται μόνο στον προσωπικό του χώρο και που δεν επιτρέπεται να γίνονται δημόσια.</p>	<p>3.2. Να μάθει ποιες συμπεριφορές είναι προσωπικές-ιδιωτικές. Να μάθει ότι οι προσωπικές-ιδιωτικές συμπεριφορές πρέπει να γίνονται σε προσωπικούς χώρους.</p>	<p>3.2.1. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί στο μαθητή ότι κάποιες συμπεριφορές, όπως ο αυνανισμός είναι προσωπικές – ιδιωτικές συμπεριφορές και θα πρέπει να γίνονται στους προσωπικούς- ιδιωτικούς χώρους όταν ο μαθητής θα είναι μόνος του. Στους μαθητές που δυσκολεύονται στην κατανόηση του προφορικού λόγου χρησιμοποιεί σκίτσα και σύμβολα.</p>
--	---	---	--

## ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ

### **Εισαγωγή**

Ο σκοπός του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών των δεξιοτήτων επικοινωνίας για τους μαθητές με αυτισμό είναι να περιγράψει μεθόδους αξιολόγησης και εκπαίδευσης στις δεξιότητες επικοινωνίας. Η εκπαίδευση των παιδιών με αυτισμό δεν αφορά μόνο στη διδασκαλία γλώσσας αλλά στη βελτίωση της χρήσης της γλώσσας σε καθημερινές καταστάσεις (Watson et al, 1989). Το εύρος των δυσκολιών στην επικοινωνία των παιδιών με αυτισμό είναι εντυπωσιακό (Jordan, 2000). Στο ένα άκρο βρίσκονται οι μαθητές που δεν μιλάνε καθόλου και δεν χρησιμοποιούν χειρονομίες για να επικοινωνήσουν. Ακόμη, υπάρχουν οι μαθητές που ηχολαλούν ολόκληρες προτάσεις. Στο άλλο άκρο βρίσκονται οι μαθητές υψηλής λειτουργικότητας και σύνδρομο Asperger, οι οποίοι μιλούν με μεγάλη ευχέρεια αλλά δυσκολεύονται στην πραγματολογική χρήση της γλώσσας, δηλαδή ο λόγος που διαθέτουν δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί με ευελιξία και να εκφράσει έννοιες που είναι κατάλληλες σε διαφορετικά πλαίσια.

Γενικότερα, είναι σκόπιμο οι μαθητές με αυτισμό να μάθουν να χρησιμοποιούν εναλλακτικά συστήματα επικοινωνίας (π.χ. νοηματική, χειρονομίες, κινήσεις, φωτογραφίες) ως μέσα μεταφοράς μηνυμάτων σε καθημερινές καταστάσεις. Ο κύριος στόχος του εκπαιδευτικού είναι να διδάξει στους μαθητές με αυτισμό να ερμηνεύουν και να εκφράζουν μηνύματα μέσα σε φυσικά πλαίσια χρησιμοποιώντας νύξεις από το περιβάλλον. Έτσι, το κριτήριο της επιτυχίας ενός τέτοιου προγράμματος είναι η αυθόρμητη χρήση νέων επικοινωνιακών δεξιοτήτων από το μαθητή σε καθημερινές καταστάσεις.

### **Αξιολόγηση δεξιοτήτων επικοινωνίας**

Ο εκπαιδευτικός πριν προχωρήσει στη διδασκαλία των δεξιοτήτων επικοινωνίας είναι σημαντικό να προσδιορίσει τους διδακτικούς στόχους. Για να επιτευχθεί αυτό θα πρέπει να αξιοποιήσει τις πληροφορίες που προέρχονται από μία συστηματική και πλήρη ψυχολογική αξιολόγηση και τις πληροφορίες που θα συλλέξει ο ίδιος με τη λεπτομερειακή αξιολόγηση των επικοινωνιακών δεξιοτήτων του μαθητή με αυτισμό.

Καταρχήν, η ψυχολογική αξιολόγηση θα πρέπει να περιλαμβάνει την εκτίμηση του γνωστικού επιπέδου, της μνήμης, της κινητικών δεξιοτήτων και του κινήτρου για επικοινωνία (Howlin, 1999). Αυτή η αξιολόγηση πραγματοποιείται από το ΚΔΑΥ και θα βοηθήσει σημαντικά τον εκπαιδευτικό να επιλέξει το κατάλληλο εναλλακτικό σύστημα επικοινωνίας που θα διδάξει στο μαθητή. Αξίζει να επισημανθεί ότι οι γνωστικές ικανότητες των παιδιών με αυτισμό παρουσιάζουν ανομοιογένεια. Για παράδειγμα, το επίπεδο της εκτελεστικής νοημοσύνης ενός μαθητή με αυτισμό μπορεί να είναι υψηλότερο από το επίπεδο της λεκτικής νοημοσύνης του. Επειδή η επιλογή της εναλλακτικής μορφής επικοινωνίας βασίζεται στη χρήση πολλών (γνωστικών, γλωσσικών, κινητικών) δεξιοτήτων, είναι αναγκαίο ο εκπαιδευτικός να έχει μία αναλυτική ψυχολογική αξιολόγηση, ώστε η όποια διδακτική του επιλογή να ανταποκρίνεται καλύτερα στις ανάγκες και το επίπεδο του μαθητή.

Επιπλέον, ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να συλλέξει πληροφορίες για τις επικοινωνιακές δεξιότητες του μαθητή με αυτισμό. Τα μέσα για τη συλλογή αυτών των πληροφοριών είναι: η συνέντευξη, η παρατήρηση και η άμεση δοκιμασία (Quill, 1995).



➤ **Συνέντευξη (interview).** Ο εκπαιδευτικός μπορεί να συλλέξει πολλές και σημαντικές πληροφορίες για τις επικοινωνιακές δεξιότητες του μαθητή από τη συνέντευξη με τους γονείς του παιδιού και με άτομα που το γνωρίζουν καλά. Αυτές οι πληροφορίες είναι πολύτιμες για τον εκπαιδευτικό καθώς του επιτρέπουν να ανακαλύψει πως λειτουργεί το παιδί σε διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια για εκτεταμένες χρονικές περιόδους και να κατανοήσει την εξελικτική του πορεία. Η συνέντευξη είναι μία χρήσιμη μέθοδος για την εκτίμηση των κοινωνικών δεξιοτήτων του μαθητή ιδιαίτερα αν χρησιμοποιηθεί σε συνδυασμό με την παρατήρηση και την άμεση δοκιμασία.

➤ *Παρατήρηση (observation).* **Η ακρίβεια του υλικού που συλλέγεται με τη συνέντευξη εξακριβώνεται μέσα από την άμεση παρατήρηση του μαθητή. Η καταγραφή της επικοινωνίας του παιδιού στο φυσικό του περιβάλλον παρέχει στον εκπαιδευτικό πιο συγκεκριμένες και σχετικές πληροφορίες που χρειάζεται για την αξιολόγηση. Η παρατήρηση μπορεί να διεξαχθεί είτε: α) κατά τη διάρκεια ποικίλων καθημερινών αυθόρμητων καταστάσεων και γεγονότων, ή β) κατά τη διάρκεια δομημένων καταστάσεων που έχει σχεδιάσει ο εκπαιδευτικός, με στόχο ο μαθητής να εμφανίσει συγκεκριμένες συμπεριφορές. Για μέγιστη αποτελεσματικότητα, οι παρατηρήσεις πρέπει να διεξάγονται για μερικές ημέρες, σε διαφορετικές συνθήκες και κατά τη διάρκεια ποικίλων δραστηριοτήτων. Είναι πολύ σημαντικό να παρατηρούμε τις δεξιότητες επικοινωνίας του μαθητή σε συνθήκες όπου ο μαθητής έχει κίνητρο, είναι ήρεμος και συγκεντρωμένος μια και η εξακρίβωση των συνθηκών στις οποίες ο μαθητής αλληλεπιδρά καλύτερα, είναι κρίσιμο μέρος της διαδικασίας αξιολόγησης. Είναι επίσης σημαντικό να παρατηρηθούν οι δεξιότητες επικοινωνίας σε συνθήκες κατά τις οποίες ο μαθητής δεν έχει κίνητρο ή εμφανίζει δύσκολες συμπεριφορές. Τέλος η παρατήρηση πρέπει να περιλαμβάνει και ευκαιρίες για την αλληλεπίδραση του μαθητή τόσο με οικείους όσο και με άγνωστους ενήλικες και συμμαθητές. Αυτό θα βοηθήσει στον καθορισμό του βαθμού γενίκευσης των δεξιοτήτων επικοινωνίας σε διαφορετικά πλαίσια και με διαφορετικά πρόσωπα. Παρόλο που οι παρατηρήσεις απαιτούν χρόνο οι πληροφορίες που παράγονται δίνουν μία ικανοποιητική εικόνα των λειτουργικών δεξιοτήτων επικοινωνίας του μαθητή.**

➤ **Άμεση δοκιμασία (direct sampling).** Μετά τις συνεντεύξεις και την παρατήρηση, μπορεί να υπάρχουν κάποια αναπάντητα ερωτήματα σε σχέση με ορισμένες κοινωνικές δεξιότητες που απαιτούν περαιτέρω διερεύνηση. Αυτές οι δεξιότητες μπορούν να εξεταστούν συστηματικά με τις ακόλουθες μεθόδους:

**α) Δομημένες κοινωνικές ευκαιρίες.** Πρόκειται για δομημένες καταστάσεις που έχει σχεδιάσει ο εκπαιδευτικός με στόχο ο μαθητής να εμφανίσει συγκεκριμένες συμπεριφορές. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός αναθέτει σε δυο συμμαθητές του μαθητή με αυτισμό να μιλήσουν για τα αυτοκινητάκια που τους αρέσουν και αξιολογεί αν το παιδί με αυτισμό θα πάρει την πρωτοβουλία να συμμετάσχει.

**β) Τεχνάσματα επικοινωνίας (communication temptations).** Πρόκειται για φυσικές δραστηριότητες που μπορούν να σχεδιαστούν για να διευκολύνουν την εμφάνιση επικοινωνιακών συμπεριφορών. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός:

- βάζει ένα επιθυμητό αντικείμενο ψηλά και περιμένει από το μαθητή να το ζητήσει
- αδειάζει ή χύνει κάτι στο πάτωμα και περιμένει την αντίδραση του μαθητή
- βάζει ένα αστέιο καπέλο και περιμένει από το μαθητή να σχολιάσει

- δείχνει στο μαθητή ένα διάφανο τάπερ που έχει μέσα ένα ενδιαφέρον παιγνίδι και περιμένει να το ζητήσει ή να σχολιάσει
- βλέπει μαζί με το μαθητή ένα βιβλίο με εικόνες και περιμένει από το μαθητή να σχολιάσει ή να κάνει ερωτήσεις
- παίζει ένα αγαπημένο παιγνίδι και περιμένει από το μαθητή να ζητήσει επανάληψη
- βάζει κάποιον συμμαθητή να δώσει στο μαθητή ένα επιθυμητό αντικείμενο και περιμένει την αντίδραση του μαθητή
- ζητά από το μαθητή να ονομάσει ένα άγνωστο αντικείμενο και παρατηρεί τον τρόπο με τον οποίο ο μαθητής δηλώνει ότι δεν γνωρίζει τι είναι

**γ) Ανάλυση βιντεοσκοπημένης αλληλεπίδρασης (ενήλικα - μαθητή ή συνομηλίκου - μαθητή).** Η ανάλυση βιντεοσκοπημένων αλληλεπιδράσεων μπορεί να δώσει τις πιο αποκαλυπτικές πληροφορίες για την ποιότητα των μη λεκτικών και λεκτικών επικοινωνιακών και κοινωνικών δεξιοτήτων του μαθητή. Οι δομημένες κοινωνικές ευκαιρίες και τα τεχνάσματα επικοινωνίας μπορούν να βιντεοσκοπηθούν για να καταγραφούν οι δεξιότητες του μαθητή. Η βιντεοσκόπηση αποκαλύπτει την ποιότητα των αλληλεπιδράσεων του μαθητή και αποτελεί μια μόνιμη καταγραφή των δυνατοτήτων του. Οι πληροφορίες που συλλέγονται καταγράφονται στο πρωτόκολλο αξιολόγησης δεξιοτήτων επικοινωνίας. Για την καταγραφή των πληροφοριών που αφορούν στις δεξιότητες επικοινωνίας του μαθητή με αυτισμό ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει το πρωτόκολλο αξιολόγησης που ακολουθεί στο τέλος της Εισαγωγής του Αναλυτικού Προγράμματος της Επικοινωνίας (παρατίθεται εκεί ώστε να είναι εύκολη η αναπαραγωγή του από τον εκπαιδευτικό). Στην πρώτη στήλη ο εκπαιδευτικός σημειώνει αν ο μαθητής έχει ή όχι τη δεξιότητα επικοινωνίας (αν για παράδειγμα ο μαθητής ξέρει να ζητά αντικείμενο συμπληρώνει ναι). Στη δεύτερη στήλη, σημειώνει τον τρόπο με τον οποίο επικοινωνεί ο μαθητής π.χ. ζητά ένα αντικείμενο κινητικά (οδηγώντας το χέρι του άλλου, τραβώντας το χέρι του άλλου, μετακινώντας το αντικείμενο προς τον άλλο), με χειρονομίες (κουνώντας το κεφάλι, δείχνοντας), με ήχους, με εικόνες, με νόημα, γραπτά, προφορικά ή με όποιον άλλο τρόπο προσπαθεί να επικοινωνήσει. Στην τρίτη στήλη, σημειώνει το πλαίσιο επικοινωνίας δηλαδή με ποιον επικοινωνεί ο μαθητής (εκπαιδευτικό, συμμαθητή, άγνωστο άτομο κ.λ.π.) και σε ποιες συνθήκες (π.χ. σε ομαδική δραστηριότητα στην τάξη, στο διάλειμμα, στον ελεύθερο χρόνο κ.λ.π.). Στην τέταρτη στήλη, ο εκπαιδευτικός καταγράφει τις παρατηρήσεις του σε σχέση με το λεξιλόγιο π.χ. αν ο μαθητής χρησιμοποίησε νέα λέξη, σύμβολο, εικόνα ή νόημα, πρόταση 2 λέξεων κ.λ.π.. Στην πέμπτη στήλη, καταγράφονται οι παρατηρήσεις του εκπαιδευτικού για κάθε δεξιότητα επικοινωνίας. Αξίζει να επισημανθεί ότι η διαδικασία της αξιολόγησης επαναλαμβάνεται σε τακτά χρονικά διαστήματα, έτσι ώστε να συλλέγονται νέες πληροφορίες και οι διδακτικοί στόχοι να επαναπροσδιορίζονται.

### **ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΣΤΟΧΩΝ**

Ο εκ των προτέρων προσδιορισμός ρεαλιστικών στόχων βοηθά πολύ τον εκπαιδευτικό στη σωστή και αποτελεσματική διδασκαλία δεξιοτήτων επικοινωνίας. Ο εκπαιδευτικός μετά την αξιολόγηση και αφού έχει συζητήσει και με τους γονείς για τις ανάγκες του παιδιού στο σπίτι, θέτει κάποιες προτεραιότητες για το εκπαιδευτικό πρόγραμμα του μαθητή. Για παράδειγμα,

μπορεί να θεωρεί πως είναι σημαντικό να μάθει ο μαθητής αυτή τη σχολική χρονιά να δίνει πληροφορίες για πράγματα που του αρέσουν ή δεν του αρέσουν ή να εκφράζει συναισθήματα ή να ζητά περισσότερα επιθυμητά αντικείμενα, ή να ζητά τουαλέτα σε μέρη που δεν γνωρίζει (μουσείο, εστιατόριο), ή να επικοινωνεί περισσότερο με τους συμμαθητές του. Στη συνέχεια καταγράφει τις προαπαιτούμενες δεξιότητες για την κατάκτηση αυτού του στόχου σε σχέση με τις παραμέτρους που αναφέρθηκαν. Για παράδειγμα, αν ο εκπαιδευτικός θεωρηθεί προτεραιότητα να διδάξει στο μαθητή να επικοινωνεί με τους συμμαθητές του, πρέπει να σημειώσει: α) τη λειτουργία που απαιτείται π.χ. να ξέρει να ζητά αντικείμενα. β) το πλαίσιο στο οποίο θα επικοινωνεί π.χ. στην τάξη, στο διάλειμμα. γ) τη μορφή με την οποία θα επικοινωνεί π.χ. προφορικά, δ) το λεξιλόγιο με το οποίο θα επικοινωνεί π.χ. με τις λέξεις που γνωρίζει, καθώς και τις πραγματικές επικοινωνιακές δεξιότητες που έχει ο μαθητής σε σχέση με αυτές τις παραμέτρους. Τέλος, εξετάζει πόσο ρεαλιστικός και χρήσιμος είναι ο στόχος για την καθημερινή ζωή του μαθητή.

Ο προσδιορισμός των στόχων πρέπει να διέπεται από δύο βασικές αρχές (Watson et al, 1989) :

1. Οι στόχοι που επιλέγονται πρέπει να είναι ρεαλιστικοί και πραγματοποιήσιμοι για την κάθε σχολική χρονιά. Επιπλέον, πρέπει να διαμορφώνουν τα βήματα για την επίτευξη των γενικότερων στόχων. Ένας στόχος έχει επιτευχθεί όταν ο μαθητής μπορεί να χρησιμοποιήσει αυθόρμητα μια νέα δεξιότητα. Για παράδειγμα, ο γενικότερος στόχος που ο εκπαιδευτικός θέτει ως προτεραιότητα για το μαθητή σύμφωνα με την αξιολόγηση που έγινε μπορεί να είναι να μάθει ο μαθητής να τραβάει την προσοχή. Στη συνέχεια θα πρέπει να θέσει επιμέρους στόχους για τον τρόπο που θα τραβάει ο μαθητής την προσοχή (κοιτώντας στα μάτια, αγγίζοντας, λέγοντας το όνομα) καθώς και τις συνθήκες στις οποίες θα διδαχτεί αυτός ο στόχος (όταν τελειώνει τη δουλειά του στην τάξη, όταν θέλει να του δέσουν τα κορδόνια, όταν θέλει να ζητήσει κάτι να πει).
2. Οι στόχοι που επιλέγονται πρέπει να βασίζονται σε υπάρχουσες αυθόρμητες επικοινωνιακές δεξιότητες. Το επίπεδο από το οποίο θα ξεκινήσει η εκπαίδευση του μαθητή καθορίζεται από τις υπάρχουσες αυθόρμητες επικοινωνιακές δεξιότητες με βάση τις παραμέτρους της επικοινωνίας (μορφή, πλαίσιο, λειτουργία, λεξιλόγιο). Για παράδειγμα, ο στόχος για το μαθητή είναι να μάθει να χρησιμοποιεί μια καινούρια λέξη, τη λέξη «πινέλο». Πριν σχεδιάσει ο εκπαιδευτικός τη δραστηριότητα θα πρέπει να ελέγξει το πρωτόκολλο για να δει τις δεξιότητες που έχει ο μαθητής σε κάθε παράμετρο. Ας υποθέσουμε πως ο μαθητής ξέρει να ζητά, χρησιμοποιεί λέξεις μόνο για αντικείμενα και ενέργειες και επικοινωνεί μόνο με τον εκπαιδευτικό. Η δραστηριότητα θα πρέπει να σχεδιαστεί έτσι ώστε ο μαθητής να χρησιμοποιεί αυτές τις δεξιότητες για να εκφράσει μια τη λέξη «πινέλο». Ένας τρόπος θα ήταν να σχεδιάσει ο εκπαιδευτικός μια δραστηριότητα όπου ο μαθητής θα έπρεπε να ζητήσει από τον εκπαιδευτικό πινέλο το οποίο και χρειάζεται για να τελειώσει μια δραστηριότητα.

Με βάση τις παραπάνω αρχές ο εκπαιδευτικός προσδιορίζει τους διδακτικούς στόχους. Τα βήματα που ακολουθεί είναι:

5. Επιλέγει το γενικότερο στόχο με βάση τις προτεραιότητες που θέτουν ο εκπαιδευτικός και οι γονείς μετά την αξιολόγηση του μαθητή.
6. Ο εκπαιδευτικός σημειώνει ποιες δεξιότητες χρειάζεται ο μαθητής για την επίτευξη του γενικότερου στόχου. Αν εξασκηθεί σε αυτές τις δεξιότητες τότε σύμφωνα με την αρχή 1 για τον προσδιορισμό των στόχων θα επιτύχει το γενικότερο στόχο. Για παράδειγμα, ένας στόχος μπορεί να είναι να τραβάει ο μαθητής την προσοχή των ενηλίκων και συμμαθητών για να

ζητήσει πληροφορίες για ένα επιθυμητό αντικείμενο. Για να επιτύχει αυτό το στόχο θα πρέπει να μάθει να επικοινωνεί σε νέα πλαίσια (π.χ. καινούρια άτομα), για μία συγκεκριμένη λειτουργία (να ζητά πληροφορίες), χρησιμοποιώντας μια συγκεκριμένη μορφή (π.χ. γραπτά γιατί ο προφορικός του λόγος είναι πολύ φτωχός και η άρθρωση κακή). Ο εκπαιδευτικός σε αυτό το παράδειγμα θα μπορούσε να επιλέξει να του διδάξει αρχικά τη χρήση του γραπτού λόγου.

7. Προσδιορίζει τις δεξιότητες που έχει ήδη ο μαθητής στον τομέα της επικοινωνίας. Αυτές μπορούν να χρησιμοποιηθούν στο σχεδιασμό μιας νέας δραστηριότητας για την επίτευξη ενός νέου στόχου. Με αυτό τον τρόπο οι στόχοι χτίζονται πάνω σε υπάρχουσες αυθόρμητες κοινωνικές δεξιότητες. Αν η δεξιότητα που θέλει να διδάξει ο εκπαιδευτικός είναι η χρήση του γραπτού λόγου για επικοινωνία, τότε θα πρέπει αρχικά να μάθει στο μαθητή να χρησιμοποιεί το γραπτό λόγο για μια γνωστή λειτουργία (να ζητά αντικείμενα), με γνωστές λέξεις (παιγνίδια) και σε γνωστά πλαίσια (κατά τη διάρκεια ομαδικών δραστηριοτήτων).
8. Θέτει έναν στόχο που είναι λειτουργικός για την καθημερινή ζωή του μαθητή. Τόσο οι γενικότεροι όσο και οι επιμέρους στόχοι θα πρέπει να συμβάλουν στη βελτίωση της καθημερινής κοινωνικής αλληλεπίδρασης του μαθητή. Στο παράδειγμα που αναφέρθηκε παραπάνω ο στόχος κρίνεται από τον εκπαιδευτικό λειτουργικός και χρήσιμος για το μαθητή αφού με τη χρήση του γραπτού λόγου ο μαθητής θα μπορεί να ζητήσει ολοένα και περισσότερα αντικείμενα τα οποία δεν θα μπορούσε να ζητήσει προφορικά αλλά και από περισσότερα άτομα αφού θα καταλαβαίνουν τι ζητά.
9. Επιλέγει τη μορφή επικοινωνίας που θα χρησιμοποιήσει ο μαθητής. Σύγχρονες έρευνες έχουν δείξει ότι η πιο αποτελεσματική στρατηγική είναι η επιλογή του πιο απλού τρόπου επικοινωνίας για το παιδί, σε αντίθεση με τις παραδοσιακές τεχνικές που κατέφευγαν στην χρήση μη-λεκτικών μορφών επικοινωνίας όταν η μακροχρόνια χρήση λεκτικών μορφών επικοινωνίας δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα (Howlin, 1999). Το ζήτημα είναι ο μαθητής να χρησιμοποιεί ένα σύστημα επικοινωνίας που να είναι εύχρηστο και κατανοητό από τον ίδιο και όλους όσους επικοινωνούν μαζί του (Jordan & Powell, 1995). Αυτή η προσέγγιση θα αυξήσει την επικοινωνία του μαθητή και τη διάθεση του για κοινωνική αλληλεπίδραση. Επιπλέον, είναι πολύ πιθανό να ενθαρρύνει, παρά να αναστείλει, την ανάπτυξη της ομιλίας. Γενικά, ένα σύστημα επικοινωνίας που βασίζεται σε εικόνες θέτει τις λιγότερες γνωστικές απαιτήσεις από το μαθητή, ιδιαίτερα δε όταν οι εικόνες ή οι φωτογραφίες που χρησιμοποιούνται αντανακλούν τα προσωπικά ενδιαφέροντα και τις ανάγκες του μαθητή (Hodgdon, 1995· Howlin, 1999· Frost & Bondy, 2002).

Σε γενικές γραμμές είναι ευκολότερο να αναπτυχθεί μια περιορισμένη κατηγορία δεξιοτήτων από το να διδαχτεί μια νέα δεξιότητα. Έτσι, αν για να επιτευχθεί ένας στόχος πρέπει να αναπτυχθούν κάποιες περιορισμένες δεξιότητες και να αποκτηθούν νέες είναι καλύτερο να ξεκινάει ο εκπαιδευτικός από τις περιορισμένες δεξιότητες.

### **Διδακτικές στρατηγικές**

Τα παιδιά με αυτισμό εμφανίζουν δυσκολίες στην κοινωνική κατανόηση και επικοινωνία καθώς και αισθητηριακές ευαισθησίες. Κάθε παρέμβαση σε

αυτούς τους τομείς είναι απαραίτητο να στηρίζεται στην κατανόηση, το σεβασμό και τη γνώση για τις δυνατότητες και περιορισμούς του μαθητή. Ο κύριος στόχος της υποστήριξης του ατόμου με αυτισμό είναι η διδασκαλία αντισταθμιστικών στρατηγικών που θα αυξήσουν τις ευκαιρίες για επιτυχημένη κοινωνική και επικοινωνιακή αλληλεπίδραση. Η διδασκαλία κοινωνικών και επικοινωνιακών δεξιοτήτων θα διευκολύνει το μαθητή να κατανοεί και να ανταποκρίνεται στη δραστηριότητα που διδάσκεται αλλά και να αναπτύξει μια συμπεριφορά που θα του είναι χρήσιμη στη ζωή του έξω και πέρα από την τάξη και το σχολείο. Οι διδακτικές στρατηγικές του εκπαιδευτικού αποτελούν έναν πολύ σημαντικό παράγοντα για την κατάκτηση και γενίκευση των στόχων από τους μαθητές με αυτισμό.

**1. Η άμεση διδασκαλία (direct instruction)**, όπου ο εκπαιδευτικός διδάσκει ένας-προς-ένα στο μαθητή συγκεκριμένες δεξιότητες επικοινωνίας στο μαθητή χρησιμοποιώντας μίμηση προτύπου, φυσική ή οπτική καθοδήγηση. Αυτή η διδακτική μέθοδος είναι κατάλληλη για την απόκτηση νέων δεξιοτήτων επικοινωνίας.

**2. Η διδασκαλία κατά περίπτωση (incidental teaching)**, η οποία αναφέρεται στη διδασκαλία που πραγματοποιείται κατά τη διάρκεια φυσικά εμφανιζόμενων γεγονότων της ημέρας. Για παράδειγμα, όταν δείχνουμε στο μαθητή πως να ζητά φαγητό κατά τη διάρκεια του πρωινού, αξιοποιούμε αυτή τη φυσική ευκαιρία για να ζητήσει φαγητό. Αυτή η προσέγγιση είναι αναγκαίο μέρος μιας κατάλληλης διδασκαλίας της επικοινωνίας και οι εκπαιδευτικοί μπορούν να τη χρησιμοποιούν αυτόματα, συνήθως σε συνδυασμό με την άμεση διδασκαλία. Ορισμένοι στόχοι μπορεί να προσφέρονται μόνο για διδασκαλία κατά περίπτωση. Για παράδειγμα, εκπαιδευτικοί και γονείς συχνά εκφράζουν την επιθυμία να μπορούν οι μαθητές να «πουν» πως είναι άρρωστοι. Δεδομένης της κυριολεκτικής κατανόησης του λόγου και της έλλειψης ενσυναίσθησης που χαρακτηρίζει τα άτομα με αυτισμό ο καλύτερος τρόπος για να το διδάξουμε αυτό είναι η διδασκαλία κατά περίπτωση χρησιμοποιώντας τις περιστάσεις όπου ο μαθητής είναι άρρωστος ή όταν κάποιος άλλος στην τάξη ή στο σπίτι είναι εμφανώς άρρωστος. Το πλεονέκτημα της διδασκαλίας κατά περίπτωση είναι προφανές, αφού τα παιδιά με αυτισμό δυσκολεύονται να γενικεύσουν όσα μαθαίνουν. Η διδασκαλία των αντιδράσεων σε φυσικά πλαίσια αυξάνει την πιθανότητα να κατανοήσουν οι μαθητές πως μπορούν να χρησιμοποιήσουν αυτές τις αντιδράσεις για να επικοινωνήσουν στην καθημερινή τους ζωή. Τα μειονεκτήματα της διδασκαλίας κατά περίπτωση είναι προφανή. Για ορισμένες συμπεριφορές υπάρχει μικρή πιθανότητα να εμφανιστούν φυσικές ευκαιρίες. Επιπλέον, οι ευκαιρίες μερικές φορές παρουσιάζονται σε στιγμές που είναι δύσκολο να κάνουμε μαθήματα επικοινωνίας. Για παράδειγμα, δεν είναι εύκολο να κάνουμε μαθήματα επικοινωνίας στο μαθητή που κλαίει δυνατά στην υπεραγορά γιατί θέλει να πάρει όλα τα πράγματα που επιθυμεί! Κατά συνέπεια, θεωρείται σκόπιμο να περιγραφεί μία τρίτη προσέγγιση που διατηρεί τα πλεονεκτήματα της διδασκαλίας κατά περίπτωση αλλά υπερπηδά σε κάποιο βαθμό τα μειονεκτήματα.

**3. Η προσαρμογή του φυσικού περιβάλλοντος (engineering the environment)**. Η προσαρμογή του περιβάλλοντος αναφέρεται σε εκείνες τις ευκαιρίες που πρέπει να δημιουργήσει ο ίδιος ο εκπαιδευτικός για να διδάξει μια επικοινωνιακή δεξιότητα. Για παράδειγμα, όταν ο εκπαιδευτικός διδάσκει στο παιδί να ζητά βοήθεια μπορεί είτε να βάλει το φαγητό σε ένα τάπερ που

ανοίγει δύσκολα ή να τοποθετήσει κατά λάθος ένα παιγνίδι που του αρέσει πολύ ψηλά για να μην μπορεί να το φτάσει ή να σφίξει τη βρύση τόσο που να χρειάζεται βοήθεια για να την ανοίξει. Αυτή η προσέγγιση ωθεί τους εκπαιδευτικούς να «εφεύρουν» συνθήκες στο περιβάλλον του παιδιού. Με αυτό τον τρόπο οι εκπαιδευτικοί μπορούν να σχεδιάσουν τα γεγονότα που θα συμβούν σε κατάλληλες στιγμές χωρίς ο μαθητής με αυτισμό να βιώνει συναισθηματική αναστάτωση (π.χ. όταν θέλει να πάρει κάτι και δυσκολεύεται να ανοίξει το βάζο και δεν μπορεί να περιμένει). Αυτές οι ευκαιρίες που προκαλούν οι εκπαιδευτικοί θα πρέπει να ποικίλουν ως προς τη φύση τους και τη στιγμή εμφάνισής τους έτσι ώστε να μην είναι εντελώς προβλέψιμα για τους μαθητές με αυτισμό. Ακόμη, θα πρέπει να δίνουν τη δυνατότητα και την ευκαιρία στους μαθητές για γενίκευση των δεξιοτήτων που διδάσκονται σε νέα πλαίσια. Για παράδειγμα, ο μαθητής μαθαίνει ότι μπορεί να ζητήσει βοήθεια από το δάσκαλο ή τον συμμαθητή μέσα στην τάξη ή τον γονέα στο σπίτι.

Σε κάποιες περιπτώσεις, είναι απαραίτητο πριν την προσαρμογή του περιβάλλοντος να προηγείται η συστηματική διδασκαλία μιας δεξιότητας, για παράδειγμα ο μαθητής αρχικά διδάσκεται να ζητά βοήθεια με συστηματική διδασκαλία ένας-προς-ένα. Σε άλλες περιπτώσεις, η προσαρμογή του περιβάλλοντος μπορεί να χρησιμοποιηθεί χωρίς να έχει προηγηθεί η συστηματική διδασκαλία. Η επιλογή της μεθόδου συνδέεται και με το μαθητή και με το στόχο. Συγκεκριμένα, οι μαθητές χαμηλής λειτουργικότητας μπορεί να ωφεληθούν από τη δόμηση, την προβλεψιμότητα και την επανάληψη που παρέχει η άμεση διδασκαλία ως αρχικό βήμα για την εκμάθηση μιας νέας δεξιότητας. Επιπλέον, η φύση των στόχων καθορίζει και την επιλογή της μεθόδου. Για παράδειγμα, το να μάθει ο μαθητής να ζητά άδεια για να πάει στην τουαλέτα είναι μια δεξιότητα που δε μαθαίνεται εύκολα σε δομημένη διδασκαλία. Η προσπάθεια να διδαχτεί αυτός ο στόχος με επαναλήψεις σε ένα δομημένο μάθημα μπορεί να οδηγήσει σε σύγχυση το μαθητή: να μην έχει επίγνωση του σκοπού της νεοαποκτηθείσας δεξιότητας ή να ανακαλύψει πως το να ζητάει άδεια για να πάει στην τουαλέτα είναι ένας καλός τρόπος για να βρεθεί εκτός τάξης.

Το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των δεξιοτήτων Επικοινωνίας περιλαμβάνει δύο εκτενείς θεματικές ενότητες: α) τις βασικές λειτουργίες της επικοινωνίας, και β) την κοινωνική επικοινωνία και γ) τις μη-λεκτικές δεξιότητες συζήτησης.

### Πρωτόκολλο για την αξιολόγηση δεξιοτήτων επικοινωνίας

Μαθητής:

Ημερομηνία παρατήρησης:

Ημερομηνία συνέντευξης:

<b>ΒΑΣΙΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ</b>	<b>Δεξιότη- -τα Ναι/όχι</b>	<b>Μορφή πώς</b>	<b>Πλαίσιο πού /με ποιόν</b>	<b>Λεξιλόγιο τι είπε</b>	<b>Παρατηρήσεις</b>
<b>Να ζητά</b>					
1.Να ζητά αντικείμενο					
2.Να ζητά δεύτερη- τρίτη φορά το ίδιο αντικείμενο					
3.Να ζητά αγαπημένη δραστηριότητα					
4.Να ζητά επανάληψη δραστηριότητας (πάλι)					
5.Να εκφράζει προτίμηση όταν του δίνεται η επιλογή					
6.Να ζητά βοήθεια					
7.Να ζητά άδεια					
<b>Να τραβάει την προσοχή</b>					
1. Να τραβάει την προσοχή όταν κάποιος τον κοιτάει και είναι κοντά του					
2.Να τραβάει την προσοχή όταν κάποιος τον κοιτάει και είναι μακριά του					
3. Να μάθει να τραβάει την προσοχή όταν κάποιος δεν τον κοιτάει και είναι					

κοντά του					
4. Να μάθει να τραβάει την προσοχή όταν κάποιος δεν τον κοιτάει και είναι μακριά του					
<b>Να μάθει να αρνείται</b>					
1.Να αρνείται αντικείμενο					
2.Να αρνείται δραστηριότητα					
<b>Να μάθει να σχολιάζει</b>					
1.Να ονομάζει αντικείμενα					
2.Να ονομάζει πρόσωπα					
3.Να περιγράφει ενέργειες					
4.Να περιγράφει ενέργειες σε αντικείμενα					
5.Να μάθει να περιγράφει αυτό που κάνει τώρα					
6.Να περιγράφει ενέργειες που έκανε ο ίδιος στο παρελθόν					
7.Να περιγράφει ενέργειες άλλων ατόμων τωρινές					
8.Να περιγράφει ενέργειες άλλων ατόμων παρελθοντικές					
9.Να σχολιάζει το απροσδόκητο/ το λάθος					
10.Να περιγράφει χαρακτηριστικά αντικειμένων					
11.Να περιγράφει χαρακτηριστικά ατόμων					
12.Να περιγράφει τον εαυτό του					
13.Να δηλώνει ότι τελείωσε					
14.Να δηλώνει ό,τι έχει στην κατοχή του					
15.Να περιγράφει θέσεις αντικειμένων- προσώπων					
<b>Να δίνει πληροφορίες</b>					
1.Να δίνει πληροφορίες σχετικά με αντικείμενα					
2.Να δίνει πληροφορίες σχετικά με πρόσωπα					
3.Να δίνει πληροφορίες σχετικά με τον εαυτό του					
4.Να δίνει πληροφορίες σχετικά με ενέργειες					
5.Να δέχεται, να συμφωνεί					
6.Να δίνει πληροφορίες για ό,τι του αρέσει					
7.Να δίνει πληροφορίες για ό,τι δεν του αρέσει					
8.Να μάθει να δίνει πληροφορίες σχετικά με τον χώρο					
9.Να δίνει πληροφορίες σχετικά με το χρόνο					
10.Να δίνει πληροφορίες σχετικά με την αιτία					
<b>Να ζητά πληροφορίες</b>					
1.Να ζητά πληροφορίες σχετικά με αντικείμενα					
2.Να ζητά πληροφορίες σχετικά με πρόσωπα					
3.Να ζητά πληροφορίες σχετικά με ενέργειες					
4.Να ζητά πληροφορίες σχετικά με τη θέση αντικειμένων- προσώπων					
5.Να ζητά πληροφορίες σχετικά με το χρόνο					
6.Να ζητά πληροφορίες σχετικά με					

την αιτία					
<b>Να εκφράζει συναισθήματα</b>					
<b>ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ</b>					
<b>Εντολές - οδηγίες</b>					
<b>1.Να μάθει να εκτελεί εντολές - οδηγίες</b>					
<b>2.Να μάθει να δίνει εντολές - οδηγίες</b>					
<b>Λεκτικές Δεξιότητες συζήτησης</b>					
1.Να ακούει προσεκτικά -ιστορίες –παραμύθια -ποιήματα-τραγούδια <b>-αφήγηση γεγονότων</b>					
<b>2.Να αφηγείται μια ιστορία</b>					
3.Να παίρνει πρωτοβουλία για συζήτηση					
4.Να συνεχίζει μια συνομιλία κάνοντας αυθόρμητα σχόλια					
5.Να συνεχίζει μια συνομιλία παρέχοντας πληροφορίες					
6.Να συνεχίζει μια συνομιλία απαντώντας σε ερωτήσεις					
7.Να συνεχίζει μια συνομιλία κάνοντας ερωτήσεις					
8.Να συνεχίζει μια συνομιλία δείχνοντας κατάλληλες λεκτικές συναισθηματικές ενδείξεις					
9.Να κλείνει μια συνομιλία					
10.Να ζητά διευκρινίσεις					
<b>Μη λεκτικές Δεξιότητες συζήτησης</b>					
1.Να κοιτάζει / απευθύνεται στο συνομιλητή					
2.Να διατηρεί φυσική εγγύτητα με το συνομιλητή					
3.Να διακρίνει το κατάλληλο από το ακατάλληλο άγγιγμα κατά τη διάρκεια μιας συζήτησης					
4.Να αλλάζει την ένταση της φωνής ανάλογα με την περίπτωση					
5.Να περιμένει τη σειρά του στη συζήτηση					
6.Να αναγνωρίζει και να ανταποκρίνεται σε μη λεκτικές ενδείξεις					

## 1. Βασικές Λειτουργίες επικοινωνίας

Θεματικές ενότητες	Στόχοι	Ενδεικτικές Δραστηριότητες
<b>Δήλωση αιτήματος</b>	<p><b>Στο μαθητή πρέπει να δίνονται οι μαθησιακές ευκαιρίες ώστε:</b></p> <p>1.Να ζητά αντικείμενο:  <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Πλησιάζοντας το αντικείμενο</li> </ul> </p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός παίρνει τα πινέλα που χρησιμοποιεί ο μαθητής στο μάθημα της ζωγραφικής και τα βάζει σε άλλη θέση</p>



	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Κοιτώντας τον άλλο στα μάτια</li> <li>■ Οδηγώντας το χέρι του άλλου</li> <li>■ Απλώνοντας το χέρι</li> <li>■ Μετακινώντας το αντικείμενο προς τον άλλο</li> <li>■ Δίνοντας αντικείμενο</li> <li>■ Δείχνοντας με επαφή ή από μακριά</li> <li>■ Με άνοιγμα παλάμης</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλου συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>2. Να ζητά κι άλλο.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Απλώνοντας το χέρι</li> <li>■ Οδηγώντας το χέρι του άλλου</li> <li>■ Τραβώντας το χέρι του άλλου</li> <li>■ Δείχνοντας με επαφή ή από μακριά</li> <li>■ Μετακινώντας το αντικείμενο προς τον άλλο</li> <li>■ Κοιτώντας τον άλλο στα μάτια</li> </ul>	<p>από τη συνηθισμένη π.χ. σε ένα ράφι κοντά στην περιοχή της ζωγραφικής που ο μαθητής τα βλέπει αλλά δεν μπορεί να τα φτάσει. Περιμένει από το μαθητή να τα ζητήσει ή να τα φτάσει ανάλογα με την περίπτωση. Παρέχει την ανάλογη προτροπή όταν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται. Συνεχίζει με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>2.1. εκπαιδευτικός παίζει με το μαθητή με τα αυτοκινητάκια σε πίστα αυτοκινήτων. Στη συνέχεια βάζει και άλλο αυτοκινητάκι στην πίστα λέγοντας (κι άλλο). Μόλις δει πως ο μαθητής εμπλέκεται στη δραστηριότητα κρατάει το αυτοκινητάκι στο ύψος των ματιών του. Περιμένει από το μαθητή να ζητήσει κι άλλο αυτοκινητάκι. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον βοηθά. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται πολλές</p>
--	---	---



	<p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>4. Να ζητά επανάληψη δραστηριότητας (πάλι):</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Πλησιάζοντας το πρόσωπο/αντικείμενο που σχετίζεται με τη δραστηριότητα</li> <li>■ Κοιτώντας τον άλλο στα μάτια</li> <li>■ Τραβώντας το χέρι του άλλου</li> <li>■ Μετακινώντας το αντικείμενο προς τον άλλο</li> <li>■ Δίνοντας αντικείμενο</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές</li> </ul>	<p>4.1. Με τον ίδιο τρόπο που ο εκπαιδευτικός διδάσκει την επανάληψη αντικειμένου διδάσκει και την επανάληψη δραστηριότητας π.χ. να συνεχίσει να κουρδίζει ένα παιγνίδι, να συνεχίσει το γαργαλητό, να συνεχίσει να το κουνάει στην κούνια, να συνεχίσει να το κουνάει σαν τη βαρκούλα, να συνεχίσει τη μουσική που σταμάτησε.</p>
--	--	--

	<p>δραστηριότητες</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>5. Να εκφράζει προτίμηση όταν του δίνεται η επιλογή:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Απλώνοντας το χέρι</li> <li>■ Οδηγώντας το χέρι του άλλου</li> <li>■ Δείχνοντας με επαφή ή από μακριά</li> <li>■ Τραβώντας το αντικείμενο προς το μέρος του</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>6. Να ζητά βοήθεια:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Πλησιάζοντας τον άλλον</li> <li>■ Κοιτώντας τον άλλο</li> </ul>	<p>5.1. Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει στο μαθητή κάτι που του αρέσει πολύ π.χ. αυτοκινητάκι και κάτι που δεν τον ενδιαφέρει καθόλου π.χ. μια κάλτσα. Αν χρειαστεί συνδυάζει τον προφορικό λόγο με νοήματα ή σύμβολα. Περιμένει από το μαθητή να εκφράσει την προτίμησή του. Του δίνει αυτό που διάλεξε ακόμα κι αν είναι αυτό που δεν επιθυμεί. Ονομάζει κάθε φορά αυτό που επιλέγει ο μαθητής. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται αρκετές φορές με τον ίδιο τρόπο. Σταδιακά ο εκπαιδευτικός μειώνει τη βοήθεια.</p> <p>6.1. Ο εκπαιδευτικός βάζει την αγαπημένη κασέτα του μαθητή σε ένα κουτί διάφανο που κλείνει σφιχτά. Την ώρα της μουσικής δίνει στο μαθητή την κασέτα για να τη βάλει στο κασετόφωνο. Παρατηρούμε και περιμένουμε από το μαθητή να ζητήσει βοήθεια. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται ο εκπαιδευτικός δίνει κατάλληλη προτροπή. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο αρκετές φορές. Σταδιακά ο εκπαιδευτικός μειώνει τις προτροπές.</p>
--	---	---

	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Οδηγώντας το χέρι ή το πρόσωπο του άλλου</li> <li>■ Απλώνοντας το χέρι</li> <li>■ Τραβώντας το χέρι του άλλου</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>7. Να ζητά άδεια:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Οδηγώντας το χέρι του άλλου</li> <li>■ Απλώνοντας το χέρι</li> <li>■ Τραβώντας το χέρι του άλλου</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Από:</p>	<p>7.1. Ο εκπαιδευτικός δουλεύει μαζί με το μαθητή σε μια κατάσταση ή δραστηριότητα που δεν του αρέσει και πολύ. Μόλις το παιδί εκδηλώσει τα πρώτα σημάδια δυσαρέσκειας και σηκωθεί για να φύγει του δείχνει ένα σύμβολο ή εικόνα του διαλείμματος και το οδηγεί σε καθορισμένο χώρο. Το διάλειμμα θα πρέπει να είναι χαλαρωτικό για το κάθε μαθητή και όχι ενισχυτικό. Μπορεί να καθίσει σε μαξιλάρι ή να περπατά πάνω κάτω στο διάδρομο. Ο εκπαιδευτικός παραμένει ουδέτερος και δεν ξεκινά συζήτηση με το μαθητή. Το διάλειμμα πρέπει να έχει ένα σαφές τέλος (κουδούνι, δύο βόλτες, πάνω-κάτω) και ο μαθητής επιστρέφει στη δραστηριότητα. Δεν θα πρέπει ο μαθητής να μπερδέψει ότι ζητά άδεια για διάλειμμα με το «τελείωσα τη δουλειά μου». Ο εκπαιδευτικός συνεχίζει να εμπλέκει το μαθητή σε δραστηριότητες που δε συμπαθεί και να προβλέπει την δυσαρέσκειά του. Τον καθοδηγεί δείχνοντας το σύμβολο ή δίνοντάς το μέχρι ο μαθητής να το</p>
--	---	---

	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul>	<p>παίρνει από μόνος του. Ο τελικός στόχος είναι να ζητά άδεια για διάλειμμα αυθόρμητα χωρίς προτροπή ή νύξη. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές. Αρχικά ο εκπαιδευτικός ανταποκρίνεται σε κάθε επικοινωνιακή προσπάθεια του μαθητή αν και μπορεί να το χρησιμοποιεί παραπάνω από όσο το χρειάζεται. Σταδιακά μειώνεται ο αριθμός των διαθέσιμων διαλειμμάτων. Στη συνέχεια ο μαθητής ζητά διάλειμμα από διάφορους ενήλικες. Τέλος ενθαρρύνεται να το πει σε έναν συμμαθητή του.</p>
<p><b>Προσέλκυση προσοχής</b></p>	<p>1. Να τραβάει την προσοχή όταν κάποιος το κοιτάει</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>-και είναι κοντά του</li> <li>-και είναι μακριά του</li> </ul> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Πλησιάζοντας τον άλλο</li> <li>■ Τραβώντας το χέρι του άλλου</li> <li>■ Κοιτώντας τον άλλο</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> </ul>	<p>1.2. Ο εκπαιδευτικός παίρνει ένα παιχνίδι/ αντικείμενο που αρέσει πολύ στο μαθητή και όταν ο μαθητής τον κοιτάει, το δίνει σε ενήλικα ο οποίος βρίσκεται κοντά στο μαθητή. Προτρέπει το μαθητή να τραβήξει την προσοχή αυτού του ατόμου για να πάρει πίσω το επιθυμητό αντικείμενο. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ σταδιακά μειώνεται η προτροπή. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ενήλικα να στέκεται μακριά από το μαθητή ενώ εξακολουθεί να τον κοιτάει.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>2. Να μάθει να τραβάει την προσοχή όταν κάποιος δεν το κοιτάει -και είναι κοντά του -και είναι μακριά του.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Πλησιάζοντας τον άλλο</li> <li>■ Τραβώντας το χέρι του άλλου</li> <li>■ Κοιτώντας τον άλλο στα μάτια</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul>	<p>2.1. Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί ένα παιγνίδι που αρέσει πολύ στο μαθητή σε ένα ράφι όπου δεν μπορεί να το φτάσει μόνος του (ούτε με καρέκλα!) καθώς ο μαθητής τον βλέπει και στέκεται κοντά του ξεφυλλίζοντας ένα βιβλίο. Μόλις ο μαθητής τραβήξει την προσοχή του ο εκπαιδευτικός του το δίνει. Σε πολλές περιπτώσεις είναι χρήσιμο να υπάρχει ακόμα ένας ενήλικας ώστε όταν ο μαθητής ζητά το αντικείμενο (δείχνοντας το ή ονομάζοντάς το) χωρίς όμως να απευθύνεται στον εκπαιδευτικό, να τον βοηθά (φυσική καθοδήγηση) να του τραβήξει την προσοχή. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο. Σταδιακά μειώνεται η προτροπή. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ενήλικα να στέκεται μακριά από το μαθητή ενώ εξακολουθεί να μην τον κοιτάει.</p>
<p><b>Άρνηση</b></p>	<p>1. Να αρνείται αντικείμενο.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Οδηγώντας το χέρι του άλλου</li> <li>■ Σπρώχνοντας το αντικείμενο μακριά</li> <li>■ Δείχνοντας με επαφή</li> <li>■ Κουνώντας το κεφάλι</li> </ul>	<p>1.1. Κατά τη διάρκεια ατομικής δραστηριότητας π.χ. αντιγραφή ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή ένα πινέλο αντί για μολύβι. Περιμένει από το μαθητή να αντιδράσει. Αν ο μαθητής δεν αντιδρά του δίνει την κατάλληλη προτροπή. Παίρνει αμέσως πίσω το πινέλο και του δίνει το μολύβι δίνοντας έμφαση με τον τόνο της φωνής του αλλά</p>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>2. Να αρνείται δραστηριότητα.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Οδηγώντας το χέρι του άλλου</li> <li>■ Σπρώχνοντας το αντικείμενο μακριά</li> <li>■ Δείχνοντας με επαφή</li> <li>■ Κουνώντας το κεφάλι</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νοήματα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> </ul>	<p>και τις εκφράσεις του προσώπου του. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>2.1. Μόλις ο μαθητής εξοικειωθεί με την έννοια του προγράμματος ο εκπαιδευτικός του δείχνει το πρόγραμμα της ημέρας. Αφού ο μαθητής ελέγξει το πρόγραμμά του, ο εκπαιδευτικός του δίνει ανακόλουθη δραστηριότητα. Περιμένει από το μαθητή να αρνηθεί τη δραστηριότητα. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα και του δίνει αμέσως τη σωστή δραστηριότητα δίνοντας έμφαση με τον τόνο της φωνής του αλλά και τις εκφράσεις του προσώπου. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο και μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p>
--	--	--



	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul>	
<b>Σχολιασμός</b>	<p>1. Να ονομάζει αντικείμενα.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Οδηγώντας το χέρι του άλλου προς το αντικείμενο</li> <li>■ Κοιτώντας τον άλλο</li> <li>■ Δείχνοντας με επαφή ή από μακριά</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>2. Να ονομάζει πρόσωπα.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Πλησιάζοντάς τα</li> <li>■ Κοιτώντας τα</li> </ul>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός βάζει διάφορα πλαστικά λαχανικά σε μια σακούλα. Στη συνέχεια τα βγάζει ένα-ένα δείχνοντάς τα στους μαθητές και λέγοντας το όνομά τους τα ρίχνει σε μια μεγάλη γαβάθα. Ανακατεύει και συνεχίζει με τον ίδιο τρόπο να προσθέτει λαχανικά στην υποτιθέμενη σούπα. Μόλις ο μαθητής εμπλακεί στη διαδικασία ο εκπαιδευτικός κρατάει ένα λαχανικό και παρατηρεί και περιμένει από το μαθητή να το ονομάσει. Αν το ονομάσει, ο εκπαιδευτικός το ρίχνει στη σούπα. Αν ο μαθητής δεν ανταποκριθεί τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>2.1. Ο εκπαιδευτικός αναθέτει κάθε εβδομάδα σε ένα μαθητή να είναι βοηθός του την ώρα του φαγητού. Διαλέγει μια δραστηριότητα που αρέσει στον εκάστοτε</p>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Οδηγώντας το χέρι/ πρόσωπο του άλλου</li> <li>■ Απλώνοντας το χέρι</li> <li>■ Τραβώντας το χέρι του άλλου</li> <li>■ Δείχνοντας από μακριά</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>3. Να περιγράψει ενέργειες.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Δείχνοντας από μακριά</li> <li>■ Κοιτώντας/ κάνοντας νοήματα στο πρόσωπο που ενεργεί</li> <li>■ Αναπαριστώντας την ενέργεια</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul>	<p>βοηθό (π.χ. να δίνει χαρτοπετσέτες, ποτήρια, να βάζει χυμό). Δείχνει στο βοηθό τη φωτογραφία του συμμαθητή του και λέει «είναι ο .... » ή «βάλε χυμό στον (και το όνομα του παιδιού)». Συνεχίζει με κάθε μαθητή της τάξης. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Όταν ο βοηθός εξοικειωθεί με τα ονόματα των άλλων παιδιών του ο εκπαιδευτικός του δείχνει τη φωτογραφία ενός συμμαθητή και σταματά. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>3.1. Ο εκπαιδευτικός βάζει κρέμα στα χέρια του μαθητή και λέει «τρίβω (ή αλείφω ή βάζω ή όποια άλλη λέξη θεωρεί κατάλληλη) κρέμα». Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Ο εκπαιδευτικός συνεχίζει κάθε φορά να ονομάζει τη δραστηριότητα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ώσπου ο μαθητής να τη σχολιάσει.</p>
--	--	--

	<p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>4. Να περιγράψει ενέργειες σε αντικείμενα.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Δείχνοντας από μακριά</li> <li>■ Κοιτώντας/ κάνοντας νοήματα στο πρόσωπο που ενεργεί</li> <li>■ Αναπαριστώντας την ενέργεια</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> </ul>	<p>4.1. Ο εκπαιδευτικός σπρώχνει το τρενάκι πάνω στις ράγες μαζί με το μαθητή και λέει «σπρώχνω το τρενάκι».</p> <p>Επαναλαμβάνει πολλές φορές δίνοντας έμφαση στην κίνηση για να το κάνει πιο διασκεδαστικό για το μαθητή.</p> <p>Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ώσπου ο μαθητής να σχολιάσει.</p>
--	---	---

	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>5. Να περιγράψει αυτό που κάνει τώρα.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Δείχνοντας από μακριά</li> <li>■ Κοιτώντας/ κάνοντας νοήματα στο πρόσωπο που ενεργεί</li> <li>■ Αναπαριστώντας την ενέργεια</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>6. Να περιγράψει ενέργειες που έκανε ο ίδιος στο παρελθόν.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Δείχνοντας από μακριά</li> <li>■ Κοιτώντας/ κάνοντας νοήματα στο πρόσωπο που ενεργεί</li> <li>■ Αναπαριστώντας την ενέργεια</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> </ul>	<p>5.1. Ο εκπαιδευτικός εξηγεί στο μαθητή βήμα βήμα τη δραστηριότητα που καλείται να κάνει (π.χ. πως φτιάχνω ένα τoστ). Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Τοποθετεί τα βήματα της δραστηριότητας (αντίστοιχες εικόνες, φωτογραφίες, λέξεις) σε σημείο που ο μαθητής να μπορεί να ανατρέξει εύκολα σε αυτά. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ώσπου ο μαθητής να σχολιάσει.</p> <p>6.1. Ο μαθητής στο τέλος κάθε μέρας συμπληρώνει ένα χαρτί όπου αναγράφονται (με εικόνες, σύμβολα, φωτογραφίες, λέξεις) οι δραστηριότητες στις οποίες μετείχε. Θα πρέπει να αναγνωρίσει τη δραστηριότητα και να δηλώσει αν συμμετείχε σε αυτήν τη συγκεκριμένη ημέρα (κυκλώνοντας το ναι ή το όχι αναλόγως). Όταν η απάντηση είναι «ναι» περιγράφει τη δραστηριότητα στο χώρο που του δίνεται στο χαρτί (π.χ. με ποιον έπαιξε, τι έφτιαξε).</p>
--	--	---

	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>7. Να περιγράψει ενέργειες άλλων ατόμων τωρινές.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Δείχνοντας από μακριά</li> <li>■ Κοιτώντας/ κάνοντας νοήματα στο πρόσωπο που ενεργεί</li> <li>■ Αναπαριστώντας την ενέργεια</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές</li> </ul>	<p>7.1. Την ώρα που εκπαιδευτικός βάζει τα παπούτσια ή το πανωφόρι στο μαθητή λέει «ο Γιώργος μου βάζει το μπουφάν». Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Αφού επαναληφθεί πολλές φορές, ο εκπαιδευτικός πάει να του βάλει το μπουφάν και σταματά. Παρατηρεί και περιμένει να πει ο μαθητής «μου βάζει το μπουφάν». Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p>
--	---	---

	<p>δραστηριότητες</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>8. Να περιγράφει παρελθοντικές ενέργειες άλλων ατόμων</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Δείχνοντας από μακριά</li> <li>■ Κοιτώντας/ κάνοντας νοήματα στο πρόσωπο που ενεργεί</li> <li>■ Αναπαριστώντας την ενέργεια</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>9. Να σχολιάζει το λάθος.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Κοιτώντας τον άλλο</li> <li>■ Οδηγώντας το χέρι / πρόσωπο του άλλου</li> <li>■ Απλώνοντας το χέρι</li> </ul>	<p>8.1. Ο εκπαιδευτικός κοιτάζει μαζί με το μαθητή φωτογραφίες από δραστηριότητες της τάξης και εξηγεί τι βλέπει. Π.χ. ο Γιάννης ζωγραφίζει, ο Γιώργος κολλάει. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Αφού η διαδικασία επαναληφθεί πολλές φορές, ο εκπαιδευτικός του δείχνει τη φωτογραφία και σταματά. Παρατηρεί και περιμένει να πει ο μαθητής « ο Γιάννης ζωγραφίζει». Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>9.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή λάθος μπουφάν, περιμένει για λίγο και μετά εκφράζει την έκπληξή του καθώς διορθώνει το λάθος του. Συνεχίζει να κάνει λάθη και να αντιδρά με υπερβολή. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα,</p>
--	---	--



	<p>δραστηριότητες</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>11. Να περιγράψει χαρακτηριστικά ατόμων.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>12. Να περιγράψει τον εαυτό του.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> </ul>	<p>11.1. Ο εκπαιδευτικός διαβάζει στο μαθητή μια ιστορία π.χ. την Κοκκίνοσκουφίτσα. Κάθε φορά που περιγράφει κάποια χαρακτηριστικά όπως ότι το κοριτσάκι φόρεσε κόκκινα ρούχα ή είχε ξανθά μαλλιά κολλάει σε έναν πίνακα την αντίστοιχη κάρτα. Όταν ο μαθητής εξοικειωθεί με το παραμύθι ο εκπαιδευτικός λέει ένα μέρος της φράσης π.χ. «το κοριτσάκι φόρεσε.....» ή «η Κοκκίνοσκουφίτσα είχε.....» και σταματάει. Περιμένει από το μαθητή να περιγράψει το χαρακτηριστικό. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή. Όταν τελειώσει το παραμύθι ο εκπαιδευτικός παίρνει από τον πίνακα τις κάρτες και τις απομακρύνει μία-μία ονομαζοντάς τις. Δείχνει μία στο παιδί και του δίνει την ευκαιρία να την περιγράψει πριν τη βγάλει από τον πίνακα.</p> <p>12.1. Ο εκπαιδευτικός βλέπει μαζί με το μαθητή φωτογραφία του. Τον προτρέπει να περιγράψει τα χαρακτηριστικά του, π.χ. χρώμα και μήκος μαλλιών, χρώμα ματιών κ.λ.π.</p>
--	---	--



	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>13. Να δηλώνει ότι τελείωσε.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Δείχνοντας από μακριά</li> <li>■ Κοιτώντας/ κάνοντας νοήματα στο πρόσωπο που ενεργεί</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>14. Να δηλώνει ό,τι έχει στην κατοχή του.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Απλώνοντας το χέρι</li> <li>■ Μετακινώντας το αντικείμενο κοντά ή</li> </ul>	<p>13.1. Ο εκπαιδευτικός κάνει μαζί με το μαθητή δραστηριότητες όπως ενσφηνώματα. Κάθε φορά που ο μαθητής τελειώνει μια δραστηριότητα ο εκπαιδευτικός λέει «τέλος» ή «τελείωσα» ή κάτι αντίστοιχο και το βάζει μέσα σε ένα καλάθι που βρίσκεται πάνω στο τραπέζι. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Αφού η διαδικασία επαναληφθεί πολλές φορές, μόλις τελειώσει η πρώτη δραστηριότητα ο εκπαιδευτικός σταματά. Παρατηρεί και περιμένει να πει ο μαθητής «τέλος» Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>14.1. Κατά τη διάρκεια του γεύματος ο εκπαιδευτικός μπερδεύει τα φαγητά και κάποιος ενήλικας που βρίσκεται ανάμεσα στους μαθητές ξεκινά ζητώντας το φαγητό του «αυτό είναι δικό μου» και δείχνο-</p>
--	--	--

	<p>μακριάτου</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Αγγίζοντας τον εαυτό του</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>15. Να περιγράψει θέσεις αντικειμένων προσώπων.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Δείχνοντας από μακριά</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές</li> </ul>	<p>ντάς το. Περιμένει από το μαθητή να δηλώσει ποιό φαγητό είναι δικό του. Αν ο μαθητής δεν ανταποκριθεί δηλώνοντας ποιό φαγητό είναι δικό του, του δίνει την κατάλληλη προτροπή. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>15.1. Ο εκπαιδευτικός παίρνει ένα πολύ μεγάλο και ανθεκτικό κουτί και παροτρύνει τους μαθητές να ανέβουν πάνω, να μπουν μέσα, να τρέξουν γύρω από το κουτί. Λέει «ο τάδε είναι μέσα στο κουτί» ή «πίσω» ή ό,τι άλλο. Δοκιμάζει τι αρέσει στους μαθητές και το παριστάνει με υπερβολή. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Μόλις ο μαθητής μετακινείται σε άλλη θέση, ο εκπαιδευτικός σταματά και περιμένει από το μαθητή να περιγράψει τη θέση του. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p>
--	---	--

	<p>δραστηριότητες</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul>	
<b>Παροχή πληροφοριών</b>	<p>1. Να δίνει πληροφορίες σχετικά με αντικείμενα.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Πλησιάζοντας το αντικείμενο</li> <li>■ Κοιτώντας τον άλλο στα μάτια</li> <li>■ Οδηγώντας το χέρι του άλλου</li> <li>■ Απλώνοντας το χέρι</li> <li>■ Μετακινώντας το αντικείμενο προς τον άλλο</li> <li>■ Δίνοντας αντικείμενο</li> <li>■ Δείχνοντας</li> <li>■ Με άνοιγμα παλάμης</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>2. Να δίνει</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί μπροστά στα μάτια του μαθητή ένα αντικείμενο (π.χ. τουβλάκι) μέσα σε ένα κουτί. Στη συνέχεια ρωτάει το μαθητή: «που είναι το τουβλάκι;». Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον καθοδηγεί ή τον προτρέπει επαναλαμβάνοντας την ερώτηση και μόλις βρεθεί το αντικείμενο λέει: « μέσα στο κουτί». Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή /καθοδήγηση.</p> <p>2.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει φωτογραφίες</p>

	<p>πληροφορίες σχετικά με πρόσωπα.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Πλησιάζοντας το πρόσωπο</li> <li>■ Κοιτώντας τον άλλο στα μάτια</li> <li>■ Οδηγώντας το χέρι του άλλου</li> <li>■ Μετακινώντας αντικείμενο προς τον άλλο</li> <li>■ Δίνοντας αντικείμενο</li> <li>■ Δείχνοντας με επαφή ή από μακριά</li> <li>■ Με άνοιγμα παλάμης</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>3. Να δίνει πληροφορίες σχετικά με τον εαυτό του.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Δείχνοντας</li> <li>■ Με άνοιγμα παλάμης</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> </ul>	<p>της μαμάς στο σπίτι, του ίδιου στο σχολείο σχολιάζοντας ταυτόχρονα και ρωτά το μαθητή: «πού είναι η μαμά».</p> <p>Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει /καθοδηγεί κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή/ καθοδήγηση.</p> <p>3.1. Ο εκπαιδευτικός κρατά τρεις κάρτες με προσωπικές ερωτήσεις για το μαθητή (πώς σε λένε; Πού μένεις; Τι χρώμα είναι τα μαλλιά/ μάτια σου;) και μια κάρτα με αγαπημένη του δραστηριότητα στη σειρά ώστε να καταλάβει πως πρέπει να απαντήσει σε τρεις ερωτήσεις πριν πάρει</p>
--	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>4. Να δίνει πληροφορίες σχετικά με ενέργειες.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Μετακινώντας το αντικείμενο προς τον άλλο</li> <li>■ Δίνοντας αντικείμενο</li> <li>■ Δείχνοντας με επαφή ή από μακριά</li> <li>■ Με άνοιγμα παλάμης</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές</li> </ul>	<p>αυτό που του αρέσει (ο αριθμός των ερωτήσεων αλλάζει ανάλογα τις ικανότητες με το μαθητή). Κάνει στο μαθητή την ερώτηση. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες αν είναι απαραίτητο. Παρατηρεί και περιμένει να αντιδράσει ο μαθητής. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Χρειάζεται προσοχή ώστε το κίνητρο που διαλέγει ο εκπαιδευτικός να είναι ισχυρό για το μαθητή και να μη βιώσει ματαιώση. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο. Σταδιακά μειώνεται η προτροπή.</p> <p>4.1. Ο εκπαιδευτικός παίρνει ένα πλαστικό σκυλάκι και το βάζει να φάει, να ξαπλώσει κ.λ.π. Παράλληλα ρωτά «τι κάνει το σκυλάκι;» και απαντά δίνοντας ο ίδιος την πληροφορία. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες αν είναι απαραίτητο. Επαναλαμβάνει τη δραστηριότητα και αφού κάνει την ερώτηση παρατηρεί και περιμένει από το μαθητή να απαντήσει. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο. Σταδιακά μειώνεται η προτροπή.</p>
--	--	---

	<p>δραστηριότητες</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>5. Να δέχεται, να συμφωνεί.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Πλησιάζοντας το σχετικό πρόσωπο/ δραστηριότητα αντικείμενο</li> <li>■ Κοιτώντας τον άλλο</li> <li>■ Οδηγώντας το χέρι/ πρόσωπο του άλλου</li> <li>■ Κουνώντας το κεφάλι/ γνέφοντας</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>6. Να δίνει πληροφορίες για ό,τι του αρέσει.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Οδηγώντας το χέρι/ πρόσωπο του άλλου</li> <li>■ Κουνώντας το</li> </ul>	<p>5.1. Ο εκπαιδευτικός χτίζει μαζί με τους μαθητές έναν πύργο με τουβλάκια. Δίνει ένα τουβλάκι κάθε φορά σε κάθε μαθητή κρατώντας το κοντά στο μαθητή και λέγοντας «θέλεις τουβλάκι;».</p> <p>Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες αν είναι απαραίτητο. Παρατηρεί και περιμένει να ανταποκριθεί ο μαθητής. Αν δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα ώστε να δεχτεί το τουβλάκι. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>6.1. Για μερικές μέρες την ώρα του φαγητού ο εκπαιδευτικός παρατηρεί τι αρέσει στο μαθητή. Κάθε μέρα την ώρα του φαγητού παρουσιάζει όλα τα είδη και λέει με όση υπερβολή μπορεί «μου αρέσει το μπισκότο» ή «μου αρέσει ο χυμός». Κάποια μέρα παρουσιάζει το φαγητό ρωτά «σου</p>
--	--	--

	<p>κεφάλι/ γνέφοντας</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>7. Να δίνει πληροφο- ρίες για ό,τι δεν του αρέσει.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Οδηγώντας το χέρι/ πρόσωπο του άλλου</li> <li>■ Κουνώντας το κεφάλι/ γνέφοντας</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul>	<p>αρέσει το μπισκότο;». Παρατηρεί και περιμένει από το μαθητή να απαντήσει. Αν δεν ανταποκρίνεται τον παροτρύνει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>7.1. Με αντίστοιχο τρόπο ο εκπαιδευτικός σχολιάζει και ζητά πληροφορίες από το μαθητή για φαγητά που δεν του αρέσουν.</p>
--	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>8. Να δίνει πληροφορίες σχετικά με τον χώρο.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Οδηγώντας το χέρι/ πρόσωπο του άλλου</li> <li>■ Κουνώντας το κεφάλι/ γνέφοντας</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>9. Να δίνει πληροφορίες σχετικά με το χρόνο.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Οδηγώντας το χέρι/ πρόσωπο του άλλου</li> <li>■ Κουνώντας το κεφάλι/ γνέφοντας</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> </ul>	<p>8.1. Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει στο μαθητή εικόνες από δωμάτια του σπιτιού (υπνοδωμάτιο, κουζίνα, σαλόνι κ.λ.π.) και τα ονομάζει. Στη συνέχεια δείχνει ένα κρεβάτι και ρωτά «πού μπαίνει το κρεβάτι;» Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>9.1. Ο εκπαιδευτικός λέει μια ιστορία στο μαθητή για δραστηριότητες της ημέρας π.χ. το πρωί πηγαίνω στο σχολείο, το μεσημέρι γυρίζω στο σπίτι, το απόγευμα πηγαίνω στο γυμναστήριο. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Στη συνέχεια ρωτά το μαθητή «πότε πηγαίνω στο σχολείο;». Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο</p>
--	--	---



	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>10. Να δίνει πληροφορίες σχετικά με την αιτία.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Οδηγώντας το χέρι/ πρόσωπο του άλλου</li> <li>■ Κουνώντας το κεφάλι/ γνέφοντας</li> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές</li> </ul>	<p>τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>10.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή κάρτες με παιδιά που κρατάνε ομπρέλα ή που φοράνε σκούφο, γάντια και παλτό και κάνει ερωτήσεις π.χ. «γιατί κρατάει ομπρέλα το παιδάκι;». Παροτρύνει το μαθητή να απαντήσει χρησιμοποιώντας παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p>
--	--	--

	<p>δραστηριότητες</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul>	
<b>Αναζήτηση πληροφοριών</b>	<p>1. Να ζητά πληροφορίες σχετικά με αντικείμενα.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>2. Να ζητά πληροφορίες σχετικά με πρόσωπα.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> </ul>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός φτιάχνει κάρτες με ερωτήσεις (για τα παιδιά που δεν διαβάζουν είναι γραμμένες με σύμβολα) και τις τοποθετεί μπροστά στο παιδί. Στη συνέχεια βάζει αντικείμενα (π.χ. φρούτα, ζώα) σε μια αδιαφανή σακούλα ενώ βλέπει ο μαθητής. Βάζει το χέρι του μέσα στη σακούλα και βγάζει ένα αντικείμενο. Το κρύβει με την παλάμη του. Προτρέπει το μαθητή να κάνει μια ερώτηση από τις κάρτες (είναι φρούτο; τι χρώμα έχει; Είναι ζώο; Πόσα πόδια έχει;). Ο εκπαιδευτικός απαντά και οι ερωτήσεις συνεχίζονται μέχρι ο μαθητής να βρει το αντικείμενο. Ο εκπαιδευτικός σηκώνει με ενθουσιασμό το χέρι του αποκαλύπτοντας το αντικείμενο. Η διαδικασία συνεχίζεται με τα υπόλοιπα αντικείμενα της σακούλας.</p> <p>2.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή ένα ασύρματο τηλέφωνο και του δίνει χρόνο να καταλάβει πως δουλεύει. Ο μαθητής βρίσκεται σε ένα δωμάτιο όπου δε βλέπει το άτομο με το οποίο μιλά. Μιλάει στο μαθητή και περιμένει να ρωτήσει ποιος είναι. Αν δεν το κάνει τον παροτρύνει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p>

	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>3. Να ζητά πληροφορίες σχετικά με ενέργειες.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>4. Να ζητά πληροφορίες σχετικά με τη θέση αντικειμένων προσώπων.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> </ul>	<p>3.1. Ο εκπαιδευτικός μαζί με το μαθητή βλέπει φωτογραφίες με δραστηριότητες της τάξης. Σε κάθε φωτογραφία ρωτάει συχνά «τι κάνει ο Γιάννης;». Κοιτούν τις φωτογραφίες καθημερινά . Δείχνει την πρώτη και σταματά. Παρατηρεί και περιμένει από το μαθητή να ζητήσει πληροφορίες για τις δραστηριότητες. Αν δεν ανταποκρίνεται τον παροτρύνει κατάλληλα να ρωτήσει «τι κάνει ο Γιάννης;». Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>4.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στους μαθητές που κάθονται σε κύκλο έναν αγαπημένο παιχνίδι π.χ. σβούρα και δύο πανομοιότυπα κουτιά και στη συνέχεια βάζει το παιχνίδι σε ένα από αυτά. Κάνει γύρους γύρω από τον κύκλο τραγουδώντας με ρυθμό «πού είναι η σβούρα;». Στο τέλος του τραγουδιού αφήνει τους μαθητές να</p>
--	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>5. Να ζητά πληροφορίες σχετικά με το χρόνο.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> </ul>	<p>ανοίξουν τα κουτιά και να βρουν το παιχνίδι. Αντιδρά με υπερβολική χαρά. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Συνεχίζει το παιχνίδι. Περνάει τα κουτιά γύρω γύρω και σταματά. Παρατηρεί και περιμένει από το μαθητή να ζητήσει πληροφορίες για τη θέση του επιθυμητού αντικειμένου. Αν δεν ανταποκρίνεται τον παροτρύνει κατάλληλα να ρωτήσει «που είναι η σβούρα;». Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>5.1. Ο εκπαιδευτικός παίζει με το μαθητή ένα παιχνίδι με τις εποχές του χρόνου και τον αντίστοιχο ρουχισμό. Ο εκπαιδευτικός κρατάει τις κάρτες με το ρουχισμό και ο μαθητής τις κάρτες με τις εποχές και ρωτάει «πότε φοράμε το παλτό;» και περιμένει από το μαθητή να δώσει ή να απαντήσει την κατάλληλη εποχή. Αφού παίξουν αρκετές φορές το παιχνίδι αλλάζουν ρόλους και δίνει στο μαθητή τις κάρτες με το ρουχισμό. Παρατηρεί και περιμένει από το μαθητή να ζητήσει πληροφορίες για το χρόνο. Αν δεν ανταποκρίνεται τον παροτρύνει κατάλληλα να ρωτήσει «πότε φοράμε το παλτό;». Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p>
--	--	--

	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>6. Να ζητά πληροφορίες σχετικά με την αιτία.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul>	<p>6.1. Ο εκπαιδευτικός παίρνει εικόνες από παζλ με αιτίες και αποτελέσματα. Δείχνει μια εικόνα π.χ. μια ομπρέλα και λέει «γιατί χρειαζόμαστε την ομπρέλα;» Ο μαθητής θα πρέπει να βρει την εικόνα με τη βροχή και να την ενώσει. Ο εκπαιδευτικός συνε-χίζει μέχρι ο μαθητής να καταλάβει τη διαδικασία και να εμπλακεί. Δείχνει μια εικόνα και σταματά. Παρατηρεί και περιμένει από το μαθητή να ζητήσει πλη-ροφορίες για την αιτία. Αν δεν ανταπο-κρίνεται τον παροτρύνει κατάλληλα να ρωτήσει «γιατί χρειαζόμαστε την ομπρέλα;»</p> <p>Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p>
--	---	--

**Έκφραση συναισθημάτων :** Οι στόχοι της συγκεκριμένης θεματικής ενότητας αναλύονται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Κοινωνικών Δεξιοτήτων.

<p>Εντολές–οδηγίες</p>	<p>1. Να εκτελεί εντολές–οδηγίες.</p> <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> </ul>	<p>1.1. Στα πλαίσια του μαθήματος της ζωγραφικής ο εκπαιδευτικός λέει στο μαθητή: «πάρε κοχύλια από το κουτί και βάψ' τα με όποιο χρώμα θέλεις». Ο μαθητής παροτρύνεται αρχικά να διαλέξει κοχύλια και στη συνέχεια να πάρει τις μπογιές για να τα βάψει. Ο εκπαιδευτικός τον προτρέπει να θυμηθεί τις εντολές και να ανταποκριθεί. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές. Σταδιακά μειώνεται η προτροπή.</p>
------------------------	---	---

	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>2. Να δίνει εντολές / οδηγίες.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul>	<p>2.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή μια σειρά από κάρτες που περιγράφουν μια δραστηριότητα που γνωρίζει καλά ο μαθητής, π.χ. τα υλικά αλλά και τον τρόπο κατασκευής ενός κολάζ. Βοηθά το μαθητή με οπτικές νύξεις δίνει εντολές στους συμμαθητές του για το κάθε βήμα της διαδικασίας. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή</p> <p>2.2. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε δύο μαθητές το ίδιο ακριβώς υλικό (μπλοκ, αυτοκόλλητα) για μια δραστηριότητα. Φτιάχνει ένα τείχος ανάμεσα στους μαθητές ώστε να μην μπορεί ο ένας να δει τη δουλειά του άλλου. Κάθε μαθητής δίνει με τη σειρά του μία οδηγία όπως «κολλάμε τον κύκλο στη μέση της σελίδας» ή βάζουμε το τρίγωνο πάνω στον κύκλο». Ο στόχος είναι το αποτέλεσμα να είναι ακριβώς ίδιο. Δίνει στο κάθε μαθητή και μια κάρτα που να γράφει «εντάξει» ή «ναι». Ο μαθητής που πήρε την οδηγία έχει επίγνωση ότι άκουσε και κατάλαβε την οδηγία. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει να πει εντάξει με τη βοήθεια της κάρτας. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο.</p>
<p><b>Λεκτικές δεξιότητες συζήτησης</b></p>	<p>1. Να ακούει προσεκτικά ιστορίες παραμύθια ποιήματα τραγούδια αφήγηση γεγονότων.</p> <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές</li> </ul>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός διαβάζει μικρές ιστορίες στο μαθητή π.χ. ο Γιάννης πήγε στο σούπερ μάρκετ και αγόρασε μήλα και τυρί. Μετά συνάντησε τη Μαρία. Χρησιμοποιεί παράλληλα, χειρονομίες εικόνες ή νοήματα όπου είναι απαραίτητο. Στη συνέχεια κάνει στο μαθητή ερωτήσεις πάνω στο περιεχόμενο. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή. Ο εκπαιδευτικός συνεχίζει διαβάζοντας</p>

	<p>δραστηριότητες</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Ο έλεγχος γίνεται:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>2. Να αφηγείται μια ιστορία:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>3. Να παίρνει πρωτοβουλία για συζήτηση.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Πλησιάζοντας τον άλλο</li> </ul>	<p>ολοένα και πιο σύνθετες ιστορίες στο μαθητή.</p> <p>2.1. Ο εκπαιδευτικός αφηγείται στο μαθητή μικρές ιστορίες δείχνοντας παράλληλα αντιπροσωπευτικές εικόνες. Κατόπιν ο εκπαιδευτικός δείχνει την τελευταία εικόνα και περιμένει από το μαθητή να αφηγηθεί το τελευταίο μέρος της ιστορίας. Συνεχίζει προσθέτοντας μια εικόνα κάθε φορά μέχρι να μπορεί ο μαθητής να πει όλη την ιστορία. Στη συνέχεια δίνονται στο μαθητή οι εικόνες και ο εκπαιδευτικός του ζητά να τις βάλει στη σωστή σειρά: «πρώτα αυτό μετά εκείνο». Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται ο εκπαιδευτικός τον προτρέπει κατάλληλα να χρησιμοποιεί το σχετικό λεξιλόγιο. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>3.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή σε βίντεο πως ένα παιδί παίρνει πρωτοβουλία και ξεκινά συζήτηση με συνομήλικό που συναντά στην παιδική χαρά. Στη</p>
--	--	--





	<p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>5. Να συνεχίζει μια συνομιλία παρέχοντας πληροφορίες.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>6. Να συνεχίζει μια συνομιλία απαντώντας σε ερωτήσεις.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> </ul>	<p>5.1. Αφού φτιάξουν κουλουράκια στα πλαίσια του μαθήματος ζαχαροπλαστικής, ο εκπαιδευτικός δίνει σε κάθε μαθητή την κάρτα με το βήμα που πραγματοποίησε. Χρησιμοποιεί τις κάρτες για να δομήσει μια συζήτηση για το πως φτιάχνουμε κουλουράκια. Βάζει τους μαθητές να πούνε τι έκαναν. Για παράδειγμα ένας μαθητής λέει «εγώ έβαλα τα αυγά» και κάποιος άλλος λέει «εγώ ανακάτεψα με την κουτάλα». Αν οι μαθητές δεν ανταποκρίνονται τους προτρέπει να πουν τι έκαναν κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο.</p> <p>6.1. Ο εκπαιδευτικός εκμεταλλεύεται κάθε φυσική ευκαιρία για αλληλεπίδραση. Αρχικά κάνει μόνο ερωτήσεις τις οποίες μπορεί να απαντήσει με επιτυχία ο μαθητής. Του μαθαίνει να απαντά σε ένα είδος ερωτήσεων τη φορά (π.χ. τι έφαγες, που πήγες κτλ). Δείχνει στο μαθητή ένα βίντεο με συζήτηση όπου επικεντρώνεται στις ερωτήσεις .</p>
--	--	--



	<p>ενδείξεις.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>9. Να κλείνει μια συνομιλία.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> </ul>	<p>«κρίμα» και όταν ακούμε κάτι ευχάριστο λέμε «ωραία». Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός αφηγείται ένα ευχάριστο γεγονός και περιμένει την κατάλληλη ανταπόκριση. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>9.1. Ο εκπαιδευτικός φτιάχνει κάρτες οι οποίες περιέχουν πληροφορίες για το πως τελειώνουν οι συζητήσεις όπως «γεια», «πρέπει να φύγω», «τα λέμε». Εξατομικεύει με φωτογραφίες, σύμβολα ή λέξεις ανάλογα με το μαθητή. Χρησιμοποιεί τις κάρτες για να θυμίσει στο μαθητή τι να πει και/ ή του παρέχει έναν εναλλακτικό τρόπο επικοινωνίας. Ο εκπαιδευτικός δοκιμάζει και εξασκείται με τις κάρτες σε αλληλεπιδράσεις ενήλικα - παιδιού πριν τις γενικεύσει σε ομαδικές δραστηριότητες.</p>
--	--	--

	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>10. Να ζητά διευκρινίσεις</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Με φωτογραφία</li> <li>■ Με εικόνα</li> <li>■ Με σύμβολο</li> <li>■ Με νόημα</li> <li>■ Με γραμμένες λέξεις</li> <li>■ Γραπτά</li> <li>■ Με ήχους</li> <li>■ Προφορικά</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>Από:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul>	<p>10.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει ένα μήνυμα στο μαθητή για να το μεταφέρει σε γνωστό ενήλικα π.χ. ο κ. Κώστας θέλει ένα στυλό. Ο μαθητής βρίσκει τον ενήλικα, με φυσική καθοδήγηση όπου είναι απαραίτητο. Ο άλλος τον ρωτά δείχνοντας τα στυλό που έχει μπροστά του αν θέλει κόκκινο ή μπλε στυλό. Ο μαθητής επιστρέφει στον εκπαιδευτικό ζητώντας διευκρίνιση. Αφού την πάρει μεταφέρει με τον ίδιο τρόπο το νέο μήνυμα. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες όπου είναι απαραίτητο. Αν ο μαθητής δεν ανταποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή. Στη συνέχεια αλλάζουν ρόλους.</p>
<p>Μη-λεκτικές <b>δεξιότητες συζήτησης</b></p>	<p>1. Να κοιτάζει/ απευθύνεται στο συνομιλητή.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> </ul>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός κατά τη διάρκεια συζήτησης με το μαθητή τον προτρέπει (π.χ. δείχνοντας μια εικόνα με ζωγραφισμένα μάτια) να τον κοιτά όταν του μιλάει.</p>

	<p>■ Άλλο</p> <p>2. Να διατηρεί φυσική εγγύτητα με το συνομιλητή.</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>3. Να διακρίνει το κατάλληλο από το ακατάλληλο άγγιγμα κατά τη διάρκεια μιας συζήτησης.</p> <p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>4. Να αλλάζει την ένταση της φωνής ανάλογα με την περίπτωση.</p> <p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> </ul>	<p>2.1. Ο εκπαιδευτικός βιντεοσκοπεί γνωστούς ενήλικες και συμμαθητές να στέκονται πολύ κοντά, κοντά και πολύ μακριά από το συνομιλητή κατά τη διάρκεια μιας συζήτησης. Παρακολουθούν το βίντεο καθημερινά ή και πιο συχνά αν ο μαθητής δείξει ενδιαφέρον. Βοηθάει το μαθητή να αναγνωρίσει τη σωστή απόσταση από το συνομιλητή.</p> <p>3.1. Ο εκπαιδευτικός παίρνει μια κούκλα πραγματικών διαστάσεων και κάνει παιγνίδι ρόλων με το είδος του αγγίγματος που επιτρέπεται σε μια συζήτηση. Ενθαρρύνει και τον μαθητή να αγγίξει την κούκλα με αποδεκτό τρόπο. Στη συνέχεια προτρέπει το μαθητή να αγγίξει τον ίδιο με αποδεκτό τρόπο (π.χ. ελαφρύ χτύπημα στον ώμο). Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές με τον ίδιο τρόπο ενώ μειώνεται σταδιακά η προτροπή.</p> <p>4.1. Ο εκπαιδευτικός φτιάχνει τρεις κάρτες που γράφουν ψιθυρίζω, μιλώ κανονικά, μιλώ πολύ δυνατά. Ηχογραφεί το μαθητή να μιλά, να ψιθυρίζει και να φωνάζει και ακούνε μαζί την κασέτα. Συνδυάζει τη φωνή στην κασέτα με την αντίστοιχη κάρτα. Μόλις ο μαθητής αναγνωρίσει πως η φωνή του στην κασέτα είναι κανονική, ο εκπαιδευτικός</p>
--	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>5. Να περιμένει τη σειρά του στη συζήτηση.</p> <p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> <li>■ Γεύματα</li> <li>■ Ελεύθερο χρόνο</li> <li>■ Άλλο</li> </ul> <p>6. Να αναγνωρίζει και να ανταποκρίνεται σε μη λεκτικές ενδείξεις.</p> <p>Με:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Εκπαιδευτικό</li> <li>■ Συμμαθητές</li> <li>■ Άλλους ενήλικες</li> <li>■ Άλλους συνομήλικους</li> </ul> <p>Σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Ομαδικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ατομικές δραστηριότητες</li> <li>■ Ανεξάρτητη δουλειά</li> </ul>	<p>χρησιμοποιεί την αντίστοιχη κάρτα για να τον προτρέψει να διαμορφώνει κατάλληλα την ένταση της φωνής του σε φυσικές συνθήκες.</p> <p>5.1. Ο εκπαιδευτικός βιντεοσκοπεί γνωστούς ενήλικες και συμμαθητές κατά τη διάρκεια μιας συζήτησης. Παρακολουθούν το βίντεο καθημερινά ή και πιο συχνά αν ο μαθητής δείξει ενδιαφέρον. Βοηθάει το μαθητή να αναγνωρίσει τον τρόπο αλλά τις ενδείξεις που επιτρέπουν στον ακροατή να πάρει το λόγο. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται πολλές φορές πριν από την κοινωνική αλληλεπίδραση και μπορεί να χρησιμοποιήσει μια κάρτα με οδηγίες για προτροπή.</p> <p>6.1. Ο εκπαιδευτικός βιντεοσκοπεί γνωστούς ενήλικες και συμμαθητές κατά τη διάρκεια μιας συζήτησης. Παρακολουθούν το βίντεο καθημερινά ή και πιο συχνά αν ο μαθητής δείξει ενδιαφέρον. Βοηθάει το μαθητή να αναγνωρίσει τις μη λεκτικές δεξιότητες που παρουσιάζονται. Σταματά το βίντεο στα σημεία με τις μη λεκτικές ενδείξεις (συνοφρύωμα, χαμόγελο, χασμουρητό) και εξηγεί τι συμβαίνει. Δουλεύει πάνω στο βίντεο πριν από την κοινωνική αλληλεπίδραση και χρησιμοποιεί μια κάρτα με οδηγίες για προτροπή.</p>
--	---	---

	<ul style="list-style-type: none"><li>■ Γεύματα</li><li>■ Ελεύθερο χρόνο</li><li>■ Άλλο</li></ul>	
--	---	--

## ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΠΑΙΧΝΙΔΙΟΥ

### Εισαγωγή

Το παιχνίδι αποτελεί μία σημαντική ψυχοσυναισθηματική και κοινωνική ανάγκη του κάθε παιδιού. Ακόμη, εκτός από μέσο ψυχαγωγίας και προσωπικής ικανοποίησης του κάθε μαθητή, αποτελεί ένα εξαιρετικό εργαλείο για την εκπαίδευση και την ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Η αναγκαιότητα ανάπτυξης ενός αναλυτικού προγράμματος για το παιχνίδι συνδέεται άρρηκτα με την φύση της διαταραχής του αυτισμού. Η συμπεριφορά των μαθητών με αυτισμό σε δραστηριότητες παιχνιδιού έχει ιδιαίτερες μορφές και σχετίζεται με τις ιδιαίτερες ικανότητες τους. Ένας μαθητής με αυτισμό μπορεί να χρησιμοποιεί κάποια παιχνίδια με σκοπό την αισθητηριακή ευχαρίστηση ή να ασχολείται με επαναληπτικό τρόπο με ένα παιχνίδι. Η μεγαλύτερη δυσκολία συχνά είναι η έλλειψη κινήτρου και ενδιαφέροντος, είτε για μοναχικό ή για παράλληλο παιχνίδι. Επίσης, για τους μαθητές με αυτισμό το συμβολικό παιχνίδι είναι ιδιαίτερα δύσκολο. Τα χαρακτηριστικά των ατόμων με αυτισμό σε σχέση με το παιχνίδι αναδεικνύουν την εκπαιδευτική ανάγκη για ένταξη του παιχνιδιού στο ατομικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα του κάθε μαθητή. Η Jolliffe (1992) αναφέρει χαρακτηριστικά:

*«Μου αρέσει να ανοίγω και να κλείνω τις πόρτες μερικών παιχνιδιών όπως τα αυτοκινητάκια, και ιδιαίτερα να παρακολουθώ τις ρόδες καθώς τις γυρίζω γύρω-γύρω. Συνήθιζα να βάζω τη μία πίσω από την άλλη σε μία μακριά γραμμή έτσι που να έμοιαζε ότι είναι στην κυκλοφορία, παρόλο που αυτή δεν ήταν η πρόθεσή μου. Επίσης, συνήθιζα να βάζω τουβλάκια σε μακριές σειρές. Είχα εκατοντάδες πλαστικά στρατιωτάκια. Τα έβαζα σε ένα μεγάλο γυάλινο βάζο και μου άρεζε να περιστρέφω το βάζο και να κοιτάζω τα διαφορετικά χρώματα και σχέδια» (Peeters, T. Αυτισμός. 1992. σελ.4).*

Οι μορφές του παιχνιδιού που περιγράφονται στο παρόν Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών είναι:

- Λειτουργικό παιχνίδι: όπου ο μαθητής αναπτύσσει κινητικές δραστηριότητες, συμμετέχει σε δραστηριότητες με παιχνίδια αιτίας-αποτελέσματος, και εξοικειώνεται με την πραγματική χρήση των αντικειμένων.
- Κατασκευαστικό παιχνίδι: Ο μαθητής χρησιμοποιώντας ποικίλα υλικά δημιουργεί κατασκευές με βάση ένα πρότυπο σχέδιο.
- Συμβολικό ή παιχνίδι προσποίησης: Ο μαθητής χρησιμοποιεί αντικείμενα για να αποδώσει σε αυτά μεμονωμένες ιδιότητες και συμπεριφορές ή μαθαίνει να παίζει ρόλους.
- Παιχνίδι με κανόνες: Ο μαθητής μπορεί να συμμετέχει σε παιχνίδια που βασίζονται σε κανόνες.

Σε αυτό το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Δεξιοτήτων του Παιχνιδιού για παιδιά με αυτισμό τα επίπεδα διδασκαλίας του παιχνιδιού που προτείνονται είναι τα ακόλουθα (Weitzman, 1992).

- Το μοναχικό παιχνίδι, όπου το παιδί παίζει μόνο του είτε χρησιμοποιώντας παιχνίδια ίδια είτε διαφορετικά από τα άλλα παιδιά. Ο ρόλος του



εκπαιδευτικού είναι να δείξει στο μαθητή πώς να χρησιμοποιεί τα υλικά με συμβολικό τρόπο.

- Το παράλληλο παιχνίδι, όπου το παιδί παίζει μόνο του αλλά είναι κοντά σε ένα άλλο παιδί χρησιμοποιώντας τα ίδια υλικά και παιχνίδια. Σε αυτό το επίπεδο το κάθε παιδί έχει επίγνωση της παρουσίας του άλλου παιδιού, γιατί μπορεί να έχει βλεμματική επαφή ή να μιμείται τις ενέργειές του.
- Το συντροφικό παιχνίδι, όπου τα παιδιά παίζουν μαζί και μοιράζονται τα ίδια παιχνίδια. Τα παιδιά μπορεί να ανταλλάσσουν παιχνίδια μεταξύ τους και να μιλάνε γι' αυτό που κάνουν. Αυτό που συνδέει τα δύο παιδιά είναι η ίδια η δραστηριότητα παρά η αλληλεπίδραση.
- Το συνεργατικό παιχνίδι, όπου τα παιδιά παίζουν το ίδιο παιχνίδι έχοντας ένα κοινό στόχο. Σε αυτό το επίπεδο παιχνιδιού η συνεργασία των παιδιών είναι απαραίτητη και το καθένα έχει ένα συγκεκριμένο ρόλο στο παιχνίδι.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι αυτή η σειρά σταδίων παιχνιδιού είναι εξελικτική και θεωρείται κατάλληλη για τους μαθητές με αυτισμό, καθώς το κριτήριο για τη μετάβαση από το ένα στάδιο στο επόμενο είναι η αποδοχή του βαθμού της κοινωνικής αλληλεπίδρασης των μαθητών. Γι' αυτό είναι σκόπιμο, ο εκπαιδευτικός σε όλα τα επίπεδα (εκτός από το πρώτο) να διατηρεί μικρό τον αριθμό των παιδιών που θα συμμετέχουν. Ο ουσιαστικός στόχος είναι το παιδί με αυτισμό να μάθει να ανέχεται και να ευχαριστείται (όσο είναι εφικτό) την ανθρώπινη παρουσία σε ένα περιβάλλον παιχνιδιού. Η κατάκτηση δεξιοτήτων παιχνιδιού είναι ένας στόχος που υλοποιείται στο πρώτο επίπεδο διδασκαλίας αλλά η επέκτασή τους σε μία μικρή κοινωνική ομάδα είναι διδακτική αναγκαιότητα.

Η εκπαίδευση σε δεξιότητες παιχνιδιού θα πρέπει να διέπεται από τις ίδιες αρχές που αφορούν στην οργάνωση της διδασκαλίας για τους περισσότερους τομείς για τα παιδιά με αυτισμό. Συγκεκριμένα, θα πρέπει να εφαρμόζονται:

- Η δόμηση των δραστηριοτήτων ώστε ο μαθητής να γνωρίζει το χώρο και τις δραστηριότητες που πραγματοποιούνται σε αυτόν.
- Η οπτικοποίηση του υλικού και των βημάτων για την εκτέλεση των δραστηριοτήτων παιχνιδιού.

Επιπλέον, το παιχνίδι μπορεί να αξιοποιηθεί και για την ανάπτυξη δεξιοτήτων επίλυσης προβλημάτων. Οι κύριες στρατηγικές για τον σκοπό αυτό είναι οι ακόλουθες (Maddock, 1997):

- *Τέχνασμα παρακώλυσης ενεργειών (sabotage)*: Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός προτρέπει το μαθητή να πάρει το αυτοκινητάκι, για να κάνει την ανάλογη διαδρομή προς το χώρο στάθμευσης, αλλά φτάνοντας εκεί βρίσκει την πόρτα κλειστή.
- *Εσκεμμένο λάθος (error)*: Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή το κόκκινο αυτοκίνητο αλλά τον προτρέπει να ακολουθήσει την κίτρινη διαδρομή και να σταθμεύσει στο κίτρινο γκαράζ.
- *Παράλειψη (omission)*: Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός προτρέπει το μαθητή να παίξει, αλλά έχει παραλείψει να τοποθετήσει το αυτοκίνητο στην αρχή της διαδρομής.
- *Επιλογή (choice)*: Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός δίνει τη δυνατότητα στο μαθητή να επιλέξει ανάμεσα στο κόκκινο ή το κίτρινο αυτοκίνητο για να ακολουθήσει την κόκκινη διαδρομή προς τον χώρο στάθμευσης.

Θεματικές	Στόχοι	Ενδεικτικές Δραστηριότητες
-----------	--------	----------------------------

ενότητες		
<p><b>Λειτουργικό παιχνίδι</b></p>	<p><b>Στο μαθητή πρέπει να δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε :</b></p> <p>1. Να αναπτύξει κινητικό παιχνίδι.</p> <p>1.1. σε επίπεδο μοναχικού παιχνιδιού</p> <p>1.2 σε επίπεδο παράλληλου παιχνιδιού</p> <p>1.3. σε επίπεδο συντροφικού παιχνιδιού</p> <p>1.4. σε επίπεδο συνεργατικού παιχνιδιού</p>	<p>1.1.1. Ο εκπαιδευτικός ανεβαίνει με το μαθητή επάνω στο ίδιο τραμπολίνο, πιάνει τα χέρια του και τον προτρέπει να μιμηθεί τις κινήσεις του.</p> <p>1.1.2. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθη-τή παιχνίδια που έχουν σχέση με την κίνηση μερών του σώματος, π.χ. τρέξι-μο, χοροπηδητό, παλαμάκια.</p> <p>1.1.3. Ο εκπαιδευτικός δείχνει με κινή-σεις στο μαθητή γνωστά μουσικο-κινητικά παιχνίδια και παιχνιδο-τραγουδα, όπως το «πλάθω κουλουρά-κια με τα δυο χεράκια...», το «τα χεράκια δεξιά...», το «κεφάλι ώμοι...».</p> <p>1.1.4. Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί ένα τούνελ-παιχνίδι και σηματοδοτεί κατάλ-ληλα την είσοδο και την έξοδο ώστε ο μαθητής να γνωρίζει την πορεία που θα ακολουθήσει.</p> <p>1.2.2. Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί δύο τραμπολίνα το ένα δίπλα στο άλλο. Ζητά από δύο μαθητές να ανεβούν και να πηδάνε ακολουθώντας το ρυθμό που δίνει ο ίδιος με τα χέρια ή με ένα τύμπανο.</p> <p>1.3.1. Ο εκπαιδευτικός οδηγεί δύο μαθητές να καθίσουν σε μία πλαστική φορητή τραμπάλα και τους βοηθά να ανεβαίνουν και να κατεβαίνουν.</p> <p>1.4.1. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει ένα κινητικό παιχνίδι για πέντε μαθητές. Ετοιμάζει εικόνες ή</p>

	<p>2. Να παίξει δρώντας πάνω σε αντικείμενο.</p> <p>2.1. σε επίπεδο μοναχικού παιχνιδιού</p> <p>2.2. σε επίπεδο παράλληλου παιχνιδιού</p> <p>2.3. σε επίπεδο συντροφικού παιχνιδιού</p> <p>2.4. σε επίπεδο συνεργατικού παιχνιδιού</p> <p>3. Να παίξει χρησιμοποιώντας αντικείμενα σύμφωνα με την πραγματική τους χρήση</p> <p>3.1. σε επίπεδο μοναχικού παιχνιδιού</p>	<p>σύμβολα που δείχνουν ««κάθομαι» και «τρέχω». Όταν λέει «τρέχω» και σηκώνει την αντίστοιχη κάρτα όλοι οι μαθητές πρέπει να τρέξουν γύρω από τις τέσσερις καρέκλες. Η ίδια διαδικασία επαναλαμβάνεται με τη λέξη «κάθομαι». Ο μαθητής που δε θα προλάβει να καθίσει σε καρέκλα βγαίνει από το παιχνίδι (απομακρύνεται από τον κύκλο). Σταδιακά, ένα παιδί μπορεί να σηκώνει ή να λέει την κάθε κάρτα.</p> <p>2.1.1. Ο εκπαιδευτικός κάθεται μπροστά στο μαθητή και βγάζει από το «μαγικό κουτί» της τάξης διαφορετικά παιχνίδια με ήχους, μυρωδιές, κίνηση και διαφορετική υφή που κινητοποιούν το μαθητή να ασχοληθεί με αυτά.</p> <p>2.2.1. Ο εκπαιδευτικός βάζει το μαθητή να καθίσει απέναντι σε ένα συμμαθητή του. Ο κάθε μαθητής έχει τα δικά του υλικά για να ασχοληθεί, όπως π.χ. δικό του πλάστη και καλούπια για την πλαστελίνη.</p> <p>2.3.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε δύο μαθητές ένα σύνολο από υλικά που αρέσουν και στους δύο, π.χ. ένα πλάστη και κομμάτια πλαστελίνης ή ένα κουβα-δάκι για την άμμο στην αμμοδόχο. Τους προτρέπει να ασχοληθούν από κοινού.</p> <p>2.4.1. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει με τα παραπάνω παιχνίδια και υλικά δραστηριότητες που έχουν σαφή στόχο. Για παράδειγμα, οι μαθητές καθοδηγούνται και παροτρύνονται να φτιάξουν μία τούρτα με πλαστελίνη, όπου ο ένας θα φτιάχνει τη βάση και ο άλλος θα τοποθετεί τα κεράκια.</p>
--	---	---

	<p>3.2. σε επίπεδο παράλληλου παιχνιδιού</p> <p>3.3. σε επίπεδο συντροφικού παιχνιδιού</p> <p>3.4. σε επίπεδο συνεργατικού παιχνιδιού</p> <p>4. Να αναπτύξει παιχνίδι αιτίας-αποτελέσματος.</p> <p>4.1. σε επίπεδο μοναχικού παιχνιδιού</p>	<p>3.1.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή την πραγματική χρήση παιγνι-διών, π.χ. να σπρώχνει αυτοκινητάκια, να γεμίζει την καρότσα του φορητού με άμμο, να βάζει το κουτάλι- παιχνίδι στο στόμα, να ξεφυλλίζει βιβλία, να ανοιγο-κλείνει πόρτες σε σπιτάκια και σε αυτοκινητάκια. Συνοδεύει τις δραστηρι-ότητες με ανάλογους ήχους όπως π.χ. «βουμ, βουμ» για το αυτοκινητάκι.</p> <p>3.2.1. Ο εκπαιδευτικός οδηγεί δύο μαθητές ώστε να καθίσουν ο ένας κοντά στον άλλον. Δίνει τα υλικά της προηγού-μενης δραστηριότητας και στους δύο και τους καθοδηγεί για να χρησιμοποιούν τα παιχνίδια σύμφωνα με την πραγματική τους χρήση.</p> <p>3.3.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε δύο μαθητές μία κοινή μακέτα με διαδρομές αυτοκινήτων και ζητά από τους μαθητές να χρησιμοποιήσουν τα ίδια αυτοκινητάκια πάνω στην κοινή επιφάνεια.</p> <p>3.4.1. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει ένα παιχνίδι για τρεις μαθητές που θα χρησιμοποιήσουν: ένα πλαστικό φτυάρι, ένα πλαστικό φορητό με ανοιχτή καρότσα και συγκεκριμένη ποσότητα χώματος. Ο πρώτος μαθητής θα γεμίζει την καρότσα με χώμα, χρησιμοποιώντας το φτυάρι. Ο δεύτερος μαθητής πρέπει να πάρει το φορητό και κάνοντας τον ανάλογο θόρυβο να το «οδηγήσει» στον τρίτο μαθητή. Ο τρίτος μαθητής πρέπει να αδειάσει το χώμα του φορητού σε μια τρύπα που έχει ανοίξει ο εκπαιδευ-τικός,</p>
--	---	---

	<p>4.2. σε επίπεδο παράλληλου παιχνιδιού</p> <p>4.3. σε επίπεδο συντροφικού παιχνιδιού</p> <p>4.4. σε επίπεδο συνεργατικού παιχνιδιού</p>	<p>ενώ ταυτόχρονα θα εξηγεί τι κάνει. Στη συνέχεια θα «οδηγήσει» το φορτηγό στον πρώτο μαθητή.</p> <p>4.1.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει ή σηματο-δοτεί οπτικά την χρήση παιχνιδιών που με τη δράση του μαθητή προκαλούν αισθητηριακά ερεθίσματα. Για παρά-δειγμα, ο μαθητής παρακινείται να φυ-σήξει για να κάνει σαπουνόφουσκες, να πατήσει ή να στρίψει το κουμπί σε παιχνίδια για να ακούει διάφορους ήχους.</p> <p>4.2.1. Ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να καθίσουν ο ένας κοντά στον άλλο και δίνει στον καθένα ένα «μουσικό τετράδιο» (κάθε σελίδα είναι υφασμάτινη και αν το παιδί πιέσει σε κατάλληλα σημεία παράγονται μουσικοί ήχοι).</p> <p>4.3.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε δύο-τρεις μαθητές παιχνίδια παρόμοια με αυτά των δύο παραπάνω δραστηριοτήτων και ορίζει την σειρά με την οποία θα ανταλ-λάξουν όλα τα παιχνίδια μεταξύ τους.</p> <p>4.4.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε δύο-τρεις μαθητές από ένα αυτοκινητάκι που κινείται με μικρή ώθηση προς τα μπρος αν ο μαθητής το σπρώξει με λίγη δύνα-μη. Ο καθένας έχει ένα ρόλο: δύο είναι οδηγοί και ο ένας πατάει ένα κουμπί ενός παιχνιδιού που κατεβάζει ένα μοχλό και εμποδίζει τα αυτοκίνητα να προχωρήσουν.</p>
<p><i>Κατασκευαστικό παιχνίδι</i></p>	<p>1. Να φτιάχνει διαφορετικές κατασκευές με ποικιλία υλικών</p>	

	<p>1.1. σε επίπεδο μοναχικού παιχνιδιού</p> <p>1.2. σε επίπεδο παράλληλου παιχνιδιού</p> <p>1.3. σε επίπεδο συντροφικού παιχνιδιού</p> <p>1.4. σε επίπεδο συνεργατικού παιχνιδιού</p>	<p>1.1.1. Ο εκπαιδευτικός διδάσκει στο μαθητή πώς να φτιάχνει μία κατασκευή με διάφορα υλικά. Για παράδειγμα, να φτιάχνει πύργους, τοίχους, γέφυρες με τουβλάκια, να κάνει κατασκευή σπιτιού με lego, να φτιάχνει κατασκευές με λάσπη ανακατεύοντας νερό και χώμα, κλπ. Σε κάθε δραστηριότητα ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή εικόνες με το τελικό προϊόν που ο μαθητής θα πρέπει να φτιάξει.</p> <p>1.2.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει τα ίδια υλικά σε δύο μαθητές που κάθονται δίπλα-δίπλα και τους ζητά να φτιάξουν συγκε-κριμένη κατασκευή ξεχωριστή ο καθέ-νας. Ακολουθούνται οι οπτικοποιημένες οδηγίες της προηγούμενης δραστηριότητας.</p> <p>1.3.1. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει μία δραστηριότητα όπου οι μαθητές θα πρέπει να φτιάξουν μία συγκεκριμένη κατασκευή με τουβλάκια. Οι μαθητές μοιράζονται τα τουβλάκια αλλά ο καθέ-νας φτιάχνει ξεχωριστή κατασκευή.</p> <p>1.4.1. Ο εκπαιδευτικός ζητά από τρεις μαθητές να φτιάξουν έναν πύργο αντι-γράφοντας σύμφωνα με ένα σχέδιο. Για παράδειγμα, η κατασκευή που πρέπει να φτιάξουν αποτελείται από τρεις σειρές με τουβλάκια τριών ξεχωριστών χρωμάτων. Ο καθένας θα τοποθετήσει τα δικά του τουβλάκια (με το ίδιο χρώμα) πάνω στη σειρά του άλλου ώστε η τελική κατασκευή να μοιάζει με πύργο.</p>
<p><b>Παιχνίδι προσποίησης Συμβολικό παιχνίδι</b></p>	<p>1. Να προσποιείται ότι κάνει μια ενέργεια χρησιμοποιώντας το σώμα του</p> <p>1.1. σε επίπεδο μοναχικού παιχνιδιού</p>	<p>1.1.1. Ο εκπαιδευτικός διδάσκει στο μαθητή να προσποιείται, π.χ. ότι</p>

	<p>1.2. σε επίπεδο παράλληλου παιχνιδιού</p> <p>1.3. σε επίπεδο συντροφικού παιχνιδιού</p> <p>1.4. σε επίπεδο συνεργατικού παιχνιδιού</p>	<p>κοιμάται, ότι τρώει, ότι πονάει το πόδι του, κλπ. Για παράδειγμα, ξαπλώνει πρώτα ο ίδιος και περιγράφει την ενέργεια, π.χ. «προσποιούμαι ότι κοιμάμαι». Μιμείται όσο πιο παραστατικά μπορεί κάποιον που κοιμάται, π.χ. αργή ανα-πνοή στον ύπνο, ροχαλητό, αλλαγή πλευρού, κλπ. Μετά παρακινεί το παιδί να μιμηθεί, π.χ. να βάλει το μαθητή να ξαπλώσει και να του κλείνει τα μάτια, λέγοντας «Γιάννη, προσποιείσαι ότι κοιμάσαι;». Εναλλακτικά, ο εκπαιδευ-τικός μπορεί να δείξει με εικόνες στο μαθητή τις συμπεριφορές που θα προσποιηθεί ο μαθητής.</p> <p>1.2.1. Αφού οι μαθητές έχουν κατακτήσει την δεξιότητα μίμησης που διδάσκεται στο προηγούμενο επίπεδο, ο εκπαιδευ-τικός προτρέπει δύο μαθητές που κάθονται δίπλα-δίπλα να μιμηθούν ίδιες ή διαφορετικές ενέργειες προσποίησης. Μπορεί να χρησιμοποιήσει και φωτο-γραφίες/ εικόνες για να τους καθο-δηγήσει σε αυτό το επίπεδο παιχνιδιού.</p> <p>1.3.1. Ο εκπαιδευτικός καθοδηγεί τους μαθητές να προσποιηθούν την ίδια ενέργεια χρησιμοποιώντας τα ίδια υλικά, π.χ. τα ίδια μαξιλάρια στο παιχνίδι προσποίησης του ύπνου στον ίδιο χώρο.</p> <p>1.4.1. Ο εκπαιδευτικός κάθεται στο κέντρο της μοκέτας και βάζει τους μαθη-τές να ξαπλώσουν γύρω του για να προσποιηθούν ότι κοιμούνται. Χρησιμοποιώντας ένα ηχητικό σήμα (π.χ. μουσικό όργανο) ζητά από τα παιδιά να κλείνουν τα μάτια κάθε φορά που το ακούνε και να ξαπλώνουν. Με ένα άλλο ηχητικό σήμα να ανοίγουν τα μάτια και να σηκώνονται επάνω. Η δραστηριότητα εμπλουτίζεται</p>
--	---	--

	<p>2. Να προσποριείται ότι κάνει μια ενέργεια χρησιμοποιώντας αντικείμενα καθημερινής ζωής ή παιχνίδια που μοιάζουν με πραγματικά αντικείμενα</p> <p>2.1. σε επίπεδο μοναχικού παιχνιδιού</p> <p>2.2. σε επίπεδο παράλληλου παιχνιδιού</p> <p>2.3. σε επίπεδο συντροφικού παιχνιδιού</p> <p>2.4. σε επίπεδο συνεργατικού παιχνιδιού</p> <p>3. Να προσποριείται ότι κάνει μια ενέργεια σε άλλους ανθρώπους ή σε κούκλες</p> <p>3.1. σε επίπεδο μοναχικού παιχνιδιού</p>	<p>εκπαιδεύοντας τους μαθητές σε περισσότερη προ-σποίηση, π.χ. να χασμουριούνται, δείχνοντας έτσι ότι νυστάζουν, να τεντώνονται καθώς ξυπνάνε.</p> <p>2.1.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή π.χ. ότι «πίνει» γάλα από ένα άδειο ποτήρι λέγοντας «πίνω τσάι», «μμμ! ωραίο», «ζεστό», κλπ. Ζητά από το παιδί να δει ότι μέσα στο ποτήρι δεν υπάρχει γάλα. Μετά ο εκπαιδευτικός προτρέπει το μαθητή να μιμηθεί τις ενέργειες του εκπαιδευτικού.</p> <p>2.2.1. Ο εκπαιδευτικός ζητά από δύο μαθητές να «προσποιηθούν» ότι ο κα-θένας «πίνει» γάλα από το ποτήρι του.</p> <p>2.3.1. Ο εκπαιδευτικός προτρέπει τους μαθητές να ανταλλάξουν ποτήρια ή άλλα αντικείμενα που σχετίζονται με το φα-γητό.</p> <p>2.4.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε μία ομάδα μαθητών παιχνίδια ή υλικά που χρησιμοποιούνται για το φαγητό. Αναθέτει ρόλους σε κάθε παιδί χρησιμοποιώντας οπτικές ενδείξεις. Για παράδειγμα, αυτός που θα σερβίρει χυμούς θα φοράει το ψηλό καπέλο ή μια ποδιά ενώ όλοι οι άλλοι θα είναι οι «καλεσμένοι».</p>
--	--	--



	<p>3.2. σε επίπεδο παράλληλου παιχνιδιού</p> <p>3.3. σε επίπεδο συντροφικού παιχνιδιού</p> <p>3.4. σε επίπεδο συνεργατικού παιχνιδιού</p> <p>4. Να προσποιείται μια σειρά ενεργειών χρησιμοποιώντας αντικείμενα καθημερινής ζωής ή παιχνίδια που μοιάζουν με πραγματικά αντικείμενα</p> <p>4.1. σε επίπεδο μοναχικού παιχνιδιού</p> <p>4.2. σε επίπεδο παράλληλου παιχνιδιού</p> <p>4.3. σε επίπεδο συντροφικού</p>	<p>3.1.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή μία σειρά από ενέργειες προσποίησης που συνδέονται με καταστάσεις αντικειμένων ή ανθρώπων. Για παράδειγμα, η κούκλα «πεινάει» και θέλει «τάισμα», «χτυπάει» το τηλέφωνο και του το δίνει για να μιλήσει.</p> <p>3.2.1. Ο εκπαιδευτικός προτρέπει δύο μαθητές να παίξουν το ίδιο παιχνίδι, ο καθένας με τα δικά του υλικά, π.χ. την κούκλα, τα πιατάκια, τα κουταλάκια.</p> <p>3.3.1. Ο εκπαιδευτικός προτρέπει τους μαθητές να παίξουν το ίδιο παιχνίδι αλλά να μοιραστούν τα ίδια υλικά. Οι μαθητές θα «ταΐζουν» την κούκλα με εναλλαγή σειράς.</p> <p>3.4.1. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει παιχνίδι με θέμα «η κούκλα πηγαίνει να ψωνίσει». Δίνει στους μαθητές μία κούκλα και αρκετά παιχνίδια που αναπαριστούν λαχανικά και φρούτα. Τους δείχνει σε εικόνες τι θέλει να αγοράσει η κούκλα από το μανάβικο. Ένας μαθητής θα είναι ο ταμίας με το ταμείο, άλλος θα είναι ο μανάβης που θα βάζει τα ψώνια στο καλάθι, άλλος θα κρατάει την κούκλα και θα δείχνει ή θα λέει τι θέλει να ψωνίσει η κούκλα.</p> <p>4.1.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή μία σειρά από ενέργειες με τα αντίστοιχα υλικά. Για</p>
--	---	---

	<p>παιχνιδιού</p> <p>4.4. σε επίπεδο συνεργατικού παιχνιδιού</p> <p>5. Να παίζει το ρόλο ενός άλλου ανθρώπου</p> <p>5.1. σε επίπεδο μοναχικού παιχνιδιού</p> <p>5.2. σε επίπεδο παράλληλου παιχνιδιού</p> <p>5.3. σε επίπεδο συντροφικού παιχνιδιού</p> <p>5.4. σε επίπεδο συνεργατικού παιχνιδιού</p>	<p>παράδειγμα, να ετοιμάζει γάλα και να το πίνει, να πλένει τα πιάτα, να φοράει παλτό να παίρνει τσάντα και να βγαίνει βόλτα.</p> <p>4.2.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε δύο μαθητές που κάθονται ο ένας δίπλα στον άλλο τα ίδια αντικείμενα και τους προτρέπει να παίξουν ένα από τα παραπάνω σενάρια.</p> <p>4.3.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε δύο-τρεις μαθητές κοινά υλικά για το πλύσιμο των πιάτων και τους λέει να «πλύνουν τα πιάτα». Ο εκπαιδευτικός τους προτρέπει να ανταλλάσσουν τα πιατικά, τη λεκάνη, τα απορρυπαντικά, κλπ.</p> <p>4.4.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε τρεις μαθητές κοινά υλικά με σκοπό να «πλύνουν» όλα τα πιάτα. Ο ένας μαθη-τής θα «πλένει», ο άλλος θα «σκουπί-ζει» και ο άλλος θα «τοποθετεί» στα ντουλάπια. Ο ρόλος του καθένα σηματοδοτείται οπτικά, π.χ. το απορρυ-παντικό είναι για το πλύσιμο, η πετσέτα είναι για το σκούπισμα.</p> <p>5.1.1. Ο εκπαιδευτικός παίζει ένα ρόλο μπροστά στο μαθητή, πχ. τη μητέρα που ντύνει το μωρό για να το βγάλει βόλτα, το βάζει στο καρότσι, το πηγαίνει βόλτα. Δίνει στο μαθητή τα υλικά και του ζητά να μιμηθεί τις ενέργειες.</p> <p>5.2.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε δύο μαθητές που κάθονται ο ένας κοντά στον άλλο κοινά υλικά για να παίξουν ένα ρόλο στον οποίο έχουν εκπαι-δευθεί: π.χ. το ρόλο του μανάβη.</p> <p>5.3.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε δύο-τρεις μαθητές υλικά που σχετίζονται</p>
--	--	--

		<p>με ένα σενάριο και τους προτρέπει να «παί-ξουν» ρόλους με αυτά, π.χ. να ταΐσουν, να χτενίσουν, να λούσουν, να ντύσουν τις κούκλες.</p> <p>5.4.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στους μαθητές τα ίδια υλικά για να παίξουν ένα σενάριο με ρόλους. Ο ένας μαθητής θα είναι η μαμά της κούκλας και ο άλλος θα είναι ο μπαμπάς οι οποίοι θα πάνε την κούκλα στον οδοντίατρο γιατί «πονάει» το δόντι της. Ο άλλος μαθητής θα είναι ο οδοντίατρος.</p>
--	--	---

<p><b>Παιχνίδι με κανόνες</b></p>	<p>1. Να συμμετέχει σε παιχνίδια ακολουθώντας τους κανόνες</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός διδάσκει σε μια μικρή ομάδα μαθητών να παίζει στην αυλή ένα ομαδικό παιχνίδι, π.χ. το «1, 2, 3, ΣΤΟΠ». Ένας μαθητής θα γυρίσει το πρόσωπό του στον τοίχο. Οι άλλοι θα βρίσκονται πίσω του και πίσω από μία γραμμή που θα σηματοδοτείται με ένα σχοινί. Ο μαθητής που είναι γυρισμένος προς τον τοίχο, φωνάζει «1 2 3» και σηκώνει την πράσινη κάρτα για να γνωρίζουν οι συμμαθητές πότε περπα-τάνε. Όταν ο συμμαθητής φωνάζει «στοπ» και σηκώνει την κόκκινη κάρτα, όλοι μένουν ακίνητοι. Αυτός που δεν θα σταματήσει όταν πρέπει να είναι ακίνητος, θα πάρει τη θέση του στον τοίχο.</p> <p>1.2. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει ένα επιτραπέζιο παιχνίδι χρησιμοποιώντας κάρτες με αγαπημένα και οικεία αντικείμενα, π.χ. 10 κάρτες με ζώα. Ζητά από τους μαθητές να ονομάσουν ή να δείξουν το ζώο που φαίνεται σε κάθε εικόνα. Αναποδογυρίζει όλες τις κάρτες.</p> <p>Φοράει σε ένα μαθητή ένα καπέλο και του ζητά να δείξει ή να πει που είναι η κάρτα με ένα ζώο. Εάν ο μαθητής επιλέξει σωστά, κρατάει την κάρτα, διαφορετικά την αναποδογυρίζει και πάλι. Δίνει το καπέλο στον επόμενο. Συνεχίζει με τον ίδιο τρόπο, μέχρι να τελειώσουν οι κάρτες. Αυτός που έχει συγκεντρώσει τις περισσότερες, είναι ο νικητής.</p>
-----------------------------------	--	---

**ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ  
ΤΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΑΥΤΟΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗΣ**

Αξονες γνωστικού περιεχομένου	Γενικοί στόχοι (γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις και αξίες)	Ενδεικτικές θεμελιώδεις έννοιες διαθεματικής προσέγγισης
<p>Ποτό</p> <p>Διατροφή</p> <p>Φαγητό</p> <p>Ένδυση</p> <p>Τουαλέτα</p> <p>Προσωπική υγιεινή</p>	<p><b>Στο μαθητή πρέπει να δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε:</b></p> <p>Να πίνει μόνος του υγρά με καλαμάκι, με ποτήρι ή από την βρύση χρησιμοποιώντας το χέρι του, χωρίς να βρέχεται.</p> <p>Να τρώει με σχετικά αποδεκτό τρόπο ανεξάρτητα, επιλέγοντας και χρησιμοποιώντας τα κατάλληλα μαχαιροπίρουνα για κάθε φαγητό.</p> <p>Να ξεντύνεται και να ντύνεται αρχικά με βοήθεια και στην συνέχεια μόνος του.</p> <p>Να χρησιμοποιεί σωστά την τουαλέτα και να φροντίζει για την υγιεινή και την καθαριότητα του σώματός του.</p>	<p>Ύλη</p> <p>Μονάδα – Σύνολο</p> <p>Διάσταση</p> <p>Χώρος</p> <p>Χρόνος</p> <p>Αλληλεπίδραση</p> <p>Επικοινωνία</p> <p>Αλληλεπίδραση</p> <p>Ομοιότητα – Διαφορά</p> <p>Σύστημα</p> <p>Πολιτισμός</p>
<p>Καθαριότητα και τακτοποίηση των χώρων που χρησιμοποιεί</p> <p>Προσωπική ασφάλεια</p> <p>Χρήση ηλεκτρικών συσκευών – εξοπλισμού</p> <p>Μαγείρεμα – προετοιμασία φαγητών και ποτών</p>	<p>Να καθαρίζει και να τακτοποιεί μόνος του τους χώρους του σχολείου που χρησιμοποιεί.</p> <p>Να φροντίζει για την προσωπική του ασφάλεια και υγεία, αποφεύγοντας μολυσμένες ή σάπιες τροφές, δηλητήρια ή χάπια και υλικά καθαριότητας.</p> <p>Να γνωρίζει και να χρησιμοποιεί τις ηλεκτρικές συσκευές σε χώρους του σχολείου: στην τάξη, την κουζίνα ή στο σχολείο γενικότερα.</p> <p>Να έχει δεξιότητες κατάλληλης προετοιμασίας φαγητών και σερβιρίσματος.</p> <p>Να έχει τις δεξιότητες που χρειάζονται για σωστό στρώσιμο τραπέζιου, σερβίρισμα φαγητών και ποτών, καθάρισμα και τακτοποίηση όλων των σκευών που</p>	<p>Ύλη</p> <p>Χρώμα</p> <p>Μορφή</p> <p>Διάσταση</p> <p>Μεταβολή</p> <p>Μονάδα – Σύνολο</p> <p>Σύστημα</p> <p>Χώρος</p> <p>Χρόνος</p> <p>Επικοινωνία</p> <p>Αλληλεπίδραση</p> <p>Ομοιότητα – Διαφορά</p> <p>Πολιτισμός</p> <p>Μεταβολή</p>

<p>Στρώσιμο τραπεζιού, σερβίρισμα, καθάρισμα τραπεζιού και τακτοποίηση σκευών</p> <p>Υγιεινή και ασφάλεια στην τάξη και την κουζίνα</p>	<p>χρησιμοποιήθηκαν.</p> <p>Να φροντίζει για την υγιεινή και την ασφάλειά του μέσα στο σπίτι, προσέχοντας ιδιαίτερα την καθαριότητα της κουζίνας και της τουαλέτας και αποφεύγοντας τραυματισμούς από γωνιές επίπλων και άλλα αιχμηρά αντικείμενα.</p> <p>Να είναι σε θέση να αναγνωρίζει καταστάσεις έκτακτης ανάγκης και να τις αντιμετωπίζει ακολουθώντας οδηγίες ή καλώντας τον κατάλληλο τεχνίτη.</p>	
<p>Γνωριμία με την γειτονιά και την πόλη του</p> <p>Χρήση χώρων ψυχαγωγίας</p> <p>Γνωριμία με τις υπηρεσίες</p> <p>Συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή της κοινότητας</p> <p>Οδική κυκλοφορία</p> <p>Πρόληψη και αποφυγή κινδύνων στην κοινότητα</p> <p>Χρήση δημοσίων μέσων μαζικής μεταφοράς</p> <p>Δεξιότητες αγοράς προϊόντων</p>	<p>Να γνωρίζει το σχολείο του, το κοντινό πάρκο, την εκκλησία, τα καταστήματα, αλλά και τους δρόμους της πόλης που ζει, τις πλατείες, την κεντρική αγορά και σημαντικά μνημεία αυτής.</p> <p>Να γνωρίζει και να χρησιμοποιεί χώρους που προσφέρονται για ψυχαγωγία, όπως: η καφετέρια, ο κινηματογράφος, το θέατρο και η βιβλιοθήκη.</p> <p>Να γνωρίζει υπηρεσίες της πόλης του, όπως, το ταχυδρομείο, το αστυνομικό τμήμα, την τράπεζα και να γνωρίζει πως να τις χρησιμοποιήσει αν παραστεί ανάγκη.</p> <p>Να συμμετέχει στην πολιτιστική ζωή της κοινότητας που ζει.</p> <p>Να έχει δεξιότητες οδικής κυκλοφορίας.</p> <p>Να καταστεί ικανός να προλαμβάνει και να αποφεύγει κινδύνους στην κοινότητα.</p> <p>Να γνωρίζει και να μπορεί να χρησιμοποιεί μόνος του τα μέσα μαζικής μεταφοράς.</p> <p>Να επιλέγει το κατάλληλο μέσο μεταφοράς ανάλογα με τον προορισμό του.</p> <p>Να αγοράζει προϊόντα επιλέγοντας το σωστό κατάστημα για κάθε τι που θέλει να αγοράσει.</p> <p>Να υπολογίζει και να χρησιμοποιεί χρήματα ή πιστωτική κάρτα για τις αγορές του και να ελέγχει τα ρέστα του.</p>	<p>Αλληλεπίδραση Επικοινωνία Ισορροπία Ιδέα Πολιτισμός Χώρος Χρόνος Μονάδα – Σύνολο Σύστημα Ομοιότητα– Διαφορά</p>

## ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ ΑΥΤΟΕΞΥΠΗΡΕΤΗΣΗΣ

### Εισαγωγή

Η αυτοεξυπηρέτηση και η καθημερινή διαβίωση είναι ένας από πιο σημαντικούς τομείς της κοινωνικής συμπεριφοράς για όλους, ιδιαίτερα δε για τα άτομα με ειδικές ανάγκες. Η ανεξαρτησία στον τομέα αυτόν αποτελεί βασικό στόχο και προτεραιότητα μάθησης ανάλογα με την ηλικία και την σοβαρότητα της κατάστασής τους. Γι' αυτό στα Αναλυτικά Προγράμματα για τα παιδιά με αυτισμό αυτοί οι τομείς συνιστούν αυτόνομες θεματικές ενότητες. Η αναγκαιότητα της διδασκαλίας δεξιοτήτων αυτοεξυπηρέτησης συνδέεται με τα χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς αλλά και το γνωστικό επίπεδο των ατόμων με αυτισμό. Η πιο μεγάλη δυσκολία είναι η αδυναμία κατανόησης της αξίας και του νοήματος δραστηριοτήτων όπως, το φαγητό, το ντύσιμο και η ασφάλεια. Ο εκπαιδευτικός καλείται να διδάξει στους μαθητές δεξιότητες που είναι απαραίτητες για την αυτοδιαχείριση και την κοινωνική τους αποδοχή.

Πολλά παιδιά με αυτισμό μπορεί να αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα στην προσωπική υγιεινή, στην τουαλέτα, στο πλύσιμο και στο ντύσιμο. Επιπλέον η συμπεριφορά τους μπορεί να επηρεάζεται από τις φοβίες για συγκεκριμένα φαγητά ή τον ακανόνιστο ρυθμό ύπνου. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να εντοπίσει τις δυσκολίες του μαθητή και προσπαθεί να τις συμπεριλάβει στο ατομικό του πρόγραμμα ώστε το παιδί να αποκτήσει μεγαλύτερη ανεξαρτησία στην προσωπική του υγιεινή. Ο Sean Barron (στον Peeters, 1992) αναφέρει σχετικά:

*«.....Ήμουν υπερευαίσθητος στην υφή του φαγητού και έπρεπε να αγγίζω τα πάντα με τα δάχτυλά μου για να δω τι αίσθηση είχαν πριν μπορέσω να τα βάλω στο στόμα μου. Πραγματικά δεν μου άρεσε καθόλου όταν το φαγητό είχε και άλλα πράγματα μέσα, όπως μακαρόνια με λαχανικά ή ψωμί με γέμιση σάντουιτς. Δεν μπορούσα ποτέ να βάλω ούτε μπουκιά στο στόμα μου. Ήξερα ότι αν έβαζα έστω και μια μπουκιά θα έκανα εμετό. Ήθελα να τρώω τα πράγματα που είχα συνηθίσει: τα άλλα ήταν απειλητικά για μένα. Όταν η μαμά προσπάθησε να με κάνει να φάω κάτι άλλο, θύμωσα πάρα πολύ μαζί της. ΗΞΕΡΑ τι ήθελα». (Σελ. 232)*

Η διδασκαλία των κοινωνικών δεξιοτήτων καθώς και της φροντίδας του εαυτού θα πρέπει να έχουν την πρώτη θέση για τα περισσότερα παιδιά με αυτισμό που δεν μπορούν να αποκτήσουν αυτές τις βασικές δεξιότητες της ζωής. Επιπλέον, οι Jordan & Powell (2000) υποστηρίζουν ότι «...ενώ η ανάπτυξη μεθόδων διδασκαλίας π.χ. για τις δεξιότητες αυτοεξυπηρέτησης είναι εύκολη, το να εκπαιδεύσει κανείς ένα άτομο ώστε να είναι κοινωνικά επιδέξιο, φαίνεται αμέσως πιο δύσκολο επειδή μερικά πράγματα μαθαίνονται εξελικτικά, αλλά δεν διδάσκονται. Φαίνεται ότι μεγάλο μέρος αυτής της μάθησης στηρίζεται στην άμεση αντίληψη, διαίσθηση. Στην ομαλή ανάπτυξη, καμία από τις δεξιότητες αυτές δεν μαθαίνεται μέσω της εκπαίδευσης» (σελ. 44). Μία μητέρα παιδιού με αυτισμό, η Hilde De Clercq (στον Peeters, 1990)

υπογραμμίζει την ανάγκη για ιδιαίτερο τρόπο εκπαίδευσης σε αυτόν τον τομέα:

«Ο Thomas δεν έμαθε ποτέ τίποτα αντιγράφοντας τα άλλα παιδιά: να πλένει τα χέρια του, να πλένει τα δόντια του, να βάζει και να βγάζει το παλτό του....Έπρεπε να προσπαθήσω να του τα διδάξω όλα βήμα προς βήμα, οι μιμήσεις του πάντα έχαναν τον στόχο.....» (σελ. 218).

Επιπλέον, είναι πολύ σημαντικό τα πιο ικανά παιδιά με αυτισμό να μαθαίνουν σε κάθε ευκαιρία επισκέπτονται χώρους της κοινότητας και να χρησιμοποιούν την τοπική συγκοινωνία, όπως και να αναπτύξουν βασικές δεξιότητες μαγειρικής και οικιακής οικονομίας αφού αυτές οι δεξιότητες είναι πολύ χρήσιμες στην ενήλικη ζωή. Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα που θα ακολουθήσει ο εκπαιδευτικός για την διδασκαλία των δεξιοτήτων αυτοεξυπηρέτησης και καθημερινής διαβίωσης θα πρέπει να ακολουθεί τις παρακάτω αρχές:

- Άμεση σύνδεση των γνώσεων με την καθημερινή πραγματικότητα και τις εμπειρίες των μαθητών της τάξης.
- Δόμηση των δραστηριοτήτων ώστε ο μαθητής να γνωρίζει το χώρο και τις δραστηριότητες που πραγματοποιούνται σε αυτόν.
- Οπτικοποίηση του υλικού και των βημάτων για την εκτέλεση της δραστηριότητας.

Είναι εξίσου σημαντικό ο εκπαιδευτικός να διδάξει στους μαθητές στρατηγικές επίλυσης προβλημάτων. Η άσκηση στην επίλυση προβλημάτων ανάλογα με το επίπεδο ικανοτήτων των μαθητών πραγματοποιείται μέσα από κάθε γνωστικό αντικείμενο. Η αυτοεξυπηρέτηση είναι ένα γνωστικό αντικείμενο το οποίο παρέχει στους μαθητές πολλές ευκαιρίες για την εφαρμογή αυτών των στρατηγικών. Οι στρατηγικές που βοηθούν στην ανάπτυξη αυτών των δεξιοτήτων είναι οι ακόλουθες (Maddock, 1997):

- **Τέχνασμα παρακώλυσης ενεργειών (sabotage):** Ο εκπαιδευτικός δημιουργεί κατάλληλες συνθήκες ή τροποποιεί το υλικό ώστε ο μαθητής να υποχρεωθεί να αναζητήσει άλλες λύσεις. Για παράδειγμα, ο μαθητής πηγαίνοντας να στρώσει το τραπέζι διαπιστώνει πως δεν υπάρχουν μαχαιροπίρουνα στο συγκεκριμένο χώρο (θεματική ενότητα: στρώσιμο τραπεζιού, σερβίρισμα, καθάρισμα τραπεζιού και τακτοποίηση σκευών).
- **Εσκεμμένο λάθος (error):** Ο εκπαιδευτικός θέλοντας να αναγκάσει τον μαθητή να ζητήσει τη βοήθεια του, κάνει εσκεμμένα λάθος, δίνοντας στο μαθητή αντικείμενα που δεν έχουν σχέση με τη δραστηριότητα. Για παράδειγμα, ο μαθητής ετοιμάζεται να φύγει από το σχολείο και πάει να φορέσει το μπουφάν του. Όταν φτάνει μπροστά στην κρεμάστρα διαπιστώνει πως αντί για το δικό του μπουφάν υπάρχει ένα άλλο πολύ μικρότερο σε μέγεθος (θεματική ενότητα: ένδυση).
- **Παράλειψη (omission):** Ο εκπαιδευτικός παραλείπει αντικείμενα από μια δραστηριότητα που είναι οικεία στο μαθητή. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός σκόπιμα παραλείπει να δώσει στο μαθητή το εισιτήριο, όταν αυτός μπαίνει μέσα στο αστικό και ετοιμάζεται να ακυρώσει το εισιτήριό του (θεματική ενότητα: χρήση δημοσίων μέσων μαζικής μεταφοράς).
- **Επιλογή (choice):** Ο εκπαιδευτικός δίνει εναλλακτικές λύσεις στον μαθητή και τον παροτρύνει να επιλέξει. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός παροτρύνει



τον μαθητή να επιλέξει από ένα πίνακα επιλογών το κατάστημα από το οποίο πρέπει να αγοράσει ψωμί για το μεσημεριανό γεύμα (θεματική ενότητα: δεξιότητες αγοράς προϊόντων). Αρχικά οι επιλογές είναι περιορισμένες για να μην προκληθεί σύγχυση και άγχος στον μαθητή.

Είναι προφανές ότι οι θεμελιώδεις περιοχές της επικοινωνίας και της κοινωνικότητας διαχέονται στην διδασκαλία της αυτοεξυπηρέτησης και δεν αναφέρονται ξεχωριστά ως προτεινόμενες διαθεματικές δραστηριότητες. Η διάρθρωση του Α.Π.Σ. για παιδιά με αυτισμό στον τομέα της αυτοεξυπηρέτησης - καθημερινής διαβίωσης περιλαμβάνει τρεις άξονες που αφορούν:

- Στην απόκτηση δεξιοτήτων που οδηγούν στην αυτονομία (φαγητό, μαγείρεμα, πλούσιμο, ντύσιμο, τουαλέτα, προσωπική υγιεινή)
  - Στην επαφή με κοινωνικές παροχές και δημόσιες υπηρεσίες, εμπορικά καταστήματα και μέσα μαζικής μεταφοράς
  - Στην ανάπτυξη κοινωνικών και ψυχαγωγικών ενδιαφερόντων.
- Διδάσκοντας στα παιδιά με αυτισμό αυτές τις δεξιότητες και προσφέροντας τέτοιες εμπειρίες θα τα βοηθήσουμε να αποκτήσουν αυτοεκτίμηση και να αναγνωρίσουν πως έχουν τη δική τους αξία ως μέλη της τάξης, του σχολείου και της κοινότητας.

Θεματικές ενότητες	Στόχοι	Ενδεικτικές δραστηριότητες <sup>1</sup>
<b>Δεξιότητες Αυτοεξυπηρέτησης</b>  Ποτό  Διατροφή-Φαγητό  Ένδυση  Τουαλέτα  Προσωπική υγιεινή	<b>Στον μαθητή πρέπει να δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε:</b>  1. Να πίνει υγρά από μπουκάλι.  2. Να πίνει, να ρουφά με καλαμάκι.  3. Να πίνει από ποτήρι με βοήθεια.  4. Να πίνει από ποτήρι που κρατά μόνος του.	2.1. Ο μαθητής προσπαθεί να πει χυμό με καλαμάκι που είναι κομμένο σύρριζα με το κουτί. Ο εκπαιδευτικός τον βοηθά πιέζοντας το κουτί με τον χυμό. Στη συνέχεια κόβει το καλαμάκι λίγο παραπάνω και επαναλαμβάνει την ίδια διαδικασία με τον μαθητή, ελαττώνοντας την βοήθεια. Η προσπάθεια συνεχίζεται μέχρι να καταφέρει ο μαθητής να πίνει ανεξάρτητα με καλαμάκι.  3.1- 4.1. Ο εκπαιδευτικός βοηθά τον μαθητή να πει από ποτήρι που κρατάει ο ίδιος. Ελαττώνει σταδιακά την βοήθεια και αφήνει τον μαθητή να κρατήσει με τα δυο χέρια το ποτήρι για να πει και στη

	<p>5.. Να πίνει χωρίς να ρίχνει το ρόφημα πάνω του.</p> <p>6. Να πίνει από την βρύση.</p> <p>7. Να καταπίνει τροφή σε ρευστή μορφή, όπως κρέμα ή πουρέ.</p> <p>8. Να τρώει ημιστέρες τροφές (όπως, πατάτα πατημένη με πιρούνι).</p> <p>9. Να τρώει στερεές τροφές.</p> <p>10. Να τρώει με τα δάχτυλα.</p> <p>11. Να χρησιμοποιεί κουτάλι.</p> <p>12. Να χρησιμοποιεί πιρούνι.</p>	<p>συνέχεια με το ένα χέρι.</p> <p>6.1. Ο εκπαιδευτικός αρχικά δείχνει στον μαθητή τον τρόπο που πίνουν νερό από την βρύση και του ζητά να τον μιμηθεί. 6.2. Ο μαθητής με φυσική καθοδήγηση ή οπτικές οδηγίες προσπαθεί να πιει νερό χρησιμοποιώντας την χούφτα του εκπαιδευτικού. 6.3. Επαναλαμβάνει την δραστηριότητα χρησιμοποιώντας την δική του χούφτα.</p> <p>10.1. Ο εκπαιδευτικός ενθαρρύνει τον μαθητή να μεταφέρει με τα τρία δάχτυλα βόλους ή όσπρια από το ένα μπολ στο άλλο.</p> <p>11.1. Ο μαθητής μεταφέρει όσπρια με το κουτάλι από το ένα μπολ στο άλλο. 11.2. Προσποιείται πως τρώει με το κουτάλι χωρίς φαγητό (παντομίμα). 11.3. Ταΐζει την κούκλα (συμβολικό παιχνίδι). 11.4. Ο εκπαιδευτικός βοηθά τον μαθητή να φέρει το κουτάλι του στο στόμα.</p> <p>12.1. Ο εκπαιδευτικός την ώρα του φαγητού τοποθετεί μπροστά στο μαθητή ένα πιάτο με το αγαπημένο του έδεσμα. Όταν ο μαθητής προσπαθήσει να πάρει το φαγητό με τα χέρια, ο εκπαιδευτικός τον σταματά και τον καθοδηγεί να πάρει το πιρούνι. Το σημείο της λαβής, ο εκπαιδευτικός, το έχει τυλίξει με αυτοκόλλητη κόκκινη ταινία (οπτική νύξη).</p>
--	---	---

	<p>13. Να χρησιμοποιεί μαχαίρι για να αλείψει.</p> <p>14. Να χρησιμοποιεί μαχαίρι για να κόψει.</p> <p>15. Να επιλέγει το σωστό μαχαιροπίρουνο ανάλογα με την τροφή.</p> <p>16. Να διακρίνει τις ουσίες που τρώγονται απ' αυτές που δεν τρώγονται.</p>	<p>13.1. Ο μαθητής με φυσική καθοδήγηση και παρότρυνση από τον εκπαιδευτικό μέσα στην τάξη, αλείφει ρευστή κόλλα με πλαστικό μαχαίρι σε μεγάλη επιφάνεια (Εικαστικά).</p> <p>13.2. Μιμείται τον εκπαιδευτικό και αλείφει βούτυρο πάνω στο ψωμί του.</p> <p>13.3. Ακολουθεί οπτικές οδηγίες και αλείφει βούτυρο στο ψωμί του ανεξάρτητα.</p> <p>14.1. Ο μαθητής ενθαρρύνεται από τον εκπαιδευτικό μέσα στην τάξη να κόψει πλαστελίνη με πλαστικό μαχαίρι (Εικαστικά).</p> <p>14.2. Δοκιμάζει να κόψει με φυσική καθοδήγηση, μίμηση ή οπτικές οδηγίες μαλακά φαγητά με το μαχαίρι όπως: μπανάνα, πατάτα, τυρί, κρέας, κοτόπουλο ή να καθαρίσει μήλο.</p> <p>14.3. Με τον τρόπο που αναφέρθηκε παραπάνω δοκιμάζει να κόψει κοτόπουλο, κρέας ή να καθαρίσει μήλο.</p> <p>15.1. Δίπλα στο μπολ με την κρέμα ο εκπαιδευτικός τοποθετεί ένα κουτάλι και ένα πιρούνι και παροτρύνει τον μαθητή να φάει. Ο μαθητής δοκιμάζει τυχαία με το πιρούνι χωρίς να τα καταφέρει και στη συνέχεια τρώει με το κουτάλι. Επαναλαμβάνει την δραστηριότητα μέχρις ότου ο μαθητής να επιλέγει συνειδητά το κουτάλι.</p> <p>15.2. Με ανάλογες δραστηριότητες, μπορεί να μάθει να επιλέγει πιρούνι για να φάει σαλάτα, κουτάλι για να φάει σούπα, μαχαίρι για να αλείψει φέτα με βούτυρο ή μαρμελάδα.</p> <p>16.1. Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί πάνω στο τραπέζι δύο μπολάκια: στο ένα έχει τοποθετήσει μια βρώσιμη τροφή (φουντούκια) και στο άλλο μια μη βρώσιμη τροφή (ένα πλαστικό κύβο) και παρακινεί τον μαθητή να φάει ένα από τα δύο. Αν ο μαθητής διαλέξει τον κύβο, ο εκπαιδευτικός συγκρατεί το χέρι του και του λέει «όχι, δεν τρώγεται». Στη συνέχεια μετακινεί το χέρι του στο φουντούκι και λέει «τρώγεται». Ο εκπαιδευτικός</p>
--	--	---

	<p>17. Να βγάζει το φαγητό του από την τσάντα του.</p> <p>18. Να ανοίγει το ταπεράκι του ή την σακούλα με το φαγητό του.</p> <p>19. Να τρώει με κανονικό ρυθμό (ούτε πολύ αργά, ούτε πολύ γρήγορα).</p> <p>20. Να τρώει με σχετικά αποδεκτό τρόπο (χωρίς να λερώνει κάτω ή να λερώνεται).</p> <p>21. Να ζητάει φαγητό από τους άλλους με αποδεκτό τρόπο.</p>	<p>αντικαθιστά τα υλικά με άλλα και επαναλαμβάνει την δραστηριότητα. Προσπαθεί να χρησιμοποιήσει όσο το δυνατόν περισσότερα φαγώσιμα και διάφορα αντικείμενα του σπιτιού όπως: σαπούνι, μολύβια. Επιβραβεύει τον μαθητή κάθε φορά που επιλέγει το σωστό και απορρίπτει αυτό που δεν τρώγεται.</p> <p>16.2. Η ίδια δραστηριότητα μπορεί να επαναληφθεί με φωτογραφίες ή εικόνες αντίστοιχων προϊόντων.</p> <p>19.1. Ο εκπαιδευτικός παρακινεί τον μαθητή να μιμηθεί την κίνηση που κάνει ο ίδιος για να μασήσει την τροφή του.</p> <p>19.2. Τον προτρέπει να ανοίξει το στόμα του για να δει ότι τελείωσε η τροφή και του λέει: «πρώτα καταπίνω, μετά παίρνω φαγητό ξανά». Επαναλαμβάνει πολλές φορές.</p> <p>20.1. Ο μαθητής ενθαρρύνεται από τον εκπαιδευτικό να μεταφέρει άμμο με το κουτάλι, από την αμμοδόχο σε ένα κουβαδάκι χωρίς να ρίχνει κάτω.</p> <p>21.1. Ο μαθητής κοιτάζει τον εκπαιδευτικό και του δείχνει το φαγητό που θέλει ή λέει το όνομα του συμμαθητή του και συγχρόνως δείχνει το φαγητό του.</p> <p>21.2. Ο μαθητής χρησιμοποιεί κάρτες με φωτογραφίες, εικόνες, σύμβολα ή λέξεις από πίνακα επιλογών για να ζητήσει το φαγητό που θέλει. Ο εκπαιδευτικός ικανοποιεί την επιθυμία του, αλλά του δίνει πάντα μικρές ποσότητες για να τον αναγκάσει να ξαναζητήσει. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται πολλές φορές.</p>
--	--	--

	<p>22. Να τρώει από τα συμπληρωματικά φαγητά που υπάρχουν στο τραπέζι.</p> <p>23. Να χρησιμοποιεί χαρτοπετσέτα.</p> <p>24. Να παραμένει καθισμένος στην θέση του μέχρι να τελειώσει το φαγητό.</p> <p>25. Να συνεργάζεται όταν τον βοηθούν να ξεντυθεί.</p> <p>26. Να βγάζει μόνος του σκούφο ή καπέλο, κασκόλ, γάντια.</p> <p>27. Να βγάζει παπούτσια.</p> <p>28. Να βγάζει κάλτσες.</p> <p>29. Να βγάζει ρούχα που είναι χαλαρά πάνω στο σώμα του, π.χ. μπλούζα μπουφάν, παντελόνι με λάστιχο.</p> <p>30. Να ξεκουμπώνει ρούχα όπως, μπουφάν, παντελόνι που έχουν:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ βέλκρο</li> </ul>	<p>22.1. Ο εκπαιδευτικός σερβίρει για τον ίδιο και για τον μαθητή σε ένα δίσκο με διαφορετικές θέσεις για κάθε είδος φαγητού. Τρώει από όλα όσα έχει μπροστά του, όπως: κυρίως φαγητό, σαλάτα τυρί και ψωμί και ζητά από τον μαθητή να κάνει το ίδιο από τον δικό του δίσκο (μίμηση). Επαναλαμβάνει την ίδια διαδικασία κάθε μέρα την ώρα του φαγητού έως ότου ο μαθητής μάθει να τρώει από όλα μόνος του, χωρίς να έχει μπροστά του τον βοηθητικό δίσκο.</p> <p>24.1. Ο μαθητής απομακρύνεται χωρίς λόγο από το τραπέζι την ώρα του φαγητού. Ο εκπαιδευτικός τον επαναφέρει στο τραπέζι, του δείχνει ένα οπτικό σήμα (φωτογραφία ή σύμβολο) και του λέει: «κάθομαι και τρώω». Επαναφέρει με τον ίδιο τρόπο τον μαθητή κάθε φορά που σηκώνεται από το τραπέζι.</p> <p>30.1. Ο μαθητής ξεκουμπώνει αρχικά με βοήθεια και στην συνέχεια μόνος του βέλκρο, από ένα τσαντάκι διάφανο, μέσα στο οποίο έχει τοποθετήσει ο εκπαιδευτικός ένα αγαπημένο του αντικείμενο.</p>
--	---	--

	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ σούστες</li> <li>■ φερμουάρ</li> <li>■ κουμπιά.</li> </ul> <p>31. Να λύνει κορδόνια.</p> <p>32. Να διπλώνει ρούχα.</p> <p>33. Να τακτοποιεί τα ρούχα που βγάζει.</p> <p>34. Να κρεμάει τα ρούχα σε κρεμάστρα.</p> <p>35. Να συνεργάζεται όταν κάποιος ενήλικας τον ντύνει.</p> <p>36. Να βάζει ρούχα που είναι χαλαρά πάνω</p>	<p>30.2. Ξεκουμπώνει κάρτες ή αντικείμενα που είναι στο πρόγραμμά του ή στο σύστημα εργασίας του με βέλκρο.</p> <p>30.3. Ξεκουμπώνει τα παπούτσια του ή το μπουφάν του.</p> <p>30.4. Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί στο τραπέζι μια κατασκευή με κούμπωμα. Στην αρχή βοηθά τον μαθητή να περάσει το κουμπί μέσα από την τρύπα και σιγά - σιγά ελαττώνει την βοήθεια. Τον επιβραβεύει κάθε φορά που το πετυχαίνει. Επαναλαμβάνει την δραστηριότητα με περισσότερα κουμπιά και μικρότερα σε μέγεθος.</p> <p>30.5. Ξεκουμπώνει κουμπιά σε ζακέτα, αρχίζοντας πάντα από πάνω.</p> <p>30.6. Η ίδια διαδικασία ακολουθείται για να μάθει να ξεκουμπώνει και φόρμες.</p> <p>32.1. Ο μαθητής με φυσική καθοδήγηση και μίμηση παροτρύνεται από τον εκπαιδευτικό να διπλώνει χαρτιά μέσα στην τάξη για να κάνει χαρτοδιπλωτικά (Εικαστικά).</p> <p>32.2. Επαναλαμβάνει την ίδια δραστηριότητα στην κουζίνα (διπλώνει πετσέτες) ακολουθώντας οπτικές οδηγίες (Εικαστικά).</p> <p>33.1. Ο μαθητής τακτοποιεί τα ρούχα που βγάζει στους ανάλογους αποθηκευτικούς χώρους στους οποίους υπάρχουν οι αντίστοιχες οπτικές νύξεις, όπως: στο συρτάρι που μπαίνουν οι μπλούζες υπάρχει η φωτογραφία μιας μπλούζας, στο συρτάρι για τις κάλτσες η αντίστοιχη φωτογραφία (Μαθηματικά).</p> <p>Όλες οι δραστηριότητες που προτείνονται για τους στόχους 34 – 42 πραγματοποιούνται με φυσική καθοδήγηση και οπτικές οδηγίες που μπορεί να είναι με φωτογραφίες, εικόνες, σύμβολα ή λέξεις.</p>
--	---	--

	<p>στο σώμα του, όπως: μπουφάν, μπλούζα, πουκάμισο, παντελόνι.</p> <p>37. Να βάζει το παντελόνι του.</p> <p>38. Να βάζει τις κάλτσες του.</p> <p>39. Να βάζει τα παπούτσια του.</p> <p>40. Να βάζει ρούχα που είναι χαλαρά πάνω στο σώμα του, π.χ. μπουφάν, μπλούζα πουκάμισο.</p> <p>41. Να κουμπώνει ρούχα με:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ βέλκρο</li> <li>■ σούστες</li> <li>■ φερμουάρ</li> <li>■ κουμπιά</li> </ul> <p>42. Να βρίσκει τα ρούχα του και να τα βάζει με την σωστή σειρά.</p> <p>43. Να δένει κορδόνια.</p> <p>44. Να επιλέγει τα ρούχα του ανάλογα με τον καιρό ή την περίπτωση.</p>	<p>43.1. Ο εκπαιδευτικός καθοδηγεί τον μαθητή να μάθει να δένει κορδόνια σε μια κατασκευή (τελάρο με ύφασμα και δεσίματα). Στην αρχή τον βοηθά και τον επιβραβεύει κάθε φορά που πετυχαίνει να τα δένει σε κάποιο βαθμό.</p> <p>43.2. Στη συνέχεια χρησιμοποιεί ένα παπούτσι – παιχνίδι και όταν τα καταφέρνει καλά δένει και τα κορδόνια από τα παπούτσια του.</p> <p>44.1. Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει στον μαθητή δύο ζωγραφισμένες γυμνές φιγούρες πάνω στο τραπέζι και εικόνες ρούχων. Ζητά από τον μαθητή να ντύσει – ετοιμάσει το ένα αγόρι για να πάει στην θάλασσα και το άλλο να πάει στο σχολείο ντύνοντάς τα με τα αντίστοιχα ρούχα (Μελέτη περιβάλλοντος, Μαθηματικά).</p>
--	--	---

	<p>45. Να συνδυάζει τα ρούχα που φορά ανάλογα με τα χρώματα.</p> <p>46. Να πηγαίνει στην τουαλέτα:  <ul style="list-style-type: none"> <li>■ με υπενθύμιση</li> <li>■ μόνος του</li> </ul> </p> <p>47. Να δείχνει την ανάγκη του για τουαλέτα</p> <p>48. Να κάθεται στην τουαλέτα για τις ανάγκες του ακόμα κι αν αφεθεί μόνος του.</p> <p>49. Να κατεβάζει και να ανεβάζει το εσώρουχό του.</p> <p>50. Να χρησιμοποιεί το καζανάκι.</p> <p>51. Να πλένει τα χέρια του μετά την χρήση της τουαλέτας.</p>	<p>44.2. Κατόπιν ο μαθητής δοκιμάζει να ντυθεί μόνος του.</p> <p>45.1. Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει στον μαθητή 4 κάρτες με χρώματα και του ζητά να ενώσει αυτές που νομίζει πως ταιριάζουν μεταξύ τους. Δέχεται και επιβραβεύει τα ζευγάρια π.χ. άσπρο – μπλε, άστρο – μαύρο. Όταν ο μαθητής μάθει το συνδυασμό εισάγει στη δραστηριότητα και άλλους συνδυασμούς χρωμάτων όπως, μοβ – κίτρινο ή μπλε – γαλάζιο. Με τον τρόπο αυτόν ο μαθητής μαθαίνει όλους τους σωστούς συνδυασμούς.</p> <p>45.2. Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει εικόνες ρούχων σε όλα τα παραπάνω χρώματα και ζητά από τον μαθητή να συνδέσει μπλούζες και παντελόνια, ακολουθώντας τους συνδυασμούς χρωμάτων που έμαθε.</p> <p>45.3. <i>Ο μαθητής προσπαθεί να ντύσει μια κούκλα με ρούχα που του δίνει σε ένα κουτί.</i> (Εικαστικά, Μαθηματικά)</p> <p>46.1. Ο μαθητής εκπαιδεύεται ώστε να εκφράζει την ανάγκη του για τουαλέτα με νόημα, χειρονομία, φωτογραφία ή οποιαδήποτε οπτική νύξη.</p> <p>47.1 – 51.1. Ο μαθητής είτε με υπενθύμιση είτε μόνος του, μαθαίνει να ακολουθεί μια σειρά από βήματα που απεικονίζονται με οπτικό τρόπο:  Ο μαθητής πλησιάζει την τουαλέτα, κατεβάζει το εσώρουχό του, κάθεται στην τουαλέτα και αφού τελειώσει τραβά και κόβει το χαρτί της τουαλέτας, το διπλώνει, σκουπίζεται, πετάει το χαρτί στο καλάθι που είναι δίπλα και σηκώνεται από την τουαλέτα. Ανεβάζει το εσώρουχό του και τραβάει το καζανάκι της τουαλέτας. Πλένει τα χέρια του.</p>
--	--	---



	<p>52. Να συνεργάζεται στο πλύσιμο και στο στέγνωμα των χεριών.</p> <p>53. Να πλένει τα χέρια του:  <ul style="list-style-type: none"> <li>■ με βοήθεια</li> <li>■ μόνος του</li> </ul> </p> <p>54. Να σκουπίζει τα χέρια του:  <ul style="list-style-type: none"> <li>■ με βοήθεια</li> <li>■ μόνος του</li> </ul> </p> <p>55. Να πλένει το πρόσωπό του:  <ul style="list-style-type: none"> <li>■ με βοήθεια</li> <li>■ μόνος του</li> </ul> </p> <p>56. Να σκουπίζει το πρόσωπό του:  <ul style="list-style-type: none"> <li>■ με βοήθεια</li> <li>■ μόνος του</li> </ul> </p> <p>57. Να σκουπίζει την μύτη του.</p> <p>58. Να χτενίζεται.</p> <p>59. Να βουρτσίζει τα δόντια του.</p> <p>60. Να αυτοεξυπηρετείται όταν έχει περίοδο.</p>	<p>54.1. – 57.1. Ο μαθητής εκπαιδεύεται να ακολουθεί οπτικές οδηγίες με φωτογραφίες, εικόνες, σύμβολα ή λέξεις.</p> <p>58.1. Ο εκπαιδευτικός προσποιείται ότι χτενίζει μια κούκλα και ζητά από τον μαθητή να κάνει το ίδιο (μίμηση).  58.2. Ο εκπαιδευτικός, έχοντας απέναντί του τον μαθητή, περνά από τα μαλλιά του την χτένα πολύ αργά και στη συνέχεια την αφήνει στο τραπέζι μπροστά του. Αν ο μαθητής την πάρει και προσπαθήσει να τον μιμηθεί επιβραβεύεται. Αν όχι καθοδηγείται να το κάνει.</p>
<p><b>Δεξιότητες στην τάξη και την κουζίνα</b>  Καθαριότητα</p>	<p>1. Να αναγνωρίζει την χρήση του εξοπλισμού καθαριότητας (π.χ. κουβάς, φαράσι, σκούπα,</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στον μαθητή κάρτες με εικόνες που δείχνουν ενέργειες όπως: κάποιον να σφουγγαρίζει, ή ένα παιδάκι που πετά τα σκουπίδια στο κουβά των απορριμμάτων και ζητά από τον</p>

<p>και τακτοποίηση των χώρων που χρησιμοποιεί</p> <p>Προσωπική ασφάλεια</p> <p>Χρήση ηλεκτρικών συσκευών-εξοπλισμού</p> <p>Μαγείρεμα-προετοιμασία φαγητών και ποτών</p> <p>Στρώσιμο τραπέζιού σερβίρισμα καθάρισμα τραπέζιού τακτοποίηση σκευών.</p> <p>Υγιεινή και ασφάλεια στην τάξη και την κουζίνα.</p>	<p>σφουγγαρίστρα).</p> <p>2. Να αποθέτει τα σκουπίδια σε σωστά μέρη (π.χ. κάδος σκουπιδιών).</p> <p>3. Να επανατοποθετεί αντικείμενα που χρησιμοποιεί στη θέση τους.</p> <p>4. Να σκουπίζει.</p> <p>5. Να αναγνωρίζει το κάθε υλικό και την χρήση του (π.χ. υγρό σαπουνί για τα χέρια, υγρό σαπουνί για τα πιάτα, υγρό καθαρισμού για τα τραπέζια).</p> <p>6. Να αναγνωρίζει μολυσμένες τροφές και σάπια φρούτα.</p> <p>7. Να αναγνωρίζει δηλητήρια, χάρπια και</p>	<p>μαθητή να τις αναγνωρίσει και να τις ονομάσει ή να τις δείξει.</p> <p><i>1.2. Ταυτίζει τις κάρτες που δείχνουν τις παραπάνω ενέργειες με τα αντίστοιχα είδη εξοπλισμού (Μαθηματικά, Μελέτη περιβάλλοντος).</i></p> <p><i>2.1. Ο εκπαιδευτικός μετά το τέλος του φαγητού ζητά από τον μαθητή να πετάξει τα σκουπίδια στον κουβά για τα απορρίμματα, να χρησιμοποιήσει σκούπα και φαράσι για να μαζέψει τα ψίχουλα που πέσανε κάτω, και στη συνέχεια να τα πετάξει στο καλάθι απορριμμάτων (Μελέτη περιβάλλοντος)</i></p> <p><i>4.1. Ο εκπαιδευτικός ζητά από τον μαθητή να μαζέψει με το σκουπάκι και το φαράσι τα ψίχουλα από το τραπέζι μετά το τέλος του κολατσιού.</i></p> <p><i>4.2. Ο μαθητής μαζεύει με το σκουπάκι στο φαράσι μπίλιες που έριξε κάτω ο εκπαιδευτικός.</i></p> <p><i>4.3. Ο μαθητής με παρότρυνση βρίσκει και μαζεύει ψίχουλα που είναι σκορπισμένα στο πάτωμα.</i></p> <p><i>5.1. Ο εκπαιδευτικός μπροστά σε κάθε απορρυπαντικό τοποθετεί μια φωτογραφία, εικόνα, σύμβολο ή λέξη που δείχνει την χρήση του, π.χ. σε υγρό πιάτων ένα πιάτο, σε υγρό σαμπουάν ένα παιδί να λούζεται. Ζητά από τον μαθητή αρχικά με την βοήθεια της φωτογραφίας και στην συνέχεια μόνος του να επιλέξει το σωστό απορρυπαντικό σε σχέση με την χρήση για την οποία το θέλει (Μαθηματικά, Μελέτη περιβάλλοντος).</i></p> <p><i>7.1. Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί πάνω στο τραπέζι άδεια μπουκάλια υγρών</i></p>
---	---	--

	<p>άλλες επικίνδυνες ουσίες (π.χ. υγρά καθαρισμού, εντομοκτόνα, βρώμικα νερά, εύφλεκτα υλικά).</p> <p>8. Να προφυλάσσεται από τραυματισμούς, κάψιμο, κόψιμο κ.λ.π.</p> <p>9. Να προφυλάσσεται από μολυσμένες τροφές (σάπια φρούτα, χαλασμένα φαγητά, βρώμικα τρόφιμα).</p> <p>10. Να προφυλάσσεται από οίνοπνευματώδη ποτά και τσιγάρα.</p> <p>11. Να αναζητά βοήθεια σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης όπως: πονάει η κοιλιά του ή έχει πυρετό, πλημμύρες, φωτιά, κόψιμο από αιχμηρό αντικείμενο, μάτωμα μύτης κ.λ.π.).</p> <p>12. Να δέχεται το θερμόμετρο όταν έχει πυρετό.</p> <p>13. Να αναγνωρίζει τις ηλεκτρικές συσκευές που υπάρχουν στο σχολείο.</p>	<p>καθαρισμού και προϊόντα που τρώγονται ή πίνονται. Ζητά από τον μαθητή να τα ξεχωρίσει σε δυο ομάδες: σε αυτά που τρώγονται και σε αυτά που δεν τρώγονται και να βάλει στη δεύτερη ομάδα την κάρτα με το σήμα «απαγορεύεται» (Μελέτη περιβάλλοντος, Μαθηματικά).</p> <p>7.2. Επαναλαμβάνει την ίδια δραστηριότητα με φωτογραφίες ή τις εικόνες των προϊόντων που χρησιμοποίησε προηγουμένως (Μελέτη περιβάλλοντος, Μαθηματικά).</p> <p>7.3. Η γενίκευση μπορεί να γίνει στο σπίτι και στην υπεραγορά.</p> <p>11.1. Ο μαθητής εκπαιδεύεται αρχικά να ζητά βοήθεια με κάρτα ή λεκτικά για να ικανοποιήσει απλές καθημερινές του ανάγκες π.χ. ξύσιμο μολυβιού για να γράψει, νερό όταν είναι διψασμένος, φαγητό όταν πεινάει.</p> <p>11.2. Στην συνέχεια εκπαιδεύεται να αναγνωρίζει καταστάσεις έκτακτης ανάγκης (π.χ. μια χαλασμένη βρύση) ή καταστάσεις που δεν μπορεί να χειριστεί και πρέπει να ζητά βοήθεια.</p> <p>13.1. Ο εκπαιδευτικός ζητά από τον μαθητή να δείξει ή να ονομάσει τις ηλεκτρικές συσκευές που υπάρχουν στο σχολείο (Γλώσσα).</p>
--	--	---

	<p>14. Να προσδιορίζει τις λειτουργίες της κάθε συσκευής.</p> <p>15. Να γνωρίζει τους χώρους που μπορεί να χρησιμοποιείται κάθε ηλεκτρική συσκευή.</p> <p>16. Στην τάξη να χρησιμοποιεί:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Την τηλεόραση</li> <li>■ Το βίντεο</li> <li>■ Το ραδιοκασετόφωνο</li> <li>■ Τον υπολογιστή.</li> </ul> <p>17. Στην κουζίνα να χρησιμοποιεί:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Την τοστιέρα</li> <li>■ Την φρυγανιέρα</li> <li>■ Τον αποχυμωτή</li> <li>■ Το βραστήρα</li> <li>■ Την καφετιέρα</li> <li>■ Την ηλεκτρική σκούπα</li> <li>■ Το πλυντήριο πιάτων</li> <li>■ Την ηλεκτρική κουζίνα</li> <li>■ Τον φούρνο μικροκυμάτων.</li> </ul> <p>18. Στο σχολείο να χρησιμοποιεί:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Το τηλέφωνο</li> <li>■ Το θυροτηλέφωνο.</li> </ul>	<p>14.1. Ο εκπαιδευτικός ζητά από τον μαθητή να αντιστοιχίσει φωτογραφίες των ηλεκτρικών συσκευών που υπάρχουν στο σχολείο με αντίστοιχες λειτουργίες της κάθε συσκευής (Μαθηματικά, Μελέτη Περιβάλλοντος).</p> <p>15.1. Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί μπροστά στον μαθητή ηλεκτρικές συσκευές – παιχνίδια π.χ. ραδιοκασετόφωνο, τηλεόραση, υπολογιστή, μίξερ, τοστιέρα, καφετιέρα. Ζητά από τον μαθητή να τις ομαδοποιήσει σε αυτές που χρησιμοποιούνται στην τάξη και σε αυτές που χρησιμοποιούνται στην κουζίνα (Μαθηματικά).</p> <p>15.2. Επαναλαμβάνει την ίδια δραστηριότητα με φωτογραφίες, εικόνες, σύμβολα ή λέξεις ηλεκτρικών συσκευών (Μελέτη περιβάλλοντος, Μαθηματικά).</p> <p>17.1. Ο μαθητής με την βοήθεια του εκπαιδευτικού ετοιμάζεται να φτιάξει χυμό. Μπροστά του έχει τον αποχυμωτή, την φρουτιέρα με τα φρούτα, και οπτικό πρόγραμμα με τα βήματα που θα ακολουθήσει:</p> <p>Πλύσιμο φρούτων. Καθάρισμα φρούτων. Κόψιμο σε κομμάτια. Τοποθέτηση στον αποχυμωτή. Πάτημα κουμπιού για άλεσμα. Πάτημα κουμπιού για παύση λειτουργίας. Γέμισμα του ποτηριού με χυμό για κάθε συμμαθητή (Μαθηματικά, Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>Παρόμοιες δραστηριότητες επαναλαμβάνονται για την χρήση όλων των ηλεκτρικών συσκευών.</p>
--	---	---

	<p>19. Να φτιάχνει:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Σάντουιτς</li> <li>■ Χυμούς</li> <li>■ Τσάι</li> <li>■ Καφέ</li> </ul> <p>20. Να βράζει νερό, γάλα, αυγά.</p> <p>21. Να ανοίγει συσκευασίες τροφίμων (ανοίγει κουτί φρέσκου γάλακτος, χυμό, κονσέρβα).</p> <p>22. Να πλένει φρούτα, λαχανικά.</p> <p>23. Να κόβει λαχανικά, φρούτα, κρέατα, τυριά.</p> <p>24. Να καθαρίζει φρούτα, λαχανικά, κρέατα, τυριά, αυγά βρασμένα.</p> <p>25. Να επιλέγει σωστά τα υλικά που χρειάζονται για την προετοιμασία του φαγητού.</p> <p>26. Να ακολουθεί οδηγίες και συνταγές.</p>	<p>19.1. Ο εκπαιδευτικός ετοιμάζει μια καρτέλα για τα βήματα που θα ακολουθήσει ο μαθητής για να φτιάξει ένα σάντουιτς με συγκεκριμένα υλικά. Αρχικά τον καθοδηγεί σε όλα τα βήματα και σιγά - σιγά του δίνει περισσότερη ελευθερία στο να διαλέγει τι θέλει να φάει και πώς να το φτιάξει ακολουθώντας οπτικές οδηγίες. Εάν ο μαθητής δεν μπορεί να υπολογίζει ποσότητες το κάνει ο εκπαιδευτικός πριν την έναρξη της δραστηριότητας.</p> <p>19.2. Στην συνέχεια του ζητά να αντιστοιχίσει μία φέτα κασέρι και μία φέτα ζαμπόν για κάθε σάντουιτς (Μαθηματικά, Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>25.1. Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί μπροστά στον μαθητή διαφορετικά υλικά και τον βοηθά να επιλέξει αυτά που του χρειάζονται για να φτιάξει τοστ. Στην συνέχεια τον παροτρύνει να ακολουθήσει οπτικό πρόγραμμα με εικόνες, σύμβολα ή λέξεις (Γλώσσα).</p> <p>26.1. Ο εκπαιδευτικός ετοιμάζει ένα βιβλίο συνταγών για τρία διαφορετικά φαγητά. Στο πάνω μέρος της κάθε σελίδας είναι η εικόνα, το σύμβολο ή η λέξη με την</p>
--	---	--

	<p>27. Να μαγειρεύει φαγητά (π.χ. μακαρόνια).</p> <p>28. Να φτιάχνει γλυκά (π.χ. κέικ, κουλουράκια).</p> <p>29. Να έχει την ικανότητα να προγραμματίζει ισορροπημένη διατροφή.</p> <p>30. Να στρώνει τραπέζι (να τοποθετεί σωστά το τραπεζομάντιλο, τις πετσέτες και τα μαχαιροπίρουνα).</p> <p>31. Να φέρνει τα απαραίτητα σκεύη ανάλογα με το φαγητό.</p> <p>32. Να σερβίρει φαγητό (σωστή ποσότητα) στον εαυτό του και τους άλλους.</p> <p>33. Να σερβίρει αναψυκτικό (σωστή ποσότητα) στον εαυτό του και τους άλλους.</p>	<p>ονομασία του φαγητού και στο κάτω μέρος της σελίδας απεικονίζονται τα υλικά για την παρασκευή του. Ο μαθητής επιλέγει το φαγητό που θέλει να κάνει και χρησιμοποιεί τα υλικά που αναφέρονται από κάτω.</p> <p>27.2. Με τον ίδιο τρόπο ο εκπαιδευτικός ετοιμάζει ένα ακόμα βιβλίο με τις οδηγίες για τον τρόπο που θα μαγειρευτούν τα παραπάνω φαγητά. Όταν ο μαθητής μπορεί να κάνει τις παραπάνω δραστηριότητες ο εκπαιδευτικός προσθέτει και άλλες πιο περίπλοκες συνταγές.</p> <p>30.1. Ο μαθητής αφού στρώσει το τραπεζομάντιλο τοποθετεί μπροστά σε κάθε συμμαθητή του ένα σουπλά, το οποίο έχει την φωτογραφία ή το περίγραμμα από ένα πιάτο, ένα πιρούνι ή κουτάλι και μια χαρτοπετσέτα. Αντιστοιχεί πάνω τους πραγματικά αντικείμενα. Όταν μπορεί να το κάνει χωρίς βοήθεια ο εκπαιδευτικός αποσύρει το σουπλά.</p> <p>31.1. Ο μαθητής παροτρύνεται να επιλέξει, με την βοήθεια οπτικών οδηγιών, μπουλ για να φάει κρέμα κάποιος συμμαθητής του, κούπα για να πει γάλα κάποιος άλλος και ποτήρι για να πει νερό ο ίδιος.</p> <p>Για την πραγματοποίηση των στόχων 32 – 37, ο μαθητής εκπαιδεύεται να ακολουθεί ρουτίνες με οπτικές οδηγίες που μπορεί να είναι με εικόνες με σύμβολα ή λέξεις.</p>
--	---	---

	<p>34. Να προσέχει τα εύθραυστα σκεύη.</p> <p>35. Να μαζεύει τα χρησιμοποιημένα σκεύη.</p> <p>36. Να καθαρίζει τα σκεύη από τα υπολείμματα τροφών.</p> <p>37. Να τοποθετεί τα φαγητά που περίσσεψαν στο ψυγείο.</p> <p>38. Να πλένει σκεύη.</p> <p>39. Να σκουπίζει, να στεγνώνει τα σκεύη και να τα βάζει στην θέση τους.</p> <p>40. Να τινάζει και να καθαρίζει το τραπέζομάντιλο.</p> <p>41. Να χρησιμοποιεί πάντα καθαρά σκεύη για την προετοιμασία του φαγητού.</p> <p>42. Να φροντίζει να είναι πάντα καθαρός ο πάγκος και ο νεροχύτης της κουζίνας.</p>	<p>38.1. Ο μαθητής, με την βοήθεια του εκπαιδευτικού, μαθαίνει να ακολουθεί συγκεκριμένα βήματα που απεικονίζονται σε οπτικό πρόγραμμα:  Στην αρχή καθαρίζει τα πιάτα από τα υπολείμματα των τροφών. Στη συνέχεια βάζει στην λεκάνη ζεστό νερό και απορρυπαντικό. Σαπουνίζει με σφουγγάρι τα πιάτα. Τα ξεπλένει από τις σαπουνάδες και τα τοποθετεί δίπλα να στεγνώσουν. Καθαρίζει το σφουγγάρι και τον νεροχύτη από τις σαπουνάδες.</p>
--	--	--

	43. Να ξέρει να καλέσει τον κατάλληλο τεχνίτη ανάλογα με το πρόβλημα που θα προκύψει.	43.1. Ο μαθητής καλείται να ταυτίσει κάρτες που δείχνουν τον επαγγελματία με συγκεκριμένη ζημιά, όπως: υδραυλικό για χαλασμένη βρύση, πυροσβέστη για φωτιά.
<p><b>Δεξιότητες στην κοινότητα</b></p> <p>Γνωριμία με τη γειτονιά και την πόλη</p> <p>Χρήση χώρων ψυχαγωγίας</p> <p>Γνωριμία με τις υπηρεσίες</p> <p>Συμμετοχή στην πολιτιστική ζωή της κοινότητας</p> <p>Οδική κυκλοφορία</p> <p>Πρόληψη και αποφυγή κινδύνων στην κοινότητα</p> <p>Χρήση δημοσίων μέσων μαζικής μεταφοράς</p> <p>Δεξιότητες αγοράς προϊόντων</p>	<p>1. Να γνωρίζει το σχολείο του (τους χώρους).</p> <p>2. Να γνωρίζει που είναι η εκκλησία, το πάρκο και τα καταστήματα.</p> <p>3. Να γνωρίζει τους δρόμους της πόλης του.</p> <p>4. Να γνωρίζει την πόλη που ζει (το κέντρο, την κεντρική αγορά, σημαντικά μνημεία και πλατείες).</p> <p>5. Να γνωρίζει το πάρκο.</p> <p>6. Να γνωρίζει:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ το εστιατόριο ή το ταχυφαγείο</li> <li>■ τον κινηματογράφο</li> <li>■ το θέατρο</li> <li>■ την βιβλιοθήκη</li> <li>■ την καφετέρια</li> </ul>	<p>2.1. Ο εκπαιδευτικός φωτογραφίζει το χώρο που θέλει να επισκεφθεί με το μαθητή. Μέσα στην τάξη του δείχνει την φωτογραφία του φούρνου και στην συνέχεια προγραμματίζει μια έξοδο εκεί.</p> <p>2.2. Επαναλαμβάνει την ίδια διαδικασία με όλους τους χώρους που θέλει να γνωρίσει ο μαθητής.</p> <p>5.1. Ο εκπαιδευτικός κάνει μια μακέτα που δείχνει το πάρκο και το σχολείο. Δίνει στον μαθητή διάφορα αντικείμενα, κούνια, τσουλήθρα, τραμπάλα, μολύβι θρανίο, τσάντα και του ζητά να τα τοποθετήσει στον σωστό χώρο. Στη συνέχεια προσθέτει στην μακέτα και το ταχυδρομείο.</p> <p>5.2 Επαναλαμβάνει την δραστηριότητα με τον ίδιο τρόπο και για όλους τους χώρους ώστε ο μαθητής να γνωρίσει την χρήση τους (Μαθηματικά, Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>6.1. Ο εκπαιδευτικός επισκέπτεται το κοντινό ταχυφαγείο μαζί με τον μαθητή. Ο μαθητής ακολουθώντας οπτικοποιημένο πρόγραμμα με φωτογραφίες, εικόνες, σύμβολα ή λέξεις πάει μπροστά στον πάγκο, παραγγέλλει αυτό που θέλει να φάει, πληρώνει και περιμένει να του το</p>



	<p>7. Να χρησιμοποιεί όλους τις παραπάνω χώρους για να ψυχαγωγηθεί.</p> <p>8. Να γνωρίζει:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ το ταχυδρομείο</li> <li>■ την τράπεζα</li> <li>■ το αστυνομικό τμήμα</li> </ul> <p>9. Να χρησιμοποιεί τις παραπάνω υπηρεσίες όταν τις χρειάζεται.</p> <p>10. Να εξοικειωθεί με την σύγχρονη τεχνολογία: π.χ. την χρήση ανελκυστήρα, καρτοτηλεφώνου.</p> <p>11. Να συμμετέχει σε εκθέσεις ζωγραφικής που διοργανώνονται με πρωτοβουλία του σχολείου ή άλλων πολιτιστικών φορέων.</p> <p>12. Να συμμετέχει σε χορευτικές παραστάσεις και επισκέψεις σε μουσεία.</p> <p>13. Να συμμετέχει σε εθνικές γιορτές, παρελάσεις, χορωδίες.</p> <p>14. Να βαδίζει πάνω στο πεζοδρόμιο.</p> <p>15. Να αναγνωρίζει τα σύμβολα στους φωτεινούς σηματοδότες.</p> <p>16. Να περνά τον δρόμο σύμφωνα μ' αυτά.</p> <p>17. Να περνά τον</p>	<p><i>ετοιμάσουν. Όταν ετοιμαστεί το παίρνει με το δίσκο του και κάθεται στο τραπέζι να το φάει (Γλώσσα, Μαθηματικά).</i></p> <p><i>11.1. Ο μαθητής παροτρύνεται από τον εκπαιδευτικό να παρατηρήσει καλοκαιρινές εικόνες και στη συνέχεια να ζωγραφίσει ένα έργο με θέμα το καλοκαίρι, για να συμμετέχει στην έκθεση ζωγραφικής που θα παρουσιάσει το σχολείο του για το τέλος της σχολικής χρονιάς (Εικαστικά).</i></p> <p><i>14.1. -18.1. Ο εκπαιδευτικός ετοιμάζει μια μακέτα στην τάξη με σπίτια, δρόμους με σήμανση, σχολείο, πάρκο. Δίνει στον μαθητή ένα αυτοκινητάκι και του ζητά να σταματήσει στο κόκκινο φανάρι, να ξεκινήσει με το πράσινο, να κορνάρει (Μελέτη περιβάλλοντος).</i></p> <p><i>14.2 -18.2. Επίσης ετοιμάζει στο πάτωμα της τάξης μια διάβαση και δυο ξύλα με μια πινακίδα που δείχνει το πράσινο και το κόκκινο ανθρωπάκι. Ο εκπαιδευτικός διδάσκει τον μαθητή να σταματά όταν ο ίδιος σηκώνει την πινακίδα με το κόκκινο</i></p>
--	--	---

	<p>δρόμο από τη διάβαση.</p> <p>18. Να διασχίζει έναν δρόμο προσέχοντας δεξιά και αριστερά για διερχόμενα οχήματα.</p> <p>19. Να επιλέγει να διασχίσει έναν δρόμο περνώντας από διάβαση ή φανάρια όταν υπάρχουν.</p> <p>20. Να αναπτύξει δεξιότητες οδικής κυκλοφορίας.</p> <p>21. Να αναπτύσσει οπτικό λεξιλόγιο, κοινωνικών σημάτων παροχών και ασφάλειας, (ασθενοφόρο – σειρήνα + κόκκινος σταυρός).</p> <p>22. Να αναγνωρίζει λέξεις ασφάλειας, όπως: «προσοχή», «κίνδυνος», «απαγορεύεται».</p> <p>23. Να γνωρίζει τα μέσα μαζικής μεταφοράς, (λεωφορείο - αστικό και υπεραστικό - τρένο, πλοίο, αεροπλάνο, μετρό).</p> <p>24. Να γνωρίζει τον σταθμό αναχώρησης και άφιξης των παραπάνω μέσων μαζικής μεταφοράς.</p>	<p>ανθρωπάκι και να προχωρά πάνω στη διάβαση όταν σηκώνει την πινακίδα με το πράσινο ανθρωπάκι (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>19.1. Στη συνέχεια ζητά από τον μαθητή να περάσει πεζός στο απέναντι πεζοδρόμιο από την διάβαση και να ελέγξει τον φωτεινό σηματοδότη (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>20.1. Επαναλαμβάνει τις προηγούμενες δραστηριότητες σε πάρκο κυκλοφοριακής αγωγής και στην συνέχεια στην γειτονιά του τηρώντας τον κώδικα οδικής κυκλοφορίας (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>21.1. Ο μαθητής έχει μπροστά του ένα αυτοκίνητο - ασθενοφόρο, ένα πλοίο και ένα ποδήλατο σε μικρογραφία και ακούει από το κασετόφωνο σειρήνα ασθενοφόρου. Ο εκπαιδευτικός του ζητά να αντιστοιχίσει το όχημα με τον ήχο που ακούει (Μουσική, Μαθηματικά).</p> <p>22.1. Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί σύμβολα όπως: «απαγορεύεται», πάνω σε ένα κουτί με φάρμακα ή σε ένα μονόδρομο, «κίνδυνος» σε ένα δηλητήριο και ζητά από τον μαθητή να τα αναγνωρίσει. Στη συνέχεια ζητά να αναγνωρίσει αντίστοιχα σύμβολα στον περίπατο που θα κάνουν σε κοντινό πάρκο, ή στην υπεραγορά που θα πάνε για τα ψώνια τους (Μελέτη περιβάλλοντος, Γλώσσα).</p> <p>23.1. Ο μαθητής αναγνωρίζει και δείχνει ή λέει τα μέσα μεταφοράς σε πραγματικά αντικείμενα – παιχνίδια και στην συνέχεια σε εικόνες (Γλώσσα, Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>24.1. Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει στον μαθητή τρεις φωτογραφίες, που δείχνουν ένα αεροδρόμιο, ένα λιμάνι και ένα σιδηροδρομικό σταθμό. Του ζητά να τις αναγνωρίσει και να τις δείξει ή να τις</p>
--	--	--

	<p>25. Να ξέρει από πού να προμηθευτεί εισιτήρια και να γνωρίζει την χρήση τους, για κάθε μέσο μαζικής μεταφοράς.</p> <p>26. Να γνωρίζει βασικούς κανόνες και να ακολουθεί οδηγίες χρήσης των μέσων μαζικής μεταφοράς, π.χ. καθόμαστε πάντοτε όταν ταξιδεύουμε.</p> <p>27. Να επιλέγει το κατάλληλο λεωφορείο ή μέσο μαζικής μεταφοράς, ανάλογα με τον προορισμό του.</p> <p>28. Να αποφεύγει να κυκλοφορεί την νύχτα σε ερημικά μέρη.</p> <p>29. Να προφυλάσσει τα προσωπικά του είδη όταν κυκλοφορεί σε μέρη με συνωστισμό.</p> <p>30. Να αποφεύγει περιοχές όπου εκτελούνται έργα οδοποιίας ή άλλες χωματουργικές εργασίες.</p> <p>31. Να ξεχωρίζει τα</p>	<p><i>ονομάσει. Στη συνέχεια του δίνει φωτογραφίες από πλοία, αεροπλάνα και τρένα και ζητά από τον μαθητή να τις αντιστοιχήσει με το λιμάνι, το αεροδρόμιο και τον σιδηροδρομικό σταθμό (Μελέτη περιβάλλοντος, Μαθηματικά).</i></p> <p>27.1. Ο μαθητής με την βοήθεια του εκπαιδευτικού γνωρίζει που είναι η στάση για να μετακινηθεί με το λεωφορείο μέσα στην πόλη. Ακολουθεί τα εξής βήματα: ανεβαίνει στο λεωφορείο, ακυρώνει το εισιτήριό του στο μηχάνημα. Κρατιέται από τις χειρολαβές του λεωφορείου, χτυπάει το κουδούνι για να κατέβει και τέλος κατεβαίνει στην σωστή στάση.</p>
--	---	---

	<p>καταστήματα, ανάλογα με τα είδη που πωλούν.</p> <p>32. Να πηγαίνει στο κατάλληλο κατάστημα, ανάλογα με το είδος που θέλει να αγοράσει.</p> <p>33. Στο σχολείο να μπορεί να ψωνίσει από το κυλικείο.</p> <p>34. Στη γειτονιά να μπορεί να ψωνίσει από:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ Το περίπτερο.</li> <li>■ Το φούρνο.</li> <li>■ Την λαϊκή.</li> <li>■ Την υπεραγορά.</li> </ul> <p>35. Να πληρώσει για την αγορά οποιουδήποτε προϊόντος.</p> <p>36. Να ξέρει πόσα ρέστα πρέπει να του επιστρέψουν μετά από κάθε αγορά.</p> <p>37. Να χρησιμοποιεί χρήματα ή πιστωτική κάρτα για αγορές προϊόντων.</p> <p>38. Να γνωρίζει ότι</p>	<p>32.1. Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί μπροστά στον μαθητή φωτογραφίες, εικόνες, σύμβολα ή λέξεις διαφορετικών προϊόντων. Μπροστά του έχει τρία κουτιά με τις φωτογραφίες καταστημάτων π.χ. υπεραγοράς, φούρνου και της λαϊκής αντίστοιχα. Ζητά από το μαθητή να αντιστοιχήσει το κάθε προϊόν στο σωστό κατάστημα (Μαθηματικά, Μελέτη Περιβάλλοντος).</p> <p>34.1. Ο εκπαιδευτικός μαζί με τον μαθητή πηγαίνουν στην κοντινή υπεραγορά, για να αγοράσουν τα ψώνια που θα χρειαστούν για να μαγειρέψουν συγκεκριμένο φαγητό. Εκεί ο μαθητής ακολουθεί τα παρακάτω βήματα: Μπαίνοντας παίρνει ένα καλάθι, συμβουλευτεί τον κατάλογο με τα ψώνια, που μπορεί να είναι με φωτογραφίες, εικόνες, σύμβολα ή λέξεις και βρίσκει αυτά που θέλει να ψωνίσει. Τα κατεβάζει προσεχτικά από τα ράφια, τα τοποθετεί στο καλάθι του και πάει στο ταμείο, όπου περιμένει την σειρά του για να πληρώσει (Γλώσσα, Μαθηματικά).</p>
--	---	---

	<p>μπορεί να βρει αυτό που ψάχνει σε διαφορετικά καταστήματα και με διαφορετικές τιμές.</p> <p>39. Να χρησιμοποιεί την σωστή ορολογία ανάλογα με το είδος που αγοράζει.</p> <p>40. Να γνωρίζει το ωράριο και τις μέρες λειτουργίας των καταστημάτων.</p> <p>41. Να μιλά ευγενικά.</p>	
--	---	--

<sup>1</sup> Οι δραστηριότητες με πλάγια γράμματα προτείνονται ως διαθεματικές και ανταποκρίνονται στις προτεινόμενες διαθεματικές έννοιες της 3<sup>ης</sup> στήλης του πίνακα του αντίστοιχου ΔΕΠΠΣ

## ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΩΝ ΠΡΟΑΠΑΙΤΟΥΜΕΝΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ

### **Εισαγωγή**

Ο ουσιαστικός ρόλος ενός Αναλυτικού Προγράμματος για την εκπαίδευση των μαθητών με αυτισμό είναι η αύξηση της κατανόησης του περιβάλλοντος με την παροχή ενός φάσματος μαθησιακών εμπειριών, κατάλληλων για την ηλικία και το επίπεδο τους. Επιπρόσθετα, το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών για μαθητές με αυτισμό είναι σκόπιμο να ανταποκρίνεται στα γνωστικά χαρακτηριστικά τους και να αποτελεί εργαλείο για την απόκτηση αποτελεσματικών στρατηγικών σκέψης και μάθησης. Οι μαθητές με αυτισμό χρειάζεται να αναπτύξουν ένα φάσμα δεξιοτήτων που συνιστούν προτεραιότητες μάθησης και για τη Γενική Αγωγή. Οι περισσότερες από αυτές έχουν διαθεματικό χαρακτήρα και καλλιεργούνται μέσα από όλα τα γνωστικά αντικείμενα.

Σε αυτή την ενότητα, περιγράφονται οι προαπαιτούμενες δεξιότητες, οι οποίες για τους μαθητές με αυτισμό απαιτούν σαφή και άμεση διδασκαλία, γιατί δεν αναπτύσσονται αυθόρμητα. Οι προαπαιτούμενες δεξιότητες που περιγράφονται είναι:

- Βασικές προμαθηματικές έννοιες (ταύτιση-μονιμότητα αντικειμένου-ομαδοποίηση – ταξινόμηση – αντιστοίχιση - αναγνώριση χρωμάτων, σχημάτων και μεγεθών – σειροθέτηση - συγκρίσεις και εκτιμήσεις μεγεθών - χωροχρονικές έννοιες - αριθμητικές έννοιες)
- Οπτικοκινητικός συντονισμός
- Οπτικοχωρικός συντονισμός
- Ακολουθία οπτικών οδηγιών
- Χρήση εξατομικευμένου ημερήσιου προγράμματος
- Χρήση εξατομικευμένου συστήματος εργασίας
- Δεξιότητες μίμησης

Τα παιδιά με αυτισμό συνήθως έχουν φτωχές δεξιότητες μίμησης και συχνά προσπαθούν να αντιγράψουν συμπεριφορές χωρίς να τις προσαρμόζουν στο πλαίσιο των αναγκών τους. "Έτσι η μίμηση του παιδιού με αυτισμό έχει μια "παρασιτική" ποιότητα και είναι δύσκολο να τη χρησιμοποιούμε ως τεχνική για διδασκαλία." (Jordan & Powell, 2001, σελ. 35). Για τους μαθητές της Γενικής Αγωγής, η κοινωνική μάθηση που βασίζεται στη μίμηση προτύπων, αποτελεί πρωταρχικό εργαλείο στην εκπαίδευσή τους. Αντίθετα, οι μαθητές με αυτισμό χρειάζονται ιδιαίτερη εκπαίδευση στις δεξιότητες μίμησης, που θεωρούνται θεμελιακές για την απόκτηση άλλων δεξιοτήτων. Κατά αναλογία, η ακολουθία των οπτικών οδηγιών, η χρήση του εξατομικευμένου ημερήσιου προγράμματος και συστήματος εργασίας έχουν πρωταρχικό ρόλο στην εκπαίδευση των μαθητών με αυτισμό και στην προσαρμογή τους στο σχολικό περιβάλλον (Burgess, 1999, 2001). Αποτελούν δε εξειδικευμένες διδακτικές προσεγγίσεις και αναλύονται λεπτομερώς στο κεφάλαιο της Διδακτικής Μεθοδολογίας. Για το λόγο αυτό, δεν προτείνονται ενδεικτικές δραστηριότητες στις συγκεκριμένες θεματικές ενότητες.

Επιπλέον, οι μαθητές με αυτισμό αντιμετωπίζουν δυσκολίες στην απόκτηση βασικών μαθηματικών εννοιών όπως η σειροθέτηση, η εκτίμηση μεγεθών, οι χωροχρονικές έννοιες. Η Temple Grandin (1995) αναφέρει

χαρακτηριστικά ότι οι άνθρωποι με αυτισμό έχουν ιδιαίτερες δυσκολίες στο να θυμούνται τη διαδοχή πραγμάτων ή γεγονότων. Η ίδια επισημαίνει ότι, αν πρόκειται για οδηγίες, μπορεί να θυμάται μόνο τρία βήματα στη σειρά. Για τον ίδιο λόγο δεν μπορεί να θυμηθεί αριθμούς τηλεφώνων και χρειάζεται να γράφει όσες οδηγίες περιλαμβάνουν περισσότερα από τρία βήματα. Επίσης, τονίζει τη δυσκολία που έχουν τα άτομα με αυτισμό να κατανοήσουν έννοιες που δεν συνδέονται άμεσα με εικόνες, όπως οι χωροχρονικές έννοιες (πάνω, κάτω, μετά...) και την ανάγκη τους να δημιουργήσουν τέτοιες συνδέσεις μέσα από την εξειδικευμένη διδασκαλία.

Οι θεματικές ενότητες του οπτικοκινητικού συντονισμού και οπτικοχωρικού προσανατολισμού είναι πιθανό να αποτελούν «νησίδες δεξιοτήτων» για τους μαθητές με αυτισμό, στις οποίες θα «χτίσουν» πιο σύνθετες δεξιότητες και θα τις συμπεριλάβουν σε δραστηριότητες όλων των γνωστικών αντικειμένων. Γενικότερα πρέπει να τονιστεί, ότι όπως αναφέρεται στο Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών του Νηπιαγωγείου, η Προσχολική Αγωγή αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο του εκπαιδευτικού συστήματος και κρίνεται απαραίτητη η ενσωμάτωσή της στον ενιαίο σχεδιασμό της εκπαίδευσης. Σύμφωνα με αυτή τη φιλοσοφία και γνώση για την ανομοιογενή μαθησιακή πορεία των μαθητών με αυτισμό, προτείνεται η ένταξη των Προαπαιτούμενων Δεξιοτήτων σε ένα ενιαίο τεύχος μαζί με τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών των Α' Β' τάξεων του Δημοτικού Σχολείου, ώστε το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών για Μαθητές με Αυτισμό να ακολουθεί μια εξελικτική πορεία, ανεξάρτητα από χρονολογικές/ νοητικές ηλικίες ή σχολικές βαθμίδες και ανάλογες οριοθετήσεις.

Επιπρόσθετα, πρέπει να τονιστεί ότι το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών για μαθητές με αυτισμό στοχεύει συνολικά στη δημιουργία αυτόνομων μαθητών με ικανότητες επίλυσης προβλημάτων της καθημερινής τους ζωής, χρησιμοποιώντας τις δεξιότητες και γνώσεις που έχουν ήδη αποκτήσει. Για τον σκοπό αυτό, ο εκπαιδευτικός χρειάζεται να θέσει τους μαθητές μπροστά σε προβληματικές καταστάσεις, ώστε να τις εντοπίσουν, να τις αναλύσουν και να σχεδιάσουν την επίλυσή τους με τη χρήση της προηγούμενης εμπειρίας και γνώσης. Οι στρατηγικές που προτείνονται για την επίλυση προβλημάτων είναι (Maddock, 1997):

- *Τέχνασμα παρακώλυσης ενεργειών (sabotage)*: Ο εκπαιδευτικός επιλέγει και τροποποιεί μια γνωστή δραστηριότητα, ώστε να μην μπορεί ο μαθητής να την ολοκληρώσει. Για παράδειγμα, στη δραστηριότητα όπου ο μαθητής καλείται να τοποθετήσει σε ένα μπουκάλι βόλους έναν-έναν, ο εκπαιδευτικός δίνει ένα μπουκάλι με μικρότερο στόμιο, ώστε να μη χωρούν οι βόλοι και να μην μπορεί ο μαθητής να εκτελέσει τη δραστηριότητα.
- *Εσκεμμένο λάθος (error)*: Ο εκπαιδευτικός σε μια ήδη γνωστή δραστηριότητα πραγματοποιεί εσκεμμένα ένα λάθος, ώστε ο μαθητής να το εντοπίσει και να το διορθώσει π.χ. ο μαθητής ετοιμάζεται να ζωγραφίσει με τέμπρες και ο εκπαιδευτικός του δίνει ένα μολύβι αντί για πινέλο.
- *Παράλειψη (omission)*: Σε μια δραστηριότητα που ο μαθητής γνωρίζει ήδη, ο εκπαιδευτικός παραλείπει ένα σημαντικό στοιχείο για την ολοκλήρωσή της. Για παράδειγμα, ο μαθητής στρώνει το τραπέζι για το κολατσιό χρησιμοποιώντας πιάτα και ποτήρια και ο εκπαιδευτικός παραλείπει ένα ποτήρι.

➤ *Η επιλογή (choice)*: Ο εκπαιδευτικός προσφέρει στο μαθητή ευκαιρίες για επιλογές. Για παράδειγμα, ο μαθητής καλείται να επιλέξει την κάρτα με το παιγνίδι που επιθυμεί ανάμεσα σε δύο κάρτες που απεικονίζουν παιχνίδια.

Ο εκπαιδευτικός κατά την κρίση του θα αποφασίσει ποιες στρατηγικές θα χρησιμοποιήσει, για ποιους μαθητές και σε ποια χρονική στιγμή, ώστε η συγκεκριμένη εκπαιδευτική προσέγγιση να είναι πιο αποτελεσματική.

Θεματικές ενότητες	Στόχοι	Ενδεικτικές Δραστηριότητες
<p><b>Προμαθηματικές έννοιες</b></p> <p>Ταύτιση</p> <p>Μονιμότητα αντικειμένου</p> <p>Ομαδοποίηση</p> <p>Ταξινόμηση</p> <p>Αντιστοίχιση</p> <p>Αναγνώριση χρωμάτων, σχημάτων και μεγεθών</p> <p>Σειροθέτηση</p> <p>Συγκρίσεις – εκτιμήσεις μεγεθών</p> <p>Χωροχρονικές έννοιες</p> <p>Αριθμητικές έννοιες</p>	<p><b>Στο μαθητή πρέπει να δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε :</b></p> <p>1. Να ταυτίζει:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ αντικείμενα με δείγμα αντικείμενο</li> <li>■ αντικείμενα με φωτογραφίες</li> <li>■ αντικείμενα με εικόνες</li> <li>■ φωτογραφίες με αντικείμενα</li> <li>■ εικόνες με αντικείμενα</li> <li>■ εικόνες με δείγμα-εικόνα (2 εικόνες)</li> <li>■ κάρτες με χρώματα</li> <li>■ κάρτες με σχήματα</li> <li>■ εικόνες με την σκιά τους</li> <li>■ σύμβολα με σύμβολα.</li> </ul> <p>2. Να κατανοεί ότι ένα αντικείμενο/ παιχνίδι ή πρόσωπο υπάρχει ακόμη κι όταν δεν είναι ορατό.</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός έχει μέσα σε ένα κουτί διάφορα (2-3) αντικείμενα και καλεί το μαθητή να βρει ένα αντικείμενο ίδιο με αυτό που του δείχνει (π.χ. για μια κάλτσα να βρει το ζευγάρι της).</p> <p>1.2. Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί μέσα σε κουτιά ένα (κάθε φορά) αντικείμενο οικείο στο μαθητή (π.χ. ρούχα ή σκεύη κουζίνας). Δείχνει στο μαθητή τις εικόνες ή φωτογραφίες αυτών των αντικειμένων και τον παροτρύνει να βρει το αντικείμενο που αντιστοιχεί στην εικόνα/φωτογραφία.</p> <p>1.3. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή δύο κάρτες με διαφορετικά χρώματα. Δίνει στον μαθητή μια κάρτα και του ζητά να την ταυτίσει με την κάρτα που έχει το αντίστοιχο χρώμα. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται πολλές φορές, έως ότου ο μαθητής την κάνει μόνος του και με περισσότερα χρώματα.</p> <p>2.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή ένα αγαπημένο παιχνίδι και στη συνέχεια το κρύβει κάτω από ένα ύφασμα. Τον παροτρύνει να το βρει και ο μαθητής σηκώνει το ύφασμα για το πάρει. Είναι σημαντικό το αντικείμενο που ο εκπαιδευτικός κρύβει να είναι ελκυστικό για το μαθητή, ώστε να έχει έντονο κίνητρο να το ψάξει.</p> <p>2.2. Ο εκπαιδευτικός παίζει με το μαθητή</p>



	<p>3. Να κάνει ομαδοποιήσεις με:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ διαφορετικά αντικείμενα</li> <li>■ διαφορετικές εικόνες</li> <li>■ κάρτες με χρώματα (2 διαφορετικά)</li> <li>■ κάρτες με χρώματα (3 + διαφορετικά)</li> <li>■ κάρτες με σχήματα (2 διαφορετικά)</li> <li>■ κάρτες με σχήματα (3+ διαφορετικά)</li> <li>■ κάρτες με μεγέθη (2 διαφορετικά)</li> <li>■ κάρτες με μεγέθη (3+ διαφορετικά)</li> </ul> <p>4. Να ταξινομεί:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ αντικείμενα</li> <li>■ εικόνες</li> </ul> <p>σύμφωνα με ένα ή περισσότερα κριτήρια (είδος, χρώμα, σχήμα, μέγεθος χρήση....)</p> <p>5. Να αντιστοιχίζει:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ αντικείμενα με αντικείμενα</li> <li>■ αντικείμενα με εικόνες</li> <li>■ εικόνες με εικόνες</li> </ul>	<p>το παιχνίδι «κούκου-τζα» και κρύβει το πρόσωπό του ή κρύβεται ολόκληρος.</p> <p>3.1. Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί μπροστά στον μαθητή δύο κουτιά με διαφορετικά χρώματα (π.χ. κόκκινο και μπλε). Στη συνέχεια δίνει ένα αντικείμενο κάθε φορά στο μαθητή και του ζητά να το τοποθετήσει στο κουτί με το αντίστοιχο χρώμα (π.χ. κόκκινο μανταλάκι στο κόκκινο κουτί).</p> <p>3.2. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή κάρτες με 2 ή 3 διαφορετικά σχήματα και του ζητά να τοποθετήσει τα ίδια σε 2 ή 3 αντίστοιχα κουτιά.</p> <p>3.3. Ο εκπαιδευτικός παροτρύνει τον μαθητή να τοποθετήσει δύο κατηγορίες αντικειμένων (π.χ. κούκλες και αυτοκίνητα) σε δύο διαφορετικά κουτιά σύμφωνα με την εικόνα που βλέπει σε κάθε κουτί.</p> <p>3.4. Ο μαθητής με περισσότερες δυνατότητες ομαδοποιεί εικόνες σε δύο κατηγορίες (π.χ. ρούχα και τρόφιμα).</p> <p>4.1. Ο μαθητής ενθαρρύνεται να ταξινομήσει ένα σύνολο αντικειμένων (π.χ. αυτοκίνητα), σύμφωνα με το χρώμα τους και να τα τοποθετήσει στα αντίστοιχα κουτιά.</p> <p>4.2. Παρόμοιες δραστηριότητες μπορεί να γίνουν με εικόνες και διαφορετικά κριτήρια κάθε φορά.</p> <p>4.3. Ο εκπαιδευτικός δίνει στον μαθητή ένα σύνολο με κουτάλια διαφορετικού μεγέθους και χρώματος. Του ζητά να επιλέξει με κριτήριο το μέγεθος και το χρώμα (π.χ. τα κόκκινα μεγάλα κουτάλια και τα μπλε μικρά κουτάλια) και να τα ταξινομήσει σε δύο κουτιά με την ανάλογη οπτική ένδειξη.</p> <p>5.1. Την ώρα του φαγητού ο εκπαιδευτικός ζητά από το μαθητή να τοποθετήσει μπροστά από κάθε παιδί ένα πιάτο. Στη συνέχεια του ζητά να αντιστοιχίσει σε κάθε πιάτο ένα πιρούνι και ένα μαχαίρι.</p> <p>5.2. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή την εικόνα ενός δέντρου και του ζητά να</p>
--	--	--

	<p>6. Να αναγνωρίζει χρώματα, σχήματα (π.χ. κύκλος, τετράγωνο, τρίγωνο, ρόμβος, αστέρι, καρδιά, οβάλ) και μεγέθη.</p> <p>7. Να σειροθετεί:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ αντικείμενα κατά μέγεθος</li> <li>■ εικόνες σε λογική σειρά</li> <li>■ (2 εικόνες).</li> <li>■ αντικείμενα ή κάρτες με σχήματα και χρώματα στη σειρά, σύμφωνα με ένα πρότυπο.</li> </ul>	<p>τοποθετήσει για κάθε κλαδί του 1 ή 2 ή 3 μήλα σε εικόνες.</p> <p>6.1. Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί μπροστά στο μαθητή 2 ή 3 κύβους με διαφορετικό χρώμα και του ζητά να δώσει ή να βάλει έναν από αυτούς μέσα σε ένα κουτί (π.χ. κόκκινο). Αν ο μαθητής δεν ανταποκριθεί ο εκπαιδευτικός του δείχνει μια κάρτα με το αντίστοιχο χρώμα (οπτική νύξη). Εναλλακτικά η βάση από το κουτί, εσωτερικά, μπορεί να έχει το χρώμα του αντίστοιχου κύβου. Παρόμοια δραστηριότητα πραγματοποιείται για τα σχήματα και μεγέθη και στο εσωτερικό του κουτιού υπάρχει σχεδιασμένο το αντίστοιχο σχήμα.</p> <p>6.2. Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί μια εικόνα ενός παιδιού χωρίς ρούχα. Δίνει στο μαθητή 2 ή 3 ρούχα του ίδιου είδους αλλά διαφορετικού χρώματος (π.χ. κόκκινο φανελάκι, κίτρινο φανελάκι) και του ζητά να τοποθετήσει ένα από αυτά πάνω στην εικόνα του παιδιού, ώστε να το "ντύσει". Ο εκπαιδευτικός τονίζει ιδιαίτερα το όνομα του χρώματος. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται με όλα τα ρούχα.</p> <p>7.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή αρχικά δύο αντικείμενα με διαφορετικό μέγεθος και του ζητάει να τοποθετήσει σε σειρά πρώτα το μεγάλο και μετά το μικρό. Σε περίπτωση που ο μαθητής αποτύχει, ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί οπτική νύξη (σχέδιο πάνω σε χαρτόνι). Στο επόμενο στάδιο, αυξάνονται τα αντικείμενα που ο μαθητής καλείται να βάλει σε σειρά και η οπτική βοήθεια σταδιακά αποσύρεται.</p> <p>7.2. Ο εκπαιδευτικός δίνει στον μαθητή όμοιες κούκλες διαφορετικού μεγέθους (μπαμπούσκες). Του ζητά να τις βάλει την μία μέσα στην άλλη και όλες μαζί στην μεγαλύτερη. Στη συνέχεια ο μαθητής τις βγάζει και τις τοποθετεί κατά σειρά μεγέθους.</p> <p>7.3. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή</p>
--	--	---

	<p>8. Να δημιουργεί τυπώματα με την παλάμη δημιουργώντας ένα μοτίβο.</p> <p>9. Να κάνει συγκρίσεις – εκτιμήσεις μεγεθών:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ μεγάλο – μικρό</li> <li>■ ψηλό – χαμηλό</li> <li>■ χοντρό – λεπτό</li> <li>■ μακρύ – κοντό</li> <li>■ βαρύ – ελαφρύ</li> </ul> <p>10. Να κατανοεί</p>	<p>αρχικά δύο εικόνες που αναπαριστούν γεγονότα «πριν» και «μετά» (π.χ. στη μία εικόνα φαίνεται ένα παιδί που έχει μπροστά του μία μπανάνα και στην άλλη εικόνα το παιδί που έχει φάει την μπανάνα). Εξελικτικά οι εικόνες γίνονται περισσότερες (π.χ. το παιδί που έχει μπροστά του ολόκληρη την μπανάνα, το παιδί που καθαρίζει την μπανάνα, το παιδί που τρώει την μπανάνα, το παιδί που έφαγε την μπανάνα). Στη συγκεκριμένη δραστηριότητα προκειμένου ο εκπαιδευτικός να βοηθήσει το μαθητή αρχικά χρησιμοποιεί εικόνες με λογική σειρά που αφορούν τον ίδιο το μαθητή και εξελικτικά προχωράει σε άλλες πιο σύνθετες αλληλουχίες γεγονότων.</p> <p>9.1. Ο μαθητής ενθαρρύνεται από τον εκπαιδευτικό να επιλέξει ανάμεσα σε δυο αντικείμενα διαφορετικού μεγέθους (π.χ. αυτοκίνητα) το μεγάλο και να το τοποθετήσει στο μεγάλο κουτί. Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο για το μικρό αντικείμενο.</p> <p>9.2. Ο εκπαιδευτικός δίνει στον μαθητή δύο καπέλα διαφορετικού ύψους. Ζητά από τον μαθητή να συγκρίνει δύο συμμαθητές του ως προς το ύψος τους και να τοποθετήσει στον ψηλό, το ψηλό καπέλο και στον χαμηλό, το χαμηλό καπέλο.</p> <p>9.3. Μαθητής και εκπαιδευτικός πλάθουν με την πλαστελίνη ένα φιδάκι. Στην συνέχεια ο εκπαιδευτικός ζητά από το μαθητή να συγκρίνει τα δύο φιδία τοποθετώντας τα δίπλα – δίπλα και να δείξει ή να ονομάσει το μακρύ και το κοντό, ή το χοντρό και το λεπτό.</p> <p>10.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στον μαθητή</p>
--	---	---

	<p>απλές χωροχρονικές έννοιες, όπως:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ πάνω – κάτω</li> <li>■ μέσα – έξω</li> <li>■ πίσω–μπροστά</li> <li>■ τώρα – μετά.</li> </ul>	<p>διάφορα αντικείμενα και του ζητά να τα τοποθετήσει πάνω στο τραπέζι, τονίζοντας την λέξη "πάνω". Στη συνέχεια ζητά από τον μαθητή να τοποθετήσει αντικείμενα κάτω από το τραπέζι, τονίζοντας την λέξη "κάτω". Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται πολλές φορές και σταδιακά, ο εκπαιδευτικός ζητά από τον μαθητή να του δώσει αντικείμενα, προσδιορίζοντας κάθε φορά την θέση που βρίσκονται, πάνω ή κάτω από το τραπέζι.</p> <p>10.2. Ο εκπαιδευτικός ζητά από τον μαθητή να βάλει όλα τα παιχνίδια που είναι σκορπισμένα στο χώρο παιχνιδιού μέσα σε ένα καλάθι. Ο εκπαιδευτικός δίνει την οδηγία και ταυτόχρονα κρατά το καλάθι με τέτοιο τρόπο που ο μαθητής να κατανοήσει ότι πρέπει να βάλει τα παιχνίδια εκεί. Αν ο μαθητής δεν το κατανοήσει, τότε βοηθά το μαθητή να βάλει τα παιχνίδια μέσα στο καλάθι. Σταδιακά χρησιμοποιεί μόνο τη λεκτική οδηγία. Κάθε φορά που ο μαθητής βάζει ένα παιχνίδι μέσα στο καλάθι ο εκπαιδευτικός τονίζει την λέξη "μέσα".</p> <p>10.3. Ο μαθητής την ώρα του φαγητού βγάζει το κολασιό του έξω από την τσάντα του. Μετά το τέλος του φαγητού ο εκπαιδευτικός ζητά από τον μαθητή να βάλει την πετσέτα του μέσα στην τσάντα και να πετάξει τα σκουπίδια μέσα στο καλάθι (ο εκπαιδευτικός τονίζει τις λέξεις "μέσα" και "έξω" σε κάθε ενέργεια).</p> <p>10.4. Ο εκπαιδευτικός δουλεύει μαζί με τον μαθητή και έχει τοποθετήσει σε εμφανές σημείο (πάνω στο τραπέζι) ένα αγαπημένο αντικείμενο του μαθητή. Κάθε φορά που ο μαθητής απλώνει το χέρι του να πάρει το αντικείμενο ο εκπαιδευτικός τον σταματά και του λέει "μετά". Στην συνέχεια τον επαναφέρει στην δραστηριότητα και του λέει "τώρα δουλειά". Ακόμη, ο εκπαιδευτικός φτιάχνει ένα πρόγραμμα δύο δραστηριοτήτων για το μαθητή και χρησιμοποιεί 2 αντικείμενα για να σηματοδοτήσει τις δραστηριότητες. Στην μία δραστηριότητα έχει βάλει το καρτελάκι με τη λέξη «πριν» και στην</p>
--	--	---

	<p>11. Να διακρίνει τις έννοιες «ένα» και «πολλά».</p>	<p>άλλη το καρτελάκι με τη λέξη «μετά». Όταν ο μαθητής χρησιμοποιεί το πρόγραμμα, ο εκπαιδευτικός πάντα λέει «πριν» και «μετά» ανάλογα με τη δραστηριότητα που αναφέρεται.</p> <p>11.1. Ο εκπαιδευτικός με φυσική καθοδήγηση και λεκτική εντολή "πάρε πολλά" ζητά από τον μαθητή να πάρει πολλούς βόλους και να τους βάλει σ' ένα άδειο ανοιχτό κουτί. Επαναλαμβάνει την δραστηριότητα με διαφορετικά αντικείμενα και κάθε φορά τονίζει την λέξη "πολλά".</p> <p>11.2. Ο εκπαιδευτικός δίνει στον μαθητή ένα κουτί με βόλους και ένα μπουκάλι με μικρό στόμιο ώστε να χωράει μόνο ένας βόλος. Του ζητά να πάρει έναν βόλο και να τον βάλει στο μπουκάλι. Ο εκπαιδευτικός τονίζει την λέξη "ένα".</p>
<p><b>Οπτικοκινητικός συντονισμός</b></p>	<p>1. Να τοποθετεί:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ αντικείμενα μέσα σε κουτιά με ανοιχτό καπάκι</li> <li>■ αντικείμενα μέσα σε κουτιά με μικρά ανοίγματα ή σχισμές.</li> </ul>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός ζητάει από το μαθητή να τον βοηθήσει να τακτοποιήσουν το χώρο του παιχνιδιού. Έχει μπροστά του ένα κουτί με ανοιχτό καπάκι και του ζητάει να παίρνει κάθε φορά ένα αντικείμενο και να το τοποθετεί μέσα στο κουτί. Ο εκπαιδευτικός φροντίζει αρχικά τα παιχνίδια να είναι μεγάλου μεγέθους και λίγα και σταδιακά όσο η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται τα αντικείμενα να γίνονται μικρότερα και περισσότερα. Όπου ο μαθητής δυσκολεύεται, ο εκπαιδευτικός τον βοηθάει με φυσική καθοδήγηση.</p> <p>1.2. Ο εκπαιδευτικός κατασκευάζει ένα κουτί με μικρά ανοίγματα. Τα ανοίγματα θα πρέπει να έχουν τέτοιο μέγεθος ώστε ο μαθητής να χρειάζεται να ασκήσει πίεση για να τοποθετήσει το κάθε αντικείμενο (π.χ. τουβλάκια, μικρές μπάλες) μέσα στο κουτί.</p> <p>1.3. Παρόμοια δραστηριότητα πραγματοποιείται και με μικρές σχισμές. Σε αυτή τη δραστηριότητα ο μαθητής καλείται να περάσει μέσα από τις σχισμές μικρά χαρτονάκια που αρχικά μπορεί να είναι πιο άκαμπτα και εξελικτικά να είναι πιο εύκαμπτα.</p>

	<p>2. Να ζωγραφίζει με ολόκληρη την παλάμη χρησιμοποιώντας δαχτυλομπογιές.</p> <p>3. Να ανοίγει βέλκρο.</p> <p>4. Να κλείνει βέλκρο.</p> <p>5. Να ξεκουμπώνει σουστές.</p> <p>6. Να τσαλακώνει μαλακά χαρτιά (εφημερίδες, γκοφρέ).</p> <p>7. Να ανοίγει κουτιά με καπάκι.</p> <p>8. Να αποσυναρμολογεί αντικείμενα και να τοποθετεί τα μέρη τους σε:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ κουτιά χωρίς αντίστοιχες οπτικές ενδείξεις</li> <li>■ κουτιά με αντίστοιχες οπτικές ενδείξεις.</li> </ul> <p>9. Να σχίζει χαρτόνια και χαρτιά.</p> <p>10. Να πλάθει με ζυμάρι ή πλαστελίνη απλά σχέδια (κορδόνι,</p>	<p>Όλες οι δραστηριότητες παρουσιάζονται με οπτική οργάνωση. Τοποθετούνται πάνω σε συγκεκριμένη επιφάνεια (π.χ. χαρτόνι, πλαστικός δίσκος, κουτί...). Οι θέσεις των υλικών που θα χρησιμοποιηθούν είναι οριοθετημένες και είναι συνήθως στην αριστερή πλευρά της δραστηριότητας. Με τον ίδιο τρόπο οριοθετούνται στην δεξιά πλευρά της δραστηριότητας οι θέσεις, όπου τοποθετούνται τα υλικά, για να ολοκληρωθεί η δραστηριότητα.</p> <p>Οι στόχοι από 2-31 αποτελούν ταυτόχρονα και δραστηριότητες.</p>
--	--	--

	<p>πίτα).</p> <p>11. Να ζωγραφίζει με τα δάχτυλα (δαχτυλομπογιές).</p> <p>12. Να ζωγραφίζει με χοντρά πινέλα μεγάλες επιφάνειες.</p> <p>13. Να βγάζει:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ μεγάλους κρίκους από ξύλινη στήλη</li> <li>■ μικρούς κρίκους από ξύλινη στήλη.</li> </ul> <p>14. Να ξεβιδώνει καπάκια από βάζα - μπουκάλια.</p> <p>15. Να φτιάχνει ένα πύργο με μικρά τουβλάκια (μέχρι 10).</p> <p>16. Να ανοίγει φερμουάρ.</p> <p>17. Να κλείνει φερμουάρ.</p> <p>18. Να περνάει κρίκους σε στύλο.</p> <p>19. Να τοποθετεί ξυλάκια σε ειδική επιφάνεια με μικρές εγκοπές.</p> <p>20. Να περνάει χάντρες σε κορδόνι.</p> <p>21. Να περνάει χάντρες σε μαλακό κορδόνι.</p> <p>22. Να βιδώνει καπάκια σε μπουκάλια.</p> <p>23. Να χρησιμοποιεί</p>	
--	--	--

	<p>μανταλάκια.</p> <p>24. Να χρησιμοποιεί κόλλα και να κολλάει μεγάλα κομμάτια από χαρτόνι.</p> <p>25. Να ξετυλίγει το περιτύλιγμα τροφών ή μικρών αντικειμένων.</p> <p>26. Να τυλίγει χαρτί συσκευασίας γύρω από ένα κουτί ή αντικείμενο.</p> <p>27. Να κουμπώνει σουστές.</p> <p>28. Να χρησιμοποιεί συνδετήρες.</p> <p>29. Να κόβει με ψαλίδι χαρτόνια, χαρτιά, ύφασμα.</p> <p>30. Να ξεκουμπώνει μεγάλα κουμπιά.</p> <p>31. Να κουμπώνει μεγάλα κουμπιά.</p>	
<p><b>Οπτικοχωρικός προσανατολισμός</b></p>	<p>1. Να τοποθετεί ενσφηνώματα που έχουν:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ ένα μεγάλο κομμάτι</li> <li>■ μέχρι 5 κομμάτια</li> <li>■ περισσότερα από 5 κομμάτια.</li> </ul> <p>2. Να φτιάχνει πάζλ με:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ δύο μεγάλα κομμάτια</li> <li>■ 3-8 κομμάτια</li> <li>■ περισσότερα από 8 κομμάτια.</li> </ul> <p>3. Να φτιάχνει κατασκευές με τουβλάκια:</p>	<p>Οι στόχοι από 1- 4 αποτελούν ταυτόχρονα και δραστηριότητες.</p>



	<ul style="list-style-type: none"> <li>■ με ένα απτό υπόδειγμα</li> <li>■ με υπόδειγμα σε κάρτα.</li> </ul> <p>4. Να φτιάχνει κατασκευές τρισδιάστατες.</p>	
<b>Προσαρμογή στην ρουτίνα του σχολείου</b>	<p>1. Να τακτοποιεί τα προσωπικά του είδη σε συγκεκριμένη θέση όταν έρχεται στο σχολείο.</p> <p>2. Να κάθεται στην καρέκλα μόνος του.</p> <p>3. Να παραμένει καθισμένος σε όλη τη διάρκεια μιας δραστηριότητας.</p> <p>4. Να μπαίνει στην γραμμή ή στην τάξη μετά από εντολή του εκπαιδευτικού.</p> <p>5. Να περιμένει την σειρά του στις ομαδικές δραστηριότητες.</p> <p>6. Να πηγαίνει για διάλειμμα και να επιστρέφει στην τάξη σύμφωνα με οπτική ή ακουστική υπενθύμιση.</p>	<p>Ο μαθητής εκπαιδεύεται να ακολουθεί καθημερινές ρουτίνες στο χώρο του σχολείου, όπως να τακτοποιεί τα προσωπικά του είδη σε συγκεκριμένες θέσεις σύμφωνα με οπτικές νύξεις που έχουν τοποθετηθεί στις αντίστοιχες θέσεις.</p> <p>Ανάλογα χρησιμοποιούνται οπτικές νύξεις για να μάθει ο μαθητής τις υπόλοιπες ρουτίνες που αφορούν την τάξη και το σχολείο γενικότερα.</p> <p>Οι οπτικές νύξεις μπορεί να είναι φωτογραφίες, σύμβολα ή γραπτές οδηγίες, που δείχνουν τη σειρά των ενεργειών τις οποίες πρέπει να ακολουθήσει ο μαθητής.</p> <p>Ένας άλλος τρόπος εκπαίδευσης στις καθημερινές ρουτίνες του σχολείου είναι οι κοινωνικές ιστορίες, όπως περιγράφονται στη διδακτική μεθοδολογία.</p>
<b>Ακολουθία Οπτικών Οδηγιών</b>	<p>1. Να κάνει δραστηριότητες που αποτελούνται από ένα κομμάτι.</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός φτιάχνει δραστηριότητες που αποτελούνται μόνο από ένα κομμάτι. Αυτές είναι οι πιο σύντομες δραστηριότητες και είναι κατάλληλες για τους μαθητές που δεν έχουν ρουτίνες εργασίας και έχουν μεγάλη διάσπαση προσοχής.</p>

	<p>2. Να ακολουθεί τις εικόνες για την εκτέλεση μιας δραστηριότητας.</p> <p>3. Να ακολουθεί εικόνες που δείχνουν διαδοχικά τα στάδια μιας δραστηριότητας.</p> <p>4. Να ακολουθεί ένα συνδυασμό εικόνων και λέξεων ως οδηγίες για την εκτέλεση μιας δραστηριότητας.</p> <p>5. Να χρησιμοποιεί λεξικό εικόνων.</p> <p>6. Να χρησιμοποιεί γραπτές οδηγίες.</p> <p>7. Να χρησιμοποιεί ολοκληρωμένες δραστηριότητες ως πρότυπα.</p>	<p>2.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή πλαστικοποιημένες κάρτες με τα μέλη του σώματος ενός παιδιού. Ζητά από το μαθητή να τις τοποθετήσει στη σωστή τους θέση ώστε να σχηματίσει την εικόνα του παιδιού, δείχνοντάς του μια κάρτα με το τελικό προϊόν, την ολοκληρωμένη εικόνα του σώματος.</p> <p>3.1. - 6.1. Ο εκπαιδευτικός φωτογραφίζει την εκτέλεση μιας δραστηριότητας βήμα – βήμα (π.χ. τακτοποίηση του χώρου παιχνιδιού). Δημιουργεί ένα άλμπουμ με τις φωτογραφίες αυτές και εκπαιδεύει το μαθητή να εκτελεί τη δραστηριότητα ακολουθώντας τη σειρά των φωτογραφιών. Εναλλακτικά, αντί για φωτογραφίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν εικόνες, σύμβολα, λέξεις, γραπτές οδηγίες ή ο συνδυασμός τους.</p> <p>7.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή ένα ολοκληρωμένο κολάζ (π.χ. ένα σπίτι) και του ζητά να φτιάξει ένα ίδιο.</p>
<p><b>Χρήση εξατομικευμένου ημερήσιου προγράμματος</b></p>	<p>1. Να διακρίνει το δικό του πρόγραμμα από τα προγράμματα των άλλων.</p> <p>2. Να ελέγχει το πρόγραμμα τη σωστή χρονική στιγμή.</p> <p>3. Να ελέγχει το</p>	<p>Οι στόχοι 1-8 αναλύονται στο κεφάλαιο της Διδακτικής Μεθοδολογίας.</p>

	<p>πρόγραμμα του μετά από παρακίνηση του εκπαιδευτικού (οπτική ή λεκτική).</p> <p>4. Να ακολουθεί την σειρά δύο δραστηριοτήτων.</p> <p>5. Να ακολουθεί την σειρά των δραστηριοτήτων (4+) στο πρόγραμμα.</p> <p>6. Να τοποθετεί την κάρτα μετάβασης στη σωστή θέση στον ενδεδειγμένο χώρο.</p> <p>7. Να κατανοεί την σημασία των οπτικών ενδείξεων (αντικείμενα, φωτογραφίες, σύμβολα, λέξεις) στο πρόγραμμα του.</p> <p>8. Να παραμένει στον κατάλληλο χώρο μέχρι την ώρα μετάβασης στην επόμενη δραστηριότητα.</p>	
<p><b>Χρήση εξατομικευμένου συστήματος εργασίας</b></p>	<p>1. Να γνωρίζει πόσες και ποιες δραστηριότητες πρέπει να ολοκληρώσει.</p> <p>2. Να ολοκληρώνει μόνος του μία δραστηριότητα κάθε φορά.</p> <p>3. Να ολοκληρώνει μόνος του πολλές δραστηριότητες χωρίς βοήθεια.</p>	<p>Οι στόχοι 1-8 αναλύονται στο κεφάλαιο της Διδακτικής Μεθοδολογίας</p>

	<p>4. Να ολοκληρώνει μόνος του τις δραστηριότητες με τυχαία σειρά.</p> <p>5. Να ακολουθεί μία συγκεκριμένη σειρά στην ολοκλήρωση των δραστηριοτήτων με βάση οπτικές ενδείξεις (χρώματα, σχήματα, λέξεις, αριθμοί).</p> <p>6. Να τοποθετεί τις ολοκληρωμένες δραστηριότητες στην περιοχή του «τέλους».</p> <p>7. Να παίρνει τα υλικά της δραστηριότητας από το ράφι ή το συρτάρι σύμφωνα με τις οπτικές οδηγίες στο σύστημα εργασίας.</p> <p>8. Να χρησιμοποιεί την οπτική ένδειξη για την μετάβαση στην επόμενη δραστηριότητα.</p>	
<p><b><i>Μίμηση αδρών σωματικών κινήσεων του εκπαιδευτικού ή των συνομηλίκων</i></b></p>	<p>1. Να μιμείται απλές αδρές σωματικές κινήσεις με τα χέρια όταν του το ζητήσει ο εκπαιδευτικός.</p> <p>2. Να μιμείται αδρές σωματικές κινήσεις με τα πόδια όταν του το ζητήσει ο εκπαιδευτικός.</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός κάθεται απέναντι από τον μαθητή και αφού βεβαιωθεί ότι ο μαθητής τον προσέχει εκτελεί κινήσεις με τα χέρια όπως: παλαμάκια, ρυθμικό χτύπημα του τραπεζιού, σήκωμα των χεριών ψηλά, νεύμα χαιρετισμού, ζητώντας συγχρόνως από τον μαθητή να κάνει το ίδιο.</p> <p>2.1. Ο εκπαιδευτικός κάθεται ή στέκεται όρθιος απέναντι από τον μαθητή και αφού βεβαιωθεί ότι ο μαθητής τον προσέχει εκτελεί κινήσεις με τα πόδια του όπως: ρυθμικό χτύπημα των ποδιών (πάνω-κάτω), ανύψωση και των δύο ποδιών, λύγισμα του ενός ποδιού από το γόνατο, πήδημα με το ένα πόδι,</p>

	<p>3. Να μιμείται αδρές σωματικές κινήσεις με το κεφάλι όταν του το ζητήσει ο εκπαιδευτικός.</p> <p>4. Να μιμείται δύο ή τρεις διαδοχικές αδρές σωματικές κινήσεις με τα χέρια, με τα πόδια ή με το κεφάλι όταν ο εκπαιδευτικός του το ζητήσει.</p> <p>5. Να μιμείται αυθόρμητα τις αδρές σωματικές κινήσεις των χεριών, των ποδιών και του κεφαλιού του εκπαιδευτικού.</p> <p>6. Να μιμείται αυθόρμητα τις αδρές σωματικές κινήσεις συνομηλίκων κατά τη διάρκεια ομαδικής δραστηριότητας.</p> <p>7. Να μιμείται αδρές σωματικές κινήσεις τις οποίες έχει παρατηρήσει νωρίτερα (καθυστερημένη μίμηση).</p>	<p>πήδημα με τα δύο πόδια, βάδισμα επί τόπου, ζητώντας συγχρόνως από τον μαθητή να κάνει το ίδιο.</p> <p>3.1. Ο εκπαιδευτικός κάθεται απέναντι από τον μαθητή και αφού βεβαιωθεί ότι ο μαθητής τον προσέχει, εκτελεί κινήσεις με το κεφάλι όπως: κουνάει το κεφάλι καταφατικά, κουνάει το κεφάλι για να δηλώσει άρνηση, κουνάει το κεφάλι από τον ένα ώμο στον άλλο, ζητώντας συγχρόνως από τον μαθητή να κάνει το ίδιο.</p> <p>4.1. Ο εκπαιδευτικός κάθεται απέναντι από τον μαθητή και αφού βεβαιωθεί ότι ο μαθητής τον προσέχει, εκτελεί δύο ή τρεις διαδοχικές κινήσεις με τα χέρια, με τα πόδια και με το κεφάλι (Βλ. Ενδ. δραστηριότητες 1.1,2.1,3.1,) ζητώντας συγχρόνως από τον μαθητή να κάνει το ίδιο.</p> <p>5.1-6.1. Ο μαθητής μιμείται διάφορες κινήσεις με τα χέρια, με τα πόδια και με το κεφάλι, χωρίς λεκτική εντολή από τον εκπαιδευτικό, στα πλαίσια ελεύθερης ατομικής ή ομαδικής δραστηριότητας, όπως κάποιο βιωματικό παραμύθι, ή ένα τραγούδι που περιλαμβάνει μίμηση.</p> <p>7.1. Ο εκπαιδευτικός ζητάει από τον μαθητή να αναπαραστήσει τις κινήσεις που παρατήρησε να εκτελεί ο ίδιος ή κάποιο άλλο πρότυπο νωρίτερα, στα πλαίσια κάποιας δραστηριότητας, όπως: δείξε μου πώς έκανε το λιοντάρι όταν είδε το ποντίκι ή δείξε μου πώς σκούπιζε η Σταχτοπούτα το πάτωμα.</p>
--	--	--

<p><b>Μίμηση λεπτών σωματικών κινήσεων του εκπαιδευτι- κού ή των συνομηλίκων</b></p>	<p>1. Να μιμείται λεπτές κινήσεις όταν του το ζητήσει ο εκπαιδευτικός.</p> <p>2. Να μιμείται λεπτές κινήσεις του εκπαιδευτικού αυθόρμητα.</p> <p>3. Να μιμείται λεπτές κινήσεις των συνομηλίκων του αυθόρμητα κατά τη διάρκεια ομαδικής δραστηριότητας.</p> <p>4. Να μιμείται λεπτές σωματικές κινήσεις τις οποίες έχει παρατηρήσει νωρίτερα (καθυστερημένη μίμηση).</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός κάθεται μπροστά στο μαθητή και αφού βεβαιωθεί ότι ο μαθητής τον προσέχει εκτελεί λεπτές κινήσεις όπως: χτύπημα του τραπέζιου με ένα δάχτυλο ή με δύο δάχτυλα, κίνηση του δείκτη πάνω στο τραπέζι, ανοιγοκλείσιμο των δαχτύλων, ένωση των δεικτών των δύο χεριών του, δείξη των διαφόρων μερών του σώματός του με το δείκτη, ζητώντας συγχρόνως από τον μαθητή να κάνει το ίδιο.</p> <p>2.1.-3.1. Ο μαθητής μιμείται λεπτές κινήσεις με τα χέρια, χωρίς λεκτική εντολή από τον εκπαιδευτικό, στα πλαίσια ελεύθερης ατομικής ή ομαδικής δραστηριότητας, όπως κάποιο βιωματικό παραμύθι, ή ένα τραγούδι που περιλαμβάνει μίμηση.</p> <p>4.1. Ο εκπαιδευτικός ζητάει από τον μαθητή να αναπαραστήσει τις κινήσεις που παρατήρησε νωρίτερα να εκτελεί ο ίδιος ή κάποιο άλλο πρότυπο στα πλαίσια κάποιας ομαδικής δραστηριότητας, (παραμύθι ή τραγούδι) όπως: δείξε μου πώς ανέβαινε η αράχνη στον τοίχο, δείξε μου πώς περπατούσε το μυρμήγκι, δείξε μου πώς σέρνονταν το σκουλήκι.</p>
<p><b>Μίμηση κινήσεων με τη χρήση αντικειμένων</b></p>	<p>1. Να μιμείται απλές πράξεις με αντικείμενα καθημερινής χρήσης όταν του το ζητήσει ο εκπαιδευτικός.</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός κάθεται στο τραπέζι, απέναντι από τον μαθητή και του παρουσιάζει ζευγάρια από αντικείμενα που πρόκειται να χρησιμοποιήσουν (ένα για τον ίδιο και ένα για το μαθητή). Αφού βεβαιωθεί ότι ο μαθητής τον προσέχει εκτελεί πράξεις χρησιμοποιώντας τα αντικείμενα όπως: βάζει ένα κύβο σε ένα κουβαδάκι, χτυπάει ένα κουδούνι, σπρώχνει ένα αυτοκινητάκι, κουνάει μία σημαία, βάζει ένα καπέλο, σκουπίζει το στόμα του, βάζει ένα μολύβι στη μολυβοθήκη, ζητώντας συγχρόνως από τον μαθητή</p>

	<p>2. Να μιμείται απλές πράξεις με αντικείμενα καθημερινής χρήσης χρησιμοποιώντας μία κούκλα όταν του το ζητήσει ο εκπαιδευτικός.</p> <p>3. Να μιμείται δύο ή τρεις πράξεις με αντικείμενα όταν του το ζητήσει ο εκπαιδευτικός.</p> <p>4. Να μιμείται κινήσεις του εκπαιδευτικού με αντικείμενα αυθόρμητα.</p> <p>5. Να μιμείται κινήσεις συμμαθητών του με αντικείμενα αυθόρμητα κατά τη διάρκεια ατομικών ή ομαδικών δραστηριοτήτων.</p> <p>6. Να μιμείται κινήσεις με αντικείμενα που έχει παρατηρήσει κάποιος ώρες πριν (καθυστερημένη μίμηση).</p>	<p>να κάνει το ίδιο.</p> <p>2.1. Ο εκπαιδευτικός κάθεται στο τραπέζι, απέναντι από τον μαθητή και του παρουσιάζει ζευγάρια από όμοια αντικείμενα, ένα για τον ίδιο και ένα για τον μαθητή. Αφού βεβαιωθεί ότι ο μαθητής τον προσέχει εκτελεί διαφορετικές ενέργειες, όπως: βάζει το μπιμπερό στο στόμα της κούκλας, χτενίζει την κούκλα, φιλάει την κούκλα, ταΐζει την κούκλα με το κουτάλι, της δίνει να πιει με το ποτήρι. Συγχρόνως ζητά από τον μαθητή να κάνει το ίδιο με την δική του κούκλα.</p> <p>3.1. Ο εκπαιδευτικός κάθεται απέναντι από τον μαθητή και αφού βεβαιωθεί ότι ο μαθητής τον προσέχει εκτελεί δύο ή τρεις διαδοχικές πράξεις με αντικείμενα (βλ. Ενδ. Δραστηριότητες 1.1 και 2.1), ζητώντας συγχρόνως από τον μαθητή να κάνει το ίδιο.</p> <p>4.1-5.1. Ο μαθητής μιμείται κινήσεις του εκπαιδευτικού ή των συμμαθητών του με αντικείμενα, χωρίς να του το ζητήσει ο εκπαιδευτικός στα πλαίσια ατομικών ή ομαδικών δραστηριοτήτων, όπως: ένα βιωματικό παραμύθι, ένα παιχνίδι μίμησης ή ένα τραγούδι.</p> <p>6.1. Ο μαθητής μιμείται πράξεις με αντικείμενα που παρατήρησε να εκτελεί νωρίτερα κάποιος που λειτουργούσε ως πρότυπο. Η μίμηση γίνεται μετά από λεκτική εντολή του εκπαιδευτικού, στα πλαίσια μιας δραστηριότητας όπως παραμύθι ή τραγούδι: (κούνημα σημαίας, τάισμα μωρού).</p>
<b>Λεκτική</b>	1. Να μιμηθεί κινήσεις	1.1. Ο εκπαιδευτικός κάθεται απέναντι

<p><b>μίμηση:</b> <b>Μίμηση</b> <b>κινήσεων του</b> <b>στόματος και</b> <b>επανάληψη</b> <b>ήχων ή</b> <b>λέξεων</b></p>	<p>με το στόμα και τη γλώσσα όταν του το ζητήσει ο εκπαιδευτικός.</p> <p>2. Να μιμείται ήχους που παράγει ο εκπαιδευτικός με το στόμα.</p> <p>3. Να επαναλαμβάνει την αρχική συλλαβή μιας λέξης που ακούει όταν του το ζητήσει ο εκπαιδευτικός.</p> <p>4. Να επαναλαμβάνει ολόκληρη τη λέξη όταν του το ζητήσει ο εκπαιδευτικός.</p>	<p>από τον μαθητή και αφού βεβαιωθεί ότι ο μαθητής τον κοιτάζει στο πρόσωπο εκτελεί κινήσεις με το στόμα του όπως: ανοίγει το στόμα του, βγάζει τη γλώσσα έξω από το στόμα, σφίγγει τα χίλια, δείχνει τα δόντια, φυσάει, χαμογελάει, ρουφάει τα μάγουλα μέσα, στέλνει φιλί, κουνάει τη γλώσσα αριστερά-δεξιά, έξω από το στόμα. Συγχρόνως ζητά από τον μαθητή να κάνει το ίδιο.</p> <p>2.1. Ο εκπαιδευτικός κάθεται απέναντι από τον μαθητή και αφού βεβαιωθεί ότι ο μαθητής τον προσέχει, του ζητάει να μιμηθεί ήχους όπως: α, μα, μπα, να, ντα... λαμβάνοντας υπόψη το εύρος και το συνδυασμό των συλλαβών που αυθόρμητα παράγει ο μαθητής.</p> <p>3.1. Ο εκπαιδευτικός κάθεται απέναντι από τον μαθητή και αφού βεβαιωθεί ότι ο μαθητής τον προσέχει του λέει απλές λέξεις και συγχρόνως του παρουσιάζει το σχετικό αντικείμενο ή την εικόνα του αντικειμένου. Περιμένει από τον μαθητή να επαναλάβει την αρχική συλλαβή: π.χ. μπα για τις λέξεις μπάλα, μπαμπά, νε για την λέξη νερό παι για την λέξη παιχνίδι, λαμβάνοντας υπόψη το εύρος και το συνδυασμό των συλλαβών που αυθόρμητα παράγει ο μαθητής. Σε πρώτη φάση είναι προτιμότερο ο εκπαιδευτικός να ξεκινήσει από ιδιαίτερα επιθυμητά προς τον μαθητή αντικείμενα, το όνομα των οποίων πρέπει να επαναλάβει προκειμένου να έχει πρόσβαση σε αυτά.</p> <p>4.1. Ο εκπαιδευτικός κάθεται απέναντι από τον μαθητή και αφού βεβαιωθεί ότι ο μαθητής τον προσέχει, του λέει απλές λέξεις, παρουσιάζοντας συγχρόνως και το σχετικό αντικείμενο ή την εικόνα του αντικειμένου, όπως: μπάλα, μπαλόνι, βιβλίο, κούκλα, παζλ, μπλούζα, καπέλο, παντελόνι, σαπούνι, μολύβι, παιχνίδι, περιμένοντας από τον μαθητή να τις επαναλάβει. Σε πρώτη φάση είναι προτιμότερο να ξεκινήσει από ιδιαίτερα επιθυμητά προς</p>
--	--	---



	<p>5. Να επαναλαμβάνει φράσεις 2-3 λέξεων όταν του το ζητήσει ο εκπαιδευτικός.</p> <p>6. Να επαναλαμβάνει φράσεις 4-6 λέξεων όταν του το ζητήσει ο εκπαιδευτικός.</p> <p>7. Να επαναλαμβάνει μία σειρά 2-7 αριθμών όταν ο εκπαιδευτικός του το ζητήσει.</p> <p>8. Να επαναλαμβάνει λέξεις ή φράσεις, μιμούμενος την προσωδία της φωνής του εκπαιδευτικού.</p> <p>9. Να επαναλαμβάνει αυθόρμητα λέξεις.</p> <p>10. Να επαναλαμβάνει αυθόρμητα φράσεις.</p>	<p>τον μαθητή αντικείμενα, το όνομα των οποίων πρέπει να επαναλάβει προκειμένου να έχει πρόσβαση σε αυτά.</p> <p>5.1. Ο εκπαιδευτικός λέει μια απλή πρόταση 2-3 λέξεων, παρουσιάζοντας στον μαθητή κάποιο αντικείμενο ή εικόνα αντικειμένου που σηματοδοτεί το νόημα της πρότασης: «Θέλω νερό» (ποτήρι με νερό ή σχετική φωτογραφία), ή θέλω να παίξω (παιχνίδι ή σχετική φωτογραφία). Ζητά από τον μαθητή να επαναλάβει την φράση.</p> <p>6.1. Ο εκπαιδευτικός λέει μια πρόταση 4-6 λέξεων παρουσιάζοντας στον μαθητή κάποιο αντικείμενο ή εικόνα αντικειμένου που σηματοδοτεί το νόημα της πρότασης: «Θέλω να πάω βόλτα» (παλτό ή σχετική φωτογραφία), ή «Θέλω να παίξω με την κούκλα» (κούκλα ή σχετική φωτογραφία). Ζητά από τον μαθητή να επαναλάβει την φράση.</p> <p>7.1. Ο μαθητής επαναλαμβάνει μία σειρά από 2-7 αριθμούς π.χ. το νούμερο του τηλεφώνου του όταν του το ζητήσει ο εκπαιδευτικός.</p> <p>8.1. Ο μαθητής μιμείται τον τόνο, την ένταση, την ταχύτητα εκφοράς λέξης ή φράσης του εκπαιδευτικού.</p> <p>9.1. Ο μαθητής επαναλαμβάνει τουλάχιστον 20 λέξεις αυθόρμητα, χωρίς ο εκπαιδευτικός να είναι δίπλα του και να του το ζητήσει.</p> <p>10.1. Ο μαθητής επαναλαμβάνει τουλάχιστον τρεις φορές την ημέρα φράσεις 2-6 λέξεων αυθόρμητα, χωρίς ο εκπαιδευτικός να είναι δίπλα του και να του το ζητήσει.</p>
<b>Μίμηση σχεδίων με συναρμολο-</b>	<p>1. Να μιμείται σχέδιο με 2-5 τουβλάκια, του ίδιου χρώματος και</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός κάθεται στο τραπέζι απέναντι από τον μαθητή και του παρουσιάζει δύο σετ, από 2-5</p>

<p><b>γούμενα παιγνίδια</b></p>	<p>μεγέθους.</p> <p>2. Να μιμείται σχέδιο με 2-5 τουβλάκια διαφορετικών χρωμάτων και μεγεθών.</p> <p>3. Να μιμείται σχέδιο με 6 και περισσότερα τουβλάκια ίδιων ή διαφορετικών χρωμάτων και μεγεθών.</p> <p>4. Να μιμείται σχέδια με άλλα συναρμολογούμενα παιχνίδια (duplos, lego, bristle blocks).</p>	<p>τουβλάκια ίδιου χρώματος και μεγέθους. Στη συνέχεια φτιάχνει ένα σχέδιο και ζητά από τον μαθητή να τον μιμηθεί φτιάχνοντας το ίδιο, δηλαδή, τοποθετώντας τα τουβλάκια του με τον ίδιο προσανατολισμό το ένα σε σχέση με το άλλο.</p> <p>2.1. Ο εκπαιδευτικός κάθεται στο τραπέζι απέναντι από τον μαθητή και του παρουσιάζει δύο σετ από 2-5 τουβλάκια αντίστοιχων χρωμάτων και μεγεθών. Ο μαθητής καλείται να μιμηθεί το σχέδιο του εκπαιδευτικού, τοποθετώντας τα τουβλάκια του με τον ίδιο προσανατολισμό και χρησιμοποιώντας τα αντίστοιχα χρώματα και μεγέθη.</p> <p>3.1.-4.1. Με τον ίδιο τρόπο ο μαθητής μιμείται σχέδιο με 6 και περισσότερα τουβλάκια, ή με άλλα συναρμολογούμενα παιχνίδια.</p>
<p><b>Μίμηση κινήσεων με αντικείμενα και ταυτόχρονη παραγωγή ήχων</b></p>	<p>1. Να μιμείται συγχρόνως κινήσεις με αντικείμενα και σχετικούς ήχους όταν ο εκπαιδευτικός του το ζητήσει.</p> <p>2. Να μιμείται πράξεις του εκπαιδευτικού ή των συμμαθητών του με αντικείμενα, συγχρόνως με</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός κάθεται στο τραπέζι απέναντι από τον μαθητή και του παρουσιάζει ζευγάρια από όμοια αντικείμενα στο τραπέζι. Στη συνέχεια εκτελεί μια πράξη με ένα αντικείμενο ενώ συγχρόνως παράγει σχετικό ήχο, όπως: κυλάει ένα αυτοκινητάκι και λέει «βζζζ» ή κάνει ένα παιγνίδι - βάτραχο να πηδάει και συγχρόνως να φωνάζει «κουαξ – κουάξ». Ζητά από τον μαθητή να μιμηθεί την ενέργεια και να παράγει τον σχετικό ήχο ταυτόχρονα.</p> <p>2.1. Ο μαθητής μιμείται αυθόρμητα τον εκπαιδευτικό ενώ αυτός εκτελεί πράξεις με αντικείμενα και συγχρόνως παράγει σχετικούς ήχους κατά τη διάρκεια ατομικής ή ομαδικής δραστηριότητας,</p>

	<p>σχετικούς ήχους, αυθόρμητα.</p> <p>3. Να μιμείται πράξεις και ήχους που παρατήρησε νωρίτερα (καθυστερημένη μίμηση).</p>	<p>(παραμύθι ή τραγούδι), χωρίς προηγουμένως να του το ζητήσει ο εκπαιδευτικός.</p> <p>3.1. Ο εκπαιδευτικός, ζητάει από το μαθητή να του δείξει με ένα παιχνίδι πώς έκανε (κίνηση και ήχο), π.χ. το βατραχάκι στο παραμύθι που τους διάβασε νωρίτερα.</p>
--	--	---

**ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ  
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ**

<p align="center"><b>Άξονες γνωστικού περιεχομένου</b></p>	<p align="center"><b>Γενικοί στόχοι (γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις και αξίες)</b></p>	<p align="center"><b>Ενδεικτικές Θεμελιώδεις Έννοιες Διαθεματικής Προσέγγισης</b></p>
<p><b>Γραπτός λόγος- Ανάγνωση</b></p> <p>Φωνημική επίγνωση</p> <p>Οπτικό λεξιλόγιο</p> <p>Πρώτη Ανάγνωση</p> <p>Δομή συλλαβής, λέξης, πρότασης</p> <p>Είδη ανάγνωσης</p> <p>Είδη κειμένων</p>	<p><b>Στο μαθητή πρέπει να δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε:</b></p> <p>Να κατανοεί ότι οι φωτογραφίες- εικόνες είναι αναπαράσταση της πραγματικότητας και ο γραπτός λόγος είναι αναπαράσταση της "γλώσσας".</p> <p>Να αναγνωρίζει τη διαφορά ανάμεσα στην εικόνα ενός αντικειμένου και τη γραπτή απόδοσή του με λέξη ή σύμβολο.</p> <p>Να αντιλαμβάνεται τη στενή σχέση ακρόασης, ομιλίας, ανάγνωσης, γραφής.</p> <p>Να αναπτύσσει φωνημική επίγνωση (π.χ. διακρίνει ήχους, εντοπίζει τη διαδοχή των φωνημάτων, συμπλέκει φωνήματα κ.λ.π.).</p> <p>Να αντιστοιχεί τους φθόγγους της γλώσσας με συγκεκριμένα γράμματα ή να διαβάζει με σύμβολα.</p> <p>Να κατακτά το βασικό μηχανισμό της ανάγνωσης που στηρίζεται στη σχέση φθόγγων-γραμμάτων ή να αποκτά ένα οπτικό λεξιλόγιο (περίπου 50 λέξεων ή συμβόλων) που περιλαμβάνει ουσιαστικά, ρήματα, επίθετα και επιρρήματα.</p> <p>Να διαβάζει και να κατανοεί μικρά</p>	<p>Δομή Σύστημα Επικοινωνία Ομοιότητα- διαφορά Αλληλεπίδραση</p>

	<p>λεκτικά σύνολα (π.χ. προτάσεις δύο λέξεων) ή να αναγνωρίζει οπτικά και να κατανοεί φράσεις με σύμβολα.</p> <p>Να διαβάζει και να κατανοεί μικρό κείμενο με λέξεις ή σύμβολα, για να αντλήσει πληροφορίες ή να εκτελέσει ορισμένες ενέργειες.</p> <p>Να κατανοεί και να αποδίδει το περιεχόμενο ενός κειμένου ή μιας ιστορίας που άκουσε ή διάβασε.</p> <p>Να κατανοεί διάφορους τύπους κειμένων (έμμετρα, πεζά, έντυπα, χειρόγραφα, παραμύθια, αφηγήσεις κ.λ.π.).</p> <p>Να συμπεραίνει το περιεχόμενο ενός βιβλίου από τις εξωτερικές ενδείξεις (εξώφυλλο, εικόνες κ.λ.π.).</p> <p>Να αναπτύσσει ενδιαφέρον για το διάβασμα και να επιλέγει βιβλία από τη "βιβλιοθήκη" της τάξης.</p> <p>Να χρησιμοποιεί την αναγνωστική του δεξιότητα ως γενική δεξιότητα μάθησης, αξιοποιώντας την στα άλλα μαθήματα και στην έκφραση προσωπικών αναγκών.</p>	
<p><b>Γραπτός Λόγος- Γραφή και παραγωγή γραπτού λόγου</b></p> <p>Πρώτη Γραφή</p> <p>Αντιγραφή, γραφή, τονισμός, στίξη</p> <p>Στάδια γραψίματος</p> <p>Απλή δομή κειμένου</p> <p>Στοιχειώδεις</p>	<p>Να κατανοεί ότι με το γραπτό λόγο μπορεί να μεταφέρει μηνύματα δηλ. να επικοινωνήσει.</p> <p>Να χρησιμοποιεί εικόνες, σύμβολα ή λέξεις για να επικοινωνεί και να μεταφέρει μηνύματα.</p> <p>Να αντιγράφει λέξεις ή σύμβολα (μεμονωμένα ή που σχηματίζουν κείμενο) και εξυπηρετούν λειτουργικές ανάγκες ή ανταποκρίνονται στα ενδιαφέροντά του.</p> <p>Να ενθαρρύνεται να γράφει όπως μπορεί (χρησιμοποιώντας εναλλακτικά αυτοκόλλητα ή μαγνητικά</p>	<p>Δομή Σύστημα- Οργάνωση Επικοινωνία Ομοιότητα- διαφορά</p>

<p>γλωσσικές πράξεις</p> <p>Είδη λόγου, τύποι κειμένων</p> <p>Περίληψη</p> <p>Χρονολογική αφήγηση</p>	<p>γράμματα ή Η.Υ. ή σύμβολα).</p> <p>Να γράφει το όνομά του στις εργασίες του με κεφαλαία ή και πεζά γράμματα.</p> <p>Να γράφει ολιγοσύλλαβες οικείες λέξεις (και σταδιακά πολυσύλλαβες) που αναγνωρίζει οπτικά (χωρίς να διακρίνει συγκεκριμένα γράμματα) ή σύμβολα που αντιστοιχούν στις λέξεις αυτές.</p> <p>Να γράφει τα αντίστοιχα γράμματα των φθόγγων που ακούει κεφαλαία και πεζά ελέγχοντας το μέγεθος, το σχήμα και τον προσανατολισμό τους, ώστε να σχηματίζει λέξεις.</p> <p>Να γράφει συνδυασμούς γραμμάτων για να παραστήσει φωνές, λέξεις, φράσεις.</p> <p>Να γράφει στη σωστή σειρά από τα αριστερά προς τα δεξιά τις λέξεις ή τα σύμβολα μιας φράσης που ακούει ή που θέλει να γράψει από μόνος του.</p> <p>Να γράφει μικρά λεκτικά σύνολα με περιεχόμενο που τον ενδιαφέρει χρησιμοποιώντας τελείες και ερωτηματικό.</p> <p>Να συνειδητοποιεί ότι θα γράψει με διαφορετικό τρόπο ανάλογα με το στόχο και το δέκτη του γραπτού (τον ίδιο, το δάσκαλο, την παρέα, τους γονείς κ.τ.λ.).</p> <p>Να γράφει μικρές φράσεις με τις κατάλληλες λέξεις για να επικοινωνήσει σωστά.</p> <p>Να αποδίδει περιληπτικά ένα κείμενο, απαντώντας γραπτά σε ερωτήσεις που αφορούν στα κυριότερα σημεία του.</p> <p>Να γράφει με χρονολογική σειρά γεγονότα που βίωσε με λέξεις ή</p>	
---	--	--

	σύμβολα.	
<p>Λογοτεχνία</p> <p>Βιωματικός λόγος</p> <p>Απλά γλωσσικά μέσα των λογοτεχνημάτων</p>	<p>Να έρχεται σε επαφή και να κατανοεί μικρά λογοτεχνικά κείμενα (μικρές ιστορίες, παραμύθια, διηγήματα) που εξελίσσονται σε οικείο περιβάλλον (π.χ. σχολείο, σπίτι, οικογένεια).</p> <p>Να έρχεται σε επαφή και να εξοικειώνεται με ποιήματα ή μικρά κείμενα που έχουν ρίμα και περιεχόμενο που άπτεται των εμπειριών του.</p> <p>Να έρχεται σε επαφή και να κατανοεί τη δομή απλών ιστοριών, παραμυθιών κ.λ.π.</p> <p>Να εξοικειώνεται με τη χρονολογική ακολουθία των ιστοριών.</p> <p>Να κατανοεί τη διαφορά μεταξύ λογοτεχνικών κειμένων που αναφέρονται στην πραγματικότητα ή στη φαντασία.</p> <p>Να εξοικειώνεται με τη σχετική ορολογία των παραμυθιών.</p> <p>Να έρχεται σε επαφή και να κατανοεί ότι διαφορετικά είδη γραπτού λόγου (με ρεαλιστικό περιεχόμενο) μπορεί να πραγματεύονται το ίδιο θέμα.</p> <p>Να έρχεται σε επαφή με ορισμένα λαϊκά παραμύθια, παραδόσεις, παροιμίες και αινίγματα.</p>	<p>Δομή</p> <p>Αλληλεπίδραση</p>

<p>Λεξιλόγιο Θεματικά, σημασιολογικά, ετυμολογικά πεδία Πολυσημία</p>	<p>Να εμπλουτίζει σταδιακά το λεξιλόγιό του (λέξεων ή συμβόλων) με βασικούς όρους διαφορετικών θεματικών περιοχών.</p> <p>Να αποσαφηνίζει τις έννοιες των λέξεων.</p> <p>Να εμπλουτίζει το λεξιλόγιο του (με λέξεις, εικόνες ή σύμβολα) με βάση τις άμεσες προσωπικές του εμπειρίες της καθημερινής ζωής.</p> <p>Να κατανοεί την έννοια των λέξεων σε σύνδεση με τα πράγματα και τα συμφραζόμενα.</p>	<p>Δομή Σύστημα Ομοιότητα- διαφορά</p>
<p><b>Γραμματική</b>  Προτασιακή δομή  Πυρηνική πρόταση  Στίξη  Τονισμός  Τα κύρια μέρη του λόγου</p>	<p>Να βάζει στη σωστή σειρά λέξεις ώστε να δημιουργήσει μια πρόταση, φράση με νόημα.</p> <p>Να αναγνωρίζει τα συστατικά μιας πρότασης.</p> <p>Να σχηματίζει προτάσεις του τύπου: P, Υ-P, Υ-P-A, Υ-P-K.</p> <p>Να αναγνωρίζει βασικά σημεία στίξης (τελεία, κόμμα, ερωτηματικό).</p> <p>Να γνωρίζει και να χρησιμοποιεί τον ενικό και τον πληθυντικό αριθμό των ουσιαστικών.</p> <p>Να γράφει ορθογραφημένα τα άρθρα κυρίως στην ονομαστική ενικού και πληθυντικού.</p> <p>Να γράφει ορθογραφημένα καταλήξεις ουσιαστικών και επιθέτων κυρίως στην ονομαστική ενικού και πληθυντικού.</p> <p>Να τονίζει ορθά τις λέξεις (γραπτά).</p>	<p>Δομή Σύστημα Ομοιότητα- διαφορά</p>
<p><b>Διαχείριση της πληροφορίας</b></p>	<p>Να εντοπίζει τις πληροφορίες που θέλει και να τις αξιοποιεί.</p> <p>Να χρησιμοποιεί στοιχειωδώς Η/Υ για να επεξεργαστεί κείμενο απλής εργασίας.</p>	<p>Πληροφορία Επικοινωνία</p>



## ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ

### Εισαγωγή

Σύμφωνα με το γενικό σκοπό της διδασκαλίας του μαθήματος της Γλώσσας, όπως αναφέρεται στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών της Γενικής Αγωγής, ο μαθητής επιδιώκεται να μάθει να χειρίζεται όσο το δυνατόν καλύτερα την ελληνική γλώσσα, ώστε να συμμετέχει ενεργά στο σχολείο και στην ευρύτερη κοινωνία. Ειδικότερα, οι επιμέρους στόχοι αφορούν στην πρόσληψη, στην έκφραση, στην ανάγνωση, στη γραφή, ώστε σταδιακά ο μαθητής να οδηγηθεί στην κοινωνική εγγραμματοσύνη. Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στο Α.Π.Σ. της Γενικής Αγωγής συνδέεται άμεσα με την επικοινωνία, δεδομένου ότι στηρίζεται στην επικοινωνιακή προσέγγιση (ΦΕΚ 1366, τ.Β' 18-10-2001, σελ. 105).

Όσον αφορά στην εκπαίδευση ατόμων με αυτισμό, ένας από τους πρωταρχικούς στόχους είναι η κατανόηση του νοήματος της επικοινωνίας καθώς και η χρήση δεξιοτήτων επικοινωνίας σε διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια. Για τον σκοπό αυτό, η επικοινωνία διδάσκεται ως παράλληλη δεξιότητα σε κάθε γνωστικό αντικείμενο του σχολείου. Ωστόσο, περιγράφεται και ως αυτόνομη θεματική ενότητα στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών για μαθητές με αυτισμό, που περιλαμβάνει στόχους και δραστηριότητες που ανταποκρίνονται στις ιδιαίτερες ανάγκες ατόμων με αυτισμό. Συνεπώς, η κατάκτηση της ανάγνωσης και γραφής έχει επικοινωνιακό χαρακτήρα, αλλά η διδασκαλία της γλώσσας διαχωρίζεται από τον προφορικό λόγο, που πολλοί μαθητές με αυτισμό δεν έχουν και ενδεχομένως δεν πρόκειται να αποκτήσουν ποτέ. Η καλλιέργεια του προφορικού λόγου περιλαμβάνεται στις επικοινωνιακές δεξιότητες.

Επισημαίνεται, ότι στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσας παραμένει σαν στόχος η απόκτηση της φωνημικής επίγνωσης και η κατάκτηση του μηχανισμού της ανάγνωσης, που βασίζεται στη γραφοφωνημική αντιστοιχία, όπου είναι εφικτό. Ωστόσο, ο κύριος στόχος του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών για μαθητές με αυτισμό, είναι η οπτική αναγνώριση λέξεων ή συμβόλων ως εναλλακτικός τρόπος μάθησης και χρήσης του γραπτού λόγου.

Για πολλούς μαθητές με αυτισμό, η κατάκτηση της γραφής και της ανάγνωσης σαν μορφή επικοινωνίας, πιθανά να είναι ευκολότερη από εκείνη του προφορικού λόγου. Μία πιθανή ερμηνεία, για το φαινόμενο αυτό, συνδέεται με το χαρακτήρα του γραπτού λόγου. Ο γραπτός λόγος δεν εμπειριέχει την κοινωνική αλληλεπίδραση, αφομοιώνεται ανάλογα με το ρυθμό του μαθητή, παραμένει διαθέσιμος για επανέλεγχο, μπορεί να είναι πιο σαφής και απαιτεί λιγότερες υποθέσεις για την κατανόηση των προθέσεων (Jordan & Powell, 2000). Η μαρτυρία της Jolliffe για το θέμα αυτό είναι πραγματικά ενδιαφέρουσα:

"Μπορούσα να καταλαβαίνω καλύτερα λέξεις όταν ήταν γραμμένες στο χαρτί παρά όταν λέγονταν φωναχτά", "είχα την τάση να αναστατώνομαι επειδή οι ήχοι των λέξεων μου προκαλούσαν τόση σύγχυση", "όταν κάποιος μου μιλάει πρέπει να προσπαθήσω

πραγματικά να ακούσω προσεκτικά, αν έχω πιθανότητες να καταλάβω ποιες είναι οι λέξεις. Στο σχολείο και κατά τη διάρκεια των σπουδών μου με βοήθησε το γεγονός ότι μπορούσα να διαβάζω θέματα εκ των προτέρων, τα πράγματα ήταν επίσης γραμμένα στον πίνακα ...». (Peeters, T. Αυτισμός. 1992. σελ. 7-8).

Οι μαθητές με αυτισμό ανήκουν σε ένα ευρύ φάσμα ικανοτήτων. Συνεπώς, θα πρέπει να τους προσφέρονται και ποικίλες στρατηγικές προσέγγισης του γραπτού λόγου, όπως η φωνητική μέθοδος (που στοχεύει στην πλήρη ανάπτυξη της φωνολογικής ενημερότητας) και η οπτική αναγνώριση λέξεων ή συμβόλων. Πρέπει να τονιστεί, ότι ικανοί μαθητές με αυτισμό, όπως αυτοί με σύνδρομο Asperger έχουν συχνά μαθησιακά προβλήματα. Γι' αυτό, οι προσεγγίσεις συστηματικής εκμάθησης γραφής και ανάγνωσης που εφαρμόζονται στους μαθητές με δυσλεξία, ταιριάζουν με το είδος της μάθησης στον αυτισμό (Jordan & Powell, 2000) και αποτελούν κατάλληλες πρακτικές για τη διδασκαλία των μαθητών με αυτισμό. Ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται στην οπτικοποιημένη παρουσίαση των δραστηριοτήτων, δεδομένου ότι στους μαθητές με αυτισμό το οπτικό κανάλι είναι το κυρίαρχο κανάλι πρόσληψης και επεξεργασίας ερεθισμάτων. Η Temple Grandin (2002) αναφέρει:

"Σκέφτομαι με εικόνες. Δε χρησιμοποιώ τη γλώσσα για να σκεφτώ. Όλες μου οι σκέψεις μοιάζουν με βιντεοταινίες που "διατρέχουν" τη φαντασία μου. Οι εικόνες είναι η πρώτη μου (μητρική) γλώσσα και οι λέξεις, η δεύτερη." (σελ.1)

Η ίδια αναφέρει ότι έμαθε να διαβάζει χρησιμοποιώντας τα φωνήματα, αλλά όπως επισημαίνει, πολλά παιδιά με αυτισμό μαθαίνουν να απομνημονεύουν ολόκληρες λέξεις ευκολότερα, όταν αυτές συνδέονται με εικόνες. Ανεξάρτητα από το "μέσο", κάθε απόπειρα ανάγνωσης και γραφής υπηρετεί την επικοινωνία και κατ' επέκταση την κοινωνική αλληλεπίδραση και το παιχνίδι. Για το λόγο αυτό, η σύνδεση με αυτούς τους τομείς στις προτεινόμενες διαθεματικές δραστηριότητες είναι διάχυτη, αφού διατρέχουν κάθε πτυχή του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών.

Γενικότερα, πρέπει να τονιστεί, ότι ο κύριος στόχος του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσας για μαθητές με αυτισμό, δεν είναι μόνο η ανάπτυξη δεξιοτήτων, αλλά και η ανάπτυξη της ικανότητας για επίλυση προβλημάτων. Η άσκηση στην επίλυση προβλημάτων, ανάλογα με το επίπεδο ικανοτήτων των μαθητών, υλοποιείται μέσα από κάθε γνωστικό αντικείμενο ή θεματική ενότητα.

Στη συνέχεια, παρατίθενται οι διδακτικές στρατηγικές που προτείνονται για την άσκηση στην επίλυση προβλημάτων και συνδέονται με τις αντίστοιχες δραστηριότητες, όπως περιγράφονται στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσας.

Οι κυριότερες στρατηγικές διδασκαλίας επίλυσης προβλημάτων είναι (Maddock, 1997):

➤ **Τέχνασμα παρακώλυσης ενεργειών (sabotage):** Ο εκπαιδευτικός τροποποιεί τη δραστηριότητα που επιλέγει, ώστε να μην μπορεί ο μαθητής να την ολοκληρώσει π.χ. πριν τη δραστηριότητα σπάει τη μύτη από το μολύβι του μαθητή, ώστε να μη μπορεί να γράψει και να τον αναγκάσει να δώσει λύση στο πρόβλημά του.

➤ **Εσκεμμένο λάθος (error):** Ο εκπαιδευτικός σε μια ήδη γνωστή δραστηριότητα πραγματοποιεί εσκεμμένα ένα λάθος, ώστε ο μαθητής να το εντοπίσει και να ζητήσει τη διόρθωσή του, π.χ. παραποιεί ένα στοιχείο όταν διαβάζει μια πολύ γνωστή ιστορία μαζί με το μαθητή. Δραστηριότητες: Ανάγνωση 22.1, 22.3)

➤ **Παράλειψη (omission):** Σε μια δραστηριότητα ήδη γνωστή, ο εκπαιδευτικός παραλείπει ένα σημαντικό στοιχείο για την ολοκλήρωσή της, π.χ. παραλείπει μια σελίδα από μια πολύ γνωστή ιστορία που διαβάζει μαζί με το μαθητή. Δραστηριότητες: Ανάγνωση 11.2, 22.2)

➤ **Επιλογή (choice):** Ο εκπαιδευτικός προσφέρει στο μαθητή ευκαιρίες για επιλογές π.χ. να επιλέξει ανάμεσα σε δύο βιβλία εκείνο που θέλει να διαβάσει. Ανάλογα με τις δυνατότητες του μαθητή, δίνονται και περισσότερες επιλογές. Δραστηριότητες: Ανάγνωση 3.2, 19.1, 19.2, Γραφή 2.1, 8.2, 12.1, 13.1, 13.2, 28.1, Λεξιλόγιο 3.1, Γραμματική 2.1, 13.2, 14.1)

Σημειώνεται ότι οι αντίστοιχες δραστηριότητες σε κάθε στρατηγική είναι ενδεικτικές και ότι ο εκπαιδευτικός μπορεί να τροποποιήσει όποιες, εκείνος θα κρίνει κατάλληλες, ανάλογα με τις δυνατότητες και την ιδιοσυγκρασία του μαθητή, ώστε να μην του προκαλέσει υπέρμετρο άγχος.

Το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσας για τα άτομα με αυτισμό ακολουθεί την παρακάτω διάρθρωση:

## **ΓΡΑΠΤΟΣ ΛΟΓΟΣ**

### ➤ **Ανάγνωση**

Η ανάγνωση περιλαμβάνει κάθε δραστηριότητα που καταλήγει στην κατανόηση και παραγωγή νοήματος μέσα από διαφορετικές μορφές αναπαραστάσεων - από αντικείμενα αναφοράς, φωτογραφίες, εικόνες, σύμβολα, έως και κείμενα ή τον συνδυασμό τους.

### ➤ **Γραφή και Παραγωγή Γραπτού Λόγου**

Με τον όρο γραφή νοείται κάθε δραστηριότητα με επικοινωνιακό χαρακτήρα, που καταγράφει γεγονότα, εμπειρίες, πληροφορίες, σκέψεις και συναισθήματα και μπορεί να έχει τη μορφή της προσωπικής γραφής (π.χ. ιστορίες, αφηγήσεις) ή της λειτουργικής γραφής (π.χ. κατάλογοι, οδηγίες). Η έκφραση της γραφής είναι ανάλογη με τις δυνατότητες κάθε μαθητή και διαβαθμίζεται σε επίπεδα αναπαράστασης: αντικείμενα, φωτογραφίες, σύμβολα ή λέξεις.

### ➤ **Λογοτεχνία**

Η προσέγγιση των λογοτεχνικών κειμένων και η εξοικείωση του μαθητή με το βιβλίο επιχειρείται μέσα από την ακρόαση απλοποιημένων κειμένων της ελληνικής έντεχνης και λαϊκής λογοτεχνίας και τη σύνδεσή τους με αντικείμενα, εικόνες και ποικίλα αισθητηριακά ερεθίσματα.

### ➤ **Λεξιλόγιο**

Ο εμπλουτισμός του λεξιλογίου πραγματοποιείται μέσα από την κατανόηση της χρήση των διαφορετικών στοιχείων της γλώσσας. Ο μαθητής με αυτισμό επιδιώκεται να οδηγηθεί, από τη χρήση της μιας λέξης, στη χρήση δύο ή περισσότερων στοιχείων της γλώσσας που μπορεί να περιλαμβάνει ουσιαστικά, ρήματα, επίθετα κλπ. και είναι απαραίτητα στην καθημερινή του επικοινωνία, ανεξάρτητα με τον τρόπο που αυτά αναπαριστώνται (εικόνες, σύμβολα ή λέξεις).

### ➤ **Γραμματική**

*Η γραμματική επίγνωση αναπτύσσεται μέσα από την κατανόηση της δομής και τη λειτουργία των βασικών στοιχείων της γλώσσας. Πώς δηλ. τα ουσιαστικά, τα ρήματα, τα επίθετα κ.λ.π. χρησιμοποιούνται και συνδυάζονται μεταξύ τους, ώστε το νόημα να είναι ξεκάθαρο και να υπηρετεί τους σκοπούς της επικοινωνίας. Τέλος, πρέπει να αναφερθεί ότι στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Ελληνικής Γλώσσας δεν περιλαμβάνεται ο γνωστικός άξονας της Διαχείρισης της Πληροφορίας, γιατί ο στόχος που αφορά τις τάξεις Α' και Β' Δημοτικού και είναι ο εντοπισμός και η αξιολόγηση πληροφοριών από διάφορες πηγές πληροφόρησης, υλοποιείται σε όλους τους γνωστικούς άξονες με ποικίλες δραστηριότητες.*

## ΓΡΑΠΤΟΣ ΛΟΓΟΣ – ΑΝΑΓΝΩΣΗ

Θεματικές Ενότητες	Στόχοι	Ενδεικτικές Δραστηριότητες <sup>1</sup>
<p><b>Πρώτη Ανάγνωση</b></p> <p>Οπτικό λεξιλόγιο</p> <p>Ακρόαση-Κατανόηση κειμένου</p> <p>Φωνημική επίγνωση</p> <p>Ανάλυση-σύνθεση λέξεων σε συλλαβές και γράμματα</p> <p>Σύνθεση προτάσεων με λέξεις</p> <p>Αφήγηση του περιεχομένου ενός κειμένου</p>	<p><b>Στο μαθητή πρέπει να δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε:</b></p> <p>1. Να γνωρίζει βασικές εκδοχές του γραπτού λόγου και να συνειδητοποιεί ότι μεταφέρουν ένα μήνυμα κάθε φορά για διαφορετικό σκοπό.</p> <p>2. Να κατανοεί ότι το βιβλίο έχει εξώφυλλο, οπισθόφυλλο, αρχή και τέλος. Να κατανοεί πώς να κρατά σωστά ένα βιβλίο.</p>	<p>1.1. Ο μαθητής έρχεται σε επαφή με βιβλία, περιοδικά ή συσκευασίες προϊόντων, στα οποία εικόνες και κείμενο συμπλέκονται για να μεταφέρουν ένα μήνυμα (Μελέτη περιβάλλοντος, Αυτοεξυπηρέτηση, Πληροφορική).</p> <p>1.2. Έρχεται σε επαφή με τα υλικά, που περιέχονται στις συσκευασίες προϊόντων (γάλα, ζάχαρη, σοκολάτα κ.λ.π.) και συνδέει το περιεχόμενο του με την εικόνα και το κείμενο της συσκευασίας (Μελέτη περιβάλλοντος, Αυτοεξυπηρέτηση ).</p> <p>1.3. Ο εκπαιδευτικός κατασκευάζει ειδικά βιβλία με εικόνες, φωτογραφίες και λέξεις για να παρουσιάσει διάφορα αντικείμενα. Ο μαθητής συνδέει αυτές τις εικόνες-λέξεις με τα πραγματικά αντικείμενα.</p> <p>Ο μαθητής σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό:</p> <p>2.1. Κοιτά οικείες εικόνες και ξεφυλλίζει βιβλία που του αρέσουν, από την αρχή προς το τέλος.</p> <p>2.2. Μαθαίνει να κρατάει ένα βιβλίο σωστά και να αναγνωρίζει το εξώφυλλο, στην αρχή με οπτικές νύξεις (π.χ. ένα κόκκινο σημάδι για το εξώφυλλο ή το σχήμα ενός χεριού στη σωστή θέση για να κρατά το βιβλίο).</p> <p>2.3. Μαθαίνει να δείχνει ενδιαφέρον για το περιεχόμενο (δείχνει εικόνες ή αναφέρεται λεκτικά στο περιεχόμενο). Σταδιακά δίνονται στο μαθητή βιβλία από διαφορετικό υλικό και μέγεθος (Εικαστικά).</p>

	<p>3. Να ακούει και να κατανοεί μια διήγηση, ένα ποίημα ή μια μικρή ιστορία για γεγονότα που σχετίζονται με την άμεση εμπειρία του, εντοπίζοντας σχετικά αντικείμενα, εικόνες, σύμβολα κλπ.</p> <p>4. Να έρθει σε επαφή με ένα κείμενο διαλόγου</p> <p>5. Να απομνημονεύει μικρά έμμετρα κείμενα, ρίμες, ποιήματα, παιχνιδο-τράγουδα που ακούει από το εκπαιδευτικό.</p>	<p>3.1. Ο μαθητής παρακολουθεί τον εκπαιδευτικό που διαβάζει μια ιστορία (στρέφεται προς τον εκπαιδευτικό για μικρό χρονικό διάστημα). Εστιάζει την προσοχή του σε ένα αντικείμενο σχετικό με την ιστορία, αν είναι κοντά του. Κρατάει ένα αντικείμενο σχετικό με την ιστορία και παράλληλα ο εκπαιδευτικός του επισημαίνει ότι είναι το ίδιο αντικείμενο με αυτό για το οποίο διαβάζει, δείχνοντας την εικόνα του στο βιβλίο (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>3.2. Επιλέγει σχετικά αντικείμενα με την ιστορία μέσα από ένα κουτί ή ένα σάκο (σάκος ιστορίας).</p> <p>3.3. Εντοπίζει σχετικές εικόνες ή σύμβολα με βοήθεια ή ανεξάρτητα, όταν του ζητηθεί (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>4.1. Ο μαθητής ακούει έναν διάλογο που διαβάζεται από δύο διαφορετικά πρόσωπα. Επισημαίνεται στο μαθητή η αλλαγή του προσώπου.</p> <p>4.2. Ο εκπαιδευτικός διαβάζει ένα κείμενο με διαλόγους και κάθε φορά που αλλάζει το πρόσωπο επιδεικνύει τη αντίστοιχη φωτογραφία.</p> <p>4.3. Σταδιακά ο διάλογος μπορεί να ακούγεται από το κασετόφωνο.</p> <p>5.1. Ο εκπαιδευτικός επαναλαμβάνει ένα μικρό έμμετρο ή παιχνιδο-τράγουδο με στόχο ο μαθητής να δείχνει ότι το αναγνωρίζει χαμογελώντας ή φανερώνοντας ξάφνιασμα. (Μουσική).</p> <p>5.2. Ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού κάνει κινήσεις σχετικές με το τραγούδι (Μελέτη περιβάλλοντος, Μουσική).</p> <p>5.3. Προσπαθεί να μιμηθεί επαναλαμβανόμενες συγκεκριμένες κινήσεις, όταν ακούει γνωστά παιχνιδοτράγουδα ή ιστορίες (Μελέτη περιβάλλοντος, Μουσική).</p> <p>5.4. Συμμετέχει με κινήσεις – παντομίμας σε οικείες διηγήσεις π.χ. σαν να</p>
--	--	---

	<p>6. Να αναγνωρίζει φωτογραφίες, σύμβολα ή λέξεις από το οικείο περιβάλλον της τάξης και του σχολείου.</p> <p>7. Να κατανοεί ότι ο γραπτός λόγος είναι αναπαράσταση της "γλώσσας" (προφορικός λόγος) και οι εικόνες-φωτογραφίες αναπαράσταση της πραγματικότητας.</p>	<p><i>χτυπάει την πόρτα στο σπίτι με τα επτά κασικάρια, την κατάλληλη στιγμή (μελέτη περιβάλλοντος, μουσική).</i></p> <p><i>5.5. Επαναλαμβάνει λεκτικά συγκεκριμένες συλλαβές, λέξεις ή φράσεις γνωστών ποιημάτων ή τραγουδιών (Μελέτη περιβάλλοντος, Μουσική).</i></p> <p><i>6.1. Αναγνωρίζει τη δική του φωτογραφία ή οικείων προσώπων (Μελέτη περιβάλλοντος, αυτοεξυπηρέτηση, πληροφορική ).</i></p> <p><i>6.2. Ταυτίζει λέξεις με λέξεις, σύμβολα με σύμβολα κ.λ.π. (Αυτοεξυπηρέτηση, Μελέτη περιβάλλοντος, Μαθηματικά, Πληροφορική).</i></p> <p><i>6.3. Αντιστοιχίζει αντικείμενα με εικόνες ή σύμβολα και λέξεις (Μαθηματικά).</i></p> <p><i>6.4. Αντιστοιχίζει τη φωτογραφία του με το όνομα του (Μελέτη περιβάλλοντος, Αυτοεξυπηρέτηση ).</i></p> <p><i>6.5.Αναγνωρίζει μια κάρτα με το όνομά του ανάμεσα σε δύο.</i></p> <p><i>6.6. Αναγνωρίζει και μοιράζει κάρτες με τα ονόματα των συμμαθητών του (Μελέτη περιβάλλοντος).</i></p> <p><i>7.1.Βρίσκει σύμβολα ή λέξεις στο χώρο της τάξης (π.χ. στο προσωπικό του πρόγραμμα, σε έπιπλα κ.λ.π.) και αναγνωρίζει ότι είναι οι ίδιες που μπορεί να δει γραμμένες σε κείμενα (Μελέτη περιβάλλοντος).</i></p> <p><i>7.2. Ο μαθητής βάζει στη σειρά εικόνες δείχνοντας τη διαδοχή των γεγονότων σε μια ιστορία ή βάζει στη σειρά αντικείμενα αναφοράς μιας ιστορίας π.χ. βάζει στη σειρά δικές του φωτογραφίες για να δείξει τι έκανε την προηγούμενη ημέρα (Μελέτη περιβάλλοντος, Μαθηματικά, Πληροφορική).</i></p> <p><i>7.3 Προσποιείται ότι διαβάσει παράλληλα με τον εκπαιδευτικό οδηγίες (με εικόνες ή σύμβολα ή αντικείμενα) παρασκευής π.χ. ενός σάντουιτς, ενώ παράλληλα φτιάχνει το σάντουιτς (Μελέτη περιβάλλοντος,</i></p>
--	--	--

	<p>8. Να κατανοεί βασικές αρχές της ανάγνωσης (μοντέλο διαβάσματος) π.χ. ότι διαβάζουμε από πάνω προς τα κάτω και από αριστερά προς τα δεξιά.</p> <p>9. Να αναγνωρίζει τη διαφορά ανάμεσα στην εικόνα ενός αντικειμένου και τη γραπτή απόδοσή του με λέξη ή σύμβολο.</p> <p>10. Να αναγνωρίζει τους κεντρικούς χαρακτήρες σε</p>	<p>Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>8.1. Ο εκπαιδευτικός γράφει κείμενο ή λέξεις που του υπαγορεύει ο μαθητής και το χρησιμοποιεί κατάλληλα π.χ. βάζει ετικέτες σε αντικείμενα (γάλα, νερό) ή ονομάζει εικόνες (π.χ. το μαθητή να τρώει) (Μελέτη περιβάλλοντος, Αυτοεξυπηρέτηση, Πληροφορική).</p> <p>8.2. Ο μαθητής γυρνάει τις σελίδες σε ένα βιβλίο που διαβάζει μαζί με το εκπαιδευτικό μια- μια και την κατάλληλη στιγμή.</p> <p>8.3. Κοιτά πρώτα την αριστερή σελίδα και έπειτα την δεξιά.</p> <p>8.4. Με βοήθεια ή χωρίς μετακινεί το δάχτυλό του από αριστερά προς τα δεξιά, λέξη προς λέξη ή σύμβολο προς σύμβολο καθώς διαβάζει μια ιστορία με το εκπαιδευτικό.</p> <p>9.1. Δείχνει σύμβολα στη σειρά διαβάζοντας μια ιστορία (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>9.2. Δείχνει τη λέξη που διαβάζει ο εκπαιδευτικός και όχι την εικόνα της ή το σύμβολό της, όταν του ζητηθεί (που διαβάζω;).</p> <p>9.3. Γράφει ο εκπαιδευτικός μια λέξη, τη διαβάζει και ο μαθητής τη ζωγραφίζει (Εικαστικά).</p> <p>9.4. Ο μαθητής βρίσκει αυτό που θα του ζητηθεί (λέξη ή εικόνα) από μια ομάδα λέξεων και μια ομάδα εικόνων. Επίσης ο μαθητής μπορεί να κάνει το αντίστροφο, δηλαδή να ξεχωρίσει τις λέξεις από τις εικόνες όταν του δίνονται εικόνες με τυπωμένη τη λέξη από κάτω.</p> <p>9.5. Με ή χωρίς βοήθεια βρίσκει εικόνες σε ένα ενημερωτικό έντυπο, ξεχωρίζοντάς τες από το υπόλοιπο κείμενο (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>9.6. Κοιτά προσεκτικά εικόνες σε βιβλία και δείχνει λεπτομέρειές τους, όταν του ζητηθεί.</p> <p>10.1. Αρχίζει να αναγνωρίζει τον κεντρικό ήρωα δείχνοντας την εικόνα</p>
--	--	--



	<p>μια ιστορία ή ποίημα που άκουσε.</p> <p>11. Να κατανοεί και να αποδίδει το περιεχόμενο ενός κειμένου ή μιας ιστορίας που άκουσε.</p> <p>12. Να αποκτά φωνημική επίγνωση (π.χ. διακρίνει ήχους, εντοπίζει τη διαδοχή των φωνημάτων, συ-μπλέκει φωνήματα κ.λ.π.).</p>	<p>του ή λέγοντας το όνομά του.  10.2. Μιμείται ένα συγκεκριμένο ήχο σχετικό με τον ήρωα, όταν του ζητηθεί π.χ. μιμείται φωνές ζώων σε ανάλογες ιστορίες (Μελέτη περιβάλλοντος, μουσική).  10.3. Επαναλαμβάνει ή τραγουδάει τα λόγια του κεντρικού ήρωα (Μελέτη περιβάλλοντος, Μουσική).</p> <p>11.1. Αρχίζει να προβλέπει γεγονότα καθώς ο εκπαιδευτικός διαβάζει μια πολύ γνωστή ιστορία, δείχνοντας ενθουσιασμό ή αγωνία, κάνοντας κάποιους ήχους που συνδέονται με το γεγονός. Σε πολύ γνωστά κείμενα ή τραγούδια συμπληρώνει φράσεις ή στίχους με μια ή δύο λέξεις ή δείχνει σύμβολα και σχετικά αντικείμενα (Μελέτη περιβάλλοντος, Μουσική).  11.2. Κατανοεί και το δείχνει αν έχει παραλειφθεί μια σελίδα από μια γνωστή ιστορία.  11.3. Κατανοεί τα γεγονότα σε μια ιστορία βρίσκοντας και δείχνοντας την εικόνα του συγκεκριμένου γεγονότος, όταν του ζητηθεί  11.4. Προσδιορίζει το θέμα του βιβλίου από τον τίτλο ή την εικόνα π.χ. είναι ένα βιβλίο για αυτοκίνητα (Μελέτη περιβάλλοντος).  11.5. Ζητάει να διαβάσει ένα βιβλίο με συγκεκριμένο θέμα π.χ. διάβασέ μου το βιβλίο για τον Πινόκιο.  11.6. Ακολουθεί οδηγίες που ακούει σαν μέρος ενός παιχνιδιού (Μελέτη περιβάλλοντος).  11.7. Απαντάει σε ερωτήσεις σχετικές με την ιστορία (ποιος, πού, πότε κ.λ.π.) λεκτικά ή δείχνοντας τις ανάλογες εικόνες ή σύμβολα.</p> <p>12.1. Αναλύει γνωστές λέξεις σε συλλαβές.  12.2. Ακούει και επαναλαμβάνει το αρχικό φώνημα ή την πρώτη συλλαβή οικείων λέξεων.  12.3. Ακούει και επαναλαμβάνει το αρχικό και το τελικό φώνημα μιας λέξης.</p>
--	--	---

	<p>13. Να διαβάσει και να αντιστοιχίσει τα φωνήματα της γλώσσας με συγκεκριμένα γράμματα ή διαβάζει με σύμβολα.</p> <p>14. Να κατακτά το βασικό μηχανισμό της ανάγνωσης που στηρίζεται στη σχέση φωνημάτων - γραμμάτων ή να αποκτά ένα οπτικό λεξιλόγιο (περίπου 50 λέξεων ή συμβόλων) που περιλαμβάνει ουσιαστικά, ρήματα, επίθετα και επιρρήματα.</p>	<p>12.4. Εντοπίζει μέσα σε λέξη το φώνημα που θα του ζητηθεί. Αναλύει τις λέξεις σε φωνήματα.</p> <p><i>13.1. Ο μαθητής προσποιείται ότι διαβάζει, κοιτάει τις εικόνες σε βιβλία και επαναλαμβάνει από μνήμης μια ιστορία ή τραγουδάει ένα τραγούδι, που ήδη γνωρίζει πολύ καλά (Μουσική).</i></p> <p>13.2. Μιμείται και επαναλαμβάνει οικείες λέξεις, καθώς διαβάζει ο εκπαιδευτικός.</p> <p>13.3. Διαβάζει το όνομά του.</p> <p>13.4. Διαβάζει λέξεις ή σύμβολα από το ατομικό του πρόγραμμα.</p> <p>13.5. Ακούει και εντοπίζει το αρχικό φώνημα καθώς διαβάζει ο εκπαιδευτικός μια λέξη (δείχνοντας το αντίστοιχο γράμμα ή προφέροντάς το ή κάνοντας μια κίνηση που έχει μάθει και συνδυάζει με το συγκεκριμένο φώνημα).</p> <p>13.6. Ξεχωρίζει κάποια γράμματα και το αντίστοιχο φώνημά τους π.χ. ομαδοποιεί οικείες λέξεις που αρχίζουν από το ίδιο γράμμα, λέει ή δείχνει λέξεις που αρχίζουν από συγκεκριμένο φώνημα, όταν του ζητηθεί.</p> <p>14.1. Ο μαθητής καθώς διαβάζει μαζί με τον εκπαιδευτικό, αναγνωρίζει το αρχικό φώνημα μιας λέξης και προβλέπει ποια θα είναι αυτή (φωνάζοντας τη λέξη ή δείχνοντας την εικόνα της).</p> <p>14.2. Με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού εντοπίζει τα κενά ανάμεσα στις λέξεις.</p> <p>14.3. Διακρίνει τις μικρές από τις πολυσύλλαβες λέξεις.</p> <p>14.4. Ξεχωρίζει συλλαβές για να διαβάσει πολυσύλλαβες λέξεις.</p> <p>14.5. Συνδυάζει φωνήματα για να διαβάσει καινούριες λέξεις.</p> <p><i>14.6. Αναγνωρίζει συγκεκριμένα μέρη λέξεων π.χ. προθέματα, καταλήξεις (Πληροφορική).</i></p> <p><i>14.7. Συμπλέκει φωνήματα για να</i></p>
--	---	---

	<p>15. Να αναγνωρίζει και να συγκρίνει διαφορετικές μορφές του γραπτού λόγου.</p> <p>16. Να μαθαίνει το αλφάβητο και να εισάγεται στη χρήση αλφαβητικών λεξιλογίων, απλών λεξικών κ.λ.π.</p> <p>17. Να διαβάζει και να κατανοεί μικρά λεκτικά σύνολα (π.χ. δύο λέξεων) ή να αναγνωρίζει οπτικά και να κατανοεί φράσεις</p>	<p>διαβάσει λέξεις που περιέχει συνδυασμούς συμφώνων και φωνηέντων (Πληροφορική).  14.8. Διαβάζει (αναγνωρίζει οπτικά) λέξεις ή σύμβολα, που χρησιμοποιεί συχνά. (πληροφορική)  14.9. Ο εκπαιδευτικός ζητά από τον μαθητή να διαβάσει κάρτες με λέξεις ή σύμβολα (επίθετο και ουσιαστικό) για να τις αντιστοιχίσει με ανάλογα αντικείμενα (π.χ. κόκκινο ποτήρι, μικρό παπούτσι κ.λ.π.) (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>15.1. Αναγνωρίζει ότι οι ίδιες λέξεις ή φράσεις -έντυπες και χειρόγραφες- μεταφέρουν το ίδιο μήνυμα. Βρίσκει τις ίδιες λέξεις σε χειρόγραφα ή έντυπα κείμενα (αρχικά και με την υποστήριξη συμβόλων) (Μελέτη περιβάλλοντος, αυτοεξυπηρέτηση).  15.2. Αντιστοιχίζει κάρτες με χειρόγραφες λέξεις, με τι ίδιες έντυπες λέξεις που βρίσκονται πάνω σε συσκευασίες προϊόντων ή σε βιβλία (Μελέτη περιβάλλοντος, Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>16.1. Ονομάζει και λέει το φώνημα των γραμμάτων (κεφαλαία και μικρά) του αλφάβητου.  16.2. Τραγουδάει μέρη του αλφάβητου (Μουσική).  16.3. Δείχνει ενδιαφέρον για λεξικά, ψάχνει σωστά και βρίσκει πολλά γράμματα και λέξεις στα λεξικά, π.χ. ψάχνοντας να βρει μια λέξη που αρχίζει από χ, γυρίζει τις σελίδες προς το τέλος και δεν αρχίζει από την αρχή.  16.4. Βάζει στη σωστή σειρά τα γράμματα του αλφαβήτου και τις σχετικές εικόνες.  16.5. Βρίσκει ποιο γράμμα λείπει από τη σειρά και το συμπληρώνει.</p> <p>17.1. Διαβάζει κάρτες με φράσεις δύο ή τριών λέξεων ή συμβόλων και τις αντιστοιχίζει με τις ανάλογες εικόνες (Μελέτη περιβάλλοντος, Πληροφορική).</p>
--	--	---

	<p>με σύμβολα.</p> <p>18. Να διαβάζει και να κατανοεί μικρό κείμενο με λέξεις ή σύμβολα, για να αντλήσει πληροφορίες ή να εκτελέσει ορισμένες ενέργειες.</p> <p>19. Να αναπτύσσει ενδιαφέρον για το διάβασμα. Να επιλέγει βιβλία από τη "βιβλιοθήκη" της τάξης.</p> <p>20. Να παίρνει πληροφορίες από διάφορες πηγές όπως αφίσες, ταινίες, σήματα έργα τέχνης, στις οποίες συνυπάρχουν γραπτός λόγος και εικόνα.</p> <p>21. Να εντοπίζει τον τίτλο</p>	<p>18.1. Διαβάζει κάρτες από το ατομικό του πρόγραμμα και πινακίδες στο χώρο του σχολείου. (Μελέτη περιβάλλοντος, Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>18.2. Διαβάζει απλούς καταλόγους με φαγητά για να μάθει τι περιλαμβάνει το πρωινό ή το γεύμα του (Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>18.3. Διαβάζει μικρά κείμενα οδηγιών π.χ. συνταγές και τις ακολουθεί (Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>18.4. Διαβάζει κανόνες παιχνιδιών και τους εφαρμόζει (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>18.5. Διαβάζει οδηγίες με λέξεις ή σύμβολα ή εικόνες για να συναρμολογήσει ένα παιχνίδι (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>18.6. Βρίσκει ένα όνομα και τη διεύθυνση σε τηλεφωνικό κατάλογο (Μελέτη περιβάλλοντος, Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>19.1. Δείχνει προτίμηση για κάποιο ή περισσότερα βιβλία με ιστορίες ή ποιήματα ή παιχνιδο-τράγουδα που άκουσε, δείχνοντας τα ίδια τα βιβλία ή αντικείμενα σχετικά με αυτά.</p> <p>19.2. Επιλέγει ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα βιβλία της προτίμησής του για να ακούσει ή να διαβάσει ταχτικά.</p> <p>19.3. Παροτρύνεται να ζητήσει (λεκτικά) από τον εκπαιδευτικό να του διαβάσει ένα αγαπημένο βιβλίο με ποιήματα ή ιστορίες.</p> <p>20.1. Αναγνωρίζει ή διαβάζει οικείες λέξεις, όπου κι αν τις δει γραμμένες (σε εφημερίδες, περιοδικά, κάρτες, ετικέτες, οδηγίες, βιβλία) π.χ. σε εξόδους από το σχολείο αναγνωρίζει ή διαβάζει επιγραφές καταστημάτων, λέξεις ή σύμβολα σε αφίσες κ.λ.π. (Μελέτη περιβάλλοντος, Πληροφορική).</p> <p>21.1. Ξεχωρίζει το γραπτό κείμενο</p>
--	--	---

	<p>και το συγγραφέα του βιβλίου καθώς και άλλα στοιχεία του βιβλίου.</p> <p>22. Να διαπιστώνει αν ένα κείμενο έχει ανακρίβειες, να εντοπίζει σε κείμενα (χειρόγραφα) λάθη συντακτικά, λεκτικά.</p> <p>23. Να διαβάζει και να</p>	<p>από τις εικόνες και τα σύμβολα.</p> <p>21.2. Διαβάζει ή δείχνει τον τίτλο σε ένα βιβλίο ή σχετική εικόνα με τον τίτλο.</p> <p>21.3. Διαβάζει ή δείχνει το όνομα του συγγραφέα, όταν του ζητηθεί. Ψάχνει για αυτά τα στοιχεία μόνο στο εξώφυλλο του βιβλίου.</p> <p>21.4. Εντοπίζει την αρίθμηση των σελίδων ή αριθμεί σελίδες σε βιβλία που φτιάχνει μόνος του με φωτογραφίες ή ζωγραφιές. Ο μαθητής με περισσότερες δυνατότητες εξασκείται στη χρήση του πίνακα περιεχομένων (Μαθηματικά).</p> <p>22.1. Ο εκπαιδευτικός διαβάζει μια γνωστή ιστορία και εσκεμμένα παραποιεί κάποια στοιχεία της (π.χ. ο λύκος και τα πέντε κασικάκια). Ο μαθητής παρακινείται να βρει το λάθος ή αυθόρμητα δυσφορεί, δείχνει το σωστό, ή λεκτικά εντοπίζει το λάθος (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>22.2. Αναγνωρίζει, όταν μια λέξη ή ένα σύμβολο (σημαντικό) παραλείπεται από μια πρόταση σε κείμενο που έχει ξαναδιαβάσει και του είναι γνωστό. Ο εκπαιδευτικός του ζητά να διορθώσει το λάθος (Μελέτη περιβάλλοντος, πληροφορική).</p> <p>22.3. Βάζει στη σωστή σειρά κάρτες με λέξεις ή σύμβολα, ώστε να σχηματίσει μια μικρή πρόταση αντίστοιχη με μια εικόνα (Η ίδια δραστηριότητα μπορεί να είναι και ομαδική). Αν η ιστορία παρουσιάζεται με εικόνες (σε λάθος σειρά) εντοπίζει το λάθος και βάζει στη σωστή σειρά τις εικόνες (Μελέτη περιβάλλοντος, Αυτοεξυπηρέτηση, Πληροφορική).</p> <p>22.4. Κάτω από γνωστές εικόνες τοποθετούνται λανθασμένες φράσεις με λέξεις ή σύμβολα και ο μαθητής καλείται να ελέγξει αν αυτό που λέει η φράση είναι αυτό που δείχνει και η εικόνα (Πληροφορική).</p> <p>23.1. Συμμετέχει με βοήθεια στη</p>
--	--	---

	<p>απομνημονεύει μικρά κείμενα ή ποιήματα και να δραματοποιεί μικρούς ρόλους. (παιχνίδι ρόλων).</p> <p>24. Να έρθει σε επαφή και να διαβάσει κείμενα και πληροφοριακά έντυπα διαφορετικής προέλευσης.</p> <p>25. Να ξεχωρίζει αν ένα κείμενο είναι έμμετρο ή πεζό, αν έχει εικόνες ή όχι, αν είναι κόμικ κλπ.</p> <p>26. Να κατανοεί τη διαφορά ανάμεσα σε κείμενα που αναφέρονται στην πραγματικότητα και σε κείμενα που είναι δημιουργήματα της φαντασίας π.χ. παραμύθια, φανταστικές ιστορίες, μύθοι κ.λ.π.</p> <p>27. Να αποσαφηνίζει,</p>	<p><i>δραματοποίηση μιας μικρής ιστορίας, συνδένοντας πρόσωπα και ενέργειες π.χ. φυσάει όπως ο λύκος στα τρία γουρουνάκια (Μουσική, Εικαστικά).</i></p> <p><i>23.2. Διαβάζει και επαναλαμβάνει μικρές φράσεις από γνωστές ιστορίες, ποιήματα και παιχνιδοτράγουδα στα πλαίσια της δραματοποίησής του π.χ. Λύκε, λύκε, είσαι εδώ; (Μουσική).</i></p> <p><i>23.3. Επιλέγει έναν ήρωα σε μια ιστορία και δραματοποιεί το ρόλο του, διαβάζοντας ξανά και ξανά το κομμάτι που του αντιστοιχεί και "παίζοντας" συγχρόνως αυτό που διαβάζει - αντιστοιχία γραπτού λόγου και ενεργειών.</i></p> <p><i>23.4. Διαβάζει τα λόγια ενός ήρωα και τα επαναλαμβάνει ελαφρώς παραφρασμένα όταν "παίζει" το ρόλο του, χωρίς όμως να αλλάζει νοηματικά το κείμενο.</i></p> <p><i>24.1. Ψάχνει σε πίνακες, ευρετήρια, λεξιλόγια, εγκυκλοπαίδειες να βρει συγκεκριμένες πληροφορίες π.χ. τον αριθμό τηλεφώνου ενός συμμαθητή στον τηλεφωνικό κατάλογο και στον κατάλογο στοιχείων του σχολείου (Μελέτη περιβάλλοντος, Μαθηματικά, Αυτοεξυπηρέτηση).</i></p> <p><i>24.2. Βρίσκει εικόνες ζώων σε εγκυκλοπαίδειες και περιοδικά (Μελέτη περιβάλλοντος, Πληροφορική).</i></p> <p><i>25.1. Κατηγοριοποιεί διάφορα είδη κειμένων π.χ. επιστολές και διαφημιστικά έντυπα. (Μελέτη περιβάλλοντος).</i></p> <p><i>26.1. Ο εκπαιδευτικός επισημαίνει όταν διαβάζει μαζί με το μαθητή ότι συνήθως τα παραμύθια αρχίζουν με τη φράση: "Μια φορά κι έναν καιρό....." και τελειώνουν: "ζήσανε αυτοί καλά κι εμείς καλύτερα".</i></p>
--	--	---

	εμπλουτίζει και σταθεροποιεί σχετικό λεξιλόγιο.	
--	---	--

<sup>1</sup> Οι δραστηριότητες με πλάγια γράμματα προτείνονται ως διαθεματικές και ανταποκρίνονται στις προτεινόμενες διαθεματικές έννοιες της 3<sup>ης</sup> στήλης του πίνακα του αντίστοιχου ΔΕΠΠΣ

## ΓΡΑΠΤΟΣ ΛΟΓΟΣ - ΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΓΡΑΠΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Θεματικές Ενότητες	Στόχοι	Ενδεικτικές Δραστηριότητες <sup>1</sup>
<p>Πρώτη γραφή</p> <p>Παραγωγή γραπτού λόγου (βιώματα, γνώσεις, αναγνώσματα)</p> <p>Αντιγραφή</p> <p>Στοιχειώδεις γλωσσικές πράξεις (πρόσκληση, ευχή, ανακοίνωση)</p> <p>Κατανόηση γραπτών κειμένων</p> <p>Αυτοδιόρθωση, αλληλοδιόρθωση.</p>	<p><b>Στο μαθητή πρέπει να δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε:</b></p> <p>1. Να συσχετίσει τη δική του "γραφή" με συγκεκριμένα αντικείμενα ή γεγονότα του περιβάλλοντός του.</p> <p>2. Να κατανοήσει ότι με το γραπτό λόγο μπορεί να μεταφέρει μηνύματα δηλ. να επικοινωνήσει.</p> <p>3. Να δείχνει ή να υπαγορεύει στον εκπαιδευτικό τη λέξη ή το κείμενο που θέλει να γράψει για συγκεκριμένο σκοπό.</p>	<p>1.1. Δημιουργεί αδέξια ένα σκαρίφημα με οποιοδήποτε γραφικό μέσο για να ονομάσει μια ζωγραφιά του.</p> <p>1.2. Δημιουργεί μια μουτζούρα στην προσπάθειά του να γράψει το όνομά του κάτω από τη φωτογραφία του (Μελέτη περιβάλλοντος, Εικαστικά).</p> <p>2.1. Ο εκπαιδευτικός την ώρα του φαγητού έχει στο τραπέζι δύο διαφορετικές επιλογές φαγητού (π.χ. γάλα και μπανάνα). Ο μαθητής επιλέγει τι θέλει να φάει και παροτρύνεται να το «γράψει» με όποιον τρόπο μπορεί, (απλά μουτζουρώνοντας το χαρτί) για να ικανοποιήσει την επιθυμία του (Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>2.2. Δημιουργεί μια ευχετήρια κάρτα και προσποιείται ότι γράφει "Χρόνια πολλά" παράγοντας ένα σκαρίφημα (Εικαστικά, Πληροφορική).</p> <p>3.1. Συμμετέχει στη δημιουργία ενός καταλόγου αγορών από το σουπερ-μάρκετ, αρχικά παρακολουθώντας τον εκπαιδευτικό να γράφει και σταδιακά δείχνει την εικόνα, το σύμβολο ή τη λέξη ενός προϊόντος που θέλει να συμπεριληφθεί στον κατάλογο αυτό (Μελέτη περιβάλλοντος,</p>

	<p>4. Να ασκείται σε προγραφικές δραστηριότητες.</p>	<p>Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>4.1. Κάνει σημάδια πάνω στο χαρτί με διαφορετικά υλικά π.χ. μολύβια, δακτυλομπογιές, κραγιόν, αρχικά με καθοδήγηση και σταδιακά ανεξάρτητα (Εικαστικά).</p> <p>4.2. Κρατά ένα μολύβι ή άλλο γραφικό μέσο π.χ. κιμωλία, κηρομπογιά, μαρκαδόρο χρησιμοποιώντας οποιαδήποτε λαβή μπορεί (π.χ ολόκληρη την παλάμη ή δείκτη και αντίχειρα) για να κάνει μια μουτζούρα-σκαρίφημα με νόημα (Εικαστικά).</p> <p>4.3. Ψηλαφίζει το όνομά του ή το αρχικό γράμμα του ονόματός του, που είναι γραμμένο με πλαστελίνη ή γυαλόχαρτο κλπ. (Εικαστικά).</p> <p>4.4. Χαράσσει ίχνη γραμμών στην αμμοδόχο με το δείκτη ή άλλα εργαλεία (Εικαστικά).</p> <p>4.5. Χρωματίζει μέσα σε πλαίσιο με διαφορετικά υλικά (Εικαστικά).</p> <p>4.6. Χρωματίζει μέσα σε διαφορετικά είδη πλαισίων (Μελέτη περιβάλλοντος, Μαθηματικά, Εικαστικά).</p> <p>4.7. Μιμείται και παράγει κάθετες, οριζόντιες και κυκλικές γραμμές με διάφορα γραφικά μέσα (Εικαστικά, Μαθηματικά).</p> <p>4.8. Ακολουθεί το ίχνος μιας λέξης τυπωμένης (π.χ. το όνομά του) από αριστερά προς τα δεξιά, αρχικά με το δείκτη και σταδιακά με το μολύβι (Εικαστικά).</p> <p>4.9. Ενώνει διακεκομμένες γραμμές με οριζόντιο ή κάθετο προσανατολισμό (Μαθηματικά, Εικαστικά).</p> <p>4.10. Ενώνει διακεκομμένες γραμμές για να σχηματίσει μια εικόνα ή γράμμα (Εικαστικά).</p> <p>4.11. Ταυτίζει γράμματα ή σύμβολα (πληροφορική).</p> <p>4.12. Ξεχωρίζει και κατηγοριοποιεί γράμματα και αριθμούς ή σύμβολα. (Μαθηματικά, Πληροφορική).</p> <p>4.13. Κατηγοριοποιεί γράμματα που οπτικά μοιάζουν μεταξύ τους π.χ. ρ,σ γ,χ θ,β ε,ω (Πληροφορική).</p> <p>4.14. Αντιγράφει γραμμές και</p>
--	--	--



	<p>5. Να κατανοεί τη διαφορά μεταξύ ζωγραφιάς και γραφής.</p> <p>6. Να αντιγράφει μόνο το αρχικό γράμμα του ονόματός του ή ολόκληρο το όνομά του ή και οικείες λέξεις.</p> <p>7. Να γράφει το αρχικό γράμμα του ονόματός του ή ολόκληρο το όνομά του (με κεφαλαία ή πεζά).</p> <p>8. Να γράφει το όνομά του στις εργασίες του.</p>	<p><i>σχήματα (Εικαστικά, Μαθηματικά).</i></p> <p><i>4.15. Αντιγράφει μια σειρά σχημάτων ή γραμμών αρχίζοντας από τα αριστερά προς τα δεξιά. (Μαθηματικά).</i></p> <p><i>4.16. Συμπληρώνει ένα ημιτελές σχήμα-σκίτσο χρησιμοποιώντας κάθετες, οριζόντιες ή κυκλικές γραμμές (Εικαστικά, Μαθηματικά).</i></p> <p><i>4.17. Χρησιμοποιεί ανάλογο πρόγραμμα σε Η.Υ. για να δημιουργήσει διάφορα ακαθόριστα σχήματα σε οθόνη αφής (Πληροφορική).</i></p> <p><i>5.1. Κατηγοριοποιεί δικές του ζωγραφιές και γράμματα (Εικαστικά).</i></p> <p><i>6.1. Αναγνωρίζει το αρχικό γράμμα του ονόματός του και ψάχνει να το βρει ανάμεσα σε άλλα (Πληροφορική).</i></p> <p><i>6.2. Σχηματίζει μια λέξη που βλέπει γραμμένη με αυτοκόλλητα γράμματα ή μαγνητικά αρχίζοντας από αριστερά προς τα δεξιά στην αρχή με τη βοήθεια οπτικών νύξεων.</i></p> <p><i>6.3. Αντιγράφει τα αρχικά γράμματα μερικών οικείων λέξεων.</i></p> <p><i>7.1. Αντιγράφει το αρχικό γράμμα του ονόματός του, ολόκληρο το όνομά του και οικείες λέξεις με δακτυλομπογιές, κραγιόν και αργότερα με μολύβι (Εικαστικά, Μαθηματικά).</i></p> <p><i>8.1. Δημιουργεί σκαριφήματα με διάφορα γραφικά μέσα χρησιμοποιώντας αν μπορεί, τριπλή λαβή (δείκτη - αντίχειρα – μέσο) στην προσπάθειά του να γράψει το όνομά του κάτω από τη φωτογραφία του ή μια εργασία.</i></p> <p><i>8.2. Επιλέγει και παράγει μια σειρά συμβόλων με τη βοήθεια ανάλογου προγράμματος σε Η.Υ για να γράψει το όνομά του.</i></p> <p><i>Γράφει το όνομά του ή το σχηματίζει</i></p>
--	--	--

	<p>9. Να γράφει οικείες λέξεις από μνήμης.</p> <p>10. Να σχηματίζει το όνομά του ή άλλες οικείες λέξεις από μνήμης, χρησιμοποιώντας μαγνητικά ή αυτοκόλλητα γράμματα.</p> <p>11. Να χρησιμοποιεί Η.Υ. για να γράψει.</p> <p>12. Να επιλέγει ανάμεσα σε δύο ή περισσότερα σύμβολα ή λέξεις για να ονομάσει (περιγράψει) αντικείμενα ή εικόνες. Να ελέγχει και να διορθώνει την επιλογή του αν είναι λανθασμένη.</p> <p>13. Να χρησιμοποιεί εικόνες, σύμβολα ή λέξεις για να επικοινωνεί και να μεταφέρει μηνύματα.</p> <p>14. Να αντιλαμβάνεται τη στενή σχέση ακρόασης, ομιλίας,</p>	<p><i>με αυτοκόλλητα και μαγνητικά γράμματα (Πληροφορική).</i></p> <p>9.1. Κάνει απόπειρες να γράψει το όνομά του ή άλλες οικείες λέξεις από μνήμης π.χ. βάζοντας τίτλο σε μια εικόνα-φωτογραφία (Είναι αποδεκτή οποιαδήποτε απόπειρα γραφής άσχετα με την ορθότητά της).</p> <p><i>10.1. Σχηματίζει το όνομά του ή άλλες οικείες λέξεις από μνήμης, χρησιμοποιώντας μαγνητικά ή αυτοκόλλητα γράμματα (Μελέτη περιβάλλοντος, Μαθηματικά).</i></p> <p><i>11.1. Η ίδια δραστηριότητα μπορεί να γίνει και στον ηλεκτρονικό υπολογιστή (Πληροφορική).</i></p> <p><i>12.1. Ο μαθητής καλείται να επιλέξει ανάμεσα σε δύο ή περισσότερες λέξεις ή σύμβολα για να βάλει ετικέτες σε δύο όμοια κουτιά με διαφορετικό περιεχόμενο π.χ. καραμέλες, πατατάκια. Ο μαθητής, αν μπορεί, γράφει την ετικέτα, ελέγχει και την διορθώνει από ανάλογο πρότυπο (Μελέτη περιβάλλοντος, Αυτοεξυπηρέτηση).</i></p> <p>13.1. Ο μαθητής επιλέγει το σωστό σύμβολο ή λέξη για να φτιάξει το ημερήσιο πρόγραμμά του  13.2. Σε παιχνίδι ρόλων με θέμα το εστιατόριο ο μαθητής επιλέγει το φαγητό του μέσα από εικόνες, σύμβολα ή δείχνει τη σωστή λέξη στον κατάλογο. Τα παιδιά που έχουν λόγο εκφράζουν την προτίμησή τους συγχρόνως και λεκτικά. Παίζοντας το ρόλο του σερβιτόρου γράφει την επιλογή των πελατών σε ανάλογο σημειωματάριο (Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p><i>14.1. Ο μαθητής μαζί με τον εκπαιδευτικό ταυτίζει ένα μουσικό όργανο με την αντίστοιχη εικόνα ή</i></p>
--	--	---

	<p>ανάγνωσης, γραφής.</p> <p>15. Να αντιγράψει λέξεις, φράσεις τηρώντας τις σωστές αποστάσεις ανάμεσα στα γράμματα και τις λέξεις με οπτικές νύξεις.</p> <p>16. Να αναγνωρίζει διάφορους τύπους γραμμάτων</p>	<p>σύμβολο ή λέξη που γράφει και διαβάζει ο εκπαιδευτικός. Ο εκπαιδευτικός ηχογραφεί στο κασετόφωνο, μαζί με το μαθητή, τον ήχο του μουσικού οργάνου και το ονομάζει λεκτικά. Στη συνέχεια ο μαθητής ακούει τον ήχο και το όνομα του οργάνου και ψάχνει να το βρει ανάμεσα σε άλλα. Ο μαθητής παροτρύνεται να απαντήσει στην ερώτηση: "τι άκουσες;" δείχνοντας την εικόνα, το σύμβολο ή τη λέξη και ο εκπαιδευτικός γράφει την απάντηση. Ο μαθητής προσποιείται ότι γράφει τη λέξη ή την γράφει σωστά αν μπορεί για να ζητήσει να ακούσει ξανά το μουσικό όργανο (Μουσική, Πληροφορική).</p> <p>15.1. Ο μαθητής αντιγράφει λέξεις μέσα σε συγκεκριμένα πλαίσια ανά γράμμα π.χ.</p> <p style="text-align: center;">Ε γ ώ</p> <p>Σταδιακά ατονούν οι ενδιάμεσες γραμμές του πλαισίου ώστε το πλαίσιο να γίνει ενιαίο για κάθε λέξη</p> <p style="text-align: center;">Ε γ ώ</p> <p>15.2. Σχηματίζει λέξεις που βλέπει με μαγνητικά γράμματα ή στον ηλεκτρο-νικό υπολογιστή.</p> <p>15.3. Αντιγράφει φράσεις ή μικρές προτάσεις αρχικά μέσα σε πλαίσια ή πάνω σε συγκεκριμένες γραμμές π.χ.</p> <p style="text-align: center;"><u>Εγώ</u> <u>τρώω</u> <u>ψωμί.</u></p> <p>15.4. Ομαδοποιεί διαφορετικές μορφές του ίδιου γράμματος, τυπογραφικά ή χειρόγραφα (Πληροφορική).</p> <p>16.1. Ομαδοποιεί διαφορετικές μορφές ιδίων λέξεων (π.χ. τυπωμένες ή χειρόγραφες) (Πληροφορική).</p>
--	---	---

	<p>(τυπογραφικά, χειρόγραφα).</p> <p>17. Να γράφει ολιγοσύλλαβες οικείες λέξεις (και σταδιακά πολύσύλλαβες) που αναγνωρίζει οπτικά χωρίς να διακρίνει συγκεκριμένα γράμματα, ή να γράφει τα αντίστοιχα γράμματα των φωνημάτων που ακούει κεφαλαία και πεζά ελέγχοντας το μέγεθος, το σχήμα και τον προσανατολισμό τους.</p> <p>18. Να γράφει συνδυασμούς γραμμάτων για να παραστήσει φωνές, λέξεις, φράσεις.</p> <p>19. Να γράφει στη σωστή σειρά από τα αριστερά προς τα δεξιά τις λέξεις μιας φράσης που ακούει ή που θέλει</p>	<p>16.2. Ο μαθητής εξασκείται στην ταύτιση, αντιστοίχιση, αναγνώριση, αντιγραφή λέξεων και ο εκπαιδευτικός παροτρύνει τον μαθητή να γράψει τις λέξεις που κατέχει για να ονομάσει εικόνες ή να βάλει τίτλους σε μια ιστορία με εικόνες (Μελέτη περιβάλλοντος, Πληροφορική).</p> <p>16.3. Ταυτίζει τυπωμένες λέξεις, με χειρόγραφες (Μελέτη περιβάλλοντος, Πληροφορική).</p> <p>17.1. Ο μαθητής ζωγραφίζει την οικογένειά του και γράφει τα ονόματα των μελών της (Μελέτη περιβάλλοντος, Εικαστικά).</p> <p>17.2. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή μια σειρά από εικόνες που εκείνος αναγνωρίζει και από κάτω είναι γραμμένη η λέξη. Ο μαθητής αρχικά με βοήθεια και σταδιακά ανεξάρτητα ξεχωρίζει τις λέξεις που αρχίζουν από το γράμμα-φώνημα που του λέει ο εκπαιδευτικός. Ο μαθητής απομονώνει και γράφει το γράμμα με διάφορα γραφικά μέσα. Ο μαθητής γράφει τα γράμματα που αντιστοιχούν στα φωνήματα που του λέει ο εκπαιδευτικός και προσπαθεί να βρει λέξεις που αρχίζουν από αυτά ή επιλέγει ανάμεσα σε εικόνες που του δίνει ο εκπαιδευτικός.</p> <p>18.1. Ο εκπαιδευτικός υπαγορεύει συλλαβές (φωνές) που περιέχουν γράμματα που ο μαθητής κατέχει και εκείνος προσπαθεί να τις γράψει. Στη συνέχεια βρίσκει μια λέξη, που να περιέχει τη συγκεκριμένη συλλαβή (φωνή) ανάμεσα σε εικόνες που του δείχνει ο εκπαιδευτικός. Ο μαθητής μαζί με τον εκπαιδευτικό ολοκληρώνουν τη λέξη.</p> <p>19.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει μια εικόνα (που εικονίζει μια ενέργεια) στον μαθητή και τον καλεί να την ονομάσει ή να επιλέξει ανάμεσα σε σύμβολα. Ο μαθητής στη συνέχεια</p>
--	---	---

	<p>να γράψει από μόνος του.</p> <p>20. Να γράφει σωστά τα κεφαλαία και τα μικρά γράμματα και να μην τα μπερδεύει μέσα στις λέξεις.</p> <p>21. Να γράφει αναγνωρίσιμες αλλά όχι απαραίτητα σωστά ορθογραφημένες λέξεις.</p> <p>22. Να μάθει το αλφάβητο και να γράφει τα γράμματα στη σωστή σειρά.</p> <p>23. Να δείχνει το γραπτό του στους συμμαθητές ή στο δάσκαλό του και να λέει τι είναι αυτό που έγραψε.</p> <p>24. Να γράφει μικρά λεκτικά σύνολα με περιεχόμενο που τον ενδιαφέρει χρησιμοποιώντας τελείες και</p>	<p>γράφει τη φράση-πρόταση με λέξεις ή με τα σύμβολα σε μια σελίδα, που ο εκπαιδευτικός έχει σχεδιάσει από πριν και υπάρχουν τόσες γραμμές ή πλαίσια, όσες και οι λέξεις της φράσης. Σταδιακά γραμμές και πλαίσια αντικαθίστανται από μία συνεχή γραμμή.</p> <p>20.1. Κατηγοριοποιεί κεφαλαία γράμματα και πεζά (πληροφορική). 20.2. Γράφει λέξεις, όπως ονόματα, σωστά χρησιμοποιώντας κεφαλαία γράμματα μόνο στην αρχή</p> <p>21.1. Ο μαθητής κάνει απόπειρες να γράφει και λέξεις που δεν έχει διδαχθεί για να δηλώσει κάτι που θέλει να φάει ή ποιο παιχνίδι θέλει να παίξει (Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>22.1. Ο εκπαιδευτικός ζητά από το μαθητή να συμπληρώσει σε ένα έντυπο τα γράμματα του αλφάβητου που λείπουν, ένα –ένα ή δύο-τρία στη σειρά (Πληροφορική). 22.2. Ο μαθητής κατασκευάζει δικό του μικρό λεξιλόγιο με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού (Μελέτη περιβάλλοντος, Εικαστικά, Αυτοεξυπηρέτηση, Πληροφορική).</p> <p>23.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει σε δύο ή τρεις μαθητές από μια εικόνα και καλούνται να γράψουν έναν τίτλο για κάθε μία με λέξεις ή σύμβολα. Ο καθένας διαβάζει τι έγραψε ή διαβάζει ο εκπαιδευτικός και προσπαθούν να βάλουν τις εικόνες σε εξελικτική σειρά. Στο τέλος τοποθετούν τις εικόνες και τους τίτλους από κάτω σε έναν πίνακα με τη σωστή σειρά παρουσιάζοντας την ιστορία. (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>24.1. Ο εκπαιδευτικός παροτρύνει το μαθητή να γράψει απλές οδηγίες π.χ. για την παρασκευή ενός σάντουιτς βήμα προς βήμα χρησιμοποιώντας τελείες και</p>
--	--	---

	<p>ερωτηματικό.</p> <p>25. Να απαντά γραπτά σε ερωτήσεις που αφορούν αντικείμενα του περιβάλλοντος.</p> <p>26. Να γράφει με χρονολογική σειρά γεγονότα που βίωσε.</p>	<p>κεφαλαία στην αρχή της πρότασης (Αυτοεξυπηρέτηση, Πληροφορική).  24.2. Ο μαθητής ασκείται στη δημιουργία ερωτήσεων πρώτα προφορικά μιμούμενος τον εκπαιδευτικό και στη συνέχεια γράφει ερωτήσεις για θέματα που τον ενδιαφέρουν π.χ. "Πού είναι η τσάντα μου;" (όταν θέλει να πάρει το φαγητό του)  χρησιμοποιώντας ερωτηματικό (Αυτοεξυπηρέτηση, Πληροφορική).</p> <p>25.1. Ο εκπαιδευτικός παροτρύνει το μαθητή να παρατηρήσει ένα αντικείμενο ή μια εικόνα που του δίνει και στη συνέχεια ο μαθητής καλείται να απαντήσει σε γραπτές ερωτήσεις ή να συμπληρώσει ημιτελείς προτάσεις που αφορούν την περιγραφή του αντικειμένου ή της εικόνας. Η δραστηριότητα μπορεί να πραγματοποιηθεί και με σύμβολα. Επίσης ο μαθητής μπορεί να γράψει τις απαντήσεις του χρησιμοποιώντας Η.Υ. Τέλος, ο εκπαιδευτικός μαζί με το μαθητή, αν είναι δυνατόν, συνδέουν τις απαντήσεις σε ένα ολοκληρωμένο κείμενο (Μελέτη περιβάλλοντος, Πληροφορική).</p> <p>26.1. Ο μαθητής εκτελεί μια δραστηριότητα (συναρμολόγηση παιχνιδιού ή επίσκεψη στο πάρκο ή αγορά προϊόντος από κατάστημα) και ο εκπαιδευτικός την φωτογραφίζει βήμα-βήμα. Ο μαθητής βάζει σε χρονολογική σειρά τις φωτογραφίες και για κάθε μία, γράφει με λέξεις ή σύμβολα και έναν τίτλο. Ο εκπαιδευτικός ανακατεύει τις φωτογραφίες και ο μαθητής τις επανατοποθετεί στη σωστή σειρά. Γράφει επίσης με τη σωστή σειρά τους τίτλους με ή χωρίς τη βοήθεια των φωτογραφιών. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή μια σειρά ερωτήσεων να απαντήσει σε σχέση με τη δραστηριότητά του. (Πού...; Πότε...; Τι έγινε μετά;) Ο μαθητής απαντά στις ερωτήσεις με λέξεις ή σύμβολα και ταυτόχρονα</p>
--	---	---

	<p>27. Να γράφει μια μικρή ιστορία που βλέπει σε εικόνες, ακούει ή διαβάζει.</p> <p>28. Να γράφει τη συνέχεια μιας ιστορίας που βλέπει, ακούει ή διαβάζει.</p> <p>29. Να εμπλουτίζει μία λέξη ή μία μικρή φράση χρησιμοποιώντας επιπλέον λέξεις.</p>	<p><i>γράφει με χρονολογική σειρά τα γεγονότα (Μελέτη περιβάλλοντος, Αυτοεξυπηρέτηση).</i></p> <p>27.1. Ο εκπαιδευτικός διαβάζει μια ιστορία και συνδέει τα σημαντικά γεγονότα με συγκεκριμένες εικόνες. Στη συνέχεια ο μαθητής γράφει με λέξεις ή σύμβολα, έναν τίτλο για κάθε εικόνα, που να την χαρακτηρίζει. Ο εκπαιδευτικός μαζί με το μαθητή ενοποιούν σε κείμενο τους τίτλους-προτάσεις. Με αυτόν τον τρόπο, ο μαθητής έχει γράψει και την ιστορία που άκουσε.</p> <p>28.1. Ο εκπαιδευτικός μαζί με το μαθητή διαβάζουν τους τίτλους (λέξεις ή σύμβολα) σε εικόνες που αποτελούν την εξέλιξη μιας ιστορίας. Δεν την ολοκληρώνουν όμως και ο μαθητής καλείται να επιλέξει ανάμεσα σε διάφορες εικόνες αυτή που νομίζει ότι ταιριάζει για να τελειώσει η ιστορία. Ο μαθητής γράφει κάτω από την εικόνα, που διάλεξε, τον αντίστοιχο τίτλο με λέξεις ή σύμβολα.</p> <p>28.2. Ο μαθητής διαβάζει μια πολύ μικρή ιστορία γραμμένη με λέξεις ή σύμβολα και συμπληρώνει την τελευταία πρόταση για να την ολοκληρώσει ανάλογα, με λέξεις ή σύμβολα.</p> <p>29.1. <i>Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή ένα αντικείμενο ή μια εικόνα και του ζητά να γράψει τι είναι π.χ. μπαλόκι. Στη συνέχεια του δείχνει ένα ίδιο αντικείμενο ή μια ίδια εικόνα αλλά με ένα διαφορετικό χαρακτηριστικό π.χ. μπλε μπαλόκι-κόκκινο μπαλόκι. Ο εκπαιδευτικός ζητά από το μαθητή να παρατηρήσει τη διαφορά μεταξύ τους. Ο μαθητής γράφει για κάθε αντικείμενο ή εικόνα μία επιπλέον λέξη για να τα ξεχωρίζει (προσθέτει στην προκειμένη περίπτωση το επίθετο) (Μελέτη περιβάλλοντος,</i></p>
--	--	---

	<p>30. Να γράφει μικρές φράσεις με τις κατάλληλες λέξεις για να επικοινωνήσει σωστά.</p> <p>31. Να απαντάει σε ερωτήσεις σχετικές με κείμενα των συμμαθητών του.</p> <p>32. Να γράφει σημειώματα και επιστολές σε διαφορετικά πρόσωπα.</p>	<p>Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>30.1. Ο εκπαιδευτικός εντάσσει τη δραστηριότητα σε πραγματικές καταστάσεις π.χ. ο μαθητής θέλει να πει νερό. Ο εκπαιδευτικός έχει ένα ποτήρι κρύο νερό και ένα ποτήρι ζεστό νερό. Ο μαθητής διαπιστώνει τη διαφορά πιάνοντας τα ποτήρια. Ο εκπαιδευτικός παροτρύνει το μαθητή να πει και στη συνέχεια να γράψει τι θέλει. Αν ο μαθητής γράψει π.χ. νερό, ο εκπαιδευτικός του δίνει και τα δύο ποτήρια και τον παροτρύνει να διευκρινίσει και να γράψει αυτό που θέλει να πάρει π.χ. κρύο νερό ή θέλω κρύο νερό (Αυτοεξυπηρέτηση)</p> <p>31.1. Δύο μαθητές γράφουν μια ιστορία (προσωπική εμπειρία), με τη διαδικασία που περιγράφεται στην ανάλογη δραστηριότητα (26.1) και στη συνέχεια ανταλλάσσουν τις ιστορίες τους. Ο εκπαιδευτικός καλεί τον κάθε μαθητή να απαντήσει σε σχετικές ερωτήσεις με την ιστορία του συμμαθητή του (π.χ. Πού πήγε ο Κώστας; Πότε; Τι γράφει για...; Έκανες και εσύ το ίδιο; Το γράφει σωστά; κλπ) (Μελέτη περιβάλλοντος)</p> <p>32.1. Ο μαθητής μέσα από παιχνίδια ρόλων εξοικειώνεται με τη γραφή σημειωμάτων (π.χ. γράφει το μήνυμα που άφησε κάποιος που τηλεφώνησε, γράφει σημείωμα για να ενημερώσει τους οικείους του ότι θα λείπει ή για να του αγοράσουν κάτι) (Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>32.2. Ο μαθητής εξοικειώνεται με τη μορφή των επιστολών και γράφει επιστολές σε οικεία πρόσωπα ή όχι, χρησιμοποιώντας την κατάλληλη ορολογία (Πληροφορική).</p>
--	--	--



<sup>1</sup> Οι δραστηριότητες με πλάγια γράμματα προτείνονται ως διαθεματικές και ανταποκρίνονται στις προτεινόμενες διαθεματικές έννοιες της 3<sup>ης</sup> στήλης του πίνακα του αντίστοιχου ΔΕΠΠΣ

## ΛΕΞΙΛΟΓΙΟ

Θεματικές Ενότητες	Στόχοι	Ενδεικτικές Δραστηριότητες <sup>1</sup>
<p><b>Λέξεις και εκφράσεις απαραίτητες για την καθημερινή επικοινωνία</b></p> <p>Εμπλουτισμός λεξιλογίου</p>	<p><b>Στο μαθητή πρέπει να δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε:</b></p> <p>1. Να έχει ένα βασικό λεξιλόγιο οικείων λέξεων ή συμβόλων για την καθημερινή επικοινωνία.</p> <p>2. Να εμπλουτίζει σταδιακά το λεξιλόγιό του (λέξεων ή συμβόλων) με βασικούς όρους διαφορετικών γνωστικών αντικειμένων.</p> <p>3. Να διαμορφώνει εξελικτικά ένα λεξιλόγιο (λέξεων ή συμβόλων) που εμπεριέχει ουσιαστικά, ρήματα, επίθετα και επιρρήματα.</p>	<p>1.1. - 2.1. Ο μαθητής μέσα από την καθημερινή του δραστηριότητα συνδέει σταδιακά οικεία αντικείμενα και ενέργειες με εικόνες, σύμβολα ή λέξεις π.χ. ο μαθητής προτιμά να παίζει με ένα αυτοκίνητο. Ο εκπαιδευτικός κρατά το αυτοκίνητο και τη φωτογραφία ή το σύμβολο του αυτοκινήτου. Ταυτόχρονα προφέρει τη λέξη "αυτοκίνητο". Η διαδικασία επαναλαμβάνεται ώστε ο μαθητής να συνδέσει το συγκεκριμένο αντικείμενο με τη φωτογραφία, το σύμβολο ή τη λέξη. Ο τελικός στόχος είναι ο μαθητής να αντιστοιχίσει το συγκεκριμένο αντικείμενο με τη φωτογραφία, το σύμβολο ή τη λέξη ώστε να μπορεί να το χρησιμοποιεί στην καθημερινή του επικοινωνία (Αυτοεξυπηρέτηση, Μελέτη περιβάλλοντος, Πληροφορική).</p> <p>3.1. Ο μαθητής ζητάει ένα παιχνίδι π.χ. αυτοκίνητο. Ο δάσκαλος δείχνει στο μαθητή δύο αυτοκίνητα διαφορετικού χρώματος και τον παροτρύνει να ζητήσει λεκτικά ή να δείξει με κάρτα το συγκεκριμένο αυτοκίνητο που θέλει χρησιμοποιώντας το κατάλληλο επίθετο (π.χ. κόκκινο αυτοκίνητο ή θέλω κόκκινο αυτοκίνητο). Η ίδια διαδικασία ακολουθείται ώστε να διευρύνει ο μαθητής το λεξιλόγιό του με ουσιαστικά, ρήματα και</p>



	<p>4. Να καταρτίζει απλά αλφαβητικά λεξιλόγια.</p> <p>5. Να γράφει (ή να δείχνει) ορθογραφημένα το βασικό λεξιλόγιο οικείων λέξεων που χρησιμοποιεί στην καθημερινή του επικοινωνία.</p> <p>6. Να αναγνωρίζει και να κατανοεί λέξεις, εικόνες ή σύμβολα με αντίθετες έννοιες.</p> <p>7. Να εμπλουτίζει το λεξιλόγιο του (με λέξεις, εικόνες ή σύμβολα) με βάση τις άμεσες προσωπικές του εμπειρίες της καθημερινής ζωής.</p> <p>8. Να χρησιμοποιεί, γραπτά και προφορικά, τις νέες έννοιες - λέξεις ή</p>	<p><i>επιρρήματα (τοπικά)(Εικαστικά, Αυτοεξυπηρέτηση).</i></p> <p><i>4.1. Ο μαθητής ομαδοποιεί οικείες λέξεις που αρχίζουν από το ίδιο γράμμα και στη συνέχεια τις βάζει σε αλφαβητική σειρά. Δημιουργεί μαζί με τον εκπαιδευτικό απλά ευρετήρια οικείων λέξεων και παροτρύνεται να τα χρησιμοποιεί όταν θέλει να γράψει ή να διορθώσει μία λέξη. Το λεξιλόγιο εμπλουτίζεται καθ' όλη τη διάρκεια της χρονιάς με τις λέξεις που ο μαθητής μαθαίνει (Αυτοεξυπηρέτηση, Μελέτη περιβάλλοντος, Πληροφορική).</i></p> <p><i>5.1. Ο εκπαιδευτικός μέσα από τις καθημερινές δραστηριότητες επισημαίνει στο μαθητή την ορθή γραφή μόνο των οικείων λέξεων και τον καθοδηγεί να χρησιμοποιεί τα προσωπικά αλφαβητικά λεξιλόγιά του.</i></p> <p><i>6.1. Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί κάρτες με εικόνες – σύμβολα και λέξεις που δείχνουν αντίθετες έννοιες και καλεί το μαθητή να τις αντιστοιχίσει. Όταν ο μαθητής έχει περισσότερες δυνατότητες ο εκπαιδευτικός τον βοηθά να χρησιμοποιήσει τις αντίθετες έννοιες (λέξεις-σύμβολα) μέσα σε προτάσεις στην καθημερινή (θέλω κρύο νερό – θέλω ζεστό νερό) (Μελέτη περιβάλλοντος, Αυτοεξυπηρέτηση, Πληροφορική).</i></p> <p><i>7.1. Μέσα από τις καθημερινές σχολικές δραστηριότητες ο μαθητής εμπλουτίζει το λεξιλόγιο του (Μαθηματικά, Εικαστικά, Μουσική, Μελέτη περιβάλλοντος).</i></p> <p><i>8.1. Όταν ο μαθητής χρησιμοποιεί μία λέξη - σύμβολο για διαφορετικά αλλά παραπλήσια αντικείμενα (π.χ.</i></p>
--	---	--


	<p>σύμβολα που μαθαί-νει.</p> <p>9. Να αναγνωρίζει ότι διαφορετικές λέξεις μπορούν να έχουν την ίδια σημασία (συνώνυμες).</p> <p>10. Να αναγνωρίζει ότι μια λέξη μπορεί να έχει διαφορετική σημασία μέσα σε διαφορετικές προτάσεις (ομόηχες)</p>	<p><i>ποτήρι για όλα τα σκεύη με τα οποία πίνουμε), ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει τα διαφορετικά αντικείμενα (π.χ. ποτήρι, φλιτζάνι, κούπα) και τα συνδέει με τις αντίστοιχες λέξεις - σύμβολα.</i></p> <p><i>Για παράδειγμα ο μαθητής θέλει να φάει γάλα με δημητριακά. Ο εκπαιδευτικός έχει μπροστά του την κατάλληλη κούπα και παροτρύνει το μαθητή να τη ζητήσει χρησιμοποιώντας τη σωστή λέξη – σύμβολο (Αυτοεξυπηρέτηση, Πληροφορική).</i></p> <p>9.1. Ο εκπαιδευτικός προκειμένου να εμπλουτίσει το βασικό λεξιλόγιο του μαθητή χρησιμοποιεί το ίδιο αντικείμενο ή την ίδια εικόνα ή σύμβολο αναφέροντας ή γράφοντας συνώνυμες λέξεις (κόκορας – πετεινός) (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>9.2. Ο εκπαιδευτικός διαβάσει ένα γνωστό κείμενο μαζί με το μαθητή και αντικαθιστά μια οικεία λέξη του κειμένου με μία συνώνυμη, αλλά άγνωστη στο μαθητή. Ο μαθητής εντοπίζει την αλλαγή και παροτρύνεται να συνδέσει την καινούρια λέξη με την οικεία συνώνυμη.</p> <p>10.1. Αντίστοιχα όταν συναντούν μία λέξη που είναι ομόηχη με μία οικεία (π.χ. φύλο) επισημαίνει τη διαφορετική σημασία και γραφή (π.χ. φύλλο - φίλο). Την καινούρια λέξη ο εκπαιδευτικός την εντάσει σε προτάσεις ώστε να αποδώσει τη σημασία της και να εξασκηθεί ο μαθητής.</p>
--	--	--

<sup>1</sup> Οι δραστηριότητες με πλάγια γράμματα προτείνονται ως διαθεματικές και ανταποκρίνονται στις προτεινόμενες διαθεματικές έννοιες της 3<sup>ης</sup> στήλης του πίνακα του αντίστοιχου ΔΕΠΠΣ

## ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ

Θεματικές Ενότητες	Στόχοι	Ενδεικτικές Δραστηριότητες <sup>1</sup>
<p>Βασικά στοιχεία της δομής και της λειτουργίας της γλώσσας</p> <p>Κείμενο, φράση, λέξη, κεφαλαίο γράμμα, μικρό γράμμα, τελεία, κόμμα, ερωτηματικό</p> <p>Σύνταξη απλών προτάσεων, κειμένων</p> <p>Τονισμός</p> <p>Ορθογραφία</p>	<p><b>Στο μαθητή πρέπει να δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε:</b></p> <p>1. Να τονίζει ορθά τις λέξεις (γραπτά).</p> <p>2. Να βάζει στη σωστή σειρά λέξεις ώστε να δημιουργήσει μια πρόταση, φράση με νόημα.</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός ετοιμάζει κάρτες με λέξεις, στις οποίες το φωνήεν που τονίζεται και ο τόνος είναι γραμμένα με διαφορετικό χρώμα από την υπόλοιπη λέξη. Ο μαθητής αντιγράφει τις λέξεις ενώ ο εκπαιδευτικός ταυτόχρονα προφέρει τη λέξη, δίνοντας έμφαση στο φωνήεν που τονίζεται. Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός δίνει τη λέξη γραμμένη παραλείποντας το σημάδι του τόνου ενώ διατηρεί το χρώμα στο γράμμα που τονίζεται και ζητάει από το μαθητή να την τονίσει. Αργότερα ζητάει από το μαθητή να τονίσει τη λέξη στην οποία δεν υπάρχει καμία οπτική νύξη (διαφορετικό χρώμα).</p> <p>2.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει μία εικόνα στο μαθητή (π.χ. ένα παιδί που τρώει). Του δίνει κάρτες με σύμβολα ή λέξεις και του ζητάει να τις βάλει στη σωστή σειρά ώστε να σχηματίσει μία πρόταση- τίτλο για την εικόνα (π.χ. το παιδί τρώει). Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται χωρίς τη βοήθεια της εικόνας. Σε μαθητές με περισσότερες δυνατότητες ο εκπαιδευτικός δίνει περισσότερες κάρτες με λέξεις ή σύμβολα από αυτές που χρειάζονται για να σχηματιστεί η πρόταση και του ζητά να επιλέξει τις σωστές (π.χ. παιδί / καρέκλα/ το/ τέσσερα/ τρώει/ άσπρο/ μήλο → "το παιδί τρώει μήλο" (Αυτοεξυπηρέτηση, Μελέτη περιβάλλοντος, Πληροφορική).</p>

	<p>3. Να σχηματίζει προτάσεις του τύπου:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>▪ Ρήμα</li> <li>▪ Υποκείμενο – Ρήμα- Αντικείμενο</li> <li>▪ Υποκείμενο – Ρήμα - Κατηγορούμενο</li> </ul> <p>4. Να χρησιμοποιεί σωστά τα άρθρα (σε ενικό και πληθυντικό αριθμό) με τα ουσιαστικά.</p> <p>5. Να χρησιμοποιεί την προσωπική αντωνυμία ως υποκείμενο.</p>	<p>4.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή κάρτες με εικόνες – σύμβολα ή λέξεις και του ζητά να τοποθετήσει δίπλα σε κάθε μία, την κάρτα με το (π.χ. αρσενικό) άρθρο και ταυτόχρονα να πει τη φράση λεκτικά, αν μπορεί (π.χ. ο μπαμπάς, ο δάσκαλος, ο παππούς...).</p> <p>Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται για όλα τα άρθρα στην ονομαστική του ενικού και πληθυντικού αριθμού.</p> <p><b>Σε τελικό στάδιο ο μαθητής καλείται να αντιστοιχίσει σωστά τα τρία άρθρα ενικού και πληθυντικού αριθμού με τις κατάλληλες εικόνες – σύμβολα – λέξεις (προφορικά ή γραπτά).</b></p> <p>5.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή μία φωτογραφία του που από κάτω είναι γραμμένο το όνομα του μαθητή π.χ.</p> <div style="text-align: center;">  <p>Κώστας</p> </div> <p>Ο εκπαιδευτικός ρωτάει "ποιος είναι;" και όταν ο μαθητής απαντάει "ο Κώστας" ο εκπαιδευτικός του δείχνει το σύμβολο ή τη λέξη "εγώ" και τον βοηθά να την τοποθετήσει πάνω στο όνομα του.</p> <div style="text-align: center;">  <p>ε γ ώ</p> </div> <p><i>Συγχρόνως ο εκπαιδευτικός λέει τη λέξη και ζητάει από το μαθητή να την</i></p>
--	---	--

	<p>6. Να αναγνωρίζει βασικά σημεία στίξης (τελεία, κόμμα, ερωτηματικό).</p> <p>7. Να χρησιμοποιεί τελείες και ερωτηματικό.</p> <p>8. Να χρησιμοποιεί κόμμα, όταν θέλει να γράψει διαφορετικές λέξεις στη σειρά π.χ. καταλόγους.</p>	<p>επαναλάβει, αν μπορεί, ή να δείχνει με το δάχτυλο το εαυτό του.      Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή φωτογραφίες του με διάφορες ενέργειες, που από κάτω είναι γραμμένο το ρήμα και του ζητάει να απαντήσει στην ερώτηση "ποιος;" βάζοντας την προσωπική αντωνυμία "εγώ"      π.χ ποιος γράφει;      ποιος τρώει;      ποιος πίνει;</p>  <p>εγώ γράφω      Η δραστηριότητα επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο και για τις άλλες προσωπικές αντωνυμίες.</p> <p>Όταν ο μαθητής έχει περισσότερες δυνατότητες και διαβάζει κείμενα ο εκπαιδευτικός επισημαίνει με το ίδιο χρώμα το όνομα του ήρωα στο κείμενο και την προσωπική αντωνυμία, η οποία αναφέρεται σε αυτόν. Με τον τρόπο αυτό ο μαθητής συνδέει το πρόσωπο με την αντωνυμία και διευκολύνεται στην κατανόηση (Πληροφορική).</p> <p>6.1. – 7.1. Ο εκπαιδευτικός διαβάζει μία πρόταση και επισημαίνει την τελεία (το κόμμα ή το ερωτηματικό). Ο μαθητής αντιγράφει την πρόταση και παροτρύνεται να βάλει το σημείο στίξης που διδάσκεται κάθε φορά. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή προτάσεις και του ζητάει να βάλει τελεία (ή ερωτηματικό) όπου χρειάζεται (Πληροφορική).</p> <p>8.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή μία ημιτελή πρόταση (π.χ. από το σούπερ-μαρκετ αγόρασα ...) και ένα κατάλογο με προϊόντα (π.χ. ψωμί/ τυρί/ γάλα / και μήλα). Ζητάει από το μαθητή να τη συμπληρώσει</p>
--	---	---

	<p>9. Να συνδέει λέξεις και προτάσεις με το «και».</p> <p>10. Να γνωρίζει και να χρησιμοποιεί τον ενικό και τον πληθυντικό αριθμό των ουσιαστικών.</p> <p>11. Να γράφει ορθογραφημένα τα άρθρα κυρίως στην ονομαστική ενικού και πληθυντικού</p> <p>12. Να γράφει ορθογραφημένα καταλήξεις ουσιαστικών και επιθέτων κυρίως στην ονομαστική πτώση του ενικού και πληθυντικού.</p> <p>13. Να αναγνωρίζει τα ρήματα στις προτάσεις.</p> <p>14. Να χρησιμοποιεί ενεστώτα χρόνο για να αναφερθεί στο παρόν</p>	<p><i>χρησιμοποιώντας κόμματα ανάμεσα στα ουσιαστικά (Αυτοεξυπηρέτηση, Πληροφορική).</i></p> <p><i>9.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή δύο γραπτές προτάσεις με σύμβολα ή λέξεις επισημαίνοντας χρωματικά το ρήμα (π.χ. <b>Τρώω</b> ψωμί . <b>Τρώω</b> τυρί) και τον βοηθάει να ενώσει τις δύο προτάσεις σε μία διατηρώντας το ρήμα και συνδέοντας τα δύο ουσιαστικά με το και (π.χ. τρώω ψωμί και τυρί) (Αυτοεξυπηρέτηση).</i></p> <p><i>10.1. – 11.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή μία εικόνα με ένα αντικείμενο που από κάτω γράφει το όνομα του αντικειμένου με το άρθρο και μία άλλη με τα αντίστοιχα πολλά (π.χ. ένα μολύβι – πολλά μολύβια). Ζητά από το μαθητή να πει και να γράψει, αν μπορεί, κάτω από τη δεύτερη εικόνα το ουσιαστικό σε πληθυντικό αριθμό.</i></p> <p><i>12.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή ένα ουσιαστικό στον ενικό αριθμό και ζητάει να πει ή να γράψει το ίδιο ουσιαστικό στον πληθυντικό αριθμό και το αντίστροφο.</i></p> <p><i>13.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή προτάσεις τύπου Υ-Ρ και του ζητάει να κυκλώσει λέξεις που απαντούν στην ερώτηση "τι κάνει;" το υποκείμενο. (π.χ. τι κάνει ο Κώστας;).</i></p> <p><i>13.2. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή μία πρόταση από την οποία λείπει το ρήμα. Του δίνει δύο διαφορετικές λέξεις, ένα ουσιαστικό και το σωστό ρήμα για να επιλέξει και να συμπληρώσει την πρόταση.</i></p> <p><i>14.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή μία πρόταση από την οποία</i></p>
--	---	--

	<p>και αόριστο χρόνο για να αναφερθεί στο παρελθόν.</p> <p>15. Να γράφει ορθογραφημένα καταλήξεις του ρήματος στον ενεστώτα της ενεργητικής φωνής.</p> <p>16. Να αναγνωρίζει και να κατανοεί ποιες λέξεις λέγονται άρθρα, ουσιαστικά, ρήματα και επίθετα.</p>	<p><i>λείπει το ρήμα. Του δίνει ένα ρήμα στον ενεστώτα και στον αόριστο για να επιλέξει και να συμπληρώσει την πρόταση (Μελέτη περιβάλλοντος, Πληροφορική).</i></p> <p>15.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή να διαβάσει πολλές διαφορετικές προτάσεις τύπου Υ-Ρ στο πρώτο πρόσωπο (π.χ. <u>εγώ</u> πίνω, <u>εγώ</u> γράφω) και επισημαίνει την ορθή γραφή της κατάληξης. Στη συνέχεια ο μαθητής ασκείται στο να συμπληρώνει τη σωστή κατάληξη με διαφορετικούς τρόπους (γραπτά, μαγνητικός πίνακας, υπολογιστής). Η ίδια δραστηριότητα επαναλαμβάνεται για τις καταλήξεις όλων των προσώπων.</p> <p>15.2. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή ρήματα ενεστώτα ενεργητικής φωνής στο πρώτο πρόσωπο και ουδέτερα ουσιαστικά σε –ο. Ζητάει από το μαθητή να συμπληρώσει τις σωστές καταλήξεις στις λέξεις.</p> <p>16.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή να διαβάσει προτάσεις και επισημαίνει κάθε φορά μία κατηγορία λέξεων με διαφορετικό χρώμα (π.χ. χρωματίζει τα ρήματα με κόκκινο) και του λέει. Ονομάζει την κατηγορία (π.χ. "όλα αυτά που απαντούν στην ερώτηση "τι κάνω;" είναι ρήματα ).</p> <p>16.2. Ο εκπαιδευτικός δίνει προτάσεις στο μαθητή και του ζητάει να κυκλώσει κάθε φορά μία συγκεκριμένη κατηγορία λέξεων (π.χ. ρήματα) (Πληροφορική).</p>
--	---	---

<sup>1</sup> Οι δραστηριότητες με πλάγια γράμματα προτείνονται ως διαθεματικές και ανταποκρίνονται στις προτεινόμενες διαθεματικές έννοιες της 3<sup>ης</sup> στήλης του πίνακα του αντίστοιχου ΔΕΠΠΣ



ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ  
ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ

<p style="text-align: center;"><b>Άξονες γνωστικού περιεχομένου</b></p>	<p style="text-align: center;"><b>Γενικοί στόχοι (γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις και αξίες)</b></p>	<p style="text-align: center;"><b>Ενδεικτικές Θεμελιώδεις Έννοιες Διαθεματικής Προσέγγισης</b></p>
<p><b><i>Επίλυση Προβλήματος</i></b></p>	<p>Στο μαθητή πρέπει να δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε:</p> <p>Να χρησιμοποιεί τα υλικά που του δίνονται για μια δραστηριότητα, να μιλά για τη δουλειά του και να κάνει ερωτήσεις.</p> <p>Να περιγράφει δεδομένα και ευρήματα.</p> <p>Να ελέγχει τα αποτελέσματα των μαθηματικών πράξεων και να σκέφτεται αν είναι λογικά.</p> <p>Να κάνει προβλέψεις βασισμένες στην εμπειρία, να ρωτά και να απαντά στην ερώτηση «τι θα συμβεί εάν...;».</p> <p>Να διαλέγει τα υλικά που χρειάζεται και να κάνει τους υπολογισμούς που απαιτούνται για μια δραστηριότητα.</p>	<p><b>Επικοινωνία</b></p> <p>Ομοιότητα – Διαφορά Άτομο – Σύνολο Αλληλεπίδραση</p> <p><b>Πολιτισμός</b></p> <p>Ταξινόμηση Οργάνωση Σύστημα</p>

<p><b>Αριθμοί και Πράξεις</b> Υπολογισμοί μέχρι το 5</p> <p>Απαρίθμηση μέχρι το 10</p> <p>Τα σύμβολα «+», «-», και «=»</p>	<p>Να απαγγέλλει, να διαβάζει και να γράφει τα αριθμητικά σύμβολα 1-5.</p> <p>Να αναλύει σε αθροίσματα τους αριθμούς μέχρι το 5.</p> <p>Να κάνει προσθέσεις και αφαιρέσεις μέσα στην πρώτη πεντάδα.</p> <p>Να λύνει απλά προβλήματα πρόσθεσης και αφαίρεσης μέσα στην πρώτη πεντάδα. Να κάνει χρήση των συμβόλων «=, +,-».</p> <p>Να απαριθμεί, να γράφει και να διαβάζει μέχρι το 10 και να διακρίνει την απόλυτη και τακτική έννοια των αριθμών μέχρι το 10.</p>	<p>Επικοινωνία Μεταβολή Άτομο – Σύνολο <b>Ομοιότητα– Διαφορά</b> <b>Οργάνωση</b> Αλληλεπίδραση Ταξινόμηση Σύστημα</p>
<p><b>Αριθμοί και πράξεις</b> Υπολογισμοί μέχρι το 10</p> <p>Απαρίθμηση μέχρι το 20</p> <p>Τα σύμβολα «=» και «&gt;,&lt;»</p>	<p>Να απαγγέλλει, να γράφει και να διαβάζει τα αριθμητικά σύμβολα μέχρι το 20.</p> <p>Να κάνει προσθέσεις και αφαιρέσεις μέσα στην πρώτη δεκάδα. Να επαληθεύει τις αριθμητικές πράξεις.</p> <p>Να συγκρίνει τους αριθμούς χρησιμοποιώντας τα σύμβολα «&gt;,&lt;».</p>	<p>Επικοινωνία Αλληλεπίδραση <b>Μεταβολή</b> Άτομο – Σύνολο Ομοιότητα– Διαφορά Οργάνωση Ταξινόμηση Σύστημα</p>
<p><b>Αριθμοί και πράξεις</b></p> <p>Υπολογισμοί μέχρι το 20</p> <p>Απαρίθμηση μέχρι το 50 και στη συνέχεια μέχρι το 100</p> <p>Καταστάσεις επανάληψης ίσων ποσοτήτων και διαμερισμού (μερισμού)</p>	<p>Να κάνει προσθέσεις μέχρι το 20 χρησιμοποιώντας την προσεταιριστική ιδιότητα.</p> <p>Να κάνει αφαιρέσεις μέχρι το 20.</p> <p>Να λύνει απλά προβλήματα πρόσθεσης και αφαίρεσης μέσα στην πρώτη εικοσάδα.</p> <p>Να απαριθμεί μέχρι το 50.</p> <p>Να απαριθμεί μέχρι το 100.</p> <p>Να εξοικειωθεί με καταστάσεις επανάληψης ίσων ποσοτήτων και διαμερισμού (μερισμού).</p>	<p>Επικοινωνία Μεταβολή Αλληλεπίδραση Άτομο – Σύνολο Ομοιότητα– Διαφορά <b>Οργάνωση</b> Ταξινόμηση Σύστημα</p>
<p><b>Μετρήσεις</b> Μήκος, ύψος, πλάτος. (Εμπειρικές</p>	<p>Να συγκρίνει και να σειροθετεί αντικείμενα χρησιμοποιώντας την κατάλληλη γλώσσα.</p> <p>Να γνωρίζει τις πιο απλές μονάδες μέτρησης</p>	<p>Επικοινωνία Αλληλεπίδραση Μεταβολή <b>Άτομο –</b></p>

<p>μετρήσεις στα μεγέθη αυτά)</p> <p>Χρόνος (ονομασία- η έννοια του χρονικού διαστήματος σε σχέση με ορισμένα γεγονότα)</p> <p>Χρήμα</p> <p>Βάρος (μάζα)</p> <p>Μοτίβα</p>	<p>μήκους, χωρητικότητας, βάρους και χρόνου, και τη χρήση τους.</p> <p>Να μπορεί να βάζει γεγονότα σε χρονική σειρά.</p> <p>Να χρησιμοποιεί νομίσματα στα πλαίσια των καθημερινών συναλλαγών.</p> <p>Να γνωρίζει τη χρήση της ζυγαριάς.</p>	<p><b>Σύνολο</b></p> <p>Ομοιότητα– Διαφορά</p> <p>Οργάνωση</p> <p>Ταξινόμηση</p> <p>Χώρος – Χρόνος</p> <p>Σύστημα</p>
<p><b>Γεωμετρία</b></p> <p>Επίπεδα σχήματα και στερεά σώματα.</p> <p>Αναγνώριση της μορφής</p> <p>Χάραξη</p> <p>Προσανατολισμός στο χώρο</p> <p>Προσέγγιση της συμμετρίας ως προς άξονα</p>	<p><b>Να εξασκηθεί στην αναγνώριση, ονομασία, ταξινόμηση, σχεδίαση, αναπαραγωγή σχημάτων στο επίπεδο (τετράγωνο, κύκλος, τρίγωνο, ορθογώνιο παραλληλόγραμμο).</b></p> <p>Να διακρίνει τα στερεά σώματα: κύβο, ορθογώνιο παραλληλεπίπεδο, σφαίρα, κύλινδρο, πυραμίδα.</p> <p>Να εξασκηθεί στον προσανατολισμό στο χώρο.</p> <p>Να παρατηρεί εικόνες και σχήματα συμμετρικά ως προς άξονα.</p>	<p><b>Επικοινωνία</b></p> <p>Αλληλεπίδραση</p> <p>Μεταβολή</p> <p>Άτομο – Σύνολο</p> <p>Ομοιότητα – Διαφορά</p> <p>Οργάνωση</p> <p>Ταξινόμηση</p> <p>Χώρος – Χρόνος</p> <p>Συμμετρία</p> <p>Σύστημα</p>

## ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΩΝ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΩΝ

### *Εισαγωγή*

Τα μαθηματικά αποτελούσαν πάντα έναν από τους ακρογωνιαίους λίθους της γενικής και ειδικής αγωγής. Ο κύριος σκοπός της διδασκαλίας των μαθηματικών είναι η ανάπτυξη λογικών διεργασιών, όπως η ανάλυση, η γενίκευση και η κριτική σκέψη. Οι ειδικότεροι στόχοι είναι η επεξεργασία και αξιοποίηση δεδομένων, καθώς και η σύγκριση και ο μετασχηματισμός απλών σχέσεων. Επιπλέον, τα παιδιά μέσα από τα μαθηματικά, μπορούν να κατανοούν και να επιλύουν προβλήματα καθημερινής ζωής.

Οι μαθητές με αυτισμό παρουσιάζουν ιδιαίτερες δυσκολίες στην κατανόηση εννοιών (όπως ο χρόνος, ο χώρος, η αιτιότητα, οι διαδοχές) τόσο σε συγκεκριμένο, όσο και σε αφηρημένο επίπεδο. Συχνά οι γνώσεις τους για αριθμούς και πράξεις είναι μηχανικές και οι στρατηγικές για την επίλυση προβλημάτων είναι φτωχές και επιφανειακές. Τα παιδιά με αυτισμό έχουν την ικανότητα να μαθαίνουν ακριβείς πληροφορίες, δυσκολεύονται όμως να τις ταξινομήσουν και να τις αποθηκεύσουν κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μπορούν να τις ανακαλέσουν έξω από το αρχικό πλαίσιο. Ωστόσο, τα παιδιά με αυτισμό υψηλής λειτουργικότητας έχουν μία προτίμηση και ένα ενδιαφέρον για τα μαθηματικά και γενικότερα τις θετικές επιστήμες. Μία πιθανή ερμηνεία γι' αυτό είναι η περιοδική και επαναληπτική οργάνωση πληροφοριών (π.χ. προπαίδεια) που ταιριάζει με τον τρόπο οργάνωσης της μνήμης και σκέψης των ατόμων με αυτισμό. Ένα άτομο με σύνδρομο Asperger αναφέρει χαρακτηριστικά:

*«Μου αρέσει να παρακολουθώ την πρόβλεψη του καιρού και να πηγαίνω στη βιβλιοθήκη για να συγκεντρώνω πληροφορίες για τις καιρικές συνθήκες σε όλο τον κόσμο. Επίσης, μαζεύω όλα τα τηλεοπτικά προγράμματα από όλες τις πολιτείες της Αμερικής για να συγκρίνω τις ώρες παρουσίασης των εκπομπών για τον καιρό». (Gary Peterson- από το βιβλίο του Theo Peteers Αυτισμός, σελ.240)*

Κατά συνέπεια, ο εκπαιδευτικός καλείται να ανταποκριθεί στις ποικίλες εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών με αυτισμό ανάλογα με την ηλικία και το λειτουργικό τους επίπεδο. Οι φράσεις της Temple Grandin (1995) φωτίζουν μία άλλη πλευρά σχετικά με τη διδασκαλία των Μαθηματικών:

*«Έχουν περάσει πάνω από δέκα χρόνια από τότε που πήρα το μάθημα της Στατιστικής. Στις πρώτες εξετάσεις απέτυχα. Δεν μπορούσα να συγκρατήσω μια πληροφορία στο μυαλό μου την ίδια ώρα που επεξεργάζομαι μια άλλη. Το να ερμηνεύω τα μαθηματικά σύμβολα και να επεξεργάζομαι, ταυτόχρονα, την εξίσωση, ήταν αδύνατον.»(σελ 148)*

και αλλού:

*«Τα Μαθηματικά ήταν άλλο ένα πρόβλημα για μένα. Δεν μπορούσα να παρακολουθήσω το ρυθμό του μαθήματος. Όταν άρχιζα να καταλαβαίνω*

μια έννοια, τότε ακριβώς ο δάσκαλος προχωρούσε σε ένα νέο κεφάλαιο.»  
(σελ. 46)

Όμως, δεν παραλείπει να αναφέρει και τους τρόπους που η διδασκαλία των Μαθηματικών γινόταν κατανοητή:

«..Το μόνο πράγμα που θυμάμαι από τα Μαθηματικά ήταν μια πρακτική επίδειξη σχετικά με τη σημασία του "π" (=3,14...), στον τύπο που χρησιμοποιείται για να βρεθεί η περιφέρεια ενός κύκλου (Μήκος Περιφέρειας κύκλου = Διάμετρος Χ 3,14). Θυμάμαι ότι ο καθηγητής πήρε έναν κύκλο φτιαγμένο από χαρτόνι, τύλιξε ένα κορδόνι γύρω από την περιφέρειά του και έδειξε στην τάξη ότι ήταν ίσο με τρεις διαμέτρους συν ένα μικρό υπόλοιπο που υπολογίστηκε ίσο με 0,14. Όλο μαζί, 3,14. Αυτό ήταν κάτι πραγματικό για μένα. Το παρακολούθησα και το κατάλαβα.»  
(σελ. 70)

Για την επιτυχημένη διδασκαλία των Μαθηματικών, ο εκπαιδευτικός χρειάζεται να διαμορφώσει ένα εξατομικευμένο εκπαιδευτικό πρόγραμμα, λαμβάνοντας υπόψη του τα εξής:

- την άμεση και διαρκή σύνδεση των γνώσεων με την καθημερινή πραγματικότητα και τις εμπειρίες των μαθητών της τάξης του,
- την ανάγκη για δόμηση της σειράς των δραστηριοτήτων που θα διδάξει,
- την ανάγκη για οπτικοποίηση των διδακτικών υλικών, και
- τη διδασκαλία γνωστικών στρατηγικών στο μαθητή που θα τον βοηθήσουν να επιλύει προβλήματα στην καθημερινή του ζωή.

Ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει τις ακόλουθες στρατηγικές για την επίλυση προβλημάτων (Maddock, 1997):

➤ Τέχνασμα παρακώλυσης ενεργειών (**sabotage**): **Ο εκπαιδευτικός δημιουργεί κατάλληλες συνθήκες ή τροποποιεί το υλικό έτσι, ώστε ο μαθητής να πιεστεί για να αναζητήσει λύσεις. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή μία φωτογραφία με το μοντέλο μιας πυραμίδας φτιαγμένης από κύβους για να την κατασκευάσει, αλλά αντί για κύβους, ο εκπαιδευτικός του δίνει βόλους. (Θεματική ενότητα: Επίλυση προβλήματος - Στόχος: 5 - Δραστηριότητα 5.4.)**

➤ **Εσκεμμένο λάθος (error)**: Ο εκπαιδευτικός δίνει αντικείμενα στο μαθητή που δεν έχουν σχέση με την δραστηριότητα, ώστε να του δημιουργήσει ένα πρόβλημα που θα πρέπει να επιλύσει. Για παράδειγμα, δίνονται στον μαθητή δύο κουτιά, όπου το ένα έχει από έξω ζωγραφισμένο ένα κύβο και το άλλο ένα βόλο. Ο εκπαιδευτικός του δίνει ανακατεμένα κύβους και αυτοκινητάκια και του ζητάει να κάνει την ομαδοποίηση. (Θεματική ενότητα: Επίλυση προβλήματος - Δραστηριότητα: 1.1.)

➤ **Παράλειψη (omission)**: Ο εκπαιδευτικός σκόπιμα παραλείπει αντικείμενα από μια οικεία στον μαθητή δραστηριότητα. Για παράδειγμα, δίνονται στον μαθητή φωτογραφίες από δέντρα και σπίτια για να κάνει ταξινόμηση σε φάκελο που είναι χωρισμένος σε τρία μέρη: δέντρα, σπίτια, αυτοκίνητα. (Θεματική ενότητα: Επίλυση προβλήματος - Δραστηριότητα 1.2.)

➤ **Επιλογή (choice)**: Ο εκπαιδευτικός δίνει εναλλακτικές λύσεις στον μαθητή για να τον παροτρύνει να επιλέξει. Για παράδειγμα, ο μαθητής καλείται να επιλέξει ανάμεσα σε τρία αντικείμενα (ποτήρι, πιάτο, κουτάλι) ποιο θα

χρησιμοποιήσει για να μετρήσει τη χωρητικότητα σε νερό μιας κανάτας. (Θεματική ενότητα: Επίλυση προβλήματος - Δραστηριότητα 8.1.)

Στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών των Μαθηματικών για μαθητές με αυτισμό οι θεματικές ενότητες δεν διαφέρουν από εκείνες του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών της Γενικής Αγωγής για μαθητές της Α΄ Δημοτικού. Η επίλυση προβλημάτων, οι αριθμοί και πράξεις, οι μετρήσεις και τα στοιχεία Γεωμετρίας, περιέχουν τις βάσεις για την περαιτέρω εξέλιξη της μαθηματικής σκέψης. Ωστόσο, έχουν γίνει προσαρμογές των στόχων και δραστηριοτήτων για τις δυνατότητες και ανάγκες των μαθητών με αυτισμό. Οι στόχοι απλοποιήθηκαν και ιεραρχήθηκαν ανάλογα με τον βαθμό δυσκολίας τους, έτσι ώστε να γίνουν πιο προσιτοί. Για παράδειγμα, ο πρώτος στόχος του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών της Γενικής Αγωγής στη Γεωμετρία, αναφέρει ότι «οι μαθητές επιδιώκεται να διακρίνουν τα σχήματα των επιπέδων: του τριγώνου, του τετραγώνου, του ορθογωνίου, του κύκλου και των στερεών: τριγωνικής πυραμίδας, κύβου, ορθογωνίου παραλληλεπίπεδου, κυλίνδρου, σφαίρας». Στο Α.Π.Σ. για παιδιά με αυτισμό, ο παραπάνω στόχος κρίθηκε σκόπιμο να αναλυθεί σε τρεις υποστόχους: «1. Να διακρίνει τα γεωμετρικά σχήματα στο επίπεδο από τα γεωμετρικά σώματα», «2. Να αναγνωρίζει κύβους, σφαίρες, ορθογώνια παραλληλεπίπεδα, τριγωνικές πυραμίδες, κυλίνδρους και να τα περιγράφει» και «3. Να αναγνωρίζει τετράγωνα, κύκλους, ορθογώνια παραλληλόγραμμα, τρίγωνα, και να τα περιγράφει.» Ακόμα, στις ενδεικτικές δραστηριότητες, καταβλήθηκε προσπάθεια ώστε να συνδέονται με αντικείμενα και πράξεις της καθημερινότητας.

Τα Μαθηματικά είναι απαραίτητα στη ζωή όλων μας. Στα παιδιά με αυτισμό μπορούν να είναι ένα μέσο κατανόησης της πραγματικότητας, αφού βοηθούν στην επίλυση καθημερινών προβλημάτων που πολλές φορές φαίνονται αζεπέραστα.

Θεματικές Ενότητες	Στόχοι	Ενδεικτικές Δραστηριότητες <sup>1</sup>
<b>Επίλυση προβλήματος</b>	<p><b>Στο μαθητή πρέπει να δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε:</b></p> <p>1. Να χρησιμοποιεί τα υλικά που του δίνονται για μια δραστηριότητα σύμφωνα με τις οδηγίες του εκπαιδευτικού.</p>	<p>1.1. Ο μαθητής ομαδοποιεί σε δύο μικρά κουτιά βόλους και κύβους που του δίνει ο εκπαιδευτικός όλους μαζί σε ένα μεγάλο κουτί.</p> <p>1.2. Ταξινομεί φωτογραφίες από δέντρα – σπίτια – αυτοκίνητα σε φάκελο εργασίας που έχει ετοιμάσει ο εκπαιδευτικός. Για τα πιο ικανά παιδιά οι φωτογραφίες μπορεί να αντικατασταθούν από εικόνες ή σκίτσα.</p>

	<p>2. Να μιλά για τη δουλειά του και να κάνει ερωτήσεις.</p> <p>3. Να μπορεί να περιγράψει τα δεδομένα και τα ευρήματά του.</p> <p>4. Να μπορεί να ελέγξει τα αποτελέσματα μιας μαθηματικής πράξης που έκανε.</p> <p>5. Να κάνει προβλέψεις βασισμένες στην εμπειρία.</p>	<p>1.3. Αντιστοιχεί ένα προς ένα κουτιά με κούκλες (κάθε κούκλα μέσα σε ένα κουτί) όταν του τα δίνει ο εκπαιδευτικός ανακατεμένα.</p> <p>1.4. Αντιστοιχεί ένα προς ένα εικόνες από γατάκια και μπάλες σε φάκελο εργασίας.</p> <p>1.5. Σειροθετεί από το μεγαλύτερο στο μικρότερο τέσσερα άνισα αυτοκινητάκια (ή φωτογραφίες ή σκίτσα από αυτοκίνητα).</p> <p>1.6. Διακρίνει και λέει (ή δείχνει σε κάρτα) τη θέση μιας κούκλας σε σχέση με ένα τραπέζι. (Πάνω από, κάτω από, πίσω από κ.λ.π.).</p> <p>1.7. Συγκρίνει και λέει ή δείχνει ποιο είναι το μεγάλο και ποιο το μικρό ανάμεσα σε δύο τραπέζια / κουτιά / μολύβια. Συνεχίζει συγκρίνοντας λεπτό και χοντρό μαρκαδόρο, βαριά και ελαφριά τσάντα.</p> <p>2.1. Απαντά στην ερώτηση «ποιο είναι το μεγαλύτερο;» για μια σειρά μολυβιών που δεν έχουν το ίδιο μήκος. Θέτει ερωτήσεις όπως: «ποιο είναι το μικρότερο;»</p> <p>3.1. Μοιράζεται ισοδύναμα με άλλους καραμέλες που του δίνει ο εκπαιδευτικός, εξηγώντας τον τρόπο σκέψης του (μία εσύ, μία εγώ, κ.λ.π.).</p> <p>3.2. Μοιράζει αυτοκινητάκια που έχει μπροστά του σε ένα κουτί σε άλλους μαθητές, εξηγώντας τον τρόπο σκέψης του (ένα ο Γιάννης, ένα η Μαρία κλπ).</p> <p>4.1. Μοιράζει σε δυο μαθητές τις μπαλίτσες που έχει μπροστά του σε ένα κουτί και στη συνέχεια λέει ή δείχνει ότι και οι δυο μαθητές έχουν τον ίδιο αριθμό από μπάλες μπροστά τους.</p> <p>5.1. Λέει ή δείχνει ποιο κουτί είναι βαρύτερο ανάμεσα σε δύο που έχει ετοιμάσει ο εκπαιδευτικός με 10 και 5 όμοιους κύβους. Χρησιμοποιεί τη ζυγαριά για να το επιβεβαιώσει.</p>
--	---	---

	<p>6. Να ρωτά και να απαντά στην ερώτηση «τι θα συμβεί εάν...;»</p> <p>7. Να ελέγχει τα αποτελέσματα και να σκέφτεται αν είναι λογικά.</p> <p>8. Να διαλέγει τα υλικά που θα χρειαστεί και να κάνει τους υπολογισμούς που απαιτούνται για μια δραστηριότητα.</p>	<p>5.2. Πιθανολογεί για το ποιο είναι μεγαλύτερο σπίτι, σε πραγματικές διαστάσεις, ανάμεσα σε δύο φωτογραφίες (μιας μονοκατοικίας και μιας πολυκατοικίας) που του δίνει ο εκπαιδευτικός.</p> <p>5.3. Λέει ή δείχνει τη χρονική σειρά που φωτογραφήθηκε ο ίδιος να κοιμάται, να ντύνεται, να ανεβαίνει στο σχολικό, να μπαίνει στο σχολείο.</p> <p>5.4. Κατασκευάζει μια πυραμίδα με κύβους ακολουθώντας μοντέλο από φωτο-γραφία και επιλέγοντας ο ίδιος τον αριθμό των κύβων που θα χρησιμοποιήσει.</p> <p>6.1. Προβλέπει, λέγοντας ή δείχνοντας αν η ζάχαρη που υπάρχει σε ένα μεγάλο κυλινδρικό κουτί, θα χωρέσει σε ένα μικρότερο.</p> <p>7.1. Επιλέγει τον χάρακα μήκους ενός μέτρου από τον χάρακα των 15 εκατοστών για να «μετρήσει» το μήκος της τάξης.</p> <p>8.1. Διακρίνει και επιλέγει το ποτήρι (από το πιάτο ή το κουτάλι) για να μετρήσει τη χωρητικότητα σε νερό μιας κανάτας.</p> <p>8.2. Επιλέγει το τετράγωνο και το τρίγωνο από μια σειρά επίπεδων γεωμετρικών σχημάτων που του δίνει ο εκπαιδευτικός για να τα κολλήσει σε χαρτί σχηματίζοντας ένα σπίτι.</p> <p>8.3. Χρησιμοποιεί ως εναλλακτική λύση την πιθαμή του ή ένα μολύβι για να «μετρήσει» το μήκος του θρανίου του όταν ο εκπαιδευτικός δεν του δίνει κανένα όργανο μέτρησης.</p> <p><b>(Μελέτη Περιβάλλοντος, Εικαστικά, Αυτοεξυπηρέτηση)</b></p>
<p>Αριθμοί και πράξεις</p> <p><b>Υπολογισμοί μέχρι το 5</b></p>	<p>1. Να διακρίνει την απόλυτη έννοια των αριθμών 1,2,3.</p>	<p>1.1. Αναγνωρίζει και δείχνει τον αριθμό που του ζητάει ο εκπαιδευτικός σε κάρτες με τους αριθμούς 1,2,3.</p> <p>1.2. Λέει ή επιλέγει την κάρτα με τον αριθμό 2 όταν ο εκπαιδευτικός βάζει</p>



<p><i>Απαρίθμηση μέχρι το 10</i></p> <p><i>Το σύμβολο «+»</i></p> <p><i>Το σύμβολο «=»</i></p>	<p>2. Να κάνει αντιστοιχηση ένα προς ένα μέχρι τρία αντικείμενα, ονομάζοντας την ποσότητα.</p> <p>3. Να συγκρίνει μεταξύ τους συλλογές διακριτών αντικειμένων.</p> <p>4. Να απαγγέλλει προφορικά ένα-ένα την ακολουθία αριθμών μέχρι το 3.</p> <p>5. Να απαριθμεί συλλογές αντικειμένων που περιέχουν μέχρι τρία αντικείμενα.</p> <p>6. Να αναγνωρίζει γρήγορα ποσότητες ενός, δύο και τριών στοιχείων (άμεση εκτίμηση).</p> <p>7. Να συνδέει το γραπτό σύμβολο με την ποσοτική έννοια του αριθμού.</p> <p>8. Να διακρίνει την τακτική έννοια των αριθμών μέχρι το 3.</p> <p>9. Να απαγγέλλει</p>	<p>μπροστά του 2 μπαλίτσες. Κάνει το ίδιο με τους αριθμούς 3 και 1.</p> <p>1.3. Διακρίνει τον ζητούμενο αριθμό (2, 3, 1) όταν έχει μπροστά του κάρτες με διάφορους αριθμούς, γράμματα και σχήμα-τα.</p> <p>1.4. Διακρίνει και δείχνει τον αριθμό 3 ανάμεσα από πολλές ανακατεμένες κάρτες με τον αριθμό 3 και το γράμμα ε.</p> <p>2.1. Αντιστοιχεί ένα προς ένα 3 κουτάλια σε 3 πιάτα και λέει ή δείχνει ότι είναι τρία.</p> <p>3.1. Διαπιστώνει την ανισότητα και λέει ή δείχνει ότι τρία πιάτα είναι περισσότερα (πιο πολλά) από δύο και το αντίστροφο (πιο λίγα) όταν τα έχει μπροστά του σε δύο καλάθια.</p> <p>4.1. Απαγγέλλει ή δείχνει σε κάρτες με αριθμούς την ακολουθία 1,2,3 ενώ απαγγέλλει ο εκπαιδευτικός.</p> <p>5.1. Μετράει σωστά 3 κουτάλια ή 3 πιρούνια.</p> <p>6.1. Λέει ή δείχνει πόσα μολύβια κρατάει ο εκπαιδευτικός στο χέρι του (1,2, ή 3) χωρίς να κάνει απαρίθμηση.</p> <p>7.1. Βάζει την κάρτα με τον σωστό αριθμό σε τρία καλάθια με 1,2,3 αυτοκινητάκια.</p> <p>8.1. Διαπιστώνει λέγοντας ή δείχνοντας ποιο είναι πρώτο – δεύτερο – τρίτο σε μια σειρά τριών όμοιων ποτηριών από τα αριστερά</p>
--	---	---

	<p>προφορικά ένα – ένα την ακολουθία των αριθμών μέχρι το 5.</p> <p>10. Να απαριθμεί συλλογές αντικειμένων που περιέχουν μέχρι 5 αντικείμενα.</p> <p>11. Να ξέρει ότι το μέγεθος ενός συνόλου δίνεται από τον τελευταίο αριθμό της σειράς.</p> <p>12. Να καταλαβαίνει την ύπαρξη του αριθμού ανεξάρτητα από τη θέση των αντικειμένων στο χώρο.</p> <p>13. Να διαβάζει αριθμητικά σύμβολα έως το 5.</p> <p>14. Να γράφει ή να πληκτρολογεί τα αριθμητικά σύμβολα 1- 5.</p> <p>15. Να βάζει στη σειρά τους αριθμούς 1-5.</p> <p>16. Να απαριθμεί αντίστροφα από το 5.</p>	<p><i>προς τα δεξιά.</i></p> <p><i>9.1. Απαγγέλλει όταν δείχνει ο εκπαιδευτικός, ή δείχνει σε κάρτες την ακολουθία 1-2-3-4-5 ενώ απαγγέλλει ο εκπαιδευτικός.</i></p> <p><i>10.1. Μετρά, όταν του το ζητήσει ο εκπαιδευτικός, τις 4 μπάλες που υπάρχουν διασκορπισμένες μέσα σε ένα κουτί και ανακοινώνει ή δείχνει σε κάρτα το εύρημά του.</i></p> <p><i>10.2. Μετρά τα ρούχα που φοράει. (παντελόνι, πουκάμισο, μπλούζα, μπουφάν).</i></p> <p><i>11.1. Απαριθμεί (λέγοντας ή δείχνοντας) τέσσερα μολύβια και συγκρατεί τον τελευ-ταίο αριθμό, έτσι ώστε να απαντά σωστά στην ερώτηση «πόσα είναι;».</i></p> <p><i>12.1. Μετρά πέντε μπάλες που έχει μπροστά του και στη συνέχεια αναγνωρίζει ότι παραμένουν πέντε παρόλο που ο εκπαιδευτικός τις έχει σκορπίσει μέσα στην τάξη.</i></p> <p><i>13.1. Αναγνωρίζει και διαβάζει – ή δείχνει τους αριθμούς 1-5 από ένα σύνολο τυχαίων αριθμών και γραμμάτων σε καρτέλες που του δείχνει ο εκπαιδευτικός.</i></p> <p><i>14.1. Γράφει (με μαρκαδόρο ή μολύβι) ή πληκτρολογεί σε ειδικά σχεδιασμένο πληκτρολόγιο τα σύμβολα 1-5 αντιγράφοντας από κάρτες που του δίνει ο εκπαιδευτικός.</i></p> <p><i>15.1. Βάζει στη σωστή σειρά τις καρτέλες με τους αριθμούς 1-5 που του δίνει ανακατεμένες ο εκπαιδευτικός.</i></p> <p><i>16.1. Δείχνει σε καρτέλες που του</i></p>
--	---	---

	<p>17. Να δείχνει αντίστροφα ένα – ένα από το 5.</p> <p>18. Να γράφει ή να πληκτρολογεί αντίστροφα ένα – ένα από το 5.</p> <p>19. Να βρίσκει τον προηγούμενο και τον επόμενο ενός αριθμού μέχρι το 5.</p> <p>20. Να δίνει ένα λογικό υπολογισμό για αριθμούς μέχρι το 5.</p> <p>21. Να διακρίνει την τακτική έννοια των αριθμών μέχρι το 5.</p> <p>22. Να υπολογίζει αθροίσματα μέχρι το 5 (πρόσθεση: βάζω όλα μαζί).</p> <p>23. Να αναλύουν σε αθροίσματα τους αριθμούς μέχρι το 5.</p> <p>24. Να καταλαβαίνει τη χρήση ενός συμβόλου (εδώ: άδειο τετράγω-νο) στη θέση ενός άγνωστου αριθμού.</p>	<p><i>δίνει ο εκπαιδευτικός ή απαγγέλλει δυνατά τους αριθμούς αντίστροφα από το 5.</i></p> <p><i>17.1. Διακρίνει και λέει ή δείχνει ποιο είναι το μεγαλύτερο, το αμέσως μικρότερο κ.λ.π. σε σύνολα 5,4,3,2,1 κύβων που του δίνει ο εκπαιδευτικός.</i></p> <p><i>18.1. Γράφει ή κολλάει σε συγκεκριμένο πλαίσιο ή πληκτρολογεί αντίστροφα το αριθμούς 5-4-3-2-1 σε σύνολα 5-4-3-2-1 εικόνων από δέντρα.</i></p> <p><i>19.1. Συμπληρώνει γράφοντας ή κολλώντας τους αριθμούς 2 και 4 στη σειρά των αριθμών 1-...-3-...-5.</i></p> <p><i>20.1. Υπολογίζει τον αριθμό των μπου-φάν στην κρεμάστρα, χωρίς να τα μετρήσει. (Έχει υπολογίσει σωστά αν σε ένα σύνολο 4 μπουφάν δώσει την απάντηση 3 ή 5).</i></p> <p><i>21.1. Λέει ή δείχνει ποιος είναι πρώτος, ποιος δεύτερος, τρίτος, τέταρτος, πέμπτος, από αριστερά προς τα δεξιά, σε μια σειρά μαρκαδόρων.</i></p> <p><i>22.1. Όταν ο εκπαιδευτικός του δίνει 2 κύβους μέσα σε ένα καλάθι και στη συνέχεια ακόμη 2 και του ζητάει να τους βάλει όλους μαζί και να τους μετρήσει, να λέει ή να δείχνει σε κάρτα, πόσοι είναι. Ο εκπαιδευτικός ξεκινάει με ομοειδή αντικείμενα και συνεχίζει με συναφή. (Πρώτα ο μαθητής προσθέτει μόνο μήλα και στη συνέχεια φρούτα).</i></p> <p><i>23.1. Βάζει σε ένα κουτί που περιέχει έναν, δύο, ή τρεις βόλους όσους χρειάζονται ώστε να γίνουν πέντε.</i>  <i>23.2. Εκτελεί την ίδια δραστηριότητα για να σχηματίσει αθροίσματα του 4, και του 3.</i></p>
--	--	--

	<p>25. Να αρχίσει να συνδέει την πρόσθεση με την καταμέτρηση.</p> <p>26. Να κάνει χρήση του συμβόλου «+».</p> <p>27. Να κάνει χρήση του συμβόλου «=».</p> <p>28. Να χρησιμοποιεί εναλλακτικούς τρόπους υπολογισμών, μέσα από τους οποίους να αναδεικνύεται η αντιμεταθετική ιδιότητα (χωρίς να διδαχτεί τον όρο).</p> <p>29. Να συνδέει την αφαίρεση με το «βγάζω» ή «παίρνω μακριά» και να μετρά πόσα έχουν μείνει («=») (υπόλοιπο).</p>	<p>24.1. Επιλέγει από ένα σύνολο πέντε φωτογραφιών και κολλάει όσες φωτογραφίες από λουλούδια λείπουν, σε ένα φάκελο εργασίας όπου υπάρχει η διάταξη: τρεις φωτογραφίες λουλουδιών + ένα κενό πλαίσιο =πέντε φωτογραφίες λουλουδιών.</p> <p>24.2. Γράφει ή κολλάει το σωστό αριθμό στην ισότητα <math>3+...=5</math>.</p> <p>25.1. Σχηματίζει τα αθροίσματα <math>1+1</math>, <math>2+1</math>, <math>3+1</math>, <math>4+1</math>, με κύβους, και τοποθετεί τον αριθμό που βρίσκει κάθε φορά ως από-τέλεσμα στην αριθμητική σειρά 1-2-3-4-5.</p> <p>26.1. Έχει δίπλα του και δείχνει την κάρτα με το «+» κάθε φορά που ο εκπαι-δευτικός λέει «και» ή «βάζω» στη διάρκεια της άσκησης.</p> <p>27.1. Έχει δίπλα του και δείχνει την κάρτα με το «=» κάθε φορά που ο εκπαι-δευτικός λέει «όλα μαζί» στη διάρκεια της άσκησης.</p> <p>27.2. Κάνει προσθέσεις του τύπου II ξυ-λάκια +III ξυλάκια = IIIII ξυλάκια χρησιμο-ποιώντας κάρτες με το «+» και το «=».</p> <p>28.1. Αφού επαναλάβει πολλές προσθέσεις του τύπου <math>2+1</math> θρανία και <math>1+2</math> θρανία, λέει ή δείχνει σε κάρτες ότι το αποτέλεσμα είναι πάντα το ίδιο.</p> <p>28.2. Αφού επαναλάβει πολλές προσθέ-σεις του τύπου <math>3+1</math> καπέλα και <math>1+3</math> καπέλα (και ακόμη, <math>3+2</math> καπάκια και <math>2+3</math> καπάκια), λέει ή δείχνει σε κάρτες ότι το αποτέλεσμα είναι πάντα το ίδιο.</p> <p>29.1. Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί μπροστά στο μαθητή ένα σύνολο τριών σπέρτων. Στη συνέχεια παίρνει τα δύο από αυτά λέγοντας: «βγάζω» ή «παίρνω μακριά», και ζητάει από το μαθητή να πει ή να δείξει «πόσα του έχουν μείνει». Μετά από πολλές επαναλήψεις, επαναλαμβάνει τη δραστηριότητα βάζοντας δίπλα στο</p>
--	---	--

	<p>30. Να κάνει αφαιρέσεις και να χρησιμοποιεί το σύμβολο της αφαίρεσης (-) (αφαίρεση: βγάζω από) μέσα στην πρώτη πεντάδα.</p> <p>31. Να ξέρει ότι το 0 σημαίνει «τίποτα», ως αποτέλεσμα της αφαίρεσης.</p> <p>32. Να απαγγέλλει την ακολουθία 0-1-2-3-4-5.</p> <p>33. Να απαγγέλλει αντίστροφα την ακολουθία 5-0.</p> <p>34. Να λύνει πολύ απλά προβλήματα πρόσθεσης και αφαίρεσης μέσα στην πρώτη πεντάδα κάνοντας χρήση των συμβόλων +,-,=.</p>	<p>κάθε σύνολο σπέρτων την κάρτα με τον αριθμό που αντιστοιχεί. Ζητά από το μαθητή να βρει «πόσα του έχουν μείνει» και να τοποθετήσει την κάρτα με το σωστό αριθμό.</p> <p>29.2. Ο εκπαιδευτικός επαναλαμβάνει με τον ίδιο τρόπο όλες τις αφαιρέσεις με αριθμούς μέχρι το 5.</p> <p>30.1. Ο μαθητής, χρησιμοποιώντας διαφορετικά κάθε φορά αντικείμενα, επαναλαμβάνει τις αφαιρέσεις με αριθμούς μέχρι το 5, δείχνοντας την κάρτα με το «-» κάθε φορά που ακούει τη φράση «παίρνω μακριά».</p> <p>31.1. Από ένα σύνολο 5 (4, 3, 2) μικρών κύβων ο εκπαιδευτικός αφαιρεί σταδιακά όλα τα στοιχεία, ώστε να μένει υπόλοιπο 0. Εισάγει μετά από πολλές επαναλήψεις το «τίποτα» ως απάντηση στην ερώτηση «πόσα σου έχουν μείνει;».</p> <p>31.2. Μετά από εξάσκηση στις αφαιρέσεις 1-1, 2-2, 3-3, 4-4, 5-5, ο μαθητής τοποθετεί την αριθμοκάρτα με το 0 για να δείξει το «τίποτα».</p> <p>31.3. Διακρίνει το 0 ανάμεσα σε άλλους αριθμούς, γράμματα και σχήματα που τοποθετεί μπροστά του σε κάρτες ο εκπαιδευτικός.</p> <p>32.1. Βάζει σε σωστή σειρά τους αριθμούς 0-5 που έχει μπροστά του σε κάρτες.</p> <p>32.2. Εισάγει το 0 στην ακολουθία 1,2,3,4,5 απαγγέλλοντας ή δείχνοντας.</p> <p>33.1. Απαγγέλλει ή δείχνει σε κάρτες αντίστροφα τους αριθμούς 5-4-3-2-1-0.</p> <p>34. 1. Εξασκείται στην επίλυση προβλημάτων με ομοειδή αντικείμενα: «Έχεις στο καλάθι σου 3</p>
--	--	--

	<p>35. Να απαγγέλλει προφορικά ένα – ένα την ακολουθία των αριθμών μέχρι το 10.</p> <p>36. Να απαριθμεί συλλογές αντικειμένων που περιέχουν μέχρι 10 αντικείμενα.</p> <p>37. Να διαβάζει αριθμητικά σύμβολα έως το 10.</p> <p>38. Να γράφει ή να πληκτρολογεί τα αριθμητικά σύμβολα έως το 10.</p> <p>39. Να βάζει στη σειρά τους αριθμούς μέχρι το 10.</p> <p>40. Να δείχνει αντίστροφα από το 10 έως το 0.</p> <p>41. Να βρίσκουν τον προηγούμενο και τον επόμενο ενός αριθμού μέχρι το 10.</p> <p>42. Να δίνει ένα λογικό υπολογισμό για αριθμούς μέχρι το 10 χωρίς να κάνει απαρίθμηση.</p> <p>43. Να διακρίνει την τακτική έννοια των αριθμών μέχρι το 10.</p>	<p>καραμέλες. Σου δίνω άλλες 2. Πόσες έχεις τώρα; (απαντά είτε απαριθμώντας είτε από μνήμης) Παίρνω 1 και την δίνω στον Χ. Πόσες σου έχουν μείνει;» Παράλληλα ο εκπαιδευτικός σε ένα ευδιάκριτο ταμπλό αποτυπώνει με αριθμοκάρτες τα βήματα επίλυσης του προβλήματος (<math>3+2=5</math>, <math>5-1=4</math>) χρησιμοποιώντας κόκκινο χρώμα για τον αριθμό 4, ώστε να φανεί ότι το πρόβλημα λύθηκε.</p> <p>35.1. Απαγγέλλει, ή δείχνει σε κάρτες ενώ απαγγέλλει ο εκπαιδευτικός την ακολουθία των αριθμών έως το 10.</p> <p>36.1. Μετρά ως το 10 δείχνοντας σπирτόκουτα.</p> <p>37.1. Αναγνωρίζει και διαβάζει ή δείχνει σε κάρτες όλους τους αριθμούς έως το 10.</p> <p>38.1. Γράφει ή πληκτρολογεί στην οθόνη του Η.Υ. τους αριθμούς 0-10 αντιγράφοντας από κάρτες που του δίνει ο εκπαιδευτικός.</p> <p>39.1. Βάζει σε σειρά τους αριθμούς 0-10 όταν ο εκπαιδευτικός του δίνει την αρχή: 0-1-2-3-....</p> <p>39.2. Βάζει σε σειρά τους αριθμούς από το 0 έως το 10 χωρίς βοήθεια.</p> <p>40.1. Λέει ή δείχνει σε κάρτες μετρώντας αντίστροφα σύνολα 10,9,8.... κ.λ.π βόλων περασμένων σε κορδόνι.</p> <p>40.2. Λέει ή δείχνει σε κάρτες αντίστροφα τους αριθμούς 10-0</p> <p>41.1. Συμπληρώνει το 5 και το 7 στην ακολουθία 1-2-3-4-...-6-...-8-9-10, στο χαρτί, με κάρτες ή στην οθόνη του Η.Υ.</p> <p>41.2. Βρίσκει τον προηγούμενο και τον επόμενο οποιουδήποτε αριθμού</p>
--	---	---

		<p>μέσα στη δεκάδα γράφοντας σε χαρτί, δείχνοντας, ή πληκτρολογώντας στον Η.Υ.</p> <p>42.1. Υπολογίζει τον αριθμό ενός συνόλου πέντε μήλων σε μια σακούλα. (Με απόκλιση «+2», «-2» για ποσότητες μεγαλύτερες του 5).</p> <p>43.1. Λέει ή δείχνει πιο είναι πρώτο, πιο δεύτερο, τρίτο, τέταρτο, πέμπτο, έκτο κ.λ.π. από αριστερά προς τα δεξιά σε μια σειρά δέκα φωτογραφιών με γατάκια.</p> <p><b>(Γλώσσα, Αισθητική Αγωγή, Μελέτη Περιβάλλοντος, Πληροφορική).</b></p>
<p><b>Αριθμοί και πράξεις</b></p> <p>Υπολογισμοί μέχρι το 10.</p> <p>Απαρίθμηση μέχρι το 20</p> <p>Τα σύμβολα «&lt;», «&gt;»</p>	<p>1. Να αναπαριστά τις ποσότητες 6 -10 με το <math>n+1</math>, όπου <math>n=5,6,7,8,9</math>.</p> <p>2. Να απαγγέλλει προφορικά 5-5 και 2-2 την ακολουθία των αριθμών μέχρι το 10.</p> <p>3. Να υπολογίζει αθροίσματα μέχρι το 10.</p> <p>4. Να αναλύει σε αθροίσματα τους αριθμούς μέχρι το 10.</p>	<p>1.1. Όταν έχει μπροστά του 5 μανταρίνια και ο εκπαιδευτικός του ζητά να τα κάνει 6, ο μαθητής παίρνει από το καλάθι ακόμη 1. Το ίδιο και όταν έχει 6 και του ζητάει να τα κάνει. Συνεχίζει ως το 10.</p> <p>2.1. Μετά από πολλές επαναλήψεις του εκπαιδευτικού ο μαθητής απαντάει μόνος του ή δείχνει τη σωστή κάρτα, χωρίς να κάνει πρόσθεση, στην ερώτηση «πόσο κάνουν 5+5;».</p> <p>2.2. Λέει ή δείχνει σε κάρτα, ότι πέντε και πέντε κάνουν δέκα χωρίς να κάνει απαρίθμηση.</p> <p>2.3. Απαγγέλλει ή δείχνει ενώ απαγγέλλει ο δάσκαλος την ακολουθία 2-4-6-8-10.</p> <p>3.1. Όταν ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή 4 καραμέλες και μετά άλλες 3, ο μαθητής κάνει την πρόσθεση και λέει ή δείχνει σε κάρτες, πόσες καραμέλες είχε, πόσες πρόσθεσε και πόσες έχει τελικά.</p> <p>4.1. Ασκείται αρχικά με ξυλάκια και μετά μόνο με αριθμούς σε προσθέσεις όπως: <math>7=6+1</math>, <math>7=5+2</math>, <math>7=4+3</math>, <math>7=3+4</math>,</p>

	<p>5. Να κάνει προσθέσεις από μνήμης με το 0.</p> <p>6. Να κάνει προσθέσεις μέχρι το 10 χρησιμοποιώντας τα διπλά (v+v) και την πεντάδα.</p> <p>7. Να κάνει αφαιρέσεις μέχρι το 10.</p> <p>8. Να επαληθεύει τα αποτελέσματα της πράξης της πρόσθεσης με την αφαίρεση και της αφαίρεσης με την πρόσθεση.</p> <p>9. Να λύνουν πολύ απλά προβλήματα πρόσθεσης και αφαίρεσης μέσα στην πρώτη δεκάδα.</p> <p>10. Να χρησιμοποιεί τα σύμβολα «&gt;,&lt;» στη σύγκριση αριθμών.</p>	<p><math>7=2+5, 7=1+6.</math></p> <p>5.1. Απαντά ή δείχνει αμέσως στην ερώτηση «πόσο κάνουν ένα και μηδέν , δύο και μηδέν , τρία και μηδέν» κ.λ.π.</p> <p>6.1. Να ασκείται στις προσθέσεις <math>1+1, 2+2, 3+3, 4+4, 5+5</math> αρχικά με ξυλάκια και μετά με τους αριθμούς.</p> <p>7.1. Ασκείται και τελικά γνωρίζει πως αν από ένα κουτί με 10 μολύβια πάρουμε 6 θα μείνουν 4. 7.2. Βρίσκει τη διαφορά ανάμεσα στο 7 και στο 3, στο 8 και στο 4, στο 6 και στο 2 κ.λ.π.</p> <p>8.1. Επιλέγει το σωστό αριθμό για να βρει το αποτέλεσμα στις ασκήσεις που του έχει ετοιμάσει ο εκπαιδευτικός στο μαγνητικό πίνακα. π.χ ο μαθητής επιλέγει το 8 ως αποτέλεσμα στην ισότητα <math>5+3=</math> που βλέπει στο μαγνητικό πίνακα. Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός του δίνει το 8, το «-» και το 3 και ο μαθητής συμπληρώνει δίπλα την επαλήθευση <math>8-5=3</math>. Την ίδια δραστηριότητα κάνει ξεκινώντας από αφαίρεση και συνθέτοντας την επαλήθευσή της με πρόσθεση. π.χ <math>8-2=</math> επιλέγει το 6 και παίρνοντας το 6 και το + συνθέτει <math>6+2=8</math>.</p> <p>9.1. Λύνει προβλήματα του τύπου: «Μέσα στην τάξη είναι 6 μπάλες. Αφήνουμε τις δύο στην άλλη τάξη. Πόσες έμειναν; Αν φέρουμε από το γυμναστήριο άλλες 3 μπάλες, πόσες θα έχουμε τώρα μέσα στην τάξη;» Παρόμοια προβλήματα μπορεί να λύνονται βιωματικά (μεταφέροντας μπάλες) είτε με ζωγραφισμένες μπάλες και απαρίθμηση, αριθμούς σε κάρτες, είτε, για τα πιο ικανά παιδιά με απαντήσεις από μνήμης.</p>
--	---	--



	<p>11. Να αναπαριστά τις ποσότητες 11-20 με το <math>v+1</math>, όπου <math>v=10-19</math>.</p> <p>12. Να απαγγέλλει προφορικά ένα – ένα την ακολουθία 11-20.</p> <p>13. Να διαβάζει τα αριθμητικά σύμβολα 11-20.</p> <p>14. Να γράφει ή να πληκτρολογεί τα αριθμητικά σύμβολα 11-20.</p>	<p>10.1. Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί μπροστά στο μαθητή δυο σκοινάκια. Το ένα περικλείει 4 βόλους και το άλλο 9 βόλους. Του ζητάει να πει ή να δείξει ποιο σύνολο είναι το μεγαλύτερο. Στη συνέχεια του δίνει σε κάρτα το σύμβολο «&gt;» και του ζητάει να το τοποθετήσει ανάμεσα στα δυο σύνολα έτσι ώστε η «μύτη» του συμβόλου να δείχνει το μικρότερο σύνολο.</p> <p>10.2. Ο εκπαιδευτικός βάζει μπροστά στο μαθητή δύο καλάθια. Το ένα περιέχει 5 μήλα και το άλλο 8 μήλα. Του ζητάει να πει ή να δείξει ποιο σύνολο είναι μικρό-τερο. Στη συνέχεια του δίνει με την κάρτα «&lt;» και του ζητάει να την βάλει ανάμεσα στα δυο καλάθια έτσι ώστε το άνοιγμα του συμβόλου να δείχνει το μεγαλύτερο σύνολο.</p> <p>10.3. Με τις αριθμοκάρτες 1-10 και τα σύμβολα «&lt;, &gt;» ο εκπαιδευτικός κάνει όλους τους πιθανούς συνδυασμούς ζητώντας από το μαθητή άλλοτε να πει/ δείξει «ποιο σύνολο είναι το μεγαλύτερο» και άλλοτε «ποιο σύνολο είναι το μικρό-τερο», τοποθετώντας τα σύμβολα «&lt;, &gt;» ανάμεσα στους δύο αριθμούς.</p> <p>10.4. Ο εκπαιδευτικός εισάγει και το σύμβολο «=» στην παραπάνω δραστηριότητα.</p> <p>11.1. Όταν ο μαθητής έχει μπροστά του 10 σπέρτα και ο εκπαιδευτικός του ζητάει να τα κάνει 11, ο μαθητής παίρνει από το κουτί ακόμη 1, μέχρι να κατανοήσει όλους τους αριθμούς 11-20 ως αποτέλε-σμα της πρόσθεσης <math>10+1</math>, <math>11+1</math>, <math>12+1</math>.</p> <p>12.1. Απαγγέλλει ή δείχνει σε κάρτες ενώ απαγγέλλει ο εκπαιδευτικός την ακολου-θία 11-20.</p> <p>13.1. Αναγνωρίζει και διαβάζει τα αριθμη-τικά σύμβολα 11-20.</p>
--	---	--

	<p>15. Να βάζει σε σειρά τους αριθμούς 0-20.</p> <p>16. Να δείχνει αντίστροφα 1:1 από το 20.</p> <p>17. Να απαγγέλλει 10-10 και 5-5 έως το 20.</p> <p>18. Να απαγγέλλει 2-2 έως το 20.</p> <p>19. Να γνωρίζει ότι στους διψήφιους αριθμούς το πρώτο ψηφίο δηλώνει τη δεκάδα.</p>	<p>14.1. Ο μαθητής γράφει ή πληκτρολογεί στον Η.Υ τους αριθμούς 11-20 αντιγρά-φοντας από κάρτες που του δίνει ο εκπαιδευτικός.</p> <p>15.1. Όταν ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή κάρτες με τους αριθμούς 11-20 και του δώσει την αρχή: 11-12-13.... ο μαθητής συνεχίζει με το σωστό τρόπο μέχρι το 20.</p> <p>15.2. Βάζει σε σειρά τους αριθμούς 11-20 γράφοντας ή χρησιμοποιώντας κάρτες, χωρίς βοήθεια.</p> <p>16.1. Όταν ο εκπαιδευτικός βάζει μπρο-στά του κύκλους με σκοινί (σύνολα) που το πρώτο περιέχει 10 καραμέλες, το δεύτερο 11 ... το τελευταίο 20 καραμέλες, ο μαθητής δείχνει αντίστροφα ένα – ένα τα σύνολα ξεκινώντας από αυτό που έχει τις 20 καραμέλες και καταλήγοντας σε αυτό που έχει τις 10.</p> <p>16.2. Δείχνει αντίστροφα από το 20 έως το 10 σε κάρτες με αριθμούς.</p> <p>16. 3. Δείχνει αντίστροφα από το 20 έως το 0 σε κάρτες με αριθμούς.</p> <p>17.1.Μετά από πολλές επαναλήψεις, με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού, ο μαθητής απαντάει χωρίς να κάνει πρόσθεση στην ερώτηση «πόσο κάνουν δέκα και δέκα;»</p> <p>17.2. Απαγγέλλει, ή δείχνει σε κάρτες ενώ απαγγέλλει ο εκπαιδευτικός, την ακολουθία 5-10-15-20.</p> <p>18.1. Απαγγέλλει, ή δείχνει ενώ απαγγέλλει ο εκπαιδευτικός, την ακολουθία 2-4-6-8-10-12 κ.λ.π.</p> <p>19.1. Όταν ο εκπαιδευτικός του δείχνει 10 δεμένα ξυλάκια με λάστιχο, να μπορεί να πει ή να δείξει ότι είναι μία δεκάδα.</p> <p>19.2. Όταν ο εκπαιδευτικός του δείχνει 2 δεμένα ματσάκια από 10 ξυλάκια το καθένα, ο μαθητής λέει ή δείχνει ότι είναι 2 δεκάδες ή 20 ξυλάκια.</p>
--	--	--

		<p>19.3. Αναλύει τους αριθμούς 11-19 σε σύνολα των 10 και 1,2,3 κ.λ.π αριθμών. Βάζει τον αριθμό ένα κάτω από τη δεκά-δα και τον 1 ή 2 ή 3 κ.λπ. κάτω από τις μονάδες, λέγοντας ή δείχνοντας: «Μία δεκάδα και 1,2,3... μονάδες».</p> <p><b>(Γλώσσα, Μελέτη Περιβάλλοντος, Πληροφορική, Αισθητική Αγωγή).</b></p>
<p><b>Αριθμοί και πράξεις</b></p> <p>Υπολογισμοί μέχρι το 20</p> <p>Απαρίθμηση μέχρι το 50 και στη συνέχεια μέχρι το 100</p> <p>Καταστάσεις επανάληψης ίσων ποσοτήτων και διαμερισμού (μερισμού)</p>	<p>1. Να κάνει προσθέσεις με αριθμούς μέχρι το 20.</p> <p>2. Να μπορεί να χρησιμοποιεί την προσεταιριστική ιδιότητα στην πρόσθεση, (χωρίς να διδάχτεί τον όρο).</p> <p>3. Να κάνει αφαιρέσεις με αριθμούς μέχρι το 20.</p> <p>4. Να χρησιμοποιεί διάφορους τρόπους για να κάνει πιο εύκολα την αφαίρεση.</p> <p>5. Να λύνει απλά προβλήματα πρόσθεσης και αφαίρεσης μέσα στην πρώτη εικοσάδα.</p> <p>6. Να απαγγέλλει προφορικά 10-10 ως το 50.</p>	<p>1.1. Προσθέτει σύνολα από συνδετήρες με άθροισμα έως το 20, κάνοντας απαρίθμηση.</p> <p>2.1. Χρησιμοποιεί (αρχικά με αντικείμενα, αργότερα με αριθμούς και στο τέλος από μνήμης) στρατηγικές όπως:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ <math>12+4=10+2+4=10+(2+4)=10+6=16</math></li> <li>■ <math>8+6=8+2+4=(8+2)+4=10+4=14</math>.</li> </ul> <p>3.1. Κάνει αφαιρέσεις από σύνολα αντικειμένων έως το 20.</p> <p>3.2. Κάνει αφαιρέσεις με αριθμούς μέχρι το 20.</p> <p>4.1. Χρησιμοποιεί (με αντικείμενα, αριθμούς ή από μνήμης) στρατηγικές όπως:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ <math>15-8=15-(5+3)=15-5-3=(15-5)-3=10-3=7</math></li> <li>■ <math>17-12=(10-10)+(7-2)=0+5</math>.</li> </ul> <p>5.1. Ο εκπαιδευτικός του ζητάει να ζω-γραφίσει τα μέλη της οικογένειάς του και να προσθέσει τους συγγενείς (θείους, ξαδέλφια), και τους συμμαθητές. Στη συνέχεια του ζητάει να αφαιρέσει τους άνδρες ή τις γυναίκες ή τα παιδιά.</p> <p>6.1. Ο εκπαιδευτικός βάζει μπροστά του 5 δεκάδες από ξυλάκια, δεμένη η καθεμιά σε ματσάκι και ο μαθητής απαγγέλλει (ή δείχνει ενώ απαγγέλλει ο εκπαιδευτικός) την ακολουθία των αριθμών 10-20-30-40-50.</p> <p>7.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή κάρτες με τα αριθμητικά σύμβολα 10,</p>

	<p>7. Να διαβάζει τα αριθμητικά σύμβολα 30,40,50.</p> <p>8. Να απαγγέλλει προφορικά 10-10 ως το 100.</p> <p>9. Να διαβάζει τα αριθμητικά σύμβολα 60-70-80-90-100.</p> <p>10. Να αναγνωρίζει ότι το πρώτο ψηφίο είναι το πιο σημαντικό για το μέγεθος ενός αριθμού.</p> <p>11. Να κάνει προσθέ-σεις δεκάδων ως το 100.</p> <p>12. Να κάνει αφαιρέ-σεις δεκάδων ως το 100.</p> <p>13. Να απαριθμεί μέχρι το 50.</p> <p>14. Να απαριθμεί μέχρι το 100.</p>	<p>20, 30, 40, 50 και κάθε φορά που ζητά ένα σύμβολο, ο μαθητής το ξεχωρίζει και του το δείχνει.</p> <p>8.1. Απαγγέλλει, ή δείχνει ενώ απαγγέλλει ο εκπαιδευτικός, την ακολουθία 10-20-30-40-50-60-70-80-90-100.</p> <p>9.1. Αναγνωρίζει και διαβάζει ή δείχνει τα αριθμητικά σύμβολα 60-100 ανάμεσα σε κάρτες που περιέχουν ακόμα άλλα αριθμητικά σύμβολα και γράμματα.</p> <p>10.1. Κάνει συγκρίσεις χρησιμοποιώντας τα σύμβολα &lt;, &gt; αρχικά με τα ματσάκια με τις δεκάδες και αργότερα με τους αριθμούς 10-20-30-...100. Επισημαίνει κάθε φορά ότι π.χ.: το 80 είναι μεγαλύτερο από το 30 επειδή το 8 είναι μεγαλύτερο από το 3.</p> <p>11.1. Κάνει προσθέσεις του τύπου: 20+30, 40+50 κ.λ.π. χρησιμοποιώντας αρχικά ξυλάκια και αργότερα αριθμούς και λέγοντας ή δείχνοντας: δύο δεκάδες και τρεις δεκάδες ίσον πέντε δεκάδες.</p> <p>12.1. Κάνει αφαιρέσεις του τύπου: 50-20, 80-60, κ.λ.π. χρησιμοποιώντας αρχικά ξυλάκια και αργότερα αριθμούς και λέγοντας ή δείχνοντας: πέντε δεκάδες μείον δύο δεκάδες ίσον τρεις δεκάδες.</p> <p>13.1. Απαριθμεί 1-1 έως το 50 όταν ο εκπαιδευτικός του δίνει την αρχή σε κάθε δεκάδα: 21-22-23..., 31-32-33-... κ.λ.π.</p> <p>13.2. Απαριθμεί 1-1 έως το 50 χωρίς βοήθεια.</p> <p>14.1. Απαριθμεί 1-1 από το 50 έως το 100 όταν ο εκπαιδευτικός του δίνει την αρχή σε κάθε δεκάδα: 51-52-53..., 61-62-63-... κ.λ.π.</p> <p>14. 2. Απαριθμεί έως το 100 χωρίς</p>
--	---	---

	<p>15. Να διαβάζει, να γράφει και να βάζει στη σειρά αριθμούς μέχρι το 100.</p> <p>16. Να εξοικειωθεί με καταστάσεις επανάληψης ίσων ποσοτήτων χωρίς την εισαγωγή του συμβόλου του πολλαπλασιασμού σε αριθμούς μέχρι το 20.</p> <p>17. Να εξοικειωθεί με καταστάσεις μερισμού ίσων ποσοτήτων χωρίς την εισαγωγή του συμβόλου της διαίρεσης σε αριθμούς μέχρι το 20.</p>	<p><i>βοήθεια.</i></p> <p>15.1. Αναγνωρίζει και διαβάζει ή δείχνει τους αριθμούς έως το 100.  15.2. Γράφει ή πληκτρολογεί τους αριθμούς έως το 100.  15.3. Γνωρίζει ότι το 87 αποτελείται από 8 δεκάδες και 7 μονάδες, το 24 από 2 δεκάδες και 4 μονάδες κ.λ.π.  15.4. Βάζει σε σειρά από τον μικρότερο στον μεγαλύτερο και αντίστροφα αριθμούς όπως: 45,14,23,87,36,92,12....</p> <p>16.1. Αφού εξασκηθεί πολλές φορές με ξυλάκια λέει ή δείχνει με αριθμούς ότι <math>3+3</math> είναι δύο φορές το τρία και ισούται με 6.  16.2. Αφού εξασκηθεί πολλές φορές με μανταλάκια λέει ή δείχνει με αριθμούς ότι <math>2+2+2</math> είναι τρεις φορές το 2 και ισούται με 6.  16.3. Επαναλαμβάνει με : <math>3+3</math>, <math>4+4</math>, <math>5+5</math>, <math>6+6</math>, <math>7+7</math>, <math>8+8</math>, <math>9+9</math> <math>3+3+3</math>, <math>4+4+4</math>, <math>5+5+5</math>, <math>6+6+6</math>, <math>2+2+2+2+2+2...</math> κ.λ.π.  16.4. Ο εκπαιδευτικός βάζει πάνω στο τραπέζι ένα κουτί με καλαμάκια. Ζητά από τον μαθητή να πάρει 5 φορές από ένα καλαμάκι και να του πει πόσα έχει, 3 φορές από ένα, 10 φορές από ένα.... Επαναλαμβάνει πολλές φορές τη δραστηριότητα ώσπου ο μαθητής να αναγνωρίζει ότι 5 φορές το ένα ίσον 5, κλπ.</p> <p>17.1. Με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού ο μαθητής χωρίζει ένα σύνολο από 10 μανταλάκια σε δύο ίσα μέρη και ένα σύνολο από 20 μανταλάκια σε 2 ίσα και μετά σε 4 ίσα μέρη. Εξασκείται και αναγνωρίζει ότι το 10 ισούται με 2 πεντάδες, το 20 ισούται με 2 δεκάδες και 4 πεντάδες.  17.2. Όταν ο εκπαιδευτικός βάζει μπροστά του 2, 4, 6, 8, 10, 12, 14, 16, 18, 20 ξυλάκια και ο μαθητής χωρίζει κάθε ποσότητα στη μέση και λέει ή δείχνει πόσα ξυλάκια είναι το μισό της αρχικής ποσότητας.</p>
--	---	---

		<p>17.3. Όταν ο εκπαιδευτικός βάζει μπροστά του 3, 6, 9, 12, 15, 18 καλαμάκια και του ζητάει να χωρίσει κάθε ποσότητα σε τρία ίσα μέρη, ο μαθητής λέει ή δείχνει πόσα καλαμάκια περιέχει το κάθε μέρος από τα τρία που χώρισε την αρχική ποσότητα.</p> <p>17.4. Με τον ίδιο τρόπο ο μαθητής έχει μπροστά του 4, 8, 12, 16, 20 κύβους και χωρίζει την κάθε ποσότητα σε τέσσερα ίσα μέρη. Στη συνέχεια λέει ή δείχνει από πόσους κύβους αποτελείται το κάθε μέρος από τα τέσσερα που χωρίστηκε η αρχική ποσότητα.</p> <p>17.5. Όταν ο εκπαιδευτικός του δίνει 5, 10, 15, 20 βόλους και του ζητάει να τους χωρίσει σε πέντε ίσα μέρη, ο μαθητής λέει ή δείχνει από πόσους βόλους αποτελείται το κάθε μέρος από τα πέντε που χώρισε την αρχική ποσότητα.</p> <p><b>(Γλώσσα, Αισθητική Αγωγή, Μελέτη Περιβάλλοντος, Πληροφορική)</b></p>
<p><b>Μετρήσεις</b></p> <p>Μήκος, ύψος, Πλάτος (εμπειρικές μετρήσεις στα μεγέθη αυτά)</p> <p>Χρόνος (ονομασία – η έννοια του χρονικού διαστήματος σε σχέση με ορισμένα γεγονότα)</p> <p>Χρήμα</p> <p>Βάρος (μάζα)</p> <p>Μοτίβα</p>	<p>1. Να συγκρίνει και να σειροθετεί αντικείμενα χρησιμοποιώντας την κατάλληλη γλώσσα.</p>	<p>1.1. Μεταξύ δύο ποτηριών ο μαθητής συγκρίνει και λέει ή δείχνει ποιο είναι το ψηλότερο («το κόκκινο ποτήρι είναι ψηλότερο από το κίτρινο»).</p> <p>1.2. Μεταξύ τριών (ή και περισσότερων) αντικειμένων (χάρακες, βιβλία, φύλλα χαρτιού) ο μαθητής λέει ή δείχνει ποιο είναι το πιο ψηλό από όλα, ποιο είναι ψηλότερο από κάποιο άλλο ή πιο κοντό από ένα τρίτο.</p> <p>1.3. Μεταξύ δύο αντικειμένων (σφαίρα - κύβος, ή δύο ποτήρια με νερό) ο μαθητής λέει ή δείχνει ποιο είναι βαρύτερο ή ελαφρύτερο χρησιμοποιώντας για ζυγαριά τα δυο του χέρια.</p> <p>1.4. Ο μαθητής λέει ή δείχνει ποιο αντικείμενο είναι πριν και ποιο μετά από αριστερά προς τα δεξιά σε μια σειρά καθημερινών αντικειμένων (πιρουνί, κουτάλι, πιάτο, μαχαίρι, ποτήρι): Το κουτάλι είναι πριν από το πιάτο και μετά από το πιρουνί.</p>

	<p>2. Να μετρά διάφορα μεγέθη με αυθαίρετες μονάδες μέτρησης.</p> <p>3. Να γνωρίζει τις πιο απλές μονάδες μέτρησης μήκους, χωρητικότητας, βάρους και χρόνου και που χρησιμοποιείται η κάθε μια.</p>	<p>1.5. Μεταξύ δύο αντικειμένων (ποτήρι με γάλα από το ψυγείο – ποτήρι με γάλα εκτός ψυγείου) ο μαθητής λει ή δείχνει ποιο είναι πιο ζεστό ή πιο κρύο.</p> <p>1.6. Βάζει σε αύξουσα σειρά ορθογώνια παραλληλεπίπεδα με κριτήριο το μήκος / το ύψος / το πλάτος.</p> <p>2.1. Μετρά με τις πιθαμές του ή με λουρίδες χαρτιού το μήκος του θρανίου του.</p> <p>2.2. Μετρά το εμβαδόν του θρανίου με μονάδα μέτρησης όμοια φύλλα χαρτιού.</p> <p>2.3. Μετρά και συγκρίνει τη χωρητικότητα μιας κανάτας και μιας λεκάνης με μονάδα μέτρησης ένα ποτήρι νερό.</p> <p>2.4. Μετρά τον χρόνο που χρειάζεται για μια δραστηριότητα με όργανο μέτρησης την κλεψύδρα. Λέει ή δείχνει ότι για να τελειώσει την δραστηριότητα, πρέπει να «γυρίσει» την κλεψύδρα μία, δύο ή και παραπάνω φορές.</p> <p>2.5. Χρησιμοποιεί λουρίδες χαρτί ή τις πιθαμές του για να συγκρίνει το μήκος αντικειμένων (την πόρτα της τάξης και την έδρα) που δεν μπορούν να μπουν δίπλα-δίπλα.</p> <p>3.1. Χρησιμοποιώντας τον χάρτη της Ελλάδας, ο εκπαιδευτικός δείχνει στον μαθητή τον τόπο κατοικίας του, έναν τόπο που επισκέπτεται συχνά (χωριό, εξοχή) και μια μεγάλη πόλη λέγοντας τις απόστασεις, έτσι ώστε να ξέρει ότι μετριοούνται σε χιλιόμετρα.</p> <p>3.2. Μετρά τη χωρητικότητα μιας κανάτας σε γάλα κι ενός κουβά σε νερό, χρησιμοποιώντας ένα μετρητή λίτρων κουζίνας, έτσι ώστε να ξέρει ότι τα υγρά μετριοούνται σε λίτρα.</p> <p>3.3. Επισκέπτεται το κοντινό μανάβικο με τον εκπαιδευτικό και συμμετέχει στη διαδικασία της αγοράς και του ζυγίσματος μήλων, έτσι ώστε να ξέρει ότι τα είδη που αγοράζουμε από τον μανάβη μετριοούνται σε κιλά.</p> <p>3.4. Μετρά μαζί με τον εκπαιδευτικό με τη βοήθεια ενός ρολογιού τη διάρκεια ενός διαλείμματος και τη διάρκεια της παραμονής του στο σχολείο, έτσι ώστε να ξέρει</p>
--	---	--

	<p>4. Να κάνει απλές μετρήσεις με τις γνωστές μονάδες μέτρησης.</p> <p>5. Να μπορεί να βάλει σε σειρά γεγονότα σύμφωνα με τη χρονική τέλεσή τους.</p>	<p>ότι η μικρή χρονική διάρκεια μετριέται σε λεπτά και η μεγαλύτερη σε ώρες.</p> <p>3.5. Σε ένα πίνακα με τις ώρες της ημέρας, ορίζει μαζί με τον εκπαιδευτικό τι κάνει κατά τη διάρκεια της ημέρας και της νύχτας, με προσδιορισμό της κάθε ώρας, έτσι ώστε να κατανοήσει ότι μια μέρα έχει 24 ώρες.</p> <p>3.6. Γνωρίζει τις μέρες της εβδομάδας και τις βάζει σε σειρά σε ημερολόγιο του οποίου ο εκπαιδευτικός έχει ανακατέψει τα φύλλα.</p> <p>3.7. Λέει ή δείχνει στον πίνακα με τις ημέρες της εβδομάδας τι μέρα είναι σήμερα, τι ήταν χτες, τι θα είναι αύριο.</p> <p>3.8. Λέει ή δείχνει τους μήνες στον κυκλικό πίνακα της τάξης και τοποθετεί ένα χάρτινο βέλος - που η βάση του είναι στο κέντρο του κύκλου - στον μήνα που διανύουμε.</p> <p>4.1. Με χάρακα μήκους ενός μέτρου μετρά την απόσταση από την πόρτα μέχρι το θρανίο του.</p> <p>4.2. Με χάρακα μήκους 10 εκατοστών (μία παλάμη) μετρά το μήκος του θρανίου του.</p> <p>4.3. Με χαρτί εμβαδού ενός τετραγωνικού μέτρου μετρά τον χώρο του παιχνιδιού οριοθετώντας με κιμωλία.</p> <p>4.4. Λέει ή δείχνει πόσα λίτρα νερού χωράνε σε μια λεκάνη χρησιμοποιώντας ως μονάδα μέτρησης πλαστικά μπουκάλια του ενός λίτρου.</p> <p>5.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή τρεις φωτογραφίες (ένα μήλο πάνω στο δέντρο, το μήλο κομμένο στα δυο, ένα παιδί τρώει το μισό μήλο). Ανακατεύει τις φωτογραφίες και ο μαθητής λέει ή δείχνει ποιο γεγονός έγινε πρώτα, ποιο ακολούθησε, ποιο έγινε τελευταίο.</p> <p>5.2. Λέει ή δείχνει (σε φωτογραφίες ή σκίτσα) αυτό που του συνέβη χτες, αυτό που του συμβαίνει σήμερα και αυτό που θα του συμβεί αύριο. (Χτες πήγε βόλτα στο πάρκο, σήμερα έχει γυμναστική στο σχολείο, αύριο θα πάει στη λαϊκή με τη μητέρα του).</p> <p>5.3. Ελέγχει το σχολικό του πρόγραμμα</p>
--	---	---



	<p>6. Να διακρίνει τη διάρκεια των χρονικών διαστημάτων.</p> <p>7. Να γνωρίζει τις σχέσεις μεταξύ των νομισμάτων.</p> <p>8. Να γνωρίζει πώς να χρησιμοποιεί τα νομίσματα στα</p>	<p>και λέει ή δείχνει αν έκανε γυμναστική την προηγούμενη ώρα και αν θα ζωγραφίσει την τελευταία ώρα.</p> <p>6.1. Λέει ή δείχνει ποιο είναι μεγαλύτερο σε διάρκεια: το διάλειμμα ή η ώρα της γυμναστικής;</p> <p>6.2. Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει ένα μεγάλο χαρτόνι με το ημερολόγιο του έτους που περιέχει όλους τους μήνες και σε κάθε μήνα τις βδομάδες. Υπάρχουν σημειωμένες οι μεγάλες γιορτές και οι εποχές. Ταυτόχρονα ο εκπαιδευτικός δίνει ένα ημερολόγιο του μήνα που δια-νύεται με τις βδομάδες του καθώς και το ημερολόγιο της τρέχουσας εβδομάδας με τα μαθήματα του σχολείου και τις λοιπές δραστηριότητες. Με ασκήσεις του τύπου «ποιο χωράει που» για γεγονότα της ημέρας ή μεγάλες γιορτές, ο μαθητής διαπιστώνει τις σχέσεις των χρονικών διαστημάτων.</p> <p>7.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή πολλά κέρματα του ενός και των δυο ευρώ, καθώς και κέρματα των 50 λ. και του ζητά να του δώσει ένα ποσό κάθε φορά σε διαφορετικό συνδυασμό κερμάτων έτσι ώστε να εξοικειωθεί και να μάθει ότι το κέρμα των δύο ευρώ είναι ίσο με δύο κέρματα του ενός ευρώ ή τέσσερα κέρματα των 50 λεπτών.</p> <p>7.2. Σαν συνέχεια στην παραπάνω δραστηριότητα, λίγο καιρό μετά ο εκπαιδευτικός συνεχίζει δίνοντας εκτός από τα κέρματα και χαρτονομίσματα των 5 και 10 ευρώ. Ο μαθητής καλείται να κάνει περισσότερους συνδυασμούς και να εξοικειωθεί με όλα τα νομίσματα και τις αντιστοιχίες τους.</p> <p>8.1. Ο εκπαιδευτικός κατασκευάζει κέρματα από χαρτόνια και οργανώνει στην τάξη ένα αυτοσχέδιο μανάβικο. Βάζει τιμές πάνω στα φρούτα του και δίνει στο μαθητή ένα πορτοφόλι με τα χρήματα. Ο μαθητής καλείται να «ψω-νίσει» από το μανάβικο ζητώντας ένα ή δυο μήλα πληρώνοντας από το πορτο-φόλι του το αντίτιμο. Στην αρχή ο εκπαι-δευτικός</p>
--	--	--

	<p>πλαίσια των καθημερινών συναλλαγών.</p> <p>9. Να γνωρίζει τη χρήση της ζυγαριάς.</p>	<p>ξεκινάει από ακέραιους και εύκολα νομίσματα όπως ένα ή δυο ευρώ και στη συνέχεια εισάγει τα κέρματα του 1,2,5,10,20,50 λεπτών. Αργότερα ζητά από τον μαθητή να υπολογίσει και τι ρέστα θα πρέπει να πάρει.</p> <p>8.2. Σε μια επίσκεψη εκτός σχολείου στο σούπερ μάρκετ ο μαθητής θα αγοράσει καραμέλες και θα πληρώσει ο ίδιος στο ταμείο με τα χρήματα που θα του έχει δώσει από πριν ο εκπαιδευτικός. Στη συνέχεια θα μετρήσει τα ρέστα που πήρε για να ελέγξει αν είναι τα σωστά.</p> <p>9.1. Ο μαθητής εξοικειώνεται με την ισορροπία της ζυγαριάς ζυγίζοντας διαφορετικά αλλά ισοβαρή αντικείμενα (σφαίρες, κύβους, παιχνίδια).</p> <p>9.2. Συγκρίνει τη μάζα αντικειμένων με ίδιο όγκο: ένα γυάλινο με ένα πλαστικό πιάτο.</p> <p>9.3. Συγκρίνει τη μάζα αντικειμένων με διαφορετικό όγκο: μια μπάλα του τένις με ένα μπαλόνι.</p> <p><b>(Γλώσσα, Αισθητική Αγωγή, Μελέτη Περιβάλλοντος, Φυσική Αγωγή)</b></p>
<p><b>Γεωμετρία</b></p> <p>Επίπεδα σχήματα και στερεά σώματα</p> <p>Αναγνώριση της μορφής</p> <p>Χάραξη</p> <p>Προσανατολισμός στο χώρο</p>	<p>1. Να διακρίνει τα γεωμετρικά σχήματα στο επίπεδο από τα στερεά γεωμετρικά σώματα.</p>	<p>1.1. Ομαδοποιεί σχήματα που έχει κόψει ο εκπαιδευτικός σε χαρτί (τετράγωνο, κύκλους, τρίγωνα, ορθογώνια παραλληλόγραμμα) και μικρά γεωμετρικά στερεά (κύβους, σφαίρες, πυραμίδες, ορθογώνια παραλληλεπίπεδα).</p> <p>1.2. Ομαδοποιεί φωτογραφίες από</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ τετράγωνο, κύκλους, τρίγωνα, ορθογώνια παραλληλόγραμμα</li> <li>■ κύβους, σφαίρες, πυραμίδες, ορθογώνια παραλληλεπίπεδα.</li> </ul> <p>1.3. Βρίσκει αντικείμενα από την καθημερινή ζωή και λέει ή δείχνει σε τι αντιστοιχεί το σχήμα τους (π.χ.:</p>

<p>Προσέγγιση της συμμετρίας ως προς άξονα</p>	<p>2. Να αναγνωρίζει κύβους, σφαίρες, ορθογώνια παραλληλεπίπεδα, τριγωνικές πυραμίδες, κυλίνδρους και να τα περιγράφει.</p> <p>3. Να αναγνωρίζει τετράγωνα, κύκλους, τρίγωνα, ορθογώνια παραλληλόγραμμα, και να τα περιγράφει.</p> <p>4. Να κατασκευάζει στερεά γεωμετρικά σώματα.</p> <p>5. Να ζωγραφίζει και να περιγράφει τα σχήματα στο επίπεδο.</p>	<p><i>πιάτο-κύκλος, θρανίο – ορθογώνιο παραλληλόγραμμα, τραπέζι – τετράγωνο, μπάλα- σφαίρα, ζάρι – κύβος, σκεπή σπιτιού – πυραμίδα).</i></p> <p><i>2.1. Διακρίνει τους κύβους από τα ορθογώνια παραλληλεπίπεδα και τις σφαίρες από τους κυλίνδρους.</i>  <i>2.2. Περιγράφει, ή δείχνει σε κάρτες όταν περιγράφει ο εκπαιδευτικός, τα απλά γεωμετρικά στερεά (ποια έχουν γωνίες και ποια όχι, ποια έχουν επίπεδες πλευρές και ποια όχι).</i></p> <p><i>3.1. Ονομάζει, ή δείχνει όταν ονομάζει ο εκπαιδευτικός, τρίγωνα, τετράγωνα, κύκλους, ορθογώνια παραλληλόγραμμα.</i>  <i>3.2. Ο μαθητής αναγνωρίζει και δείχνει ή λέει ότι δυο ευθείες που τέμνονται σχηματίζουν μια γωνία αφού πρώτα δει, περι-εργαστεί και συγκρίνει μεταξύ τους πολ-λές διαφορετικές γωνίες φτιαγμένες από χαρτόνι. Με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού και με μια ορθή γωνία φτιαγμένη από χαρτόνι μελετά τις γωνίες ενός τετραγώνου και ενός τριγώνου. Διαπιστώνει έτσι, ότι το τετράγωνο έχει τέσσερις ίσες γωνίες ενώ το τρίγωνο τρεις, όχι απαραίτητα ίσες. Στη συνέχεια μελετά τον κύκλο για να μάθει ότι ο κύκλος δεν έχει καμία γωνία.</i></p> <p><i>4.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει κόκκινη πλα-στελίνη στο μαθητή και έναν κόκκινο πλαστικό κύβο και ζητά από το μαθητή να κατασκευάσει με την πλαστελίνη έναν ίδιο κύβο. Αργότερα του ζητά να κάνει το ίδιο με ένα ορθογώνιο παραλληλεπίπεδο, πυραμίδα, σφαίρα. Μετά από αρκετές επαναλήψεις του ζητά να κατασκευάσει τα στερεά δίνοντας ως μοντέλο φωτογραφία και αργότερα χωρίς μοντέλο.</i></p> <p><i>5.1. Αντιγράφει από μοντέλο τρίγωνα, τετράγωνα, κύκλους και τα</i></p>
--	--	---

	<p>6. Να αναγνωρίζει ορθογώνια παραλληλόγραμμα, πεντάγωνα, εξάγωνα και να τα περιγράφει.</p> <p>7. Να ταξινομεί τα στερεά γεωμετρικά σχήματα με διαφορετικούς τρόπους και να εξηγή τη μέθοδο ταξινόμησης.</p> <p>8. Να ταξινομεί τα σχήματα στο επίπεδο με διαφορετικούς τρόπους και να εξηγή τη μέθοδο ταξινόμησης.</p> <p>9. Να γνωρίζει τα είδη των γραμμών (ευθεία, τεθλασμένη, ανοιχτή, κλειστή).</p>	<p>περιγράφει. (4 γραμμές για το τετράγωνο, 3 για το τρίγωνο, μια κλειστή καμπύλη για τον κύκλο).</p> <p>5.2. Σχεδιάζει από μνήμης, μετά από προτροπή του εκπαιδευτικού, τρίγωνα, τετράγωνα, κύκλους.</p> <p>6.1. Ονομάζει, ή δείχνει ενώ ονομάζει ο εκπαιδευτικός, ορθογώνια παραλληλό-γραμμο, κανονικά πεντάγωνα και εξάγωνα.</p> <p>6.2. Περιγράφει, ή δείχνει ενώ περιγράφει ο εκπαιδευτικός, τα στοιχεία των ορθογωνίων παραλληλογράμμων, κανο-νικών πενταγώνων και εξαγώνων. (Ένα ορθογώνιο παραλληλόγραμμο έχει τέσ-σερις πλευρές ανά δύο ίσες, και τέσσερις ίσες γωνίες).</p> <p>7.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή πολλά ανακατεμένα γεωμετρικά στερεά (κύβους, σφαίρες, κυλίνδρους, πυραμί-δες, ορθογώνια παραλληλεπίπεδα) και του ζητά να τα ταξινομήσει σε δυο κουτιά με κριτήριο το αν έχουν γωνίες ή όχι. Έξω από το κουτί που πρέπει να μπουν αυτά που έχουν γωνίες κολλάει μια γωνία φτιαγμένη από χαρτόνι. Στο άλλο κουτί δεν κολλάει τίποτα.</p> <p>7.2. Ο μαθητής μετράει τις έδρες ενός στερεού αρχικά με πλαστικούς κύβους που τους μετατρέπει σε ζάρια γράφοντας ή κολλώντας πάνω σε κάθε έδρα έναν αριθμό. Το ίδιο κάνει και με το ορθογώνιο παραλληλεπίπεδο και με την πυραμίδα κλπ. Στη συνέχεια ταξινομεί τα «ζάρια» του σε κουτιά ανάλογα με τον αριθμό των εδρών τους. Σε ένα κουτί όσα έχουν 4 έδρες, σε άλλο όσα έχουν 6 κλπ.).</p> <p>8.1. Ταξινομεί τα σχήματα στο επίπεδο (τρίγωνα, τετράγωνα, ορθογώνια παραλληλόγραμμο, πεντάγωνα, εξάγωνα) ανά-λογα με τον αριθμό των γωνιών τους ή τον αριθμό των ίσων πλευρών τους (το</p>
--	--	---

	<p>10. Να χαράζει ευθύγραμμα τμήματα με το χάρακα, ενώνοντας τα άκρα τους (δύο σημεία).</p> <p>11. Να ανακατασκευάζει απλά παζλ.</p> <p>12. Να δηλώνει τη θέση ενός αντικειμένου σε σχέση με το σώμα του.</p> <p>13. Να δηλώνει τη θέση ενός αντικειμένου σε σχέση με σταθερό σημείο αναφοράς.</p> <p>14. Να παρατηρεί εικόνες και σχήματα συμμετρικά ως προς άξονα.</p>	<p>τετράγωνο έχει όλες τις πλευρές ίσες, το ορθογώνιο παραλληλόγραμμο δεν τις έχει).</p> <p>9.1. Περιπατάει πάνω σε ευθεία, ή τεθλασμένη γραμμή. 9.2. Πιάνεται με τους συμμαθητές του και κάνουν κύκλο. 9.3. Περιγράφει τη διαδρομή από το θρανίο του στο κέντρο της τάξης (ευθεία) και από το θρανίο του στην κουζίνα (τεθλασμένη). 9.4. Γράφει, ή δείχνει όταν γράφει ο εκπαιδευτικός ευθείες, τεθλασμένες γραμμές και κύκλους και τα αναγνωρίζει ανάμεσα σε άλλες γραμμές και σχήματα.</p> <p>10.1. Ενώνει, χρησιμοποιώντας το χάρακα, την πλευρά ΒΓ σε ένα τρίγωνο ΑΒΓ με δοσμένες τις πλευρές ΑΒ, ΑΓ. 10.2. Ενώνει, χρησιμοποιώντας τον χάρακα, την πλευρά ΓΔ σε ένα τετράγωνο ΑΒΓΔ με δοσμένες τις πλευρές ΑΒ, ΑΓ, ΒΔ. 10.3. Ενώνει, χρησιμοποιώντας τον χάρακα, δύο τυχαία σημεία Α, Β.</p> <p>11.1. Κατασκευάζει απλά παζλ ενός έως τεσσάρων κομματιών με θέμα τα γεωμετρικά σχήματα (γήπεδο – ορθογώνιο παραλληλόγραμμο, κύκλος – ήλιος, ορθογώνια και ισοσκελή τρίγωνα για να καλύψει τετράγωνη επιφάνεια).</p> <p>12.1. Λέει ή δείχνει τη θέση μιας μπάλας σε σχέση με το σώμα του. (πάνω ή κάτω, δεξιά ή αριστερά). 12.2. Λέει ή δείχνει τη θέση ενός καπέλου σε σχέση με το κεφάλι του (μπροστά ή πίσω, δεξιά ή αριστερά).</p> <p>13. 1. Λέει ή δείχνει τη θέση μιας καρέκλας σε σχέση με το τραπέζι (πάνω ή κάτω, δεξιά ή αριστερά). 13.2. Λέει ή δείχνει τη θέση μιας κούκλας σε σχέση με το κουτί των παιχνιδιών ( μέσα ή έξω, πάνω ή</p>
--	--	---

	<p>κάτω, δεξιά ή αριστερά).</p> <p>14.1. Ελέγχει διπλώνοντας συμμετρικές εικόνες ως προς άξονα (π.χ. πεταλούδα, μπάλα, τετράγωνο, μπλούζα).</p> <p>14.2. Όταν του δίνεται το μισό από ένα συμμετρικό σχήμα, αναπαράγει, χρησιμοποιώντας διαφανές χαρτί, το άλλο μισό.</p> <p><b>(Γλώσσα, Αισθητική Αγωγή, Μελέτη Περιβάλλοντος, Φυσική Αγωγή)</b></p>
--	---

1

23

---

2

<sup>3</sup> Οι δραστηριότητες με πλάγια γράμματα προτείνονται ως διαθεματικές και ανταποκρίνονται στις προτεινόμενες διαθεματικές έννοιες της 3<sup>ης</sup> στήλης του πίνακα του αντίστοιχου ΔΕΠΠΣ

**ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ  
ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ**

Αξονες γνωστικού περιεχομένου	Γενικοί Στόχοι (γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις και αξίες)	Ενδεικτικές Θεμελιώδεις Έννοιες Διαθεματικής Προσέγγισης
<i>Η τάξη μου</i>	<p><i>Στο μαθητή πρέπει να δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε:</i></p> <p>Να γνωρίζει, να αναγνωρίζει και να εξοικειωθεί με τα μέλη της τάξης του.</p> <p>Να γνωρίζει και να αναγνωρίζει την τάξη του, τους χώρους και τα αντικείμενα της τάξης του.</p> <p>Να ταξινομεί απλά αντικείμενα της τάξης του.</p> <p>Να εντοπίζει αντικείμενα στην τάξη του.</p> <p>Να αντιλαμβάνεται τη μεταβολή της θέσης προσώπου ή αντικειμένου.</p> <p>Να κατανοεί ότι η λειτουργία της τάξης οργανώνεται σύμφωνα με ένα πρόγραμμα.</p> <p>Να κατανοεί την έννοια της ομάδας και των κοινών δραστηριοτήτων.</p> <p>Να γνωρίζει και να τηρεί βασικούς κανόνες της τάξης.</p>	<p>Αλληλεπίδραση Επικοινωνία Μονάδα-Σύνολο Διάσταση Ομοιότητα- Διαφορά Σύστημα</p>
<i>Το σχολείο μου</i>	<p>Να γνωρίζει, να αναγνωρίζει και να κινείται ανεξάρτητα στους χώρους του σχολείου.</p> <p>Να γνωρίζει, να αναγνωρίζει και να εξοικειωθεί με τα υπόλοιπα μέλη του σχολείου.</p> <p>Να γνωρίζει και να τηρεί βασικούς κανόνες ασφάλειας, υγιεινής και αντιμετώπισης εκτάκτων γεγονότων του σχολείου.</p> <p>Να διακρίνει τι του αρέσει και τι όχι στο χώρο του σχολείου.</p> <p>Να συμμετέχει σε πολιτιστικά και κοινωνικά δρώμενα στο χώρο του σχολείου.</p>	<p>Αλληλεπίδραση Επικοινωνία Σύστημα Μονάδα-Σύνολο Διάσταση Πολιτισμός</p>

<p><i>Η οικογένειά μου</i></p>	<p>Να αναγνωρίζει τα μέλη, τα στάδια ανάπτυξης και τον τόπο γέννησης κάθε μέλους της οικογένειας.</p> <p>Να γνωρίζει τις κοινές και μη κοινές δραστηριότητες των μελών της οικογένειας.</p> <p>Να γνωρίζει και να τηρεί τους κανόνες της οικογένειας και να σέβεται τις ανάγκες των άλλων μελών.</p> <p>Να γνωρίζει τα βασικά μέλη της οικογένειας των συμμαθητών του.</p> <p>Να κατανοεί ότι η δομή της οικογένειας υπήρχε πάντοτε και υπάρχει παντού.</p>	<p>Αλληλεπίδραση Επικοινωνία Μονάδα– Σύνολο Μεταβολή Ομοιότητα– Διαφορά Σύστημα</p>
<p>Το σπίτι μου</p>	<p>Να γνωρίζει και να αναγνωρίζει τα χαρακτηριστικά του δωματίου του.</p> <p>Να ξεχωρίζει τους χώρους του σπιτιού και να τους συνδυάζει με τη λειτουργικότητά τους.</p> <p>Να γνωρίζει είδη και μορφές κατοικιών.</p> <p>Να γνωρίζει τη διεύθυνση του σπιτιού του και να μπορεί να εντοπίζει το σπίτι του.</p> <p>Να γνωρίζει τον τρόπο κατασκευής του σπιτιού.</p>	<p>Διάσταση Ομοιότητα– Διαφορά Σύστημα</p>
<p><i>Η γειτονιά μου Η συνοικία/το χωριό μου (η κοινότητά μου)</i></p>	<p>Να γνωρίζει, να αναγνωρίζει και να εξοικειωθεί με τους ανθρώπους, τα καταστήματα, τις υπηρεσίες, τα βασικά σημεία της γειτονιάς του και το ευρύτερο περιβάλλον.</p> <p>Να τηρεί τους κανόνες υγιεινής και ασφάλειας της γειτονιάς του.</p> <p>Να γνωρίζει σύμβολα της καθημερινής ζωής.</p> <p>Να γνωρίζει την εξέλιξη της γειτονιάς.</p> <p>Να γνωρίζει τα βασικά χαρακτηριστικά του τόπου του.</p> <p>Να συγκρίνει τόπους με διαφορετικά χαρακτηριστικά, να ταξινομεί εικόνες με βάση κάποιο βασικό χαρακτηριστικό, να συνδυάζει επαγγέλματα με βασικά χαρακτηριστικά του τόπου και να γνωρίζει κάποια χαρακτηριστικά στοιχεία</p>	<p>Αλληλεπίδραση Διάσταση Επικοινωνία Πολιτισμός Ομοιότητα– Διαφορά Μεταβολή</p>



	<p>για την ιστορία του τόπου που ζει.</p> <p>Να έρθει σε επαφή με την έννοια της ανακύκλωσης.</p>	
<p><i>Ο άνθρωπος και ο χρόνος</i> <i>Κύκλος ζωής και χρόνος</i></p>	<p>Να γνωρίζει την χρονική αλληλουχία γεγονότων και καταστάσεων.</p> <p>Να προσεγγίζει βασικούς και εναλλακτικούς τρόπους μέτρησης του χρόνου.</p> <p>Να γνωρίζει τη βιολογική εξέλιξη του ανθρώπου και τις μεταβολές του ανθρώπου και του περιβάλλοντος.</p>	<p>Διάσταση Μεταβολή Σύστημα</p>
<p><i>Γνωρίζω το σώμα μου</i></p>	<p>Να γνωρίζει και να αναγνωρίζει τα βασικά εξωτερικά χαρακτηριστικά του ανθρώπινου σώματος και το ρόλο των αισθητηρίων οργάνων σε σχέση με τις πληροφορίες που μεταφέρουν.</p> <p>Να γνωρίζει βασικούς κανόνες υγιεινής και ασφάλειας καθώς επίσης και συνήθειες που βοηθάνε στη διατήρηση της καλής υγείας.</p>	<p>Σύστημα Επικοινωνία Ομοιότητα– Διαφορά</p>
<p>Φυτά και ζώα</p>	<p>Να γνωρίζει τα φυτά και τα ζώα του άμεσου περιβάλλοντός του.</p> <p>Να κάνει απλές ταξινομήσεις φυτών και ζώων με βάση κάποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό.</p> <p>Να γνωρίζει τα στάδια ανάπτυξης φυτών και ζώων και τους παράγοντες που συμβάλλουν στην ανάπτυξή τους.</p> <p>Να έρθει σε επαφή με τους βιότοπους.</p>	<p>Σύστημα Μονάδα–Σύνολο Αλληλεπίδραση Ομοιότητα– διαφορά</p>
<p>Μεταφορές</p>	<p>Να γνωρίζει και να ομαδοποιεί τα μέσα μεταφοράς και να διακρίνει τα μέσα μεταφοράς αγαθών από τα μέσα μετακίνησης των ανθρώπων.</p> <p>Να κατανοεί τους λόγους μετακίνησης των ανθρώπων και των αγαθών.</p> <p>Να γνωρίζει βασικούς κανόνες του κώδικα οδικής κυκλοφορίας για πεζούς και να αναγνωρίζει οικεία σήματα.</p>	<p>Σύστημα Μεταβολή Ομοιότητα– Διαφορά Επικοινωνία</p>
<p><i>Αντικείμενα από το περιβάλλον μου</i></p>	<p>Να έρθει σε επαφή με διαφορετικά υλικά να κατανοήσει τη διαφορετική κατασκευή τους και να μπορεί να τα ομαδοποιεί με βάση κάποιο</p>	<p>Σύστημα Μεταβολή Αλληλεπίδραση</p>

	<p>χαρακτηριστικό τους.</p> <p>Να εξοικειωθεί με τη διάκριση των σωμάτων σε στερεά, υγρά και αέρια.</p> <p>Να έρθει σε επαφή με τη μεταβολή των σωμάτων.</p> <p>Να αντιλαμβάνεται ορισμένες χαρακτηριστικές ιδιότητες των μαγνητών.</p>	
<i>Κύκλος του νερού - Καιρός</i>	<p>Να γνωρίζει διάφορα καιρικά φαινόμενα του τόπου του και άλλων τόπων και να τα συνδέει με τις εποχές, τις δραστηριότητες των ανθρώπων και τις διαφορετικές μορφές κατοικίας.</p> <p>Να γνωρίζει τον κύκλο του νερού και να τον συνδέσει με απλά καιρικά φαινόμενα.</p> <p>Να έρθει σε επαφή με απλά μετεωρολογικά σύμβολα.</p>	Αλληλεπίδραση Σύστημα Μεταβολή Επικοινωνία Διάσταση
<i>Ήλιος, αλλαγή ημέρας και νύχτας Ο προσανατολισμός</i>	<p>Να κατανοεί την εναλλαγή ημέρας- νύχτας και να γνωρίσει τη διαφορετική θέση του ήλιου στον ουρανό.</p> <p>Να κατανοεί τη διαφορά ήλιου – φεγγαριού.</p> <p>Να έρθει σε επαφή με τα σημεία του ορίζοντα.</p> <p>Να γνωρίζει τη χρησιμότητα και τις βλαβερές συνέπειες του ήλιου.</p>	Σύστημα Διάσταση Μεταβολή
<i>Η ενέργεια στη ζωή μας</i>	<p>Να έρθει σε επαφή με διαφορετικές μορφές ενέργειας και τρόπους εξοικονόμησης ενέργειας.</p> <p>Να γνωρίζει απλές μορφές κίνησης.</p> <p>Να μάθει βασικούς κανόνες προφύλαξης από το ηλεκτρικό ρεύμα.</p> <p>Να γνωρίζει απλές μηχανές και όργανα συλλογής πληροφοριών που χρησιμοποιεί ο άνθρωπος στην καθημερινή ζωή του.</p>	Αλληλεπίδραση Μεταβολή
<i>Το ταξίδι του ήχου</i>	<p>Να έρθει σε επαφή με τον ήχο και ορισμένα βασικά χαρακτηριστικά του.</p>	Αλληλεπίδραση Μεταβολή
<i>Επικοινωνία, ενημέρωση και ελεύθερος</i>	<p>Να έρθει σε επαφή με διαφορετικά μέσα επικοινωνίας και να μπορεί να τα κατηγοριοποιεί.</p>	Επικοινωνία Ομοιότητα– Διαφορά

<i>χρόνος</i>	<p>Να γνωρίζει βασικούς κανόνες που πρέπει να τηρεί για την παρακολούθηση τηλεόρασης.</p> <p>Να γνωρίζει άλλους τρόπους αξιοποίησης και διαχείρισης του ελεύθερου χρόνου.</p>	Αλληλεπίδραση
<i>Οι ανάγκες του ανθρώπου</i>	<p>Να γνωρίζει τις βασικές ανάγκες του ανθρώπου και να μπορεί να ταυτίζει τις ανάγκες με τα αγαθά.</p> <p>Να έρθει σε επαφή με επαγγέλματα που βοηθάνε στην κάλυψη βασικών αναγκών.</p> <p>Να κατανοεί τις θετικές πλευρές της κοινωνικής ζωής του ανθρώπου.</p>	Μονάδα– Σύνολο Αλληλεπίδραση Διάσταση
Πολιτισμός του τόπου μας Πολιτισμός στην ευρύτερη περιοχή	Να έρθει σε επαφή με χώρους πολιτισμού του τόπου, απλές λαϊκές παραδόσεις, ήθη και έθιμα και απλές θρησκευτικές παραδόσεις.	Πολιτισμός Χώρος– Χρόνος Μεταβολή
<i>Ο αθλητισμός στο σχολείο μας Αθλητισμός και ψυχαγωγία</i>	<p>Να κατανοεί τα θετικά στοιχεία της άθλησης.</p> <p>Να μάθει να τηρεί κανόνες όταν συμμετέχει σε ομαδικά αθλητικά παιχνίδια.</p> <p>Να έρθει σε επαφή με βασικά Ολυμπιακά αθλήματα.</p>	Σύστημα Επικοινωνία Αλληλεπίδραση Πολιτισμός Μεταβολή

## ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

### *Εισαγωγή*

Η Μελέτη Περιβάλλοντος, όπως αναφέρεται και στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της γενικής αγωγής, συνιστά έναν ενιαίο τομέα μάθησης με διεπιστημονικό χαρακτήρα, στον οποίο ενσωματώνονται στοιχεία από το φυσικό, κοινωνικό, θρησκευτικό, πολιτισμικό, ιστορικό και οικονομικό περιβάλλον. Ο κεντρικός στόχος αυτού του γνωστικού αντικείμενου είναι να δοθεί έμφαση στην αλληλεπίδραση και αλληλεξάρτηση μεταξύ του φυσικού και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος, ώστε να αναδύεται ένα πεδίο γνώσης που να επιτρέπει την εξοικείωση του μαθητή με την πολυδιάστατη και συνεχώς μεταβαλλόμενη πραγματικότητα. Για τους μαθητές με τυπική ανάπτυξη, η πειραματική διαδικασία, η ανακάλυψη και η πράξη αποτελούν αποδεκτούς τρόπους μάθησης και κατανόησης του κόσμου. Η ανάγκη για εξερεύνηση και η γνωριμία με το καινούριο και το άγνωστο μέσα από την πρακτική της καθημερινότητας, ερμηνεύουν το ενδιαφέρον και την προτίμηση για βιωματική μάθηση στις σύγχρονες παιδαγωγικές θεωρίες. Αντίθετα, για τους μαθητές με αυτισμό αυτές οι διεργασίες δημιουργούν ιδιαίτερες δυσκολίες, που ο εκπαιδευτικός καλείται να αντιμετωπίσει δίνοντας κάθε φορά απάντηση στο βασικό ερώτημα: «*ποιο είναι το νόημα της δραστηριότητας που αναθέτω στο μαθητή;*» (Powell & Jordan, 2001). Αυτός είναι ο κύριος λόγος που υπαγορεύει την προσαρμογή του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών της γενικής αγωγής για τους μαθητές με αυτισμό.

Ο τρόπος διδασκαλίας της Μελέτης Περιβάλλοντος αποτελεί μοναδική ευκαιρία για τη σύνδεση του περιβάλλοντος κόσμου με τα υπόλοιπα γνωστικά αντικείμενα. Η Μελέτη Περιβάλλοντος μπορεί να λειτουργήσει σαν μέσο για την ανάπτυξη της επικοινωνίας, να διευκολύνει την επίλυση προβλημάτων και να τους κινητοποιήσει να προσεγγίσουν την τέχνη και την τεχνολογία. Είναι ένα παραγωγικό μέσο από όπου φιλτράρεται και διδάσκεται η ουσία «*διαφόρων τρόπων θεώρησης του κόσμου*». Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Therese Jolliffe (1992):

*«...η πραγματικότητα για ένα άτομο με αυτισμό είναι μια μάζα γεγονότων, ανθρώπων, τόπων, ήχων και εικόνων που προκαλούν σύγχυση και αλληλεπιδρούν. Δε φαίνεται να υπάρχουν ξεκάθαρα όρια, τάξη και νόημα σε κάτι. Ένα μεγάλο μέρος της ζωής μου αναλώθηκε στο να προσπαθώ να βρω μοντέλο πίσω από καθετί....Ακόμα κι όταν θέλω μερικές φορές να συμμετέχω σε κάτι, ο εγκέφαλός μου δε θα μου πει πως θα έπρεπε να το κάνω...» (σελ.12).*

Η σύνδεση της διδασκαλίας με την πράξη θεωρείται μία αποτελεσματική προσέγγιση στη μάθηση. Με βάση την παραδοχή ότι οι μαθητές με αυτισμό αντιλαμβάνονται τις έννοιες αποσπασματικά, βασικό στόχο στη διδασκαλία της Μελέτης Περιβάλλοντος, θα πρέπει να αποτελεί η αναζήτηση τρόπων που

θα διευκολύνουν τους μαθητές να αναπτύξουν έναν χρήσιμο και παραγωγικό τρόπο πρόσληψης και επεξεργασίας που θα διευκολύνει τη σύνδεση και τη γενίκευση των εμπειριών τους.

Ειδικότερα κατά τη διδασκαλία της Μελέτης Περιβάλλοντος τα σημεία που πρέπει να ληφθούν υπόψη είναι:

- Ο προσεκτικός σχεδιασμός της δραστηριότητας με βάση τις δυνατότητες, αδυναμίες και ιδιαιτερότητες του μαθητή.
- Η δόμηση των δραστηριοτήτων.
- Η αξιολόγηση της δραστηριότητας, μέσα από συζήτηση (ερωτήσεις – απαντήσεις) ή φύλλα αξιολόγησης με εικόνες, σύμβολα ή γραπτές ερωτήσεις. Για τους μαθητές με αυτισμό το στάδιο της αξιολόγησης χρειάζεται ιδιαίτερη προσοχή. Γνωρίζουμε ότι οι συγκεκριμένοι μαθητές δυσκολεύονται στην αξιολόγηση για το λόγο ότι έννοιες όπως «μου αρέσει», «δε μου αρέσει», «θέλω» είναι δύσκολο να γίνουν κατανοητές αλλά και να διδαχθούν. Για τον σκοπό αυτό, ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιεί εικονικές αναπαραστάσεις (Jolliffe, 1992).

Επιπλέον, για την καλύτερη προσέγγιση και διευκόλυνση των μαθητών προτείνεται να χρησιμοποιηθούν (Maddock, 2001):

- οπτικοποίηση κάθε σταδίου της δραστηριότητας για τη σωστή διαδοχή των πράξεων και γεγονότων που θα διευκολύνει τη μετάβαση των μαθητών στο επόμενο στάδιο και την εστίαση της προσοχής τους στα υλικά της δραστηριότητας,
- βιντεοσκόπηση της εκτέλεσης της δραστηριότητας από τον ίδιο το μαθητή, ώστε να υπάρχουν οπτικές ενδείξεις για υπενθύμιση, εξαγωγή συμπερασμάτων και αξιολόγηση από το μαθητή,
- γραφικές αναπαραστάσεις,
- ερωτηματολόγια (με επιλογές εικόνων ή γραπτές ερωτήσεις για μαθητές με περισσότερες ικανότητες) προκειμένου οι μαθητές να μπορούν να εστιάζουν κάθε φορά στις σημαντικές πληροφορίες, και
- λεκτικές οδηγίες.

Επίσης, είναι σκόπιμο να δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στον προγραμματισμό μιας επίσκεψης στην κοινότητα. Είναι σημαντικό η επίσκεψη να έχει νόημα για τον μαθητή και να συνδέεται με γνώσεις που ήδη κατέχει, ώστε ο μαθητής να έχει το ενδιαφέρον να συμμετέχει. Μία επίσκεψη σε ένα χώρο μπορεί να επαναληφθεί αρκετές φορές εστιάζοντας κάθε φορά σε διαφορετικό στόχο (π.χ. επίσκεψη στη γειτονιά: καταστήματα, επαγγελματίες, πλατείες, εκκλησία, άγαλμα...). Επιπλέον, στη διάρκεια της επίσκεψης να δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές να εστιάζουν σε διαφορετικές δραστηριότητες με βάση τα ενδιαφέροντά τους (π.χ. ένας μαθητής φωτογραφίζει, άλλος μαγνητοφωνεί, άλλος συλλέγει αντικείμενα...). Ο προγραμματισμός μιας επίσκεψης πρέπει να περιλαμβάνει (Maddock, όπ.παρ.):

➤ **Προετοιμασία για την επίσκεψη:**

- καλή γνώση του χώρου και της διαδρομής
- φωτογραφίες ή φυλλάδια ή βίντεο του χώρου και της διαδρομής για προετοιμασία των παιδιών
- καταγραφή των σταδίων επίσκεψης και προετοιμασία εξατομικευμένων οπτικών ή γραπτών προγραμμάτων

- συζήτηση με τους μαθητές και οργάνωση με σαφείς οπτικές οδηγίες της εργασίας που έχει να κάνει ο καθένας από τους μαθητές
- υπενθύμιση κανόνων συμπεριφοράς στους μαθητές
- **Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης:**
  - μαγνητοφώνηση, βιντεοσκόπηση ή φωτογράφιση - ανάλογα με το τι έχει αναλάβει ο κάθε μαθητής
  - ερωτήσεις μαθητών και καταγραφή απαντήσεων
  - χρήση οπτικών ή λεκτικών οδηγιών
  - συμπλήρωση φύλλων εργασίας
- **Μετά την επίσκεψη:**
  - καταγραφή και ταξινόμηση των πληροφοριών και σύνδεση με το φωτογραφικό υλικό
  - ακρόαση συνεντεύξεων και παρακολούθηση βίντεο
  - μετάδοση εμπειριών σε άλλους μαθητές
  - καταγραφή εντυπώσεων σε πίνακες, υπολογιστή ή λεκτικά
- **Αξιολόγηση:**
  - Η αξιολόγηση θα πρέπει να γίνεται μέσα από συγκεκριμένες ερωτήσεις ακολουθώντας τη δομή της επίσκεψης π.χ.
    - Πού πήγαμε;
    - Πως πήγαμε εκεί;
    - Ποιοι ήταν μέσα στο λεωφορείο;
    - Τι σου άρεσε περισσότερο; Σου άρεσε το.... ;
    - Ποιος ήταν ο κύριος που μας υποδέχτηκε;

Αξίζει να επισημανθεί ότι η Μελέτη Περιβάλλοντος είναι ένα γνωστικό αντικείμενο που συνδέεται άμεσα με τη διδασκαλία στρατηγικών επίλυσης προβλημάτων. Οι στρατηγικές που βοηθούν στην ανάπτυξη αυτών των δεξιοτήτων είναι οι ακόλουθες (Maddock, όπ.παρ.):

➤ **Τέχνασμα παρακώλυσης ενεργειών (sabotage):** Ο εκπαιδευτικός τροποποιεί το περιβάλλον ώστε να αναγκάσει το μαθητή να αναζητήσει μια άλλη λύση. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός ζητάει από το μαθητή να του φέρει από τη βιβλιοθήκη ένα αγαπημένο του αντικείμενο. Ο εκπαιδευτικός έχει κολλήσει το αντικείμενο ώστε ο μαθητής να μην μπορεί να το πάρει. (θεματική ενότητα: γνωριμία με την τάξη).

➤ **Εσκεμμένο λάθος (error):** Ο εκπαιδευτικός σκόπιμα δίνει στο μαθητή αντικείμενα που δεν έχουν σχέση με τη δραστηριότητα για να τον πείσει να αναζητήσει λύση. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή εικόνες ζώων για να τις ταυτίσει με εικόνες φυτών (δραστηριότητα 17.1).

➤ **Παράλειψη (omission):** Ο εκπαιδευτικός παραλείπει αντικείμενα σε μια δραστηριότητα κατά προτίμηση οικεία για το μαθητή. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός παραλείπει να δώσει στο μαθητή τη στέγη ή την πόρτα για να «χτίσει» το δικό του σπίτι με τουβλάκια (δραστηριότητα 9.1).

➤ **Επιλογή (choice):** Ο εκπαιδευτικός δίνει εναλλακτικές λύσεις στο μαθητή και τον παροτρύνει να επιλέξει. Οι εναλλακτικές λύσεις που παρέχονται στο μαθητή αρχικά είναι περιορισμένες και σταδιακά αυξάνονται για να αποφευχθεί η σύγχυση. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός παροτρύνει το μαθητή παρουσιάζει ένα «πίνακα επιλογών» και του ζητά να επιλέξει την κατάλληλη φωτογραφία του χώρου του σχολείου που θέλει να πάει (θεματική ενότητα: γνωριμία με το σχολείο).

Η προσαρμογή των Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών για τη Μελέτη Περιβάλλοντος για μαθητές με αυτισμό δεν ακολουθεί αυστηρά τη μορφή των Αναλυτικών Προγραμμάτων Σπουδών της Γενικής Αγωγής όσον αφορά τους τρεις άξονες: ανθρωπογενές περιβάλλον, φυσικό περιβάλλον και αλληλεπίδραση ανθρώπου και περιβάλλοντος. Το παρόν Αναλυτικό Πρόγραμμα περιλαμβάνει όλες τις επιμέρους θεματικές ενότητες εμπλουτισμένες με στοιχεία από τη Γεωγραφία, τη Φυσική, τα Θρησκευτικά και την Ιστορία. Όλες οι προσαρμογές ακολούθησαν την γενική αρχή της Ειδικής αγωγής για την διδασκαλία «από το απλό στο σύνθετο». Έτσι, οι στόχοι σε κάθε θεματική ενότητα παρουσιάζονται με μία σειρά που δηλώνει το βαθμό δυσκολίας. Η σειρά ανάπτυξης των θεματικών εννοιών στο Αναλυτικό Πρόγραμμα δεν είναι δεσμευτική αλλά ενδεικτική. Αυτό σημαίνει ότι η μετάβαση σε μία άλλη θεματική ενότητα δεν προϋποθέτει την ολοκλήρωση της προηγούμενης ή της επόμενης ενότητας.

Αναλυτικότερα το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών της Μελέτης Περιβάλλοντος έχει την παρακάτω διάρθρωση:

1. Η τάξη μου
2. Το σχολείο μου
3. Η οικογένεια μου
4. Το σπίτι μου
5. Η γειτονιά μου – Η συνοικία / το χωριό μου
6. Ο άνθρωπος και ο χρόνος – Κύκλος ζωής και χρόνος
7. Γνωρίζω το σώμα μου
8. Φυτά και ζώα
9. Μεταφορές
10. Αντικείμενα από το περιβάλλον μου
11. Καιρός- Κύκλος του νερού
12. Ήλιος , αλλαγή ημέρας και νύχτας – Προσανατολισμός
13. Η ενέργεια στη ζωή μας
14. Το ταξίδι του ήχου
15. Επικοινωνία – Ενημέρωση και ελεύθερος χρόνος
16. Οι ανάγκες του ανθρώπου
17. Πολιτισμός του τόπου μας – Πολιτισμός στην ευρύτερη περιοχή
18. Ο αθλητισμός στο σχολείο μας – Αθλητισμός και ψυχαγωγία

Οι παραπάνω θεματικές ενότητες υποδεικνύουν την ευρύτητα των θεμάτων που ο εκπαιδευτικός μπορεί να επεξεργαστεί με την τάξη του και αναδεικνύουν την ιδιαίτερη αξία της Μελέτης Περιβάλλοντος για τους μαθητές με αυτισμό.

<b>Θεματικές Ενότητες</b>	<b>Στόχοι</b>	<b>Ενδεικτικές Δραστηριότητες <sup>1</sup></b>
<i>Η τάξη μου</i> Η τάξη μου.	<i>Στο μαθητή πρέπει να δίνονται μαθησιακές</i>	

<p>(εξοικείωση με το περιβάλλον της τάξης, σχετικές θέσεις αντικειμένων)</p> <p>Η ομάδα της τάξης μου (μέλη, κανόνες, ρόλοι, αλληλεπιδράσεις δεσμοί, δραστηριότητες)</p> <p>Δραστηριότητες στην τάξη (μάθηση, σχολική εργασία, ψυχαγωγία)</p>	<p><b>ευκαιρίες ώστε :</b></p> <p>1. Να γνωρίζει και να εξοικειώνεται με τον εκπαιδευτικό, τους συμμαθητές του και τους εμπλεκόμενους στην εκπαιδευτική διαδικασία.</p> <p>2. Να διακρίνει τον εκπαιδευτικό και τους συμμαθητές του ανάμεσα στα άλλα πρόσωπα του σχολείου.</p> <p>3. Να γνωρίζει και να είναι εξοικειωμένος με τους συγκεκριμένους χώρους εργασίας στην τάξη.</p> <p>4. Να γνωρίζει τα αντικείμενα της τάξης και να τα συνδέει με τη χρηστικότητά τους.</p> <p>5. Να ομαδοποιεί αντικείμενα της τάξης του.</p> <p>6. Να διακρίνει ποια είναι η τάξη του.</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός και οι μαθητές κάθονται στο τραπέζι ομαδικών δραστηριοτήτων. Ο κάθε μαθητής έχει μπροστά του ένα χαρτόνι με το όνομά του. Ο εκπαιδευτικός έχει το σύνολο των φωτογραφιών των μαθητών μέσα σε ένα κουτί και ο κάθε μαθητής βρίσκει τη δική του φωτογραφία ή των συμμαθητών που ονομάζει ή δείχνει ο εκπαιδευτικός. Στη συνέχεια ο μαθητής τοποθετεί την κάθε φωτογραφία αντίστοιχα στην ειδική θέση (χαρτόνι) μπροστά από κάθε συμμαθητή του (Γλώσσα).</p> <p>3.1. Παρόμοιες δραστηριότητες (φωτογραφίες ή σύμβολα) μπορούν να χρησιμοποιηθούν για την αναγνώριση της τάξης του, των χώρων εργασίας μέσα στην τάξη, άλλων αιθουσών, κ.ά.</p> <p>4.1. Ο μαθητής ομαδοποιεί αντικείμενα που χρησιμοποιεί και στη συνέχεια τα αντιστοιχεί με τις συγκεκριμένες ενέργειες π.χ. από ένα σύνολο αντικειμένων επιλέγει αυτά που χρησιμοποιεί όταν γράφει (μολύβια, σβηστήρες, ξύστρες, τετράδια), και τα βάζει σε ένα κουτί με την ανάλογη οπτική νύξη, ένα παιδί που γράφει σε φωτογραφία, εικόνα ή σύμβολο (Γλώσσα, Μαθηματικά).</p> <p>5.1. Ο εκπαιδευτικός έχει μέσα σε ένα κουτί δύο ή περισσότερες κατηγορίες αντικειμένων (π.χ. μολύβια και τετράδια). Ζητάει από το μαθητή να ξεχωρίσει τα αντικείμενα και να τα τοποθετήσει σε δύο διαφορετικά κουτιά. (Μαθηματικά, Πληροφορική).</p> <p>6.1. Ο εκπαιδευτικός σηματοδοτεί την τάξη με ένα οπτικό σύμβολο (π.χ. ένα καράβι από χαρτόνι με τις φωτογραφίες</p>
---	--	---




	<p>7. Να δείχνει ή να ονομάζει βασικά στοιχεία για την τάξη του.</p> <p>8. Να δείχνει ή να ονομάζει κάποια βασικά στοιχεία για μία διπλανή τάξη.</p> <p>9. Να εντοπίζει αντικείμενα ή πρόσωπα με βάση κάποιο σταθερό σημείο</p> <p>10. Να εντοπίζει τη θέση αντικειμένων χρησιμοποιώντας τους όρους πίσω, δίπλα, δεξιά, αριστερά.</p> <p>11. Να αντιλαμβάνεται τη μεταβολή της θέσης ενός αντικειμένου ή προσώπου στο χώρο.</p> <p>12. Να γνωρίζει ποιες δραστηριότητες πραγματοποιούνται μέσα στην τάξη.</p> <p>13. Να κατανοεί ότι η λειτουργία της τάξης οργανώνεται σύμφωνα</p>	<p>των μαθητών επάνω) και το τοποθετεί στην πόρτα της τάξης. Στη συνέχεια φωτογραφίζει το σύμβολο. Ο μαθητής παροτρύνεται να διακρίνει την τάξη του ανάμεσα σε άλλες ταυτίζοντας το οπτικό σύμβολο που βλέπει στη φωτογραφία και στην πόρτα της τάξης.</p> <p>7.1. Ο εκπαιδευτικός ζητά από το μαθητή να ονομάσει ή να δείξει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά της τάξης, όπως το χρώμα της πόρτας και να τα αναγνωρίσει σε φωτογραφίες.</p> <p>9.1. <i>Ο εκπαιδευτικός ζητάει (λεκτικά ή με φωτογραφία) από το μαθητή να εντοπίσει ένα συγκεκριμένο αντικείμενο (π.χ. ένα μολύβι) που βρίσκεται σε συγκεκριμένο σημείο (π.χ. βιβλιοθήκη) (Γλώσσα).</i></p> <p>11.1. <i>Ο εκπαιδευτικός κρύβει ένα αγαπημένο αντικείμενο του μαθητή στο χώρο της τάξης και του ζητάει να το εντοπίσει δίνοντας του τη φωτογραφία του αντικειμένου. Ο εκπαιδευτικός επαναλαμβάνει τη δραστηριότητα κρύβοντας το αντικείμενο σε διαφορετικές θέσεις. Οι μαθητές με περισσότερες δυνατότητες μπορούν να ακολουθούν λεκτικές ή γραπτές οδηγίες (Γλώσσα, Μαθηματικά).</i></p>
--	---	---

	<p>με ένα πρόγραμμα (ημερήσιο-εβδομαδιαίο).</p> <p>14. Να γνωρίζει ποιες δραστηριότητες γίνονται ομαδικά και ποιες ατομικά.</p> <p>15. Να συνδέει τις δραστηριότητες με τον αντίστοιχο χώρο της τάξης που πραγματοποιούνται αυτές.</p> <p>16. Να γνωρίσει και να τηρεί βασικούς κανόνες της τάξης.</p> <p>17. Να συμμετέχει σε ομαδικές δραστηριότητες μέσα στην τάξη.</p> <p>18. Να τηρεί κανόνες υγιεινής και ασφάλειας της τάξης.</p>	<p>15.1. Ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού συνδέει το συγκεκριμένο αντικείμενο, φωτογραφία ή σύμβολο που βρίσκεται στο ατομικό του πρόγραμμα με την αντίστοιχη δραστηριότητα και το χώρο στον οποίο πραγματοποιείται αυτή (Γλώσσα, Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>16.1. Ο μαθητής με τη βοήθεια οπτικών οδηγιών μαθαίνει τους βασικούς κανόνες της τάξης π.χ. πρώτα δουλεύω και μετά παίζω (Αυτοεξυπηρέτηση, Πληροφορική).</p> <p>18.1. Ο εκπαιδευτικός κατασκευάζει έναν πίνακα με φωτογραφίες –εικόνες ή σύμβολα των βασικών κανόνων και διαγράφει όσες ενέργειες είναι απαγορευμένες με ένα "X" (Πληροφορική, Γλώσσα, Αυτοεξυπηρέτηση).</p>
<p><b>Το σχολείο μου</b></p> <p>Το σχολείο μου (χώρος, λειτουργικότητα του χώρου)</p> <p>Η ζωή μέσα στο σχολείο (σχολική ζωή, βασικό μέτρα προστασίας από σεισμό και πυρκαγιά,</p>	<p>1. Να διακρίνει τους χώρους του σχολείου π.χ. αυλή-κουζίνα, γυμναστήριο κλπ.</p> <p>2. Να κινείται ανεξάρτητα στους χώρους του σχολείου.</p> <p>3. Να γνωρίζει και να είναι εξοικειωμένος με</p>	<p>1.1. Πραγματοποιούνται παρόμοιες δραστηριότητες με εκείνες που περιγράφονται στην ενότητα "η τάξη μου".</p> <p>2.1. Όλοι οι χώροι του σχολείου σηματοδοτούνται με ένα σύμβολο ή άλλο χαρακτηριστικό. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή τη φωτογραφία – εικόνα ή σύμβολο και τον κατευθύνει στον αντίστοιχο χώρο. Σταδιακά ο μαθητής κινείται ανεξάρτητα στους χώρους του σχολείου (Αυτοεξυπηρέτηση, Γλώσσα).</p>

<p>υγιεινή, καθαριότητα περιβάλλοντος)</p> <p>Εκδηλώσεις στο σχολείο (συμμετοχή σε πολιτιστικά και κοινωνικά δρώμενα)</p>	<p>τους υπόλοιπους μαθητές του σχολείου και το εκπαιδευτικό προσωπικό.</p> <p>4. Να γνωρίζει και να τηρεί βασικούς κανόνες υγιεινής και καθαριότητας του περιβάλλοντος του σχολείου.</p> <p>5. Να γνωρίζει τη γειτονιά του σχολείου.</p> <p>6. Να εντοπίζει τι είναι επικίνδυνο στο σχολείο του σε σχέση με το περιβάλλον.</p> <p>7. Να γνωρίζει πώς να ενεργήσει σε περίπτωση σεισμού ή πυρκαγιάς και να εξοικειωθεί με την τήρηση κανόνων σε έκτακτες καταστάσεις.</p> <p>8. Να συμμετέχει σε πολιτιστικά και κοινωνικά δρώμενα μέσα στο χώρο του σχολείου π.χ. γιορτές.</p>	<p>6.1. Ο εκπαιδευτικός σε συνεργασία με το μαθητή κατασκευάζει δύο πίνακες. Στον πρώτο τοποθετούνται οι φωτογραφίες που δείχνουν την αποδεκτή εικόνα του σχολείου σε σχέση με το περιβάλλον (π.χ. καθαρή αυλή) και στον δεύτερο τη μη αποδεκτή εικόνα (π.χ. βρώμικη αυλή) (Αυτοεξυπηρέτηση, Εικαστικά, Πληροφορική).</p> <p>7.1. Ο εκπαιδευτικός δημιουργεί ένα βιβλίο με οπτικές οδηγίες (φωτογραφίες – εικόνες ή σύμβολα) που παρουσιάζουν τις διαδοχικές ενέργειες που πρέπει να ακολουθήσει ο μαθητής σε περίπτωση σεισμού ή πυρκαγιάς. Πραγματοποιούνται ασκήσεις ετοιμότητας σύμφωνα με αυτές τις οδηγίες (Αυτοεξυπηρέτηση, Εικαστικά, Γλώσσα, Πληροφορική).</p>
<p><b>Η οικογένειά μου</b></p> <p>Η οικογένεια (μορφές οικογένειας και λειτουργίες</p>	<p>1. Να γνωρίζει από ποια μέλη αποτελείται η οικογένειά του.</p> <p>2. Να γνωρίζει τα στάδια ανάπτυξης των μελών της οικογένειας.</p>	<p>1.1.-2.1.-4.1. Ο εκπαιδευτικός σε συνεργασία με το μαθητή κατασκευάζει ένα κολλάζ με φωτογραφίες (ή λεύκωμα) των μελών της οικογένειας του μαθητή. Το κολλάζ εξελικτικά μπορεί να δείχνει το γενεαλογικό δέντρο της οικογένειας του μαθητή. Ο μαθητής καλείται να τοπο-</p>

<p>της, ανάγκες που καλύπτει η οικογένεια, κανόνες, ρόλοι)</p> <p>Η ζωή μέσα στην οικογένεια (επικοινωνία μεταξύ των μελών της οικογένειας: η δομή της και το περιβάλλον)</p> <p>Οικογενειακή ζωή και περιβάλλον (αλληλεπίδραση οικογενειακού και φυσικού-κοινωνικού (περιβάλλοντος)</p> <p>Η ιστορία της οικογένειάς μου (τόπος, καταγωγή, στάδια ανάπτυξης)</p>	<p>3. Να γνωρίζει που γεννήθηκε ο ίδιος και τα μέλη της οικογένειάς του.</p> <p>4. Να κατανοεί ποιες δραστηριότητες πραγματοποιεί με όλα ή με κάποια μέλη της οικογένειας.</p> <p>5. Να κατανοεί ότι για να πραγματοποιήσει μία δραστηριότητα με την οικογένεια πρέπει να συνεργαστεί με τα μέλη της.</p> <p>6. Να τηρεί κανόνες της οικογένειας ώστε να σέβεται τις ανάγκες των άλλων μελών της.</p> <p>7. Να γνωρίζει από ποια μέλη αποτελούνται οι οικογένειες των συμμαθητών του.</p> <p>8. Να κατανοεί ότι η δομή της οικογένειας υπήρχε πάντοτε και υπάρχει παντού.</p>	<p>θετήσει τις αντίστοιχες φωτογραφίες των μελών της οικογένειας στην κατάλληλη θέση.</p> <p>Παρόμοιο λεύκωμα μπορεί να δημιουργηθεί με φωτογραφίες που δείχνουν κοινές δραστηριότητες ολόκληρης της οικογένειας ή δραστηριότητες που πραγματοποιεί ο μαθητής με κάποιο συγκεκριμένο μέλος της οικογένειας (Εικαστικά, Μαθηματικά).</p> <p>6.1. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει μία δραστηριότητα αντιστοίχισης με φωτογραφίες. Ο μαθητής καλείται να αντιστοιχίσει τις φωτογραφίες που παρουσιάζουν κάποιο μέλος της οικογένειας σε μια συγκεκριμένη δραστηριότητα (π.χ. ο αδελφός που διαβάζει) με την αντίστοιχη "ανάγκη" του (π.χ. κλειστή τηλεόραση, σύμβολο ησυχίας) (Μαθηματικά, Πληροφορική).</p> <p>8.1. Ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού συλλέγει φωτογραφίες που παρουσιάζουν οικογένειες από διαφορετικές χρονικές περιόδους και από διαφορετικές χώρες (Εικαστικά, Μαθηματικά)</p>
<p><b>Το σπίτι μου</b></p> <p>Το σπίτι μου (το δωμάτιο μου, άλλοι χώροι του σπιτιού, μορφές</p>	<p>1. Να εντοπίζει χαρακτηριστικά στοιχεία του δωματίου του.</p> <p>2. Να ξεχωρίζει τους χώρους του σπιτιού</p>	<p>1.1. Ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού κατασκευάζει μακέτα ή κολάζ με φωτογραφίες που παρουσιάζει τους χώρους του σπιτιού του και του δωματίου του (Εικαστικά).</p> <p>2.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή το σχέδιο ενός χώρου του σπιτιού του (π.χ.</p>

<p>κατοικίας, τοποθεσία, χτίσιμο σπιτιού)</p>	<p>του.</p> <p>3. Να συνδυάζει τους χώρους του σπιτιού με τη λειτουργικότητά τους.</p> <p>4. Να γνωρίζει το είδος της κατοικίας που μενει.</p> <p>5. Να ξεχωρίζει είδη κατοικιών (μονοκατοικία, πολυκατοικία).</p> <p>6. Να γνωρίζει τη διεύθυνση του σπιτιού του.</p> <p>7. Να εντοπίζει τη θέση του σπιτιού του σε σχέση με ένα χαρακτηριστικό στοιχείο του περιβάλλοντος.</p> <p>8. Να γνωρίζει διαφορετικές μορφές κατοικίας σε σχέση με τον τόπο.</p> <p>9. Να γνωρίζει πώς χτίζεται ένα σπίτι.</p>	<p>σαλόνι) και του ζητάει να επιλέξει από ένα σύνολο εικόνων, φωτογραφιών ή συμβόλων αυτά που αντιστοιχούν στο συγκεκριμένο χώρο και να τα τοποθετήσει πάνω στο σχέδιο (Μαθηματικά).</p> <p>3.1. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει μία δραστηριότητα αντιστοίχισης με φωτογραφίες. Ο μαθητής καλείται να αντιστοιχίσει φωτογραφίες ή σύμβολα που δείχνουν συγκεκριμένες δραστηριότητες (π.χ. η οικογένεια τρώει) με τους κατάλληλους χώρους (π.χ. κουζίνα) (Πληροφορική).</p> <p>5.1. Ο μαθητής ομαδοποιεί εικόνες με είδη κατοικιών (μονοκατοικίες, πολυκατοικίες) (Μαθηματικά, Πληροφορική).</p> <p>6.1. Ο μαθητής μαθαίνει να λέει ή να δείχνει κάρτα με τη διεύθυνση του σπιτιού του όταν πρέπει να απαντήσει στην ερώτηση π.χ. "πού μένεις;" (σταδιακά διαφοροποιούνται οι ερωτήσεις π.χ. ποια είναι η διεύθυνση σου, που είναι το σπίτι σου, κλπ) (Αυτοεξυπηρέτηση, Γλώσσα).</p> <p>8.1. Ο μαθητής παίζει μαζί με τον εκπαιδευτικό ένα επιτραπέζιο παιχνίδι όπου αντιστοιχεί κάρτες με εικόνες από κατοικίες και γεωγραφικά χαρακτηριστικά.</p> <p>9.1. Ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού χτίζει το δικό του σπίτι με τουβλάκια και εντοπίζει τα χαρακτηριστικά στοιχεία του σπιτιού (π.χ. παράθυρο, πόρτα, στέγη, μπαλκόνι...) (Εικαστικά).</p>

<p><b>Η γειτονιά μου , η συνοικία/ το χωριό μου</b></p> <p>Η γειτονιά μου (το άτομο και το άμεσο περιβάλλον, το περιβάλλον γύρω από το σπίτι, κτίρια, κοινωφελείς χώροι)</p> <p>Οι άνθρωποι της γειτονιάς (γείτονες, σχέσεις, οι άνθρωποι που μας εξυπηρετούν)</p> <p>Η ζωή στη γειτονιά (βελτίωση συνθηκών ζωής, εκδηλώσεις)</p> <p>Η γειτονιά και το περιβάλλον</p> <p>Ο τόπος που ζω (οικείοι γεωγραφικοί όροι: θάλασσα, ποτάμια, λίμνες, βουνά κλπ., χαρακτηριστικά του τόπου, σύμβολα)</p> <p>Οι δραστηριότητες των ανθρώπων στον τόπο που ζω (απλές ανθρώπινες</p>	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Να γνωρίζει τη γειτονιά του σπιτιού του.</li> <li>2. Να μπορεί να αναγνωρίζει κάποιους γείτονες.</li> <li>3. Να γνωρίζει τα καταστήματα της γειτονιάς του.</li> <li>4. Να γνωρίζει υπηρεσίες και χώρους που βρίσκονται στη γειτονιά του.</li> <li>5. Να γνωρίζει την εκκλησία της γειτονιάς του.</li> <li>6. Να γνωρίζει άλλες γειτονιές.</li> <li>7. Να ξεχωρίζει γειτονιές με βάση ένα χαρακτηριστικό (π.χ. πλατεία).</li> <li>8. Να τηρεί τους κανόνες υγιεινής και ασφάλειας της γειτονιάς.</li> <li>9. Να εντοπίζει τι τον ευχαριστεί και τι τον δυσαρεστεί στη γειτονιά του.</li> <li>10. Να γνωρίζει βασικά σύμβολα που χρησιμοποιούμε στην καθημερινή ζωή.</li> </ol>	<p>1.1.- 2.1.- 3.1- 4.1.- 5.1.- 6.1. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει επισκέψεις στη γειτονιά του μαθητή. Σε κάθε επίσκεψη υπάρχει συγκεκριμένος στόχος (π.χ. να γνωρίσει ο μαθητής κάποιο κατάστημα, υπηρεσία ή χώρο της γειτονιάς του). <i>Επιδιώκεται η ενεργός συμμετοχή του μαθητή (π.χ. ο μαθητής αγοράζει ψωμί από το φούρνο, στέλνει μία επιστολή από το ταχυδρομείο). Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να έχει φωτογραφίσει το συγκεκριμένο χώρο από πριν ώστε να είναι σε θέση ο μαθητής να τον εντοπίσει. Η ίδια δραστηριότητα μπορεί να πραγματοποιηθεί ώστε ο μαθητής να επισκεφτεί και να γνωρίσει γειτονιές και άλλων συμμαθητών του (ομαδική δραστηριότητα) (Αυτοεξυπηρέτηση).</i></p> <p>1.2.- 3.2.- 4.2.- 5.2. Ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού κατασκευάζει μακέτα ή κολάζ με φωτογραφίες που παρουσιάζει τη γειτονιά του (σπίτι, καταστήματα, εκκλησία, υπηρεσίες, χώροι...) (Εικαστικά).</p> <p>10.1. Ο εκπαιδευτικός κατασκευάζει καρτέλες με σύμβολα καθημερινής χρήσης (π.χ. W.C., STOP, ΕΞΟΔΟΣ, ΕΙΣΟΔΟΣ)</p> <div style="text-align: center;">  </div> <p>Ο μαθητής συνδέει τα σύμβολα με τους αντίστοιχους χώρους ή με φωτογραφίες</p>
--	---	---

<p>δραστηριότητες στο φυσικό περιβάλλον)</p>	<p>11. Να γνωρίζει πως ήταν οι γειτονιές στο παρελθόν.</p> <p>12. Να κατανοεί ότι η γειτονιά είναι μέρος του χωριού ή της πόλης που ζει.</p> <p>13. Να γνωρίζει το όνομα της πόλης ή του χωριού που ζει.</p> <p>14. Να γνωρίζει τα βασικά χαρακτηριστικά μιας πόλης και ενός χωριού.</p> <p>15. Να κατανοεί ομοιότητες και διαφορές της πόλης και του χωριού.</p> <p>16. Να κατανοεί ότι οι άνθρωποι ζουν με διαφορετικό τρόπο ανάλογα με τον τόπο διαμονής τους.</p> <p>17. Να εντοπίζει πράγματα που θέλει να έχει η πόλη ή το χωριό του.</p> <p>18. Να γνωρίζει τα βασικά χαρακτηριστικά του τόπου που ζει (θάλασσα, βουνό).</p> <p>19. Να γνωρίζει βασικά προϊόντα της περιοχής που ζει.</p> <p>20. Να συνδυάζει επαγγέλματα με γεωγραφικά χαρακτηριστικά του τόπου</p>	<p>Ο εκπαιδευτικός κατασκευάζει πίνακα με τα σύμβολα για συχνή εξάσκηση (Αυτό-εξυπηρέτηση, Εικαστικά, Πληροφορική).</p> <p>11.1.- 14.1.- 15.1.- 18.1.- 19.1. Ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού συλλέγει φωτογραφίες που παρουσιάζουν εικόνες από την πόλη και το χωριό και τις καθημερινές δραστηριότητες των κατοίκων. Ο μαθητής τις ομαδοποιεί και εντοπίζει τις ομοιότητες και διαφορές. Επιπλέον ο μαθητής παρακολουθεί βίντεο με στιγμιότυπα από την καθημερινή ζωή στην πόλη ή στο χωριό. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει παρόμοιες δραστηριότητες για να γνωρίσει ο μαθητής τα βασικά χαρακτηριστικά του τόπου που ζει, τα προϊόντα της περιοχής, τα επαγγέλματα των κατοίκων (Μαθηματικά, Γλώσσα, Πληροφορική).</p> <p>20.1. Ο μαθητής σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό κατασκευάζει πίνακες επαγγελμάτων με πραγματικά αντικείμενα, φωτογραφίες ή σύμβολα. Στον</p>
--	---	---




	<p>τους.</p> <p>21. Να ταξινομεί εικόνες τοπίων με βάση κάποιο συγκεκριμένο φυσικό χαρακτηριστικό (παραθαλάσσιοι τόποι, ορεινά χωριά).</p> <p>22. Να μάθει κάποιους τρόπους προστασίας του φυσικού περιβάλλοντος.</p> <p>23. Να γνωρίζει την έννοια της ανακύκλωσης.</p> <p>24. Να γνωρίζει ποια προϊόντα ανακυκλώνονται.</p> <p>25. Να αναγνωρίζει απλά σύμβολα στους χάρτες.</p>	<p><i>πίνακα υπάρχει κεντρικά η εικόνα του επαγγελματία (π.χ. ψαράς) και ο μαθητής ομαδοποιεί και τοποθετεί τα εργαλεία – αντικείμενα δουλειάς (π.χ. δίχτυα, βάρκα, πετονιές τελάρα, ζυγαριά...) τα προϊόντα (ψάρια) και εικόνες από το χώρο εργασίας. Στη συνέχεια ο μαθητής αντιστοιχεί επαγγέλματα και γεωγραφικά χαρακτηριστικά του τόπου του (π.χ. ψαράς, αν ζει σε παραθαλάσσιο μέρος, με εικόνες από τη θάλασσα της περιοχής του) (Μαθηματικά, Εικαστικά).</i></p> <p>23.1. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει ένα εργαστήριο ανακύκλωσης χαρτιού στην τάξη. 23.2. Οι μαθητές επισκέπτονται ένα εργοστάσιο ανακύκλωσης.</p> <p>24.1. Ο εκπαιδευτικός μέσα από φωτογραφικό υλικό παρουσιάζει ποια προϊόντα ανακυκλώνονται. Σε ειδικούς κάδους συλλογής ανακυκλώσιμων υλικών που υπάρχουν στο χώρο της τάξης και του σχολείου, οι μαθητές εξασκούνται να τοποθετούν τα υλικά που ανακυκλώνονται στους κατάλληλους κάδους οι οποίοι είναι σηματοδοτημένοι με εικόνες ή σύμβολα.</p> <p>25.1. Ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού εντοπίζει και σημειώνει στο χάρτη της πόλης το σπίτι, το σχολείο και άλλα χαρακτηριστικά σημεία της πόλης. 25.2. Ο μαθητής με τη βοήθεια του</p>
--	--	--



	<p>26. Να γνωρίζει κάποια χαρακτηριστικά στοιχεία για την ιστορία του τόπου που ζει.</p> <p>27. Να μάθει τις βασικές θρησκευτικές εκδηλώσεις (ευκαιριακά).</p>	<p>εκπαιδευτικού ομαδοποιεί φωτογραφίες-εικόνες και τις αντιστοιχεί με ένα σύμβολο του χάρτη (εικόνες από βουνά, από ποτάμια, από πόλεις).</p> <p>Ο εκπαιδευτικός ζητά από μαθητές με περισσότερες δυνατότητες να ονομάσουν ή να δείξουν συγκεκριμένα σύμβολα πάνω στο χάρτη.</p>
<p><b>Ο άνθρωπος και ο χρόνος –Κύκλος ζωής και χρόνος</b></p> <p>Η ιστορία μου (χρονική αλληλουχία γεγονότων)</p> <p>Μετρώ το χρόνο (τρόποι μέτρησης χρόνου)</p>	<p>1. Να ξεχωρίζει τα μέρη της ημέρας (πρωί, μεσημέρι, βράδυ) και να συνδυάζει τις δραστηριότητες που ταιριάζουν στις διαφορετικές χρονικές στιγμές της ημέρας.</p> <p>2. Να ξεχωρίζει το χθες – σήμερα – αύριο.</p> <p>3. Να μάθει τις ημέρες, τους μήνες και τις εποχές.</p>	<p>1.1. Ο μαθητής αντιστοιχεί κάρτες που δείχνουν δραστηριότητες της καθημερινής του ζωής με κάρτες που εικονίζουν διαφορετικές χρονικές στιγμές της ημέρας (π.χ. πρωί – ξύπνημα, μεσημέρι – φαγητό) (Μαθηματικά, Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>3.1. Ο εκπαιδευτικός κατασκευάζει για τις ημέρες της εβδομάδας φιγούρες παιδιών με διαφορετικό χρώμα ρούχων για κάθε ημέρα. Σε έναν πίνακα σχεδιάζει τα περιγράμματα των παιδιών με τα αντίστοιχα χρώματα. Κάτω από τα περιγράμματα είναι γραμμένες οι ημέρες με το ανάλογο χρώμα. Ο μαθητής κάθε μέρα τοποθετεί το παιδάκι στο αντίστοιχο περιγράμμα.</p> <p>Για μαθητές με περισσότερες δυνατότητες ο εκπαιδευτικός επισημαίνει τους όρους χθες – σήμερα – αύριο (Εικαστικά, Μαθηματικά)</p> <p>3.2. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει παρόμοιες δραστηριότητες για τους μήνες και τις εποχές. Με ανάλογο τρόπο ο μαθητής συνδυάζει τις εποχές με τους μήνες και</p>

	<p>4. Να χρησιμοποιεί κατά το δυνατό εναλλακτικούς τρόπους μέτρησης του χρόνου.</p> <p>5. Να βάζει σε σειρά μια ιστορία ή ένα γεγονός ακολουθώντας χρονική αλληλουχία.</p> <p>6. Να κατανοεί τη δική του ανάπτυξη.</p> <p>7. Να κατανοεί τα στάδια της ανάπτυξης, της ωρίμανσης και της γήρανσης του ανθρώπου.</p> <p>8. Να δει μεταβολές που γίνονται στο περιβάλλον και στον άνθρωπο.</p> <p>9. Να κατανοεί ότι οι άνθρωποι παραμένουν οι ίδιοι ακόμα κι αν αλλάζουν τα εξωτερικά χαρακτηριστικά τους.</p>	<p>τα κύρια χαρακτηριστικά τους (π.χ. καιρός, ρούχα, δραστηριότητες, φρούτα).</p> <p>4.1. Ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού μαθαίνει να μετρά το χρόνο με εναλλακτικούς τρόπους (π.χ. τοποθετεί σε ένα κουτί σποράκια που αντιστοιχούν σε ώρες ή ημέρες προκειμένου να υπολογίσει το τέλος της σχολικής ημέρας, το τέλος της εβδομάδας) (Μαθηματικά).</p> <p>6.1. – 7.1. Ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού κατασκευάζει λεύκωμα ή πίνακα με φωτογραφίες δικές του σε διαφορετικές σημαντικές στιγμές της ζωής του (γέννηση, βάπτιση, γενέθλια, διακοπές κλπ. μέχρι και τώρα). Το ίδιο λεύκωμα ή πίνακα κατασκευάζει και με άλλα μέλη της οικογένειας (π.χ. γιαγιά) ώστε να κατανοήσει τη βιολογική εξέλιξη του ανθρώπου (Εικαστικά, γλώσσα).</p> <p>6.2. – 7.2. Ο μαθητής παρακολουθεί βίντεο με την ανάπτυξη ενός παιδιού (Πληροφορική).</p> <p>8.1. Ο μαθητής σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό συλλέγει φωτογραφίες από διαφορετικές χρονικές στιγμές και εντοπίζει τις μεταβολές σε οικεία πρόσωπα ή κτίρια. Επισημαίνεται ότι παρά τις μεταβολές τα πρόσωπα και τα πράγματα παραμένουν ίδια.</p> <p>9.1. Ο μαθητής καλείται να αναγνωρίσει το ίδιο οικείο πρόσωπο σε διαφορετικές φωτογραφίες παρά τις αλλαγές στην εμφάνιση (π.χ. χρώμα και μήκος μαλλιών, διαφορετικά ρούχα κλπ.) (Πληροφορική).</p>
--	--	---

<p><b>Γνωρίζω το σώμα μου</b></p> <p>Γνωρίζω το σώμα μου (εξωτερικά χαρακτηριστικά του ανθρώπινου σώματος, ομοιότητες και διαφορές)</p> <p>Γνωρίζω τον κόσμο με τις αισθήσεις (αντίληψη του εξωτερικού περιβάλλοντος μέσω ορισμένων αισθήσεων και αισθητηρίων οργάνων)</p> <p>Οι άλλοι άνθρωποι (άτομα με ειδικές ανάγκες)</p> <p>Η υγεία μου (προσωπική υγιεινή, καθαριότητα, διατροφή, προστασία από τα φάρμακα, επίσκεψη στο γιατρό)</p>	<p>1. Να αναγνωρίζει τα εξωτερικά χαρακτηριστικά του προσώπου.</p> <p>2. Να αναγνωρίζει τα μέρη του σώματος στον εαυτό του και στους άλλους.</p> <p>3. Να διακρίνει τα δύο φύλα.</p> <p>4. Να γνωρίζει τις ομοιότητες και τις διαφορές με τους άλλους ανθρώπους.</p> <p>5. Να γνωρίζει τα αισθητήρια όργανα και τις αισθήσεις.</p> <p>6. Να γνωρίζει τι είδους πληροφορίες μεταφέρει κάθε όργανο.</p> <p>7. Να γνωρίζει ποιες δυσκολίες αντιμετωπίζει ένας άνθρωπος με κινητικά ή αισθητηριακά (όραση και ακοή) προβλήματα.</p> <p>8. Να γνωρίζει ποιες συνήθειες της καθημερινότητας μας βοηθούν στη διατή-</p>	<p>1.1. – 2.1. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει δραστηριότητες ώστε ο μαθητής να γνωρίσει τα χαρακτηριστικά του προσώπου και τα μέρη του σώματος στον εαυτό του, σε άλλους, σε κούκλες ή σε εικόνες. (π.χ. παιχνίδια στον καθρέφτη με δακτυλομπογιές ή αφρό ξυρίσματος, ταυτίσεις, παζλ, κολάζ). Ο εκπαιδευτικός εναλλακτικά χρησιμοποιεί παιχνίδια-τραγουδά με τα μέρη του σώματος και του προσώπου (Εικαστικά, Μουσική, Πληροφορική).</p> <p>3.1. – 4.1. Ο μαθητής ομαδοποιεί φωτογραφίες με βάση τα δύο φύλα (αγόρια – κορίτσια). Εξελικτικά μπορούν να περιλαμβάνονται και φωτογραφίες ατόμων διαφορετικής ηλικίας (άνδρες – γυναίκες). Παρόμοιες δραστηριότητες πραγματοποιούνται για τις ομοιότητες και διαφορές με άλλους ανθρώπους με βάση ένα χαρακτηριστικό (π.χ. μαλλιά, χρώμα δέρματος) (Πληροφορική).</p> <p>5.1. – 6.1. Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί διαφορετικά αντικείμενα προκειμένου να ερεθίσει τις αισθήσεις του μαθητή. Στη συνέχεια τον βοηθάει να συνδυάσει το αισθητήριο όργανο που χρησιμοποίησε για να αντιληφθεί κάποια χαρακτηριστική ιδιότητα του αντικειμένου (π.χ. τη γεύση του μήλου, το χρώμα του μήλου, τη μυρωδιά ενός λουλουδιού, τον ήχο ενός μουσικού οργάνου).</p> <p>5.2. – 6.2. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει παιχνίδια γεύσεων, οσμών, αφής.</p> <p>7.1. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει παιχνίδια προσομοίωσης για να αντιληφθεί ο μαθητής τις δυσκολίες που αντιμετωπίζουν τα άτομα με κινητικά ή αισθητηριακά προβλήματα.</p>
---	--	---

	<p>ρηση της καλής υγείας.</p> <p>9. Να μάθει βασικούς κανόνες υγιεινής του σώματος.</p> <p>10. Να μάθει βασικούς κανόνες υγιεινής διατροφής.</p> <p>11. Να ταξινομεί τις τροφές σε διάφορες ομάδες.</p> <p>12. Να ξεχωρίζει τις υγιεινές από τις βλαβερές τροφές.</p> <p>13. Να μπορεί να καταλάβει τη χρησιμότητα και την επικινδυνότητα των φαρμάκων.</p> <p>14. Να μάθει κανόνες συμπεριφοράς κατά την επίσκεψη στο γιατρό.</p>	<p>11.1. Ο μαθητής ομαδοποιεί διαφορετικά είδη τροφίμων (π.χ. φρούτα, λαχανικά, κρέατα).  <i>Η ίδια δραστηριότητα μπορεί να πραγματοποιηθεί στο χώρο της υπεραγοράς. (Μαθηματικά, Πληροφορική, Αυτοεξυπηρέτηση).</i></p> <p>12.1. Ο μαθητής σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό κατασκευάζει έναν πίνακα με τις υγιεινές και τις βλαβερές τροφές (Αυτοεξυπηρέτηση, Εικαστικά).  12.2. Μαθητές με περισσότερες δυνατότητες σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό κατασκευάζουν ένα εβδομαδιαίο πρόγραμμα φαγητού. (Αυτοεξυπηρέτηση)</p> <p>13.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή διαφορετικά προϊόντα επικίνδυνα και μη (π.χ. υγρό καθαρισμού για πιάτα, οινόπνευμα, υγρό καθαρισμού για τζάμια, γάλα, χυμό, νερό) και του ζητάει να βάλει το απαγορευτικό σύμβολο π.χ.</p> <p> ,  </p> <p>στα επικίνδυνα προϊόντα. Με τον ίδιο τρόπο μπορούν να σηματοδοτηθούν όλα τα επικίνδυνα προϊόντα στο χώρο του σχολείου ή του σπιτιού (Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>14.1. Ο εκπαιδευτικός δημιουργεί κοινωνικές ιστορίες με εικόνες – σύμβολα ή κείμενο, για την χρησιμότητα και την επικινδυνότητα των φαρμάκων καθώς επίσης και για τη συμπεριφορά του μαθητή κατά την επίσκεψη στο γιατρό.</p>

<p><b>Φυτά και ζώα</b></p> <p>Φυτά της περιοχής μου (γνωριμία με τα φυτά, μέρη φυτού: ρίζα, βλαστός, άνθη, στάδια ανάπτυξης)</p> <p>Οι εποχές και τα φυτά (προσαρμογή των φυτών στις εποχές και στο φυσικό περιβάλλον)</p> <p>Ζώα της περιοχής μου (εξωτερικά χαρακτηριστικά ζώων: κεφάλι, πόδια, ουρά κ.ά.)</p> <p>Οικογένειες ζώων (διάκριση οικείων ζώων στους μαθητές ως προς: τον τρόπο κίνησης, τη συμπεριφορά και τον τόπο στον οποίο ζουν)</p> <p>Τα ζώα και το περιβάλλον τους (προσαρμογή των ζώων στο περιβάλλον τους)</p> <p>Ο άνθρωπος,</p>	<p>1. Να γνωρίζει τα φυτά της περιοχής που ζει.</p> <p>2. Να γνωρίζει φυτά του ευρύτερου περιβάλλοντος.</p> <p>3. Να γνωρίζει τα βασικά μέρη του φυτού.</p> <p>4. Να ομαδοποιεί είδη φυτών σε σχέση με κάποιο χαρακτηριστικό (π.χ. αυτά που παράγουν καρπούς, μορφολογία, χαρακτηριστικά, τόπο που φύονται, διατήρηση φύλλων).</p> <p>5. Να γνωρίζει τα βασικά στάδια ανάπτυξης του φυτού.</p> <p>6. Να μάθει τι χρειάζονται τα φυτά για να αναπτυχθούν (φως – νερό-τροφή).</p> <p>7. Να μάθει ότι τα φυτά αναπαράγονται με σπόρους.</p> <p>8. Να συνδυάζει κάποιες αλλαγές που συμβαίνουν στα φυτά σε σχέση με τις εποχές.</p> <p>9. Να γνωρίζει ποιοι είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν την</p>	<p>1.1. –2.1. Ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού κάνει συλλογές με φυτά της περιοχής και του ευρύτερου περιβάλλοντος που ζει. Η συλλογή πραγματοποιείται κατά τη διάρκεια περιπάτων ή επισκέψεων.</p> <p>4.1. Ο μαθητής σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό συλλέγει φυτά της περιοχής, τα ομαδοποιεί με βάση κάποιο χαρακτηριστικό, τα τοποθετεί στον αντίστοιχο πίνακα εποχών.</p> <p>5.1. Ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού φυτεύει σπόρους ενός φυτού και κατά τη διάρκεια της ανάπτυξής του φωτογραφίζει τα διαφορετικά στάδια. Στο τέλος σειροθετεί τις φωτογραφίες και ονομάζει ή δείχνει τα στάδια ανάπτυξης.</p> <p>6.1. – 7.1. – 8.1. Ο μαθητής σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό δημιουργεί ένα μικρό κήπο μέσα στην τάξη ή στην αυλή του σχολείου. Φυτεύει σπόρους, φροντίζει το φυτό, παρακολουθεί την ανάπτυξή του και φωτογραφίζει τα διαφορετικά στάδια ανάπτυξης του φυτού. Στη συνέχεια κατασκευάζει έναν πίνακα που απεικονίζει τον κύκλο ζωής του φυτού (από το σπόρο μέχρι την καρποφορία). Παράλληλα ο εκπαιδευτικός τοποθετεί ένα φυτό σε σημείο που δεν ευνοείται η ανάπτυξή του (π.χ. σε ένα ντουλάπι), ώστε ο μαθητής να κατανοήσει ότι ένα φυτό για να αναπτυχθεί χρειάζεται φως – νερό – τροφή.</p> <p>9.1 Ο μαθητής δημιουργεί φωτογραφικά κολάζ με φυτά που αναπτύσσονται σε διαφορετικές περιοχές και καιρικές</p>
--	--	--

<p>τα ζώα και τα φυτά (φροντίδα φυτών και ζώων, ζώα και φυτά απειλούμενα με εξαφάνιση)</p>	<p>ανάπτυξη ενός φυτού.</p> <p>10. Να γνωρίζει ότι ορισμένα φυτά διαθέτουν κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά για να προστατευτούν από τις καιρικές συνθήκες και τα ζώα (π.χ. αγκάθια, αναρριχώμενα...).</p> <p>11. Να γνωρίζει κατοικίδια ζώα.</p> <p>12. Να γνωρίζει ζώα του ευρύτερου περιβάλλοντος.</p> <p>13. Να αναγνωρίζει τα εξωτερικά χαρακτηριστικά ενός ζώου (πόδια, κεφάλι, ουρά).</p> <p>14. Να διακρίνει τις ομοιότητες και τις διαφορές των ζώων σε ό,τι αφορά τον τρόπο κίνησης τους (πτήση, κολύμβηση, βάδισμα, κ.λ.π.).</p> <p>15. Να ομαδοποιεί τα κατοικίδια και τα άγρια ζώα ανάλογα με τη συμπεριφορά που εμφανίζουν και το πού ζουν.</p> <p>16. Να μάθει πως αναπτύσσεται ένα ζώο.</p>	<p><i>συνθήκες (Εικαστικά).</i></p> <p>9.2 Ο εκπαιδευτικός οργανώνει επισκέψεις σε δημόσιους κήπους ή φυτώρια.</p> <p>11.1.-12.1. Ο μαθητής μέσα από φωτογραφίες, βίντεο και επισκέψεις σε αγροκτήματα και ζωολογικούς κήπους γνωρίζει τα κατοικίδια ζώα και τα ζώα του ευρύτερου περιβάλλοντος.</p> <p>12.2. – 13.1. Ο μαθητής διακρίνει φωνές ζώων που ακούει από το κασετόφωνο και δείχνει την αντίστοιχη φωτογραφία του ζώου (Μουσική).</p> <p>13.2. –14.1. Ο μαθητής σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό φωτογραφίζει και ομαδοποιεί κατηγορίες ζώων με βάση κάποιο συγκεκριμένο χαρακτηριστικό ή ιδιότητα (τόπος διαβίωσης, τρόπος κίνησης, αριθμός ποδιών, είδος τροφής) (Μαθηματικά, Πληροφορική).</p> <p>15.1. Ο μαθητής ομαδοποιεί φωτογραφίες – εικόνες δημιουργώντας κατηγορίες ζωικών οργανισμών (π.χ. έντομα, ψάρια, πτηνά, ερπετά) (Πληροφορική).</p>
--	--	--


	<p>17. Να συνδυάζει τα ζώα με τα μικρά τους.</p> <p>18. Να καταλάβει ότι και στα ζώα οι γονείς βοηθούν στην ανάπτυξη τους.</p> <p>19. Να γνωρίζει ποιοι παράγοντες συμβάλλουν στην ανάπτυξη των ζώων (τροφή, θερμοκρασία, νερό, χώρος, φωλιά κ.λ.π.).</p> <p>20. Να μάθει περισσότερα για κάποια βασικά εξωτερικά χαρακτηριστικά των ζώων που έχουν σχέση με την προστασία, την κίνηση και την προσαρμογή στο περιβάλλον.</p> <p>21. Να μάθει για τους εχθρούς των ζώων και με ποιους τρόπους προστατεύονται από αυτούς.</p> <p>22. Να γνωρίζει φυτοφάγα και σαρκοφάγα ζώα.</p> <p>23. Να γνωρίσει τι τρώνε τα φυτοφάγα και τι τα σαρκοφάγα ζώα.</p> <p>24. Να γνωρίζει τις τροφικές σχέσεις μεταξύ διαφόρων οργανισμών τόσο σε χερσαία όσο και σε θαλάσσια οικοσυστήματα.</p> <p>25. Να γνωρίζει ότι κάποιες κατηγορίες</p>	<p>17.1. <i>Ο εκπαιδευτικός παίζει με το μαθητή ένα παιχνίδι τόμπολας με ζώα και τα μικρά τους (Πληροφορική).</i></p> <p>20.1. -21.1. – 22.1. – 23.1. <i>Οι μαθητές με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού δημιουργούν ένα αγρόκτημα με μινιατούρες ζώων που χρησιμοποιείται για να γνωρίσουν – μέσα από συμβολικό παιχνίδι- βασικά χαρακτηριστικά των ζώων, διατροφικές συνήθειες, τρόπους προστασίας. (Εικαστικά).</i></p> <p>24.1. <i>Ο μαθητής σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό κατασκευάζει πίνακα που απεικονίζει την τροφική αλυσίδα μεταξύ διαφόρων οργανισμών.</i></p>
--	--	---

	<p>ζώων που υπήρξαν στο παρελθόν δεν υπάρχουν σήμερα (π.χ. δεινόσαυροι).</p> <p>26. Να γνωρίζει τα βασικά στοιχεία των βιοτόπων.</p>	<p>26.1. Ο μαθητής μέσα από φωτογραφίες, εκδρομές και επισκέψεις γνωρίζει βιότοπους και τα βασικά χαρακτηριστικά τους.</p>
<p><b>Μεταφορές</b></p> <p>Μέσα μεταφοράς σε ξηρά, αέρα, θάλασσα (μεταφορές και συγκοινωνίες) Μεταφορά των αγαθών</p> <p>Κυκλοφοριακή αγωγή</p>	<p>1. Να γνωρίζει τα μέσα μεταφοράς.</p> <p>2. Να ομαδοποιεί τα μέσα μεταφοράς με βάση κοινά χαρακτηριστικά τους (μέσα μεταφοράς της ξηράς, της θάλασσας και του αέρα).</p> <p>3. Να διακρίνει τα μέσα μεταφοράς αγαθών από τα μέσα μετακίνησης ανθρώπων.</p> <p>4. Να κατανοεί τους λόγους μετακίνησης του ανθρώπου από μία περιοχή σε άλλη.</p> <p>5. Να κατανοεί τους λόγους μεταφοράς των προϊόντων από ένα τόπο σε έναν άλλο.</p> <p>6. Να επιλέγει το σωστό μέσο μεταφοράς ανάλογα με τον προορισμό του.</p> <p>7. Να γνωρίζει βασικούς κανόνες του κώδικα οδικής κυκλοφορίας που αφορούν</p>	<p>1.1. – 2.1. Ο εκπαιδευτικός διδάσκει στο μαθητή τα βασικά μέσα μεταφοράς χρησιμοποιώντας αντικείμενα (παιχνίδια) ή εικόνες. Ο μαθητής ονομάζει ή δείχνει το κάθε μέσο μεταφοράς. Ομαδοποιεί διαφορετικά αντικείμενα ή εικόνες (αυτοκίνητα, αεροπλάνα, τρένα). Ταξινομεί σε κατηγορίες (μέσα μεταφοράς της ξηράς, της θάλασσας, του αέρα, φορτηγά, επιβατικά) (Γλώσσα, Πληροφορική, Μαθηματικά, Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>3.1. – 4.1. 5.1. Ο εκπαιδευτικός σχεδιάζει σε μεγάλο χαρτόνι δρόμους και προορισμούς(διαδρομές) και μέσα από το συμβολικό παιχνίδι (π.χ. επίσκεψη στον παππού, ψώνια στην αγορά, μπάνιο στη θάλασσα) παροτρύνει το μαθητή να αιτιολογήσει τη μεταφορά ανθρώπων και αγαθών (Γλώσσα, Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>6.1. Παρόμοια δραστηριότητα πραγματοποιείται πάνω στο χάρτη, όπου ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού επιλέγει το κατάλληλο μέσο μεταφοράς ανάλογα τον προορισμό του, τη συντομότερη διαδρομή κ.λ.π. (Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>7.1. – 8.1. Ο εκπαιδευτικός δημιουργεί κοινωνικές ιστορίες με στόχο την ασφαλή διακίνηση του μαθητή στο δρόμο. Στη συνέχεια πραγματοποιούν μαζί εξόδους</p>

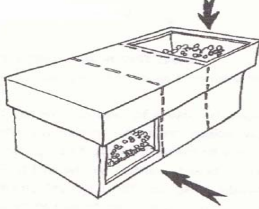


	<p>τους πεζούς.</p> <p>8. Να αναγνωρίζει βασικά σήματα κυκλοφορίας.</p>	<p><i>στη γειτονιά του σχολείου για την εφαρμογή των βασικών κανόνων (Γλώσσα, Αυτοεξυπηρέτηση).</i></p>
<p><b>Αντικείμενα από το περιβάλλον μου</b></p> <p>Το περιβάλλον μου (στερεά, υγρά, αέρια)</p> <p>Αντικείμενα καθημερινής χρήσης (υλικά, χρήση)</p> <p>Μαγνήτες</p>	<p>1. Να γνωρίζει αντικείμενα καθημερινής χρήσης.</p> <p>2. Να αναγνωρίζει ότι τα αντικείμενα καθημερινής χρήσης είναι κατασκευασμένα από διαφορετικά υλικά.</p> <p>3. Να γνωρίζει διαφορετικά είδη υλικών και τον τρόπο που τα χρησιμοποιούμε.</p> <p>4. Να έρθει σε επαφή με διαφορετικά υλικά και να ομαδοποιεί με βάση κάποιο χαρακτηριστικό (σκληρό, μαλακό, ζεστό, κρύο).</p> <p>5. Να κατανοεί τις διαφορές των υλικών σωμάτων (στερεό, υγρό, αέριο).</p> <p>6. Να κατανοεί τις μεταβολές των υλικών σωμάτων και τους τρόπους που τις προκαλούν.</p>	<p>1.1. – 2.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή αντικείμενα (ή εικόνες) καθημερινής χρήσης φτιαγμένα από διαφορετικά υλικά. Ζητάει από το μαθητή να του δώσει ένα από τα αντικείμενα (π.χ. κατσαρόλα) ονομάζοντας δύο βασικά χαρακτηριστικά του ή τα υλικά από τα οποία είναι φτιαγμένο (π.χ. δώσε μου αυτό που είναι από μέταλλο και πλαστικό). Ο εκπαιδευτικός συγχρόνως δείχνει στο μαθητή και μία κάρτα που είναι γραμμένα τα υλικά ή τα βασικά χαρακτηριστικά (π.χ. μέταλλο και πλαστικό) Την ίδια δραστηριότητα ο μαθητής μπορεί να την επαναλάβει ταυτίζοντας εικόνες αντικειμένων με κάρτες που είναι γραμμένα τα αντίστοιχα υλικά τους.</p> <p>3.1. – 4.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή διαφορετικά υλικά καθημερινής χρήσης και τους ζητάει να τα ονομάσουν ή να τα δείξουν όταν τα ονομάζει εκείνος. Στη συνέχεια ο μαθητής παροτρύνεται να ομαδοποιήσει τα υλικά που ταιριάζουν μεταξύ τους (π.χ. όλα όσα γυαλίζουν, όσα αλλάζει το σχήμα τους, όσα είναι σκληρά) (Μαθηματικά, Πληροφορική).</p> <p>5.1. – 6.1. Ο μαθητής σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό παίρνει ένα κομμάτι πάγο, τον αφήνει να λιώσει και στη συνέχεια βράζει το νερό μέχρι να εξατμιστεί, προκειμένου να καταλάβει ότι κάποια υλικά αλλάζουν κατάσταση κάτω από συγκεκριμένες συνθήκες. Παρόμοια, μπορεί να λιώσει σοκολάτα και να την αφήσει να επανέλθει στη στερεή της κατάσταση, για να καταλάβει ότι η αλλαγή είναι προσωρινή. Φτιάχνει ένα</p>

		<p>κέικ για να καταλάβει ότι η μεταβολή στην κατάσταση των υλικών είναι μόνιμη και ότι δημιουργείται ένα καινούριο υλικό.</p> <p>7. Να αντιληφθεί ορισμένες χαρακτηριστικές ιδιότητες των μαγνητών.</p> <p>7.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή διαφορετικά υλικά και ένα μαγνήτη. Του ζητά να διαχωρίσει τα υλικά χρησιμοποιώντας το μαγνήτη και να τα κατηγοριοποιήσει σε αυτά που έλκονται ή όχι. Επιπλέον δίνει στους μαθητές μαγνητικά παιχνίδια, για να δημιουργήσουν ένα κολάζ στο μαγνητικό πίνακα.</p>
<p><b>Καιρός – Κύκλος του νερού</b></p> <p>Ο καιρός και οι εποχές (καιρός, εποχές, ασχολίες)</p> <p>Ο καιρός σε άλλους τόπους (καιρικές συνθήκες σε άλλους τόπους)</p> <p>Κύκλος του νερού (σύνδεση με τα καιρικά φαινόμενα)</p> <p>Μετεωρολογικά σύμβολα</p>	<p>1. Να γνωρίζει τα διαφορετικά καιρικά φαινόμενα.</p> <p>2. Να συνδυάζει τα καιρικά φαινόμενα με τις εποχές.</p> <p>3. Να συνδυάζει τα καιρικά φαινόμενα με τον τρόπο ένδυσης και τις διαφορετικές εποχικές δραστηριότητες.</p> <p>4. Να γνωρίζει την εξάρτηση ορισμένων δραστηριοτήτων του ανθρώπου από τον καιρό.</p> <p>5. Να γνωρίζει τον κύκλο του νερού.</p>	<p>1.1. – 2.1. – 3.1. – 4.1. Ο εκπαιδευτικός κατασκευάζει έναν πίνακα για κάθε εποχή (π.χ. χειμώνα) κάθε φορά που η εποχή αλλάζει. Ο πίνακας αυτός αποτελεί μία ολοκληρωμένη εικόνα και περιλαμβάνει όλα τα στοιχεία που ο εκπαιδευτικός θέλει να διδάξει στο μαθητή (π.χ. για το χειμώνα (υπάρχει ένα σπίτι με αναμμένο το τζάκι, τη σόμπα ή το καλοριφέρ, τα παιδιά είναι ντυμένα με χοντρά ρούχα – πουλόβερ, γάντια, σκούφο- τα δέντρα είναι χιονισμένα, ο ουρανός είναι συννεφιασμένος, σε μια γωνιά κάποια παιδιά επεξεργάζονται τα φρούτα του χειμώνα, σε κάποιο άλλο σημείο του πίνακα υπάρχουν οι ασχολίες του χειμώνα, οι γιορτές του χειμώνα). Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί τον πίνακα αυτόν σε καθημερινή βάση για να λέει ή να δείχνει ο μαθητής όλα τα στοιχεία που συνθέτουν τον πίνακα. Εναλλακτικά ο πίνακας μπορεί να κατασκευάζεται σταδιακά από τον ίδιο το μαθητή και να εμπλουτίζεται με κατασκευές ή συλλογές αντικειμένων (Γλώσσα, Εικαστικά).</p> <p>1.2.- 2.2. – 3.2. – 4.2. Ο μαθητής ταυτίζει εικόνες εποχών με κάρτες που παρουσιάζουν δραστηριότητες ανθρώπων, ρούχα, φρούτα, διαφορετικές μορφές κατοικίας ... (Πληροφορική).</p> <p>5.1. Ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού πραγματοποιεί ένα απλό πείραμα. Βράζει νερό σε ένα δοχείο. Στη συνέχεια τοποθετεί ένα κομμάτι γυαλί πάνω από το νερό που βράζει και παρατηρεί το σχηματισμό υδρατμών,</p>

	<p>6. Να συνδέει τον κύκλο του νερού με τα απλά καιρικά φαινόμενα.</p> <p>7. Να αναγνωρίζει βασικά μετεωρολογικά σύμβολα.</p> <p>8. Να γνωρίζει καιρικά φαινόμενα που επικρατούν σε άλλους τόπους.</p> <p>9. Να γνωρίζει ακραία καιρικά φαινόμενα.</p> <p>10. Να συσχετίζει την κατοικία με τις</p>	<p>προκειμένου να καταλάβει τον κύκλο του νερού (νερό- εξάτμιση- υδρατμοί – νερό)  5.2. Ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού κατασκευάζει μία τρισδιάστατη μακέτα με βουνά, λίμνες, θάλασσες. Στη συνέχεια ρίχνει νερό από το ψηλότερο σημείο ώστε να παρακολουθήσει και να κατανοήσει την πορεία του νερού (Εικαστικά).</p>  <p>5.3. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει επισκέψεις ανάλογα με την περιοχή που βρίσκεται το σχολείο σε ποτάμια, λίμνες, ώστε ο μαθητής να δει από κοντά τη ροή του νερού.</p> <p>6.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή δύο βρεγμένα υφάσματα και του ζητάει να τοποθετήσει το ένα κάτω από τον ήλιο και το άλλο στη σκιά. Παρακολουθούνε μαζί τη διαδικασία στεγνώματος, προκειμένου ο μαθητής να παρατηρήσει ότι τα υφάσματα στεγνώνουν με διαφορετικό τρόπο και να συνδέσει τον τρόπο στεγνώματος με τα διαφορετικά καιρικά φαινόμενα.</p> <p>7.1. Ο μαθητής ταυτίζει βασικά μετεωρολογικά σύμβολα με τα αντίστοιχα καιρικά φαινόμενα. Εξελικτικά καλείται να τα εντοπίσει σε ένα βίντεο, στην τηλεόραση ή σε ένα χάρτη και να τα συσχετίσει (να πει ή να δείξει) με τα αντίστοιχα καιρικά φαινόμενα.</p> <p>8.1. –9.1. -10.1 <i>Εναλλακτικά ο μαθητής μέσα από σλάιντς, βίντεο, εικόνες γνωρίζει τον κύκλο του νερού, καιρικά φαινόμενα άλλων τόπων, ακραία καιρικά φαινόμενα και διαφορετικές μορφές κατοικίας (Πληροφορική).</i></p>
--	---	--

	καιρικές συνθήκες.	
<p><b>Ήλιος – Αλλαγή ημέρας και νύχτας Προσανατολισμός</b></p> <p>Ο ήλιος, η μέρα και η νύχτα (ανατολή – δύση, πρωί - βράδυ, διαφορετική θέση ήλιου, στοιχειώδης προσανατολισμός στο χώρο)</p> <p>Ο ήλιος και η ζωή (ο ήλιος πηγή ενέργειας, θερμότητας και φωτός, αγωγή υγείας)</p>	<p>1. Να κατανοεί την εναλλαγή ημέρας και νύχτας.</p> <p>2. Να αναγνωρίζει τη διαφορά ήλιου - φεγγαριού.</p> <p>3. Να γνωρίζει τις διαφορετικές θέσεις του ήλιου.</p> <p>4. Να κατανοεί τη διαφορετική θέση του ήλιου κατά την ανατολή και τη δύση.</p> <p>5. Να γνωρίζει τη χρησιμότητα του ήλιου.</p>	<p>1.1. – 2.1. Ο εκπαιδευτικός φωτογραφίζει χώρους την ημέρα και τη νύχτα (π.χ. το σχολείο το πρωί – το σπίτι το βράδυ). Ο μαθητής ζευγαρώνει τις αντίστοιχες εικόνες (π.χ. το σχολείο την ημέρα με το σχολείο τη νύχτα) ή ομαδοποιεί όλες τις εικόνες που είναι τραβηγμένες ημέρα και όλες τις εικόνες που είναι τραβηγμένες νύχτα.</p> <p>3.1.–4.1. <i>Εξελικτικά παρόμοια δραστηριότητα μπορεί να πραγματοποιηθεί με φωτογραφίες που βγάζει ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού σε όλη τη διάρκεια της ημέρας (ίδιου χώρου π.χ. του σχολείου) προκειμένου να κατανοήσει τη διαφορετική θέση του ήλιου κατά τη διάρκεια της ημέρας (Εικαστικά, Μαθηματικά).</i></p> <p>3.2. – 4.2. Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει στο μαθητή μέσα από εικόνες ή βίντεο τις διαφορετικές θέσεις του ήλιου στη διάρκεια της ημέρας και τις διαφορετικές φάσεις του φεγγαριού. Στη συνέχεια ο μαθητής παίζει παιχνίδι εξέλιξης με τις φάσεις του φεγγαριού (Πληροφορική).</p> <p>3.3. – 4.3. Ο εκπαιδευτικός μία ηλιόλουστη ημέρα οδηγεί το μαθητή στην αυλή του σχολείου. Σε διαφορετικές χρονικές στιγμές ζητάει από το μαθητή να σταθεί με την πλάτη στον ήλιο και σχεδιάζει με κιμωλία ή χαράζει τη σκιά του μαθητή. Με τον τρόπο αυτό ο μαθητής στο τέλος της ημέρας παρατηρεί τις διαφορετικές θέσεις της σκιάς που σημαίνουν τις διαφορετικές θέσεις του ήλιου. Παρόμοιο πείραμα ο εκπαιδευτικός μπορεί να πραγματοποιήσει μέσα στην τάξη χρησιμοποιώντας προπλάσματα τόσο για τον ήλιο όσο και για το φεγγάρι.</p> <p>5.1. Ο μαθητής σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό κατασκευάζουν ένα κουτί παρόμοιο με αυτό που παρουσιάζεται στην εικόνα. Τοποθετούν ένα φυτό στο επάνω μέρος του κουτιού και ένα στο κάτω μέρος. Βάζουν το κουτί κοντά στο παράθυρο έτσι ώστε ο ήλιος να βλέπει</p>

	<p>6. Να γνωρίζει τις βλαβερές συνέπειες του ήλιου.</p> <p>7. Να γνωρίζει τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα.</p>	<p>μόνο το επάνω φυτό. Ποτίζουν και τα δύο φυτά σε τακτά χρονικά διαστήματα. Παρατηρούν τη διαφορετική ανάπτυξη των φυτών έτσι ώστε ο μαθητής να καταλάβει τη χρησιμότητα του ήλιου (Εικαστικά).</p>  <p>6.1. Ο εκπαιδευτικός κατασκευάζει έναν πίνακα με φωτογραφίες –εικόνες ή σύμβολα με δραστηριότητες κάτω από τον ήλιο και διαγράφει όσες ενέργειες είναι απαγορευμένες με ένα "X".</p> <p>7.1 Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί μέσα στην τάξη τα αρχικά κεφαλαία γράμματα των σημείων του ορίζοντα (Α, Δ, Β, Ν). Έμφαση δίνεται μόνο στην ανατολή και τη δύση. Ο εκπαιδευτικός προκειμένου ο μαθητής να συνδυάσει τα δύο αυτά σημεία του ορίζοντα με τις θέσεις του ήλιου μπορεί στο σημείο της ανατολής να τοποθετήσει μία εικόνα με τον ήλιο που ανατέλλει και στη δύση με τον ήλιο που δύει. Εναλλακτικά και προκειμένου ο μαθητής να εξοικειωθεί περισσότερο, ο εκπαιδευτικός μπορεί να ζωγραφίσει αντίστοιχες ζωγραφίες στα δύο χέρια του παιδιού και να παίξει μαζί του. Το βάζει να σταθεί μπροστά σε μία εικόνα που έχει τον ήλιο από δεξιά του και του ζητάει να σηκώνει το χέρι που δείχνει την ανατολή ή το χέρι που δείχνει τη δύση (Εικαστικά).</p> <p>7.2. Για μαθητές με περισσότερες δυνατότητες ο εκπαιδευτικός οργανώνει παρόμοιες δραστηριότητες προκειμένου ο μαθητής να εξοικειωθεί και με τα υπόλοιπα σημεία του ορίζοντα.</p> <p>7.3. Ο μαθητής ταυτίζει φωτογραφίες που δείχνουν την ανατολή και τη δύση του ήλιου με τα αντίστοιχα αρχικά (Α-Δ).</p>
<p><b>Η ενέργεια στη ζωή μας</b></p>	<p>1. Να γνωρίζει διαφορετικές πηγές ενέργειας (ήλιος,</p>	<p>1.1. – 2.1.-3.1. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει παιχνίδια αιτίας-αποτελέσματος (π.χ. βράζει νερό στη</p>

<p>Η ενέργεια στη ζωή μας (πρώτη γνωριμία με διαφορετικές μορφές ενέργειας, αρχές κίνησης)</p> <p>Ηλεκτρική ενέργεια (χρήση, ηλεκτρικό κύκλωμα, μπαταρίες, ασφάλεια, εξοικονόμηση ηλεκτρικής ενέργειας)</p> <p>Μηχανές και όργανα (γνωριμία και χρήση)</p>	<p>φωτιά).</p> <p>2. Να κατανοήσει ότι ο άνθρωπος, τα φυτά και τα ζώα χρειάζονται ενέργεια για να ζήσουν.</p> <p>3. Να κατανοήσει ότι οι μηχανές χρειάζονται ενέργεια για να λειτουργήσουν.</p> <p>4. Να κατανοεί τις απλές γενικές αρχές της κίνησης.</p> <p>5. Να γνωρίζει πώς η κίνηση του αέρα και του νερού μετατρέπεται σε ενέργεια.</p> <p>6. Να γνωρίζει τη χρήση του ηλεκτρικού ρεύματος.</p> <p>7. Να γνωρίζει τι είναι το ηλεκτρικό κύκλωμα.</p> <p>8. Να γνωρίζει τη χρήση της μπαταρίας.</p> <p>9. Να κατανοεί ότι οι περισσότερες συσκευές, μηχανές και πολλά παιχνίδια χρειάζονται την ηλεκτρική ενέργεια για να λειτουργήσουν.</p>	<p>φωτιά που ανάβει με ξύλα, φυσά δυνατά και "ταξιδεύει" το काराβάκι που έχει βάλει να επιπλέει σε μια λεκάνη, παίζει με τους μαθητές με παιχνίδια που λειτουργούν με μπαταρίες, δείχνει τη χρήση συσκευών που λειτουργούν με ηλεκτρικό ρεύμα κλπ.) Ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού βρίσκει την αιτία-ενέργεια και τη συνδέει με μια κάρτα- σύμβολο (Τι κάνει το νερό να βράζει; Τι κάνει το काराβάκι να "ταξιδεύει"; κλπ.). Στη συνέχεια ο μαθητής αντιστοιχεί εικόνες αιτίας-αποτελέσματος και εντοπίζει το είδος της ενέργειας που χρειάζεται για να κάνουμε κάτι.</p> <p>4.1. Ο εκπαιδευτικός μαζί με το μαθητή παίζουν παιχνίδια "πρόβλεψης-επαλήθευσης" σχετικά με την κίνηση. (π.χ. Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί στο υψηλότερο σημείο ενός κεκλιμένου επιπέδου ένα αυτοκινητάκι και ρωτά το μαθητή τι θα συμβεί -πού θα πάει;- αν το αφήσει. Ο μαθητής απαντά λεκτικά ή δείχνει και επαληθεύει ή όχι την απάντησή του.</p> <p>5.1. Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί παιχνίδια-μακέτες για να δείξει τη λειτουργία του ανεμόμυλου, του υδρόμυλου αλλά και τη χρήση τους κάθε φορά. Οργανώνει επισκέψεις, αν είναι δυνατόν και σε υδροηλεκτρικό εργοστάσιο, κλπ.</p> <p>6.1. – 7.1. –87.1. – 9.1. <i>Ο μαθητής ομαδοποιεί παιχνίδια και συσκευές που λειτουργούν με μπαταρίες ή ηλεκτρικό ρεύμα. Μαθαίνει, όταν ένα παιχνίδι δε λειτουργεί, να ελέγχει αν είναι στην πρίζα ή αν έχει μπαταρίες (Μαθηματικά).</i></p>
--	--	--

	<p>10. Να χρησιμοποιεί με ασφάλεια απλές ηλεκτρικές συσκευές.</p> <p>11. Να μάθει βασικούς κανόνες προφύλαξης από το ηλεκτρικό ρεύμα.</p> <p>12. Να γνωρίζει απλούς τρόπους εξοικονόμησης της ηλεκτρικής ενέργειας.</p> <p>13. Να γνωρίζει την αλλαγή που προκάλεσε η χρήση της ηλεκτρικής ενέργειας στην καθημερινή ζωή του ανθρώπου.</p> <p>14. Να γνωρίζει κάποιες μηχανές που απλοποιούν τη ζωή του ανθρώπου.</p> <p>15. Να γνωρίζει κάποια όργανα που χρησιμοποιούνται για συλλογή πληροφοριών (π.χ. θερμόμετρο, μέτρο).</p>	<p>10.1. – 11.1. Ο εκπαιδευτικός δημιουργεί κάρτες με οπτικές οδηγίες για τη λειτουργία ηλεκτρικών συσκευών. Για την εκμάθηση των προφυλάξεων από το ηλεκτρικό ρεύμα χρησιμοποιεί τις κοινωνικές ιστορίες και οπτικά σήματα που πρέπει να υπάρχουν πάντα στον καθημερινό χώρο χρήσης της κάθε ηλεκτρικής συσκευής (Αυτοεξυπηρέτηση, Γλώσσα).</p> <p>13.1. Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει στο μαθητή παλιές καθημερινές συσκευές (λάμπα πετρελαίου, σίδερο με κάρβουνα) που δε λειτουργούν με ρεύμα ή εικόνες καθημερινής ζωής παλαιότερης εποχής. Προσπαθεί μέσα από το συμβολικό παιχνίδι να επισημάνει τις δυσκολίες στη χρήση τους και τη διευκόλυνση που παρέχει η ηλεκτρική ενέργεια (Γλώσσα).</p> <p>14.1 Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί το συμβολικό παιχνίδι για να γνωρίσει ο μαθητής απλές μηχανές (π.χ. καρυοθραύστη) αλλά και πιο σύνθετες (π.χ. βραστήρας, πλυντήριο ρούχων) και τη χρήση τους στην καθημερινή ζωή (Αυτοεξυπηρέτηση).</p>
<p><b>Το ταξίδι του ήχου</b></p> <p>Το ταξίδι του ήχου (γνωριμία, πηγή, πορεία του ήχου από</p>	<p>1. Να ακούει και να αναγνωρίζει διαφορετικούς ήχους.</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός πίσω από ένα παραβάν, παράγει διαφορετικούς οικείους ήχους (π.χ. κουδούνισμα τηλεφώνου, ήχος της ηλεκτρικής σκούπας...) και ζητά από το μαθητή να αναγνωρίσει τον ήχο που άκουσε, δείχνοντας το ίδιο το αντικείμενο, τη φωτογραφία του ή να απαντήσει λεκτικά. Η ίδια δραστηριότητα</p>

<p>την πηγή μέχρι το αυτί μας)</p>	<p>2. Να κατανοεί ότι ο ήχος ταξιδεύει μακριά από την πηγή του.</p> <p>3. Να κατανοεί ότι ακούμε τον ήχο όταν φτάσει στα αυτιά μας.</p> <p>4. Να κατανοεί ότι ο ήχος παράγεται από τη δόνηση των αντικειμένων.</p>	<p><i>μπορεί να πραγματοποιηθεί με μουσικά όργανα ή καθημερινούς ήχους (π.χ. σχίσσιμο χαρτιού, βήξιμο) (Μουσική).</i></p> <p>2.1. Ο εκπαιδευτικός μεταφέρει την ίδια δραστηριότητα σε μεγαλύτερη απόσταση π.χ. έξω από την πόρτα της αίθουσας, ώστε να γίνει κατανοητό ότι ο ήχος ταξιδεύει, αλλά και εξασθενεί ταυτόχρονα με την απόσταση. Ο μαθητής επιπλέον καλείται να εντοπίσει το σημείο όπου βρίσκεται η πηγή του ήχου (Μουσική).</p> <p>3.1. Ο εκπαιδευτικός παίζει με το μαθητή διάφορα παιχνίδια π.χ. φωνάζει λεκτικά μηνύματα από μακριά και ο μαθητής καλείται να τα μεταφέρει ή να τα εκτελέσει. Πραγματοποιεί την ίδια δραστηριότητα (με λεκτικά μηνύματα ή ήχους) κλείνοντας τα αυτιά του μαθητή κ.λ.π. (Μουσική).</p> <p>4.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει έναν πλαστικό χάρακα στο μαθητή και του επισημαίνει ότι δεν παράγει ήχο. Στη συνέχεια ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού λυγίζει το χάρακα και παρατηρεί τον ήχο που παράγεται. 4.2. Ο εκπαιδευτικός μαζί με το μαθητή, βάζει μέσα σε μπουκάλια διαφορετικού μεγέθους διαφορετικά υλικά (συνδετήρες, ζυμαρικά, όσπρια, χάντρες...) Ο μαθητής παρατηρεί τους ήχους που παράγονται από τη δόνηση και τους ξεχωρίζει. Παρόμοια δραστηριότητα γίνεται με νερό σε διαφορετική ποσότητα (Μουσική). 4.3. Ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού κατασκευάζει απλά μουσικά όργανα π.χ. τύμπανο, φλογέρα κ.λ.π. (Εικαστικά, Μουσική).</p>
<p><b>Επικοινωνία– Ενημέρωση και ελεύθερος χρόνος</b></p> <p>Η επικοινωνία άλλοτε και</p>	<p>1. Να γνωρίζει τα βασικά μέσα επικοινωνίας.</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός ζητά από το μαθητή να εντοπίσει μια συγκεκριμένη πληροφορία (π.χ. τη διαφήμιση ενός προϊόντος) σε διαφορετικά μέσα επικοινωνίας (τηλεόραση, ραδιόφωνο, περιοδικό, εφημερίδα). Ο μαθητής με περισσότερες δυνατότητες μεταφέρει αυτήν την πληρο-</p>



<p>σήμερα Μέσα Μαζικής Επικοινωνίας (αγωγή στα μέσα μαζικής επικοινωνίας, κανόνες)</p> <p>Ελεύθερος χρόνος (αξιοποίηση)</p> <p>Σύγχρονα και παραδοσιακά παιχνίδια</p>	<p>2. Να κατηγοριοποιεί τα διάφορα είδη των Μ.Μ.Ε.</p> <p>3. Να γνωρίζει ποια προγράμματα επι- τρέπεται να παρα- κολουθεί στην τηλεό- ραση.</p> <p>4. Να μάθει ότι υπάρχουν κανόνες για την παρακολούθηση τηλεόρασης (ένταση ήχου, κατάλληλη από- σταση, διάρκεια και χρονική στιγμή παρα- κολούθησης, παρου- σία ενηλίκων και συζη- τήσεις με αυτούς, προ- ϋποθέσεις παρακο- λούθησης).</p> <p>5. Να γνωρίζει άλλους τρόπους αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου του.</p> <p>6. Να μάθει παραδο- σιακά παιχνίδια.</p>	<p><i>φορία μέσω τηλεφώνου σε άλλο οικείο πρόσωπο (Γλώσσα, Αυτοεξυπηρέτηση).</i> 1.2. <i>Ο εκπαιδευτικός την ώρα του φαγη- τού ζητά από το μαθητή να του τηλεφω- νήσει για να του φέρει το φαγητό του.</i> (Αυτοεξυπηρέτηση) 1.3. <i>Ο μαθητής ασκείται στη χρήση του τηλεφώνου μέσα από το συμβολικό παιχνίδι και τις κοινωνικές ιστορίες. Σε πολλές περιπτώσεις χρησιμοποιείται και ο Η.Υ για τη μεταφορά μηνυμάτων</i> (Πληροφορική, Γλώσσα).</p> <p>2.1. Ο μαθητής ομαδοποιεί διάφορα μέσα επικοινωνίας (έντυπα, ηλεκτρο- νικά).</p> <p>3.1. Ο εκπαιδευτικός κατασκευάζει κάρτες με τα σύμβολα των προγραμ- μάτων στην τηλεόραση και ο μαθητής ασκείται στην αναγνώριση αυτών που επιτρέπεται να παρακολουθήσει.</p> <p>4.1. Παράλληλα με τις κοινωνικές ιστορίες μαθαίνει τους βασικούς κανόνες παρακολούθησης σχετικά με την ώρα, τη διάρκεια, την απόσταση κλπ.</p> <p>5.1.- 6.1. <i>Ο εκπαιδευτικός μαθαίνει απλά επιτραπέζια παιχνίδια στο μαθητή για απασχόληση στον ελεύθερο χρόνο του.</i> <i>Οι μαθητές με λιγότερες δυνατότητες ασκούνται σε δραστηριότητες "συσκευ- ασίας" (βάζουν από ένα βόλο σε έναν αριθμό κουτιών που δίνει ο εκπαιδευ- τικός) απλές ή σύνθετες ανάλογα</i> (Μαθηματικά).</p>
<p><b>Οι ανάγκες του ανθρώπου</b></p>	<p>1. Να γνωρίζει τις βασικές ανάγκες του ανθρώπου.</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει στο μαθητή διάφορα υλικά και αντικείμενα (ψωμί, νερό, άμμο, μπάλα, κλπ.) και τον παροτρύνει να ξεχωρίσει ποια από αυτά</p>

<p>Οι βασικές ανάγκες του ανθρώπου</p> <p>Οι ιδιαίτερες ανάγκες του ανθρώπου (Τρόποι ικανοποίησης των αναγκών του ανθρώπου, Αγωγή υγείας)</p> <p>Αγαθά και κατανάλωση Αγαθά και ανάγκες (τρόποι παραγωγής αγαθών)</p> <p>Εργασία και επαγγέλματα (σύνδεση με βασικές ανάγκες του ανθρώπου)</p> <p>Ζωή σε κοινωνικές ομάδες (ατομική – κοινωνική ζωή και κάλυψη αναγκών – αλληλεπίδραση)</p> <p>Περιβάλλον (αποτελέσματα – σύνδεση με την παραγωγή προϊόντων για την κάλυψη αναγκών)</p>	<p>2. Να κατανοεί ότι όλοι οι άνθρωποι έχουν τις ίδιες ανάγκες.</p> <p>3. Να μάθει ότι υπάρχουν άνθρωποι που δεν καλύπτουν τις ανάγκες τους.</p> <p>4. Να γνωρίζει μερικά αγαθά που προσφέρει η φύση.</p> <p>5. Να γνωρίζει αγαθά που παράγει ο άνθρωπος.</p> <p>6. Να ταυτίζει τις ανάγκες του με τα αγαθά.</p> <p>7. Να κατανοεί ότι υπάρχουν αγαθά που τα έχουμε άμεση ανάγκη και άλλα όχι.</p>	<p>του χρειάζονται για να μπορεί να ζει. Στη συνέχεια χρησιμοποιώντας κατάλληλες εικόνες και κάνοντας τις ανάλογες συνδέσεις (π.χ. με τα φυτά ή τα ζώα) προσπαθεί να εντοπίσει ο μαθητής και άλλες βασικές ανάγκες, όπως η ένδυση, η στέγη, η ζέστη κλπ. Τέλος ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού κατασκευάζει ένα λεύκωμα όπου εικονίζονται οι βασικές ανάγκες και γράφει ο ίδιος, αν μπορεί, ή πληκτρολογεί στον Η/Υ, ένα τίτλο για κάθε εικόνα (Γλώσσα).</p> <p>4.1. – 5.1. Ο εκπαιδευτικός μέσα σε ένα πολύ μεγάλο κουτί που έχει γεμίσει με χώμα ή άμμο θάβει διάφορα αντικείμενα που κατασκευάζει ο άνθρωπος και προϊόντα της φύσης (π.χ. πατάτα, μήλο, μολύβι, παιχνίδι κλπ.). Ο μαθητής καλείται να ανακαλύψει τα κρυμμένα πράγματα και να τα τοποθετήσει σε δύο διαφορετικά καλάθια ανάλογα με την κατηγορία τους (Μαθηματικά).</p> <p>6.1. Ο εκπαιδευτικός παίζει μαζί με το μαθητή ένα παιχνίδι αντιστοίχισης, όπου παρουσιάζονται εικόνες με βασικές ανάγκες του ανθρώπου (π.χ. ένα παιδί κρυώνει) και εικόνες με τα αγαθά που καλύπτουν αυτές τις ανάγκες (π.χ. φωτιά, τζάκι, ρούχα ζεστά) Ο μαθητής προσπαθεί να αντιστοιχήσει σωστά τις εικόνες (Γλώσσα, Πληροφορική).</p> <p>7.1. Ο μαθητής μαζί με τον εκπαιδευτικό κατασκευάζει ένα φωτογραφικό κολάζ (εικόνες από περιοδικά και διαφημιστικά έντυπα) με δύο κατηγορίες προϊόντων, αυτά που έχει ανάγκη ο άνθρωπος και αυτά με τα οποία διασκεδάζει (π.χ. τρόφιμα-παιχνίδια) (Εικαστικά).</p>
---	--	--

	<p>8. Να γνωρίζει πώς παρασκευάζονται κάποια προϊόντα (π.χ. ψωμί).</p> <p>9. Να έρθει σε επαφή με επαγγέλματα που βοηθάνε στην κάλυψη βασικών αναγκών.</p> <p>10. Να κατανοεί ότι για να καλύψουμε τις ανάγκες μας χρειάζεται να ζούμε μαζί με άλλους ανθρώπους.</p>	<p>8.1. Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει εικόνες με τα στάδια παραγωγής ενός προϊόντος (π.χ. χωράφι-σιτάρι μύλος-αλεύρι, ψωμί - αρτοποιείο ), ο μαθητής προσπαθεί να τις βάλει στη σωστή σειρά και να γράψει τίτλους, αν μπορεί, για κάθε εικόνα μόνος του ή στον Η/Υ. Επίσης αριθμεί τις εικόνες για να ελέγχει πάντα τη σωστή σειρά (Γλώσσα, Μαθηματικά, Πληροφορική).</p> <p>8.2. Ο εκπαιδευτικός μαζί με το μαθητή προσπαθούν να παρασκευάσουν στο σχολείο διάφορα προϊόντα όπως ψωμί, γιαούρτι, ακολουθώντας συγκεκριμένα βήματα που παρουσιάζονται σε εικόνες ή γραπτές οδηγίες. Το προϊόν που παρασκευάζεται μοιράζεται- σερβίρεται από το μαθητή στους υπόλοιπους συμμαθητές οι οποίοι το δοκιμάζουν, αν θέλουν, όλοι μαζί (Μαθηματικά, Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>9.1. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει επισκέψεις σε αγροκτήματα, εργοστάσια ή καταστήματα για να γνωρίσει ο μαθητής τον τρόπο παρασκευής διαφόρων προϊόντων (π.χ. αρτοποιείο, βιομηχανία γάλακτος κλπ.) Ο μαθητής παράλληλα μπορεί να υπολογίσει το χρόνο της διαδρομής, την απόσταση, να αγοράζει συγκεκριμένες ποσότητες προϊόντων, ώστε να προσφέρει σε οικεία πρόσωπα κ.λ.π. (Μαθηματικά, Αυτοεξυπηρέτηση)</p> <p>10.1. Ο μαθητής μαζί με τον εκπαιδευτικό προσπαθεί να αντιστοιχήσει εικόνες με αντικείμενα καθημερινής χρήσης, με τις ανάλογες εικόνες των επαγγελματιών που τα κατασκευάζουν ή τα πωλούν και γράφει, αν μπορεί, τα ονόματα των προϊόντων και των επαγγελματιών. Στη συνέχεια ο μαθητής μαζί με τον εκπαιδευτικό κατασκευάζει έναν πίνακα με τις βασικές ανάγκες του (Τι χρειάζομαι κάθε μέρα;) και τους ανθρώπους (οικείου- επαγγελματίες) που καλύπτουν αυτές τις ανάγκες, ώστε να κατανοήσει το γιατί οι άνθρωποι ζουν όλοι μαζί. Οι μαθητές με περισσότερες δυνατότητες πραγματοποιούν την εργασία και γραπτά</p>
--	--	--

	<p>11. Να γνωρίζει ότι ο άνθρωπος με τις ενέργειές του για παραγωγή προϊόντων προκαλεί αλλαγές και ρύπανση του περιβάλλοντος.</p>	<p>(Γλώσσα, Εικαστικά, Πληροφορική).</p> <p>11.1. Ο μαθητής μέσα από εικόνες που βρίσκει μαζί με τον εκπαιδευτικό σε περιοδικά ή εφημερίδες κατανοεί τις αλλαγές που προκαλεί στο περιβάλλον η ανθρώπινη δραστηριότητα και τις συνέπειες της ρύπανσης στη ζωή του. Στη συνέχεια κατασκευάζει μαζί με τον εκπαιδευτικό φωτογραφικό κολάζ και γράφει, αν μπορεί, κανόνες για την προστασία του περιβάλλοντος, τους οποίους τοποθετεί σε έναν πίνακα στην τάξη (Γλώσσα, Εικαστικά).</p>
<p><b>Ο πολιτισμός του τόπου μας – Πολιτισμός στην ευρύτερη περιοχή</b></p> <p>Χώροι πολιτισμού (μουσεία, θέατρα κλπ.)</p> <p>Πολιτιστικές εκδηλώσεις (προβολές, παραστάσεις κλπ.)</p> <p>Λαϊκή παράδοση (ήθη και έθιμα, τραγούδια, παροιμίες, αινίγματα, ήρωες του τόπου)</p> <p>Θρησκευτικές παραδόσεις</p>	<p>1. Να γνωρίζει χώρους πολιτισμού του τόπου του.</p> <p>2. Να μάθει απλές λαϊκές παραδόσεις και ήθη και έθιμα του τόπου.</p> <p>3. Να γνωρίζει απλές θρησκευτικές παραδόσεις (ευκαιριακές ενότητες).</p> <p>4. Να γνωρίσει κάποιον ήρωα της περιοχής και τον πολιούχο άγιο.</p> <p>5. Να γνωρίζει το λαϊκό πολιτισμό και την παράδοση της</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει επισκέψεις (μία κάθε φορά) σε μουσεία, κινηματογράφους, θέατρα (Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>2.1. Ο μαθητής μέσα από τον πίνακα εποχών γνωρίζει τις βασικές γιορτές και παραδόσεις (Εικαστικά).</p> <p>3.1. Ο εκπαιδευτικός ευκαιριακά (σε γιορτή ή επέτειο) δείχνει στο μαθητή βίντεο με παραδόσεις ή ήθη και έθιμα του τόπου (Πληροφορική).</p> <p>3.2. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει τη συμμετοχή του μαθητή σε κάποια εκδήλωση του σχολείου ή του τόπου προκειμένου ο μαθητής να πάρει ενεργά μέρος και να γνωρίσει παραδόσεις και ήθη και έθιμα του τόπου.</p> <p>4.1. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει επίσκεψη στην εκκλησία του πολιούχου άγιου (πιθανά κατά την ημέρα της γιορτής), δείχνει στο μαθητή την εικόνα του πολιούχου, συνδυάζει το όνομα του πολιούχου με κάποιο οικείο πρόσωπο (π.χ. το όνομα του πατέρα ενός συμμαθητή). Παρόμοια επίσκεψη μπορεί να πραγματοποιηθεί ευκαιριακά στο άγαλμα κάποιου ήρωα.</p>

	ευρύτερης περιοχής.	
<p><b>Ο αθλητισμός στο σχολείο μας – Αθλητισμός και ψυχαγωγία</b></p> <p>Αθλητικές δραστηριότητες στο σχολείο (ομαδικά παιχνίδια, γνωριμία με ολυμπιακά αθλήματα)</p> <p>Κανόνες και αθλήματα</p>	<p>1. Να κατανοεί γιατί οι άνθρωποι γυμνάζονται και ότι η άσκηση βοηθάει στην υγεία τους.</p> <p>2. Να τηρεί κανόνες όταν συμμετέχει σε ομαδικά αθλητικά παιχνίδια.</p> <p>3. Να γνωρίζει τα βασικά Ολυμπιακά αθλήματα.</p>	<p>1.1. Ο μαθητής μέσα από βίντεο και φωτογραφίες γνωρίζει αθλητές και βλέπει τις δυνατότητες και τις αντοχές τους. Βλέπει αντίστοιχα βίντεο με ανθρώπους που δε γυμνάζονται και τις επιδόσεις τους. Ο εκπαιδευτικός εντοπίζει αυτές τις διαφορές και εξηγεί γιατί υπάρχουν. Μέσα από αντίστοιχα βίντεο με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού και τις κατάλληλες ερωτήσεις ο μαθητής κατανοεί κανόνες που τηρούνται κατά τη διάρκεια των αθλημάτων και γνωρίζει τα βασικά ολυμπιακά αθλήματα (Γλώσσα, Πληροφορική).</p> <p>2.1. Ο εκπαιδευτικός κατασκευάζει έναν πίνακα με φωτογραφίες –εικόνες ή σύμβολα των βασικών κανόνων που πρέπει να γνωρίζει ο μαθητής όταν συμμετέχει σε ομαδικά αθλητικά παιχνίδια και διαγράφει όσες ενέργειες είναι απαγορευμένες με ένα "X".</p> <p>3.1. Ο μαθητής συλλέγει φωτογραφίες με ολυμπιακά αθλήματα και κατασκευάζει ένα λεύκωμα (Εικαστικά).</p> <p>3.2. Ο μαθητής ταυτίζει τα βασικά σύμβολα των αθλημάτων με αντίστοιχες φωτογραφίες αθλητών την ώρα που πραγματοποιούν το άθλημα.</p> <p>3.3. Ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού ζωγραφίζει ή κατασκευάζει (πηλό, πλαστελίνη, κολάζ) τα ολυμπιακά σύμβολα, τα σύμβολα των αθλημάτων... (Εικαστικά, Πληροφορική).</p>

<sup>1</sup> Οι δραστηριότητες με πλάγια γράμματα προτείνονται ως διαθεματικές και ανταποκρίνονται στις προτεινόμενες διαθεματικές έννοιες της 3<sup>ης</sup> στήλης του πίνακα του αντίστοιχου ΔΕΠΠΣ

**ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ  
ΤΩΝ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ**

<b>Άξονες γνωστικού περιεχομένου</b>	<b>Γενικοί στόχοι (γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις και αξίες)</b>	<b>Ενδεικτικές θεμελιώδεις έννοιες διαθεματικής προσέγγισης</b>
<p>Δαχτυλομπογιές</p> <p>Κραγιόνια</p> <p>Κάρβουνα</p> <p>Μαρκαδόροι</p> <p>Χαρτί</p> <p>Χαρτόνια</p> <p>Ψαλίδι</p> <p>Πηλός</p> <p>Ζυμάρι</p> <p>Πλαστελίνη</p> <p>Φυσικά ανακυκλώσιμα υλικά.</p>	<p>Στο μαθητή πρέπει να δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε:</p> <p>Να χρησιμοποιεί διαφορετικά υλικά για να ζωγραφίσει και να σχεδιάσει.</p> <p>Να μπορεί να σχίζει, να κόβει και να κολλάει για να δημιουργήσει εικαστικά έργα.</p> <p>Να πλάθει και να μορφοποιεί χρησιμοποιώντας μαλακά υλικά και διαφορετικά εργαλεία.</p> <p>Να χρησιμοποιεί φυσικά και ανακυκλώσιμα υλικά για να φτιάξει μικροαντικείμενα.</p>	<p>Ύλη</p> <p>Χρώμα</p> <p>Μορφή</p> <p>Χώρος</p> <p>Χρόνος</p> <p>Επικοινωνία</p> <p>Ομοιότητα - Διαφορά</p>
<p>Χρώμα</p> <p>Γραμμή</p> <p>Σχήματα</p> <p>Μορφές</p> <p>Ύφή</p>	<p>Να χρωματίζει επιφάνειες ή συγκεκριμένα σχέδια με ένα ή περισσότερα χρώματα.</p> <p>Να αναγνωρίζει τα χρώματα στο περιβάλλον και στα έργα τέχνης.</p> <p>Να σχεδιάζει διάφορα είδη γραμμών και να ορίζει περιγράμματα.</p> <p>Να συνθέτει διάφορα σχήματα και μορφές.</p>	<p>Ύλη</p> <p>Χρώμα</p> <p>Μορφή</p> <p>Χώρος</p> <p>Χρόνος</p> <p>Επικοινωνία</p> <p>Ομοιότητα - Διαφορά</p>

	Να συνθέτει και να ονομάζει την διαφορετική υφή ορισμένων επιφανειών.	
<p>Θέματα από παρατήρηση του περιβάλλοντος: ζώα, φυτά, οικογένεια γιορτές, εποχές, επαγγέλματα</p> <p>Θέματα από σχολικές δραστηριότητες</p> <p>Συλλογές</p> <p>Διακοσμήσεις</p> <p>Επεξεργασίες– παραλλαγές</p> <p>Παιχνίδια με χρώματα</p>	<p>Να παρατηρεί το περιβάλλον και να δημιουργεί εικαστικά έργα με περιγραφική ακρίβεια ή χρησιμοποιώντας στερεότυπα.</p> <p>Να αντλεί θέματα για ζωγραφική από σχολικές δραστηριότητες.</p> <p>Να κάνει διάφορες συλλογές.</p> <p>Να συμμετέχει ικανοποιητικά σε διακοσμήσεις του περιβάλλοντος σε παιχνίδια με χρώματα.</p> <p>Να επεξεργάζεται εικόνες για να κάνει συνθέσεις.</p>	<p>Ύλη</p> <p>Χρώμα</p> <p>Μορφή</p> <p>Ισορροπία</p> <p>Ιδέα</p> <p>Πολιτισμός</p> <p>Χώρος</p> <p>Χρόνος</p> <p>Επικοινωνία</p> <p>Ομοιότητα – Διαφορά</p>
<p>Σχέδιο</p> <p>Ζωγραφική</p> <p>Χρωμάτισμα</p> <p>Πηλοπλαστική</p> <p>Υφαντική</p> <p>Μικροκατασκευές</p> <p>Εμπεριχάραξη</p> <p>Καρτεπικόλληση</p> <p>Αιωρούμενα αντικείμενα</p> <p>Τυπώματα</p>	<p>Να σχεδιάζει να ζωγραφίζει να χρωματίζει και να χρησιμοποιεί στένσιλς.</p> <p>Να πλάθει απλές μορφές και να υφαίνει.</p> <p>Να χρησιμοποιεί διαφορετικά υλικά για να δημιουργήσει μικροκατασκευές, μόνιπλις, τυπώματα και κολάζ.</p>	<p>Ύλη</p> <p>Χρώμα</p> <p>Μορφή</p> <p>Ισορροπία</p> <p>Ιδέα</p> <p>Πολιτισμός</p> <p>Χώρος</p> <p>Χρόνος</p> <p>Επικοινωνία</p> <p>Ομοιότητα – Διαφορά</p>
Ελληνική παραδοσιακή	Να αναγνωρίζει και να ονομάζει ορισμένα είδη της παραδοσιακής	Ύλη Χρώμα

<p>τέχνη</p> <p>Τοπική παραδοσιακή τέχνη</p> <p>Μοντέρνα τέχνη</p>	<p>τέχνης.</p> <p>Να αναγνωρίζει και να ονομάζει ορισμένα είδη της τοπικής παραδοσιακής τέχνης.</p> <p>Να χρησιμοποιεί την τέχνη για να συμπληρώσει άλλα μαθήματα.</p> <p>Να αναγνωρίζει έργα αρχαίας ή μοντέρνας τέχνης.</p> <p>Να αναγνωρίζει βασικά εικαστικά επαγγέλματα.</p>	<p>Μορφή</p> <p>Ισορροπία</p> <p>Ιδέα</p> <p>Πολιτισμός</p> <p>Χώρος</p> <p>Χρόνος</p> <p>Επικοινωνία</p> <p>Ομοιότητα – Διαφορά</p>
<p>Χρήση απλών έργων τέχνης</p> <p>Έκφραση προτιμήσεων</p> <p>Περιγραφή έργων τέχνης</p>	<p>Να γνωρίζει και να χρησιμοποιεί στον προφορικό του λόγο απλούς όρους της τέχνης.</p> <p>Να παρατηρεί να περιγράφει και να εκφράζει προτιμήσεις για τα έργα τέχνης.</p>	<p>Ύλη</p> <p>Χρώμα</p> <p>Μορφή</p> <p>Ισορροπία</p> <p>Ιδέα</p> <p>Πολιτισμός</p> <p>Χώρος</p> <p>Χρόνος</p> <p>Επικοινωνία</p> <p>Ομοιότητα – Διαφορά</p>



## ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΩΝ ΕΙΚΑΣΤΙΚΩΝ

### Εισαγωγή

Τα Εικαστικά είναι το αντικείμενο που κινητοποιεί τα παιδιά να ανακαλύψουν την ομορφιά στη φύση και στο περιβάλλον. Ο σκοπός της διδασκαλίας των Εικαστικών στη Γενική Αγωγή είναι η καλλιέργεια της δημιουργικότητας, η παραγωγή καλλιτεχνικού έργου και γενικά η συμμετοχή του παιδιού στις εικαστικές τέχνες. Ακόμη, επιμέρους στόχοι είναι η παρατήρηση, η έρευνα, ο πειραματισμός στο χειρισμό απλών υλικών και μέσων για τη δημιουργία εικαστικών έργων, οι τεχνικές και οι τρόποι έκφρασης, η γνώση της ορολογίας και των συμβόλων, και τέλος, η κατανόηση και απόλαυση της Τέχνης.

Η εικαστική αγωγή ενεργοποιεί τη δημιουργικότητα και τη φαντασία, που είναι δύο από τους πιο σοβαρά διαταραγμένους και ελλειμματικούς τομείς στην ανάπτυξη των παιδιών με αυτισμό. Με τη χρήση διαφόρων υλικών, μέσων και εργαλείων τα παιδιά αυτά (καθ)οδηγούνται σε μια αισθητηριακή εξερεύνηση και κατανόηση του κόσμου. Αναπτύσσουν την αίσθηση της προσωπικής δημιουργίας σε ένα τομέα όπου δεν υπάρχουν σταθερά κριτήρια επιτυχίας και επίδοσης. Παράλληλα, η εικαστική αγωγή προσφέρει ένα μοναδικό μέσο επικοινωνίας και συνεργασίας με τους άλλους, ανεξάρτητα από το επίπεδο γλωσσικής ικανότητας των μαθητών. Η εμπειρία της Grandin (1995) για το θέμα αυτό είναι ενδιαφέρουσα:

«Μόνο ένα μάθημα έκανε το σχολείο ανεκτό για μένα, τα τεχνικά – το να δημιουργώ κάτι εξαιρετικό από χαρτόνι, χρώματα ή κόλλα. Μου άρεσε να κατασκευάζω πράγματα από τότε που ήμουν μικρό κοριτσάκι. Εκείνη την εποχή δεν δινόταν καμία προσοχή στη σφαιρική καλλιτεχνική πλευρά του εγκεφάλου ή στη γραμμική, επακόλουθη γλωσσική πλευρά του. Προφανώς, όμως, ένα σχολικό πρόγραμμα με επίκεντρο την καλλιτεχνία θα με είχε ενθαρρύνει να μάθω.» (σελ. 47)

Κάποια παιδιά του φάσματος του αυτισμού έχουν εξαιρετικές ικανότητες στη ζωγραφική αντικειμένων, όπως τα κτίρια και τη νεκρή φύση. Αυτά τα παιδιά έχουν πολύ αναπτυγμένη οπτική αντίληψη, η οποία τους επιτρέπει να αναπαράγουν με εκπληκτική λεπτομέρεια ό,τι βλέπουν. Ωστόσο, τα περισσότερα παιδιά με αυτισμό μπορεί να λειτουργούν σε ένα αισθητηριακό επίπεδο εξερεύνησης υλικών. Κάποια από αυτά μπορεί ακόμη να φοβούνται να πιάσουν τα υλικά με τα χέρια τους και να μη θέλουν να τα χρησιμοποιήσουν, ενώ άλλα μπορεί να ελκύονται ιδιαίτερα από κάποια χρώματα. Ο εκπαιδευτικός καλείται να προσφέρει ευκαιρίες στους μαθητές για να εξερευνήσουν και να χρησιμοποιήσουν διαφορετικά υλικά ώστε να κατανοήσουν τη χρήση τους. Είναι ιδιαίτερα βοηθητικό να τηρείται ένα αρχείο των εργασιών των μαθητών που θα διευκολύνει την κατανόηση των έργων τους.

Ο τρόπος που θα χρησιμοποιήσει ο εκπαιδευτικός για να «μυήσει» τους μαθητές με αυτισμό στις Εικαστικές τέχνες πρέπει να ακολουθεί ορισμένες αρχές:

- Άμεση και διαρκής σύνδεση των γνώσεων με την καθημερινή πραγματικότητα και τις εμπειρίες των μαθητών της τάξης.
- Δόμηση της σειράς των εικαστικών δραστηριοτήτων, και
- Οπτικοποίηση του υλικού και των οδηγιών.

Παράλληλα ο εκπαιδευτικός καλείται να διδάξει την εικαστική αγωγή χρησιμοποιώντας στρατηγικές επίλυσης προβλημάτων, προσαρμοσμένες στις δυνατότητες των μαθητών. Οι στρατηγικές που βοηθούν στην ανάπτυξη αυτών των δραστηριοτήτων, είναι οι ακόλουθες (Maddock, 1997):

➤ **Τέχνασμα παρακώλυσης ενεργειών (sabotage)**: Ο εκπαιδευτικός δημιουργεί κατάλληλες συνθήκες ή τροποποιεί το υλικό ώστε να αναγκαστεί ο μαθητής να αναζητήσει άλλες λύσεις. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός ζητά από τον μαθητή να κάνει κολάζ αλλά του δίνει στεγνή κόλλα (θεματική ενότητα: καρτεπικόλληση).

➤ **Εσκεμμένο λάθος (error)**: Ο εκπαιδευτικός κάνει εσκεμμένα λάθη με σκοπό να αναγκάσει τον μαθητή να αναζητήσει εναλλακτικές λύσεις. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός ζητά από τον μαθητή να χρωματίσει ένα μήλο με κόκκινο χρώμα, αλλά αφαιρεί από το κουτί τους κόκκινους μαρκαδόρους (θεματική ενότητα: χρωμάτισμα).

➤ **Παράλειψη (omission)**: Ο εκπαιδευτικός παραλείπει αντικείμενα από μια οικεία για τον μαθητή δραστηριότητα ώστε ο μαθητής να αναζητήσει λύσεις για να εκτελέσει τη δραστηριότητα. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός ζητά από τον μαθητή να ζωγραφίσει στο καβαλέτο κάτι που του έκανε εντύπωση από την εκδρομή της προηγούμενης μέρας, αλλά εξαφανίζει τα πινέλα (θεματική ενότητα: θέματα από σχολικές εκδρομές)

➤ **Επιλογή (choice)**: Ο εκπαιδευτικός δίνει εναλλακτικές λύσεις στον μαθητή και τον παροτρύνει να επιλέξει. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός παροτρύνει τον μαθητή να επιλέξει από πίνακα επιλογών τα πινέλα που χρειάζεται για να χρωματίσει μεγάλες επιφάνειες (θεματική ενότητα: απλές τεχνικές για μικρά παιδιά). Αρχικά οι επιλογές είναι περιορισμένες για να μην προκληθεί σύγχυση και άγχος στον μαθητή.

Είναι φανερό ότι οι θεμελιώδεις περιοχές της επικοινωνίας και της κοινωνικότητας διαχέονται στην διδασκαλία των εικαστικών και δεν αναφέρονται ξεχωριστά ως προτεινόμενες διαθεματικές δραστηριότητες.

Η διάρθρωση του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών για τα Εικαστικά για παιδιά με αυτισμό ακολουθεί τη δομή του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών της Γενικής Αγωγής. Οι θεματικές ενότητες παραμένουν ίδιες αλλά οι στόχοι έχουν απλοποιηθεί και συνδεθεί με τις ιδιαιτερότητες των ατόμων με αυτισμό. Η τέχνη έχει θεραπευτικά ωφέλη και είναι μία διαδικασία που μπορεί να ωθήσει τα παιδιά με αυτισμό σε μία αλληλεπίδραση με χρώματα, σχήματα και υλικά της καλλιτεχνικής δημιουργίας.

Θεματικές ενότητες	Στόχοι	Ενδεικτικές δραστηριότητες <sup>1</sup>
<p><i>Εξοικείωση με απλά υλικά, μέσα, τεχνικές</i></p> <p>Δαχτυλομπογιές Κραγιόνια Κάρβουνα Μαρκαδόροι Ξυλομπογιές Χαρτί, χαρτόνια Κουτιά</p> <p>Απλές τεχνικές για μικρά παιδιά.</p> <p>Χαρτί Ψαλίδι Χαρτόνια</p> <p>Χαρτιά, κόλλα</p> <p>Πηλός, ζυμάρι, πλαστελίνη</p> <p>Πειραματισμοί σε απλές τεχνικές</p> <p>Φυσικά υλικά, ανακυκλώσιμα υλικά</p>	<p><b>Στον μαθητή πρέπει να δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε:</b></p> <p>1. Να χρησιμοποιεί με ευχέρεια δύο – τρία διαφορετικά υλικά για να σχεδιάσει και να ζωγραφίσει.</p> <p>2. Να εφαρμόζει απλές τεχνικές ζωγραφικής.</p> <p>3. Να σχίζει χαρτιά.</p> <p>4. Να κάνει</p>	<p><i>1.1. Ο μαθητής ενθαρρύνεται από τον εκπαιδευτικό να χρησιμοποιήσει κατάλληλα υλικά, όπως: δαχτυλομπογιές, μαρκαδόρους, ξυλομπογιές, κάρβουνα, κραγιόνια, για να ζωγραφίσει (Μελέτη Περιβάλλοντος).</i></p> <p><i>1.2. Ενθαρρύνεται να επιλέξει τα κατάλληλα εργαλεία για να εκτελέσει μια δραστηριότητα όπως: πινέλα και για να χρωματίσει μεγάλες επιφάνειες, μολύβια χρωματιστά για να σχεδιάσει, ψαλίδια για να κόψει χαρτιά (Μελέτη Περιβάλλοντος).</i></p> <p><i>1.3. Παροτρύνεται να δοκιμάζει διαφορετικές τεχνικές (π.χ. χρωμάτισμα με όλη την παλάμη με τα δάχτυλα, ή με πινέλα σε μεγάλα χαρτιά, χρωμάτισμα με μαρκαδόρους, τεχνική της μονοτυπίας με πλαστικά χρώματα και χαρτιά.....) για διαφορετικές δραστηριότητες (Μελέτη περιβάλλοντος).</i></p> <p>2.1 Ο μαθητής ενθαρρύνεται να χρησιμοποιεί:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ μεγάλα πινέλα για να χρωματίσει μεγάλες επιφάνειες.</li> <li>■ μαρκαδόρους χονδρούς ή λεπτούς, ανάλογα με το σχέδιο που θέλει να καλύψει.</li> <li>■ νεροχρώματα, να τα φυσά με καλαμάκι και να κάνει διάφορα σχέδια.</li> <li>■ λαδοπαστέλ για να κάνει σχέδια πάνω σε βελουτέ χαρτί.</li> </ul> <p>3.1. Ο μαθητής με την βοήθεια του εκπαιδευτικού μαθαίνει αρχικά να σχίζει χαρτιά χωρίς συγκεκριμένη μορφή και στη συνέχεια να σχίζει λουρίδες.</p> <p>4.1. Κάνει ψαλιδίσματα με ψαλίδι</p>

	<p>ψαλιδίσματα στο χαρτί.</p> <p>5. Να κόβει με ψαλίδι ευθείες γραμμές.</p> <p>6. Να κόβει με ψαλίδι καμπύλες γραμμές.</p> <p>7. Να κόβει απλά σχέδια στο χαρτί.</p> <p>8. Να κόβει περίπλοκα σχέδια στο χαρτί</p> <p>9. Να διπλώνει και να ξεδιπλώνει χαρτιά.</p> <p>10. Να απλώνει την κόλλα .</p> <p>11. Να κολλάει χαρτόνια.</p> <p>12. Να κολλάει διάφορα είδη χαρτιών και υλικών.</p>	<p>χούφτας σε σκληρό χαρτί.</p> <p>5.1. Κόβει αρχικά ίσιες γραμμές με ψαλίδι χούφτας και στη συνέχεια ίσιες γραμμές με κοινό ψαλίδι.</p> <p>6.1. Κόβει μεγάλες καμπυλωτές γραμμές σε χαρτόνι και στη συνέχεια μικρότερες καμπύλες σε λεπτότερα χαρτιά.</p> <p><i>7.1. Κόβει στην αρχή απλά σχήματα με βοήθεια και στην συνέχεια μόνος του (Μαθηματικά – Αυτοεξυπηρέτηση).</i></p> <p>8.1. Κόβει σύνθετα σχήματα  8.2. Κόβει χαρτιά διαφόρων ειδών.  8.3. Κόβει μεγάλα γράμματα από εφημερίδες ή περιοδικά (Γλώσσα).  8.4. Κόβει διαφορετικά υλικά σε μικρά κομματάκια: σπάγκο, σχοινάκι, ύφασμα.  8.5. Κόβει φωτογραφίες από εφημερίδες και περιοδικά (Μελέτη Περιβάλλοντος).</p> <p>9.1. Ξεδιπλώνει χαρτιά και ξετυλίγει πακέτα.  9.2. Διπλώνει χαρτιά διαφόρων μεγεθών και χρωμάτων.  9.3. Κάνει χαρτοδιπλωτική: βάρκες, αστέρια, λουλούδια.  9.4. Τυλίγει πακέτα.</p> <p>10.1. Ο μαθητής αρχικά μαθαίνει να απλώνει την κόλλα, υγρή ή στικ στο σημείο που θέλει να κολλήσει.</p> <p>11.1. Κολλά διαφορετικής υφής χαρτόνια μεταξύ τους.</p> <p>12.1. Κολλά φανταχτερά χαρτιά επάνω σε χαρτόνι.  12.2. Κολλάει ανόμοια υλικά όπως: γκοφρέ και χρωματιστές ζελατίνες πάνω σε χαρτόνι.  12.3. Ο μαθητής αρχικά με φυσική καθοδήγηση και στην συνέχεια με τις κατάλληλες οπτικές νύξεις κολλά μεγάλα αντικείμενα όπως: κουτιά, πώματα, φύλλα, κουμπιά, κορδέλες, νήματα σε πλαίσιο. Στη συνέχεια κολλάει μικρά αντικεί-</p>
--	---	--

	<p>13. Να πλάθει ελέγχοντας τον τρόπο κίνησης των χεριών του.</p> <p>14. Να πλάθει χρησιμοποιώντας διάφορα εργαλεία.</p> <p>15. Να μορφοποιεί χρησιμοποιώντας μαλακά υλικά.</p> <p>16. Να δοκιμάζει απλές τεχνικές.</p> <p>17. Να χρησιμοποιεί με παρότρυνση διάφορα υλικά για να κατασκευάσει μικροαντικείμενα.</p>	<p>μενα όπως: φακές, ζυμαρικά, ξύσματα, πριονίδια, άμμο (Μελέτη Περιβάλλοντος).</p> <p>13.1. Ο μαθητής ενθαρρύνεται να περιεργαστεί το ζυμάρι σε ελεύθερο παιχνίδι με διάφορες κινήσεις όπως: τράβα, σπρώξε, ζούλα, πίεσε, κάνε μπάλες, κουλούρες, αυγά, φρούτα, χριστουγεννιάτικα στολίδια (Μελέτη Περιβάλλοντος).</p> <p>14. 1. Πλάθει κορδόνι ή πίτα και στη συνέχεια ζυμώνει, και χαράζει με τα δάχτυλα ή με διάφορα μικροαντικείμενα, πλαστικά μαχαίρια, καρούλια συνδετήρες, καλαμάκια (Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>15.1. Χρησιμοποιεί τον πλάστη για να φτιάξει ένα επίπεδο κομμάτι και στη συνέχεια κουλουράκια ή πίτα (Αυτοεξυπηρέτηση)</p> <p>15.2. Συγκεκριμενοποιεί τα χαρακτηριστικά του σώματος και δημιουργεί φιγούρες από μάζα (Μελέτη Περιβάλλοντος - Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>15.3. Ζυμώνει και απλώνει τον πηλό για να φτιάξει μ' αυτόν τρισδιάστατα αντικείμενα όπως: έπιπλα του σπιτιού, καλαθάκια και αυγά πασχαλινά, μιμούμενος τον εκπαιδευτικό ή βλέποντας ένα αντικείμενο – μοντέλο (Μελέτη Περιβάλλοντος).</p> <p>15.4. Φτιάχνει κεραμικά πλακάκια με πηλό.</p> <p>16.1. Πλάθει με την προσθετική μέθοδο.  <b>16.2. Ο μαθητής καλύπτει μια επιφάνεια, που προηγουμένως χρωμάτισε με κηρο-μπογιές, με μαύρο πλαστικό χρώμα και αφού στεγνώσει κάνει σχέδια με οδοντο-γλυφίδα ή καλαμάκι.</b></p> <p>17.1. Ο εκπαιδευτικός παροτρύνει τον μαθητή να χρησιμοποιεί φυσικά υλικά, βότσαλα, φασόλια, φακές ζυμαρικά, ξηρούς καρπούς, για να κάνει κολάζ (Μελέτη Περιβάλλοντος).</p> <p>17.2. Να χρησιμοποιεί άχρηστα υλικά, κουτιά από συσκευασίες, φελλούς, χαρτί-νους κυλίνδρους για να κάνει παιχνίδια,</p>
--	--	--

		<i>με φυσική καθοδήγηση, ακολουθώντας οπτικό πρόγραμμα ή με την βοήθεια μοντέλου (Μελέτη Περιβάλλοντος – Μαθηματικά).</i>
<b>Απλά μορφικά στοιχεία</b>	1. Να γεμίζει με χρώμα επιφάνειες χωρίς πλαίσιο.	1.1. Ο μαθητής με φυσική καθοδήγηση από τον εκπαιδευτικό χτυπάει και κάνει κυκλικές κινήσεις με μια βούρτσα βαψίματος. 1.2. Παρατηρεί το αποτέλεσμα της πράξης του με ενδιαφέρον π.χ. βλέπει τα σημάδια που έκανε με την μπογιά. 1.3. <i>Ενθαρρύνεται από τον εκπαιδευτικό να παίξει με τα χρώματα και να δοκιμάσει ποικίλους τρόπους χρωματισμού (Μελέτη Περιβάλλοντος).</i>
Χρώμα		1.4. Χρωματίζει μια επιφάνεια με όλη την παλάμη και ένα από τα βασικά χρώματα, στην συνέχεια δύο ή και περισσότερα. 1.5. Ζωγραφίζει με τα δάχτυλα.
Γραμμή		
Σχήματα		
Παιχνίδια με χρώματα και άλλα υλικά		
Μορφές		
Υφή	2. Να χρωματίζει συγκεκριμένα αντικείμενα.	2.1. <i>Παροτρύνεται από τον εκπαιδευτικό να χρωματίζει επιφάνειες ή συγκεκριμένα σχέδια με διαφορετικά χρώματα και διαφορετικά υλικά (Μελέτη Περιβάλλοντος).</i>
	3. Να σχεδιάζει διάφορα είδη γραμμών.	3.1. <i>Σχεδιάζει, αρχικά μιμούμενος τον εκπαιδευτικό, μονοκοντυλιές, ευθείες γραμμές, τεθλασμένες, καμπύλες και στην συνέχεια μόνος του (Μαθηματικά).</i>
	4. Να ορίζει περιγράμματα.	4.1. <i>Σχεδιάζει με το μολύβι ή με χοντρό μαρκαδόρο το περίγραμμα του χεριού, της παλάμης, του ποδιού, του παπουτσιού, ολόκληρου του σώματος (Μελέτη Περιβάλλοντος).</i>
	5. Να αναγνωρίζει τα χρώματα στο περιβάλλον.	5.1. Ο μαθητής παροτρύνεται να παίξει με τα χρώματα και να δοκιμάσει ελεύθερα ποικίλους τρόπους χρωματισμού αντιγράφοντας χρώματα του περιβάλλοντος χώρου. 5.2 Αναμειγνύει τέμπρες, νεροχρώματα ή δαχτυλομπογιές και δημιουργεί ποικίλες αποχρώσεις.
	6. Να αναγνωρίζει χρώματα στα έργα τέχνης.	6.1. <i>Χρησιμοποιεί όλα τα παραπάνω χρώματα για να κάνει μια ανοιξιάτικη ή καλοκαιρινή εικόνα που βλέπει μπροστά</i>

	<p>7. Να συμμετέχει σε παιχνίδι με χρώματα.</p> <p>8. Να συνθέτει διάφορα σχήματα.</p> <p>9. Να συνθέτει μορφές.</p> <p>10. Να διακρίνει την διαφορετική υφή ορισμένων επιφανειών.</p> <p>11. Να ονομάζει την υφή ορισμένων επιφανειών.</p>	<p>του (Μελέτη Περιβάλλοντος).</p> <p>7.1. Συμμετέχει σε παιχνίδι με χρώματα, πολύχρωμα μπαλόνια, κορδέλες, μπάλες στεφάνια...</p> <p>8.1. Αρχικά ο μαθητής σχεδιάζει με φυσική καθοδήγηση ή μιμούμενος κάποιο μοντέλο, απλά γεωμετρικά σχήματα, σπίτια, μορφές ανθρώπων, ζώα, φυτά ή φρούτα με ατέλειες. Στη συνέχεια οι ζωγραφιές του αποκτούν ευκρίνεια και σχετική τελειότητα (Μελέτη περιβάλλοντος - Μαθηματικά).</p> <p>9.1. Ενθαρρύνεται βλέποντας μια εικόνα – μοντέλο, να συνθέσει μια δική του εικόνα, χρησιμοποιώντας σπίτια, αυτοκίνητα, λουλούδια, δρόμους, ουρανό (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>10.1. Ο μαθητής παροτρύνεται να διακρίνει την διαφορετική υφή διαφορετικών υλικών, όπως χνουδωτό αρκουδάκι, ύφασμα ψιλό και γυαλιστερό, λεπτό χαρτί, απαλό γατάκι, σχήματα από στρατσόχαρτο, αδρή επιφάνεια (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>11. 1. Δείχνει ή ονομάζει την υφή διαφορετικών υλικών που τοποθετεί ο εκπαιδευτικός μπροστά του όπως: χνουδωτό, απαλό, άγριο, μεταξένιο, λεπτό, τραχύ....</p>
<p><b>Θέματα</b></p> <p>Θέματα από παρατήρηση του περιβάλλοντος: ζώα, φυτά οικογένεια, γιορτές εποχές επαγγέλματα</p> <p>Θέματα από διάφορες σχολικές δραστηριότητες</p>	<p>1. Να παρατηρεί το φυσικό περιβάλλον και να αντιγράφει απλά στερεότυπα έργα.</p> <p>2. Να δημιουργεί έργα με αυξάνουσες λεπτομέρειες.</p>	<p>1.1. Παρατηρεί το περιβάλλον και δείχνει ή ονομάζει αυτά που βλέπει (Μελέτη Περιβάλλοντος).</p> <p>1.2. Ζωγραφίζει στερεότυπα σχέδια από το άμεσο περιβάλλον του: σπίτια, ανθρώπους, δένδρα, λουλούδια με την βοήθεια του αντίστοιχου μοντέλου (Μελέτη Περιβάλλοντος).</p> <p>2.1. Ενθαρρύνεται να ζωγραφίσει σπίτια με λεπτομέρειες: παράθυρα πόρτες, στέγη, σκάλες, βλέποντας ένα μοντέλο που μπορεί να είναι πραγματικό σπίτι ή ανάλογη ζωγραφιά (Μελέτη Περιβάλλοντος).</p>

<p>Συλλογές</p> <p>Διακοσμήσεις</p> <p>Επεξεργασίες, παραλλαγές</p>	<p>3. Να δημιουργεί έργα με περιγραφική ακρίβεια.</p> <p>4. Να αποδίδει θέματα χρησιμοποιώντας στερεότυπα χρώματα και σχήματα.</p> <p>5. Να αντλεί θέματα για ζωγραφική από σχολικές δραστηριότητες.</p> <p>6. Να συλλέγει εικόνες.</p> <p>7. Να συλλέγει κάρτες.</p> <p>8. Να συλλέγει φωτογραφίες.</p> <p>9. Να συλλέγει διαφορετικά υλικά και μικροαντικείμενα.</p>	<p>3.1. Ζωγραφίζει ανθρώπους με όλα τους τα χαρακτηριστικά, ή λουλούδια, ανάλογα με το μέγεθός τους και τα χρώματά τους (Μελέτη Περιβάλλοντος).</p> <p>4.1. Ο εκπαιδευτικός ενθαρρύνει τον μαθητή να αντιγράψει αυτό που κάνει χρησιμοποιώντας στερεότυπα στις ζωγραφιές του, όπως κύκλο για τον ήλιο, το πρόσωπο ή το λουλούδι, τετράγωνο για το σπίτι, τρίγωνο για την σκεπή, κόκκινο για την φωτιά και την σκεπή, πράσινο για το γρασίδι και τα φυτά, κίτρινο για τον ήλιο, γαλάζιο για τον ουρανό και την θάλασσα (Μελέτη Περιβάλλοντος - Μαθηματικά).</p> <p>5.1. Ο μαθητής παροτρύνεται να ζωγραφίσει κάτι που του έκανε εντύπωση από την επίσκεψη που δέχθηκε το σχολείο του, ή από την σχολική εκδρομή, την παιδική χαρά, την βιβλιοθήκη που επισκέφτηκε η τάξη του, ή την εθνική γιορτή και την παρέλαση (Μελέτη Περιβάλλοντος).</p> <p>6.1. Ο μαθητής παρακινείται από τον εκπαιδευτικό να κάνει ατομικές συλλογές με εικόνες που τον ενδιαφέρουν π.χ εικόνες από περιοδικά και εφημερίδες, όπως: με κόκκινα αυτοκίνητα, με φορτηγά, με υπολογιστές, με κινητά τηλέφωνα.</p> <p>7.1. Συλλέγει κάρτες και τις ομαδοποιεί ανάλογα με το θέμα τους όπως: κάρτες γενεθλίων, γάμου, βάφτισης (Μελέτη Περιβάλλοντος).</p> <p>8.1. Συλλέγει φωτογραφίες και τις ταξινομεί ανάλογα με το μέγεθός τους ή το θέμα τους (Μελέτη Περιβάλλοντος – Μαθηματικά).</p> <p>9.1. Κάνει συλλογές από:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ παιχνίδια, αυτοκινητάκια, κουκλάκια, τρενάκια, μπαλάκια.</li> <li>■ γραμματόσημα, χαρτοπετσέτες ή κέρματα.</li> <li>■ διαφορετικά υλικά: βότσαλα, μπουκα-</li> </ul>
---	--	---



	<p>10. Να διακοσμή με χειροτεχνίες το περιβάλλον του.</p> <p>11. Να επεξεργάζεται διάφορες εικόνες επεμβαίνοντας δημιουργικά.</p> <p>12. Να συμμετέχει σε παιχνίδι με έργα τέχνης.</p>	<p>λάκια, σπριτόκουτα. 9.2. <i>Με τον ίδιο τρόπο ο μαθητής συμμετέχει σε ομαδικές συλλογές που γίνονται σε επίπεδο τάξης (Μαθηματικά – Μελέτη περιβάλλοντος).</i></p> <p>10.1. <i>Συμμετέχει ικανοποιητικά μετά από παρότρυνση στη διακόσμηση της τάξης στις σχολικές γιορτές και στις εθνικές επετείους (Μελέτη Περιβάλλοντος – Μαθηματικά).</i></p> <p>11.1. Κόβει εικόνες από περιοδικά και τις επανασυνδέει για να δημιουργήσει ένα κολάζ. 11.2. Ζωγραφίζει εικόνες, τις κόβει και τις συναρμολογεί για να κάνει συνθέσεις.</p> <p>12.1. <i>Συμμετέχει σε παιχνίδι ερωτήσεων – απαντήσεων, π.χ. Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί μπροστά του δύο ή τρεις εικόνες έργων τέχνης και του ζητά να δείξει ή να ονομάσει το πιο σκούρο πράσινο, το πιο φωτεινό κόκκινο, το χρώμα του ήλιου (Γλώσσα).</i></p>
<p><b>Μορφές εικαστικών τεχνών</b></p> <p>Σχέδιο</p> <p>Ζωγραφική</p> <p>Χρωμάτισμα</p> <p>Πηλοπλαστική</p> <p>Υφαντική</p> <p>Μικροκατασκευές</p> <p>Εμπεριχάραξη (στένσιλς)</p> <p>Καρτεπικόλληση</p>	<p>1. Να σχεδιάζει συγκεντρωμένος με αυξανόμενη χρονική διάρκεια απασχόλησης διάφορα σχέδια.</p> <p>2. Να σχεδιάζει περιγράμματα ανθρώπων</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός στην αρχή παροτρύνει τον μαθητή να σύρει πάνω στο χαρτί το μολύβι για να κάνει μια μονοκοντυλιά. 1.2. Κάνει μια γραμμή και στη συνέχεια μια μεγάλη γραμμή σε συγκεκριμένο πλαίσιο. 1.3. Κάνει μια γραμμή που καλύπτει όλο το χαρτί. 1.4. <i>Χρησιμοποιεί γραμμές διαφόρων ειδών για να φτιάξει μορφές (Μαθηματικά).</i></p> <p>2.1. Κάνει απλά σχήματα – ανθρώπους με την κίνηση του πινέλου. 2.2. Ζωγραφίζει μια ανθρώπινη φιγούρα με κάποια λεπτομέρεια. 2.3. Ζωγραφίζει μια μεγάλη ανθρώπινη φιγούρα. 2.4. Δίνει σε ανθρώπινη φιγούρα στοιχειώδη χρώματα. 2.5. <i>Παρατηρεί και ζωγραφίζει τα χαρακτηριστικά του προσώπου. (Μελέτη</i></p>

<p>Αιωρούμενα αντικείμενα (μόμπιλς)</p> <p>Τυπώματα (στάμπες)</p>	<p>3. Να σχεδιάζει περιγράμματα ζώων.</p> <p>4. Να σχεδιάζει περιγράμματα φυτών.</p> <p>5. Να σχεδιάζει περιγράμματα σπιτιών.</p> <p>6. Να σχεδιάζει όλα τα παραπάνω σε χαρτί.</p> <p>7. Να προσθέτει συμπληρωματικά στοιχεία (πάνω επίπεδο).</p> <p>8. Να προσθέτει το έδαφος (κατώτερο επίπεδο ζωγραφιάς).</p> <p>9. Να χρωματίζει με προσοχή μεγάλες επίπεδες επιφάνειες.</p> <p>10. Να χρωματίζει με ακρίβεια μικρότερες επίπεδες επιφάνειες.</p> <p>11. Να πλάθει απλές μορφές.</p>	<p>Περιβάλλοντος).</p> <p>3.1. Κάνει περίγραμμα από διαφορετικά ζώα με πινέλα, δάχτυλα ή μαρκαδόρους με την βοήθεια προτύπου (Μελέτη Περιβάλλοντος).</p> <p>4.1. Σχεδιάζει το περίγραμμα από διαφορετικά φυτά με την βοήθεια προτύπου (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>5.1. Σχεδιάζει το περίγραμμα από σπίτια διαφόρων ειδών και μεγεθών χρησιμοποιώντας αντίστοιχο πρότυπο (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>6.1. Επαναλαμβάνει όλα τα σχέδια των παραπάνω δραστηριοτήτων σε ένα μεγάλο χαρτί (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>7.1. Προσθέτει στην παραπάνω ζωγραφιά τον ουρανό, τα σύννεφα, τον ήλιο, τα πουλιά που πετούν, βλέποντας ένα πρότυπο (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>8.1. Ο μαθητής βλέποντας πάντα το πρωτότυπο προσθέτει στην παραπάνω ζωγραφιά το έδαφος με το χορτάρι, τα λουλούδια, τα δένδρα (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>9.1. Χρωματίζει ελεύθερα με πινέλα. 9.2. Κάνει μεγάλες κινήσεις σε μεγάλες επιφάνειες. 9.3. Ζωγραφίζει με πινέλα μεγάλα και μικρά</p> <p>10.1. Κάνει μίξη χρωμάτων και χρωματίζει μέσα σε πλαίσιο. 10.2. Χρωματίζει αντικείμενα - κουτιά, ρολά, άχρηστα υλικά - με πινέλο ή με τα δάχτυλα (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>11.1. Ο μαθητής πλάθει φιγούρες με τα χέρια ή με διάφορα εργαλεία όπως: ειδικά πλαστικά ή ξύλινα μαχαιράκια, κουταλάκια, ξυλάκια (Μελέτη περιβάλλοντος). 11.2. Δίνει στον πηλό το σχήμα που επιθυμεί.</p>
---	--	--

	<p>12. Να πλάθει ένα – ένα τα μέρη ενός συνόλου που θέλει να αποτυπώσει και να προσέχει την σύνδεση μεταξύ τους.</p> <p>13. Να υφαίνει ένα υφαντό σε μικρό μέγεθος.</p> <p>14. Να κατασκευάζει απλές μικροκατασκευές.</p> <p>15. Να χρησιμοποιεί στένσιλς για να φτιάξει διάφορα σχέδια.</p>	<p>12.1. Πλάθει προσθετικά, χωριστά κομμάτια και στη συνέχεια τα συναρμολογεί, προσέχοντας τη σωστή σύνδεση μεταξύ τους.</p> <p>12.2. Ψήνει τις μορφές που σχημάτισε με το πηλό, εάν βέβαια υπάρχει η δυνατότητα.</p> <p>12.3. Τέλος, για καλύτερα αποτελέσματα μπορεί να χρωματίσει ή να επισμαλτώσει τις μορφές που έφτιαξε.</p> <p>13.1. Υφαίνει με λουρίδες χαρτιού: σε παραλληλόγραμμο χαρτί 30Χ20, που κόβουμε σε λουρίδες πάχους 2εκ. και σταματάμε 2 εκ. πριν από τις ελεύθερες άκρες του χαρτιού.</p> <p>13.2. Υφαίνει σε μικρό τελάρο με λουρίδες χαρτιού.</p> <p>13.3. Υφαίνει σε μικρό τελάρο λουρίδες ύφασμα.</p> <p>13.4. Υφαίνει σε μικρό τελάρο χόρτο.</p> <p>13.5. Υφαίνει σε μικρό τελάρο μαλλί ή σπάγκο με φυσική καθοδήγηση ή ακουλουθώντας οπτικό πρόγραμμα (Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>14.1. Ο μαθητής στην αρχή με φυσική καθοδήγηση και επίδειξη, και στη συνέχεια με την βοήθεια προτύπου κολλά και βάφει κουτιά διαφόρων μεγεθών για να φτιάξει σπίτια, αυτοκίνητα, τρένα... (Μελέτη περιβάλλοντος)</p> <p>14.2. Με χαρτοπολτό μπορεί να φτιάξει κούκλες και μάσκες.</p> <p>14.3 Με καρπούς δένδρων μπορεί να φτιάξει ζώα (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>15.1. Χρωματίζει φρούτα, λαχανικά, ζώα, λουλούδια μέσα συγκοινωνίας, και άλλα σχέδια από στένσιλ. Στην αρχή ο μαθητής χρωματίζει με τα δάχτυλα και δαχτυλομπογιές ή πλαστικά χρώματα, στη συνέχεια χρησιμοποιεί πινέλα, μαρκαδόρους ή ξυλομπογιές ανάλογα με τις δυνατότητές του (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>15.2. Με την βοήθεια στένσιλ χρωματίζει καπέλα, μάσκες, χριστουγεννιάτικα στολίδια, ή πασχαλινά (Μελέτη Περιβάλλοντος).</p>
--	--	--

	<p>16. Να κολλάει διαφορετικά υλικά για να φτιάξει κολάζ.</p> <p>17. Να κατασκευάζει μικρά αιωρούμενα αντικείμενα (μόμπιλς).</p> <p>18. Να τυπώνει απλές στάμπες.</p>	<p>16.1. Ο μαθητής κάνει επίπεδο κολάζ, με κόλλα στικ κατά προτίμηση, πάνω σε χαρτί ή χαρτόνι, λευκό ή χρωματιστό. Γι' αυτό τον σκοπό, χρησιμοποιεί άχρηστα υλικά που βρίσκει στο περιβάλλον του π.χ. πριονίδια, άμμο, φτερά, χαρτιά από कारαμέλες, φύλλα δένδρων ή γραμματόσημα (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>16.2. Κάνει κολάζ με φωτογραφίες: μαζεύει και κόβει εικόνες από περιοδικά και τις συνθέτει με τον τρόπο που θέλει.</p> <p>16.3. Κάνει ανάγλυφο κολάζ: Πάνω σε χαρτόνι ή κόντρα πλακέ στο οποίο ο εκπαιδευτικός έχει κάνει το περίγραμμα αυτού που θέλει να φτιάξει ο μαθητής, κολλάει με υγρή κόλλα σπίρτα, ζυμαρικά, ξυλάκια, οδοντογλυφίδες, βαμβάκι, μαλλί, κομμάτια ύφασμα, φλούδες δένδρων, ξερά φύλλα (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>17.1. Με την βοήθεια φυσικής καθοδήγησης και ανάλογου προτύπου, ο μαθητής ακολουθώντας οπτικές νύξεις, φτιάχνει ψαράκια από φελλό, τα βάφει και στη συνέχεια τα δένει σε πετονιά ή κλωστή και τα κρεμά ψηλά.</p> <p>17.2. Με τον ίδιο τρόπο κατασκευάζει από αφρώδες υλικό μόμπιλς με λουλούδια, ζωάκια, ή μικροαντικείμενα (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>18.1. Τυπώνει με έτοιμες σφραγίδες και μελάνι, πάνω σε απορροφητικό χαρτί ζωάκια, λουλουδάκια, μέσα συγκοινωνίας...</p> <p>18.2. Τυπώνει αριθμούς ή γράμματα (Γλώσσα – Μαθηματικά).</p> <p>18.3. Κάνει τυπώματα από πατάτα, φρούτα, λαχανικά ή φελλό που προηγουμένως τα έχει κόψει στη μέση και έχει σκαλίσει επάνω σχέδια. Χρησιμοποιεί πλαστικά χρώματα ή μελάνι τυπογραφείου και απορροφητικό χαρτί.</p> <p>18.4. Τεχνική της μονοτυπίας: Πάνω σε γυαλί ή πλεξιγκλάς, ο μαθητής ζωγραφίζει με πλαστικά χρώματα ή μελάνι τυπογραφείου. Στη συνέχεια τοποθετεί πάνω απορροφητικό χαρτί και αποτυπώνεται</p>
--	---	---

	<p>19. Να καλλιεργήσει με την επανάληψη απλών σχεδίων την αίσθηση του ρυθμού.</p>	<p>ότι έχει ζωγραφίσει προηγουμένως.  18.5. <i>Τύπωμα με μελάνι τυπογραφείου πάνω σε ύφασμα (Μελέτη περιβάλλοντος).</i></p> <p>19.1. <i>Τυπώνει τα χέρια του σε μεγάλο απορροφητικό χαρτί ή χαρτόνι αφού προηγουμένως τα έχει βουτήξει σε μπογιά. Επαναλαμβάνει πολλές φορές σε σειρά το τύπωμα των χεριών του (Μαθηματικά – Μουσική).</i></p> <p>19.2. <i>Τυπώνει με επαναλαμβανόμενο τρόπο στάμπες από λαχανικά κομμένα στη μέση (τα κουνουπίδια όταν κοπούν στη μέση δίνουν στάμπες που μοιάζουν με δένδρα. Πολλά μαζί μπορούν να σχηματίσουν δάσος).</i></p> <p>19.3. <i>Τυπώνει με επαναλαμβανόμενο τρόπο φύλλα, φτερά, την παλάμη του (Μελέτη περιβάλλοντος – Μαθηματικά – Μουσική).</i></p>
--	---	--

<p><b>Έργα τέχνης</b></p> <p>Τοπική παραδοσιακή τέχνη</p> <p>Ελληνική παραδοσιακή τέχνη</p> <p>Αρχαία Ελληνική τέχνη</p> <p>Μοντέρνα τέχνη</p>	<p>1. Να γνωρίζει και να ονομάζει ορισμένα είδη της τοπικής τους παραδοσιακής τέχνης.</p> <p>2. Να γνωρίζει και να ονομάζει ορισμένα είδη παραδοσιακής τέχνης.</p> <p>3. Να γνωρίζει ορισμένα μνημεία της αρχαίας Ελληνικής τέχνης.</p> <p>4. Να αναγνωρίζει ως μοντέρνα τέχνη ορισμένα χαρακτηριστικά έργα.</p>	<p>1.1. Ο μαθητής μπορεί να επισκεφθεί μαζί με τον εκπαιδευτικό τοπικό εργαστήριο πηλοπλαστικής, ή ξυλογλυπτικής για να γνωρίσει την τοπική παραδοσιακή τέχνη (Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>1.2. Να δει και να πιάσει τα υλικά και εργαλεία που χρησιμοποιεί ο καλλιτέχνης για να κάνει την δουλειά του (Γλώσσα – Μελέτη περιβάλλοντος – Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>2.1. Ο εκπαιδευτικός προτρέπει τον μαθητή να αναγνωρίσει ορισμένα είδη παραδοσιακής τέχνης: δαντέλες, τσεβρέδες, κεραμικά, ξυλόγλυπτα.</p> <p>2.2. Τον παροτρύνει να συνδέσει τα έργα τέχνης με ευχάριστες δραστηριότητες όπως:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>■ βάψιμο κεραμικών</li> <li>■ επισκέψεις σε εργαστήρια καλλιτεχνών</li> </ul> <p>(Μελέτη περιβάλλοντος – Αυτοεξυπηρέτηση).</p> <p>2.3. Ενθαρρύνει τον μαθητή να συνδέσει ορισμένα έργα παραδοσιακής τέχνης με ακρόαση παραδοσιακής μουσικής (Μουσική).</p> <p>2.4. Τον προτρέπει να παρακολουθήσει βίντεο με είδη παραδοσιακής τέχνης άλλων περιοχών της Ελλάδας, που δεν έχει την δυνατότητα να επισκεφθεί (Γλώσσα – Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>3.1. Ο εκπαιδευτικός παρακολουθεί μαζί με τον μαθητή ένα βίντεο που δείχνει τον Παρθενώνα. Με κατάλληλες ερωτήσεις του ζητά να περιγράψει αυτό που βλέπει και στην συνέχεια να το ξεχωρίσει μέσα από φωτογραφίες που δείχνουν διαφορετικά έργα. Τέλος του ζητά να ζωγραφίσει τον Παρθενώνα (Γλώσσα – Εικαστικά – Μελέτη περιβάλλοντος).</p> <p>4.1. Ο μαθητής όταν υπάρχει η δυνατότητα επισκέπτεται έκθεση ζωγραφικής και γνωρίζει έργα γνωστών ζωγράφων στις πραγματικές τους διαστάσεις. Εάν δεν υπάρχει αυτή η δυνατότητα παρακολουθεί αντίστοιχο βίντεο. Στη συνέχεια επιστρέφει στην τάξη και</p>
--	--	---

		<i>παρακινείται από τον δάσκαλο να αναγνωρίσει και να δείξει ή να ονομάσει τα ίδια έργα σε εικόνες (Γλώσσα – Μελέτη περιβάλλοντος).</i>
<p><b>Εισαγωγή στην καλαισθησία</b></p> <p>Περιγραφή έργων τέχνης</p> <p>Χρήση απλών όρων τέχνης</p> <p>Έκφραση προτιμήσεων</p>	<p>1. Να παρατηρεί και να εκφράζει αυτό που βλέπει σε ένα έργο τέχνης.</p> <p>2. Να γνωρίζει απλούς όρους της τέχνης.</p> <p>3. Να χρησιμοποιεί στον προφορικό του λόγο απλούς όρους της τέχνης.</p> <p>4. Να εκφράζει προτιμήσεις.</p>	<p>1.1. Ο μαθητής παρατηρεί ένα έργο τέχνης και παροτρύνεται από τον εκπαιδευτικό να το περιγράψει. Αρχικά εστιάζεται σε μερικά σημεία που τον εντυπωσιάζουν, σταδιακά όμως μαθαίνει να παρατηρεί και να σχολιάζει μικρές λεπτομέρειες.</p> <p>1.2. <i>Διακρίνει και δείχνει ή ονομάζει το επικρατέστερο χρώμα. (Γλώσσα).</i></p> <p>2.1. <i>Ο μαθητής μαθαίνει λέξεις και όρους που συνδέονται με την τέχνη: σχέδιο, ζωγραφιά, ζωγράφος, στολίδι, μοντέρνα, κλασσική (Γλώσσα – Μελέτη περιβάλλοντος).</i></p> <p>3.1. <i>Ενθαρρύνεται από τον εκπαιδευτικό να χρησιμοποιεί τους παραπάνω όρους στον προφορικό του λόγο, υποβοηθούμενος από οπτικές νύξεις: π.χ. στην ερώτηση ποιος ζωγράφισε την ζωγραφιά να μπορεί να πει ή να δείξει τον ζωγράφο, στην πραγματικότητα ή σε εικόνα (Γλώσσα).</i></p> <p>4.1. Ο μαθητής με κατάλληλες ερωτήσεις σχολιάζει τις ζωγραφίες του και τις ζωγραφίες των συμμαθητών του, και επιλέγει αυτές που προτιμά (Γλώσσα).</p> <p>4.2. Ο εκπαιδευτικός έχοντας μπροστά του έργα γνωστών ζωγράφων, ζητά από τον μαθητή να επιλέξει αυτό που του αρέσει περισσότερο. Οι πλέον ικανοί μαθητές μπορούν να δικαιολογήσουν προφορικά αυτή τους την προτίμηση (Γλώσσα).</p>

<sup>1</sup> Οι δραστηριότητες με πλάγια γράμματα προτείνονται ως διαθεματικές και ανταποκρίνονται στις προτεινόμενες διαθεματικές έννοιες της 3<sup>ης</sup> στήλης του πίνακα του αντίστοιχου ΔΕΠΠΣ

## ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

Θεματικές ενότητες	Γενικοί Στόχοι (γνώσεις, δεξιότητες στάσεις και αξίες)	Ενδεικτικές Θεμελιώδεις Έννοιες Διαθεματικής Προσέγγισης
<p><b>Έλεγχος ήχων μέσω δεξιοτήτων στο τραγούδι και στο παίξιμο οργάνων</b></p> <p><b>Δεξιότητες εκτέλεσης</b></p>	<p><b>Στο μαθητή πρέπει να δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε:</b></p> <p>Να ακούει και να ανταποκρίνεται με διάφορους τρόπους στους ήχους και σε ρυθμικά πρότυπα.</p> <p>Να διακρίνει και να αναγνωρίζει φωνές ανθρώπων και ζώων.</p> <p>Να συμμετέχει όταν ακούει απλά τραγούδια. Να γνωρίζει και να χρησιμοποιεί απλά κρουστά και πνευστά όργανα.</p>	<p>Επικοινωνία Συνεργασία Αλληλεπίδραση Ήχος Χρόνος Μεταβολή Πολιτισμός Σύστημα</p>
<p><b>Επεξεργασία και ανάπτυξη μουσικών ιδεών</b></p> <p><b>Δραστηριότητες μουσικής δημιουργίας</b></p>	<p>Να επιλέγει και να ταξινομεί ήχους από διάφορες πηγές.</p> <p>Να αποθηκεύει και να αναπαράγει διάφορους ήχους και ήχους που παράγει ο ίδιος με ένα όργανο.</p> <p>Να αποθηκεύει και να αναπαράγει μουσικές ιδέες που «συνθέτει» χρησιμοποιώντας διάφορα ηχογόνα σώματα</p>	<p><b>Επικοινωνία</b> Αλληλεπίδραση Σύστημα Χρόνος-Χώρος Ήχος Συνεργασία Πολιτισμός</p>
<p><b>Ανταπόκριση και αναθεώρηση</b></p> <p><b>Δεξιότητες αξιολόγησης</b></p>	<p>Να αναγνωρίζει και να ανταποκρίνεται στη μουσική και στη σιωπή.</p> <p>Να συνδέει τη μουσική με το συναίσθημα.</p> <p>Να αναγνωρίζει τους ήχους του περιβάλλοντος και τους ήχους βασικών μουσικών οργάνων.</p>	<p>Επικοινωνία Συνεργασία Αλληλεπίδραση Σύστημα Ήχος Χρόνος-Χώρος Μεταβολή Πολιτισμός</p>



## ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ

### *Εισαγωγή*

Ο κύριος σκοπός της διδασκαλίας της Μουσικής αφορά στην ανάπτυξη και καλλιέργεια της ικανότητας για αισθητική απόλαυση κατά την ακρόαση, εκτέλεση και δημιουργία μουσικής. Παράλληλα, είναι ένας τομέας στον οποίο τα παιδιά μπορούν να επιδείξουν και άλλες ικανότητες πέρα από τις γλωσσικές, να βελτιώσουν τη συγκέντρωση και την προσοχή τους, να αναπτύξουν τις μιμητικές τους ικανότητες, να πειραματιστούν και να δοκιμάσουν καινούριες ιδέες, και να καλλιεργήσουν την ανοχή και τη συνεργασία. Κατά συνέπεια, η μουσική αποτελεί ένα εργαλείο για την ανάπτυξη της επικοινωνίας σε διαφορετικά επίπεδα.

Τα παιδιά με αυτισμό συνήθως ανταποκρίνονται πολύ καλά στην επανάληψη ενός ρυθμού και σε οικείους τόνους, πράγμα που μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να ενθαρρύνει το λόγο τους. Επίσης, μέσω της χρήσης οργάνων μπορούν να διδαχθούν δεξιότητες όπως: «παιζουμε με τη σειρά», «ακούω», «περιμένω», «προσέχω». Για τα παιδιά που οι στερεοτυπίες τους εμποδίζουν την ισότιμη συμμετοχή τους στη ρουτίνα του σχολείου, ένα κατάλληλα επιλεγμένο μουσικό θέμα μπορεί να βοηθήσει σημαντικά στη μείωση της συχνότητας των στερεοτυπιών και παράλληλα να δώσει νόημα σε δραστηριότητες που από τη φύση τους δεν είναι γοητευτικές (π.χ. καθαρίζω-στρώνω το τραπέζι). Στα πλαίσια της ομαδικής εργασίας μέσα στην τάξη, ένα μουσικό θέμα επιλεγμένο με προσοχή μπορεί να ορίσει τον χώρο και τον χρόνο μιας δραστηριότητας και να δώσει ρυθμό και ενδιαφέρον σε ένα παιχνίδι στο οποίο συμμετέχουν όλοι.

Αναφέρει σχετικά η Therese Joliffe:

*«Σε όλη μου τη ζωή, δυσκολεύομαι εξίσου όταν προσπαθούσα να καταλάβω τους ήχους και τις λέξεις.....» «....Παρόλα αυτά, μπορώ να διαβάσω νότες και να παίξω μουσική και υπάρχουν ορισμένα είδη μουσικής που αγαπώ. Στην πραγματικότητα, όταν έχω θυμώσει και απελπιστεί από τα πάντα γύρω μου, η μουσική είναι το μόνο πράγμα που με κάνει να αισθάνομαι εσωτερική ηρεμία.» (Peeters, 1992. σελ. 230).*

Σε μερικά παιδιά με αυτισμό η μουσική μπορεί να αποτελεί «νησίδα δεξιοτήτων», δηλαδή χωρίς να έχουν συγκεκριμένες μουσικές γνώσεις, έχουν ιδιαίτερες δεξιότητες στο παίξιμο οργάνων ή στη μουσική σύνθεση. Όμως, το είδος της ακαμψίας της σκέψης των παιδιών με αυτισμό είναι τέτοιο, που η κύρια σχέση τους με τη μουσική είναι η εκτέλεση – αναπαραγωγή μουσικών θεμάτων και όχι η δημιουργική παραγωγή μουσικών ιδεών. Στο άλλο άκρο του φάσματος βρίσκονται τα παιδιά με αυτισμό που δεν αντέχουν κανενός είδους ήχο και η έντασή του αποτελεί πραγματικό μαρτύριο. Αναφέρει χαρακτηριστικά η Temple Grandin (Peeters, 1992, σελ.229):

*«Η ακοή μου είναι σαν να έχω ένα ακουστικό με την ένταση κολλημένη στο «διαπασών». Είναι σαν ένα ανοιχτό μικρόφωνο που πιάνει τα πάντα. Έχω δυο επιλογές: να ανοίξω το μικρόφωνο και να*

κατακλυστώ από ήχους ή να το κλείσω. Η μητέρα μου έλεγε ότι μερικές φορές συμπεριφερόμουν σαν να ήμουν κωφή. Οι ακουολογικές εξετάσεις έδειξαν ότι η ακοή μου ήταν φυσιολογική. Δεν μπορώ να «ρυθμίσω» τις εισερχόμενες ακουστικές πληροφορίες. Πολλοί αυτιστικοί έχουν πρόβλημα με τη «ρύθμιση» των εισερχομένων αισθητηριακών ερεθισμάτων».

Η προσπάθεια για την εξοικείωση αυτών των παιδιών με τη μουσική είναι πρόκληση για οποιονδήποτε εκπαιδευτικό και οφείλει να γίνεται με πολύ προσοχή, σεβασμό και γνώση. Σε κάθε περίπτωση, ο εκπαιδευτικός που θα διδάξει στα παιδιά με αυτισμό την επαφή με τη μουσική, πρέπει να λάβει υπόψη του τα εξής:

- Την άμεση και διαρκή σύνδεση των γνώσεων με την καθημερινή πραγματικότητα και τις εμπειρίες των μαθητών της τάξης του.
- Την ανάγκη για δόμηση της σειράς των μουσικών δραστηριοτήτων που θα διδάξει.
- Την ανάγκη για οπτικοποίηση των τραγουδιών.

Τα παιδιά με αυτισμό είναι σκόπιμο να αναπτύξουν στρατηγικές επίλυσης προβλημάτων οι οποίες, ακόμα και αν δεν υπάρχουν, είναι χρήσιμο κάποιες φορές να τα επινοεί ο εκπαιδευτικός (Maddock, 1997). Οι πιο χαρακτηριστικές μορφές επίλυσης προβλημάτων είναι οι ακόλουθες:

- **Τέχνασμα παρακώλυσης ενεργειών (sabotage):** Ο εκπαιδευτικός δημιουργεί κατάλληλες συνθήκες ή τροποποιεί το υλικό έτσι, ώστε να αναγκαστεί ο μαθητής να αναζητήσει άλλες λύσεις. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός έχει καθορίσει μια – την ίδια πάντα – μουσική για διάφορες δραστηριότητες της τάξης. Ο μαθητής αναγνωρίζει τη μουσική που ακούει στην τάξη όταν: δουλεύει μόνος, τρώει, χαλαρώνει, δουλεύει με τον εκπαιδευτικό, δουλεύει ομαδικά. Ο εκπαιδευτικός δίνει στον μαθητή την κάρτα από το πρόγραμμά του που του υποδεικνύει να πάει στον χώρο όπου δουλεύει μόνος του, ενώ ακούγεται η μουσική της ομαδικής δουλειάς. (Θεματική ενότητα: Έλεγχος ήχων μέσω δεξιοτήτων στο τραγούδι και στο παίξιμο οργάνων δεξιότητες εκτέλεσης. – Στόχος: 1 – Δραστηριότητα: 1.8.)

- **Εσκεμμένο λάθος (error):** Ο εκπαιδευτικός δίνει λάθος αντικείμενα στο μαθητή ώστε να του δημιουργήσει ένα πρόβλημα που θα πρέπει να επιλύσει. Για παράδειγμα, στην δραστηριότητα όπου ο μαθητής αναγνωρίζει ήχους της φύσης, ο εκπαιδευτικός δίνει στον μαθητή φωτογραφία ενός σπιτιού και μιας γαλήνιας θάλασσας και του ζητάει να δείξει το σωστό ενώ ακούει ήχους βροντής. (Θεματική ενότητα: Έλεγχος ήχων μέσω δεξιοτήτων στο τραγούδι και στο παίξιμο οργάνων 0 δεξιότητες εκτέλεσης. – Στόχος: 1 – Δραστηριότητα: 1.5.)

- **Παράλειψη (omission):** Ο εκπαιδευτικός παραλείπει αντικείμενα από μια οικεία στον μαθητή δραστηριότητα. Για παράδειγμα, ο μαθητής έχει ασκηθεί στο να μιμείται τον εκπαιδευτικό όταν εκείνος φυσά απλά μοτίβα σε πνευστό όργανο. Ο εκπαιδευτικός ακολουθεί όλη τη ρουτίνα της δραστηριότητας και ζητά από τον μαθητή να τον μιμηθεί, αλλά δεν έχει τοποθετήσει στο καθορισμένο σημείο το πνευστό που του έδινε πάντα. (Θεματική ενότητα: Έλεγχος ήχων μέσω δεξιοτήτων στο τραγούδι και στο παίξιμο οργάνων 0 δεξιότητες εκτέλεσης. – Στόχος: 7 – Δραστηριότητα: 7.4.)

- **Επιλογή (choice):** Ο εκπαιδευτικός δίνει εναλλακτικές λύσεις στον μαθητή και τον παροτρύνει να επιλέξει. Για παράδειγμα, ο μαθητής επιλέγει

μεταξύ τεσσάρων διαφορετικών οργάνων το σωστό για να εκτελέσει ένα μουσικό θέμα μιμούμενος τον εκπαιδευτικό. (Θεματική ενότητα: Δημιουργώντας και αναπτύσσοντας μουσικές ιδέες – δραστηριότητες μουσικής δημιουργίας. – Στόχος: 2 – Δραστηριότητα:2.3.)

Η διάρθρωση του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών για τη Μουσική για παιδιά με αυτισμό ακολουθεί τους τρεις άξονες του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών της Γενικής Αγωγής για τα παιδιά του Νηπιαγωγείου και δανείζεται στοιχεία από το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών για την Α΄-Β΄ Δημοτικού, όπου αυτό βοηθάει στην ιεράρχησή του ανάλογα με το βαθμό δυσκολίας. Οι στόχοι είναι όσο γίνεται πιο συγκεκριμένοι και οι δραστηριότητες τέτοιες, που να μπορούν να αναπτυχθούν με εποπτικά μέσα που ήδη υπάρχουν στα σχολεία, ή είναι πολύ εύκολο να αποκτηθούν.

Κάποιοι στόχοι του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών της Γενικής Αγωγής κρίθηκε σκόπιμο να παραλειφθούν, όπως η έκφραση συναισθημάτων μέσω της μουσικής, ο έλεγχος του τονικού ύψους, του ρυθμού και της ορθοφωνίας, η σύνθεση με τη χρήση συμβόλων και σημείων, η αναγνώριση του παλμού, του ηχοχρώματος και της δομής, η χρήση της ορολογίας και η αναγνώριση των διαφόρων στυλ και διαφορετικής κουλτούρας ακουσμάτων θεωρήθηκε σκόπιμο να διδαχτούν από τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών της Γενικής Αγωγής εφόσον ο μαθητής με αυτισμό έχει ως προαπαιτούμενο ένα ικανοποιητικό επίπεδο επικοινωνίας.

Εν κατακλείδι, η μουσική για τα παιδιά με αυτισμό είναι ένα πολύτιμο μέσο επικοινωνίας και κατανόησης του κόσμου επειδή μέσα από το ρυθμό δημιουργεί μια «κανονικότητα» και μια προβλεψιμότητα στο περιβάλλον, στοιχεία απαραίτητα για την εκπαίδευσή τους.

### 1<sup>ος</sup> Άξονας: Εκτέλεση

Θεματικές ενότητες	Στόχοι	Ενδεικτικές δραστηριότητες <sup>1</sup>
<p><b>Έλεγχος ήχων μέσω δεξιοτήτων στο τραγούδι και στο παίξιμο οργάνων – Δεξιότητες εκτέλεσης.</b></p> <p>Εκφραστική χρήση των φωνών σε τραγούδια και ρίμες</p> <p>Παίξιμο μελωδικών και ρυθ-</p>	<p><b>Στο μαθητή πρέπει να δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε:</b></p> <p>1. Να ακούει και να ανταποκρίνεται με διάφορους τρόπους σε διαφορετικούς ήχους.</p>	<p>1.1. Ο μαθητής ανταποκρίνεται, αρχικά με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού, στην κατεύθυνση του ήχου που προέρχεται από διάφορες πηγές (ταμπουρίνο, μαράκες, σχίσιμο χαρτιών, όσπρια σε τάπερ, καραμέλες σε κουτί,) με βλεμματική επαφή, με γύρισμα του κεφαλιού ή των ματιών στη σωστή κατεύθυνση.</p> <p>1.2. Ακούει ήχους και ρυθμούς από τον περίγυρο: Εστιάζει την προσοχή του στο κλείσιμο της πόρτας, τον ήχο του νερού της βρύσης, τον ήχο που παράγει ένα</p>

<p>μικών οργάνων</p> <p>Δοκιμή και εκτέλεση μαζί με άλλους (π.χ. ταυτόχρονο σταμάτημα και ξεκίνημα, κράτημα σταθερού παλμού)</p>	<p>2. Να ακούει και να ανταποκρίνεται με διάφορους τρόπους σε ρυθμικά πρότυπα.</p> <p>3. Να διακρίνει και να αναγνωρίζει φωνές ανθρώπων και ζώων.</p>	<p>κουτάλι αν το αφήσουμε μέσα σε ένα ποτήρι κ.λ.π.</p> <p>1.3. Ακούει -σε κύκλο με τους συμμαθητές του- μεμονωμένα μουσικά όργανα και διαφορετικού είδους μουσικά μοτίβα (αρχικά για 2-3 λεπτά, αργότερα περισσότερο).</p> <p>1.4. Μαθαίνει μια σειρά από λέξεις, που αφορούν ήχους που παράγονται από διάφορα υλικά (τρίψιμο, κροτάλισμα, κούνημα κ.λ.π.).</p> <p>1.5. Αναγνωρίζει και ταυτίζει ήχους της φύσης με τις αντίστοιχες εικόνες: Επιλέγει δείχνει ανάμεσα σε άλλες ή την εικόνα μιας καταιγίδας όταν ακούει μαγνητοφωνημένο τον ήχο της βροντής.</p> <p>1.6. Περιεργάζεται και χειρίζεται «μουσικά κουτιά».</p> <p>1.7. Αναγνωρίζει ήχους που προέρχονται από πηγές που δεν βλέπει: το κουδούνι του σχολείου, ο θόρυβος της μηχανής ενός αυτοκινήτου, η μπάλα των παιδιών στην αυλή, δείχνοντας τις αντίστοιχες εικόνες.</p> <p>1.8. Ο εκπαιδευτικός έχει καθορίσει μια – την ίδια πάντα – μουσική για διάφορες δραστηριότητες της τάξης. Ο μαθητής αναγνωρίζει τη μουσική που ακούει στην τάξη όταν: δουλεύει μόνος, τρώει, χαλαρώνει, δουλεύει με τον εκπαιδευτικό, δουλεύει μαζί με τους συμμαθητές του. (Πηγαίνει στο τραπέζι όπου κάθονται όλοι μαζί, όταν ακούγεται η αντίστοιχη μουσική για την ομαδική εργασία, χωρίς να χρειάζεται να κοιτάξει το πρόγραμμά του).</p> <p>2.1. Μιμείται τον εκπαιδευτικό χτυπώντας τα χέρια του χωρίς συγκεκριμένο ρυθμό.</p> <p>2.2. Μιμείται τον εκπαιδευτικό χτυπώντας τα χέρια του σε απλό ρυθμό (1-2, 1-2).</p> <p>2.3. Μιμείται τον εκπαιδευτικό χτυπώντας τα πόδια στο πάτωμα, τα χέρια στο τραπέζι, τα χέρια στα γόνατα.</p> <p>3.1. Αναγνωρίζει τις φωνές οικείων ή γνωστών ανθρώπων χωρίς να τους βλέπει λέγοντας ποιος είναι ή δείχνοντας τη φωτογραφία του.</p> <p>3.2. Διακρίνει τις χρήσεις της ανθρώπινης</p>
--	---	---

	<p>4.. Να αναπτύξει τη φωνητική του ικανότητα με ποικίλες ασκήσεις.</p> <p>5. Να συμμετέχει όταν τα ακούει, και να τραγουδά απλά τραγούδια.</p>	<p>φωνής: ομιλία, ψίθυρο, γέλιο, κλάμα, τραγούδι, κραυγή: Μπορεί να πει (ή να δείξει σε κάρτες με πρόσωπα που συνομιλούν – τραγουδούν – κλαίνε - ψιθυρίζουν στο αυτί - φωνάζουν) σε τι αντιστοιχεί αυτό που ακούει από τον εκπαιδευτικό ή από το κασετόφωνο.</p> <p>3.3. Ακούει ηχογραφημένες φωνές ζώων και τις αναγνωρίζει λέγοντας ή δείχνοντας ποιο ζώο είναι.</p> <p>4.1. Ανακαλύπτει, μιμούμενος τον εκπαιδευτικό, κινήσεις του στόματος, της γλώσσας, των χειλιών.</p> <p>4.2. Αναγνωρίζει γνωστές λέξεις (το όνομά του, μαμά, νερό) όταν προφέρονται χωρίς ήχο.</p> <p>4.3. Αναπνέει συνειδητά αργά ή γρήγορα, μιμούμενος τον εκπαιδευτικό.</p> <p>4.4. Δοκιμάζει είδη εκπνοής φυσώντας ένα κερι.</p> <p>5.1. Ακούει και μπορεί να επαναλάβει στίχο σε δύο νότες (σολ-μι).</p> <p>5.2. Τραγουδά σε δύο νότες (σολ-μι) αυτοσχέδιες φράσεις μαζί με τον εκπαιδευτικό.</p> <p>5.3. Αποδίδει κινητικά τον στίχο είτε χτυπώντας τα χέρια είτε με πηδηματάκια επί τόπου.</p> <p>5.4. Επαναλαμβάνει τραγουδώντας ένα ηχογραφημένο απλό μουσικό πρότυπο με δύο νότες.</p> <p>5.5. Επαναλαμβάνει, μιμούμενος τον εκπαιδευτικό, στίχους με τρεις νότες (μι-ρε-ντο ή σι-λα-σολ).</p> <p>5.6. Αυτοσχεδιάζει ρυθμικές φράσεις σε τρεις νότες.</p> <p>5.7. Τραγουδάει απλά μοτίβα δυνατά και σιγά.</p> <p>5.8. Συμμετέχει σε απλά τραγούδια («χαρωπά τα δυο μου χέρια τα χτυπώ», «βγαίνει η βαρκούλα του ψαρά») χτυπώντας τα χέρια του τη σωστή στιγμή.</p> <p>5.9. Εκτελεί ενέργειες σε τραγούδια που περιλαμβάνουν απλές κινήσεις: «σηκώνομαι», «κάθομαι».</p> <p>5.10. Κάνει έντονες κινήσεις σε τραγούδια με υψηλή ένταση και ήσυχες κινήσεις σε τραγούδια με χαμηλή ένταση.</p>
--	---	--



	<p>8. Να μπορεί να εκτελεί τις κατάλληλες οδηγίες που σχετίζονται με όσα έχει μάθει.</p>	<p>κλαρίνο) να παίζει σιγανά. Κινείται με γρήγορο ρυθμό όταν αυξάνεται η ένταση.</p> <p>7.6. Αναγνωρίζει ένα πνευστό ή ένα κρουστό ανάμεσα στους ήχους τριών διαφορετικών οργάνων που χρησιμοποιεί ο εκπαιδευτικός (φλογέρα, ταμπουρίνο, κιθάρα) χωρίς να τα βλέπει.</p> <p>7.7. Εξασκείται στο «σταματώ»- «ξεκινώ» όταν ακολουθεί ένα ρυθμό και στο «παίζω δυνατά / σιγά»: Σταματά να κινείται όταν παύει η μουσική και συνεχίζει όταν ξαναρχίζει. Κατανοεί μετά από πολλές επαναλήψεις ότι η ένταση αυξάνεται ανάλογα με την δύναμη που «φυσάει» το πνευστό.</p> <p>8.1. Με την προτροπή του εκπαιδευτικού, επαναλαμβάνει τραγουδώντας ένα απλό μαγνητοφωνημένο μουσικό πρότυπο τραγουδιού με τρεις νότες.</p> <p>8.2. Μιμούμενος αρχικά τον εκπαιδευτικό, «εκτελεί» την οδηγία: «χτύπα μια φορά, σταμάτα, χτύπα δύο φορές» όταν χρησιμοποιεί ένα κρουστό όργανο.</p> <p>8.3. «Εκτελεί» την οδηγία «φύσα μια φορά, σταμάτα, φύσα δύο φορές» όταν χρησιμοποιεί ένα πνευστό όργανο.</p> <p>8.4. Περπατά ή χτυπά τα χέρια του ατομικά και με τους συμμαθητές του σε δεδομένο ρυθμό, αρχικά με καθοδήγηση και αργότερα μόνος του.</p> <p>8.5. Εκτελεί, αρχικά με βοήθεια, το μοτίβο που έμαθε μπροστά σε κοινό.</p> <p><b>(Μαθηματικά, Μελέτη Περιβάλλοντος, Φυσική Αγωγή)</b></p>
--	--	--

## 2<sup>ος</sup> Άξονας: Σύνθεση – Δημιουργία

<p><b>Δημιουργώντας και αναπτύσσοντας μουσικές ιδέες – Δραστηριότητες μουσικής δημιουργίας</b></p> <p>Δημιουργία</p>	<p>1. Να επιλέγει και να ταξινομεί ήχους από διάφορες πηγές.</p>	<p>1.1. Ανοίγει τη βρύση όταν ο εκπαιδευτικός ζητήσει τον ήχο του νερού που τρέχει, ενώ του δείχνει σε φωτογραφία μια καρέκλα, τη βρύση, το παράθυρο.</p> <p>1.2. Ο μαθητής «παράγει» διαφορετικούς ήχους με ένα κομμάτι χαρτί ( το κουνάει, το τσαλακώνει, το σχίζει) όταν ο εκπαιδευτικός του ζητάει να κάνει με το χαρτί όσους περισσότερους ήχους μπορεί.</p> <p>1.3. Επιλέγει το ταμπουρίνο (ή άλλο</p>
--	--	--

<p>μουσικών προτύπων</p> <p>Εξερεύνηση, επιλογή και οργάνωση ήχων και μουσικών ιδεών</p>	<p>2. Να αποθηκεύει και να αναπαράγει διάφορους ήχους και ήχους που παράγει ο ίδιος με ένα όργανο.</p> <p>3. Να συνδυάζει ήχους που παράγονται από το σώμα του με ήχους που παράγονται από τα μουσικά όργανα.</p> <p>4. Να αποθηκεύει και να παράγει μουσικές ιδέες με διαφορετικά ηχογόνα σώματα.</p>	<p>κρουστό όργανο) όταν ο εκπαιδευτικός του ζητήσει ένα μουσικό όργανο που το χτυπάμε.</p> <p>1.4. Ομαδοποιεί τα μουσικά όργανα που έμαθε σε αυτά που χτυπάμε, αυτά που κουνάμε, αυτά στα οποία φυσάμε.</p> <p>2.1. Ηχογραφεί – με ή χωρίς τη βοήθεια του εκπαιδευτικού – ήχους από τη ζωή του σχολείου (κουδούνι, φωνές στο διάλειμμα, ήχοι στην αυλή) και τους αναπαράγει.</p> <p>2.2. Αναγνωρίζει τα αποτελέσματα της ηχογράφησης.</p> <p>2.3. Επιλέγει ένα μουσικό όργανο και παίζει (αρχικά μιμούμενος τον εκπαιδευτικό) μουσική δύο τόνων. Ηχογραφεί τη «σύνθεσή» του και μπορεί να την αναγνωρίσει.</p> <p>3.1. Αναγνωρίζει τους ήχους που μπορεί να παράγει με το σώμα του και τους διακρίνει σε ήχους από «κρουστά» και ήχους από «πνευστά» (φωνή – χτύπημα των χεριών μεταξύ τους – χτύπημα των ποδιών στο πάτωμα – χτύπημα χεριών στα πόδια κ.λ.π.).</p> <p>3.2. Χρησιμοποιεί μαράκες ή κουδουνάκια παράλληλα με τη φωνή του ή με χτύπημα των ποδιών στο πάτωμα.</p> <p>4.1. Επιλέγει μια σειρά ήχων που παράγονται από διάφορα υλικά (χτυπάω το κουτάλι στο ποτήρι, κουνάω το κουτί με τα όσπρια, χτυπάω τα κουδουνάκια) και τους ενώνει σε μια «σύνθεση». Μπορεί να την επαναλάβει αμέσως μετά και σε άλλη διδακτική ώρα.</p> <p>4.2. Ηχογραφεί τη «σύνθεσή» του, την αναπαράγει και την αναγνωρίζει.</p> <p>4.3. «Συνθέτει» ένα απλό μουσικό θέμα με γρήγορο ρυθμό – αρχικά μιμούμενος τον εκπαιδευτικό – με όποιο από τα γνωστά μουσικά όργανα προτιμά.</p> <p><b>(Μαθηματικά, Μελέτη Περιβάλλοντος, Φυσική Αγωγή)</b></p>
<p><b>3<sup>ος</sup> Άξονας: Αξιολόγηση</b></p>		



<p><b>Ανταπόκριση και αναθεώρηση – Δεξιότητες αξιολόγησης</b></p> <p>Εξερεύνηση και έκφραση ιδεών και συναισθημάτων για τη μουσική με χρησιμοποίηση της κίνησης, του χορού, της εκφραστικής και μουσικής γλώσσας</p> <p>Πραγματοποίηση βελτιώσεων σε δουλειά που έχει προηγηθεί</p>	<p>1. Να αναγνωρίζει και να ανταποκρίνεται στη μουσική και στη σιωπή.</p> <p>2. Να αναγνωρίζει τους ήχους του περιβάλλοντος και τους ήχους βασικών μουσικών οργάνων.</p>	<p>1.1. Κινείται ελεύθερα με έντονο ρυθμό όταν η μουσική είναι γρήγορη. Σταματά στις παύσεις.</p> <p>1.2. Κινείται ήρεμα και στις άκρες των δακτύλων όταν η μουσική είναι αργή.</p> <p>1.3. Συνδυάζει την μουσική με τα συναισθήματα (χαρά-μουσική που μπορεί να τον ωθήσει σε έντονες κινήσεις, λύπη – μουσική για ήρεμες κινήσεις). Συνηθίζει να ακούει χαρούμενους ρυθμούς, που επιλέγει ο εκπαιδευτικός, όταν είναι ικανοποιημένος, και ρυθμούς για χαλάρωση όταν είναι λυπημένος ή αναστατωμένος. Μετά από εύλογο χρονικό διάστημα (διαφορετικό για κάθε μαθητή), ζητά να ακούσει (ή δείχνει το κασετόφωνο) τους ίδιους ρυθμούς στις δύο αυτές περιπτώσεις.</p> <p>2.1. Αναγνωρίζει χωρίς βοήθεια τους ήχους που παράγονται στο περιβάλλον της τάξης και του σχολείου.</p> <p>2.2. Αναγνωρίζει και χρησιμοποιεί 3-4 κρουστά όργανα και 1-2 πνευστά σε μουσικά μοτίβα με δύο ή τρεις νότες.</p> <p>2.3. «Συνθέτει» χρησιμοποιώντας 2-3 νότες σε διαφορετικά και ετερόκλητα ηχογόνα σώματα και επαναλαμβάνει τις «συνθέσεις» του.</p> <p><b>(Μαθηματικά, Μελέτη Περιβάλλοντος, Φυσική Αγωγή)</b></p>
---	--	---

<sup>1</sup> Οι δραστηριότητες με πλάγια γράμματα προτείνονται ως διαθεματικές και ανταποκρίνονται στις προτεινόμενες διαθεματικές έννοιες της 3<sup>ης</sup> στήλης του πίνακα του αντίστοιχου ΔΕΠΠΣ

**ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ  
ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ**

<b>Άξονες γνωστικού περιεχομένου</b>	<b>Γενικοί στόχοι (γνώσεις, δεξιότητες, στάσεις και αξίες)</b>	<b>Ενδεικτικές Θεμελιώδεις Έννοιες Διαθεματικής Προσέγγισης</b>
<p><b>Γνωριμία με τον υπολογιστή</b></p>	<p><b>Στο μαθητή πρέπει να δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε:</b></p> <p>Να γνωρίσει τα βασικά και τα περιφερειακά εργαλεία του Η.Υ και τη λειτουργία τους.</p> <p>Να κάθεται σωστά μπροστά στον Η.Υ.</p> <p>Να μπορεί να μετακινεί τον κέρσορα με το ποντίκι.</p> <p>Να μπορεί να κάνει μονό και διπλό κλικ για να ανοίξει μια εφαρμογή.</p> <p>Να μπορεί να κάνει κλικ και σύρσιμο για να μεταφέρει εικονίδια.</p> <p>Να ξεκινά και να τερματίζει με το σωστό τρόπο την κεντρική μονάδα.</p> <p>Να ξεκινά και να τερματίζει σωστά ένα πρόγραμμα.</p> <p>Να ανοίγει, να μεγιστοποιεί, να ελαχιστοποιεί και να κλείνει ένα παράθυρο.</p>	<p>Τεχνολογία Σύστημα Συνεργασία Πρόδος Επικοινωνία Οργάνωση</p>
<p><b>Παιχνίδι και ενημέρωση</b></p>	<p>Να χειρίζεται σωστά ένα cd-rom.</p> <p>Να παίζει απλά ή σύνθετα παιχνίδια.</p> <p>Να ακούει cd με μουσική και να βλέπει ταινία σε DVD στο αντίστοιχο πρόγραμμα.</p> <p>Να βρίσκει πληροφορίες σε ηλεκτρονικά λεξικά ή εγκυκλοπαίδειες και να τα εκτυπώνει.</p> <p>Να σαρώνει εικόνες και φωτογραφίες, να τα</p>	<p>Λειτουργία Πρόδος Επικοινωνία Ταχύτητα Έκφραση Δημιουργία Έκφραση Χώρος – χρόνος Οργάνωση</p>

	αποθηκεύει σε φάκελο και να τα εκτυπώνει.	
<b>Γραφή και ζωγραφική</b>	<p>Να ζωγραφίζει στο πρόγραμμα του Η.Υ., να αποθηκεύει τις ζωγραφιές του και να τις εκτυπώνει.</p> <p>Να αναγνωρίζει και να χρησιμοποιεί σωστά όλα τα πλήκτρα στο πληκτρολόγιο.</p> <p>Να γράφει χρησιμοποιώντας τον επεξεργαστή κειμένου.</p> <p>Να ανοίγει καινούριο φάκελο με το όνομά του, και να αποθηκεύει τη δουλειά του.</p> <p>Να ακολουθεί τη σωστή διαδικασία για να δουλέψει πάνω σε δισκέτα και να μεταφέρει τη δουλειά του.</p>	<p>Δημιουργία Έκφραση Επικοινωνία Χώρος – Χρόνος Οργάνωση</p>
<b>Υπολογισμοί και πίνακες</b>	<p>Να χρησιμοποιεί το πρόγραμμα εκτέλεσης λογαριθμικών πράξεων του Η.Υ. για να κάνει υπολογισμούς.</p> <p>Να φτιάχνει απλούς πίνακες στο Excel μορφοποιώντας κελιά.</p>	<p>Δημιουργία Έκφραση Επικοινωνία Χώρος – Χρόνος Οργάνωση</p>
<b>Ηλεκτρονική επικοινωνία</b>	<p>Να συνδέει και να αποσυνδέει σωστά τον Η.Υ. στο διαδίκτυο.</p> <p>Να πληκτρολογεί και να βρίσκει συγκεκριμένες σελίδες στο διαδίκτυο.</p> <p>Να αναζητά πληροφορίες χρησιμοποιώντας τις μηχανές αναζήτησης.</p> <p>Να επικοινωνεί με άλλους ανθρώπους χρησιμοποιώντας ηλεκτρονικό ταχυδρομείο.</p>	<p>Επικοινωνία Χώρος – Χρόνος Τεχνολογία Πρόοδος</p>

## ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΗΣ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ

### Εισαγωγή

Η Πληροφορική είναι ένας νέος τομέας εκπαίδευσης στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών της Γενικής Αγωγής. Η ανάγκη για τη διδασκαλία γνώσεων και δεξιοτήτων για τη χρήση του ηλεκτρονικού υπολογιστή ως μέσο εκπαίδευσης και ψυχαγωγίας των παιδιών με ειδικές ανάγκες είναι αναγνωρισμένη. Ο ηλεκτρονικός υπολογιστής προσφέρει τη δυνατότητα εισαγωγής του μαθητή με αυτισμό σε ένα ελεγχόμενο περιβάλλον που είναι προβλέψιμο και δεν περιέχει κοινωνικά ερεθίσματα. Με αυτόν τον τρόπο, ο ηλεκτρονικός υπολογιστής βοηθά το μαθητή με αυτισμό να διατηρήσει την προσοχή και συγκέντρωση του σε μία δραστηριότητα. Επίσης, μπορεί να προσφέρει στους πιο ικανούς μαθητές με αυτισμό διόδους «ασφαλέστερης» γραπτής επικοινωνίας με άλλους ανθρώπους που βρίσκονται πολύ μακριά τους. Όπως υποστηρίζουν οι Jordan & Powell (1997), *«οποιοδήποτε άτομο με αυτισμό, είτε παιδί είτε ενήλικας, μπορεί να αισθανθεί άνετα με τους υπολογιστές και μπορεί να αναπτύξει καλή σχέση με κάποιον άλλο που δουλεύει στον υπολογιστή μαζί του»* (σελ.170-171).

Ειδικότερα, οι υπολογιστές θεωρούνται κατάλληλο μέσο για την διδασκαλία ατόμων με αυτισμό (Jordan & Powell, όπ.παρ., σελ. 172) γιατί:

- διαμορφώνουν οριοθετημένες συνθήκες
- περιορίζουν τα αισθητηριακά ερεθίσματα
- έχουν προβλέψιμη και «νομοταγή» «συμπεριφορά» και άρα είναι ελέγξιμες συσκευές
- δεν τιμωρούν τις λανθασμένες απαντήσεις
- είναι ένα εκπαιδευτικό μέσο που επιδέχεται περαιτέρω βελτίωση
- δίνουν τη δυνατότητα μη-λεκτικής ή λεκτικής έκφρασης

Αξίζει να τονιστεί ότι ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να φροντίσει ώστε η ενασχόληση με τον υπολογιστή να μην μετατραπεί σε μία εμμονή. Για τον σκοπό αυτό θα πρέπει να έχει σαφή χρονικά περιθώρια και εναλλαγή σειράς στη χρήση από άλλους μαθητές. Ακόμη, ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιεί τον υπολογιστή σαν μέσο επιβράβευσης μιας επιθυμητής συμπεριφοράς των μαθητών με αυτισμό.

Για την εκπαίδευση του μαθητή με αυτισμό είναι πιθανό να γίνουν προσαρμογές των υπολογιστών που θα χρησιμοποιηθούν. Αν και τα παιδιά αυτά συνήθως δεν παρουσιάζουν σοβαρά κινητικά προβλήματα, ωστόσο μπορεί να απαιτούνται κάποιες προσαρμογές για μερικά παιδιά: α) μείωση του ήχου, β) μείωση των στοιχείων της οθόνης, γ) οθόνη αφής, δ) «ποντίκια» μεγαλύτερα σε μέγεθος από το συνηθισμένο, ε) εξωτερικούς μεγάλους διακόπτες και στ) ρυθμίσεις στο λειτουργικό σύστημα του υπολογιστή (π.χ. ο εκπαιδευτικός να μπορεί να ρυθμίσει τον υπολογιστή ώστε να μην χρειάζεται διπλό αλλά μονό «κλικ» για να ανοίγουν τα προγράμματα).

Για τη διδασκαλία χειρισμού του υπολογιστή ο εκπαιδευτικός πρέπει, όσο το δυνατόν, να χρησιμοποιήσει υλικό με ρεαλιστικό χαρακτήρα, επιλέγοντας δραστηριότητες που υλοποιούνται πρώτα στον χώρο της τάξης και μετά εμφανίζονται στην οθόνη του υπολογιστή. Αυτό θα βοηθήσει το μαθητή να κατανοήσει ότι η οθόνη του υπολογιστή και το περιεχόμενό της αφορά την απεικόνιση του πραγματικού κόσμου και όχι κάτι εξωπραγματικό. Για την εκμάθηση της χρήσης των προγραμμάτων και των προσφερόμενων εργαλείων τους, οι οπτικοποιημένες οδηγίες

με τη μορφή βιβλίου ή πίνακα που θα βρίσκονται πάντα κοντά στο μαθητή, είναι ιδιαίτερα βοηθητικές, αφού ο μαθητής έχει τη δυνατότητα να τις συμβουλευτεί σε κάθε στάδιο επαφής του με τον υπολογιστή.

Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να σχεδιάζει κάθε φορά τις δραστηριότητες έτσι ώστε να κινούν το ενδιαφέρον του μαθητή και να τον βοηθούν να γενικεύει τις αποκτημένες γνώσεις του. Για τον σκοπό αυτό, είναι σημαντικό ο εκπαιδευτικός να δίνει περιστασιακά στο μαθητή δραστηριότητες, που να εμπεριέχουν προβληματικές καταστάσεις (Maddock, 1997).

➤ **Τέχνασμα παρακώλυσης ενεργειών (sabotage):** Για παράδειγμα, ο μαθητής που έχει γνωρίσει τα εργαλεία του ηλεκτρονικού υπολογιστή και τη λειτουργία τους, κάθεται μπροστά στον υπολογιστή, πατάει το κουμπί εκκίνησης αλλά όταν ξεκινά η λειτουργία του διαπιστώνει ότι η οθόνη εξακολουθεί να είναι σκοτεινή και δεν λειτουργεί.

➤ **Εσκεμμένο λάθος (error):** Για παράδειγμα, ο μαθητής κάθεται μπροστά στον υπολογιστή, πατάει το κουμπί εκκίνησης αλλά όταν ξεκινά η λειτουργία του διαπιστώνει ότι στη θέση του ποντικιού υπάρχει ένα αυτοκινητάκι που μπορεί να κινηθεί πάνω στο τραπέζι αλλά δεν μπορεί να κινήσει τίποτα πάνω στην οθόνη.

➤ **Παράλειψη (omission):** Για παράδειγμα, ο μαθητής ξεκινά τη λειτουργία του υπολογιστή αλλά πάνω στην επιφάνεια εργασίας δεν βλέπει κανένα εικονίδιο.

➤ **Επιλογή (choice):** Για παράδειγμα, ο μαθητής γράφει κείμενο με τον επεξεργαστή κειμένου και ο εκπαιδευτικός του ζητά να το αποθηκεύσει σε υπάρχοντα φάκελο. Στο αρχείο βρίσκει δυο διαφορετικούς φακέλους. Ο ένας γράφει το όνομα του μαθητή και ο άλλος τον τίτλο του κειμένου. Ο μαθητής καλείται να επιλέξει σε ποιον φάκελο προτιμά να τοποθετήσει στο κείμενό του.

Συνοψίζοντας, η εξοικείωση με τον ηλεκτρονικό υπολογιστή θεωρείται ένας σημαντικός τομέας εκπαίδευσης ατόμων με αυτισμό που μπορεί να αξιοποιηθεί ως ψυχαγωγική δραστηριότητα ή και προεπαγγελματική δεξιότητα. Οι στόχοι του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών για την Πληροφορική αφορούν την απόκτηση δεξιοτήτων για το χειρισμό του υπολογιστή και παρουσιάζονται ακολουθώντας τη γενική αρχή της Ειδικής Αγωγής από το «απλό στο σύνθετο». Ο εκπαιδευτικός δεν είναι υποχρεωμένος να ακολουθήσει αυστηρά τη προτεινόμενη σειρά των στόχων. Η ευελιξία του εκπαιδευτικού προγράμματος είναι απαραίτητη, καθώς η μετάβαση από τη μια θεματική ενότητα στην άλλη δεν προϋποθέτει απαραίτητα την κατάκτηση της προηγούμενης. Οι θεματικές ενότητες του παρόντος Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών είναι:

- Γνωριμία με τον υπολογιστή
- Παιχνίδι και ενημέρωση
- Γραφή και ζωγραφική
- Υπολογισμοί και πίνακες
- Ηλεκτρονική επικοινωνία

Θεματικές Ενότητες	Στόχοι	Ενδεικτικές Δραστηριότητες
Γνωριμία με τον	Στο μαθητή πρέπει να δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε:	

<p><b>υπολογιστή</b></p>	<p>1. Να εξοικειωθεί με τον Η.Υ.</p> <p>2. Να γνωρίζει τα βασικά μέρη του Η.Υ (κεντρική μονάδα, οθόνη, πληκτρολόγιο, ποντίκι, ηχεία, εκτυπωτής) και τη λειτουργία τους.</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός βάζει το μαθητή μπροστά στον υπολογιστή που είναι σε λειτουργία και τον βοηθάει να παίξει ένα πολύ απλό παιχνίδι που του αρέσει και του κεντρίζει το ενδιαφέρον (π.χ. αν του αρέσουν τα χρώματα να «σπάει» χρωματιστά μπαλόνια πατώντας ένα πλήκτρο σε ειδικό πληκτρολόγιο ή το κουμπί ενός μεγάλου ποντικιού, ή αν του αρέσουν οι ήχοι να ακούει έναν αστείο ήχο πατώντας ένα οποιοδήποτε κουμπί του πληκτρολογίου.</p> <p>2.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στους μαθητές μεγάλα τετράγωνα κουτιά από φελιζόλ ή άλλο υλικό και τους βοηθάει να φτιάξουν ένα τεράστιο πληκτρολόγιο. Με χοντρούς μαρκαδόρους γράφουν πάνω τα γράμματα, τους αριθμούς και τα άλλα στοιχεία του πληκτρολογίου, το καθένα στη σωστή θέση. Αν δεν μπορούν να γράψουν ο εκπαιδευτικός τους δίνει μεγάλα αυτοκόλλητα με τα στοιχεία που έχει ετοιμάσει ο ίδιος από πριν. Τους προτρέπει να συμβουλευούνται το κανονικό πληκτρολόγιο για το πού θα γράψουν ή θα κολλήσουν το κάθε στοιχείο. Στη συνέχεια παίζουν και εξασκούνται πάνω στο ομοίωμα. Στο τέλος το στερεώνουν στον τοίχο δίπλα στον Η.Υ (Εικαστικά).</p> <p>2.2. Ο εκπαιδευτικός δίνει πλαστελίνη στο μαθητή και του ζητά με λεκτική οδηγία ή με οπτικό τρόπο να φτιάξει μια οθόνη. Στη συνέχεια του ζητά να προσθέσει ένα πληκτρολόγιο και τη βασική μονάδα (Εικαστικά).</p> <p>2.3. Ο εκπαιδευτικός ετοιμάζει φωτογραφίες/ εικόνες που απεικονίζουν τη λειτουργία κάθε βασικού μέρους του Η.Υ. Ο μαθητής κάθεται μπροστά στον υπολογιστή</p>
--------------------------	---	---

	<p>3. Να γνωρίζει τα περιφερειακά μέρη του Η.Υ (σαρωτή, κάμερα, κλπ) και τη λειτουργία τους.</p> <p><b>4. Να κάθετα σωστά μπροστά στον Η.Υ.</b></p> <p>5. Να μετακινεί τον κέρσορα με το ποντίκι προς έναν ορισμένο στόχο και να τον παρακολουθεί στην οθόνη.</p> <p>6. Να ανοίξει μια εφαρμογή.</p>	<p><i>και του ζητά να ταυτίσει τις φωτογραφίες/ εικόνες με τις συσκευές. Για το σκοπό αυτό, ο εκπαιδευτικός έχει τοποθετήσει πάνω σε κάθε συσκευή φωτογραφία ή εικόνα με το σύμβολο ή το όνομά της. (Γλώσσα, Μαθηματικά)</i></p> <p>3.1. Ο εκπαιδευτικός διευρύνει τις προηγούμενες δραστηριότητες, προσθέτοντας και τα περιφερειακά μέρη του υπολογιστή.</p> <p>4.1. Ο μαθητής βλέπει την εικόνα ενός παιδιού που κάθετα με ίσια πλάτη μπροστά στην οθόνη ενός Η.Υ και γράφει και την εικόνα ενός παιδιού που κάθετα μακριά από την οθόνη και με την πλάτη καμπουριασμένη. Ο εκπαιδευτικός ζητάει από το μαθητή να μιμηθεί τα παιδιά και των δυο εικόνων. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή την εικόνα του παιδιού με την πιο σωστή και βολική στάση για να μπορεί να δουλέψει στον Η.Υ. Κολλάει τη σωστή εικόνα πάνω στο τραπέζι για να μπορεί ο μαθητής να την βλέπει όταν κάθετα μπροστά στον υπολογιστή (Μελέτη Περιβάλλοντος).</p> <p>5.1. Ο εκπαιδευτικός καλύπτει την οθόνη με πλαίσιο από χαρτόνι έτσι ώστε να καλυφθούν τα εργαλεία του προγράμματος και ο μαθητής να βλέπει μόνο τον κέρσορα πάνω σε κενή οθόνη. Αφήνει το μαθητή να παίξει με το ποντίκι. Τον προτρέπει να δει στην οθόνη τι συμβαίνει όταν μετακινεί το ποντίκι. Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός ανοίγει ένα έγγραφο και «γράφει» δυο γράμματα με απόσταση το ένα από το άλλο. Τοποθετεί τον κέρσορα πάνω στο ένα και με φυσική καθοδήγηση βοηθάει το μαθητή να οδηγήσει τον κέρσορα πάνω στο άλλο.</p> <p>6.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή ένα παιχνίδι με μεγάλα</p>
--	--	--

	<p>7. Να ανοίξει ένα εικονίδιο ή φάκελο.</p> <p>8. Να μεταφέρει εικονίδια και να παρακολουθεί την διαδικασία στην οθόνη.</p> <p>9. Να ανοίξει μια εφαρμογή κάνοντας δεξί «κλικ».</p> <p>10. Να ξεκινά την κεντρική μονάδα.</p>	<p>κουμπιά πίεσης και τον αφήνει να το πατήσει πολλές φορές. Στη συνέχεια του δείχνει πως να το πατάει μόνο με το δείκτη του χεριού.</p> <p>6.2. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή τα κουμπιά του ποντικιού και τον αφήνει να τα δοκιμάσει. Στη συνέχεια επιλέγει μια εφαρμογή που ανοίγει με ένα «κλικ» και ζητάει από το μαθητή να οδηγήσει τον κέρσορα εκεί. Με φυσική καθοδήγηση του δείχνει τι συμβαίνει αν κάνει «κλικ» πάνω της. Στη συνέχεια τον προτρέπει να κάνει το ίδιο μόνος του. (Αν ο μαθητής δυσκολεύεται να ξεχωρίσει ποιο κουμπί πρέπει να πατήσει, ο εκπαιδευτικός μπορεί να του δώσει ειδικό ποντίκι με ένα μόνο κουμπί).</p> <p>7.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή ένα παιχνίδι με μεγάλα κουμπιά πίεσης. Του ζητάει να το πατάει πολλές φορές και γρήγορα. Στη συνέχεια του ζητάει να κάνει το ίδιο μόνο με τον δείκτη. Αφού το κατακτήσει του ζητάει να πατάει το κουμπί δυο φορές γρήγορα και να σταματάει. Μεταφέρει την κίνηση στο κουμπί του ποντικιού και του δείχνει τι συμβαίνει όταν αυτό γίνεται πάνω σε μια εφαρμογή. (Στην αρχή ο εκπαιδευτικός μειώνει ή αυξάνει τον χρόνο αντίδρασης του ποντικιού από τον πίνακα ελέγχου του Η.Υ, έτσι ώστε το ποντίκι να αντιδρά στο διπλό κλικ σε χρόνο ανάλογο με τις ταχύτητά του μαθητή).</p> <p>8.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή ένα παιχνίδι με μεγάλα κουμπιά πίεσης. Του ζητάει να πατήσει ένα κουμπί, να το κρατήσει πατημένο και να σύρει το παιχνίδι πάνω στο τραπέζι προς μια συγκεκριμένη κατεύθυνση. Στη συνέχεια κάνει το ίδιο με το ποντίκι σέρνοντας ένα εικονίδιο πάνω στην επιφάνεια εργασίας.</p>
--	--	--



	<p>11. Να τερματίζει την κεντρική μονάδα.</p> <p>12. Να ξεκινά ένα πρό-γραμμα.</p> <p>13. Να τερματίζει ένα πρόγραμμα.</p> <p>14. Να ξέρει πώς να ανοίγει, να μεγιστοποιεί, να ελαχιστοποιεί και να κλείνει ένα παράθυρο.</p> <p>15. Να θέτει σε λειτουργία τον εκτυπωτή, τα ηχεία, το σαρωτή.</p>	<p>9.1. Ο εκπαιδευτικός αρχικά δείχνει στο μαθητή τι συμβαίνει όταν πατάει το δεξί κουμπί του ποντικιού πάνω σε μια εφαρ-μογή. Τον βοηθάει να το κάνει και ο ίδιος. Του δείχνει πώς να σύρει τον κέρσορα πάνω στην πρώτη επιλογή του μενού που είναι το άνοιγμα και να κάνει «κλικ».</p> <p>Χρησιμοποιεί αρχικά φυσική καθοδήγηση.</p> <p>10.1. Ο εκπαιδευτικός φτιάχνει ένα βιβλι-αράκι με φωτογραφίες, σύμβολα ή λέξεις, που δείχνει βήμα προς βήμα την διαδι-κασία εκκίνησης του υπολογιστή. Κοιτάζει τον οδηγό με το μαθητή και του εξηγεί τι συμβαίνει κάθε φορά. Τον βάζει να καθί-σει μπροστά στον υπολογιστή και του ζητά να ακολουθήσει τα ίδια βήματα. (Γλώσσα)</p> <p>11.1. Επαναλαμβάνει την προηγούμενη διαδικασία για να διδάξει στο μαθητή την διαδικασία τερματισμού.</p> <p>12.1-13.1. Ο εκπαιδευτικός απεικονίζει με φωτογραφίες, σύμβολα ή λέξεις τη διαδι-κασία για το άνοιγμα και το κλείσιμο ενός προγράμματος που αρέσει πολύ στο μα-θητή π.χ. πρόγραμμα ζωγραφικής, και διδάσκει στο μαθητή να το ακολουθεί βήμα προς βήμα. (Γλώσσα)</p> <p>14.1. Ο εκπαιδευτικός ανοίγει το παρά-θυρο ενός προγράμματος στον Η.Υ που αρέσει πολύ στο μαθητή και του ζητάει να κάνει «κλικ» στα κουτάκια πάνω δεξιά του παραθύρου και να παρατηρήσει τι συμβαίνει. Του εξηγεί τι μπορεί να κάνει με αυτά. Αργότερα του δίνει σαφείς εντο-λές: π.χ. «Μίκρυνε το παράθυρο» και τον προτρέπει να πατήσει στο σωστό σημείο.</p> <p>15.1. Ο εκπαιδευτικός βάζει πάνω στο κουμπί εκκίνησης κάθε συσκευής</p>
--	--	--

		ένα κόκκινο τετραγωνάκι ή ένα σύμβολο. Κάθε φορά που ο μαθητής θέλει να χρησιμοποιήσει μια συσκευή, ο εκπαι-δευτικός του δείχνει το σημάδι και τον προτρέπει να πατήσει εκεί.
<b>Παιχνίδι και ενημέρωση</b>	<p>1. Να τοποθετεί ένα CD-ROM στην ειδική θέση στην κεντρική μονάδα</p> <p>2. Να παίζει απλά ή σύνθετα παιχνίδια μόνος του τηρώντας τους κανόνες που ορίζει ο κατασκευαστής.</p> <p>3. Να παίζει απλά ή σύνθετα παιχνίδια με κάποιο σύντροφο (συμμαθητή ή ενήλικο) τηρώντας τους κανό-νες και τη σειρά.</p> <p>4. Να ακούει CD με μουσική στο αντίστοιχο πρόγραμμα.</p> <p>5. Να βλέπει ταινία DVD στο αντίστοιχο πρόγραμμα.</p> <p>6. Να βρίσκει πληροφορίες σε</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός ετοιμάζει κάρτες με οπτικές οδηγίες βήμα προς βήμα για να μπορεί ο μαθητής να ακολουθεί τη διαδικασία. (Γλώσσα)</p> <p>2.1. Ο εκπαιδευτικός φτιάχνει βιβλία με οπτικοποιημένες τις οδηγίες που δίνει ο κατασκευαστής για κάθε παιχνίδι που θέλει να διδάξει στο μαθητή και το τοπο-θετεί μπροστά του. Τον καθοδηγεί για το πώς θα το χρησιμοποιεί. Ακόμα και όταν ο μαθητής μάθει να παίζει μόνος του, ο εκπαιδευτικός αφήνει το βιβλίο οδηγιών κοντά του για να μπορεί να το συμβου-λεύεται όποτε χρειάζεται. (Γλώσσα)</p> <p>3.1. Αρχικά ο εκπαιδευτικός παρακο-λουθεί τους μαθητές που παίζουν και τους βοηθάει να τηρούν τη σειρά δίνον-τας κάθε φορά στο μαθητή που έχει σειρά να παίζει μια χρωματιστή κάρτα. Σταδιακά τους προτρέπει να δίνει ο ένας τη σειρά στον άλλον όταν πρέπει.</p> <p>4.1. Ο εκπαιδευτικός συγκεντρώνει τα cd με μουσική που αρέσει στο μαθητή και του δείχνει με κάρτες, σύμβολα ή λέξεις πώς μπορεί να τα ακούσει στον Η.Υ. Αργότερα του δείχνει και τις άλλες επιλο-γές που δίνει το πρόγραμμα: να επιλέγει ένα συγκεκριμένο τραγούδι ή να «τρέχει» πιο γρήγορα τα τραγούδια με τη σειρά μέχρι να βρει αυτό που τον ενδιαφέρει. (Γλώσσα, Μουσική)</p> <p>5.1. Ακολουθεί την ίδια διαδικασία με την προηγούμενη δραστηριότητα.</p>

	<p>ηλεκτρονικά λεξικά ή εγκυκλο-παίδειες.</p> <p>7. Να εκτυπώνει τις πληροφορίες που βρίσκει στα λεξικά ή στις ηλεκτρονικές εγκυκλοπαίδειες.</p> <p>8. Να σαρώνει εικόνες και φωτογραφίες.</p> <p>9. Να εκτυπώνει τις εικόνες που έχει σαρώσει.</p> <p>10. Να αποθηκεύει τις εικόνες που έχει σαρώσει.</p>	<p>6.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή cd-rom εγκυκλοπαίδειας ή λεξικού και μια κάρτα με τη λέξη που θα πρέπει να ανα-ζητήσει. Του δείχνει τη διαδικασία ανοί-γματος του cd-rom και του ζητά να πλη-κτρολογήσει τη λέξη της κάρτας στην ειδική θέση και να πατήσει την αναζήτηση για να δει τι θα συμβεί. Σταδιακά του δίνει περισσότερες εντολές από το πρόγραμμα και του ζητά να τις εκτελέσει. Για παρά-δειγμα, να βρει φωτογραφίες για ένα θέμα. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να φτιάξει κάρτες όπου θα υπάρχει το σήμα επιλο-γής του cd-rom (π.χ. εύρεση, προηγούμε-νο – επόμενο λήμμα κλπ) και η επεξήγη-σή του με σύμβολο, λέξη ή εικόνα, έτσι ώστε ο μαθητής να τις συμβουλευέται κάθε φορά που θέλει να βρει και να εκτε-λέσει μια εφαρμογή. (Γλώσσα, Μελέτη Περιβάλλοντος)</p> <p>7.1. Ο μαθητής βρίσκει το λήμμα που τον ενδιαφέρει και στη συνέχεια συμβουλευέ-ται τις κάρτες επεξήγησης που ετοίμασε ο εκπαιδευτικός για να βρει τι πρέπει να πατήσει για να εκτυπώσει τις πληροφο-ρίες.</p> <p>7.2. Ο μαθητής διαβάζει τις πληροφορίες που δίνει το cd-rom για το συγκεκριμένο λήμμα και αφού εντοπίσει ποιες τον ενδι-αφέρουν μαθαίνει να τις επιλέγει (με κλικ και σύρσιμο) πριν δώσει εντολή εκτύπω-σης. (Γλώσσα)</p> <p>8.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει μια φωτογρα-φία που αρέσει πολύ στο μαθητή και του δείχνει πώς μπορεί να την περάσει στην οθόνη του Η.Υ με τη βοήθεια του σαρω-τή.</p> <p>9.1. Ο εκπαιδευτικός ζητά από το μαθητή να ζωγραφίσει κάτι που του αρέσει και του δείχνει τη διαδικασία λειτουργίας του σαρωτή για να την</p>
--	--	--

	<p>11. Να μορφοποιεί τις εικόνες που έχει σαρώσει.</p>	<p>αναπαράγει, να την εκτυπώσει και να τη μοιράσει στους συμ-μαθητές του ή στους άλλους εκπαιδευτικούς του σχολείου. (Εικαστικά)</p> <p>10.1. Όταν ο μαθητής τελειώσει την εργασία του και θελήσει να κλείσει το πρόγραμμα ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή τι πρέπει να κάνει για να αποθηκεύσει τις εικόνες του για να μπορέσει να τις ξαναβρεί την επόμενη φορά που θα τις χρειαστεί. (Ο εκπαιδευτικός έχει ανοίξει φάκελο από πριν και δείχνει στο μαθητή πώς να αποθηκεύει την εικόνα του στο φάκελο έτσι ώστε να μπορεί να την ανακτήσει εύκολα).</p> <p>11.1. Ο εκπαιδευτικός ζητά από το μαθητή να σαρώσει μια φωτογραφία ενός προσώπου. Στη συνέχεια του δείχνει πώς να κάνει τη φωτογραφία ασπρό-μαυρη, να αλλάξει χρώμα στα μαλλιά ή στα μάτια, να μικρύνει ή να μεγαλώσει τη φωτογραφία. Γενικά του δείχνει τι αλλαγές μπορεί να κάνει. Φτιάχνει έναν οδηγό επεξήγησης των επιλογών που δίνει το πρόγραμμα ώστε να μπορεί να τον συμβουλευτεί ο μαθητής κάθε φορά που θέλει να κάνει αλλαγές στις εικόνες του. (Γλώσσα, Μελέτη Περιβάλλοντος, Εικαστικά)</p>
<p>Γραφή και ζωγραφική</p>	<p>1. Να ζωγραφίζει με το πρόγραμμα του Η.Υ.</p> <p>2. Να αποθηκεύει τη</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή πώς να εντοπίζει το εικονίδιο του προ-γράμματος της ζωγραφικής και να κάνει διπλό κλικ πάνω του για να το ανοίξει. Του διδάσκει πώς να χρησιμοποιεί τα προσφερόμενα εργαλεία του προγράμματος και τις δυνατότητες που αυτά του δίνουν. Μπορεί να φτιάξει ένα πίνακα επεξήγησης των συμβόλων του προγράμματος ώστε να μπορεί ο μαθητής να τον συμβουλευτεί κάθε φορά που δυσκολεύεται να βρει αυτό που χρειάζεται. (Γλώσσα, Εικαστικά)</p> <p>2.1. Όταν ο μαθητής κλείνει το πρό-</p>

	<p>δουλειά του.</p> <p>3. Να εκτυπώνει τη δουλειά του.</p> <p>4. Να αναγνωρίζει και να χρησιμοποιεί τα γράμματα στο πληκτρολόγιο.</p> <p>5. Να αναγνωρίζει και να χρησιμοποιεί τους αριθμούς στο πληκτρολόγιο.</p>	<p>γραμμα, ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή τι θα συμβεί αν απαντήσει «όχι» στην ερώτηση αποθήκευσης και τι αν απαντήσει «ναι». Του μαθαίνει έτσι πώς να αποθηκεύει την ζωγραφιά του και στη συνέχεια του δείχνει πώς να την ανακτά και να δουλεύει πάλι πάνω της. Ο εκπαιδευτικός ανοίγει φάκελο με το όνομα του μαθητή και του δείχνει πώς να μεταφέρει εκεί τις ζωγραφιές του και να τις αναζητά όταν θέλει να τις ανοίξει και πάλι.</p> <p>3.1. <i>Αφού τελειώσει ο μαθητής τη ζωγρα-φιά του ο εκπαιδευτικός του διδάσκει πώς να την εκτυπώσει για να την αναρτήσει στον πίνακα ανακοινώσεων της τάξης. Του ζητά να σημειώσει στο τετράδιό του τη διαδικασία ή του δίνει ο ίδιος τη διαδικασία με σύμβολα, εικόνες ή λέξεις για να τη συμβουλευτεί οπότε χρειάζεται. (Γλώσσα, Εικαστικά)</i></p> <p>4.1. <i>Ο εκπαιδευτικός καλύπτει με ειδικά διαμορφωμένο χαρτόνι το πληκτρολόγιο και αφήνει να φαίνονται μόνο δυο ή τρία πλήκτρα. Στη συνέχεια δίνει λεκτικές εντολές ή οπτικές ενδείξεις στο μαθητή για να βρίσκει και να πατάει τα ανοιχτά πλήκτρα π.χ. «Πάτησε το Α». Ο εκπαιδευτικός προτρέπει το μαθητή να παρακολουθεί στην οθόνη τι συμβαίνει κάθε φορά που πατάει ένα πλήκτρο. (Γλώσσα)</i></p> <p>4.2. <i>Ο εκπαιδευτικός ανοίγει ένα έγγραφο στον επεξεργαστή κειμένου. Δείχνει στο μαθητή κάρτα με ένα γράμμα και του ζητά να βρει το κουμπί που το απεικονίζει, να το πατήσει και να κοιτάξει στην οθόνη τι συμβαίνει. Κάνει το ίδιο με όλα τα γράμματα. Αρχικά μπορεί να κολλήσει πάνω στα πλήκτρα αυτοκόλλητα που να δείχνουν και τα μικρά και τα κεφαλαία γράμματα για να μπορεί να εντοπίζει ο μαθητής πιο εύκολα το γράμμα που του ζητάει</i></p>
--	--	---

	<p>6. Να αναγνωρίζει και να χρησιμοποιεί τα ειδικά πλήκτρα του κενού, της διαγραφής και του enter/return.</p> <p>7. Να γράφει ή να αντιγράφει χρησιμοποιώντας κεφαλαία και πεζά γράμματα.</p> <p>8. Να δουλεύει στο πρόγραμμα αντιγράφοντας ή γράφοντας αυτόνομα γράμματα, λέξεις, αριθμούς, μικρές προτάσεις.</p> <p>9. Να γράφει ή να αντιγράφει ολοκληρωμένο κείμενο.</p> <p>10. Να μορφοποιεί το κείμενό του.</p>	<p>ο εκπαιδευτικός. (Γλώσσα)</p> <p>5.1. Ο εκπαιδευτικός καλύπτει με χαρτόνι ειδικά διαμορφωμένο το πληκτρολόγιο, αφήνοντας να φαίνονται μόνο οι αριθμοί. Ετοιμάζει από πριν δραστηριότητα. Δείχνει στο μαθητή τις εικόνες δυο, τριών, τεσσάρων ή περισσότερων ζώων και του ζητά δίπλα σε κάθε σύνολο, στο ειδικό πλαίσιο που υπάρχει να πληκτρολογήσει τον αντίστοιχο αριθμό. (Μαθηματικά)</p> <p>6.1. Όταν ο εκπαιδευτικός διαπιστώσει ότι ο μαθητής γνωρίζει τη θέση των γραμμάτων και τα βρίσκει με σχετική ευκολία, του ζητά να πατήσει τα πλήκτρα του κενού, και του enter και να παρακο-λουθήσει στην οθόνη τι θα συμβεί κάθε φορά. Κάθε φορά που κάνει κάποιο λάθος του ζητά να πατήσει τα πλήκτρα της διαγραφής για να το διορθώσει.</p> <p>7.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει απλές και σταδιακά σύνθετες λέξεις στο μαθητή και του ζητά να βρει τα γράμματα και να τις πληκτρολογήσει στον Η.Υ. Του υπενθυμίζει να ελέγχει στην οθόνη την πορεία της δουλειάς του και να διορθώνει τα λάθη του. Του δείχνει πώς αλλάζουν τα γράμματα σε πεζά και κεφαλαία και ση-μειώνει τις λέξεις που απαιτούν κεφαλαία με άλλο χρώμα από αυτές που απαιτούν μικρά ώστε ο μαθητής να θυμάται την αλλαγή που πρέπει να κάνει. (Γλώσσα)</p> <p>8.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει ασκήσεις αντιγραφής στο μαθητή. Ετοιμάζει από πριν στον Η.Υ ένα φύλλο εργασίας όπου του ζητά να αντιγράψει λέξεις, αριθμούς, φράσεις που βλέπει. Του δείχνει πώς να τονίζει τις λέξεις. Αρχικά πάνω σε κάθε λέξη που του δίνει μαρκάρι έντονα τον τόνο για να θυμάται ο μαθητής ότι θα πρέπει να πατήσει το</p>
--	---	--

	<p>11. Να εκτυπώνει το κείμενό του.</p> <p>12. Να αποθηκεύει το κείμενό του.</p> <p>13. Να επανακτεί ένα αποθηκευμένο κείμενο.</p> <p>14. Να ανοίγει καινού-ριο φάκελο.</p> <p>15. Να ταξινομεί τα έγγραφά του σε φάκε-λο.</p>	<p>πλήκτρο του τόνου πριν από το γράμμα. Αν ο μαθητής δυσκολεύεται να βρει το πλήκτρο του τόνου, ο εκπαιδευτικός τοποθετεί οπτική νύξη. (Γλώσσα)</p> <p>9.1. Ως δραστηριότητα στο μάθημα της Γλώσσας ο εκπαιδευτικός ζητά από το μαθητή να αντιγράψει το μάθημα της ημέρας στον Η.Υ. (Γλώσσα)</p> <p>10.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή ένα πίνακα με τα σύμβολα των εργαλείων μορφοποίησης και με την επεξήγηση του τι κάνει το καθένα. Στη συνέχεια του ζητά να αντιγράψει ένα μικρό κείμενο και να το μορφοποιήσει ακολουθώντας συγκεκριμένες εντολές (π.χ. «Κάνε τα γράμ-ματα bold, τη γραμματοσειρά Arial, κλπ»). (Γλώσσα)</p> <p>11.1. Ο εκπαιδευτικός σημειώνει με εικόνες, σύμβολα ή λέξεις τη διαδικασία εκτύπωσης κειμένου, σε ένα πίνακα και το στερεώνει πάνω στον εκτυπωτή. Ζητάει από το μαθητή να γράψει το ατο-μικό ημερήσιο πρόγραμμά του στον Η.Υ. να το εκτυπώσει και να το πάρει στο σπίτι του. (Γλώσσα)</p> <p>12.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή τι θα συμβεί αν απαντήσει «όχι» όταν κλείσει το κείμενό του, στην ερώτηση αποθήκευσης και τι αν απαντήσει «ναι»..</p> <p>13.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή πού θα βρει το κείμενο που δούλεψε την προηγούμενη μέρα και πώς θα το ανοίξει για να κάνει προσθήκες ή διορθώσεις.</p> <p>14.1. Ο εκπαιδευτικός ανοίγει ένα καινού-ριο φάκελο και ζητά από το μαθητή να ακολουθήσει την ίδια διαδικασία για να ανοίξει κι αυτός ένα δικό του.</p>
--	--	--

	<p>16. Να γράφει ένα όνομα στο φάκελο με τα έγγραφά του.</p> <p>17. Να τοποθετεί μια δισκέτα στην ειδική θέση, να ανοίγει τη δισκέτα, να δουλεύει σε αυτή και να τελειώ-νει τη δουλειά του με το σωστό τρόπο.</p>	<p>15.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει ένα μεγάλο κίτρινο φάκελο στο μαθητή του και ζητά να βάλει μέσα όσες ζωγραφιές του βρίσκο-νται σκόρπιες στην τάξη. Στη συνέχεια του εξηγεί ότι θα κάνουν το ίδιο και με τα δικά του κείμενα και ζωγραφιές που υπάρχουν σκόρπια μέσα στον Η.Υ. Ο εκπαιδευτικός ζητά από το μαθητή να πάρει όλα τα δικά του έγγραφα ή τις εικόνες του, με κλικ και σύρσιμο και να τα βάλει μέσα στο δικό του φάκελο. Στη συνέχεια του ζητά να κάνει διπλό κλικ πάνω στο φάκελό του για να ελέγξει αν τηρήθηκε σωστά η διαδικασία και αν όλα του τα έγγραφα βρίσκονται μέσα στο φάκελό του. Του ζητά να πει τι υπάρχει στον κίτρινο φάκελο που κρατά στα χέρια και τι στο φάκελο που άνοιξε στον Η.Υ.</p> <p>16.1. Ο εκπαιδευτικός ζητά από το μαθητή να γράψει πάνω στον κίτρινο φάκελο το όνομά του και στη συνέχεια του λέει ότι θα κάνουν το ίδιο και στο φάκελο που άνοιξε στον Η.Υ. Του ζητά να κάνει δεξί κλικ πάνω στο φάκελό του, να σύρει τον κέρσορα πάνω στο μενού που εμφανίζεται και να πατήσει μετονο-μασία για να δώσει το δικό του όνομα στο φάκελο με τα έγγραφά του. Στη συνέχεια ο μαθητής πληκτρολογεί το όνομά του στο ειδικό πλαίσιο. (Γλώσσα)</p> <p>17.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή τη διαδικασία εργασίας πάνω στη δισκέ-τα. Τον αφήνει να δουλέψει πάνω σε αυτήν και πριν ολοκληρώσει του ζητάει να την κλείσει και να συνεχίσει τη δουλειά του στο σπίτι ή σε κάποιον άλλο Η.Υ του σχολείου.</p>
<p><b>Υπολογισμοί και πίνακες</b></p>	<p><b>1. Να χρησιμοποιεί το πρόγραμμα εκτέλεσης</b></p>	<p><b>1.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή πώς ανοίγει το πρόγραμμα των λογαριθμικών</b></p>



	<p>λογαριθμικών πράξεων του Η.Υ. για να κάνει υπολογισμούς.</p> <p>2. Να φτιάχνει απλούς πίνακες στο excel μορφοποιώντας κελιά.</p>	<p>πράξεων και πώς λειτουργεί και του δίνει αριθμητικές πράξεις ανάλογες με το επίπεδό του στα μαθηματικά. Του ζητά να τις εκτελέσει και να γράψει τα αποτελέσματα. (Απαραίτητη προϋπόθεση είναι να γνωρίζει ο μαθητής και να έχει εξα-σκηθεί σε μια άλλη μηχανή εκτέλεσης λογαριθμικών πράξεων.) (Μαθηματικά)</p> <p>2.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή ένα πίνακα με οπτικοποιημένες επεξηγήσεις των εργαλείων του Excel και του δείχνει πώς να φτιάχνει πίνακες. Στη συνέχεια τον βοηθά να φτιάξουν σε πίνακα το εβδομαδιαίο πρόγραμμα της τάξης. (Γλώσσα, Μαθηματικά)</p>
--	---	--

<p><b>Ηλεκτρονική Επικοινωνία</b></p>	<p><b>1. Να συνδέει τον Η.Υ. με το διαδίκτυο.</b></p> <p>1. Να βρίσκει συγκεκριμένες ιστοσελίδες.</p> <p><b>2. Να αναζητά πληροφορίες χρησιμοποιώντας τις μηχανές αναζήτησης.</b></p> <p>3. Να τερματίζει σωστά τη σύνδεση στο διαδίκτυο.</p> <p>5. Να επικοινωνεί με e-mail με άλλους ανθρώπους.</p>	<p>1.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή πώς να κάνει «κλικ» στο εικονίδιο «σύνδεση» και να πατάει το κουμπί της κλήσης στο διαδίκτυο. Του δίνει τη διαδικασία σε πίνακα με φωτογραφίες για να μπορεί να τον συμβουλευτεί οπότε το χρειάζεται.</p> <p>2.1. Ο εκπαιδευτικός δίνει διευθύνσεις σελίδων με παιχνίδια για παιδιά και καλεί το μαθητή να τις πληκτρολογήσει στη σωστή θέση και να τις επισκεφτεί.</p> <p>3.1. <i>Την ώρα του μαθήματος ο εκπαιδευτικός εντοπίζει θέματα για αναζήτηση πληροφοριών και καλεί το μαθητή να συνδέσει τον Η.Υ. στο διαδίκτυο, να επισκεφτεί σελίδα για αναζήτηση και να πληκτρολογήσει τις λέξεις – κλειδιά στη σωστή θέση για να βρει πληροφορίες. Στη συνέχεια τον βοηθά να επιλέξει αυτές που θα εκτυπώσει. (Γλώσσα)</i></p> <p>4.1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στο μαθητή πώς να κλείνει τη σύνδεση στο διαδίκτυο. Του δίνει τη διαδικασία σε πίνακα με φωτογραφίες για να μπορεί να τον συμβουλευτεί οπότε το χρειάζεται.</p> <p>5.1. Ο εκπαιδευτικός ανοίγει ένα λογαριασμό επικοινωνίας σε κάποια σελίδα του διαδικτύου και δείχνει στο μαθητή πώς να ελέγχει την αλληλογραφία του και πώς να στέλνει νέα μηνύματα πληκτρολογώντας το κείμενό του και τη διεύθυνση αυτού στον οποίο απευθύνεται. Ο εκπαιδευτικός βρίσκει διευθύνσεις παιδιών που θέλουν να αλληλογραφήσουν με το μαθητή του και τον ενθαρρύνει να συνεχίσει την επικοινωνία μαζί τους. (Γλώσσα)</p>
---------------------------------------	---	--

## ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΜΕΝΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ - ΝΗΠΙΑΓΩΓΕΙΟ

### Εισαγωγή

Για τους μαθητές με αυτισμό, είτε βρίσκονται στη γενική είτε στην ειδική εκπαίδευση, είναι σημαντικό να εφαρμόζεται ένα εξατομικευμένο πρόγραμμα διδασκαλίας που να τους βοηθά να δεχθούν και να αφομοιώσουν τα ερεθίσματα που παρέχει το μάθημα της Προσαρμοσμένης Φυσικής Αγωγής (ΠΦΑ). Σε ένα προσαρμοσμένο πρόγραμμα φυσικής αγωγής, κάθε μαθητής αξιολογείται ως προς τις φυσικές ικανότητες, τις κινητικές του δεξιότητες, το ατομικό ιατρικό και εκπαιδευτικό ιστορικό, με βάση τα οποία σχεδιάζεται ένα εξατομικευμένο πρόγραμμα φυσικής αγωγής. Στο σχεδιασμό του εξατομικευμένου προγράμματος συνεκτιμάται και η ψυχολογική κατάσταση του μαθητή, καθώς και οι στάσεις και αντιλήψεις του απέναντι στην αναπηρία του αλλά και το πρόγραμμα. Έτσι δημιουργούνται προσωπικοί και ομαδικοί στόχοι (ένταξη), που διακρίνονται σε βραχυπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους (ετήσιους) (Winnick, 1995). Εφόσον ο μαθητής με αυτισμό παρακολουθεί το πρόγραμμα των τάξεων της γενικής εκπαίδευσης, ο ΚΦΑ καλείται να συντάξει ένα εξατομικευμένο πρόγραμμα για το συγκεκριμένο μαθητή που θα ανταποκρίνεται στις δυνατότητες και τις ανάγκες του, με βραχυπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους στόχους και τις κατάλληλες προσαρμογές του αναλυτικού προγράμματος (Κουτσούκη, 1992· Winnick, 1995). Η πρόοδος των μαθητών με αυτισμό είναι πολύ αργή, κάτι που πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη στο σχεδιασμό του εξατομικευμένου προγράμματος διδασκαλίας, στον προγραμματισμό των εκπαιδευτικών στόχων και στις κατάλληλες προσαρμογές.

Οι μαθητές με αυτισμό παρουσιάζουν μεγάλη ετερογένεια, ως προς τις κινητικές δεξιότητες, τις κινητικές δυσκολίες και τις ανάγκες τους στο μάθημα της Προσαρμοσμένης Φυσικής Αγωγής (ΠΦΑ). Για το λόγο αυτό ο Καθηγητής Φυσικής Αγωγής (ΚΦΑ) πρέπει να είναι σε θέση να χρησιμοποιήσει διαφορετικές μεθόδους διδασκαλίας για να καλύψει τις ανάγκες των μαθητών αυτών και να επιτύχει τον εκπαιδευτικό στόχο που έχει θέσει. Κάποιες από αυτές τις μεθόδους που θα μπορούσαν να φανούν χρήσιμες στον ΚΦΑ είναι οι εξής:

- Η άμεση διδασκαλία (direct instruction) που χρησιμοποιείται για τους μαθητές με σοβαρά κινητικά προβλήματα.
- Η ανάλυση έργου (task analysis) με τη χρήση «καρτών δραστηριοτήτων» (task cards). Ο μαθητής καλείται να εκτελέσει μια συγκεκριμένη δραστηριότητα ή μια σειρά δραστηριοτήτων που παρουσιάζονται με τη μορφή καρτών δραστηριοτήτων. Η ανάλυση έργου μπορεί να είναι μερική ή ολική. Με τη μέθοδο της ανάλυσης έργου κάθε μαθητής εργάζεται στον ατομικό του ρυθμό. Κάθε δραστηριότητα προσαρμόζεται ανάλογα με τις ικανότητες των μαθητών, έτσι ώστε οι προσπάθειες να είναι επιτυχημένες και να εξασφαλίζεται η ομαδικότητα.
- Η μίμηση προτύπου (τρόπος μάθησης με τη μορφή της παραδειγματικής διδασκαλίας / χρήση προτύπων επίδειξης και αναπαράστασης).
- Η καθοδηγούμενη ανακάλυψη (guided discovery style-έμμεση μέθοδος) διδασκαλίας. Είναι αποτελεσματική σε μαθητές με μέτρια νοητική ικανότητα. Ο ΚΦΑ παρέχει στο μαθητή σειρά από βήματα ή ερωτήσεις που τον καθοδηγούν στην ανακάλυψη της κίνησης.
- Η διαδικασία επίλυσης κινητικών προβλημάτων (problem solving style-έμμεση μέθοδος διδασκαλίας). Είναι αποτελεσματική σε μαθητές που μαθαίνουν μέσω της μίμησης και σε άτομα με μικρή κινητική εμπειρία.

- Η μέθοδος του πολύπλευρου ερεθισμού (cross modality-multisensory).

Για τους μαθητές με αυτισμό, η δόμηση του περιβάλλοντος έχει πρωταρχική σημασία, ώστε να κατανοούν τις δραστηριότητες της προσαρμοσμένης φυσικής αγωγής. Ακόμη, η ενθάρρυνση παίζει επίσης σημαντικό ρόλο, αλλά πρέπει να δίνεται με μέτρο (Sherrill, 1986). Η εφαρμογή των κατάλληλων προσαρμογών είναι απαραίτητη για την επίτευξη των στόχων της ΠΦΑ για παιδιά με αυτισμό. Οι προσαρμογές αυτές είναι οι εξής (Arnheim, Auxter & Crowe, 1973· Jansma & French, 1994· Steadward, Wheeler & Watkinson, 2003):

- Δημιουργία μιας καθορισμένης ακολουθίας γεγονότων σε κάθε μάθημα, π.χ. προσέλευση στο μάθημα από μια συγκεκριμένη (πάντα ίδια) διαδρομή.
- Απομάκρυνση από το χώρο αντικειμένων που αποσπούν την προσοχή ή ενοχλούν το μαθητή.
- Χωρισμός του μαθήματος σε περιόδους με αρκετά διαλείμματα ώστε να διατηρείται η προσοχή του μαθητή.
- Ομαλή μετάβαση από τη μια δραστηριότητα σε μια άλλη.
- Ενημέρωση του μαθητή για το πρόγραμμα δραστηριοτήτων φυσικής αγωγής.
- Χρήση οπτικών οδηγιών.
- Χρήση της αφής (για τους μαθητές που το δέχονται τη σωματική επαφή) για την εκμάθηση νέων κινητικών δεξιοτήτων.

Η αξιολόγηση στην Προσαρμοσμένη Φυσική Αγωγή κινείται σε δύο βασικούς άξονες. Ο πρώτος άξονας, αφορά στο εξατομικευμένο πρόγραμμα και την επίτευξη των βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων στόχων που είχαν τεθεί για το συγκεκριμένο μαθητή. Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης σε αυτήν την περίπτωση θα καθορίσουν και το σχεδιασμό του επόμενου εξατομικευμένου προγράμματος. Η τελική αξιολόγηση πρέπει να βασίζεται σε αξιόπιστες διαδικασίες που εξασφαλίζουν αντικειμενική εκτίμηση της κινητικής κατάστασης του μαθητή κατά την διάρκεια και στο τέλος του ετήσιου προγράμματος ΠΦΑ. Εξίσου σημαντικές είναι επίσης και οι διαπιστώσεις και προσωπικές παρατηρήσεις του καθηγητή φυσικής αγωγής. Τέτοιες παρατηρήσεις αφορούν στην αποτελεσματικότητα των διδακτικών μεθόδων που χρησιμοποίησε για τον συγκεκριμένο μαθητή, στις προσαρμογές που επέλεξε για την διδασκαλία, κ.ά. Ο δεύτερος άξονας περιλαμβάνει την αξιολόγηση της προσπάθειας του μαθητή, του ενδιαφέροντος, της συνεργασίας στο μάθημα, της κατανόησης και της αφομοίωσης εννοιών σχετικών με την ΠΦΑ. Ιδιαίτερα στο νηπιαγωγείο το σημαντικότερο στοιχείο είναι η συμμετοχή το μαθητή στη διδασκαλία της ΠΦΑ.

<b>Άξονες γνωστικού περιεχομένου</b>	<b>Περιεχόμενο / Ενδεικτικές διαθεματικές δραστηριότητες</b>	<b>Θεμελιώδεις Έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης</b>
Στους μαθητές πρέπει να δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε:		

<p>Να αναπτύξουν την αδρή κινητικότητα</p>	<p>Τα παιδιά ενθαρρύνονται να συμμετέχουν σε παιχνίδια ομαδικά, ατομικά, παραδοσιακά, ελεύθερα και οργανωμένα στην αυλή και στην τάξη του Νηπιαγωγείου και να βιώνουν θετικά τη συμμετοχή τους (Φυσική Αγωγή, Γλώσσα, Μουσική, Μελέτη Περιβάλλοντος, Δραματική Τέχνη, Πληροφορική).</p>	<p>Αλληλεπίδραση (συνεργασία) Αλληλεπίδραση (ενέργεια) Διάσταση (χώρος)</p>
<p>Να ψυχαγωγηθούν με διάφορα κινητικά παιχνίδια</p>	<p>Να παίρνουν μέρος σε ασκήσεις ρυθμικής γυμναστικής, ενόργανης γυμναστικής, σε αθλοπαιδιές και άλλες κινητικές δραστηριότητες (π.χ. να σκαφαλώνουν, να πηδούν, να χορεύουν, να τρέχουν, κ.ά.), (Φυσική Αγωγή, Μελέτη Περιβάλλοντος, Δραματική Τέχνη).</p>	
<p>Να αποκτήσουν σωματογνώσια</p>	<p>Να εκτελούν βασικές κινήσεις με ολόκληρο το σώμα τους (π.χ. να κάνουν μονόζυγο, να αναρριχώνται, να εξερευνούν τρόπους, για να μετακινούν το βάρος του σώματός τους από το ένα μέρος στο άλλο κ.ά.). Να ανακαλύπτουν τρόπους, με τους οποίους μπορεί να κινείται το σώμα τους στο χώρο (π.χ. να κινούνται σε σχέση με τους άλλους και να αντιλαμβάνονται τον προσωπικό τους χώρο και το χώρο των άλλων). Να ανακαλύπτουν τρόπους, με τους οποίους το σώμα μπορεί να παίρνει διάφορα σχήματα (π.χ. δημιουργούν διαφορετικά σχήματα με το σώμα σε σχέση με το έδαφος, ακουμπώντας και τα δύο χέρια στο έδαφος, το ένα χέρι και το κεφάλι, όλο το σώμα, κ.ά.) (Φυσική Αγωγή, Μαθηματικά, Μελέτη Περιβάλλοντος).</p>	
<p>Να αναπτύξουν τη λεπτή κινητικότητά τους</p>	<p>Τα παιδιά ενθαρρύνονται να συμμετέχουν σε δραστηριότητες, όπου ενεργοποιούνται μικρές μυϊκές ομάδες, καθώς και ο συντονισμός ματιού – χεριού. (π.χ. να βάλουν μικρά νομίσματα σε κουμπιρά, να περάσουν χάντρες σε κορδόνι, να ζωγραφίσουν ένα σχέδιο μέσα σε πλαίσιο χωρίς να περάσουν τα όρια των γραμμών, να ρίξουν ένα μικρό μπαλάκι σε συγκεκριμένο στόχο, κ.λ.π.).</p>	
<p>Να αναπτύξουν και να κατακτήσουν τα θεμελιώδη κινητικά πρότυπα</p>	<p>Τα παιδιά ενθαρρύνονται να συμμετέχουν σε κινήσεις, που εξυπηρετούν τη μετακίνηση του σώματος (βάδισμα, τρέξιμο, άλματα, αναπηδήσεις, κ.ά.). Ενθαρρύνονται για συμμετοχή σε κινήσεις χειρισμού, ρίψης και σύλληψης της μπάλας ή</p>	

<p>Να αναπτύξουν τις δεξιότητες: Μετακίνησης Προσανατολισμού Χειρισμού Αντικειμένων</p>	<p>άλλων αντικειμένων, και λακτίσματος. Επίσης, ενθαρρύνεται η συμμετοχή τους σε κινήσεις ισορροπίας, στατικές (π.χ. ισορροπία στο ένα σκέλος) και δυναμικές (π.χ. η εκτέλεση μιας ρουτίνας πάνω στη δοκό ισορροπίας ή προσαρμοσμένα πάνω σε μία χαραγμένη ευθεία με κιμωλία ή ένα μεγάλο μαντήλι τοποθετημένο στο πάτωμα σε ευθεία γραμμή).</p> <p>Να ανταποκρίνονται με την κίνηση σε ένα ερέθισμα (π.χ. να κινούνται στο ρυθμό της μουσικής, να χορεύουν μιμούμενα τις κινήσεις των άλλων, να επαναλαμβάνουν απλές συνθέσεις κινήσεων, κ.ά.) να επιδεικνύουν βασικές κινητικές δεξιότητες, όταν παίζουν (π.χ. να τρέχουν, να πηδούν και να περπατούν σε διάφορους ρυθμούς, κ.ά.). Να επιδεικνύουν βασικές δεξιότητες, όταν χρησιμοποιούν και μοιράζονται το υλικό, όπως μπάλες, σκοινιά, στεφάνια, κ.ά. (π.χ. να τρέχουν, να πηδούν και να χοροπηδούν στο ένα πόδι, κρατώντας ένα σκοινί ή μια μεγάλη μπάλα, να κινούν και να σταματούν μια μπάλα με τα χέρια ή τα πόδια, να την κλωτσούν, να την κυλούν, να την πετούν, κ.ά.).</p>	
<p>Να αναπτύξουν τη σωματική τους έκφραση και δημιουργικότητα</p>	<p>Τα παιδιά ενθαρρύνονται να εκφράζουν με διαφορετικές κινήσεις του σώματος μια ιδέα (π.χ. με αυτοσχεδιασμούς, μουσικοκινητική κ.ά.) και να χρησιμοποιούν το υλικό με πολλούς τρόπους (π.χ. κυλούν τα στεφάνια, πηδούν μέσα και έξω, κάνουν χούλα χουπ, χρησιμοποιούν τις κορίνες για να ορίζουν αποστάσεις ή τις τοποθετούν στη σειρά και τις στοχεύουν με τη μπάλα κ.ά.).</p>	<p>Αλληλεπίδραση (εξάρτηση)</p>
<p>Να κατανοούν προφορικές οδηγίες και να αναπτύξουν το λεξιλόγιό τους σε σχέση με την κίνηση</p>	<p>Ασκούνται στο να αντιλαμβάνονται τις οδηγίες που τους δίνονται, καθώς και τη γλώσσα, που χρησιμοποιείται στα παιχνίδια (π.χ. κινήγι, μοίρασμα της μπάλας κ.ά.). Να αναγνωρίζουν και να ονομάζουν ορισμένα παιχνίδια και σπορ, υλικό και εξοπλισμό (μπάσκετ, βόλεϊ, σκυταλοδρομία, κολύμπι, ακόντιο κ.λ.π.).</p> <p>Να αναγνωρίζουν και να περιγράφουν πώς οι σωματικές δραστηριότητες επιδρούν στο σώμα (π.χ. λαχανιάζουν, ζεσταίνονται κ.ά.), καθώς και να κατανοούν τους τρόπους με τους οποίους το σώμα μπορεί να επανέλθει στο φυσιολογικό του ρυθμό μετά την άσκηση (π.χ. χαλάρωση,</p>	

	ξεκούραση, διατροφή κ.ά.), (Φυσική Αγωγή, Γλώσσα, Μουσική, Μελέτη Περιβάλλοντος).	
Να αποδέχονται την τήρηση ορισμένων κανόνων ασφαλείας και να χειρίζονται κατάλληλα το εκπαιδευτικό υλικό	Να γνωρίζουν και να εφαρμόζουν απλά μέτρα προστασίας από τυχόν ατυχήματα και να αποφεύγουν πράξεις, που μπορεί να τα βλάψουν (π.χ. υποδεικνύουν ασφαλή μέρη για παιχνίδι, ακολουθούν τις οδηγίες χρήσης του υλικού, αποφεύγουν να πίνουν κρύο νερό μετά την άσκηση ή να αθλούνται με ακατάλληλα ρούχα και παπούτσια κ.ά.). Ενθαρρύνονται να ζητούν βοήθεια, όταν τη χρειάζονται και να προσφέρουν τη δική τους, όταν τη χρειάζονται οι άλλοι. Ασκοούνται στο να εκφράζουν τις ανάγκες και τις επιθυμίες τους με κατάλληλο τρόπο και να προσπαθούν να ελέγχουν το θυμό τους. Να τηρούν κανόνες και να ακολουθούν οδηγίες.	Αλληλεπίδραση (εξάρτηση)
Να αναπτύσσουν σταδιακά θετικές στάσεις για συνεργασία και αλληλοαποδοχή και υποστήριξη	Να αναγνωρίζουν την ανάγκη να συνεργάζονται με τους άλλους (π.χ. αποφασίζουν να μοιράσουν το υλικό, το δώρο κ.ά.), (Φυσική Αγωγή, Γλώσσα, Μουσική, Μελέτη Περιβάλλοντος, Δραματική Τέχνη, Πληροφορική). Να περιγράφουν τις ικανότητές τους και τις ικανότητες των άλλων (π.χ. ο Γιάννης μπορεί να πηδάει μακρύτερα, ενώ ο Νίκος πετάει τη μπάλα ψηλότερα).	Αλληλεπίδραση (συνεργασία)

## ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΕΝΙΑΙΟ ΠΛΑΣΙΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΜΕΝΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ - ΔΗΜΟΤΙΚΟ

### 1. Σκοπός της διδασκαλίας του μαθήματος της ΠΦΑ

Ο σκοπός της Προσαρμοσμένης Φυσικής Αγωγής (ΠΦΑ) είναι ίδιος με αυτόν της Φυσικής Αγωγής (ΦΑ) στην υποχρεωτική εκπαίδευση και συμβάλει κατά προτεραιότητα στη σωματική ανάπτυξη των μαθητών. Παράλληλα βοηθάει στην ψυχική και πνευματική τους καλλιέργεια, καθώς και στην αρμονική ένταξή τους στην κοινωνία (Μουντάκης, 1992; Arnheim, Auxter & Crowe, 1973). Την πρωταρχική θέση έχει η ανάπτυξη των κινητικών δεξιοτήτων των μαθητών και μέσω αυτών η καλλιέργεια των φυσικών τους δεξιοτήτων, καθώς και η ενίσχυση της υγείας τους.

### 2. Άξονες, Γενικοί στόχοι, Θεμελιώδεις έννοιες Διαθεματικής προσέγγισης

ΤΑΞΗ	ΑΞΟΝΕΣ ΓΝΩΣΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ	ΓΕΝΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ  (ΓΝΩΣΕΙΣ, ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ, ΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΑΞΙΕΣ)	ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΘΕΜΕΛΙΩΔΕΙΣ ΕΝΝΟΙΕΣ ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗΣ
<b>Α΄ - Β΄</b>	<p><b>Ψυχοκινητική:</b></p> <p>Αίσθηση του χώρου και του χρόνου Οπτικοκινητικός συγχρονισμός και συντονισμός Ισορροπία στατική-δυναμική Πλευρική κίνηση Ορθοσωματική αγωγή Αναπνευστική αγωγή Φαντασία και δημιουργικότητα</p>	<p>Οι μαθητές επιδιώκεται:</p> <p>Να αναπτύξουν τις αντιληπτικές τους ικανότητες: την κιναισθητική αντίληψη, την οπτική αντίληψη, την ακουστική αντίληψη, την αντίληψη μέσω της αφής, τις ικανότητες συντονισμού.</p> <p>Να αναπτύξουν απλές κινητικές προσαρμοστικές δεξιότητες.</p> <p>Να γνωρίσουν το σώμα τους μέσα από την κίνηση.</p> <p>Να ικανοποιήσουν την ανάγκη τους για κίνηση.</p>	<p>Χώρος-Χρόνος</p> <p>Άτομο-Σύνολο</p> <p>Ομοιότητα-Διαφορά</p> <p>Κίνηση</p>



	<p><b>Μουσικοκινητική:</b></p> <p>Τα στοιχεία του ρυθμού, ένταση του ήχου (τραγούδια με ρυθμική και κινητική συνοδεία)</p>	<p>Να γνωρίσουν και να καλλιεργήσουν στοιχεία ρυθμού και κίνησης.</p> <p>Να αναπτύξουν τη μη λεκτική επικοινωνία: εκφραστική κίνηση, δημιουργική κίνηση.</p> <p>Να αναπτύξουν τη δημιουργικότητά τους.</p> <p>Να εκφραστούν κινητικά χρησιμοποιώντας το σώμα τους.</p>	<p>Ομοιότητα-Διαφορά</p> <p>Ήχος</p> <p>Μεταβολή</p>
	<p><b>Προσαρμοσμένα Παιχνίδια:</b></p> <p>Ομαδικά, Ατομικά, Ελεύθερα και Οργανωμένα</p>	<p>Να γνωρίσουν την έννοια του ατόμου και της ομάδας.</p> <p>Να μάθουν να τηρούν τους κανόνες.</p> <p>Να αναπτύξουν την ομαδικότητα, τη συνεργασία, την αυτοπειθαρχία, το σεβασμό και την επικοινωνία.</p> <p>Να γνωρίσουν παραδοσιακά παιχνίδια (π.χ. τα μήλα, κ.ο.κ.).</p> <p>Να αναπτύξουν απλές κινητικές δεξιότητες.</p>	<p>Χώρος-Χρόνος</p> <p>Άτομο-Σύνολο</p> <p>Ομοιότητα-Διαφορά</p> <p>Επικοινωνία-Πολιτισμός</p>
<p><b>Α΄ - Β΄</b></p>	<p><b>Προσαρμοσμένοι Ελληνικοί Παραδοσιακοί Χοροί:</b></p> <p>τοπικοί χοροί</p>	<p>Να μνηθούν στον παραδοσιακό χορό, στη μουσική και στο τραγούδι (σε τοπικό και εθνικό επίπεδο).</p> <p>Να αναπτύξουν αντιληπτικές ικανότητες: την κιναισθητική αντίληψη, την οπτική αντίληψη, την ακουστική αντίληψη, την αντίληψη μέσω της αφής, τις ικανότητες συντονισμού.</p>	<p>Παράδοση-Πολιτισμός</p> <p>Άτομο-Σύνολο</p> <p>Επικοινωνία-Αλληλεπίδραση</p>

	<p><b>Προσαρμοσμένη Κολύμβηση:</b></p> <p>Εξοικείωση με το χώρο του κολυμβητηρίου, εξοικείωση με το νερό (παιχνίδια)</p>	<p>Να γνωρίσουν το χώρο και τους στοιχειώδεις κανόνες λειτουργίας του κολυμβητηρίου.</p> <p>Να αποκτήσουν θετική εμπειρία στην επαφή τους με το υγρό στοιχείο.</p> <p>Να εξοικειωθούν με την αίσθηση του σώματός τους στο νερό.</p>	<p>Χώρος-Κίνηση</p>
Γ'-Δ'	<p><b>Ψυχοκινητική:</b></p> <p>Κινητικές δεξιότητες-Φυσικές ικανότητες Ορθοσωματική αγωγή</p>	<p>Προσπαθούμε αδρά να αναπτύξουν τα παιδιά κοινωνικές και ψυχικές αρετές όπως: συνεργασία, ομαδικό πνεύμα, αυτοπειθαρχία, θέληση, υπευθυνότητα, υπομονή, επιμονή και θάρρος.</p> <p>Να βελτιώσουν τις αντιληπτικές τους ικανότητες: την κιναισθητική, την οπτική, την ακουστική αντίληψη, την αντίληψη μέσω της αφής, τις ικανότητες συντονισμού.</p> <p>Να αναπτύξουν απλές κινητικές προσαρμοστικές δεξιότητες, σύνθετες προσαρμοστικές δεξιότητες.</p> <p>Να βελτιώσουν τις φυσικές σωματικές ικανότητες: Ταχύτητα, ευλυγισία, ευκινησία.</p> <p>Να αναπτύξουν τη μη λεκτική επικοινωνία: εκφραστική κίνηση, δημιουργική κίνηση.</p>	<p>Χώρος-Χρόνος</p> <p>Σύστημα</p> <p>Οργάνωση (ισορροπία, συμμετρία)</p> <p>Ομοιότητα-Διαφορά</p> <p>Μεταβολή</p> <p>Εξέλιξη-Ανάπτυξη</p> <p>Εκφραστική-Δημιουργική Κίνηση</p>

<p>Γ'-Δ'</p>	<p><b>Μουσικοκινητική:</b></p> <p>Τραγούδια και ασκήσεις με τη συνοδεία κρουστών Διαφορετικού ύφους κινήσεις με σωματικές αντιδράσεις Ασκήσεις χώρου με ρυθμικά χτυπήματα Ρυθμικά μοτίβα Κινησιολογικός αυτοσχεδιασμός</p>	<p>Να καλλιεργήσουν, όσο μπορούν, στοιχεία ρυθμού και κίνησης.</p> <p>Να εκφραστούν με το τραγούδι και την κίνηση.</p> <p>Να διευρύνουν τις κινητικές τους δυνατότητες.</p> <p>Να αναπτύξουν απλές κινητικές προσαρμοστικές δεξιότητες.</p> <p>Να αναπτύξουν τη μη λεκτική επικοινωνία: εκφραστική κίνηση, δημιουργική κίνηση.</p> <p>Να αναπτύξουν τη δημιουργικότητά τους.</p> <p>Να κατανοήσουν την αίσθηση του χώρου χρησιμοποιώντας το σώμα τους.</p> <p>Να αυτοσχεδιάσουν κινητικά χρησιμοποιώντας το σώμα τους.</p>	<p>Χώρος-Χρόνος</p> <p>Ομοιότητα-Διαφορά</p> <p>Ήχος</p> <p>Μεταβολή</p> <p>Αλληλεπίδραση</p> <p>Επικοινωνία</p>
--------------	--	--	--

	<p><b>Προσαρμοσμένα Παιχνίδια:</b> Ομαδικά, ατομικά, παραδοσιακά, ελεύθερα και οργανωμένα</p>	<p>Να μάθουν να τηρούν και να σέβονται τους κανονισμούς.</p> <p>Να αναπτύξουν την ομαδικότητα, τη συνεργασία, την αυτοπειθαρχία, το σεβασμό και την επικοινωνία.</p> <p>Να αναγνωρίζουν τη συμμετοχή όλων στο παιχνίδι.</p> <p>Να γνωρίσουν παραδοσιακά παιχνίδια.</p> <p>Να γνωρίσουν παιχνίδια άλλων χωρών και να τα συγκρίνουν με τα δικά μας.</p> <p>Να αναπτύξουν τη φαντασία τους.</p> <p>Να αναπτύξουν θετική στάση για αρετές όπως τιμιότητα, δικαιοσύνη, σεβασμός αντιπάλων, συνετή αντιμετώπιση της νίκης και της ήττας.</p> <p>Να ενθαρρυνθούν να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες.</p> <p>Να βελτιώσουν τις φυσικές σωματικές τους ικανότητες: ταχύτητα, ευλυγισία, ευκινησία.</p>	<p>Χώρος-Χρόνος</p> <p>Σύστημα (οργάνωση-ισορροπία)</p> <p>Ομοιότητα-Διαφορά</p> <p>Άτομο-Σύνολο</p> <p>Μεταβολή</p> <p>Αλληλεπίδραση (συνεργασία, συλλογικότητα, εξάρτηση).</p>
	<p><b>Μύηση στην τεχνική προσαρμοσμένων αθλοπαιδιών και στίβου:</b></p> <p>Αθλοπαιδιές: Ποδόσφαιρο, Καλαθοσφαίριση, Πετοσφαίριση, Κλασικός αθλητισμός: Δρόμοι ταχύτητας, άλματα</p>	<p>Να βελτιώσουν τις κινητικές τους δεξιότητες.</p> <p>Να γνωρίσουν σε υποτηπώδη μορφή τα αθλήματα, τα οποία θα διδαχθούν στις επόμενες τάξεις.</p> <p>Να μάθουν να σέβονται τους αντιπάλους τους.</p>	<p>Χώρος-Χρόνος</p> <p>Άτομο-Σύνολο</p> <p>Ομοιότητα-Διαφορά</p> <p>Μεταβολή</p> <p>Αλληλεπίδραση</p> <p>Επικοινωνία</p>

	<b>Προσαρμοσμένη Κολύμβηση:</b> Ελεύθερο	<p>Να αναπτύξουν δεξιότητες μετακίνησης στο νερό.</p> <p>Να αναπτύξουν τις ψυχοκινητικές και τις φυσικές τους δεξιότητες.</p>	<p>Άνωση.</p> <p>Επίπλευση-Βύθιση.</p> <p>Ομοιότητα-Διαφορά</p> <p>Μεταβολή.</p>
--	---	---	--

<b>Ε΄-ΣΤ΄</b>	<p><b>Προσαρμοσμένες Αθλοπαιδιές:</b></p> <p>Ποδόσφαιρο, Καλαθοσφαίριση, Πετοσφαίριση, Χερσοσφαίριση</p>	<p>Να αναπτύξουν σύνθετες κινητικές δεξιότητες, περίπλοκες κινητικές δεξιότητες.</p> <p>Να αναπτύξουν τις φυσικές σωματικές ικανότητες: ταχύτητα, ευλυγισία, ευκινησία.</p> <p>Να γνωρίσουν τους κανονισμούς των διαφόρων αθλημάτων και αγωνισμάτων.</p> <p>Να αποκτήσουν βασικές γνώσεις διατροφής, υγιεινής και πρώτων βοηθειών.</p> <p>Να αναπτύξουν θετική στάση για κοινωνικές και ψυχικές αρετές, όπως συνεργασία, αυτοπειθαρχία, υπευθυνότητα, υπομονή, επιμονή και θάρρος.</p>	<p>Άτομο-Σύνολο</p> <p>Σύστημα</p> <p>Οργάνωση (ισορροπία-νόμος)</p> <p>Ομοιότητα-Διαφορά</p> <p>Ισότητα</p> <p>Μεταβολή</p> <p>Αλληλεπίδραση</p> <p>Συνεργασία</p> <p>Συλλογικότητα</p>
---------------	--	--	--

	<p><b>Προσαρμοσμένος Κλασικός αθλητισμός:</b></p> <p>Αγωνίσματα στίβου (δρόμοι, άλματα, ρίψεις)</p> <p>Να αρχίσουν να αντιλαμβάνονται την έννοια της Ολυμπιακής Ιδέας και τη σπουδαιότητα των μεγάλων αθλητικών διοργανώσεων</p>	<p>Να καλλιεργήσουν τις φυσικές τους ικανότητες: ταχύτητα, ευλυγισία, ευκινησία.</p> <p>Να αναπτύξουν την αυτοπειθαρχία, την υπομονή, την επιμονή, το θάρρος και τη θέληση.</p> <p>Να κατανοήσουν την έννοια του αγώνα.</p> <p>Να αναγνωρίσουν και να σέβονται την προσπάθεια του αντιπάλου.</p> <p>Να έρχονται σε επαφή, μέσα από διηγήσεις μύθων, ιστοριών ή από επίκαιρα γεγονότα, με την ολυμπιακή ιδέα και την αθλητική παράδοση. Να ενδιαφέρονται να συμμετέχουν σε ομαδικά ή ατομικά παιχνίδια - αγώνες (π.χ. αγώνες δρόμου, απλές σκυταλοδρομίες από ομάδες δύο παιδιών η κάθε μία κ.ά.) και να προσπαθούν να νικήσουν. Να ασκούνται στο να αποδέχονται την ήττα, όταν χάνουν (π.χ. να κατασκευάζουν και να δίνουν μετάλλια για τους νικητές και επαίνους για τους συμμετέχοντες).</p>	<p>Χώρος-Χρόνος</p> <p>Ομοιότητα-Διαφορά</p> <p>Ισότητα</p> <p>Αλληλεπίδραση</p> <p>Συνεργασία</p> <p>Συλλογικότητα</p>
--	--	--	---

<b>Ε΄- ΣΤ΄</b>	<b>Προσαρμοσμένη Γυμναστική:</b>  Ελεύθερη γυμναστική	<p>Να βελτιώσουν την κιναισθητική αντίληψη, την οπτική αντίληψη, την αντίληψη μέσω της αφής, τις ικανότητες συντονισμού.</p> <p>Να αναπτύξουν σύνθετες κινητικές δεξιότητες, περίπλοκες κινητικές δεξιότητες.</p> <p>Να αναπτύξουν την αυτοπειθαρχία, την υπομονή, την επιμονή, το θάρρος και τη θέληση.</p>	<p>Χώρος-Χρόνος</p> <p>Σύστημα (δομή, ταξινόμηση, οργάνωση, ισορροπία, συμμετρία)</p> <p>Μεταβολή</p> <p>Επικοινωνία</p>
	<b>Προσαρμοσμένοι Ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί:</b>  Τοπικοί χοροί	<p>Να αποκτήσουν γνώσεις που σχετίζονται με τους παραδοσιακούς χορούς, τη μουσική και το τραγούδι σε τοπικό και εθνικό επίπεδο.</p> <p>Να καλλιεργήσουν στοιχεία ρυθμού, κίνησης, μουσικής, τραγουδιού.</p>	<p>Παράδοση</p> <p>Πολιτισμός</p> <p>Άτομο-Σύνολο</p> <p>Επικοινωνία</p> <p>Αλληλεπίδραση</p>
	<b>Προσαρμοσμένη Κολύμβηση:</b> Ελεύθερο, ύπτιο	<p>Να γνωρίσουν με τις ανάλογες προσαρμογές (π.χ. χρήση σανίδας, κ.ο.κ.) την τεχνική ελευθέρου και υπτίου.</p> <p>Να μάθουν το ρυθμό αναπνοής στην κολύμβηση.</p>	<p>Χώρος-Χρόνος.</p> <p>Ρυθμός.</p> <p>Μεταβολή.</p> <p>Πολιτισμός-Υγεία.</p>

## ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΠΡΟΣΑΡΜΟΣΜΕΝΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ ΓΙΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΑΥΤΙΣΜΟ - ΔΗΜΟΤΙΚΟ

### Εισαγωγή

Για τους μαθητές με αυτισμό, είτε βρίσκονται στη γενική είτε στην ειδική εκπαίδευση, είναι σημαντικό να εφαρμόζεται ένα εξατομικευμένο πρόγραμμα διδασκαλίας που να τους βοηθά να δεχθούν και να αφομοιώσουν τα ερεθίσματα που παρέχει το μάθημα της Προσαρμοσμένης Φυσικής Αγωγής (ΠΦΑ). Σε ένα προσαρμοσμένο πρόγραμμα φυσικής αγωγής, κάθε μαθητής αξιολογείται ως προς τις φυσικές ικανότητες, τις κινητικές του δεξιότητες, το ατομικό ιατρικό και εκπαιδευτικό ιστορικό, με βάση τα οποία σχεδιάζεται ένα εξατομικευμένο πρόγραμμα φυσικής αγωγής. Στο σχεδιασμό του εξατομικευμένου προγράμματος συνεκτιμάται και η ψυχολογική κατάσταση του μαθητή, καθώς και οι στάσεις και αντιλήψεις του απέναντι στην αναπηρία του αλλά και το πρόγραμμα. Έτσι δημιουργούνται προσωπικοί και ομαδικοί στόχοι (ένταξη), που διακρίνονται σε βραχυπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους (ετήσιους) (Winnick, 1995). Εφόσον ο μαθητής με αυτισμό παρακολουθεί το πρόγραμμα των τάξεων της γενικής εκπαίδευσης, ο ΚΦΑ καλείται να συντάξει ένα εξατομικευμένο πρόγραμμα για το συγκεκριμένο μαθητή που θα ανταποκρίνεται στις δυνατότητες και τις ανάγκες του, με βραχυπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους στόχους και τις κατάλληλες προσαρμογές του αναλυτικού προγράμματος (Κουτσούκη, 1992· Winnick, 1995). Η πρόοδος των μαθητών με αυτισμό είναι πολύ αργή, κάτι που πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη στο σχεδιασμό του εξατομικευμένου προγράμματος διδασκαλίας, στον προγραμματισμό των εκπαιδευτικών στόχων και στις κατάλληλες προσαρμογές.

### 1. Ειδικοί σκοποί

#### *Σωματικός τομέας (Ψυχοκινητικός)*

- Η ανάπτυξη των αντιληπτικοκινητικών λειτουργιών / ικανοτήτων και η αισθητηριακή ολοκλήρωση (sensory integration): κιναισθητική αντίληψη (η αίσθηση του σώματος στο χώρο), οπτική αντίληψη, ακουστική αντίληψη, αντίληψη μέσω της αφής, ικανότητες συντονισμού, δεξιότητες προσανατολισμού (χώρος, χρόνος, κατεύθυνση).
- Η ανάπτυξη των κινητικών δεξιοτήτων: η ανάπτυξη και βελτίωση των θεμελιωδών κινητικών προτύπων (βάδισμα, τρέξιμο, ρίψεις, άλματα, λάκτισμα, σύλληψη μπάλας), που θα αποτελέσουν τα συστατικά στοιχεία σύνθετων κινητικών δεξιοτήτων (αθλητικών).
- Η καλλιέργεια του ρυθμού.
- Η γνωριμία με την ελληνική κινητική παράδοση. Η καλλιέργεια της ρυθμικής κινητικής έκφρασης και του ελληνικού παραδοσιακού χορού.
- Η ανάπτυξη των βασικών φυσικών ικανοτήτων: ταχύτητα, ευλυγισία, ευκινησία και επιδεξιότητα. Η πρόληψη, βελτίωση και διόρθωση μορφολογικών και λειτουργικών παρεκκλίσεων (ορθοπεδικών κ.α.).
- Η προαγωγή της υγείας και ευεξίας: καρδιοαναπνευστική λειτουργία. Η εξασφάλιση της υγείας μέσω της εξάσκησης των υποστηρικτικών μυϊκών μαζών (κορμός, ραχιαίοι, κοιλιακοί), που βοηθούν στην όρθια στάση και λειτουργία των οργάνων και συστημάτων, που βρίσκονται στις σωματικές κοιλότητες (θώρακας, πύελος).



## Συναισθηματικός τομέας

### α) Κοινωνικοί στόχοι.

- Η ανάπτυξη των κοινωνικών και ψυχικών αρετών, όπως: συνεργασία, ομαδικό πνεύμα, αυτοπειθαρχία, θέληση, υπευθυνότητα, υπομονή, επιμονή και θάρρος.
- Η ανάπτυξη της αυτοεκτίμησης με τη βελτίωση των φυσικών ικανοτήτων, την εκμάθηση κινητικών δεξιοτήτων και τη συμμετοχή σε προσαρμοσμένες αθλητικές δραστηριότητες. Η απόκτηση αυτοπεποίθησης με επίγνωση των ικανοτήτων και των ορίων του σε σύγκριση με τους άλλους και η καλλιέργεια ελεύθερης και δημοκρατικής έκφρασης.
- Η μείωση του άγχους και της έντασης, καθώς ο μαθητής με αυτισμό χρειάζεται να μάθει να χαλαρώνει και να συγκεντρώνεται στους στόχους του.
- Η δημιουργία κινήτρων για την ενεργό και πρόθυμη συμμετοχή του στις κινητικές και αθλητικές δραστηριότητες.
- Η ενίσχυση της αντίληψης του σώματός του (body image) και η ανάπτυξη θετικής αυτοαντίληψης (self concept) μέσα από τη φυσική δραστηριότητα.
- Η ανάπτυξη προσαρμοστικών συμπεριφορών και μηχανισμών έτσι ώστε ο μαθητής να αναπληρώσει κινητικά και συναισθηματικά την αναπηρία του.
- Η ανάπτυξη αυτογνωσίας και η αποδοχή της κατάστασης του μαθητή και των περιορισμών που επιβάλλει η αναπηρία του.

### β) Ηθικοί στόχοι.

- Η ανάπτυξη ηθικών αρετών, όπως: τιμότητα, δικαιοσύνη, αξιοκρατία, σεβασμός αντιπάλων, αυτοσεβασμός, μετριοφροσύνη, ευγενής άμιλλα και συναγωνισμός, θετική στάση απέναντι στη νίκη και την ήττα.

## Γνωστικός τομέας

### α) Γνωστικοί στόχοι.

- Η ικανότητα μεταφοράς των γνωστικών στρατηγικών (cognitive strategies), που αναπτύσσει ο μαθητής με την εκμάθηση κινητικών δεξιοτήτων σε άλλα γνωστικά αντικείμενα για την επίλυση προβλημάτων (problem solving).
- Η απόκτηση γνωστικών-κινητικών δεξιοτήτων, οι οποίες χρησιμεύουν στην αυτοεξυπηρέτηση και την ανεξάρτητη διαβίωση.
- Κατανόηση εννοιών και απόκτηση γνώσεων σχετικών με τη Φυσική Αγωγή και τον αθλητισμό. Η γνώση στοιχείων που σχετίζονται με το χορό, τη μουσική και το τραγούδι σε τοπικό και εθνικό επίπεδο.
- Απόκτηση βασικών γνώσεων υγιεινής και πρώτων βοηθειών.
- Η έκφραση εννοιών, καθώς και συναισθημάτων, με την ανάπτυξη αυθεντικών δημιουργικών / εκφραστικών κινήσεων.
- Ανάπτυξη της φαντασίας και της δημιουργικότητας.
- Συνειδητοποίηση της ανάγκης για: «δια βίου» άσκηση ή άθληση και της ωφέλειας που προκύπτει από αυτή, καθώς και η απόκτηση αθλητικών συνηθειών για ερασιτεχνική ενασχόληση με τον αθλητισμό (hobbies).
- Η ανάπτυξη της επικοινωνίας μέσα από τη συνεργασία και το συναγωνισμό με τους συνομηλίκους.

### β) Αισθητικοί στόχοι.

- Εκτίμηση των αισθητικών στοιχείων των κινήσεων (Jansma & French, 1994).

Οι παραπάνω στόχοι πρέπει να καλλιεργούνται σε όλες τις τάξεις του δημοτικού σχολείου. Προτεραιότητα όμως, έχει η ανάπτυξη των κινητικών δεξιοτήτων των μαθητών και μέσω αυτών η καλλιέργεια των φυσικών ικανοτήτων και της υγείας τους.

Τα μέσα για την επίτευξη του σκοπού της Προσαρμοσμένης Φυσικής Αγωγής (ΠΦΑ) στο σχολείο (γενικό, ειδικό, τάξη ένταξης) είναι: α) τα παιδαγωγικά κινητικά παιχνίδια και οι ελεύθερες κινητικές δραστηριότητες με ή χωρίς μουσική, β) τα αναγνωρισμένα στη χώρα μας αθλήματα και αγωνίσματα για τα οποία υπάρχουν δυνατότητες να διδαχθούν στα σχολεία, γ) οι ελληνικοί παραδοσιακοί λαϊκοί χοροί και δ) η κολύμβηση. Είναι απαραίτητη η εξασφάλιση της κατάλληλης υλικοτεχνικής υποδομής και παραγωγής ειδικού εκπαιδευτικού υλικού (εποπτικά μέσα, αθλητικά όργανα, ειδικός τεχνολογικός εξοπλισμός).

Οι μαθητές με αυτισμό παρουσιάζουν μεγάλη ετερογένεια, ως προς τις κινητικές δεξιότητες, τις κινητικές δυσκολίες και τις ανάγκες τους στο μάθημα της Προσαρμοσμένης Φυσικής Αγωγής (ΠΦΑ). Για το λόγο αυτό ο Καθηγητής Φυσικής Αγωγής (ΚΦΑ) πρέπει να είναι σε θέση να χρησιμοποιήσει διαφορετικές μεθόδους διδασκαλίας για να καλύψει τις ανάγκες των μαθητών αυτών και να επιτύχει τον εκπαιδευτικό στόχο που έχει θέσει. Κάποιες από αυτές τις μεθόδους που θα μπορούσαν να φανούν χρήσιμες στον ΚΦΑ είναι οι εξής:

- Η άμεση διδασκαλία (direct instruction) που χρησιμοποιείται για τους μαθητές με σοβαρά κινητικά προβλήματα.
- Η ανάλυση έργου (task analysis) με τη χρήση «καρτών δραστηριοτήτων» (task cards). Ο μαθητής καλείται να εκτελέσει μια συγκεκριμένη δραστηριότητα ή μια σειρά δραστηριοτήτων που παρουσιάζονται με τη μορφή καρτών δραστηριοτήτων. Η ανάλυση έργου μπορεί να είναι μερική ή ολική. Με τη μέθοδο της ανάλυσης έργου κάθε μαθητής εργάζεται στον ατομικό του ρυθμό. Κάθε δραστηριότητα προσαρμόζεται ανάλογα με τις ικανότητες των μαθητών, έτσι ώστε οι προσπάθειες να είναι επιτυχημένες και να εξασφαλίζεται η ομαδικότητα.
- Η μίμηση προτύπου (τρόπος μάθησης με τη μορφή της παραδειγματικής διδασκαλίας / χρήση προτύπων επίδειξης και αναπαράστασης).
- Η καθοδηγούμενη ανακάλυψη (guided discovery style-έμμεση μέθοδος) διδασκαλίας. Είναι αποτελεσματική σε μαθητές με μέτρια νοητική ικανότητα. Ο ΚΦΑ παρέχει στο μαθητή σειρά από βήματα ή ερωτήσεις που τον καθοδηγούν στην ανακάλυψη της κίνησης.
- Η διαδικασία επίλυσης κινητικών προβλημάτων (problem solving style-έμμεση μέθοδος διδασκαλίας). Είναι αποτελεσματική σε μαθητές που μαθαίνουν μέσω της μίμησης και σε άτομα με μικρή κινητική εμπειρία.
- Η μέθοδος του πολύπλευρου ερεθισμού (cross modality-multisensory).

Για τους μαθητές με αυτισμό, η δόμηση του περιβάλλοντος έχει πρωταρχική σημασία, ώστε να κατανοούν τις δραστηριότητες της προσαρμοσμένης φυσικής αγωγής. Ακόμη, η ενθάρρυνση παίζει επίσης σημαντικό ρόλο, αλλά πρέπει να δίνεται με μέτρο (Sherrill, 1986). Η εφαρμογή των κατάλληλων προσαρμογών είναι απαραίτητη για την επίτευξη των στόχων της ΠΦΑ για παιδιά με αυτισμό. Οι προσαρμογές αυτές είναι οι εξής (Arnheim, Auxter & Crowe, 1973; Jansma & French, 1994; Steadward, Wheeler & Watkinson, 2003):

- Δημιουργία μιας καθορισμένης ακολουθίας γεγονότων σε κάθε μάθημα, π.χ. προσέλευση στο μάθημα από μια συγκεκριμένη (πάντα ίδια) διαδρομή.
- Απομάκρυνση από το χώρο αντικειμένων που αποσπούν την προσοχή ή ενοχλούν το μαθητή.
- Χωρισμός του μαθήματος σε περιόδους με αρκετά διαλείμματα ώστε να διατηρείται η προσοχή του μαθητή.
- Ομαλή μετάβαση από τη μια δραστηριότητα σε μια άλλη.
- Ενημέρωση του μαθητή για το πρόγραμμα δραστηριοτήτων φυσικής αγωγής.
- Χρήση οπτικών οδηγιών.
- Χρήση της αφής (για τους μαθητές που το δέχονται τη σωματική επαφή) για την εκμάθηση νέων κινητικών δεξιοτήτων.

## **Α και Β τάξεις**

Στις πρώτες τάξεις του Δημοτικού Σχολείου για τα παιδιά με αυτισμό, προγραμματίζουμε κινητικές δραστηριότητες που προάγουν την κινητική, τη σωματική και την πνευματική ανάπτυξη των μαθητών, μέσω της ομαδικής ή εξατομικευμένης διδασκαλίας. Το παιχνίδι, ελεύθερο ή οργανωμένο, γεμίζει το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του παιδιού αυτής της ηλικίας. Είναι το μέσο με το οποίο γνωρίζει τον εαυτό του, αντιλαμβάνεται τον κόσμο γύρω του, τις δυνατότητες και τα όρια του και συμβάλλει στην κοινωνικοποίησή του. Τα παιδιά με το παιχνίδι μαθαίνουν να συνεργάζονται, να αναλαμβάνουν ευθύνες και ρόλους, μαθαίνουν να τηρούν και να σέβονται κανόνες. Ο προγραμματισμός των δραστηριοτήτων του παιχνιδιού πρέπει να είναι τέτοιος ώστε να βοηθά τους μαθητές με συναισθηματικές διαταραχές ή αυτισμό, να αποκομίζουν θετικές και ευχάριστες εμπειρίες από αυτό.

Είναι ανάγκη το παιδί στις μικρές τάξεις του Δημοτικού Σχολείου να κινείται πολύ και ελεύθερα. Είναι απαραίτητο λοιπόν να προσφέρουμε στα παιδιά ευκαιρίες για κινητικές δραστηριότητες λαμβάνοντας υπόψη τις

ανάγκες και τις δυνατότητες τους. Είναι απαραίτητο να τηρούνται όλοι οι κανόνες ασφαλείας για την αποφυγή ατυχημάτων. Για την διδασκαλία του χορού πρέπει να εξασφαλίζεται η δημιουργία κατάλληλου κλίματος καθώς και η δυνατότητα χρησιμοποίησης της κατάλληλης μουσικής.

### **Γ' και Δ' τάξεις**

Τα παιδιά αυτής της ηλικίας είναι περισσότερο ώριμα, σωματικά και πνευματικά και έτοιμα για να κατακτήσουν νέες κινητικές δεξιότητες. Ο προγραμματισμός κινητικών δεξιοτήτων που προάγουν την ολόπλευρη σωματική, συναισθηματική και πνευματική ανάπτυξη του παιδιού, συνεχίζεται και σε αυτές τις τάξεις του δημοτικού σχολείου. Εισάγουμε επίσης τους μαθητές σε βασικές κινητικές δεξιότητες διαφόρων αθλημάτων, τα οποία προσαρμόζονται ανάλογα με τις ανάγκες των μαθητών με συναισθηματικές διαταραχές ή αυτισμό. Δημιουργούμε ευκαιρίες για τα παιδιά να παίζουν μόνα τους, ανά δύο ή να συμμετέχουν σε μικρές ομάδες.

Το παιχνίδι και σε αυτήν την ηλικία γεμίζει το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του παιδιού και μπορεί να φανεί ιδιαίτερα χρήσιμο στην αντιμετώπιση των προβλημάτων των παιδιών με συναισθηματικές διαταραχές, εφόσον διαμορφώνεται με τον κατάλληλο τρόπο. Είναι το μέσο με το οποίο ο μαθητής γνωρίζει τον εαυτό του, μαθαίνει για τους ανθρώπους και τον κόσμο γύρω του, αντιλαμβάνεται τις δυνατότητες και τα όρια του και συμβάλλει στην κοινωνικοποίησή του. Τα παιδιά με το παιχνίδι μαθαίνουν να συνεργάζονται, να αναλαμβάνουν ευθύνες και ρόλους, μαθαίνουν να τηρούν και να σέβονται κανόνες.

Είναι απαραίτητο να τηρούνται όλοι οι κανόνες ασφαλείας για την αποφυγή ατυχημάτων. Για τη διδασκαλία του χορού πρέπει να εξασφαλίζεται η δημιουργία κατάλληλου κλίματος, καθώς και η δυνατότητα χρησιμοποίησης της κατάλληλης μουσικής.

### ***E' και ΣΤ' ΤΑΞΕΙΣ***

Στις τάξεις αυτές του δημοτικού σχολείου, οι μαθητές με αυτισμό, αφού έχουν βελτιώσει τις φυσικές τους ικανότητες και έχουν αποκτήσει ποικίλες κινητικές δεξιότητες, είναι έτοιμοι να διδαχθούν πιο δύσκολες κινητικές δεξιότητες και βασικά στοιχεία τεχνικής διαφόρων προσαρμοσμένων αθλημάτων και αγωνισμάτων. Είναι πολύ σημαντικό για τους μαθητές με αυτισμό να αποκτήσουν θετικές κινητικές εμπειρίες.

Η αξιολόγηση στην Προσαρμοσμένη Φυσική Αγωγή κινείται σε δύο βασικούς άξονες. Ο πρώτος άξονας, αφορά στο εξατομικευμένο πρόγραμμα και την επίτευξη των βραχυπρόθεσμων και μακροπρόθεσμων στόχων που είχαν τεθεί για το συγκεκριμένο μαθητή. Τα αποτελέσματα της αξιολόγησης σε αυτήν την περίπτωση θα καθορίσουν και το σχεδιασμό του επόμενου εξατομικευμένου προγράμματος. Η τελική αξιολόγηση πρέπει να βασίζεται σε αξιόπιστες διαδικασίες που εξασφαλίζουν αντικειμενική εκτίμηση της κινητικής κατάστασης του μαθητή κατά την διάρκεια και στο τέλος του ετήσιου προγράμματος ΠΦΑ. Εξίσου σημαντικές είναι επίσης και οι διαπιστώσεις και προσωπικές παρατηρήσεις του καθηγητή φυσικής αγωγής. Τέτοιες παρατηρήσεις αφορούν στην αποτελεσματικότητα των διδακτικών μεθόδων που χρησιμοποίησε για τον συγκεκριμένο μαθητή, στις προσαρμογές που επέλεξε για την διδασκαλία, κ.ά. Ο δεύτερος άξονας περιλαμβάνει την αξιολόγηση της προσπάθειας του μαθητή, του ενδιαφέροντος, της συνεργασίας στο μάθημα, της κατανόησης και της αφομοίωσης εννοιών

σχετικών με την ΠΦΑ. Ιδιαίτερα στο νηπιαγωγείο το σημαντικότερο στοιχείο είναι η συμμετοχή το μαθητή στη διδασκαλία της ΠΦΑ.

### **Α΄ και Β΄ Δημοτικού**

Στην Α και Β Δημοτικού οι μαθητές θα αξιολογούνται με βάση τα παρακάτω:

- Βελτίωση της κινητικής απόδοσης και την επίτευξη των αρχικών στόχων, που τέθηκαν στο εξατομικευμένο πρόγραμμα διδασκαλίας, σε σχέση με την τελική επίδοση στο τέλος κάθε βραχυπρόθεσμης περιόδου, καθώς και το τέλος της σχολικής χρονιάς.
- Το ενδιαφέρον που επιδεικνύουν και κυρίως την ενεργή συμμετοχή τους στις κινητικές δραστηριότητες.
- Την προσπάθειά τους να επιτύχουν τους στόχους που έχουν τεθεί (είτε αφορούν στην φυσική κατάσταση, είτε στις κινητικές ικανότητες και δεξιότητες).
- Την ικανότητα να ακολουθούν τις κατευθύνσεις και τις οδηγίες.
- Την πρόθυμη συμμετοχή και συνεργασία τους σε κινητικές δραστηριότητες μικρών ομάδων.
- Την υπευθυνότητα που επιδεικνύουν για δραστηριότητες που τους έχουν ανατεθεί, όπως π.χ. τη μεταφορά διδακτικού υλικού.
- Την κοινωνική τους συμπεριφορά.
- Το βαθμό αφομοίωσης των κινητικών δεξιοτήτων.
- Το επίπεδο βελτίωσης της αδρής και λεπτής κινητικότητας.
- Το επίπεδο βελτίωσης της φυσικής κατάστασης, που συνδέεται με την υγεία (σωματομετρικά χαρακτηριστικά, καρδιοαναπνευστική αντοχή, μυϊκή δύναμη κ.α.).

### *Γ΄ και Δ΄ Δημοτικού*

*Οι μαθητές θα αξιολογούνται με βάση τα παρακάτω:*

- *Την αφομοίωση του περιεχομένου του μαθήματος και της εκμάθησης των κινητικών δεξιοτήτων.*
- *Την προσπάθεια και το ενδιαφέρον τους για το μάθημα.*
- *Την φυσικής τους κατάσταση.*
- *Το επίπεδο βελτίωσης της αδρής και λεπτής κινητικότητας.*
- *Την ικανότητα να ακολουθούν κατευθύνσεις-οδηγίες.*
- *Την πρόθυμη συμμετοχή και συνεργασία τους σε κινητικές δραστηριότητες μικρών ομάδων.*
- *Την υπευθυνότητα.*
- *Την κοινωνική συμπεριφορά και την ικανότητα συνεργασίας.*

### *Ε΄ και ΣΤ΄ Δημοτικού*

*Οι μαθητές θα αξιολογούνται με βάση τα παρακάτω:*

- *Την αφομοίωση του περιεχομένου του μαθήματος και της εκμάθησης αθλητικών δεξιοτήτων.*
- *Την προσπάθεια και το ενδιαφέρον τους για το μάθημα.*
- *Την φυσική κατάσταση.*
- *Τη επίπεδο βελτίωσης των κινητικών δεξιοτήτων: ευκινησία, ισορροπία, κινητικός συντονισμός, κινητικός έλεγχος, χρόνος αντίδρασης, ταχύτητα, άλμα, ρίψη κ.α.*
- *Το επίπεδο βελτίωσης της αδρής και λεπτής κινητικότητας.*
- *Την ικανότητα να ακολουθούν κατευθύνσεις και οδηγίες.*

- Την πρόθυμη συμμετοχή και συνεργασία σε κινητικές δραστηριότητες μικρών ομάδων.
- Την κοινωνική συμπεριφορά και την ικανότητα συνεργασίας.
- Την τήρηση των κανονισμών του παιχνιδιού ή της κινητικής δραστηριότητας.

Προτεινόμενες πρόσθετες συνθετικές δραστηριότητες και διαθεματικά σχέδια εργασίας

#### ΤΑΞΕΙΣ Α΄ και Β΄

**Θέμα: Ελληνικά Παραδοσιακά παιχνίδια.** Οργάνωση ατομικών εργασιών με καθήκον την εικαστική αποτύπωση των παραδοσιακών παιχνιδιών, τις κατασκευές παραδοσιακών παιχνιδιών (μπάλας από χαρτί, κουδουνίστρας κ.α.) τη συλλογή εικόνων, την παρουσίαση παιχνιδιών ανάλογα με τις δυνατότητες των παιδιών. **Θεμελιώδεις διαθεματικές έννοιες:** Χώρος, χρόνος, πολιτισμός, παράδοση συνεργασία, επικοινωνία, ομαδικότητα. **Προεκτάσεις** στην Αισθητική αγωγή (Εικαστικά , Μουσική) Εμείς και ο κόσμος).

#### ΤΑΞΕΙΣ Γ΄ και Δ΄

**Θέμα: Ομαδικά παιχνίδια, προσαρμοσμένα αθλήματα.** Οργάνωση ομαδικών εργασιών με αντικείμενο τη συλλογή πληροφοριών για σύγχρονα παιχνίδια της Ελλάδας και άλλων χωρών, τη συλλογή πληροφοριών με θέμα τα γνωστότερα ομαδικά αθλήματα, προσαρμοσμένα αθλήματα, το κολάζ, της κατασκευής μακέτας η οποία απεικονίζει το γήπεδο ενός ομαδικού αθλήματος, τη συλλογή φωτογραφιών με παιχνίδια ομαδικά που παίζονται στην αυλή του σχολείου ή στο πάρκο της γειτονιάς, την καταγραφή βασικών κανονισμών αθλημάτων, την παρουσίαση αθλημάτων και παιχνιδιών τα οποία έχουν μελετήσει οι μαθητές. **Θεμελιώδεις διαθεματικές έννοιες:** Χώρος, χρόνος, πολιτισμός, συνεργασία, επικοινωνία, ομαδικότητα, τήρηση κανόνων. **Προεκτάσεις** στην Αισθητική Αγωγή (Εικαστικά , Μουσική), Εμείς και ο κόσμος.

#### ΤΑΞΕΙΣ Ε΄ και ΣΤ΄

**Θέμα: Προσαρμοσμένοι Ελληνικοί παραδοσιακοί χοροί.** Εκπόνηση ομαδικών και ατομικών εργασιών με αντικείμενο τη συλλογή πληροφοριών για τους χορούς και τα τραγούδια της Ελλάδας, την συγκέντρωση φωτογραφικού υλικού που απεικονίζουν παραδοσιακές ελληνικές φορεσιές. **Θεμελιώδεις διαθεματικές έννοιες:** Χώρος, χρόνος, πολιτισμός, παράδοση, ήχος, συμμετρία, ισορροπία, συνεργασία, επικοινωνία, ομαδικότητα, ισορροπία, συμβολισμός, ταξινόμηση, δομή, αλληλεπίδραση. **Προεκτάσεις** στην Αισθητική Αγωγή (Εικαστικά, Μουσική) Μελέτη Περιβάλλοντος, Γεωγραφία, Γλώσσα.

## ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΑ ΣΧΕΔΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

### Εισαγωγή

Ο προβληματισμός για την αναγκαιότητα της καθιέρωσης νέων προγραμμάτων στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση με στόχο την εφαρμογή της διεπιστημονικής προσέγγισης, οδήγησε στον σχεδιασμό και στην υλοποίηση αξιολογών Σχεδίων Εργασίας σε πολλά δημοτικά σχολεία της χώρας. Τα Διαθεματικά Σχέδια Εργασίας έχουν σκοπό να ωθήσουν τους μαθητές στην ολόπλευρη γνωριμία με το θέμα που εξετάζουν, αλλά και την εξοικείωσή τους με την συλλογή και αξιολόγηση πληροφοριών. Η παιδαγωγική αξία της διαθεματικής προσέγγισης έγκειται στο ότι «οι δραστηριότητες των διαθεματικών σχεδίων εργασίας κινητοποιούν με γνήσιο τρόπο τα ενδιαφέροντα των μαθητών, τους εμπλέκουν ενεργά στην πορεία της προσωπικής τους μάθησης και διδάσκουν όποιες και όσες γνώσεις και δεξιότητες είναι αναγκαίες και χρήσιμες για τη μελέτη πραγματικών καταστάσεων και γνήσιων προσωπικών ερωτημάτων» (Ματσαγγούρας, 2002, σελ.14).

Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση ενός διαθεματικού σχεδίου εργασίας αποτελεί αναγκαίο και εφικτό στόχο και για τους μαθητές με αυτισμό. Αν και ο εκπαιδευτικός συχνά αφιερώνει περισσότερο χρόνο στη διδασκαλία «έναν προς έναν», τα οφέλη των ομαδικών δραστηριοτήτων έχουν αναγνωριστεί τα τελευταία χρόνια. Μέσα στην ομάδα οι μαθητές βρίσκουν περισσότερες ευκαιρίες επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης. Σύμφωνα με τους Powell και Jordan (1997), οι μαθητές με αυτισμό δουλεύοντας ομαδικά γίνονται λιγότερα ευαίσθητοι στην σωματική εγγύτητα (κάποιοι έχουν ιδιαίτερη δυσκολία σε αυτό), αποκτούν ενσυναίσθηση και αναπτύσσουν πρωτοβουλίες. Τα σχέδια εργασίας προσφέρουν πολλές ευκαιρίες για την ανάπτυξη της συνεργασίας, της επικοινωνίας και της ομαδικότητας για τα άτομα με αυτισμό που χαρακτηρίζονται από διαταραχή στην κοινωνική αλληλεπίδραση και επικοινωνία. Επιπλέον, τα σχέδια εργασίας δίνουν την ευκαιρία για πολύπλευρη επεξεργασία ενός θέματος, η οποία μπορεί να βοηθήσει τους μαθητές με αυτισμό να αναπτύξουν ένα πιο δημιουργικό και ευέλικτο τρόπο σκέψης.

Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά της διαθεματικής είναι ότι «κάθε θέμα ανήκει και εκφράζει πρωτίστως ένα επιστημονικό κλάδο και δευτερευόντως συναφείς και εμπλεκόμενους κλάδους» (Ματσαγγούρας, 2002, σελ.230). Γι' αυτό ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να προσέξει πόσο θα διευρύνει τους στόχους του και αφού μελετήσει το αναλυτικό πρόγραμμα να αποφασίσει σε ποιους τομείς θα επεκταθεί και από ποιους τομείς θα αντλήσει ιδέες για το σχεδιασμό των δραστηριοτήτων. Οι δραστηριότητες θα πρέπει να σχεδιάζονται με βάση την αρχή της οπτικοποίησης έτσι ώστε να είναι πιο κατανοητές από τους μαθητές με αυτισμό. Επίσης, οι περιοχές διδασκαλίας της τάξης μπορούν να αξιοποιηθούν για την διδασκαλία των επιμέρους στόχων (βλέπε κεφάλαιο «Διδακτική Μεθοδολογία»).

Επιπλέον ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να χρησιμοποιεί όσο γίνεται περισσότερο πραγματικό υλικό και φωτογραφίες, να αξιοποιεί την τεχνολογία και να θέτει τους μαθητές μπροστά σε πραγματικές καταστάσεις δράσης. Γι' αυτό και οι επισκέψεις σε χώρους της κοινότητας που έχουν άμεση σχέση με το θέμα, είναι πολύ σημαντικές εμπειρίες αφού διευκολύνουν τη σύνδεση της αποκτηθείσας γνώσης με το περιβάλλον. Η υλοποίηση ενός σχεδίου εργασίας

προϋποθέτει συστηματική προετοιμασία σε κάθε στάδιο: τον προσδιορισμό των στόχων, τον σχεδιασμό των δραστηριοτήτων, την συγκέντρωση και οργάνωση του υλικού. Η διαμόρφωση ενός χρονοδιαγράμματος για την εκπόνηση του σχεδίου εργασίας θα πρέπει να είναι ευέλικτη και με έμφαση στην ολοκλήρωση της ενότητας.

Γενικότερα, η υλοποίηση των σχεδίων εργασίας είναι δύσκολη και χρονοβόρα. Ωστόσο οι γνώσεις και οι εμπειρίες που μπορούν να προσφέρουν σε μαθητές με αυτισμό είναι πολύτιμες για την κατανόηση του περιβάλλοντος και την αυτονομία τους.

## ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: «Η Διατροφή μου»

### **Εισαγωγή**

*Η διατροφή αφορά όλους τους ζώντες οργανισμούς του πλανήτη. Τα τελευταία χρόνια αποτελεί μία σημαντική περιοχή της γενικής εκπαίδευσης (αγωγή υγείας). Ένας από τους στόχους του σχολείου είναι να διδάξει στους μαθητές κατάλληλες γνώσεις για την υγιεινή διατροφή ώστε να προστατεύουν την υγεία τους.*

Η κατάλληλη διατροφή είναι ένα σημαντικό θέμα και για την εκπαίδευση μαθητών με αυτισμό. Γνωρίζουμε ότι τα άτομα αυτά έχουν ιδιαίτερες αισθητηριακές προτιμήσεις (ως προς τη γεύση, την όσφρηση και την αφή) και δύσκολες συμπεριφορές σε σχέση με το φαγητό. Η απόλαυση ή η αποφυγή του φαγητού μπορεί να είναι μία εμμονή. Επιπλέον, συχνά τα παιδιά με αυτισμό δεν κατανοούν και δεν ακολουθούν κανόνες διατροφής με αποτέλεσμα να μην μπορούν να προβλέπουν τις συνέπειες των επιλογών τους (π.χ. παχυσαρκία, κακή κατάσταση των δοντιών, απώλεια βάρους). Όπως εύστοχα εξηγεί η Wing (2000), «Ένας σπουδαίος λόγος για τα προβλήματα διατροφής ξεκινά από την αντίσταση των παιδιών στην αλλαγή και την τάση να προσκολλώνται σε ορισμένες ρουτίνες» (σελ. 158). Μία άλλη πλευρά του θέματος «διατροφή» που συνδέεται άμεσα με τις δυσκολίες των ατόμων με αυτισμό είναι οι συνήθειες τους κατά την ώρα του φαγητού. Η δραστηριότητα του φαγητού προσφέρει ποικίλες ευκαιρίες για κοινωνικοποίηση του μαθητή που θα βοηθήσει την αποδοχή του από το οικογενειακό και το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον.

Συνεπώς, η διατροφή είναι ένα ζωτικό θέμα της εκπαίδευσης παιδιών με αυτισμό που προσφέρει την δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να το συνδέσει με τα άλλα γνωστικά αντικείμενα αναπτύσσοντας πολλές και διαφορετικές δεξιότητες στα παιδιά.

### **Γενικοί σκοποί**

Ο μαθητής με αυτισμό πρέπει:

- Να γνωρίσει «τι τρώμε»
- Να μάθει γιατί τρώμε
- Να γνωρίσει ποιες τροφές πρέπει να τρώμε
- Να έρθει σε επαφή με τον χώρο της κουζίνας στο σχολείο
- Να μάθει να προετοιμάζει ένα γεύμα
- Να έρθει σε επαφή με τα επαγγέλματα που έχουν σχέση με τη διατροφή
- Να γνωρίσει χώρους της κοινότητας (π.χ. τη λαϊκή αγορά και τα μαγαζιά) που έχουν σχέση με τη διατροφή

### **Οργάνωση του Σχεδίου Εργασίας**

Στο **πρώτο** στάδιο, ο εκπαιδευτικός προετοιμάζει τις θεματικές ενότητες που θα επεξεργαστεί με τους μαθητές του. Σε κάθε ενότητα, προσδιορίζει και καταγράφει τους επιμέρους στόχους και σχεδιάζει τις δραστηριότητες. Είναι σημαντικό να εξετάσει το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών για να κάνει τις απαραίτητες διασυνδέσεις ως προς τους στόχους και τις δραστηριότητες. Στο **δεύτερο** στάδιο,



αποφασίζει για τις προσαρμογές στο χώρο της τάξης, ώστε οι μαθητές να διδάσκονται διαφορετικές δεξιότητες σε κάθε περιοχή. Έτσι κατανέμει τις δραστηριότητες που επέλεξε σε περιοχές διδασκαλίας: περιοχή για ομαδική διδασκαλία, περιοχή για διδασκαλία ένας προς έναν και περιοχή για ατομική/αυτόνομη εργασία. Στο **τρίτο** στάδιο, προετοιμάζει και οργανώνει τα διδακτικά υλικά. Συγκεντρώνει πληροφορίες για το θέμα από βιβλία, περιοδικά, εγκυκλοπαίδειες και το διαδίκτυο. Οργανώνει το υλικό αυτό σύμφωνα με τις αρχές της οπτικοποίησης και της οπτικής οργάνωσης (βλέπε Οδηγό Εφαρμογών) για κάθε περιοχή διδασκαλίας. Ακόμη, προετοιμάζει τις εξόδους στη λαϊκή και στα μαγαζιά συζητώντας με τους επαγγελματίες και οργανώνει την κουζίνα στο σχολείο, έτσι ώστε οι μαθητές να έχουν εύκολη πρόσβαση στις συσκευές και στα υλικά. Στο **τέταρτο** στάδιο, ενσωματώνει τις διδακτικές δραστηριότητες στο εξατομικευμένο ημερήσιο πρόγραμμα των μαθητών. Στο **πέμπτο** στάδιο, ξεκινάει την διδακτική υλοποίηση του διαθεματικού σχεδίου εργασίας. Στο **έκτο** και τελευταίο στάδιο, αξιολογεί τους στόχους και τις δραστηριότητες που χρησιμοποιήθηκαν.

### **ΠΡΩΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: «Τι τρώμε»**

Ο στόχος αυτής της ενότητας είναι να προσφέρει στο μαθητή μαθησιακές ευκαιρίες, ώστε :

- Να εκφράσει τις προτιμήσεις του και να γνωρίσει τις προτιμήσεις των άλλων ανθρώπων.
- Να μάθει ότι τρώμε σε διαφορετικές ώρες της ημέρας διαφορετικά γεύματα.
- Να κατανοήσει ότι οι άνθρωποι σε κάθε χώρα έχουν διαφορετικές διατροφικές συνήθειες.

#### **Ομαδικές δραστηριότητες**

1. Ο εκπαιδευτικός συγκεντρώνει λίγο πριν την ώρα του ελαφρού γεύματος τα φαγητά που έχουν φέρει τα παιδιά και με βάση τις προτιμήσεις τους ετοιμάζει έναν πίνακα επιλογών με τις αντίστοιχες οπτικές ενδείξεις (π.χ. αντικείμενα, φωτογραφίες, εικόνες, ή κάρτες με λέξεις). Αφού οι μαθητές καθίσουν στο τραπέζι σε κυκλική διάταξη, παρουσιάζει τον πίνακα και ζητά από το κάθε παιδί να διαλέξει αυτό που θα φάει. Ο μαθητής προτρέπει να ξεκολλήσει/ να πιάσει/ να δείξει ή να πει αυτό που θέλει να φάει. Αμέσως μόλις ο μαθητής κάνει την επιλογή του, ο εκπαιδευτικός του δίνει το φαγητό που διάλεξε. (Ανάγνωση- Επικοινωνία- Αυτοεξυπηρέτηση- Μελέτη Περιβάλλοντος)
2. Σε μια παραλλαγή αυτής της δραστηριότητας, ο εκπαιδευτικός αναθέτει σε ένα μαθητή με αυτισμό να δείχνει τον πίνακα με τις επιλογές ή να δίνει στα άλλα παιδιά τα φαγητά. Κρατώντας ένα αυτοσχέδιο σημειωματάριο μπορεί να γράφει ή να κολλά τη φωτογραφία του φαγητού που διαλέγει ο κάθε μαθητής και στη συνέχεια να τοποθετεί σε δίσκο και να μοιράζει σε καθένα συμμαθητή του το φαγητό που του ζήτησε. (Ανάγνωση- Επικοινωνία- Αυτοεξυπηρέτηση- Μελέτη Περιβάλλοντος- Παιχνίδι)
3. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στους μαθητές αντικείμενα ή κάρτες με φωτογραφίες/εικόνες φαγητών που τρώμε το μεσημέρι και ζητάει από κάθε μαθητή να πει ή να δείξει ποια φαγητά του αρέσουν περισσότερο. Μετά μπορεί να φτιάξει ένα πίνακα που θα αναρτήσει σε κάποιο σημείο της τάξης (ίσως κοντά στην περιοχή του ελαφρού γεύματος). Σε κάθε στήλη του πίνακα υπάρχει η φωτογραφία ή το όνομα του μαθητή μαζί με οπτικές αναπαραστάσεις των

- φαγητών που ο καθένας προτιμάει να τρώει στο σπίτι και στο σχολείο. (Ανάγνωση- Επικοινωνία- Αυτοεξυπηρέτηση- Μαθηματικά)
4. Ο εκπαιδευτικός δείχνει αντικείμενα/φωτογραφίες/εικόνες διάφορων φαγητών στους μαθητές και ζητάει από τον καθένα, αφού παρατηρήσει τον πίνακα με τις διατροφικές προτιμήσεις (παραπάνω δραστηριότητα) να πει ή να δείξει ποια φαγητά προτιμάει ο κάθε συμμαθητής. (Ανάγνωση- Επικοινωνία- Μελέτη Περιβάλλοντος)
  5. Ο εκπαιδευτικός φέρνει στο σχολείο χαρακτηριστικά φαγητά άλλων χωρών π.χ. κινέζικο, ινδικό, ισπανικό, ιταλικό και σε κάθε πιάτο βάζει τη σημαία της χώρας προέλευσης. Ζητά από τα παιδιά να δοκιμάσουν το κάθε πιάτο. (Αυτοεξυπηρέτηση)
  6. Ο εκπαιδευτικός ζητά από τα παιδιά να κολλήσουν τη φωτογραφία του κάθε φαγητού πάνω στη χώρα προέλευσής του στο γεωγραφικό χάρτη της τάξης. (Ανάγνωση- Μελέτη Περιβάλλοντος)
  7. Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί τον υπολογιστή (cd-rom ή δικτυακοί τόποι) για να δείξει εικόνες της κάθε χώρας και των φαγητών της. (Πληροφορική- Μελέτη Περιβάλλοντος)

#### ***Δραστηριότητες για διδασκαλία «ένας προς έναν»***

1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή τρεις φωτογραφίες (πρωινού, μεσημεριανού και βραδινού γεύματος) καθώς και ένα πίνακα με εικόνες που δείχνουν χαρακτηριστικές ρουτίνες του κύκλου της ημέρας που συνδέονται με τα γεύματα. Για παράδειγμα, στην πρώτη κάρτα φαίνεται ένα παιδάκι που ξυπνάει, στην δεύτερη κάρτα φαίνεται το σχολείο, στην τρίτη κάρτα το παιδάκι που φτάνει σπίτι του, στην τέταρτη κάρτα το παιδάκι που παίζει, στην πέμπτη κάρτα το παιδάκι που τρώει, στην έκτη κάρτα το παιδάκι που κοιμάται. Ο αριθμός των εικόνων που παρουσιάζονται στο μαθητή είναι ανάλογος με το επίπεδο του μαθητή. Στη συνέχεια του ζητάει να κολλήσει τα γεύματα κάτω από τα σωστά σημεία. (Ανάγνωση- Επικοινωνία- Αυτοεξυπηρέτηση- Μαθηματικά)

#### ***ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Γιατί τρώμε***

Ο στόχος αυτής της ενότητας είναι να προσφέρει στο μαθητή μαθησιακές ευκαιρίες, ώστε :

- Να κατανοήσει ότι με το φαγητό αναπτύσσεται ο άνθρωπος
- Να κατανοήσει ότι αν δεν τρώμε σωστά θα έχουμε προβλήματα υγείας

#### ***Δραστηριότητες για διδασκαλία «ένας προς έναν»***

1. Ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού φτιάχνει λεύκωμα ή πίνακα με δικές του φωτογραφίες σε διαφορετικές σημαντικές στιγμές της ζωής του (π.χ. γέννηση, βάπτισμα, παλιά και πρόσφατα γενέθλια). Το ίδιο λεύκωμα ή πίνακα φτιάχνει και για άλλα μέλη της οικογένειάς του (π.χ. της αδελφής/ του αδελφού). Στο επόμενο στάδιο ο εκπαιδευτικός δείχνει εικόνες με διαφορετικά τρόφιμα (π.χ. βρεφικό γάλα και στερεές τροφές) συνδέοντας τις φωτογραφίες με τις εικόνες. (Γλώσσα- Επικοινωνία- Μελέτη Περιβάλλοντος)
2. Ο εκπαιδευτικός δείχνει την ανάπτυξη ενός παιδιού σε βίντεο και εξηγεί τα στάδια της ανάπτυξης. (Τεχνολογία)

#### ***Ομαδικές δραστηριότητες***

1. Οι μαθητές με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού μελετούν ο ένας το λεύκωμα ή τον πίνακα για την ανάπτυξη του άλλου. Ο καθένας λέει το όνομα του παιδιού που

βλέπει στις φωτογραφίες και εκφράζει τις διαπιστώσεις του σχετικά με τις αλλαγές από ηλικία σε ηλικία. Ταυτόχρονα ο εκπαιδευτικός υπενθυμίζει στο μαθητή να βρει τις διατροφικές προτιμήσεις του συγκεκριμένου συμμαθητή του στον ομαδικό πίνακα (βλέπε δραστηριότητα προηγούμενης ενότητας). (Γλώσσα-Επικοινωνία- Μελέτη Περιβάλλοντος)

2. Ο εκπαιδευτικός φέρνει στην τάξη υγιεινές τροφές (όπως γάλα, φρούτα, δημητριακά κλπ), και ανθυγιεινές τροφές (π.χ. σοκολάτες, πατατάκια, γλυκά). Ακόμη, φέρνει δύο φωτογραφίες/εικόνες παιδιών, όπου η μια δείχνει ένα υγιές δυνατό παιδάκι που αθλείται και η άλλη ένα παιδάκι άρρωστο στο κρεβάτι του. Εξηγεί στους μαθητές ότι το πρώτο παιδάκι τρώει αυτές τις υγιεινές τροφές ενώ το άλλο όχι. Συμβουλευονται όλοι μαζί τον πίνακα προτιμήσεων που έχουν φτιάξει και εντοπίζουν ποια παιδιά της τάξης τρώνε συχνά αυτές τις τροφές. (Γλώσσα, Επικοινωνία)
3. Ο εκπαιδευτικός διαβάζει μια ιστορία για ένα παιδί που έτρωγε πολλά γλυκά και χάλασαν τα δόντια του και πήγε στον οδοντίατρο. Καθώς διαβάζει ζητά από τα παιδιά να πουν ποια είναι τα τρόφιμα που πρέπει να τρώμε συχνά και ποια όχι. (Γλώσσα- Μελέτη Περιβάλλοντος)



### ***ΤΡΙΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Ποιες τροφές πρέπει να τρώμε***

Ο στόχος αυτής της ενότητας είναι να προσφέρει στο μαθητή μαθησιακές ευκαιρίες, ώστε :

- Να μάθει ποιες τροφές πρέπει να τρώμε συχνά (φρούτα, λαχανικά) και ποιες σπάνια ή καθόλου (γλυκά, πατατάκια, ζαχαρωτά) και για ποιους λόγους.
- Να γνωρίσει τις μεγάλες οικογένειες τροφίμων (κρέας, γαλακτοκομικά, φρούτα και λαχανικά, όσπρια).
- Να μάθει ποια είναι τα τρόφιμα και ποιες οι επικίνδυνες ουσίες (δηλητήρια, απορρυπαντικά) που πρέπει να αποφεύγουμε.
- Να μάθει σε ποιους χώρους αποθηκεύουμε τα τρόφιμα μέσα στο σπίτι.

### ***Ομαδικές δραστηριότητες***

1. Ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να ομαδοποιήσουν πραγματικά ή ομοιώματα τροφίμων από διαφορετικές οικογένειες (γαλακτοκομικά, φρούτα, λαχανικά, κρέας, όσπρια) σε διαφορετικά καλάθια. Για τον σκοπό αυτό, τους δίνει να τοποθετήσουν ένα αντικείμενο ή φωτογραφία ή εικόνα ή λέξη με το όνομα σε κάθε καλάθι ώστε οι μαθητές να κατανοήσουν τις πέντε κατηγορίες τροφίμων. (Μελέτη Περιβάλλοντος- Γλώσσα- Μαθηματικά)
2. Οι μαθητές βρίσκουν και κόβουν φωτογραφίες τροφίμων από περιοδικά και δημιουργούν κολλάζ σε μεγάλα χαρτόνια, ένα για κάθε οικογένεια τροφίμων, κολλώντας ο καθένας με τη σειρά του μια εικόνα. Ο εκπαιδευτικός βοηθά τους μαθητές να καταλάβουν ποιος έχει σειρά με λεκτική προτροπή και χειρονομία ή με οπτικές ενδείξεις (δίνει μια κάρτα σε όποιον έχει σειρά). (Εικαστικά- Κοινωνικές Δεξιότητες)
3. Ο εκπαιδευτικός φέρνει στη τάξη διαφορετικά προϊόντα επικίνδυνα και μη (π.χ. υγρό καθαρισμού για πιάτα, οινόπνευμα, υγρό καθαρισμού για τζάμια, γάλα, χυμό, νερό) και ζητάει από τους μαθητές να βάλουν μόνο τα επικίνδυνα προϊόντα

στο καλάθι με το σύμβολο που δηλώνει απαγόρευση (  ή  ). Το ίδιο

σύμβολο μπορεί να σηματοδοτήσει όλα τα επικίνδυνα προϊόντα στο χώρο του σχολείου αλλά και του σπιτιού. (Μελέτη Περιβάλλοντος- Αυτοεξυπηρέτηση)

4. Οι μαθητές επισκέπτονται την κουζίνα με τον εκπαιδευτικό, εξερευνούν τα ντουλάπια, το ψυγείο και τα ράφια και εξετάζουν ποια τρόφιμα αποθηκεύουμε σε κάθε χώρο. Ο εκπαιδευτικός συγκεντρώνει τα τρόφιμα στο τραπέζι και τους ζητάει να τα τακτοποιήσουν ξανά στη θέση τους, ακολουθώντας οπτικές οδηγίες για την σωστή θέση τους. (Αυτοεξυπηρέτηση- Μαθηματικά)

#### ***Δραστηριότητες για διδασκαλία «ένας προς έναν»***

1. Ο εκπαιδευτικός πηγαίνει με το μαθητή στην κουζίνα όπου έχει βάλει από πριν ένα κομμάτι κρέας στο ντουλάπι και τα δημητριακά στο ψυγείο. Του ζητά να ανοίξει το ντουλάπι και τον ρωτά τι βρήκε. Μετά τον ρωτά «τι λάθος υπάρχει εδώ;». Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με την δημητριακά. Στη συνέχεια του ζητά να βάλει την κάθε τροφή στην σωστή θέση. (Αυτοεξυπηρέτηση)

#### ***Ατομικές δραστηριότητες***

1. Ο μαθητής παίρνει μπροστά του ένα φάκελο εργασίας με φωτογραφίες/εικόνες από τρόφιμα που ανήκουν σε διαφορετικές οικογένειες και καλείται να τις ομαδοποιήσει με βάση οπτικές οδηγίες που περιέχονται στο φάκελο εργασίας. (Μαθηματικά)
2. Ο μαθητής παίρνει μπροστά του ένα φάκελο εργασίας με φωτογραφίες/εικόνες, σύμβολα ή λέξεις από τρόφιμα και επικίνδυνα προϊόντα και καλείται να τα ομαδοποιήσει με βάση οπτικές οδηγίες που περιέχονται στο φάκελο εργασίας. (Μαθηματικά)

#### ***ΤΕΤΑΡΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Γνωριμία με την κουζίνα***

**Ο στόχος αυτής της ενότητας είναι να προσφέρει στο μαθητή μαθησιακές ευκαιρίες, ώστε :**

- Να εξοικειωθεί με τον χώρο της κουζίνας στο σχολείο.
- Να συνδέσει τις συσκευές με τη χρησιμότητά τους.

#### ***Ομαδικές δραστηριότητες***

1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στους μαθητές πλαστελίνες, πλάστες και καλούπια και τους προτρέπει να φτιάξουν ομοιώματα σκευών μαγειρέματος και φαγητών. Οι μαθητές συμβουλευόμαστε φωτογραφίες που απεικονίζουν τα βήματα της κάθε δραστηριότητας. Ακόμη, μπορούν να συνεργαστούν τηρώντας σειρά στην κατασκευή του έργου τους. (Εικαστικά - Μελέτη Περιβάλλοντος)
2. Ο εκπαιδευτικός ετοιμάζει κάρτες που απεικονίζουν τη λειτουργία των ηλεκτρικών συσκευών. Στον χώρο της κουζίνας ζητά από τους μαθητές να ταυτίσουν τις κάρτες με την πραγματική συσκευή. Για τον σκοπό αυτό, ο εκπαιδευτικός έχει τοποθετήσει πάνω σε κάθε συσκευή εικόνα ή κάρτα με το σύμβολο ή το όνομά της. (Αυτοεξυπηρέτηση- Γλώσσα- Μελέτη Περιβάλλοντος)

#### ***Δραστηριότητα για διδασκαλία «ένας προς έναν»***

1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή φωτογραφίες από μια ηλεκτρική κουζίνα και ένα ψυγείο καθώς και φωτογραφίες από μαγειρεμένα τρόφιμα και φρούτα και του ζητά να πει ή να δείξει ποια από αυτά θα βρει στο ψυγείο και ποια στην καταψύξη που βρίσκεται πάνω στην ηλεκτρική κουζίνα. (Αυτοεξυπηρέτηση- Μαθηματικά)

### **ΠΕΜΠΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Προετοιμασία γεύματος**

Ο στόχος αυτής της ενότητας είναι να προσφέρει στο μαθητή μαθησιακές ευκαιρίες, ώστε :

- Να επιλέγει τα σωστά υλικά για την ετοιμασία γευμάτων
- Να ακολουθεί απλές συνταγές για να μαγειρέψει
- Να μάθει να στρώνει σωστά το τραπέζι και να σερβίρει το φαγητό
- Να μάθει να οργανώνει σωστά το μενού μιας ημέρας ή μιας εβδομάδας
- Να έχει κατάλληλη συμπεριφορά κατά την ώρα του φαγητού.

#### **Δραστηριότητες για διδασκαλία «ένας προς έναν»**

1. Ο μαθητής έχει μπροστά του ένα κουτί με πέντε πιάτα και πέντε πιρουνία. Ο εκπαιδευτικός του ζητάει να αντιστοιχίσει τα πιάτα με τα πιρουνία ένα προς ένα. (Μαθηματικά)
2. Ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού ετοιμάζεται να φτιάξει χυμό. Μπροστά του έχει τον αποχυμωτή, την φρουτιέρα με τα φρούτα, και οπτικό πρόγραμμα με τα βήματα που θα ακολουθήσει: Πλένω τα φρούτα, τα καθαρίζω, τα κόβω σε κομμάτια, τα τοποθετώ στον αποχυμωτή, πατάω το κουμπί για το άλεσμα, ρυθμίζω το χρονόμετρο κουζίνας, πατάω το κουμπί για να παύσει η λειτουργία, γεμίζω το ποτήρι με χυμό. (Αυτοεξυπηρέτηση- Μαθηματικά- Μελέτη Περιβάλλοντος)
3. Ο εκπαιδευτικός ετοιμάζει ένα βιβλίο για τα υλικά και τα βήματα που χρειάζονται για την παρασκευή τριών διαφορετικών φαγητών που είναι απλά και αρέσουν στα παιδιά. Στο πάνω μέρος της κάθε σελίδας υπάρχει η εικόνα, το σύμβολο ή η λέξη με την ονομασία του φαγητού και στο κάτω μέρος της σελίδας απεικονίζονται τα υλικά για την παρασκευή του. Ο μαθητής επιλέγει ποια θέλει να εκτελέσει και ο εκπαιδευτικός του ζητά να βρει και να συλλέξει τα υλικά που θα χρειαστεί. (Αυτοεξυπηρέτηση)
4. Αφού συγκεντρώσει τα υλικά ο μαθητής επιλέγει την συνταγή του φαγητού που θέλει να φτιάξει και ο εκπαιδευτικός τον βοηθά να ακολουθεί τις οπτικές οδηγίες. (Αυτοεξυπηρέτηση- Γλώσσα)
5. Κατά τη διάρκεια του ελαφρού γεύματος, ο εκπαιδευτικός προτρέπει και καθοδηγεί το μαθητή να κάθεται στη θέση του, να τρώει με αποδεκτό τρόπο το φαγητό του, να μαζεύει το πιάτο του μόλις τελειώνει και να το πηγαίνει στην κουζίνα. Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί οπτικές ενδείξεις: περίγραμμα στο τραπέζι με τη φωτογραφία του μαθητή όπου βάζει το πιάτο του και φωτογραφία που φαίνεται ότι μόλις αδειάσει το πιάτο θα πρέπει να το πάει στην κουζίνα. (Κοινωνικές δεξιότητες-Αυτοεξυπηρέτηση)

#### **Ομαδικές δραστηριότητες**

1. Οι μαθητές επιλέγουν και αποφασίζουν ποιο γεύμα θέλουν να ετοιμάσουν από τις οπτικοποιημένες συνταγές που έχει ετοιμάσει ο εκπαιδευτικός, πηγαίνουν στην κουζίνα συγκεντρώνουν τα υλικά τους και συνεργάζονται για να μαγειρέψουν. Ο εκπαιδευτικός παίζει συντονιστικό ρόλο έτσι ώστε να υπάρξει εναλλαγή σειράς σε όλες τις δραστηριότητες της προετοιμασίας του γεύματος. (Αυτοεξυπηρέτηση- Κοινωνικές Δεξιότητες- Επικοινωνία)
2. Οι μαθητές μαθαίνουν να συνεργάζονται για να στρώσουν το τραπέζι για το ελαφρύ γεύμα στο χώρο της τάξης ή του σχολείου. Ο εκπαιδευτικός αναθέτει διακριτούς ρόλους στον κάθε μαθητή. Για παράδειγμα, ένας μαθητής θα φέρει τα πιάτα, τα μαχαιροπίρουνα, τα ποτήρια και τις πετσέτες, άλλος θα τα τοποθετήσει

στο τραπέζι και άλλος θα σερβίρει το φαγητό. (Αυτοεξυπηρέτηση- Επικοινωνία- Κοινωνικές Δεξιότητες)

3. Οι μαθητές μαζί με τον εκπαιδευτικό βλέπουν τον πίνακα με τις οικογένειες τροφίμων, τις τροφές που θα πρέπει να τρώνε συχνά και αυτές που θα πρέπει να αποφεύγουν, τον πίνακα με τις προτιμήσεις του κάθε μαθητή και φτιάχνουν ένα μενού για την επόμενη ημέρα. Ο εκπαιδευτικός τους βοηθά να ζωγραφίσουν, να γράψουν ή να απεικονίσουν με σύμβολα το μενού που συντάχθηκε και να το δείξουν στους γονείς τους για να το ακολουθήσουν την επόμενη μέρα. (Αυτοεξυπηρέτηση- Γλώσσα- Επικοινωνία)

### ***ΕΚΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Επαγγέλματα που έχουν σχέση με τη διατροφή***

Ο στόχος αυτής της ενότητας είναι να προσφέρει στο μαθητή μαθησιακές ευκαιρίες, ώστε :

- Να μάθει να διακρίνει ποια τρόφιμα προέρχονται από τα ζώα και ποια από τα φυτά.
- Να μάθει ποιοι επαγγελματίες ασχολούνται με την παραγωγή τροφίμων.
- Να γνωρίσει τους τρόπους συσκευασίας των τροφίμων (κονσέρβες, κουτιά, χάρτινες συσκευασίες, σακουλάκια).
- Να συμμετέχει στη διαδικασία παρασκευής π.χ. του ψωμιού στον χώρο παρασκευής του (φούρνο).
- Να μάθει ποιοι επαγγελματίες ασχολούνται με την πώληση τροφίμων.

### ***Δραστηριότητες για διδασκαλία «ένας προς έναν»***

1. Ο εκπαιδευτικός διαβάζει μία ιστορία με θέμα τη διατροφή και χρησιμοποιεί συγκεκριμένο υλικό κατά την αφήγηση. Έχει μπροστά του ένα καλάθι με πλαστικά φρούτα και λαχανικά που είναι σχετικά με τους ήρωες της ιστορίας. Κάθε φορά που στην ιστορία αναφέρεται ένα φρούτο ή λαχανικό, ο εκπαιδευτικός σταματάει και προτρέπει τον μαθητή να πάρει από το καλάθι το αντίστοιχο αντικείμενο. (Γλώσσα-Επικοινωνία- Κοινωνικές Δεξιότητες- Μελέτη Περιβάλλοντος)
3. Ο εκπαιδευτικός παίζει με το μαθητή στον υπολογιστή ένα παιχνίδι τόμπολας με τα φυτά και τις τροφές που παράγουν. (Πληροφορική)
4. Ο εκπαιδευτικός κάθεται απέναντι από το μαθητή και του τραγουδάει με ενθουσιώδη φωνή, ένα παιδικό τραγουδάκι που μιλάει για το ποια φαγώσιμα παίρνουμε από τα ζώα ή τα φυτά όπως π.χ «η καλή μας αγελάδα». Ταυτόχρονα κάνει τις κινήσεις που συνοδεύουν το τραγούδι. Ενθαρρύνει το μαθητή να μιμηθεί τις κινήσεις και τα λόγια. Σταματάει σε κάθε στίχο του τραγουδιού και κάνει ερωτήσεις. Π.χ. «τι θα κάνουμε το γάλα;» Ο μαθητής δίνει την απάντηση οπτικά. Αυτή η δραστηριότητα μπορεί να γίνει και ομαδικά. (Μουσική-Κοινωνικές Δεξιότητες-Μελέτη Περιβάλλοντος)
5. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή τη φωτογραφία ενός οικείου θηλαστικού ζώου (π.χ. αγελάδα, πρόβατο, κατσίκα) και ενός οπωροφόρου δέντρου και του ζητά να εντοπίσει και να δείξει ανάμεσα από διάφορες φωτογραφίες τροφίμων, ποια προέρχονται από το ζώο και ποια από το φυτό. (Μαθηματικά- Μελέτη Περιβάλλοντος)
6. Ο μαθητής σε συνεργασία με τον εκπαιδευτικό φτιάχνει πίνακες επαγγελμάτων με πραγματικά αντικείμενα, φωτογραφίες, σύμβολα ή λέξεις. Στο κέντρο του κάθε πίνακα υπάρχει η εικόνα του επαγγελματία (π.χ. μανάβης) και ο μαθητής ομαδοποιεί και αντιστοιχίζει τα εργαλεία-αντικείμενα δουλειάς (π.χ. τελάρα,

ταμειακή μηχανή, χαρτοσακούλες, ζυγαριά), τα προϊόντα (φρούτα και λαχανικά) και τις εικόνες από το χώρο εργασίας με την κεντρική εικόνα. ( Μελέτη Περιβάλλοντος- Εικαστικά)

7. Ο εκπαιδευτικός δίνει στο μαθητή διάφορα τρόφιμα σεβριτισμένα σε πιάτο και δίπλα τις άδειες συσκευασίες τους και του ζητά να τα βάλει στα σωστά σακουλάκια ή κουτιά. Ταυτόχρονα του ζητά να πει ή να δείξει τα λογότυπα που αναγράφονται σε κάθε συσκευασία. (Γλώσσα- Αυτοεξυπηρέτηση-Μαθηματικά)

### **Ομαδικές δραστηριότητες**

1. Ο εκπαιδευτικός δίνει στους μαθητές ανακατεμένες εικόνες μιας ιστορίας για τα στάδια παραγωγής ψωμιού (από το χωράφι ως τα ράφια του φούρνου της γειτονιάς). Στη συνέχεια, τους βοηθά να τις βάλουν στη σωστή σειρά και να αφηγηθούν την ιστορία. (Γλώσσα- Επικοινωνία-Μελέτη Περιβάλλοντος)
2. Οι μαθητές επισκέπτονται το φούρνο της γειτονιάς και βλέπουν τη διαδικασία παρασκευής ψωμιού, από το αλεύρι ως το ψήσιμο και την πώληση. Αν οι συνθήκες το επιτρέπουν συμμετέχουν και οι ίδιοι. (Κοινωνικές Δεξιότητες-Μελέτη Περιβάλλοντος-Επικοινωνία)

### **ΕΒΔΟΜΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Μαγαζιά και λαϊκή αγορά**

Ο στόχος αυτής της ενότητας είναι να προσφέρει στο μαθητή μαθησιακές ευκαιρίες, ώστε :

- Να μάθει τα καταστήματα που πωλούν συγκεκριμένα προϊόντα.
- Να επισκεφτεί τη λαϊκή αγορά και τα μαγαζιά
- Να μάθει να ψωνίζει μόνος του.

### **Ομαδικές δραστηριότητες**

1. Ο εκπαιδευτικός δείχνει σε φωτογραφίες την υπεραγορά της γειτονιάς και φτιάχνει μια λίστα μαζί με τους μαθητές για τα τρόφιμα που χρειάζεται να αγοράσουν για να ετοιμάσουν ένα γεύμα. Η λίστα μπορεί να είναι φτιαγμένη με λέξεις, εικόνες ή σύμβολα. Την επόμενη μέρα οι μαθητές επισκέπτονται την υπεραγορά και ψωνίζουν με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού. Παίρνουν καρτόσι με τη σωστή διαδικασία και κινούνται σωστά στους διαδρόμους. Κοιτάζουν τη λίστα με τα ψώνια που έχουν ετοιμάσει. Μαθαίνουν να εντοπίζουν τις περιοχές πώλησης (ψυγεία για τα γαλακτοκομικά, κρεοπωλείο για τα κρέατα, μανάβη για τα φρούτα και λαχανικά, ράφια για τα συσκευασμένα τρόφιμα). Βάζουν τα ψώνια προσεκτικά στο καρτόσι. Υπολογίζουν τα χρήματά τους, πληρώνουν στο ταμείο, βάζουν τα ψώνια σε σακούλες και επιστρέφουν το καρτόσι. (Αυτοεξυπηρέτηση-Κοινωνικές Δεξιότητες- Μαθηματικά-Μελέτη Περιβάλλοντος)
2. Κατά τον ίδιο τρόπο επισκέπτονται τη λαϊκή αγορά, αφού μάθουν να εντοπίζουν στο ημερολόγιο την ημέρα που γίνεται λαϊκή στην γειτονιά τους.
3. Οι μαθητές επισκέπτονται το κοντινό τους ταχυφαγείο. Ο εκπαιδευτικός υπενθυμίζει λεκτικά και δίνει οπτικές ενδείξεις στο μαθητή για να περιμένει στη σειρά για να παραγγείλει το φαγητό του, να πάρει το δίσκο του, να πληρώσει και να καθίσει σε ένα άδειο τραπέζι. Για παράδειγμα, του εξηγεί ότι πρέπει να στέκεται πίσω από τον κύριο/κυρία που βλέπει τελευταίο στην ουρά μόλις μπαίνει. Οι οδηγίες μπορούν να δοθούν και με φωτογραφίες. (Αυτοεξυπηρέτηση-Κοινωνικές Δεξιότητες- Μαθηματικά-Μελέτη Περιβάλλοντος)
4. Οι μαθητές δραματοποιούν στην τάξη με παιχνίδια και κατασκευές που τους δίνει ο εκπαιδευτικός μια σκηνή αγοράς τροφίμων. Ένας μαθητής παριστάνει π.χ τον μανάβη και οι άλλοι πηγαίνουν να αγοράσουν φρούτα. Οι «αγοραστές» διαλέγουν

και βάζουν σε σακούλες τα φρούτα τους (πλαστικά ή αληθινά) και ο «μανάβης» ζυγίζει τις σακούλες και χτυπά στην ταμειακή-παιχνίδι την τιμή. Οι «αγοραστές» πληρώνουν με ψεύτικα ή πραγματικά χρήματα, παίρνουν τη σακούλα τους και φεύγουν. (Παιχνίδι-Γλώσσα- Κοινωνικές Δεξιότητες- Αυτοεξυπηρέτηση- Μαθηματικά)

### ***Αξιολόγηση του Σχεδίου Εργασίας***

Αξίζει να επισημανθεί ότι ο εκπαιδευτικός αξιολογεί τις γνώσεις και τις δεξιότητες του κάθε μαθητή πριν σχεδιάσει τις υποενότητες με τους επιμέρους στόχους. Ακόμη, παρατηρεί και καταγράφει τις διατροφικές συνήθειες και προτιμήσεις των μαθητών στο χώρο του σχολείου, τις δεξιότητες αυτοεξυπηρέτησής του στην κουζίνα και στα μαγαζιά. Επίσης, συμβουλευεται και τους γονείς για τις διατροφικές συνήθειες της οικογένειας στο σπίτι και τους εξηγεί τους στόχους του προγράμματος. Μετά την υλοποίηση του σχεδίου εργασίας, ο εκπαιδευτικός αξιολογεί τα αποτελέσματα της εφαρμογής. Ειδικότερα, καταγράφει το επίπεδο κατάκτησης των στόχων για τον κάθε μαθητή και επαναπροσδιορίζει τους διδακτικούς στόχους για το επόμενο Σχέδιο Εργασίας.



## ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

### Επικοινωνία

- Συνεργάζεται για να μαγειρέψει
- Συνεργάζεται για να στρώσει το τραπέζι
- Συνεργάζεται για να δραματοποιήσει στην τάξη με τους συμμαθητές του ένα μαναζί

### Κοινωνικές Δεξιότητες

- Τρώει με κοινωνικά αποδεκτό τρόπο
- Ακολουθεί στη σωστή διαδικασία για να ψωνίσει
- Ακολουθεί τη σωστή διαδικασία για να φάει στο ταχυφαγείο

### Πληροφορική

- Γνωρίζει άλλες χώρες μέσα από cd-rom

### Αυτοεξυπηρέτηση

- Μαθαίνει ότι τρώμε διαφορετικές ώρες της ημέρας διαφορετικά φαγητά
- Μαθαίνει να διαχωρίζει τα τρόφιμα από τις επικίνδυνες ουσίες
- Μαθαίνει τις ηλεκτρικές συσκευές της κουζίνας και τη χρησιμότητά τους
- Μαθαίνει τους χώρους αποθήκευσης των τροφίμων
- Μαγειρεύει ακολουθώντας συνταγές
- Μαθαίνει να στρώνει σωστά το τραπέζι
- Μαθαίνει να φτιάχνει το μενού της ημέρας
- Ψωνίζει στην υπεραγορά
- Τρώει στο ταχυφαγείο

### Εικαστικά

- Φτιάχνει κολάζ με τρόφιμα
- Φτιάχνει ομοιώματα σκευών μαγειρικής και τροφίμων με πλαστελίνη

### Μελέτη Περιβάλλοντος

- Γνωρίζει τις διατροφικές συνήθειες άλλων λαών
- Μαθαίνει ότι ο άνθρωπος αναπτύσσεται με τη διατροφή
- Μαθαίνει ότι η σωστή διατροφή συνδέεται με την υγεία
- Μαθαίνει τις οικογένειες τροφίμων
- Γνωρίζει τα επαγγέλματα που συνδέονται με τη διατροφή
- Μαθαίνει τη διαδικασία παραγωγής ψωμιού
- Συμμετέχει στη διαδικασία παρασκευής ψωμιού

# Η Διατροφή

### Γλώσσα

- Φτιάχνει πίνακα με τις προτιμήσεις φαγητών τις δικές του και των συμμαθητών του
- Διαβάζει τα λογότυπα στις συσκευασίες τροφίμων
- Συνθέτει ιστορία με τα στάδια παραγωγής του ψωμιού

### Μουσική

- Τραγουδάει τραγουδάκια για το τι παίρνουμε από τα ζώα και από τα φυτά

### Μαθηματικά

- Κάνει αντιστοιχίσεις
- Κάνει ομαδοποιήσεις
- Χρησιμοποιεί χρήματα για να ψωνίσει

### Παιχνίδι

- Δραματοποιεί στην τάξη «το μανάβικο» με τους συμμαθητές του

### Τεχνολογία

- Βλέπει βίντεο με θέμα την ανάπτυξη του ανθρώπου

## ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: «Ο εαυτός μου στον περιβάλλοντα χώρο»

### Εισαγωγή

Τα τελευταία χρόνια ένας από τους στόχους της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι να κατανοήσουν οι μαθητές πόσο σημαντικός είναι ο χώρος στον οποίο ζουν και να μάθουν να τον σέβονται και να τον προστατεύουν. Η εκπαίδευση αυτή είναι απαραίτητη ώστε με την ενηλικίωσή τους να γίνουν συνειδητοί και υπεύθυνοι πολίτες απέναντι στην οικογένειά τους, στην πόλη ή στο χωριό τους και στη φύση. Το μικρό παιδί πρέπει να αισθανθεί τη μοναδικότητά του και να αποκτήσει επίγνωση της αλληλεξάρτησης του με το περιβάλλον.

Είναι σημαντικό να εστιάσουμε στην κατανόηση αυτών των εννοιών και σχέσεων και στα παιδιά με διαταραχές στο φάσμα του αυτισμού. Αυτό έχει μεγαλύτερη σπουδαιότητα αφού γνωρίζουμε ότι ένας βασικός τομέας στον οποίο μειονεκτούν είναι η κοινωνική αλληλεπίδραση. Η Grandin (1995) αναφέρει χαρακτηριστικά: «Κάθε καινούριο περιβάλλον με αναστάτωνα και δεν ήμουν ευαίσθητη στις κοινωνικές χάρες. Ευτυχώς δεν συνειδητοποιούσα πόσο διαφορετική ήμουν... Παρόλα τα δημιουργικά ταλέντα που διέθετα, μου έλειπε η ικανότητα να τα πηγαίνω καλά με τους ανθρώπους» (σελ. 37,75). Η διαταραχή στην κοινωνική αλληλεπίδραση είναι από τους πιο σημαντικούς παράγοντες που εμποδίζουν την κοινωνική ενσωμάτωση ατόμων με αυτισμό (Frith, 1999). Συνεπώς, είναι πρωταρχική η ανάγκη του εκπαιδευτικού να σχεδιάσει, να οργανώσει και να υλοποιήσει ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα που θα βοηθήσει τους μαθητές με αυτισμό να κατανοήσουν τη σχέση τους με τους άλλους ανθρώπους και το περιβάλλον.

### Σχεδιασμός

Ένα διαθεματικό σχέδιο εργασίας με θέμα «Ο εαυτός μου στον περιβάλλοντα χώρο» θα μπορούσε να περιλαμβάνει **τρεις γενικούς στόχους**:

- Την ανάλυση της έννοιας του «εαυτού», δηλαδή της μοναδικότητας του καθενός και τη συνειδητοποίηση της ταυτότητας του.
- Τη γνωριμία του με τους άλλους και τη βαθύτερη γνώση των ομοιοτήτων και των διαφορών των ανθρώπων μεταξύ τους.
- Την ανάπτυξη σχέσεων με το στενό αλλά και το ευρύτερο περιβάλλον (σπίτι, σχολείο, γειτονιά, φύση).

### Οργάνωση του Σχεδίου Εργασίας

Στο **πρώτο στάδιο**, ο εκπαιδευτικός προετοιμάζει τις θεματικές ενότητες που θα επεξεργαστεί με τους μαθητές του. Σε κάθε ενότητα, προσδιορίζει και καταγράφει τους επιμέρους στόχους και σχεδιάζει τις δραστηριότητες. Είναι σημαντικό να εξετάσει το Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών για να κάνει τις απαραίτητες διασυνδέσεις ως προς τους στόχους και τις δραστηριότητες. Στο **δεύτερο στάδιο**, αποφασίζει για τις προσαρμογές στο χώρο της τάξης. Κατανέμει τις δραστηριότητες που σχεδίασε σε περιοχές διδασκαλίας: άλλες για ομαδική διδασκαλία, άλλες για διδασκαλία ένας προς έναν και άλλες για

ατομική/αυτόνομη εργασία, έτσι ώστε οι μαθητές να διδάσκονται διαφορετικές δεξιότητες σε κάθε περιοχή. Στο **τρίτο στάδιο**, προετοιμάζει και οργανώνει τα διδακτικά υλικά, έτσι ώστε να είναι κατανοητά και εύχρηστα. Συγκεντρώνει πληροφορίες για το θέμα από βιβλία, περιοδικά, εγκυκλοπαίδειες και το διαδίκτυο. Οργανώνει το υλικό που συγκεντρώσε και αποφάσισε να χρησιμοποιήσει, σύμφωνα με τις αρχές της οπτικοποίησης και της οπτικής οργάνωσης (βλέπε το κεφάλαιο Διδακτικής Μεθοδολογίας) για κάθε περιοχή διδασκαλίας. Ακόμη, προετοιμάζει τις εξόδους που προγραμμάτισε να γίνουν, επισκεπτόμενος πρώτος αυτός τους χώρους και συζητώντας με τους επαγγελματίες και τους ανθρώπους που πρόκειται να συναντήσουν τα παιδιά. Στο **τέταρτο στάδιο**, ενσωματώνει τις διδακτικές δραστηριότητες στο ημερήσιο πρόγραμμα των μαθητών. Στο **πέμπτο στάδιο** υλοποιεί τη διδασκαλία του διαθεματικού σχεδίου εργασίας. Στο **έκτο στάδιο** αξιολογεί τους στόχους και τις δραστηριότητες που χρησιμοποιήθηκαν.

### ***ΠΡΩΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Γνωριμία με τον εαυτό μας***

Στο μαθητή δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε:

- Να γνωρίζει τα προσωπικά του στοιχεία (όνομα, ηλικία, φύλο).
- Να γνωρίζει το σώμα του.
- Να αναγνωρίζει και να διακρίνει τις 5 αισθήσεις και τα ερεθίσματα που δέχεται η καθημία.
- Να περιγράφει τις αγαπημένες συνήθειες-ενδιαφέροντα του.
- Να αναγνωρίζει τα συναισθήματα του.

### ***Δραστηριότητες για διδασκαλία «ένας προς έναν»***

1. Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί σε σειρά (από τα αριστερά προς τα δεξιά) τέσσερις κάρτες: τρεις κάρτες με προσωπικές ερωτήσεις (μία μόνο ερώτηση σε κάθε κάρτα) για το μαθητή («Πώς σε λένε;», «Πού μένεις;», «Τι χρώμα είναι τα μαλλιά/ μάτια σου;») και μια κάρτα με αγαπημένη δραστηριότητα στη σειρά, έτσι ώστε ο μαθητής να κατανοήσει ότι για να πάρει αυτό που του αρέσει θα πρέπει να τελειώσει με όλες τις ερωτήσεις. Ο εκπαιδευτικός παίρνει μία κάρτα κάθε φορά και κάνει την αντίστοιχη ερώτηση στο μαθητή. Χρησιμοποιεί παράλληλα νοήματα, χειρονομίες ή εικόνες ανάλογα με το τι είναι απαραίτητο ώστε ο μαθητής να κατανοήσει το περιεχόμενο της ερώτησης. Αν ο μαθητής δεν ανταποκριθεί, τον προτρέπει κατάλληλα. Ο αριθμός των ερωτήσεων είναι ανάλογος με τις γνωστικές ικανότητες του μαθητή (Επικοινωνία- Γλώσσα).
2. Ο εκπαιδευτικός σε συνεργασία με το μαθητή φτιάχνουν ένα κολλάζ με φωτογραφίες των μελών της οικογένειας του μαθητή. Το κολλάζ αυτό μπορεί να δείχνει το γενεαλογικό δέντρο της οικογένειας. Ο μαθητής καλείται να τοποθετήσει τις φωτογραφίες των μελών της οικογένειας στην κατάλληλη θέση (Μελέτη Περιβάλλοντος- Εικαστικά- Μαθηματικά).
3. Ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού φτιάχνει μακέτα ή κολλάζ με φωτογραφίες που παρουσιάζουν τους χώρους του σπιτιού του και αντικείμενα του δωματίου του. Ο μαθητής τοποθετεί μόνος του τα έπιπλα στο σωστό χώρο. Μία φωτογραφία του δωματίου του μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως οδηγός (Μελέτη Περιβάλλοντος- Εικαστικά).
4. Ο εκπαιδευτικός δείχνει διάφορες φωτογραφίες φαγητών, δραστηριοτήτων, παιχνιδιών και ζητά από το μαθητή να πει ή να δείξει ποια του αρέσουν. Φτιάχνει ένα πίνακα όπου ο κάθε μαθητής κολλάει κάτω από τη δική του φωτογραφία τις

φωτογραφίες που δείχνουν τα πράγματα που τον ενδιαφέρουν και του προκαλούν ευχαρίστηση. (Επικοινωνία-Γλώσσα)

5. Ο εκπαιδευτικός σε κάθε ευκαιρία που του δίνεται ονομάζει τα συναισθήματα που εκφράζει ο μαθητής (π.χ. την ώρα που κλαίει ο μαθητής του λέει: «Είσαι λυπημένος»). Αργότερα συνδέει τα συναισθήματα που εμφανίζει ο μαθητής με τις κοινωνικές καταστάσεις στο πλαίσιο των οποίων εμφανίστηκαν (π.χ. την ώρα που ο μαθητής φωνάζει θυμωμένα επειδή ο εκπαιδευτικός του πήρε ένα παιχνίδι, του λέει: «Είσαι θυμωμένος γιατί σου πήρα το αυτοκινητάκι»). Αργότερα, ο εκπαιδευτικός τον προτρέπει να εκφράσει ο ίδιος το συναίσθημά του (π.χ. Είμαι χαρούμενος γιατί θα πάω στην παιδική χαρά). Επιπλέον, ο εκπαιδευτικός σε κάθε ευκαιρία προτρέπει το μαθητή να εκφράσει τα συναισθήματά του με κοινωνικά αποδεκτό τρόπο, π.χ. όταν είναι θυμωμένος με το συμμαθητή του που τον ενοχλεί και ετοιμάζεται να τον χτυπήσει, θα πρέπει να του πει ή να του δείξει τη χειρονομία «φύγε» με την κατάλληλη έκφραση προσώπου (Κοινωνικές Δεξιότητες- Επικοινωνία).

### **Ομαδικές δραστηριότητες**

1. Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί οπτικό υλικό (βιβλία, παζλ, κούκλες, βιντεοταινίες) για να συνδέσει τα χαρακτηριστικά του προσώπου και τα μέρη του σώματος με τις λειτουργίες τους. (Κοινωνικές Δεξιότητες- Μελέτη Περιβάλλοντος- Παιχνίδι-Τεχνολογία)
2. Ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί παιχνίδο-τραγούδα με τα μέρη του σώματος και του προσώπου και τραγουδάει δείχνοντας κάθε φορά το μέρος του σώματος που αναφέρεται στο τραγούδι. Προτρέπει τους μαθητές να τον μιμηθούν κινητικά. (Μελέτη Περιβάλλοντος- Μουσική)
3. Οι μαθητές, ο καθένας με την σειρά του, ομαδοποιούν φωτογραφίες με βάση τα δύο φύλα (αγόρια- κορίτσια). Κάθε φορά που είναι η σειρά ενός μαθητή αυτός κρατάει μια κάρτα, λέει το φύλο του παιδιού που δείχνει η φωτογραφία και αν ανήκει κι αυτός στο ίδιο φύλο, δείχνει τον εαυτό του. Στη συνέχεια τοποθετεί τη φωτογραφία στην κατάλληλη κατηγορία (Μελέτη Περιβάλλοντος- Κοινωνικές Δεξιότητες)
4. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει αισθητηριακά παιχνίδια με κατάλληλα αντικείμενα που οι μαθητές θα αντιστοιχίσουν με μέρη του σώματος και τις αισθήσεις. Κάθε αντικείμενο συνδέεται με ένα αισθητήριο όργανο, ώστε οι μαθητές να διακρίνουν την αισθητηριακή εμπειρία που συνδέεται με αυτό (π.χ. το μήλο συνδέεται με το στόμα και τη γεύση, το λουλούδι συνδέεται με τη μύτη και την όσφρηση). (Μελέτη Περιβάλλοντος- Κοινωνικές Δεξιότητες)

### **ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Γνωριμία με τους άλλους**

Στο μαθητή δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε:

- Να αναγνωρίζει τους ανθρώπους της οικογένειάς του, τους δασκάλους και τους συμμαθητές του.
- Να γνωρίζει τους χώρους που ζουν οι συμμαθητές του.
- Να γνωρίζει τις προτιμήσεις και τα ενδιαφέροντά τους.
- Να βρίσκει ομοιότητες και διαφορές ανάμεσα στον εαυτό του και τους συμμαθητές του.
- Να αναγνωρίζει εκφράσεις συναισθημάτων σε άλλους.

### **Ομαδικές δραστηριότητες**

1. Ο εκπαιδευτικός ετοιμάζει δύο ίδια κουτιά με όλες τις φωτογραφίες των μαθητών της τάξης. Ο κάθε μαθητής έχει μπροστά του ένα χαρτονάκι με το όνομά του. Ο εκπαιδευτικός λέει «Βρες την φωτογραφία του ....» και ο κάθε μαθητής με την σειρά θα πρέπει να ψάξει στο ένα κουτί για να βρει τη φωτογραφία του μαθητή που ζητά ο δάσκαλος. Αν οι μαθητές έχουν φτωχή κατανόηση λόγου, τότε ο εκπαιδευτικός κρατώντας την φωτογραφία ενός μαθητή λέει την ίδια φράση και ο μαθητής καλείται να βρει την ίδια φωτογραφία (ταύτιση) από το άλλο κουτί. Στη συνέχεια ο μαθητής τοποθετεί την κάθε φωτογραφία αντίστοιχα στην ειδική θέση (χαρτόνι) μπροστά από κάθε συμμαθητή του. (Μελέτη Περιβάλλοντος- Γλώσσα- Μαθηματικά)
2. Οι μαθητές με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού κατασκευάζουν μακέτες ή κολάζ με φωτογραφίες που δείχνουν τους χώρους των δωματίων τους. Κοιτάζουν τις μακέτες όλοι μαζί και εντοπίζουν που είναι τοποθετημένα τα έπιπλα στο δωμάτιο του καθένα. Αργότερα ο εκπαιδευτικός ζητά από κάθε μαθητή να αναγνωρίσει και να πει ή να δείξει το δωμάτιο του κάθε συμμαθητή του. Ο εκπαιδευτικός κολλά τη φωτογραφία ή το όνομα του κάθε μαθητή σε κάθε φωτογραφία του χώρου για να διευκολύνει τους μαθητές στις απαντήσεις τους. (Μελέτη Περιβάλλοντος - Εικαστικά)
3. Ο εκπαιδευτικός παρατηρεί και καταγράφει τις προτιμήσεις και τα ενδιαφέροντα του κάθε μαθητή. Φτιάχνει πίνακες επιλογών για το φαγητό, τον ελεύθερο χρόνο, τις αθλητικές δραστηριότητες και ζητά από κάθε μαθητή να δείξει ή να ξεκολλήσει ή να πει τις εικόνες με τα φαγητά, τα παιχνίδια και τις αθλητικές δραστηριότητες που προτιμάει. Μετά από κάποιες επαναλήψεις ζητά από κάθε μαθητή να πει ή να δείξει, να ξεκολλήσει ή να πει τις εικόνες με τις προτιμήσεις των συμμαθητών. του (Μελέτη Περιβάλλοντος- Επικοινωνία)
4. Ο εκπαιδευτικός δείχνει μία –μία τις φωτογραφίες προσώπου όλων των παιδιών της τάξης. Επιλέγει ένα χαρακτηριστικό για το κάθε μαθητή που το έχει σηματοδοτήσει (π.χ. κυκλώσει) στην φωτογραφία. Κάθε φορά που δείχνει τη φωτογραφία ενός παιδιού λέει: «Ο/Η .....έχει .....» και κολλάει την αντίστοιχη φωτογραφία σε ένα πίνακα. Μετά από πολλές επαναλήψεις λέει την ίδια φράση «Ο/Η .... έχει ...» και περιμένει από το μαθητή να περιγράψει το χαρακτηριστικό. Αν ο μαθητής δεν αποκρίνεται τον προτρέπει κατάλληλα. Η διαδικασία επαναλαμβάνεται με τον ίδιο τρόπο πολλές φορές ενώ σταδιακά μειώνεται η προτροπή. Όλοι μαζί φτιάχνουν ένα βιβλίο για κάθε μαθητή όπου σε κάθε σελίδα περιγράφεται ένα χαρακτηριστικό του. Η δραστηριότητα αυτή μπορεί να γίνει και με φωτογραφίες προσώπων της οικογένειας του κάθε παιδιού. (Επικοινωνία - Μελέτη Περιβάλλοντος - Γλώσσα)
5. Ο εκπαιδευτικός προτρέπει τους μαθητές να χρησιμοποιούν φράσεις ή χειρονομίες που εκφράζουν συναισθήματα προς τους συμμαθητές τους. Για παράδειγμα, την ώρα του κύκλου όταν κάποιος συμμαθητής αναφέρει ότι πονάει το πόδι του και το δείξει με την έκφραση προσώπου του, ο εκπαιδευτικός προτρέπει τον κάθε μαθητή να πει στο συμμαθητή του μία κατάλληλη φράση όπως «περαστικά» ή να κάνει μία κατάλληλη χειρονομία (π.χ. χαϊδεμα στην πλάτη). (Κοινωνικές Δεξιότητες- Επικοινωνία)

#### ***Δραστηριότητα για διδασκαλία «ένας προς έναν»***

1. Αφού ο κάθε μαθητής εξοικειωθεί με τα χαρακτηριστικά προσώπου των συμμαθητών του, ο εκπαιδευτικός του δίνει τις φωτογραφίες τους και του ζητά να τις ομαδοποιήσει με βάση κάποιο χαρακτηριστικό (π.χ. το χρώμα μαλλιών). (Μελέτη Περιβάλλοντος- Πληροφορική)

2. Ο εκπαιδευτικός ετοιμάζει μία κασέτα με τις φωνές προσώπων (π.χ. συμμαθητές, εκπαιδευτικοί, γονείς, αδέρφια) οικείων στο μαθητή και τον καλεί να πει ή να δείξει σε φωτογραφία το πρόσωπο που ακούει. (Μουσική - Μελέτη Περιβάλλοντος)
3. Ο εκπαιδευτικός προτρέπει το μαθητή να παρατηρήσει τα συναισθήματα που επιδεικνύουν οι συμμαθητές του, να τα ονομάζει και να τα συνδέει με τις κοινωνικές καταστάσεις στο πλαίσιο των οποίων εμφανίστηκαν (π.χ. «Ο Γιάννης φοβάται όταν τα παιδιά φωνάζουν»). (Κοινωνικές Δεξιότητες- Επικοινωνία)
4. Ο εκπαιδευτικός προτρέπει το μαθητή να δείχνει στοργή και παρηγοριά σε κατάλληλες στιγμές στους συμμαθητές του. Για παράδειγμα, να χαϊδέψει στον ώμο κάποιον συμμαθητή του που κλαίει. (Κοινωνικές Δεξιότητες- Επικοινωνία)

### ***ΤΡΙΤΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Γνωριμία με το περιβάλλον***

Στο μαθητή δίνονται μαθησιακές ευκαιρίες ώστε:

- Να γνωρίζει διάφορους χώρους της κοινότητας που έχουν άμεση σχέση με τον ίδιο, όπως το σχολείο, το πάρκο, την παιδική χαρά, τα μαγαζιά της γειτονιάς, το ταχυφαγείο, το δάσος, τη θάλασσα.
- Να εκφράζει συναισθήματα για δραστηριότητες και χώρους που επισκέπτεται.
- Να μαθαίνει να διατηρεί καθαρούς και τακτοποιημένους τους χώρους που ζει και επισκέπτεται.

### ***Ομαδικές δραστηριότητες***

1. Ο εκπαιδευτικός φτιάχνει μια μεγάλη ζωγραφιά που δείχνει το πάρκο και το σχολείο και μέσα σε ένα μεγάλο καλάθι τοποθετεί αντικείμενα (π.χ. κούνια, τσουλήθρα, τραμπάλα, μολύβι, θρανίο, τσάντα) αυτών των χώρων. Ο κάθε μαθητής με την σειρά του παίρνει ένα αντικείμενο και το τοποθετεί στον κατάλληλο χώρο. Στη συνέχεια προσθέτει στην μακέτα και άλλους χώρους (π.χ. φούρνος, ταχυδρομείο) της κοινότητας που ζουν και τα αντίστοιχα αντικείμενα. (Αυτοεξυπηρέτηση- Μελέτη Περιβάλλοντος- Εικαστικά)
2. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει επισκέψεις της τάξης στη γειτονιά του κάθε μαθητή. Σε κάθε επίσκεψη υπάρχει συγκεκριμένος στόχος (π.χ. να γνωρίσει ο μαθητής κάποιο κατάστημα, υπηρεσία ή χώρο της γειτονιάς του). Είναι σημαντικό να επιδιώκεται η ενεργός συμμετοχή του μαθητή (π.χ. ο μαθητής αγοράζει ψωμί από το φούρνο, στέλνει μία επιστολή από το ταχυδρομείο), ώστε ο μαθητής να κατανοεί τον στόχο της επίσκεψης. Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να έχει φωτογραφίσει το συγκεκριμένο χώρο από πριν ώστε να είναι σε θέση ο μαθητής κρατώντας αυτή την φωτογραφία να μπορεί εύκολα να τον εντοπίσει. Η ίδια δραστηριότητα μπορεί να πραγματοποιηθεί ώστε ο μαθητής να επισκεφτεί και να γνωρίσει γειτονιές και άλλων συμμαθητών του. (Μελέτη Περιβάλλοντος- Αυτοεξυπηρέτηση)
3. Οι μαθητές με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού συλλέγουν φωτογραφίες που παρουσιάζουν εικόνες από την πόλη και το χωριό και τις καθημερινές δραστηριότητες των κατοίκων. Οι μαθητές ομαδοποιούν και εντοπίζουν τις ομοιότητες και τις διαφορές. Επιπλέον παρακολουθούν βίντεο με στιγμιότυπα από την καθημερινή ζωή στην πόλη ή στο χωριό. (Μελέτη Περιβάλλοντος- Μαθηματικά- Γλώσσα- Τεχνολογία)
4. Ο εκπαιδευτικός οργανώνει παρόμοιες δραστηριότητες για να γνωρίσουν οι μαθητές τα βασικά χαρακτηριστικά του τόπου που ζουν, τα προϊόντα της περιοχής ή τα επαγγέλματα των κατοίκων.

5. Οι μαθητές βλέπουν φωτογραφίες του δάσους και φτιάχνουν με την τεχνική του τυπώματος ένα δικό τους δάσος σε χαρτί του μέτρου. Λίγες μέρες μετά επισκέπτονται το πιο κοντινό δασύλλιο. (Μελέτη Περιβάλλοντος- Εικαστικά)
6. Ο εκπαιδευτικός δείχνει στους μαθητές εικόνες των προϊόντων που ανακυκλώνονται. Οι μαθητές προτρέπονται να τοποθετούν ανακυκλώσιμα υλικά σε ειδικά κιβώτια με κατάλληλη σηματοδότηση μέσα στο χώρο της τάξης ή του σχολείου. (Μελέτη Περιβάλλοντος- Αυτοεξυπηρέτηση)

#### ***Δραστηριότητες για διδασκαλία «ένας προς έναν»***

1. Ο μαθητής με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού φτιάχνει ζωγραφιά μακέτα ή κολάζ με φωτογραφίες χώρων της γειτονιάς του (π.χ. σπίτι, καταστήματα, εκκλησία, υπηρεσίες, χώροι). (Μελέτη Περιβάλλοντος- Εικαστικά)
2. Μετά από κάθε επίσκεψη στους χώρους της γειτονιάς, ο εκπαιδευτικός παροτρύνει το μαθητή να εκφράσει συναισθήματα. Του δείχνει τις φωτογραφίες που τράβηξαν έτσι ώστε ο μαθητής να θυμηθεί τι έκανε ο ίδιος εκεί που πήγε και πως ένιωθε. Ο εκπαιδευτικός μπορεί να ζητήσει από το μαθητή να δείξει ή να πει το αντικείμενο που συνδέεται με αυτή την δραστηριότητα, π.χ. το κουλούρι από τον φούρνο. (Μελέτη Περιβάλλοντος- Αυτοεξυπηρέτηση)
3. Ο εκπαιδευτικός μετά το τέλος του φαγητού ζητά από τον μαθητή να πετάξει τα σκουπίδια στο καλάθι απορριμμάτων, να χρησιμοποιήσει σκούπα και φαράσι για να μαζέψει τα ψίχουλα που πέσανε κάτω, και στη συνέχεια να τα πετάξει στο καλάθι απορριμμάτων. Χρησιμοποιεί φωτογραφίες για να διδάξει στο μαθητή τα βήματα της διαδικασίας. (Αυτοεξυπηρέτηση- Μελέτη Περιβάλλοντος)
4. Ο εκπαιδευτικός σε συνεργασία με το μαθητή κατασκευάζει δυο πίνακες. Στον πρώτο τοποθετούν τις φωτογραφίες που δείχνουν την αποδεκτή εικόνα του σχολείου σε σχέση με το περιβάλλον (π.χ. καθαρή αυλή) και στον δεύτερο τη μη αποδεκτή εικόνα (π.χ. βρώμικη αυλή). Συζητούν για το σε ποια αυλή θα μπορούσε να παίξει πιο εύκολα και ευχάριστα. Μετά βγαίνουν στην αυλή και ο μαθητής προτρέπεται να μαζέψει τα σκουπίδια και να τα τοποθετήσει στα καλάθια απορριμμάτων. (Μελέτη Περιβάλλοντος- Αυτοεξυπηρέτηση- Εικαστικά)

#### ***Αξιολόγηση του Σχεδίου Εργασίας***

Η αξιολόγηση των γνώσεων και δεξιοτήτων του κάθε μαθητή είναι προαπαιτούμενο στάδιο για τον καλό σχεδιασμό των στόχων του σχεδίου εργασίας. Αναλυτικά, ο εκπαιδευτικός παρατηρεί και καταγράφει αν ο κάθε μαθητής αναγνωρίζει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ίδιου και των ανθρώπων του περιγύρου του. Αν γνωρίζει τα προσωπικά του στοιχεία, αν αναγνωρίζει συναισθήματα στον εαυτό του και στους άλλους. Αν αναγνωρίζει οικείους χώρους του σπιτιού και της κοινότητας και αν ξέρει πώς να κινείται, να τους χρησιμοποιεί, να τους σέβεται και να τους διατηρεί καθαρούς. Ακόμη, ο εκπαιδευτικός αξιολογεί το επίπεδο του προφορικού λόγου, τις δεξιότητες γραφής και ανάγνωσης καθώς και δεξιότητες λεπτής κίνησης (π.χ. κόψιμο, κόλληση, χρωμάτισμα) του μαθητή. Στο τέλος του προγράμματος ο εκπαιδευτικός αξιολογεί τα αποτελέσματα της υλοποίησης του Σχεδίου Εργασίας. Αν είναι απαραίτητο επαναλαμβάνει τις δραστηριότητες και σημειώνει κατά πόσο έχουν κατακτηθεί. Έτσι θα μπορέσει να προχωρήσει στο επόμενο βήμα και να σχεδιάσει ένα νέο πρόγραμμα με σκοπό να αναπτύξει περαιτέρω τις δεξιότητες των μαθητών του.

## ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΗ ΜΑΘΗΜΑΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΕΡΓΑΣΙΑΣ





## ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

### Εισαγωγή

Η εκπαίδευση παιδιών με αυτισμό αποτελεί μία ιδιαίτερη πρόκληση για τους εκπαιδευτικούς ειδικής αγωγής. Οι ιδιαίτερες δυσκολίες απορρέουν από τις σύνθετες και ανομοιογενείς ανάγκες των μαθητών με αυτισμό. Στην αγωγή των παιδιών με αυτισμό ο κύριος ρόλος του εκπαιδευτικού είναι να παρέχει κάθε μορφή βοήθειας, που θα διευκολύνει την αυτονομία τους σε όσο το δυνατόν περισσότερους τομείς της ζωής τους. Σε αυτή την ενότητα περιγράφονται οι επικρατέστερες και πιο επιτυχημένες διδακτικές στρατηγικές όπως καταγράφονται στη διεθνή βιβλιογραφία. Ειδικότερα, οι στρατηγικές που αναπτύσσονται είναι:

α. Η δομημένη διδασκαλία, και  
β. Γενικές ψυχο-παιδαγωγικές μέθοδοι για την διδασκαλία ένας-προς- ένα και την ομαδική διδασκαλία. Ειδικότερα για τους μαθητές με αυτισμό που παρουσιάζουν σοβαρά μαθησιακά προβλήματα και αργούς ρυθμούς κατάκτησης δεξιοτήτων, ο κύριος στόχος του εκπαιδευτικού είναι να οργανώσει τη διδασκαλία έτσι, ώστε να διασφαλίζει την αποφυγή αλλεπάλληλων λαθών από το μαθητή.

Τέλος, δίνεται ένας κατάλογος των διδακτικών υλικών και μέσων που είναι απαραίτητα για τη διδασκαλία παιδιών με αυτισμό.

### A. Η Δομημένη Διδασκαλία

Η δομημένη διδασκαλία είναι μία ψυχο-παιδαγωγική προσέγγιση που βασίζεται στις αρχές των θεωριών μάθησης και τα ευρήματα της γνωστικής ψυχολογίας. Αξιοποιεί τα ιδιαίτερα γνωστικά χαρακτηριστικά των μαθητών με αυτισμό και συνίσταται στην αναδόμηση του μαθησιακού τους περιβάλλοντος. Η οπτική οργάνωση έχει αναδειχθεί ως μία κατάλληλη προσέγγιση για την κοινωνική και διδακτική ένταξη των παιδιών με αυτισμό (Hodgdon, 1995· Quill, 1995· Mesibon & Howley, 2003). Η δομημένη διδασκαλία έχει πέντε σημαντικές παραμέτρους (Schopler, Mesibon & Hearshey, 1995):

1. Η δόμηση του χώρου: Η οργάνωση και απλοποίηση του φυσικού περιβάλλοντος της τάξης ώστε να ταιριάζει καλύτερα με τον τρόπο που οι μαθητές με αυτισμό επεξεργάζονται αισθητηριακές πληροφορίες.
2. Η δόμηση του εξατομικευμένου ημερήσιου προγράμματος: Η ανάπτυξη προγραμμάτων που έχουν νόημα για τα ίδια τα παιδιά ώστε οι καθημερινές τους δραστηριότητες στο σχολείο να είναι κατανοητές και προβλέψιμες.
3. Η δόμηση του ατομικού συστήματος εργασίας: Η διαμόρφωση εξατομικευμένων προγραμμάτων εργασίας για την ανεξάρτητη λειτουργικότητα έτσι ώστε οι μαθητές πάντα να γνωρίζουν ποιες δραστηριότητες θα κάνουν και για πόσο χρονικό διάστημα.
4. Η δόμηση των δραστηριοτήτων: Η χρήση υλικών με οπτική σαφήνεια ώστε οι μαθητές με αυτισμό να μπορούν να αναγνωρίσουν και να χρησιμοποιήσουν οπτικές νύξεις ώστε να μπορούν να κατακτήσουν τη γενίκευση.

#### 1. Δόμηση του χώρου

Το φυσικό περιβάλλον της τάξης και του σχολείου χρειάζεται να προσαρμοστεί, έτσι ώστε η λειτουργία κάθε χώρου να είναι κατανοητή από το

μαθητή με αυτισμό. Για τον σκοπό αυτό ο εκπαιδευτικός χρειάζεται να αναδιοργανώσει την τάξη του, ώστε να υπάρχουν σαφή οπτικά και φυσικά όρια που να προσδιορίζουν κάθε περιοχή διδασκαλίας, ώστε να γίνεται κατανοητό εύκολα ποια δραστηριότητα γίνεται τώρα και σε ποιο σημείο της τάξης. Σε κάθε χώρο ο εκπαιδευτικός χρειάζεται να αφαιρέσει όλα τα οπτικά και ακουστικά ερεθίσματα που μπορεί να εμποδίζουν το μαθητή να εστιάσει την προσοχή του στις δραστηριότητες αυτής της περιοχής. Οι κύριοι χώροι διδασκαλίας σε μία τάξη είναι:

α. *Χώρος για διδασκαλία ένας-προς-ένα.* Είναι ο χώρος στον οποίο ο εκπαιδευτικός διδάσκει συστηματικά νέες δεξιότητες στο μαθητή. Στον συγκεκριμένο χώρο ο μαθητής αναμένεται να έχει συγκέντρωση της προσοχής, να μιμείται και να ανταποκρίνεται στην κοινωνική αλληλεπίδραση. Επειδή αυτή είναι μία περιοχή με έντονα κοινωνικά ερεθίσματα για ένα άτομο με αυτισμό, ο σχεδιασμός της απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή. Σε αυτόν τον χώρο, ο μαθητής κάθεται απέναντι από τον εκπαιδευτικό.

β. *Χώρος αυτόνομης εργασίας («Δουλεύω μόνος/η»)* – ένας χώρος για τον κάθε μαθητή. Εδώ ο μαθητής ακολουθεί ένα εξατομικευμένο σύστημα εργασίας και μαθαίνει να δουλεύει αυτόνομα χωρίς την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού. Σε αυτή την περιοχή ο μαθητής ολοκληρώνει μόνος του δραστηριότητες που έχει διδαχθεί στην ένας-προς-ένα διδασκαλία. Ανάλογα με την ηλικία και τις δεξιότητες του μαθητή αυτή η παραμονή του σε αυτόν τον χώρο μπορεί να διαρκεί από 5 έως 30 λεπτά και ο κάθε μαθητής μπορεί να έχει στο πρόγραμμα του από 2 έως 5 τέτοιες περιόδους αυτόνομης εργασίας. Για την οργάνωση αυτού του χώρου ο εκπαιδευτικός πρέπει να έχει υπόψη του τα εξής (βλέπε φωτ.1):

- Κατάλληλο μέγεθος χώρου: οι διαστάσεις του χώρου να είναι κατάλληλες ώστε ο μαθητής να έχει όλες τις δραστηριότητες που θα κάνει μόνος δίπλα του (αριστερά) και να μπορεί να τις αφήνει δίπλα του (δεξιά) όταν τις τελειώνει. Με αυτό τον τρόπο εξοικονομείται πολύτιμος διδακτικός χρόνος για το μαθητή και δημιουργείται μία διδακτική συνθήκη που του επιτρέπει να συγκεντρώνεται στις εργασίες που πρέπει να κάνει μόνος του σε αυτόν τον χώρο.
- Οπτική επαφή του εκπαιδευτικού με τον χώρο εργασίας του μαθητή: η διαμόρφωση αυτού του χώρου γίνεται με τεχνητά (π.χ. ξύλινα διαχωριστικά) ή «φυσικά» όρια (π.χ. ράφια, φοριαμοί της τάξης) και με τρόπο που, ο εκπαιδευτικός να έχει τη δυνατότητα να ελέγχει τον μαθητή που δουλεύει μόνος του.
- Κατάλληλη απόσταση από την έξοδο: όταν ένας μαθητής έχει την τάση να φεύγει από την τάξη, ένα μέλημα του εκπαιδευτικού είναι να ορίσει γι' αυτόν τον μαθητή ένα χώρο αυτόνομης εργασίας που θα είναι μακριά από την έξοδο.



**Φωτογραφία 1: Χώροι αυτόνομης εργασίας (για δύο μαθητές με αυτισμό).**

γ. Χώρος για ελεύθερο ή δομημένο παιχνίδι και ψυχαγωγία. Ο χώρος αυτός έχει τον κατάλληλο εξοπλισμό και διδακτικό υλικό ώστε να είναι ξεκάθαρη η λειτουργία του. Το υλικό επιλέγεται με βάση τα ενδιαφέροντα, τις προτιμήσεις των μαθητών και την ηλικία τους. Αυτή η περιοχή είναι ουσιαστικά χώρος χαλάρωσης και ψυχαγωγίας που δεν προϋποθέτει αλληλεπίδραση του μαθητή με αυτισμό με τους συμμαθητές του ή με τον εκπαιδευτικό.

δ. Χώρος για ομαδικές δραστηριότητες. Αυτός ο χώρος χρησιμοποιείται για δραστηριότητες στις οποίες συμμετέχουν όλοι οι μαθητές, όπως το φαγητό ή οι ομαδικές χειροτεχνίες και γενικά για δραστηριότητες κοινωνικής αλληλεπίδρασης. Αν ο χώρος χρησιμοποιείται για διαφορετικές δραστηριότητες, αυτό μπορεί να σηματοδοτηθεί με διαφορετικό χαρτί ή ύφασμα που τοποθετείται πάνω στο τραπέζι πριν ξεκινήσει η αντίστοιχη δραστηριότητα.

ε. Χώρος μετάβασης από μία δραστηριότητα σε άλλη. Σε αυτόν τον χώρο, ο μαθητής βρίσκει και συμβουλευτεί το ημερήσιο πρόγραμμα του, ώστε να γνωρίζει ποια δραστηριότητα ακολουθεί στο πρόγραμμα του και σε ποιόν χώρο διδασκαλίας πρέπει να πάει.

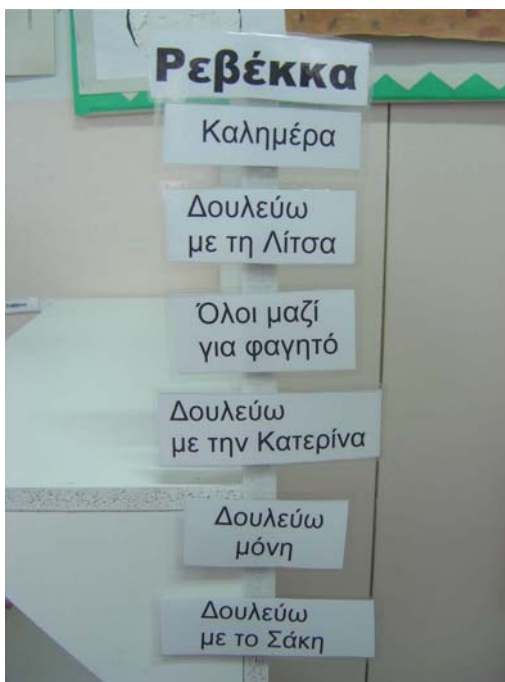
## **2. Δόμηση του εξατομικευμένου ημερήσιου προγράμματος**

Ο βασικός στόχος του ημερήσιου προγράμματος είναι να βοηθήσει το μαθητή να κατανοήσει την οργάνωση της σχολικής ζωής και να συμμετέχει ενεργά σε αυτήν. Το ημερήσιο πρόγραμμα δίνει συγκεκριμένες πληροφορίες στο μαθητή για τις μορφές και την ακολουθία όλων των δραστηριοτήτων του για κάθε ημέρα που έρχεται στο σχολείο. Επιπλέον, βοηθά το μαθητή με αυτισμό να αποδεχθεί τις τυχόν αιφνίδιες αλλαγές στο πρόγραμμα του. Για την ανάπτυξη ενός εξατομικευμένου ημερήσιου προγράμματος, ο εκπαιδευτικός ακολουθεί την διαδικασία που περιγράφεται παρακάτω:

α. *Αξιολόγηση του γνωστικού και αναπτυξιακού επιπέδου του μαθητή.* Ο εκπαιδευτικός συλλέγει πληροφορίες για τις γνώσεις και δεξιότητες του μαθητή που θα διευκολύνουν την επιλογή της μορφής που θα έχει το πρόγραμμα ώστε ο μαθητής να το χρησιμοποιεί αυτόνομα.

β. *Επιλογή της μορφής του προγράμματος.* Ο εκπαιδευτικός αξιολογεί το επίπεδο της οπτικής αναπαράστασης που ο μαθητής κατανοεί χωρίς ή με ελάχιστη βοήθεια. Οι μορφές που μπορεί να έχει ένα ημερήσιο πρόγραμμα είναι:

- Πρόγραμμα με αντικείμενα. Αφού ο μαθητής αρχικά έχει κατανοήσει ότι ένα αντικείμενο συνδέεται με μία δραστηριότητα, μπορεί ο εκπαιδευτικός να χρησιμοποιήσει μία ακολουθία δύο αντικειμένων που αντιστοιχούν σε δύο δραστηριότητες. «Πρώτα δουλεύω μόνος (κομμάτι από πάζλ), μετά παίζω (κορδόνι)». Αυτά τα προγράμματα βοηθούν το μαθητή να αναπτύξει πρώιμες γνωστικές διεργασίες (όπως την χρονική ακολουθία) και δεξιότητες επικοινωνίας με τον εκπαιδευτικό.
- Πρόγραμμα με φωτογραφίες.
- Πρόγραμμα με εικόνες και σύμβολα (π.χ. ΜΑΚΑΤΟΝ).
- Πρόγραμμα με εικόνες και λέξεις.
- Πρόγραμμα με σύμβολα και λέξεις.
- Πρόγραμμα με λέξεις (που μπορεί να έχει την μορφή ημερολογίου τοίχου ή τσέπης) (φωτ.2).
- Πρόγραμμα που περιλαμβάνει συνδυασμούς των παραπάνω (φωτ.3).



**Φωτογραφία 2. Ημερήσιο πρόγραμμα με λέξεις σύμβολα.**



**Φωτογραφία 3. Ημερήσιο πρόγραμμα με αντικείμενα, φωτογραφίες και**

Οποιαδήποτε μορφή του ημερήσιου προγράμματος χρησιμοποιήσει ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να απεικονίζει ένα από τα παρακάτω στοιχεία: ή το χώρο της δραστηριότητας ή το διδακτικό υλικό που θα χρησιμοποιήσει ο μαθητής ή το πρόσωπο που θα ασχοληθεί μαζί του για την συγκεκριμένη δραστηριότητα.

Για το μαθητή με αυτισμό που επαναλαμβάνει ερωτήσεις για πρόσωπα ή δραστηριότητες του δικού του προγράμματος, πρέπει να υπάρχει πάντα η πρόβλεψη ώστε τα συγκεκριμένα πρόσωπα ή υλικά για τα οποία ρωτάει να απεικονίζονται στο πρόγραμμα του. Με αυτόν τον τρόπο, ο μαθητής

έχει τη δυνατότητα να γνωρίζει πότε θα ασχοληθεί με τις δραστηριότητες ή να δει τα πρόσωπα που τον ενδιαφέρουν. Ο εκπαιδευτικός προτρέπει με φυσική ή λεκτική καθοδήγηση το μαθητή να πηγαίνει στο πρόγραμμα και να βλέπει ο ίδιος πότε είναι προγραμματισμένο να κάνει τη δραστηριότητα που θέλει ή να δει το πρόσωπο που τον ενδιαφέρει. Με αυτόν τον τρόπο, ο μαθητής μαθαίνει να χρησιμοποιεί το πρόγραμμα του ως σημείο αναφοράς για όλες τις ημερήσιες δραστηριότητες του σχολείου.

Επιπλέον, ο εκπαιδευτικός χρειάζεται να επιλέξει έναν οπτικό τρόπο σηματοδότησης της αλλαγής στο πρόγραμμα του μαθητή. Για παράδειγμα, ένας μαθητής κάθε Πέμπτη πηγαίνει με τη δική του τάξη στο κολυμβητήριο. Αν κάποια φορά αυτό δεν μπορεί να συμβεί, ο εκπαιδευτικός μπορεί να δείξει την αλλαγή στο πρόγραμμα του μαθητή ως εξής: δίπλα στην φωτογραφία/ εικόνα που δείχνει το κολυμβητήριο ή ένα παιδί που κολυμπάει τοποθετεί την φωτογραφία/ εικόνα με την δραστηριότητα που θα την αντικαταστήσει (π.χ. την εικόνα για τη γυμναστική).

Ακόμη, ο εκπαιδευτικός χρειάζεται να ορίσει έναν τρόπο σηματοδότησης της έκπληξης στο πρόγραμμα του μαθητή. Για παράδειγμα, στη θέση συγκεκριμένης δραστηριότητας στο πρόγραμμα του μαθητή μπορεί να υπάρχει μία κάρτα με ένα ερωτηματικό.

Για τον μαθητή που φοιτά σε τμήμα ένταξης ή σε μία τάξη του γενικού σχολείου, ο εκπαιδευτικός εξετάζει: α) ποια είναι η πιο κατάλληλη θέση για το πρόγραμμα του, δηλαδή αν το πρόγραμμα θα είναι σε ένα σταθερό σημείο (στον τοίχο ή σε ένα συρτάρι στην τάξη του) ή φορητό (τετράδιο, ημερολόγιο μέσα στη τσάντα του) και β) ποιες πληροφορίες είναι σημαντικές και πρέπει να απεικονίζονται στο πρόγραμμα (π.χ. το μάθημα; ο εκπαιδευτικός; η διδακτική ώρα;).

Η διαμόρφωση εξατομικευμένων ημερήσιων προγραμμάτων είναι μία δυναμική διαδικασία που αναπροσαρμόζεται στο γνωστικό επίπεδο και τις μαθησιακές ανάγκες του μαθητή. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να επανεξετάζει το επίπεδο της κατανόησης του μαθητή ώστε αυτό να αντανακλάται στη μορφή και χρήση του προγράμματος του. Το ημερήσιο πρόγραμμα προσφέρει στον εκπαιδευτικό ένα πολύ καλό εργαλείο για την διδασκαλία δεξιοτήτων σκέψης στο μαθητή. Ουσιαστικά αυτό που διδάσκεται ο μαθητής μέσα από το πρόγραμμα είναι:

- ένα τρόπο εργασίας,
- ένα τρόπο έκφρασης επιλογών, και
- ένα τρόπο οργάνωσης της ζωής του.

Ο εκπαιδευτικός που έχει επίγνωση της αξίας και του ρόλου που μπορεί να έχουν τα ημερήσια εξατομικευμένα προγράμματα στη διδακτική πρακτική χρειάζεται να επαναξιολογεί και να αναθεωρεί τόσο την μορφή του προγράμματος όσο και τους τρόπους πρόσβασης του μαθητή στο πρόγραμμα ανάλογα με την πρόοδο του.

γ. *Προσδιορισμός του αριθμού των δραστηριοτήτων του προγράμματος.* Συγκεκριμένα, ο εκπαιδευτικός αξιολογεί αν ο μαθητής μπορεί να εκτελέσει μία ή περισσότερες δραστηριότητες για να αποφασίσει το φόρτο του προγράμματος. Η διάταξη των αντικειμένων/φωτογραφιών/εικόνων μπορεί να είναι κάθετη ή οριζόντια.

δ. *Χρήση του προγράμματος.* Ο εκπαιδευτικός επιλέγει τον τρόπο που ο μαθητής θα χρησιμοποιεί το πρόγραμμα του και του διδάσκει πώς να το

χρησιμοποιεί. Για παράδειγμα, κάποιοι μαθητές παίρνουν την φωτογραφία ή εικόνα από το πρόγραμμα τους και την ταυτίζουν με άλλες φωτογραφίες ή εικόνες που δείχνουν αντικείμενα, σκίτσα ή λέξεις στο χώρο διδασκαλίας που πρέπει να πάνε. Σε άλλες περιπτώσεις, ο μαθητής μπορεί να μετακινεί ένα βελάκι που σηματοδοτεί τη δραστηριότητα που θα κάνει, να διαγράφει την προηγούμενη δραστηριότητα, ή να σημειώνει σε άλλη στήλη ποιες δραστηριότητες έχει κάνει (φωτ. 4). Η χρήση του προγράμματος δίνει στο μαθητή ένα οπτικό μήνυμα για την πρόοδο που κάνει και ποιες άλλες δραστηριότητες θα πραγματοποιηθούν. Έτσι έχει συνολική εποπτεία του προγράμματος του. Ανεξάρτητα από τον τρόπο που ο μαθητής χρησιμοποιεί το πρόγραμμα το σημαντικό είναι να αναπτύξει τη ρουτίνα στη χρήση του ώστε να μπορεί να το χρησιμοποιεί μόνος του. Αυτό ανταποκρίνεται στην ανάγκη που έχουν οι μαθητές με αυτισμό για σταθερότητα στο περιβάλλον και διευκολύνει την εισαγωγή αιφνίδιων αλλαγών στο πρόγραμμα τους.

Τι θα κάνω	Τι έκανα
καλημέρα / όλοι μαζί	✓
παιζω	✓
διάλειμμα	✓
πλένω χέρια	✓

Φωτογραφία 4. Αυτόνομη χρήση του ημερήσιου προγράμματος

ε. *Μετάβαση στο πρόγραμμα.* Ο μαθητής διδάσκεται να χρησιμοποιεί έναν τρόπο για να πηγαίνει στο χώρο του προγράμματος και να ελέγχει ποια είναι η δραστηριότητα που πρέπει να κάνει. Ο εκπαιδευτικός επιλέγει έναν τρόπο μετάβασης, με βάση το επίπεδο κατανόησης του μαθητή για τη μετάβασή του από τον ένα χώρο στον άλλο. Ειδικότερα, ο εκπαιδευτικός εξετάζει αν:

- θα φέρνει το πρόγραμμα στο μαθητή για να βλέπει ποια είναι η επόμενη δραστηριότητα. Αυτή η μορφή μετάβασης είναι κατάλληλη για τον μαθητή με σοβαρά γνωστικά προβλήματα.
- θα χρησιμοποιεί φυσική καθοδήγηση, μίμηση προτύπου ή χειρονομίες που θα προτρέπουν το μαθητή να πάρει το αντικείμενο ή την κάρτα από το πρόγραμμα και να το /την μεταφέρει στο χώρο της επόμενης δραστηριότητας.
- θα χρησιμοποιεί ως αντικείμενο μετάβασης κάποιο μέρος της δραστηριότητας με λειτουργική χρήση (π.χ. ένα τουβλάκι που είναι μέρος της κατασκευής που θα φτιάξει ο μαθητής). Όταν ο μαθητής κατανοεί τη σύνδεση του αντικειμένου με μία δραστηριότητα, τότε μπορούμε να εισάγουμε περισσότερα αντικείμενα στο πρόγραμμα του μαθητή.
- θα δίνει στο μαθητή μία κάρτα μετάβασης με το όνομα και τη φωτογραφία του που θα τον προτρέπει να δει το πρόγραμμα του

ταυτίζοντας την κάρτα με τη φωτογραφία και το όνομα του που υπάρχουν ήδη εκεί.

- χρησιμοποιεί λεκτική προτροπή (π.χ. «δες το πρόγραμμα σου») προς το μαθητή για να δει το πρόγραμμά του.

Ο πιο ικανός μαθητής με αυτισμό μπορεί να:

- διαγράφει ο ίδιος την αντίστοιχη δραστηριότητα από ένα κατάλογο δραστηριοτήτων. Ο μαθητής διδάσκεται πρώτα να σβήνει όλη την λέξη, μετά να βάζει απλώς ένα σημαδάκι δίπλα στην λέξη.
- γυρνάει τις σελίδες στο πρόγραμμά του, όπου σε κάθε σελίδα αναφέρεται μία δραστηριότητα.

### **3. Δόμηση του ατομικού συστήματος εργασίας**

Με το σύστημα εργασίας ο μαθητής «χτίζει» μία μέθοδο εργασίας που βασίζεται στην αυτονομία. Αυτή η στρατηγική αποτελεί τον συνδετικό κρίκο ανάμεσα στο μαθητή και την κοινότητα. Για το άτομο με αυτισμό που κάνει δραστηριότητες (π.χ. ψωνίζει ή ψυχαγωγείται) σε χώρους της κοινότητας, το σύστημα εργασίας διευκολύνει την κατανόηση και προσαρμογή του στις απαιτήσεις των άλλων. Γι' αυτό είναι σκόπιμο ο μαθητής να μάθει να χρησιμοποιεί αυτό το σύστημα εργασίας και στο πλαίσιο του σπιτιού ή σε χώρους της κοινότητας. Ένα κατάλληλο σύστημα εργασίας πρέπει να δίνει τις ακόλουθες πληροφορίες στο μαθητή:

- ? ΠΟΣΕΣ δραστηριότητες έχει να κάνει
- ? ΠΟΙΕΣ δραστηριότητες θα κάνει
- ? ΠΩΣ γνωρίζει ο μαθητής ότι ΤΕΛΕΙΩΣΕ
- ? Τι θα κάνει META

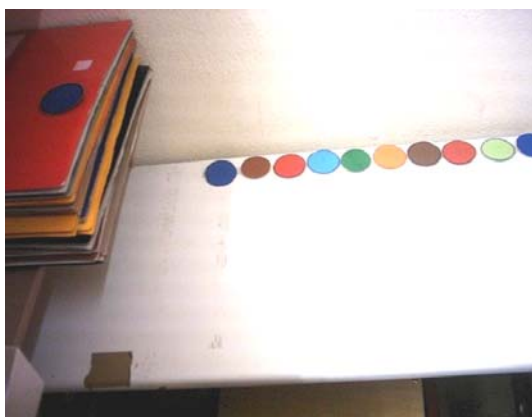
Για την ανάπτυξη ενός εξατομικευμένου συστήματος εργασίας, ο εκπαιδευτικός επιλέγει:

- ⇒ τη θέση του συστήματος εργασίας
- ⇒ την μορφή του συστήματος εργασίας
- ⇒ την μορφή σηματοδότησης της έννοιας του «τέλους»

Καταρχήν η θέση του συστήματος εργασίας πρέπει να είναι τέτοια, ώστε ο μαθητής να έχει συνεχώς την άμεση εποπτεία του, ώστε να βλέπει πόσες δραστηριότητες πρέπει να κάνει μέχρι να τελειώσει (φωτ.6, 7). Με αυτόν τον τρόπο κατανοεί την σειρά των δραστηριοτήτων και παρακολουθεί ο ίδιος την πρόοδο του.

Ανάλογα με το γνωστικό επίπεδο των μαθητών υπάρχουν και διαφορετικά συστήματα εργασίας. Τα πιο απλά συστήματα εργασίας αποτελούνται από αντικείμενα που ο εκπαιδευτικός τοποθετεί σε μία συγκεκριμένη διάταξη (από πάνω προς τα κάτω ή από τα αριστερά προς τα δεξιά) πάνω σε μία επιφάνεια στο χώρο της ατομικής εργασίας. Άλλα συστήματα εργασίας βασίζονται στις ταυτίσεις χρωμάτων, σχημάτων, μεγεθών και αριθμών ή γραμμάτων (φωτ.5,6). Τέλος, σε κάποια άλλα συστήματα εργασίας, οι δραστηριότητες απεικονίζονται με σύμβολα και λέξεις ή μόνο με λέξεις ή προτάσεις ή και έναν συνδυασμό όλων των παραπάνω.





Φωτογραφία 5. Σύστημα εργασίας με χρώματα



Φωτογραφία 6. Σύστημα εργασίας με αριθμούς

Ο εκπαιδευτικός πρέπει να διδάξει στο μαθητή πως να χρησιμοποιεί το ατομικό σύστημα εργασίας. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί φυσική καθοδήγηση, μίμηση προτύπου ή λεκτική προτροπή για να κατανοήσει ο μαθητής ότι για να πάρει ένα φάκελο εργασίας και να αρχίσει να δουλεύει, πρέπει πρώτα να πάρει το χρωματιστό καρτελάκι από το σύστημα εργασίας και να το ταυτίσει με την αντίστοιχη οπτική νύξη στο εξώφυλλο του φακέλου εργασίας. Καθώς ο μαθητής αφαιρεί καρτελάκια από το σύστημα εργασίας του, βλέπει πόσες δραστηριότητες απομένουν.

Η σηματοδότηση της ολοκλήρωσης (του «τέλους») κάθε δραστηριότητας μπορεί να ποικίλλει για τον κάθε μαθητή. Όταν ο μαθητής ολοκληρώνει μία δραστηριότητα μπορεί είτε: α) να την τοποθετεί μέσα σε ένα κουτί ή μεγάλο καλάθι, β) να την αφήνει σε ένα ράφι στη δεξιά πλευρά του ή γ) να την αφήνει σε ένα χώρο μακριά από το χώρο αυτόνομης εργασίας. Είναι σημαντικό ο τρόπος εργασίας του μαθητή να είναι σταθερός και να ακολουθεί την ίδια κατεύθυνση (από την αριστερή προς τη δεξιά πλευρά ή από πάνω προς τα κάτω).

#### 4. Δόμηση των δραστηριοτήτων

Οι μαθητές με αυτισμό έχουν την τάση να χρησιμοποιούν τα υλικά με έναν άκαμπτο και επαναληπτικό τρόπο. Όταν ο εκπαιδευτικός διδάσκει νέες δεξιότητες και τρόπους εργασίας θα πρέπει να αποφεύγει να ενισχύει την προδιάθεση που έχει ο μαθητής να ασχολείται με ένα συγκεκριμένο τρόπο με κάποιο υλικό. Αντίθετα, ο στόχος είναι ο μαθητής να εκτελεί τις δραστηριότητες με όσο το δυνατόν μεγαλύτερη αυτονομία, δηλαδή να κοιτάζει και να ακολουθεί τις οδηγίες μόνος του. Για τον σκοπό αυτό, είναι απαραίτητο να κατανοεί το νόημα της δραστηριότητας και τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να χειριστεί τα υλικά. Όταν ο μαθητής μάθει να ακολουθεί τις οπτικές οδηγίες των δραστηριοτήτων της τάξης, τότε είναι έτοιμος να γενικεύσει αυτή την στρατηγική σε άλλα πλαίσια. Σε κάθε δραστηριότητα θα πρέπει να προσδιορίζεται με οπτική σαφήνεια η αρχή και το τέλος της. Η δόμηση μιας δραστηριότητας στηρίζεται:

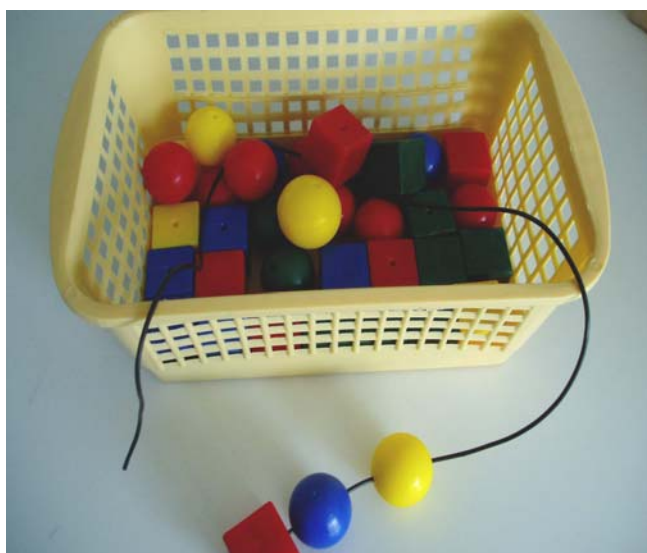
α. Στην οπτική οργάνωση που σκοπό έχει να περιορίσει τα αισθητηριακά ερεθίσματα που προέρχονται από τα υλικά της δραστηριότητας. Περιλαμβάνει την τοποθέτηση των υλικών σε χωριστά κουτιά/ καλαθάκια/ μπολάκια/ και φακέλους, ώστε ο μαθητής να μπορεί να εστιάσει στις σημαντικές πληροφορίες που συνδέονται με την εκτέλεση της δραστηριότητας. Επίσης, η



σταθεροποίηση των υλικών (με τη χρήση velcro) διευκολύνει την οργάνωση των δραστηριοτήτων.

β. Στις οπτικές οδηγίες που δίνουν στον μαθητή τις απαραίτητες πληροφορίες για να γνωρίζει τον τρόπο που θα ασχοληθεί με τα υλικά μιας δραστηριότητας. Οι οπτικές οδηγίες μπορεί να έχουν τις εξής μορφές: I) τα υλικά της δραστηριότητας (για αρχάριους μαθητές) (φωτ.7, 8), II) επιφάνειες με εγκοπές - κομμένα κομμάτια - σκίτσα: είναι μία εικόνα ή ένα σκίτσο που δείχνει το περίγραμμα των υλικών στην σωστή ακολουθία και συνδυασμό για την ολοκλήρωση της δραστηριότητας (φωτ. 9, 10, 11), III) εικόνες/φωτογραφίες, IV) εικόνες και λέξεις, V) γραπτές οδηγίες και VI) ένα δείγμα τελικού προϊόντος.

γ. Στην οπτική σαφήνεια που αναφέρεται στην σηματοδότηση του σκοπού της δραστηριότητας, έτσι ώστε ο μαθητής να μπορεί να κατανοήσει το νόημα της δραστηριότητας. Η οπτική σαφήνεια καθοδηγεί το μαθητή στα ουσιαστικά σημεία της δραστηριότητας και μπορεί να γίνει με: I) ετικέτες, II) κωδικοποίηση με χρώματα, III) υπογράμμιση, IV) έντονα ή κεφαλαία γράμματα, V) αριθμούς.



Φωτ. 7. Δραστηριότητα λεπτής κίνησης (οπτικές οδηγίες: υλικά)



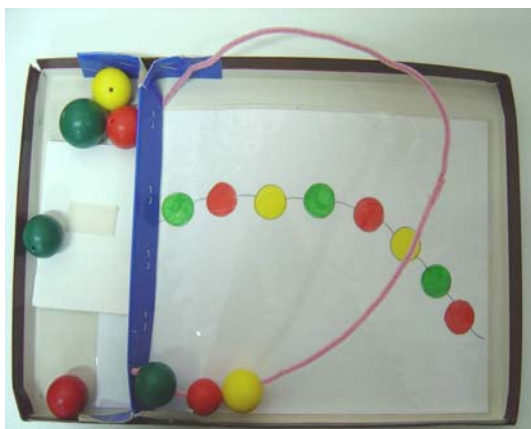
Φωτ. 8. Δραστηριότητα λεπτής κίνησης (οπτικές οδηγίες: υλικά)



Φωτ. 9. Δραστηριότητα οπτικο-κινητικού συντονισμού (οπτικές οδηγίες: σχήμα με εγκοπές)



Φωτ. 10. Δραστηριότητα ομαδοποίησης (οπτικές οδηγίες: σκίτσα)



Φωτ. 11. Δραστηριότητα λεπτής κίνησης (οπτικές οδηγίες: σκίτσα)

Ο γενικός στόχος της δομημένης διδασκαλίας είναι να βοηθήσει το μαθητή με αυτισμό να κατανοήσει τον κόσμο γύρω του και να αποκτήσει αυτονομία

στην ζωή του. Αυτή η δομή παραμένει ακόμη κι όταν το άτομο την κατανοεί. Καθώς ο μαθητής με αυτισμό μεγαλώνει και αλλάζει, η δόμηση προσαρμόζεται στις ανάγκες του αλλά θα του είναι πάντοτε απαραίτητη, όπως ένα άτομο που έχει προβλήματα όρασης χρειάζεται πάντα να φορά τα γυαλιά του. Η δομημένη εκπαίδευση δεν είναι μία αντιμετώπιση ή θεραπεία του αυτισμού. Είναι μία στρατηγική που βοηθά το άτομο με αυτισμό να ανταποκριθεί καλύτερα στις απαιτήσεις του περιβάλλοντος και να αναπτύξει την αυτονομία του.

## **Β. Γενικές ψυχοπαιδαγωγικές μέθοδοι για τη διδασκαλία ένας προς ένα και την ομαδική διδασκαλία**

Σε αυτή την ενότητα περιγράφονται συνοπτικά οι επιμέρους ψυχοπαιδαγωγικές μέθοδοι που ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει, ώστε να διδάξει στον μαθητή με αυτισμό νέες δεξιότητες είτε σε συνθήκες διδασκαλίας ένας-προς-ένα είτε σε συνθήκες ομαδικής διδασκαλίας. Αρχικά περιγράφονται τα είδη προτροπών που μπορεί να εισάγει ο εκπαιδευτικός, προκειμένου να βοηθήσει το μαθητή να δώσει σωστές απαντήσεις, καθώς και οι μέθοδοι συστηματικής απόσυρσης των προτροπών από τον εκπαιδευτικό. Στη συνέχεια δίνονται τα βασικά χαρακτηριστικά της σταδιακής διαμόρφωσης της συμπεριφοράς που έχει ευρύτατη εφαρμογή σε όλους τους επιμέρους τομείς διδασκαλίας. Ακολουθεί η περιγραφή της ανάλυσης έργου και της διδασκαλίας αλυσιδωτών αντιδράσεων, οι οποίες χρησιμοποιούνται ιδιαίτερα για τη διδασκαλία σύνθετων δραστηριοτήτων. Τέλος, περιγράφεται ο κύκλος της συστηματικής διδασκαλίας που αποτελεί το υπόβαθρο για την εφαρμογή όλων των παραπάνω μεθόδων καθώς δίνει στον εκπαιδευτικό το πλαίσιο για τη συστηματική και προγραμματισμένη εφαρμογή όλων των ψυχοπαιδαγωγικών μεθόδων που περιγράφονται.

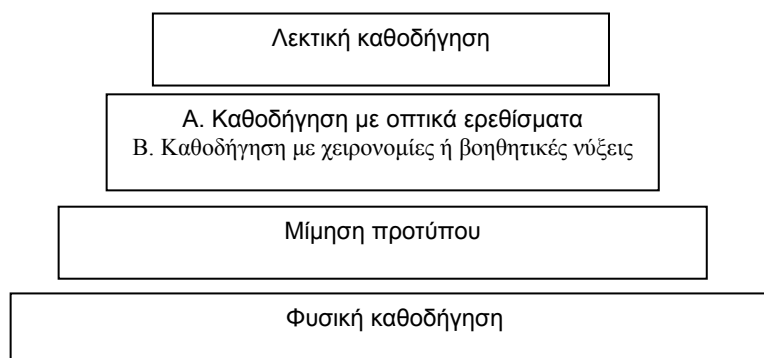
### **> Η προτροπή (prompts)**

Η προτροπή είναι μία τεχνική κατά την οποία ο εκπαιδευτικός προσφέρει συστηματική βοήθεια (λεκτική, οπτική, ή φυσική) στο μαθητή αμέσως μετά την παρουσίαση της διδακτικής οδηγίας και του εκπαιδευτικού υλικού και **πριν** ο μαθητής να δώσει την απάντησή του. Ο στόχος αυτής της τεχνικής είναι η διευκόλυνση του μαθητή προκειμένου να δώσει τη σωστή απάντηση (Cooper, Heron & Heward, 1986). Οι προτροπές διασφαλίζουν την υποστήριξη που χρειάζεται ο μαθητής για να δώσει τις σωστές απαντήσεις στον εκπαιδευτικό, ενώ παράλληλα συμβάλλουν στη δημιουργία θετικού κλίματος διδασκαλίας, βοηθώντας στην ανάπτυξη μιας καλής σχέσης μεταξύ τους.

#### *• Μορφές και ιεραρχία προτροπών*

Οι προτροπές μπορούν να έχουν διάφορες μορφές ανάλογα με το γνωστικό και λειτουργικό επίπεδο του κάθε μαθητή και το επίπεδο βοήθειας που προσφέρουν (Donnellan, LaVigna, Negri-Shoultz & Fassbender, 1988· Bondy, Dickey, Black & Buswell, 2002). Η σχηματική αναπαράσταση που ακολουθεί περιγράφει την ιεράρχηση των προτροπών με βάση τις γνωστικές διεργασίες που απαιτούνται από το μαθητή σε κάθε μορφή προτροπής. Στη βάση της πυραμίδας τοποθετούνται οι προτροπές που προϋποθέτουν ένα χαμηλότερο νοητικό δυναμικό, ενώ προς την κορυφή βρίσκονται εκείνες που προϋποθέτουν πιο ανεπτυγμένες γνωστικές ικανότητες (όπως, μίμηση, ταύτιση εικόνων και αντικειμένων, διάκριση εικόνων, κατανόηση λεκτικών

οδηγιών). Θα πρέπει όμως να τονισθεί ότι η ιεράρχηση αυτή δεν είναι απόλυτη. Η σειρά με την οποία ο εκπαιδευτικός θα εισάγει ή θα αποσύρει προτροπές συνδέεται με τις ιδιαίτερες ανάγκες του μαθητή και την ιδιαιτερότητα της κάθε δραστηριότητας.



Σχήμα 1. Σχηματική αναπαράσταση της ιεραρχίας των προτροπών

### 1. Φυσική καθοδήγηση (*physical guidance*)

Είναι ίσως η πιο άμεση και πιο παρεμβατική μορφή προτροπής καθώς ο εκπαιδευτικός καθοδηγεί σωματικά το μαθητή, χρησιμοποιώντας τα χέρια του ή και όλο του το σώμα. Στο παράδειγμα που ακολουθεί περιγράφεται η ιεράρχηση των μορφών που μπορεί να έχει η φυσική καθοδήγηση ανάλογα με το επίπεδο βοήθειας που παρέχεται στο μαθητή (Bondy, Dickey, Black & Buswell, 2002). Στο παράδειγμα που ακολουθεί, ο διδακτικός στόχος είναι ο μαθητής να χτυπάει παλαμάκια όταν ο εκπαιδευτικός του λέει «χτύπα παλαμάκια».

- Στην **άμεση φυσική καθοδήγηση (*direct physical guidance*)**, ο εκπαιδευτικός βοηθά το μαθητή να καθίσει στην καρέκλα για να μπορεί να εκτελέσει καλύτερα τη δραστηριότητα.
- Στην **πλήρη φυσική καθοδήγηση (*full physical guidance*)**, ο εκπαιδευτικός κρατά τις παλάμες του παιδιού και εκτελεί μαζί του παλαμάκια.
- Στην **καθοδήγηση από τον καρπό (*wrist prompt*)**, ο εκπαιδευτικός κρατά τους καρπούς του παιδιού και αφήνει την παλάμη ελεύθερη για να χτυπήσει το παιδί παλαμάκια.
- Στην **καθοδήγηση από τον αγκώνα (*elbow prompt*)**, ο εκπαιδευτικός κρατά τα χέρια του παιδιού από τον αγκώνα, αφήνοντας το υπόλοιπο χέρι ελεύθερο για να χτυπήσει μόνο του παλαμάκια.
- Στην **καθοδήγηση από τον ώμο (*shoulder prompt*)**, ο εκπαιδευτικός αγγίζει το παιδί από τους ώμους δίνοντας ελαφριά ώθηση, ώστε το παιδί να αρχίσει να χτυπά παλαμάκια. Το υπόλοιπο χέρι του παιδιού είναι ελεύθερο.

### 2. Η μίμηση προτύπου (*modeling*)

Ο εκπαιδευτικός παρουσιάζει με οπτικό ή ακουστικό τρόπο την νέα δεξιότητα που θα διδαχθεί ο μαθητής έτσι ώστε ο μαθητής να τη μιμηθεί. Η βασική προϋπόθεση είναι ότι ο μαθητής μπορεί να μιμηθεί αυτό που κάνει (ή λέει) ο εκπαιδευτικός χωρίς να χρειάζεται επιπλέον βοήθεια. Η προτροπή αυτή μπορεί να γίνει είτε με άμεση επίδειξη από τον εκπαιδευτικό είτε με τη

χρήση του βίντεο (Cooper, Heron & Heward, 1986). Για παράδειγμα, ο διδακτικός στόχος είναι «ο μαθητής να διακρίνει το κόκκινο χρώμα ανάμεσα σε άλλα χρώματα». Το οπτικό πρότυπο είναι: Ο εκπαιδευτικός δείχνει ο ίδιος το κόκκινο αντικείμενο ενώ λέει «δείξε μου το κόκκινο». Το ακουστικό πρότυπο είναι: όταν ο εκπαιδευτικός ρωτάει το παιδί «πώς σε λένε;», να δίνει πρώτα ο ίδιος την απάντηση που ο μαθητής θα πρέπει να επαναλάβει.

### **3. Η καθοδήγηση με χειρονομίες ή βοηθητικές νύξεις**

Λαμβάνοντας υπόψη ότι τα παιδιά με αυτισμό επεξεργάζονται και κατανοούν καλύτερα οπτικά ερεθίσματα και πληροφορίες, αυτή η κατηγορία προτροπών είναι πολύ χρήσιμη για την διδασκαλία δεξιοτήτων και περιλαμβάνει τρία είδη προτροπών (Cooper, Heron & Heward, 1986· Bondy, Dickey, Black & Buswell, 2002):

- Χειρονομίες ή κινήσεις του εκπαιδευτικού. Ο εκπαιδευτικός βοηθά τον μαθητή να δείξει το σωστό χρώμα σε μία δραστηριότητα διάκρισης χρωμάτων είτε δείχνοντας ο ίδιος διακριτικά προς το σωστό αντικείμενο, είτε κοιτώντας το επίμονα, είτε αγγίζοντάς το, είτε τέλος κουνώντας το ελαφρά.
- Τοποθέτηση των αντικειμένων στο χώρο. Ο εκπαιδευτικός τοποθετεί σε μία δραστηριότητα διάκρισης χρωμάτων το χρώμα που πρέπει να μάθει να διακρίνει ο μαθητής πιο κοντά του στο τραπέζι, σε σχέση με τα υπόλοιπα χρώματα.
- Υπερτονισμός κάποιας διάστασης του εκπαιδευτικού υλικού (χρώμα, μέγεθος). Για να μάθει ο μαθητής να διακρίνει το 12 από το 21 μπορεί αρχικά ο εκπαιδευτικός να τα αντιπαραθέτει, υπερτονίζοντας το μέγεθος του ενός από τα δύο νούμερα που είναι και η σωστή απάντηση στην άσκηση διάκρισης: π.χ. «δείξε μου το 12». Στη συνέχεια μπορεί σταδιακά να μειώνει αυτή τη διαφορά μεγέθους των δύο αριθμών. Σε άλλη περίπτωση θα μπορούσε να υπερτονίσει το χρώμα στον αριθμό που είναι η σωστή απάντηση ως εξής: 

12	21
----	----

.

### **4. Καθοδήγηση με οπτικά ερεθίσματα (visual prompting)**

Αυτή η μορφή προτροπών χρησιμοποιείται ευρύτατα σε παιδιά με αυτισμό λόγω του ότι μπορούν να επεξεργάζονται τα οπτικά ερεθίσματα πολύ πιο εύκολα από ότι τα ακουστικά. Γι' αυτό η χρήση φωτογραφιών/ εικόνων ή σκίτσων ενδείκνυται σε προγράμματα αυτοδιαχείρισης ή αυτοξυπηρέτησης, προκειμένου να υπενθυμίζεται στο παιδί το πρόγραμμα δραστηριοτήτων που πρέπει να ακολουθήσει ή τα βήματα μιας επιμέρους δραστηριότητας (π.χ. πλύσιμο δοντιών), χωρίς να χρειάζεται η παρέμβαση του εκπαιδευτικού, αφού το παιδί καθοδηγούμενο από τις φωτογραφίες μπορεί να ασχοληθεί εποικοδομητικά με τις εικονιζόμενες δραστηριότητες McClannahan & Krantz, 1999).

Επιπλέον, στη διδασκαλία ένας-προς-ένα, ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει τα οπτικά ερεθίσματα για να βοηθήσει το μαθητή να δώσει τις σωστές απαντήσεις, όπως φαίνεται στα παρακάτω παραδείγματα: α) Ο εκπαιδευτικός ζητά από το παιδί να δείξει το κόκκινο χρώμα ανάμεσα σε μια σειρά χρωμάτων ενώ συγχρόνως κρατάει και παρουσιάζει ένα κόκκινο αντικείμενο, και β) Ο εκπαιδευτικός ζητάει από το μαθητή να κατονομάσει ζώα ενώ παράλληλα παρουσιάζει διαδοχικά φωτογραφίες ζώων, βοηθώντας τον

μαθητή να ανακαλέσει τα ονόματά τους (Cooper, Heron & Heward, 1986· Bondy, Dickey, Black & Buswell, 2002).

### **5. Λεκτική καθοδήγηση (verbal prompts)**

Η καθοδήγηση αυτή περιλαμβάνει οποιασδήποτε μορφής λεκτική παρέμβαση που βοηθά τον μαθητή να δώσει τη σωστή απάντηση. Η λεκτική καθοδήγηση θα πρέπει να είναι προσαρμοσμένη στο επίπεδο γλωσσικής κατανόησης του μαθητή και να γίνεται με απλό και ξεκάθαρο τρόπο. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός χρησιμοποιεί αυτή την τεχνική, όταν αρθρώνει την πρώτη συλλαβή του ονόματος ενός αντικειμένου που πρέπει να κατονομάσει ο μαθητής ή της απάντησης που πρέπει να δώσει ο μαθητής σε μία ερώτηση. Σε άλλη περίπτωση η λεκτική καθοδήγηση περιλαμβάνει πληροφορίες ή οδηγίες που δίνει ο εκπαιδευτικός στο μαθητή, προκειμένου να οδηγηθεί στη σωστή απάντηση, όπως φαίνεται στα παρακάτω παραδείγματα (Cooper, Heron & Heward, 1986· Donnelan et al., 1988):

- Στην ερώτηση του εκπαιδευτικού «πώς λέμε αυτό με το οποίο κόβουμε;», η λεκτική καθοδήγηση μπορεί να είναι «μα.....» για να βοηθηθεί ο μαθητής να πει τη λέξη «μαχαίρι»,
- Για να μάθει το παιδί να τρώει μόνο του, του δίνουμε λεκτικές οδηγίες «πάρε το κουτάλι, πάρε μια μπουκιά, κ.ο.κ»,
- Το παιδί που δυσκολεύεται να απαντήσει στην ερώτηση «τι μέρα είναι σήμερα;» μπορεί να βοηθηθεί με λεκτική καθοδήγηση του τύπου «ποια μέρα είναι μετά την Δευτέρα;».

### ➤ **Συστηματική απόσυρση των προτροπών (prompt fading)**

Παρά το γεγονός ότι οι προτροπές βοηθούν στην απόκτηση νέων δεξιοτήτων από τους μαθητές, ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να έχει πάντα υπόψη του ότι οι προτροπές εισάγονται με σκοπό να αποσυρθούν με συστηματικό και μεθοδικό τρόπο, προκειμένου να επιτευχθεί η αυτονομία του μαθητή. Η συστηματική απόσυρση των προτροπών είναι μία στρατηγική κατά την οποία μειώνεται σταδιακά η ένταση ή ο βαθμός παρέμβασης του εκπαιδευτικού (Cooper, Heron & Heward, 1986· Donnelan et al., 1988· Bondy, Dickey, Black & Buswell, 2002). Η πολύ γρήγορη ή απότομη απόσυρση των προτροπών μπορεί να οδηγήσει σε αλληπάλληλες αποτυχίες του μαθητή στην εκδήλωση της σωστής απάντησης, ενώ η παρατεταμένη χρήση τους μπορεί να οδηγήσει σε υπερεξάρτηση του μαθητή από αυτές. Γενικά ο εκπαιδευτικός που πρόκειται να αποσύρει μία προτροπή, θα πρέπει να έχει υπόψη του τα εξής (Donnelan et al., 1988):

- Όταν ο εκπαιδευτικός εισάγει μία προτροπή θα πρέπει να γνωρίζει πολύ καλά και πώς να την αποσύρει.
- Η απόσυρση θα πρέπει να γίνεται με πολύ συστηματικό και μεθοδικό τρόπο από όλους όσους εμπλέκονται με το μαθητή.
- Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να είναι ευέλικτος και να παρακολουθεί τυχόν παλινδρομήσεις που θα δημιουργούσαν την ανάγκη για επανεισαγωγή κάποιας προτροπής.
- Ο επιλογή του είδους της προτροπής αλλά και του ρυθμού απόσυρσής της πρέπει να γίνεται εξατομικευμένα με βάση τις ιδιαίτερες ανάγκες του συγκεκριμένου μαθητή.

➤ Μέθοδοι συστηματικής απόσυρσης των προτροπών

- Προτροπή από το μέγιστο στο ελάχιστο (most to least prompting): αναφέρεται κυρίως στην προτροπή της φυσικής καθοδήγησης. Ο εκπαιδευτικός ξεκινάει με πλήρη φυσική καθοδήγηση και σταδιακά ελαττώνει τη βοήθεια που παρέχει με στόχο την αυτόνομη εκτέλεση μίας δεξιότητας. Για παράδειγμα, ο στόχος είναι ο μαθητής να μάθει να χρησιμοποιεί το κουτάλι. Ο εκπαιδευτικός βοηθά το μαθητή να καθίσει καλύτερα στην καρέκλα προκειμένου να μπορεί να χρησιμοποιήσει καλύτερα το κουτάλι και του βάζει το κουτάλι στο χέρι (*άμεση βοήθεια*). Στη συνέχεια, ο εκπαιδευτικός βάζει το χέρι του πάνω στο χέρι του παιδιού και εκτελεί μαζί του την κίνηση προκειμένου να πάρει τροφή με το κουτάλι και να το φέρει στο στόμα (*πλήρης φυσική καθοδήγηση*). Στο επόμενο βήμα, εκπαιδευτικός κρατά το χέρι του παιδιού από τον καρπό, αφήνοντας το χέρι του παιδιού ελεύθερο από τον καρπό και κάτω, και εκτελούν μαζί την κίνηση (*καθοδήγηση από τον καρπό*). Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός κρατά το χέρι του παιδιού από τον αγκώνα, αφήνοντας το υπόλοιπο χέρι ελεύθερο και τον καθοδηγεί να εκτελέσει την κίνηση (*καθοδήγηση από τον αγκώνα*). Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός λέει στο μαθητή «τρώμε με το κουτάλι» (*λεκτική καθοδήγηση*) και τέλος αποσύρει τελείως το σύστημα προτροπών προκειμένου το παιδί να χρησιμοποιεί το κουτάλι χωρίς καμία βοήθεια.
- Προτροπή από το ελάχιστο στο μέγιστο (least to most prompting): Η διαδικασία είναι ακριβώς αντίστροφη από την προηγούμενη. Στο παραπάνω παράδειγμα ο εκπαιδευτικός μπορεί να ξεκινήσει λέγοντας απλά στο μαθητή «τρώμε με το κουτάλι». Αν ο μαθητής δεν ανταποκριθεί (π.χ. σε 5 δευτερόλεπτα) ο εκπαιδευτικός μπορεί να καθοδηγήσει τον μαθητή από τον αγκώνα προκειμένου να πιάσει το κουτάλι. Αν και πάλι ο μαθητής δεν ανταποκριθεί σε 5 δευτερόλεπτα, ο εκπαιδευτικός παρέχει το αμέσως επόμενο επίπεδο προτροπής κ.ο.κ.. Αυτή η μέθοδος απόσυρσης δεν είναι κατάλληλη όταν γνωρίζουμε εκ των προτέρων ότι ο μαθητής δεν μπορεί να ανταποκριθεί σε μία δραστηριότητα χωρίς βοήθεια. Όμως, χρησιμοποιείται όταν ο μαθητής έχει αυτονομία σε πολλούς τομείς και απλά χρειάζεται κάποια επιμέρους βοήθεια την οποία ο εκπαιδευτικός εισάγει και σταδιακά αυξάνει μόνο όταν αυτό είναι απαραίτητο με βάση την επίδοση του παιδιού (Bondy, Dickey, Black & Buswell, 2002).
- Σταδιακή καθοδήγηση (graduated guidance): αναφέρεται κυρίως σε προτροπές φυσικής καθοδήγησης. Η διαδικασία μοιάζει με την προτροπή από το μέγιστο στο ελάχιστο με τη μόνη διαφορά ότι η προτροπή δίνεται μόνον εφόσον χρειάζεται κατά τη διδασκαλία μιας δεξιότητας και αποσύρεται αμέσως όταν ο μαθητής ανταποκριθεί σωστά. Προκειμένου να γίνει αυτό ο εκπαιδευτικός μπορεί είτε να κάθεται δίπλα στο παιδί προκειμένου να το βοηθήσει όποτε χρειαστεί (*καθοδήγηση-σκιά*), είτε να μεταθέτει με βάση την ιεραρχία των προτροπών φυσικής καθοδήγησης το μέρος του σώματος στο οποίο παρέχει τη βοήθεια. Έτσι στο παραπάνω παράδειγμα ο εκπαιδευτικός σταδιακά μεταθέτει την προτροπή από το χέρι, στον καρπό, στον αγκώνα, στον ώμο και στη λεκτική καθοδήγηση ή τη χειρονομία κατά τη διάρκεια της ίδιας εκπαιδευτικής συνεδρίας και εφόσον ο μαθητής ανταποκρίνεται στην προηγούμενη προτροπή.
- Η προτροπή με χρονική καθυστέρηση (time delay): χρησιμοποιείται με όλα τα είδη προτροπών (φυσική καθοδήγηση, λεκτική καθοδήγηση, χειρονομίες ή

ενδείξεις, μίμηση προτύπου και οπτική βοήθεια). Βασίζεται στην καθυστέρηση χορήγησης προτροπής από τον εκπαιδευτικό για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα μετά την παρουσίαση του διδακτικού υλικού ή της διδακτικής οδηγίας, στο οποίο πρέπει να ανταποκριθεί ο μαθητής κατά την εκτέλεση μιας εκπαιδευτικής δραστηριότητας. Το χρονικό αυτό διάστημα καθυστέρησης μπορεί να είναι σταθερό ή μεταβλητό (Cooper, Heron & Heward, 1986).

Στη σταθερή χρονική καθυστέρηση ο εκπαιδευτικός ορίζει για κάθε εκπαιδευτική συνεδρία πόσο θα είναι το χρονικό διάστημα καθυστέρησης χορήγησης της προτροπής, ξεκινώντας πάντα από 0 χρόνο καθυστέρησης (κατά την έναρξη της διδασκαλίας, δηλαδή, παρέχει αμέσως την προτροπή παράλληλα με την οδηγία ή το εκπαιδευτικό υλικό στο οποίο πρέπει να ανταποκριθεί ο μαθητής). Στη συνέχεια αυξάνει το χρονικό διάστημα μεταξύ παρουσίασης του εκπαιδευτικού υλικού ή της διδακτικής οδηγίας και της παροχής προτροπής σε 2 ή 3 ή 4 δευτερόλεπτα (μετρώντας διακριτικά «ένα-ένα, «δύο-δύο», κ.ο.κ, για κάθε δευτερόλεπτο). Το χρονικό διάστημα που ο εκπαιδευτικός θα ορίσει παραμένει σταθερό σε όλη τη διάρκεια της διδασκαλίας, ενώ παράλληλα, καταγράφονται οι απαντήσεις που δίνει ο μαθητής πριν τη διέλευση αυτού του χρονικού διαστήματος, όπως φαίνεται από το παράδειγμα, όπου ο μαθητής μαθαίνει να απαντάει χωρίς βοήθεια στην ερώτηση «πώς σε λένε;». Ο εκπαιδευτικός κάνει την ερώτηση «πώς σε λένε;» δίνοντας αμέσως είτε ο ίδιος είτε κάποιος άλλος την απάντηση «Γιώργο». Αφού ο μαθητής μάθει να επαναλαμβάνει τον εκπαιδευτικό συστηματικά, ο εκπαιδευτικός αυξάνει το χρονικό διάστημα καθυστέρησης στα 3” περιμένοντας το μαθητή να δώσει απαντήσεις πριν τη δική του προτροπή και χορηγώντας την προτροπή μετά τη λήξη των 3”. Η διαδικασία σταματάει όταν ο μαθητής συστηματικά δίνει την απάντηση πριν λήξει ο χρόνος των 3”.

Στη μεταβλητή χρονική καθυστέρηση ο εκπαιδευτικός αυξάνει σταδιακά και συστηματικά το χρόνο καθυστέρησης της προτροπής ξεκινώντας και πάλι από 0 δευτερόλεπτα για να δώσει όσες ευκαιρίες χρειάζεται ο μαθητής να εξασκήσει τη σωστή απάντηση με τη χρήση προτροπής. Στη συνέχεια και συστηματικά το χρονικό διάστημα καθυστέρησης της προτροπής αυξάνεται σταδιακά, όπως φαίνεται και στο παράδειγμα, όπου η Μαρία μαθαίνει να διακρίνει (δείχνοντας) το μήλο από άλλα φρούτα όταν ο εκπαιδευτικός λέει «δείξε μου το μήλο». Ο εκπαιδευτικός της δίνει αρκετές ευκαιρίες μέχρι η Μαρία να δείχνει κάθε φορά αμέσως μετά την χορήγηση της οδηγίας «Δείξε μου το μήλο» (χωρίς κάποια χρονική καθυστέρηση). Στη συνέχεια αυξάνει το χρονικό διάστημα μεταξύ οδηγίας και χειρονομίας στο 1” για συγκεκριμένο αριθμό ευκαιριών (π.χ. 10). Αμέσως μετά το χρονικό διάστημα γίνεται 2, 3 ή 4 δευτερόλεπτα με στόχο η Μαρία να δείχνει συστηματικά το μήλο πριν ο εκπαιδευτικός να δώσει την προτροπή.

#### ➤ **Η σταδιακή διαμόρφωση της συμπεριφοράς (shaping)**

Η σταδιακή διαμόρφωση της συμπεριφοράς είναι μία τεχνική κατά την οποία ο εκπαιδευτικός επιλέγει να επιβραβεύσει παραλλαγές της συμπεριφοράς που έχει ως τελικό στόχο να διδάξει, οι οποίες προοδευτικά προσεγγίζουν την τελική συμπεριφορά (Donellan et al, 1988). Για παράδειγμα, όταν ο στόχος είναι ο μαθητής να επαναλαμβάνει τη λέξη «μαμά», ο εκπαιδευτικός επιβραβεύει το μαθητή κάθε φορά που μιμείται το ανοιγοκλείσιμο του στόματος.



Ακολουθούν κάποιες οδηγίες για την εφαρμογή της σταδιακής διαμόρφωσης συμπεριφοράς (Donellan et.al., όπ.παρ.). Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να:

- ορίζει με σαφήνεια την συμπεριφορά που θέλει να διαμορφώσει και να την έχει πάντα στο μυαλό του, για να κρίνει αν τα συγκεκριμένα βήματα που έχει θέσει οδηγούν προς τη συμπεριφορά αυτή,
- αρχίζει με συμπεριφορές που ήδη εμφανίζει ο μαθητής,
- επιλέγει βήματα τα οποία είναι σταδιακά όλο και πιο κοντά στον τελικό του στόχο, προσέχοντας όμως το ένα βήμα να μην απέχει πολύ από το επόμενο,
- δίνει ευκαιρίες στο μαθητή για εξάσκηση μίας παραλλαγής της συμπεριφοράς για όσο χρονικό διάστημα χρειαστεί προκειμένου να την εμφανίζει χωρίς βοήθεια, και να
- επιβραβεύει συστηματικά το μαθητή για την εκτέλεση του κάθε βήματος.

➤ **Ανάλυση έργου (task analysis) και διδασκαλία αλυσιδωτών αντιδράσεων (chaining)**

Ένας μεγάλος αριθμός δραστηριοτήτων που διδάσκονται τα παιδιά με αυτισμό είναι σύνθετες, δηλαδή περιλαμβάνουν μια σειρά από επιμέρους βήματα που πρέπει να εκτελεστούν με μία ορισμένη ακολουθία. Τέτοιου είδους δραστηριότητες είναι οι δεξιότητες αυτοεξυπηρέτησης αλλά και γνωστικές δεξιότητες όπως η εκτέλεση αριθμητικών πράξεων. Σε αυτές τις περιπτώσεις, η διδακτική μεθοδολογία που είναι πιο κατάλληλη είναι η ανάλυση της σύνθετης δραστηριότητας σε επιμέρους βήματα (ανάλυση έργου) και η διδασκαλία της αλληλουχίας των επιμέρους βημάτων με συστηματικό τρόπο (διδασκαλία αλυσιδωτών αντιδράσεων).

**Ανάλυση Έργου**

Ο στόχος της ανάλυσης έργου είναι η περιγραφή και η ιεραρχική ταξινόμηση των επιμέρους βημάτων με τη σειρά που πρέπει να εκτελεστούν, προκειμένου να ολοκληρωθεί μία σύνθετη δραστηριότητα ή έργο. Για την ανάλυση μίας σύνθετης δραστηριότητας σε βήματα θα πρέπει αρχικά ο εκπαιδευτικός να ζητήσει από το μαθητή να κάνει τη δραστηριότητα ή σε κάποιες περιπτώσεις ο ίδιος ο εκπαιδευτικός να κάνει τη δραστηριότητα, έτσι ώστε να εντοπίσει τους απλούστερους τρόπους εκτέλεσης της δραστηριότητας, αλλά και τη σωστή χρονική σειρά εκτέλεσης των βημάτων. Σε αυτή τη φάση, η σειρά των επιμέρους βημάτων τροποποιείται έχοντας ως κριτήριο το δυναμικό του κάθε μαθητή, για να προσδιορισθεί ο βαθμός ανάλυσης των βημάτων που απαιτείται. Ο βαθμός στον οποίο θα αναλυθεί μία σύνθετη δραστηριότητα συνδέεται άμεσα με τις δυνατότητες του παιδιού που θα εκπαιδευτεί. Όπως φαίνεται στον παρακάτω Πίνακα, το ντύσιμο για ένα παιδί με αυτισμό και βαριά νοητική καθυστέρηση πρέπει να αναλυθεί σε 15 βήματα, ενώ η ίδια δραστηριότητα για ένα παιδί με αυτισμό και μέτρια νοητική καθυστέρηση πρέπει να αναλυθεί μόνο σε τέσσερα βήματα.

Στόχος	Βήματα	Στόχος	Βήματα
Ο μαθητής να ντύνεται μόνος	1. Πιάνει μία κάλτσα από τις δύο άκρες	Ο μαθητής να ντύνεται μόνος	1. Φοράει τις κάλτσες

του	2. Τοποθετεί το πόδι μέσα στην κάλτσα	του	
	3. Τραβάει με τα δύο χέρια την κάλτσα μέχρι να μπει και ο αστράγαλος		
	4. Κρατάει το παντελόνι από τη μέση και με το σωστό προσανατολισμό		2. Φοράει το παντελόνι (με λάστιχο)
	5. Βάζει το σωστό πόδι στο σωστό μπατζάκι		
	6. Ανεβάζει το παντελόνι στο ύψος της μέσης (παντελόνι με λάστιχο)		
	7. Κρατάει τη μπλούζα από τις κάτω άκρες		3. Φοράει τη μπλούζα του
	8. Μαζεύει τη μπλούζα στο ύψος της λαιμόκοψης		
	9. Περνάει τη μπλούζα στο κεφάλι του		
	10. Περνάει τα χέρια του στα μανίκια		
	11. Κατεβάζει τη μπλούζα.		
	12. Κρατάει το μπουφάν με σωστό προσανατολισμό		4. Φοράει μπουφάν
	13. Περνάει πρώτα το ένα μανίκι		
	14. Περνάει το άλλο μανίκι		
	15. Κλείνει το μπουφάν με Velcro		

### **Διδασκαλία αλυσιδωτών αντιδράσεων**

Στη βιβλιογραφία αναφέρονται τρία είδη αλυσιδωτών αντιδράσεων για μία δραστηριότητα (Cooper, Heron & Heward, 1986· Bondy, Dickey, Black & Buswell, 2002):

**Α. Πρόσθια διδασκαλία:** Κατά την πρόσθια διδασκαλία ο μαθητής διδάσκεται το πρώτο (με βάση τη χρονική σειρά εκτέλεσης) από τα βήματα που απαρτίζουν τη σύνθετη δραστηριότητα, ενώ τα υπόλοιπα βήματα εκτελούνται από τον εκπαιδευτικό. Όταν ο μαθητής μάθει να εκτελεί το πρώτο βήμα, τότε διδάσκεται να εκτελεί το πρώτο και το δεύτερο βήμα ενώ όλα τα υπόλοιπα βήματα εκτελούνται από τον εκπαιδευτικό, κ.ο.κ. Η πρόσθια διδασκαλία προτιμάται όταν τα πρώτα βήματα στην εκτέλεση μιας δραστηριότητας είναι και τα πιο εύκολα όπως φαίνεται στο παράδειγμα που ακολουθεί.

Στόχος	Ανάλυση Έργου	Πρόσθια διδασκαλία
Ο μαθητής να τρώει ελαφρύ γεύμα στη τάξη	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Παίρνει την τσάντα του</li> <li>2. Ανοίγει την τσάντα του</li> <li>3. Βγάζει το γεύμα από την τσάντα του</li> <li>4. Απλώνει την πετσέτα στο τραπέζι</li> <li>5. Ανοίγει το γεύμα</li> <li>6. Τρώει το γεύμα</li> <li>7. Διπλώνει την πετσέτα</li> <li>8. Πετάει τα σκουπίδια</li> <li>9. Κλείνει την τσάντα του</li> <li>10. Αφήνει την τσάντα του</li> </ol>	<p>Ο εκπαιδευτικός διδάσκει στο μαθητή πρώτα να παίρνει την τσάντα από το ντουλάπι στο οποίο βρίσκεται, χρησιμοποιώντας χειρονομίες και εικόνες. Τα υπόλοιπα βήματα εκτελούνται από τον εκπαιδευτικό με τη συμμετοχή του παιδιού.</p> <p>Αφού το παιδί μάθει να εκτελεί το πρώτο βήμα με την ελάχιστη δυνατή βοήθεια, διδάσκεται το δεύτερο βήμα με χρήση της κατάλληλης προτροπής (π.χ. οπτική βοήθεια και φυσική καθοδήγηση) κ.ο.κ, μέχρι το παιδί να μπορεί να εκτελεί μόνο του ή με την ελάχιστη δυνατή βοήθεια όλα τα επιμέρους βήματα της δραστηριότητας.</p>

**B. Ανάστροφη διδασκαλία:** Όλα τα βήματα της αλληλουχίας εκτελούνται με τη βοήθεια του εκπαιδευτικού (ή και μόνον από αυτόν) και ο μαθητής καλείται να εκτελέσει την τελευταία αντίδραση για την οποία λαμβάνει άμεση ενίσχυση είτε από τον εκπαιδευτικό είτε τη φυσική ενίσχυση που εμπεριέχεται στην ίδια τη διαδικασία. Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός ζητά από το μαθητή να εκτελέσει το τελευταίο και το προτελευταίο βήμα κ.ο.κ. Η διδασκαλία ανάστροφων αντιδράσεων προτιμάται όταν το τελευταίο βήμα είναι το πιο εύκολο ή το πιο ενισχυτικό για το μαθητή (π.χ. φτιάχνω ένα σάντουιτς, στρώνω το τραπέζι, ανεβάζω το φερμουάρ, λύνω ένα μαθηματικό πρόβλημα κ.ο.κ), όπως φαίνεται και στα παρακάτω παραδείγματα.

Στόχος	Ανάλυση Έργου	Ανάστροφη διδασκαλία
Ο μαθητής να κάνει προσθέσεις μέχρι το 20, χρησιμοποιώντας την προσεταιριστική ιδιότητα (π.χ. $8+4=8+(2+2)$ $=(8+2)+2=10+2=12$ )	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Ο μαθητής γράφει τα δύο νούμερα το ένα δίπλα στο άλλο</li> <li>2. Αντιστοιχίζει τα νούμερα με ξυλάκια ή άλλα αντικείμενα</li> <li>3. Αναλύει το 4 σε 2 υποσύνολα (2+2)</li> <li>4. Προσθέτει το ένα υποσύνολο στα 8 ξυλάκια για να συμπληρώσει τη δεκάδα</li> <li>5. Μετράει τα ξυλάκια και γράφει το νούμερο 10</li> <li>6. Προσθέτει στη δεκάδα το δεύτερο υποσύνολο</li> <li>7. Μετράει τα ξυλάκια και γράφει το τελικό σύνολο</li> </ol>	<p>Ο εκπαιδευτικός εκτελεί όλα τα βήματα από το 1-6 ενώ ζητάει από το μαθητή να μετρήσει το σύνολο από τα ξυλάκια και να γράψει το σωστό νούμερο- αποτέλεσμα της πρόσθεσης, επαινώντας τον για την απάντηση. Στη συνέχεια εξασκεί το μαθητή στο βήμα 6 παρέχοντας ενίσχυση για την εκτέλεση των δύο τελευταίων βημάτων, κ.ο.κ</p>

Στόχος	Ανάλυση έργου	Ανάστροφη διδασκαλία
Ο μαθητής να φτιάχνει μόνος του ένα σάντουιτς	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Παίρνει το ζαμπόν και το κασέρι από το ψυγείο</li> <li>2. Ανοίγει το ντουλάπι και παίρνει ένα πιάτο</li> <li>3. Τοποθετεί το ζαμπόν και το τυρί στο πιάτο</li> <li>4. Παίρνει δύο φέτες ψωμί από την ψωμιέρα</li> <li>5. Τις τοποθετεί στον πάγκο της κουζίνας τη μία δίπλα στην άλλη</li> <li>6. Βάζει το τυρί και το ζαμπόν πάνω στη μία φέτα και τοποθετεί από πάνω τη δεύτερη φέτα</li> <li>7. Βάζει το σάντουιτς στο πιάτο και το τρώει</li> </ol>	Ο εκπαιδευτικός εκτελεί τα βήματα 1-6 και μετά διδάσκει το τελευταίο βήμα στο μαθητή. Σε αυτήν την περίπτωση το προϊόν αυτής της δραστηριότητας είναι ευχάριστο για το μαθητή και αποτελεί την ενίσχυση για την συμμετοχή του. Το δεύτερο βήμα που θα διδάξει είναι το βήμα 6 σε συνδυασμό με το βήμα 7, κ.ο.κ

Γ. Η διδασκαλία βημάτων με συνολική παρουσίαση έργου. Χρησιμοποιείται για τη διδασκαλία δεξιοτήτων όταν χρειάζεται να διδαχτούν τα επιμέρους βήματα ξεχωριστά και όχι με συγκεκριμένη σειρά. Η διδασκαλία μπορεί να ξεκινήσει από τα βήματα στη μέση της δραστηριότητας αν αυτά είναι που θεωρούνται τα πιο εύκολα για να ξεκινήσει κανείς ή αν σε αυτά τα βήματα ο μαθητής είναι ήδη αυτόνομος. Έτσι ο εκπαιδευτικός μπορεί να παρεμβαίνει σε ορισμένα βήματα κατά την εκτέλεση της δραστηριότητας, ενώ σε άλλα να αποσύρει τη βοήθειά του ανάλογα με το επίπεδο αυτονομίας του παιδιού (βλέπε το παράδειγμα που ακολουθεί).

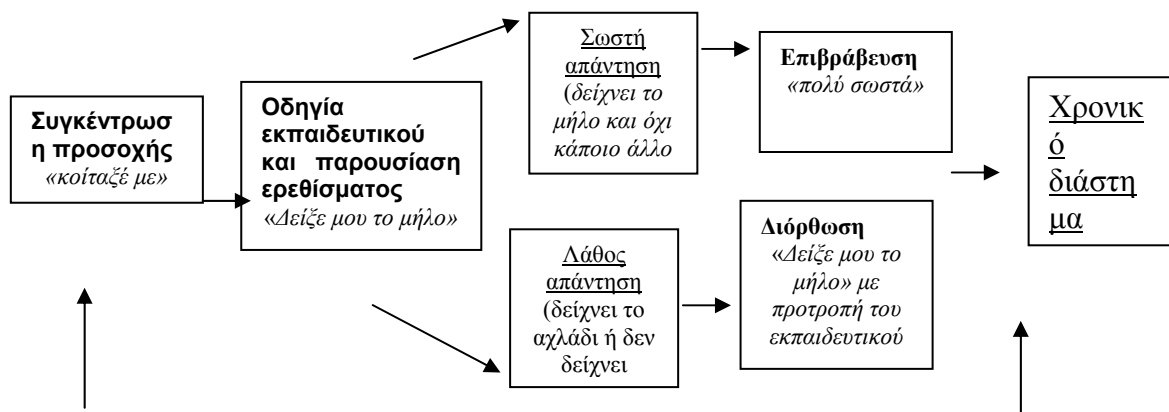
Στόχος	Ανάλυση έργου	Διδασκαλία βημάτων με συνολική παρουσίαση έργου
Ο μαθητής να πλένει μόνος του τα πιάτα	<ol style="list-style-type: none"> <li>1. Καθαρίζει τα πιάτα από τα υπολείμματα τροφών</li> <li>2. Γεμίζει το νεροχύτη με ζεστό νερό και ρίχνει απορρυπαντικό</li> <li>3. Βάζει τα πιάτα στο νεροχύτη</li> <li>4. Σαπουνίζει τα πιάτα</li> <li>5. Ξεπλένει τα πιάτα</li> <li>6. Τοποθετεί τα πιάτα στο στραγκιστήρι</li> <li>7. Καθαρίζει το σφουγγάρι και το νεροχύτη από τις σαπουνάδες</li> </ol>	Τα βήματα 2,3, 4 και 5 και 6 είναι πιο εύκολα σε σχέση με τα βήματα 1 και 7, ή ο μαθητής είναι ήδη αυτόνομος σε αυτά. Γι' αυτό και ο εκπαιδευτικός ξεκινάει να διδάξει αυτά πρώτα εκτελώντας ο ίδιος τα πιο δύσκολα βήματα. Κατά την εκτέλεση της δραστηριότητας ο εκπαιδευτικός είναι παρών σε όλη τη διαδικασία προκειμένου να παρέμβει με φυσική καθοδήγηση για την εκτέλεση όποιου από τα βήματα χρειαστεί και να αποσύρει στη συνέχεια αφήνοντας το μαθητή να εκτελεί τα υπόλοιπα βήματα ανεξάρτητος. Μετά την ολοκλήρωση της δραστηριότητας παρέχει επιβράβευση στο μαθητή.

- Προσαρμογή της δραστηριότητας με σκοπό τη μερική συμμετοχή του παιδιού: Στην περίπτωση που τα βήματα για την εκτέλεση μίας δραστηριότητας είναι πολλά ή δύσκολα ένας μαθητής μπορεί να συμμετέχει

στην εκτέλεση της δραστηριότητας μερικώς στο βαθμό που μπορεί. Η συμμετοχή αυτή μπορεί να διευκολυνθεί αν για την εκτέλεση της συγκεκριμένης δραστηριότητας γίνουν οι απαραίτητες προσαρμογές ανάλογα με τις ανάγκες του συγκεκριμένου μαθητή. Τέτοιου είδους προσαρμογές μπορεί να είναι η εκτέλεση μιας δραστηριότητας από κοινού με κάποιο άλλο παιδί (στο παράδειγμα για το πλύσιμο των πιάτων θα μπορούσε ο ένας μαθητής απλά να δίνει τα πιάτα στον άλλο που θα τα πλένει). Σε άλλες περιπτώσεις θα μπορούσε ένας μαθητής να μάθει να βάζει τα πιάτα στο πλυντήριο πιάτων. Κάποιος άλλος μαθητής θα μπορούσε να βοηθηθεί από τη χρήση μιας σειράς φωτογραφιών οι οποίες θα του «υπενθυμίζουν» τη σειρά με την οποία θα πρέπει να εκτελεί μια δραστηριότητα (π.χ. πώς να κάνει αυγόφρετες).

➤ **Κύκλος συστηματικής διδασκαλίας (discrete trial teaching)**

Μία από τις επικρατέστερες μεθόδους διδασκαλίας νέων δεξιοτήτων σε παιδιά με αυτισμό θεωρείται ο κύκλος συστηματικής διδασκαλίας (Donellan et al., 1988). Η τεχνική αυτή προσφέρει στο μαθητή τη δυνατότητα αλληπάλληλων ευκαιριών για άσκηση σε ποικίλες δεξιότητες. Η εφαρμογή της περιλαμβάνει τέσσερα βήματα, όπως φαίνεται στο παρακάτω σχεδιάγραμμα:



Σχηματική απεικόνιση του κύκλου συστηματικής διδασκαλίας βάσει παραδείγματος

- Πρώτο βήμα: Η συγκέντρωση προσοχής. Η διάσπαση προσοχής είναι ένα από τα πιο συνηθισμένα προβλήματα των παιδιών με αυτισμό. Γι' αυτό και ο κύκλος συστηματικής διδασκαλίας δίνει ιδιαίτερη έμφαση στην προσέλευση της προσοχής του μαθητή πριν την παρουσίαση οποιουδήποτε διδακτικού υλικού ή οδηγίας από τον εκπαιδευτικό. Ο μαθητής θα πρέπει να έχει βλεμματική επαφή είτε με τον εκπαιδευτικό, είτε με το εποπτικό υλικό που χρησιμοποιείται. Για να εξασφαλιστεί αυτό, είναι σκόπιμο ο εκπαιδευτικός να παρέχει κίνητρα στο μαθητή για εμπλοκή στη διδακτική διαδικασία, τα οποία είτε πηγάζουν από την ίδια τη δραστηριότητα που πρέπει να διδαχθεί, (ενδιαφέρων και απλός τρόπος παρουσίασης του υλικού) είτε αφορούν εξωτερικά κίνητρα (έπαινος του εκπαιδευτικού, υλικές αμοιβές), τα οποία χρησιμοποιούνται προκειμένου να τραβήξουν το ενδιαφέρον του μαθητή πριν την έναρξη της διδασκαλίας.

- Δεύτερο βήμα: Οδηγίες του εκπαιδευτικού και παρουσίαση του ερεθίσματος. Τόσο το υλικό όσο και οι οδηγίες του εκπαιδευτικού πρέπει να είναι απλές και ξεκάθαρες και να παρουσιάζονται με ευδιάκριτο τρόπο στο μαθητή. Επίσης, όταν πρόκειται για ένα παιδί με χαμηλό γνωστικό δυναμικό, να παρουσιάζονται σε πρώτη φάση τα ίδια ερεθίσματα (υλικό ή εντολές) με συνεπή και συστηματικό τρόπο μέχρι ο μαθητής να μάθει να ανταποκρίνεται σε αυτά. Στη συνέχεια και για λόγους γενίκευσης μπορούν σταδιακά τα ερεθίσματα να ποικίλλουν (π.χ. παρουσίαση διαφορετικών φωτογραφιών με τα ίδια αντικείμενα οικιακής χρήσης κατά την άσκηση κατονομασίας τους από τον μαθητή) (Cooper, Heron & Heward, 1986). Οι οδηγίες του εκπαιδευτικού πρέπει να είναι ανάλογες με το επίπεδο κατανόησης του λόγου του μαθητή. Το οπτικό υλικό θα πρέπει να είναι ευκρινές, αφαιρώντας επιμέρους ερεθίσματα που δημιουργούν σύγχυση στο μαθητή. Έτσι αν για παράδειγμα διδάσκουμε σε ένα μαθητή κατηγοριοποίηση εικόνων, οι εικόνες θα πρέπει να είναι ευδιάκριτες και να αναδεικνύουν το αντικείμενο που ο μαθητής θα πρέπει να παρατηρήσει, ενώ οι οδηγίες του εκπαιδευτικού θα πρέπει να είναι απλές και ξεκάθαρες (π.χ. «βάλε τη γάτα με τα ζώα»).
- Τρίτο βήμα: Η απάντηση του μαθητή. Η απάντηση που δίνει ο μαθητής μετά την παρουσίαση του ερεθίσματος μπορεί να είναι είτε σωστή είτε λανθασμένη (περιλαμβάνει και την απουσία απάντησης). Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ, ότι ο εκπαιδευτικός έχει ορίσει πριν τη διδασκαλία τι θα δεχθεί ως σωστή απάντηση από το μαθητή και τι ως λανθασμένη, κάτι που πρέπει να είναι ξεκάθαρο σε όλους όσους εμπλέκονται στη διδασκαλία του παιδιού. Στόχος του εκπαιδευτικού είναι η διδασκαλία και ο τρόπος παρουσίασης του διδακτικού υλικού και της διδακτικής οδηγίας (βλέπε το σύστημα προτροπών) να είναι τόσο απλά ώστε να συμβαδίζουν με το γνωστικό επίπεδο του μαθητή, προκειμένου να αποφεύγονται κατά το μέγιστο δυνατό λανθασμένες απαντήσεις από το μαθητή. Παράλληλα, ο εκπαιδευτικός πρέπει να δίνει στο μαθητή ικανοποιητικό χρόνο για να δώσει μία απάντηση (χρόνος αντίδρασης), ο οποίος μπορεί να κυμαίνεται από 2 έως 5 δευτερόλεπτα, ανάλογα με το γνωστικό δυναμικό του μαθητή (Donellan et al, 1988).
- Τέταρτο βήμα: Τα επακόλουθα. (α) Επιβράβευση: Ο εκπαιδευτικός ανάλογα με την απάντηση που πήρε από το μαθητή διαμορφώνει αντίστοιχα και την δική του αντίδραση: δηλαδή επαινεί και ενισχύει τις σωστές απαντήσεις του μαθητή με κοινωνικές (λεκτικός έπαινος, χαμόγελο, χάδι) και με υλικές ενισχύσεις (αγαπημένο παιχνίδι ή δραστηριότητα). (β) Διόρθωση: Η διόρθωση είναι προσαρμοσμένη στο επίπεδο κατανόησης του παιδιού και στις ιδιαιτερότητες του κάθε στόχου διδασκαλίας. Κατά τη διόρθωση ο εκπαιδευτικός επαναλαμβάνει την αρχική οδηγία (π.χ. «δείξε μου το μήλο») και χρησιμοποιεί προτροπές προκειμένου ο μαθητής να επαναλάβει την σωστή απάντηση. Αν για παράδειγμα ο μαθητής αντί να δείξει το μήλο έδειξε ένα άλλο φρούτο ή δεν απάντησε καθόλου τότε ο εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει φυσική καθοδήγηση για να βοηθήσει το μαθητή να δείξει το σωστό αντικείμενο ή να παρουσιάσει οπτικό πρότυπο προς μίμηση (να δείξει ο ίδιος το αντικείμενο αναμένοντας από το μαθητή να τον μιμηθεί, εφόσον αυτός έχει την ικανότητα μίμησης). Η επιλογή της προτροπής που θα χρησιμοποιηθεί κατά τη διόρθωση θα πρέπει να είναι λίγο πιο παρεμβατική (με βάση την ιεραρχία των προτροπών) από αυτή που χρησιμοποιήθηκε κατά

την παρουσίαση του ερεθίσματος. Αν, για παράδειγμα, ο μαθητής χρειάζεται μερική φυσική καθοδήγηση (καθοδήγηση από τον αγκώνα) ως προτροπή για να δείξει το σωστό αντικείμενο όταν ο εκπαιδευτικός του ζητάει να διακρίνει το μήλο από το αχλάδι, τότε κατά τη διόρθωση ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να γίνει πιο παρεμβατικός (πλήρης φυσική καθοδήγηση). Κατά τη διόρθωση, και σε αντίθεση με την επιβράβευση ο εκπαιδευτικός δεν επαινεί το μαθητή, όταν με τη χρήση προτροπών εκτελεί τη σωστή απάντηση. Θα πρέπει όμως ο εκπαιδευτικός να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός ώστε ο μαθητής να μην απογοητεύεται ή εκνευρίζεται λόγω αλλεπάλληλων διορθώσεων. Μία καλή στρατηγική για την αποφυγή αυτού του κινδύνου είναι η εναλλαγή «δύσκολων» για το μαθητή απαντήσεων με άλλες μαθημένες απαντήσεις (Bondy, Dickey, Black & Buswell, 2002).

Γενικά ο εκπαιδευτικός πρέπει να φροντίζει ώστε η επιβράβευση και η διόρθωση να είναι δύο επακόλουθα πολύ διακριτά για το παιδί, ώστε να είναι σαφές πότε δίνει σωστές και πότε λανθασμένες απαντήσεις (ενθουσιώδης διάθεση από το δάσκαλο κατά την επιβράβευση, χαμηλοί τόνοι και σοβαρότητα κατά τη διόρθωση). Επίσης είναι πολύ σημαντικό οι συνέπειες (ιδιαίτερα κατά τα πρώτα στάδια διδασκαλίας του παιδιού με αυτισμό) να ακολουθούν χωρίς χρονική καθυστέρηση (Cooper, Heron & Heard, 1986).

Το χρονικό διάστημα μεταξύ των προσπαθειών: Μετά τις απαντήσεις του μαθητή και τις αντιδράσεις του εκπαιδευτικού, μεσολαβεί ένα χρονικό διάστημα μεταξύ προσπαθειών. Η μεσολάβηση αυτού του διαστήματος βοηθά ώστε το παιδί να μη βομβαρδίζεται με αλλεπάλληλες διδακτικές οδηγίες, να καταλάβει ότι θα ξεκινήσει μία καινούρια προσπάθεια για μάθηση, ενώ παράλληλα δίνει την ευκαιρία στον εκπαιδευτικό να αναπτύξει την διαπροσωπική του σχέση με το μαθητή, επαινώντας τον αν κάθεται καλά στην καρέκλα ή αλληλεπιδρώντας σωματικά μαζί του (Donellan et al, 1988).

***Η γνώση και η εφαρμογή από τον εκπαιδευτικό συγκεκριμένων μεθόδων για την διδασκαλία δραστηριοτήτων μέσα στην τάξη οδηγεί σε καλύτερη και πιο αποτελεσματική διδασκαλία των στόχων που προτείνονται στα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών, ενώ παράλληλα καθιστά την εκπαιδευτική διαδικασία μία θετική εμπειρία για το μαθητή και τον εκπαιδευτικό.***

## ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

1. Άλμπουμ για φωτογραφίες και συλλογές
2. Άμμος υγρή και στεγνή
3. Ανακυκλώσιμα υλικά: χαρτιά, φτερά, αλουμίνια
4. Αποξηραμένα λουλούδια – φύλλα
5. Αυτοκόλλητα
6. Αφρώδες υλικό
7. Βέλκρο
8. Βερνίκια
9. Βόλους χρωματιστούς
10. Βότσαλα, πέτρες, χαλίκια
11. Βούρτσες και ρολά ζωγραφικής
12. Γιλέκα με κουμπιά, φερμουάρ, σούστες, βέλκρο
13. Γραμματόσημα
14. Γυαλί
15. Γύψος
16. Δαχτυλομπογιές, νερομπογιές, , κηρομπογιές, πλαστικά χρώματα, τέμπρες, υδροχρώματα
17. Διακορευτής
18. Διακοσμητικά χαρτιά και περιτυλίγματος
19. Διαφάνειες αρχειοθέτησης
20. Εικόνες με αντικείμενα, τοπία, ζώα, φυτά, ανθρώπους
21. Εργαλεία κηπουρικής
22. Εσφηνώματα
23. Εσώρουχα
24. Ζυγαριά
25. Ζυμάρι
26. Ζυμαρικά
27. Καβαλέτο
28. Καθρέφτες
29. Καλαμάκια πλαστικά και ξύλινα
30. Καλούπια
31. Κάλτσες
32. Κάρτες με αριθμούς
33. Κάρτες με πίνακες ζωγραφικής
34. Κιμωλίες χρωματιστές
35. Κλωστή, νήματα, σπάγκο, μαλλί, κουβαρίστρες, χόρτο, λουρίδες από ύφασμα
36. Κόλλες υγρές ή στικ, ατλακόλ
37. Κομπολόγια με βαμμένα ζυμαρικά
38. Κομπολόγια με χρωματιστές χάντρες
39. Κορδέλες χρωματιστές πάνινες
40. Κορδόνια πλαστικά και δερμάτινα
41. Κούκλα πάνινη
42. Κούκλα πλαστική με συναρμολογούμενα μέρη του σώματος
43. Κούκλες κουκλοθεάτρου
44. Κούκλες σε διάφορα μεγέθη
45. Κουμπιά (διαφορετικά μεγέθη)
46. Κουτιά διάφορων μεγεθών



47. Κώνους
48. Μανταλάκια, συνδετήρες (διαφορετικά μεγέθη)
49. Μαρκαδόροι χοντροί και λεπτοί
50. Μολύβια
51. Μουσικά παιχνίδια
52. Μπάλες και χρωματιστά μπαλόνια
53. Μπουκάλια απορρυπαντικών και φαρμακείο με μπουκαλάκια χωρίς περιεχόμενο...
54. Ντοσιέ
55. Ξηροί καρποί
56. Ξύλινα παιχνίδια
57. Ξυλομπογιές
58. Ξύστρες
59. Οδοντόκρεμες και οδοντόβουρτσες
60. Οικοδομικό υλικό του Ο.Σ.Κ.
61. Όσπρια
62. Παζλ
63. Παιχνίδια με επαγγέλματα (μανάβης, περίπτερο, πολυκατάστημα)
64. Παιχνίδια με Λόττο
65. Παιχνίδια με φούσκες
66. Παιχνίδια σειροθέτησης
67. Παραμύθια εικονογραφημένα
68. Παραμύθια με πλαστικοποιημένες σελίδες (και σελίδες από πανί)
69. Περιοδικά και εφημερίδες
70. Πετσέτες
71. Πηλός
72. Πινέλα διαφόρων διαστάσεων
73. Πλαστελίνη
74. Πλαστικά δοχεία
75. Πλαστικά παιχνίδια
76. Πλαστικά πιάτα, ποτήρια, πιρούνια, κουτάλια, μαχαίρια
77. Πλαστικά φρούτα – λαχανικά και ζωάκια (και λούτρινα)
78. Πλαστικά χρήματα και νομίσματα
79. Πλαστικούς δίσκους για ατομικό φαγητό
80. Πλεξιγκλάς
81. Ποδιές ή πρόχειρες μπλούζες
82. Ποτήρια, πιάτα, μαχαίρια, πιρούνια, κουτάλια, κανάτα, μπουκάλι
83. Ριζόχαρτο
84. Ρούχα για τις κούκλες
85. Σαπούνι, υγρό και στερεό – σαπυνοθήκες
86. Σβηστήρες
87. Σελοφάν
88. Σουπλά
89. Σπίρτα και οδοντογλυφίδες (σε διάφορα μεγέθη)
90. Στένσιλς
91. Στρατσόχαρτο
92. Σύρμα πίπας
93. Συρραπτικό
94. Συσκευασίες απορρυπαντικών
95. Σφουγγάρια καθαριότητας

96. Σφραγίδες
97. Σχοινάκια
98. Τραπεζομάνδηλα
99. Υλικά κατασκευών: Lego, βίδες, καρφάκια, τουβλάκια
100. Φάκελοι αρχειοθέτησης με λάστιχο
101. Φελλοί και πώματα
102. Φερμουάρ (διαφορετικά μεγέθη)
103. Φόδρες, τούλια, υφάσματα
104. Φωτογραφίες
105. Χάντρες, ξύλινες και πλαστικές
106. Χαρτί Α4 και Α3
107. Χαρτί του μέτρου
108. Χαρτιά και χαρτόνια: κάνσον, μεταλιζέ, γκοφρέ, γλασέ, οντουλέ, βελουτέ
109. Χαρτόκουτα
110. Χασαπόχαρτο
111. Χτένες – βούρτσες- νεσεσέρ
112. Χώμα – σπόροι
113. Χώμα και σπόρους
114. Ψαλίδια απλά/ χούφτας, σχημάτων (μεγάλα και μικρά)

#### **Μέσα διδασκαλίας**

1. Αμμοδόχος
2. Αντικείμενα και εικόνες αντικειμένων της αίθουσας
3. Αποχυμωτής
4. Αριθμητήριο
5. Βίντεο
6. Βιντεοκάμερα και τρίποδας στήριξης
7. Βιντεοκασέτες
8. Βραστήρας
9. Γεωμετρικά σχήματα
10. Γεωμετρικές κλίμακες ξύλινες ή πλαστικές με χρώματα και σχήματα
11. Γλαστράκια
12. Διαφάνειες
13. Δοκός ισορροπίας
14. Επιτραπέζια παιχνίδια
15. Ηλεκτρική κουζίνα και σκεύη μαγειρικής
16. Ηλεκτρική σκούπα
17. Καβαλέτο
18. Καλάθι καλαθοσφαίρισης
19. Κάρτες με τα μέρη του λόγου
20. Κασέτες – CD (κενά, με τραγούδια, με παραμύθια, με ήχους)
21. Κασετόφωνο C.D - μικρόφωνο
22. Καφετιέρα
23. Κλεψύδρα – χρονόμετρο
24. Κορύνες
25. Κουβαδάκι, τσουγκράνα, φτυάρι
26. Κουδουνίστρες
27. Κουκλοθέατρο

28. Κουκλόσπιτο – μαγαζάκι - περίπτερο
29. Μαγνητικός πίνακα με αριθμούς και γράμματα
30. Μαράκες
31. Μελόντικα
32. Μεταλόφωνο
33. Μίξερ
34. Μπαλόνια καγκουρό
35. Ντέφι
36. Παλέτα
37. Παραμύθια – παιδική λογοτεχνία
38. Πιατίνια
39. Πίνακας
40. Πισίνα με πλαστικές χρωματιστές μπάλες
41. Πλαστικοποιητής
42. Πλυντήριο πιάτων
43. Ρολόγια διαφορετικών τύπων και μεγεθών
44. Σημαίες
45. Στεφάνια
46. Στρώματα γυμναστικής
47. Ταμπουρίνα
48. Τηλεόραση
49. Τηλέφωνο
50. Τοστιέρα
51. Τραμπολίνο
52. Τρίγωνα
53. Τύμπανα
54. Υπολογιστής με σκάνερ – οθόνη αφής – εκπαιδευτικά cd και dvd
55. Φίλμ
56. Φλογέρα
57. Φούρνος μικροκυμάτων
58. Φρυγανιέρα
59. Φυσαρμόνικα
60. Φωτογραφική μηχανή (απλή ή ψηφιακή)
61. Φωτοτυπικό
62. Χάρακες διαφόρων μεγεθών
63. Χάρτες
64. Ψυγείο

## ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ

### Εισαγωγή

Οι προβληματικές συμπεριφορές συχνά προκαλούν σύγχυση και απογοήτευση στους εκπαιδευτικούς και τους γονείς, ενώ είναι συχνά το βασικό εμπόδιο για την σχολική και κοινωνική ένταξη των μαθητών με αυτισμό. Τα πιο κοινά προβλήματα συμπεριφοράς στους μαθητές με αυτισμό είναι οι κρίσεις θυμού, η επιθετικότητα προς τους άλλους, οι αυτοτραυματισμοί, οι στερεότυπες συμπεριφορές και οι δύσκολες συμπεριφορές που σχετίζονται με την υγιεινή, την χρήση τουαλέτας, το φαγητό και τον ύπνο. Σε αυτή την ενότητα, περιγράφονται οι πιο αποτελεσματικές μέθοδοι χειρισμού των δύσκολων συμπεριφορών για παιδιά με αυτισμό. Το πρώτο στάδιο του σχεδιασμού της παρέμβασης περιλαμβάνει την συστηματική παρατήρηση και ανάλυση των λειτουργιών της συμπεριφοράς. Στο δεύτερο στάδιο, ο εκπαιδευτικός θα επιλέξει τις στρατηγικές που είναι πιο κατάλληλες για τα προβλήματα συμπεριφοράς που εμφανίζει ο μαθητής με αυτισμό.

### Πρώτο Στάδιο: Η λειτουργική ανάλυση της συμπεριφοράς

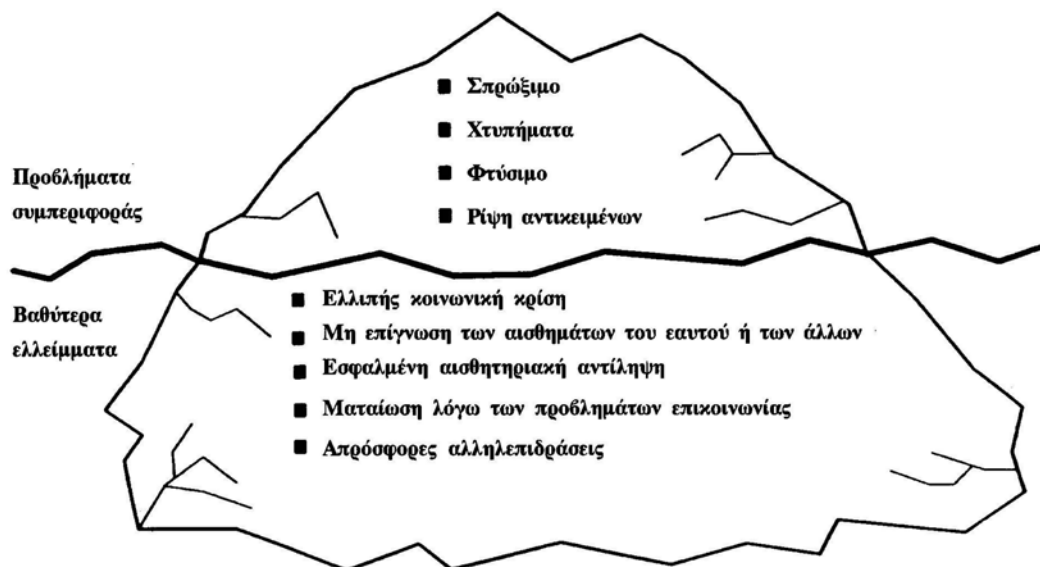
Η λειτουργική ανάλυση της συμπεριφοράς (functional analysis of behavior) είναι μια διαδικασία συλλογής πληροφοριών με στόχο την κατανόηση και ερμηνεία της προβληματικής συμπεριφοράς του μαθητή με αυτισμό. Μία βασική παραδοχή της λειτουργικής ανάλυσης της συμπεριφοράς είναι ότι κάθε προβληματική συμπεριφορά έχει νόημα (λειτουργία) για τον ίδιο τον μαθητή. Για τον σκοπό αυτό η προβληματική συμπεριφορά εξετάζεται στα πλαίσια των περιβαλλοντικών συνθηκών που εμφανίζεται. Αναλυτικότερα, καταγράφονται οι περιβαλλοντικές συνθήκες που προηγούνται και έπονται της προβληματικής συμπεριφοράς, τα κίνητρα για την εκδήλωση της συμπεριφοράς και οι γενικότερες περιβαλλοντικές συνθήκες που μπορεί να αυξάνουν την πιθανότητα εκδήλωσης της συμπεριφοράς. Οι κύριες παράμετροι που εξετάζονται στα πλαίσια αυτής της ανάλυσης είναι (O' Neil, Horner, Albin, Sprague, Storey & Newton, 1997):

- Οι γενικές περιβαλλοντικές συνθήκες ή συνθήκες ζωής που ευνοούν ή όχι την εκδήλωση της συμπεριφοράς. Για παράδειγμα, εξετάζεται αν ο μαθητής:
  - έχει τη δυνατότητα να κάνει επιλογές στην καθημερινή του ζωή (π.χ. στο φαγητό, στον ύπνο, στις επαφές με άλλους, στην ενασχόληση του με δραστηριότητες),
  - εκφράζει ή δέχεται συναισθήματα στοργής ή τρυφερότητας,
  - έχει τη δυνατότητα να ασχοληθεί με ποικιλία δραστηριοτήτων κατά τον ελεύθερο χρόνο του, και αν
  - έχει πρόσβαση σε διαφορετικούς χώρους κατά τη διάρκεια της ημέρας.
- Ο τρόπος οργάνωσης των εκπαιδευτικών προγραμμάτων του μαθητή. Συγκεκριμένα, εξετάζεται αν:
  - οι δραστηριότητες είναι ευχάριστες για το μαθητή,

- οι απαιτήσεις των δραστηριοτήτων είναι ανάλογες με το επίπεδο ικανοτήτων του μαθητή, και αν
- ο μαθητής έχει τη δυνατότητα επιλογής των δραστηριοτήτων και του τρόπου που θα ασχοληθεί με αυτές.
- **Ο τρόπος διδασκαλίας δραστηριοτήτων. Συγκεκριμένα, εξετάζεται αν ο μαθητής:**
  - κατανοεί τις οδηγίες που του δίνονται για τις δραστηριότητες, και αν
  - γνωρίζει πότε τελειώνει μια δραστηριότητα και τι θα ακολουθήσει μετά.
- **Η επικοινωνιακή λειτουργία της προβληματικής συμπεριφοράς, ιδιαίτερα για τους μαθητές με αυτισμό που έχουν περιορισμένες δεξιότητες επικοινωνίας. Συγκεκριμένα, εξετάζεται αν ο μαθητής:**
  - εκφράζει με συμβατικούς τρόπους το άγχος, τη σύγχυση ή το φόβο του,
  - εκδηλώνει την προβληματική συμπεριφορά με σκοπό να προσελκύσει την προσοχή των άλλων, και αν
  - εκδηλώνει την προβληματική συμπεριφορά με σκοπό να αποφύγει μία δραστηριότητα.

Ο εκπαιδευτικός που θα εφαρμόσει την λειτουργική ανάλυση συμπεριφοράς θα πρέπει να ακολουθήσει τα παρακάτω βήματα (Donnelan, Lavigna, Negri-Shoultz & Fassbender, 1988):

- ⇒ Να περιγράψει την προβληματική συμπεριφορά με ακρίβεια και με λειτουργικούς όρους, δηλαδή με βάση άμεσα παρατηρήσιμα χαρακτηριστικά της συμπεριφοράς.
- ⇒ *Να καταγράψει τις γενικές περιβαλλοντικές συνθήκες που πιθανόν να επηρεάζουν την εκδήλωση της συμπεριφοράς. Τέτοιες συνθήκες είναι η χορήγηση φαρμάκων, προβλήματα υγείας (όπως, αλλεργίες, άσθμα, μολύνσεις), προβλήματα στον ύπνο ή στην διατροφή, το πρόγραμμα δραστηριοτήτων, το δικαίωμα επιλογής δραστηριοτήτων από το μαθητή και οι παγιωμένοι τρόποι αλληλεπίδρασης του μαθητή με τους άλλους.*
- ⇒ *Να καταγράψει τα γεγονότα ή τις συνθήκες που προηγούνται της εκδήλωσης της προβληματικής συμπεριφοράς, όπως είναι η ώρα της ημέρας, ο χώρος και ποια πρόσωπα είναι παρόντα στο χώρο του μαθητή.*
- ⇒ *Να ερμηνεύσει την προβληματική συμπεριφορά προσδιορίζοντας τα πιθανά αίτια και τη λειτουργία της. Σύμφωνα με τη μεταφορά του «παγόβουνου» (βλέπε το παρακάτω σχήμα), μία προβληματική συμπεριφορά αποτελεί μόνο την «κορυφή ενός παγόβουνου» και ο εκπαιδευτικός οφείλει να ανιχνεύσει τους παράγοντες που οδηγούν σε μία προβληματική συμπεριφορά και βρίσκονται στη βάση του «παγόβουνου» (Schopler, 1995), δηλαδή: α) γνωστικοί-συναισθηματικοί παράγοντες, όπως οι ελλείψεις ή ακατάλληλες στρατηγικές επικοινωνίας και χειρισμού του άγχους και του θυμού. Για παράδειγμα, επειδή ο μαθητής δεν γνωρίζει πως να ζητήσει το αγαπημένο του φαγητό εκδηλώνει επιθετικότητα σε άλλους ή αυτοτραυματίζεται, και β) αισθητηριακές εμπειρίες. Για παράδειγμα, ο μαθητής γελάει και κάνει στερεοτυπικές κινήσεις με τα χέρια του όταν βλέπει την περιστροφική κίνηση αντικειμένων. Είναι προφανές ότι οι στερεοτυπίες του προσφέρουν έντονη αισθητηριακή διέγερση και ευχαρίστηση. Επιπλέον, κάποια συμπεριφορά μπορεί να εξυπηρετεί πολλαπλές λειτουργίες σε διαφορετικές στιγμές (π.χ. οι στερεότυπες κινήσεις μπορεί να δείχνουν την δυσκολία του μαθητή να εκφράσει την άρνηση του για κάτι και άλλοτε να προσφέρουν στο μαθητή αισθητηριακή ευχαρίστηση).*



Schopler (2000), σελ. 40.

- ⇒ Να καταγράψει τις λειτουργικές εναλλακτικές συμπεριφορές που ο μαθητής χρησιμοποιεί. Είναι απαραίτητη η αναγνώριση εναλλακτικών συμπεριφορών, οι οποίες είναι κοινωνικά αποδεκτές και θα μπορούσαν να αντικαταστήσουν τις προβληματικές συμπεριφορές με την ίδια λειτουργία. Η διδασκαλία νέων ή η ενίσχυση ήδη υπαρχόντων τρόπων επικοινωνίας είναι ο πιο σημαντικός στόχος της λειτουργικής ανάλυσης συμπεριφοράς.
- ⇒ Να καταγράψει τις δραστηριότητες και τα αντικείμενα που αρέσουν στο συγκεκριμένο μαθητή με αυτισμό. Η αναγνώριση τους θα βοηθήσει στην διδασκαλία εναλλακτικών συμπεριφορών, προκειμένου να αντικατασταθούν οι προβληματικές. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός διδάσκει στο μαθητή να ζητά το αγαπημένο του παιχνίδι και του το δίνει κάθε φορά που χρησιμοποιεί αυτόν τον κοινωνικά αποδεκτό τρόπο.

Η ολοκληρωμένη λειτουργική ανάλυση της συμπεριφοράς βασίζεται στην συλλογή πληροφοριών από γονείς ή άλλους άμεσα εμπλεκόμενους με το μαθητή και αφετέρου στην άμεση παρατήρηση του παιδιού σε διάφορες συνθήκες κατά τη διάρκεια της ημέρας (O' Neil et al., 1996).

➤ **Η συνέντευξη με τους γονείς ή τους άμεσα εμπλεκόμενους με το μαθητή.** Οι πληροφορίες που συλλέγονται αφορούν:

- την προβληματική συμπεριφορά,
- τις γενικές και ειδικές περιβαλλοντικές συνθήκες που ενεργοποιούν την συμπεριφορά του μαθητή (π.χ. λήψη φαρμάκων, γενικά προβλήματα υγείας ή άλλες καταστάσεις που μπορεί να προκαλούν δυσφορία ή πόνο - συνθήκες ύπνου (πόσες ώρες κοιμάται ο μαθητής κατά μέσο όρο και πόσο συχνά) και διατροφικές συνήθειες (πόσο συχνά και πόση ποσότητα φαγητού καταναλώνει ο μαθητής),
- το ημερήσιο πρόγραμμα του παιδιού στο σπίτι, δηλαδή πόσο προβλέψιμο είναι το ημερήσιο πρόγραμμά του και πόσο συχνά ο μαθητής έχει την ευκαιρία να επιλέγει δραστηριότητες,
- τον αριθμό των ανθρώπων που είναι παρόντες όταν εμφανίζεται η προβληματική συμπεριφορά στο σπίτι και την σχέση τους με το μαθητή,
- τις συνθήκες που προηγούνται και ενδεχομένως κινητοποιούν τη συμπεριφορά (π.χ. ώρα της ημέρας, συγκεκριμένος χώρος, παρουσία συγκεκριμένων ατόμων, παρουσία συγκεκριμένων δραστηριοτήτων, διακοπή συγκεκριμένων δραστηριοτήτων που είναι ιδιαίτερα ευχάριστες για το μαθητή),
- τις συνέπειες της προβληματικής συμπεριφοράς για τον ίδιο το μαθητή,
- τις λειτουργικές συμπεριφορές που χρησιμοποιεί ο μαθητής και θα μπορούσαν να αντικαταστήσουν την προβληματική συμπεριφορά με τα ίδια αποτελέσματα, π.χ. ο μαθητής να δίνει μία κάρτα που σηματοδοτεί το "διάλειμμα" αντί να φωνάζει,
- τους βασικούς τρόπους επικοινωνίας που χρησιμοποιεί το παιδί,
- τις προτιμήσεις του μαθητή (αντικείμενα, φαγητό ή δραστηριότητες) και θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν για τη διδασκαλία εναλλακτικών συμπεριφορών, και
- την εμφάνιση και εξέλιξη της προβληματικής συμπεριφοράς και τις παλαιότερες προσπάθειες που έγιναν για την ελάττωσή της.

➤ **Η άμεση παρατήρηση του παιδιού στο περιβάλλον του σχολείου.** Με την άμεση παρατήρηση ο εκπαιδευτικός συλλέγει πληροφορίες που επιβεβαιώνουν ή διαψεύδουν τις υποθέσεις για τα αίτια και τις λειτουργίες της προβληματικής συμπεριφοράς. Στο στάδιο αυτό είναι σκόπιμη η χρήση ενός πρωτόκολλου παρατήρησης (βλέπε παρακάτω) που απεικονίζει τις χρονικές περιόδους της ημέρας που εμφανίζεται η προβληματική συμπεριφορά, την συχνότητα της προβληματικής συμπεριφοράς, τα γεγονότα που μπορεί να χρησιμεύσουν σαν δείκτες πρόβλεψης της συμπεριφοράς, τις αντιλήψεις για τις πιθανές λειτουργίες της προβληματικής συμπεριφοράς και τις πραγματικές συνέπειες που ακολουθούν την προβληματική συμπεριφορά (O' Neil et al., 1996).

**Πρωτόκολλο Αξιολόγησης Προβληματικής Συμπεριφοράς**

Όνομα μαθητή: .....  
 Όνομα εκπαιδευτικού:.....  
 Ορισμός προβληματικής συμπεριφοράς: .....  
 Ημερομηνία: .....

		ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ ΠΡΟΒΛΕΨΗΣ						ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΗΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ								ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ	ΣΧΟΛΙΑ	
ΧΡΟΝΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ	Συχνότητα συμπεριφοράς	Οδηγία Εκπαιδευτικού	Δυσκολία Έργου	Αλλαγή Δραστηριότητας	Διακοπή Δραστηριότητας	Μόνος του	Δεν ξέρω	Ζητά την προσοχή των άλλων	Ζητά επιθυμητό αντικείμενο	Άρνηση	Αποφυγή δραστηριότητας	Αποφυγή προσώπου	Άλλο	Δεν Ξέρω				
8-9																		
9-10																		
10-11																		
11-12																		
12-1																		
1-2																		
<b>ΣΥΝΟΛΟ</b>																		



➤ **Δεύτερο Στάδιο: Σχεδιασμός ενός προγράμματος παρέμβασης.**

Ο σχεδιασμός της παρέμβασης για την αντιμετώπιση της προβληματικής συμπεριφοράς περιλαμβάνει πολλές αλλαγές αλλαγών για την μείωση της προβληματικής συμπεριφοράς και την εμφάνιση μιας εναλλακτικής συμπεριφοράς. Για την παρέμβαση που θα εφαρμοστεί ο εκπαιδευτικός χρειάζεται να ακολουθήσει τα παρακάτω βήματα (Schopler, 1995):

- Να κατανοήσει τα χαρακτηριστικά του αυτισμού και να τα συνδέσει με την συμπεριφορά του συγκεκριμένου μαθητή. Αυτή η διαδικασία προϋποθέτει προσεκτική παρατήρηση των συμπεριφορών του μαθητή, έτσι ώστε ο εκπαιδευτικός να μπορεί να «δει» την συμπεριφορά μέσα από τα μάτια του παιδιού με αυτισμό. Η μεταφορά του «παγόβουνου» (βλέπε παραπάνω) υποστηρίζει ένα τέτοιο σκεπτικό.
- Να οργανώσει ένα δομημένο μαθησιακό περιβάλλον που θα προσφέρει σταθερότητα και προβλεψιμότητα στο μαθητή με αυτισμό. Το σταθερό ημερήσιο πρόγραμμα δημιουργεί μία ρουτίνα στο μαθητή και τον καθησυχάζει για την σειρά και την μορφή των δραστηριοτήτων του στο σχολείο (βλέπε την ενότητα «Δομημένη διδασκαλία» στο κεφάλαιο «Διδακτική μεθοδολογία»).
- Να αναπτύξει στρατηγικές θετικής παρέμβασης για την πρόληψη και αντιμετώπιση των προβλημάτων συμπεριφοράς στο βαθμό που αυτό είναι εφικτό. Για παράδειγμα, αν η παρουσία ενός συγκεκριμένου συμμαθητή αναστατώνει ένα μαθητή, να φροντίσει οι δύο συμμαθητές να μην συμμετέχουν σε κοινές δραστηριότητες.
- Να καταφύγει στις παραδοσιακές τεχνικές για την τροποποίηση εκείνων των προβλημάτων συμπεριφοράς που εξακολουθούν να εμφανίζονται παρά την οπτική οργάνωση του χώρου και την εφαρμογή των στρατηγικών θετικής παρέμβασης.

### **Στρατηγικές θετικής παρέμβασης για την πρόληψη και αντιμετώπιση των προβλημάτων συμπεριφοράς**

Οι στρατηγικές θετικής παρέμβασης για την πρόληψη και αντιμετώπιση των προβληματικών συμπεριφορών δίνουν έμφαση στη συνεχή και μακροπρόθεσμη διδασκαλία νέων δεξιοτήτων που θα αντικαταστήσουν τις προβληματικές συμπεριφορές σε αντίθεση με παραδοσιακές τεχνικές, οι οποίες έχουν στόχο τη μείωση ανεπιθύμητων συμπεριφορών (Cooper, Heron & Heward, 1986· Donnelan, et al., 1988· Whetherby & Prizant, 2000). Το βασικό πλεονέκτημα της θετικής παρέμβασης είναι ότι πρόκειται για μία προσέγγιση που δίνει έμφαση στη δημιουργία νέων λειτουργικών συμπεριφορών. Οι βασικές μορφές θετικής παρέμβασης είναι:

- **Διδασκαλία κοινωνικών δεξιοτήτων.** Για παράδειγμα, ένας πεντάχρονος μαθητής με αυτισμό παρουσιάζει συχνά εκρήξεις θυμού (πέφτει στο πάτωμα, φωνάζει και κλαίει) όταν συμμετέχει σε ομαδική δραστηριότητα. Η λειτουργική ανάλυση της συμπεριφοράς οδήγησε στο συμπέρασμα ότι ο μαθητής δεν είχε τις δεξιότητες για να συμμετέχει σε ομαδικό παιχνίδι. Ο εκπαιδευτικός ξεκίνησε συστηματική εκπαίδευση του μαθητή στις κοινωνικές δεξιότητες, όπως «περιμένω τη σειρά μου», «αφήνω τα άλλα παιδιά να πάρουν τα παιχνίδια μου».
- **Διδασκαλία εναλλακτικών δεξιοτήτων επικοινωνίας** όταν διαπιστώνεται ότι οι ακατάλληλες ή προβληματικές συμπεριφορές έχουν

κυρίως επικοινωνιακή λειτουργία (Hodgdon, 2002). Παράδειγμα: Ένας πεντάχρονος μαθητής με αυτισμό δεν έχει προφορικό λόγο και αυτοτραυματίζεται κάθε φορά που θέλει να ζητήσει κάτι. Ο εκπαιδευτικός θα του διδάξει ένα εναλλακτικό τρόπο επικοινωνίας για να ζητά αυτό που θέλει, π.χ. όταν ο μαθητής θέλει να ζητήσει κάτι, να δίνει τη φωτογραφία του αντικειμένου στον εκπαιδευτικό.

- **Διδασκαλία εναλλακτικών συμπεριφορών για τις στερεοτυπίες.** Για παράδειγμα, μία μαθήτρια με αυτισμό ευχαριστείται να ακούει το θόρυβο των αντικειμένων όταν τα ρίχνει στο πάτωμα. Ο εκπαιδευτικός αποφάσισε να δημιουργήσει μια δραστηριότητα για τη μαθήτρια η οποία περιελάμβανε την ρίψη αντικειμένων σε μεγάλους κάδους. Σε άλλο παράδειγμα, ένας μαθητής με αυτισμό ξηλώνει τα ρούχα του κάθε φορά που αισθάνεται αγχωμένος. Ο εκπαιδευτικός του έμαθε να έχει στην τσέπη του ένα κομμάτι ύφασμα σαν και αυτό που του αρέσει να ξηλώνει και να το χρησιμοποιεί αυτό κάθε φορά που αισθάνεται την ανάγκη να ξηλώσει.
- **Απόδοση περιεχομένου και νοήματος σε μη-κατανοητές συμπεριφορές που παρουσιάζονται ως προβληματικές.** Παράδειγμα: ένας μαθητής με αυτισμό που δεν έχει προφορικό λόγο ή κάποιον άλλο τρόπο επικοινωνίας, χτυπάει συχνά το πόδι του με δύναμη χωρίς να είναι σαφής ο λόγος που το κάνει. Ο εκπαιδευτικός θεωρεί ότι αυτή η συμπεριφορά είναι ένας τρόπος επικοινωνίας και γι' αυτό κάθε φορά που ο μαθητής χτυπάει το πόδι του τον πλησιάζει και τον ρωτάει αν χρειάζεται βοήθεια. Σύντομα οι αυτοτραυματισμοί απέκτησαν νόημα για το μαθητή και σταδιακά ο εκπαιδευτικός μπόρεσε να του διδάξει να χτυπάει παλαμάκια (εναλλακτική συμπεριφορά) όταν θέλει να ζητήσει βοήθεια.
- **Σαφής προσδιορισμός αποδεκτής συμπεριφοράς.** Ο εκπαιδευτικός ορίζει ποιες είναι οι αποδεκτές συμπεριφορές με τρόπο που είναι κατανοητός από το μαθητή με αυτισμό. Για παράδειγμα, ετοιμάζει εικόνες που δείχνουν μαθητές με τα χέρια επάνω στο θρανίο και τις χρησιμοποιεί για να υπενθυμίσει στα παιδιά με αυτισμό τις επιθυμητές συμπεριφορές.

#### Τεχνικές τροποποίησης της προβληματικής συμπεριφοράς

Μία κοινή διαπίστωση της εκπαιδευτικής πράξης είναι ότι όλα τα προβλήματα συμπεριφοράς δεν είναι εύκολο να ερμηνευθούν και να αντιμετωπιστούν κατάλληλα. Ειδικότερα, οι προβληματικές συμπεριφορές που βασίζονται στη μακρόχρονη χρήση ενισχύσεων δεν μπορούν να τροποποιηθούν εύκολα. Αρχικά ο εκπαιδευτικός οργανώνει το περιβάλλον του μαθητή και επιλέγει στρατηγικές θετικής παρέμβασης. Αν αυτές οι ενέργειες δεν έχουν επιτυχία στην μείωση της προβληματικής συμπεριφοράς, τότε μπορεί να επιλέξει μία από τις κλασσικές τεχνικές του συμπεριφορισμού, που βασίζονται στην χορήγηση και απόσυρση των ενισχύσεων. Σε αυτή την ενότητα περιγράφονται οι παραδοσιακές τεχνικές του συμπεριφορισμού που χρησιμοποιούνται όταν όλες οι προηγούμενες προσεγγίσεις δεν έχουν τα αναμενόμενα αποτελέσματα.

- **Η υπερδιόρθωση (overcorrection).** Ορίζεται ως η διαδικασία κατά την οποία ζητείται από το μαθητή που έχει εμφανίσει κάποια προβληματική συμπεριφορά να αποκαταστήσει τη συμπεριφορά του κατ'επανάληψη. Η υπερδιόρθωση έχει δύο μορφές: α) υπερδιόρθωση με σκοπό την αποκατάσταση, η οποία είναι πιο κατάλληλη για τις προβληματικές συμπεριφορές που περιλαμβάνουν τροποποίηση του εξωτερικού

περιβάλλοντος από τον ίδιο το μαθητή (π.χ. καταστροφή αντικειμένων, ρήξη αντικειμένων, δημιουργία ακαθαρσίας). β) την εξάσκηση στη θετική συμπεριφορά, που είναι πιο κατάλληλη για τη μείωση των αυτοτραυματισμών. Παράδειγμα: Μία μαθήτρια με αυτισμό φτύνει στο πάτωμα το φαγητό που δεν τις αρέσει. Σε αυτή την περίπτωση, ο εκπαιδευτικός μπορεί να εφαρμόσει οποιαδήποτε από τις δύο μορφές υπερδιόρθωσης. Δηλαδή, ή να ζητήσει από τη μαθήτρια να μαζέψει το φαγητό που έριξε κάτω, να σκουπίσει και να σφουγγαρίσει όλο το χώρο (υπερδιόρθωση με σκοπό την αποκατάσταση) ή να διδάξει στη μαθήτρια να φτύνει το φαγητό σε χαρτοπετσέτα στο τραπέζι ή να το πετάει στο καλάθι των αχρήστων (εξάσκηση στη θετική συμπεριφορά).

Ο στόχος της υπερδιόρθωσης είναι να θέσει το μαθητή μπροστά στις συνέπειες των πράξεων του. Για παράδειγμα, αν κάποιος ρίξει όλα του τα βιβλία κάτω επειδή δεν θέλει να διαβάσει το πιθανότερο είναι ότι κάποια στιγμή θα πρέπει να τα μαζέψει. Με αυτήν την έννοια οι συνέπειες που θέτει στην προβληματική συμπεριφορά η τεχνική της υπερδιόρθωσης συνδέονται άμεσα με την φύση της προβληματικής συμπεριφοράς και διδάσκουν στο μαθητή αφενός ότι η συμπεριφορά του έχει κάποιο κόστος και αφετέρου ότι υπάρχουν εναλλακτικές συμπεριφορές κοινωνικά αποδεκτές οι οποίες βοηθούν στην προσαρμογή του. Η μορφή της υπερδιόρθωσης που θα χρησιμοποιηθεί θα πρέπει να είναι κατά το μέγιστο δυνατό παρόμοια με τη συμπεριφορά που πρέπει να μειωθεί. Για παράδειγμα, αν ένας μαθητής αρπάξει και καταναλώσει φαγητό, τότε ο ίδιος πρέπει να δώσει στο άλλο παιδί ένα παρόμοιο φαγώσιμο ή αν καταστρέψει ένα ακριβό αντικείμενο θα πρέπει να καθαρίσει το πάτωμα από τα σπασμένα κομμάτια.

Η υπερδιόρθωση εφαρμόζεται συνήθως σε συμπεριφορές που δεν παρουσιάζονται με υψηλή συχνότητα γιατί η εφαρμογή της υπερδιόρθωσης απαιτεί αρκετό χρόνο κάθε φορά. Επίσης θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι μια τέτοια τεχνική μπορεί να προκαλέσει ποικίλες αντιδράσεις από το μαθητή (κλάμα, κρίσης θυμού, επιθετικότητα, καταστροφή αντικειμένων). Σε αυτές τις περιπτώσεις είναι προτιμότερο ο εκπαιδευτικός να βοηθάει το μαθητή να χαλαρώσει, και αφού ηρεμήσει να του ζητά να διορθώσει τις συνέπειες των πράξεών του. Αν κατά την εφαρμογή της υπερδιόρθωσης ο εκπαιδευτικός χρειάζεται να καθοδηγεί σωματικά το μαθητή προκειμένου να ολοκληρώσει τη διαδικασία υπερδιόρθωσης (είτε αποκατάστασης είτε εξάσκησης της θετικής συμπεριφοράς), τότε θα πρέπει να είναι σίγουρος ότι είναι ικανός να καθοδηγεί σωματικά το μαθητή σε όλη τη διάρκεια της διαδικασίας. Οι λεκτικές προτροπές και η σωματική καθοδήγηση θα πρέπει να αποσύρονται όσο το δυνατό συντομότερα. Σε άλλες περιπτώσεις η διαδικασία της υπερδιόρθωσης μπορεί να σηματοδοτηθεί από ένα οπτικό σήμα (π.χ. εικόνα που δείχνει «σκουπίζω το πάτωμα»).

Επίσης ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να λάβει υπόψη του ότι σε πολλές περιπτώσεις η ίδια η διαδικασία της υπερδιόρθωσης μπορεί να λειτουργήσει ενισχυτικά για την προβληματική συμπεριφορά. Ο μαθητής μπορεί να ευχαριστιέται που ο εκπαιδευτικός τον προσέχει και ασχολείται μαζί του ή η ίδια η ενασχόληση με τη διαδικασία υπερδιόρθωσης μπορεί να τον ευχαριστεί. Θα πρέπει να τονισθεί ότι η τεχνική της υπερδιόρθωσης θα πρέπει πάντα να χρησιμοποιείται σε συνδυασμό με θετικές τεχνικές

μείωσης, όπως η διαφορική ενίσχυση εναλλακτικών συμπεριφορών. Έχει βρεθεί ότι ο συνδυασμός των δύο αυτών τεχνικών είναι πιο αποτελεσματικός από την εφαρμογή της μίας από τις δύο τεχνικές. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός επαινεί το μαθητή όταν πετάει στα σκουπίδια το φαγητό που δε θέλει και ταυτόχρονα χρησιμοποιεί υπερδιόρθωση ζητώντας από το μαθητή να ρίχνει το φαγητό στα σκουπίδια κάθε φορά που αυτός πετάει το φαγητό στο πάτωμα.

- **Διαφορική ενίσχυση συμπεριφοράς (differential reinforcement of behavior- DRO).** Η διαφορική ενίσχυση συμπεριφοράς αναφέρεται στη διαδικασία ενίσχυσης του μαθητή όταν για κάποιο προκαθορισμένο χρονικό διάστημα δεν εκδηλώνει την προβληματική συμπεριφορά. Για παράδειγμα, αν ο Κώστας δεν εκδηλώσει κρίση θυμού για διάστημα μισής ώρας, ο εκπαιδευτικός του δίνει τα αγαπημένα του παιχνίδια για να παίξει. Ο εκπαιδευτικός ορίζει το χρονικό διάστημα που θα ενισχύει την άλλη συμπεριφορά με βάση τη συχνότητα εμφάνισης της προβληματικής συμπεριφοράς στην αρχική παρατήρηση. Σε περίπτωση που η προβληματική συμπεριφορά εμφανισθεί ξανά, ο εκπαιδευτικός έχει τις παρακάτω επιλογές: α) να αγνοήσει την εμφάνισή της, β) να δώσει στον μαθητή να καταλάβει με ήρεμο τρόπο ότι αυτή η συμπεριφορά δεν είναι αποδεκτή, και γ) να χειραγωγήσει σωματικά τον μαθητή σε περίπτωση που διαπιστώσει πως πρόκειται για επιθετική συμπεριφορά ή αυτοτραυματισμό και κινδυνεύει η σωματική του ακεραιότητα.
- **Διαφορική ενίσχυση εναλλακτικής συμπεριφοράς (differential reinforcement of other behavior).** Η προηγούμενη τεχνική έχει ως βασικό μειονέκτημα ότι δεν διδάσκει στο μαθητή μία κοινωνικά αποδεκτή συμπεριφορά που θα μπορούσε να αντικαταστήσει την προβληματική του συμπεριφορά. Για παράδειγμα, μία εναλλακτική συμπεριφορά για την στερεοτυπική κίνηση μπρος-πίσω είναι η κίνηση σε μία κουνιστή καρέκλα. Είναι προφανές ότι σε αυτή την περίπτωση η εναλλακτική συμπεριφορά πρέπει να περιέχει κίνηση και όχι ακινησία (δηλαδή, στο παράδειγμα με την στερεοτυπική κίνηση δε θα ήταν σωστή η επιλογή του να κάθεται ο μαθητής ακίνητος ως εναλλακτική συμπεριφορά). Για παράδειγμα, αν ένας μαθητής φτύνει τους συμμαθητές του είναι προτιμότερο η εναλλακτική συμπεριφορά που θα ενισχυθεί να είναι το να μασάει τσίχλα παρά το να φτύνει σε ένα χαρτομάντηλο. Αν ο εκπαιδευτικός θέλει να διδάξει μια εναλλακτική συμπεριφορά αυτοτραυματισμού είναι προτιμότερο να διδάξει «χέρια στις τσέπες». Είναι προτιμότερο να διδαχθούν περισσότερες από μία εναλλακτικές συμπεριφορές προκειμένου να αυξηθεί ο αριθμός των αποδεκτών συμπεριφορών του παιδιού και να μειωθεί η προβληματική συμπεριφορά. Για παράδειγμα, για να εξαλειφθεί η βωμολοχία ως αντίδραση θυμού, οι εναλλακτικές συμπεριφορές για την έκφραση του θυμού που προτείνονται είναι: ο μαθητής να ακούει μουσική ή να κάνει ασκήσεις χαλάρωσης.
- **Το συμβόλαιο συμπεριφοράς (behavior contract).** Πρόκειται για ένα έντυπο που προσδιορίζει μία σχέση συνάφειας μεταξύ της εμφάνισης μίας συγκεκριμένης συμπεριφοράς από το μαθητή και της χορήγησης ενός συγκεκριμένου επιθυμητού αντικειμένου ή δραστηριότητας στον μαθητή από τον εκπαιδευτικό. Το συμβόλαιο συμπεριφοράς περιλαμβάνει ακριβή περιγραφή του έργου που πρέπει να ολοκληρωθεί και ακριβή περιγραφή της αμοιβής μετά την ολοκλήρωση του έργου. Σε κάθε περίπτωση ένα

συμβόλαιο πρέπει να απαντάει σε ερωτήσεις του τύπου ποιοι εμπλέκονται, ποιος πρέπει να ολοκληρώσει ποιο έργο, πότε πρέπει να το ολοκληρώσει, τι είδους αμοιβή θα πάρει και πότε θα την πάρει. Επίσης είναι καλή ιδέα το ίδιο το συμβόλαιο να περιλαμβάνει ένα αρχείο καταγραφής της πορείας προόδου του μαθητή όσον αφορά την ολοκλήρωση του έργου και την χορήγηση της αμοιβής.

Κάθε συμβόλαιο συμπεριφοράς δηλώνει έναν κανόνα με βάση τον οποίο μία συγκεκριμένη συμπεριφορά θα έχει ως συνέπεια μια συγκεκριμένη αμοιβή. Ακόμα και στην περίπτωση που η αμοιβή απαιτεί την ολοκλήρωση μιας σειράς από δραστηριότητες, η χρήση του συμβολαίου δημιουργεί τις προϋποθέσεις και δίνει το κίνητρο για ολοκλήρωση βήμα-βήμα των δραστηριοτήτων που απαιτούνται, για να επιτευχθεί ο στόχος και να τηρηθεί το συμβόλαιο (π.χ. εφαρμογή ενός συστήματος ανταλλάξιμων αμοιβών για δεκάλεπτη απασχόληση με τα μαθηματικά).

Οι εκπαιδευτικοί χρησιμοποιούν τα συμβόλαια συμπεριφοράς για να μειώσουν προβλήματα συμπεριφοράς και να αυξήσουν το χρόνο δημιουργικής απασχόλησης του μαθητή. Τα συμβόλαια συνήθως προσδιορίζουν σύντομες δραστηριότητες (π.χ. διάρκειας 15 λεπτών) που πρέπει να ολοκληρώσει ο μαθητής και τις αντίστοιχες αμοιβές. Έτσι ο εκπαιδευτικός και ο μαθητής ελέγχουν σε τακτά χρονικά διαστήματα αν η δραστηριότητα ολοκληρώθηκε και αν ο μαθητής έχει κερδίσει την αμοιβή. Στα συμβόλαια μπορεί να ενσωματωθεί και ένα σύστημα απώλειας ανταμοιβών (βλέπε παρακάτω), αν ο μαθητής εκδηλώσει ακατάλληλη συμπεριφορά μέσα στην τάξη όσο και στο σπίτι.

Σε άλλες περιπτώσεις μπορεί να υπάρξει συνεργασία μεταξύ σχολείου και οικογένειας έτσι ώστε η δουλειά που γίνεται στο σχολείο να αμείβεται και από τους γονείς στο σπίτι. Με αυτόν τον τρόπο διευρύνεται η ποικιλία των αντικειμένων ή δραστηριοτήτων που μπορεί να κερδίσει ο μαθητής εκτός τάξης, ενώ παράλληλα γίνεται μία πιο συστηματική προσπάθεια διαμόρφωσης της συμπεριφοράς τόσο στο σχολείο όσο και στο σπίτι.

Ο εκπαιδευτικός μπορεί σταδιακά να διδάξει στο μαθητή να επιλέγει το έργο που θα πρέπει να ολοκληρώσει, να παρακολουθεί την επίδοσή του και να την αξιολογεί για να προσφέρει ή όχι στον εαυτό του την αμοιβή που ο ίδιος έχει ορίσει. Με αυτόν τον τρόπο το συμβόλαιο συμπεριφοράς μπορεί να διδάξει στο μαθητή ανεξαρτησία και αυτοέλεγχο.

Το συμβόλαιο συμπεριφοράς είναι σκόπιμο να χρησιμοποιείται για συμπεριφορές που ήδη έχει ο μαθητής και είναι κατά προτίμηση μετρήσιμες (π.χ. συμπλήρωση μιας σειράς μαθηματικών ασκήσεων, ασκήσεων ορθογραφίας, κ.ο.κ.). Όπως φαίνεται και στο παρακάτω παράδειγμα δεν είναι απαραίτητο ο μαθητής να μπορεί να διαβάξει για να εφαρμοσθεί ένα συμβόλαιο, αρκεί τα σύμβολα ή οι φωτογραφίες που θα χρησιμοποιηθούν να μπορούν να απεικονίσουν τον κανόνα που περιέχει ένα συμβόλαιο. Στο παράδειγμα θα πρέπει ο μαθητής να γράψει τις εργασίες του για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα (μέχρι να χτυπήσει το ρολόι) και στη συνέχεια να παίξει με το αγαπημένο του παιχνίδι.



Το συμβόλαιο πρέπει να είναι δίκαιο όσον αφορά το βαθμό δυσκολίας του έργου και την ποσότητα και την ποιότητα της αμοιβής. Το συμβόλαιο

πρέπει να είναι σαφές όσον αφορά τους όρους του.(ακριβής προσδιορισμός του έργου που πρέπει να ολοκληρωθεί, του χρονικού διαστήματος μέσα στο οποίο πρέπει να ολοκληρωθεί και της αμοιβής που θα δοθεί (πόση, κάθε πότε, κ.ο.κ). Το συμβόλαιο πρέπει να είναι έντιμο και επομένως πρέπει να τηρεί αυτά που υπαγορεύει. Η σχέση μεταξύ ολοκλήρωσης του έργου και παράδοσης της αμοιβής θα πρέπει να τηρείται επακριβώς. Σε καμία περίπτωση δε δίνεται η αμοιβή αν το έργο δεν έχει ολοκληρωθεί αλλά και δεν παραλείπεται η αμοιβή αν το έργο έχει ολοκληρωθεί. Εκτός από μία αμοιβή μακροπρόθεσμη (π.χ. στο τέλος της εβδομάδας) είναι καλό να χρησιμοποιούνται και μικρότερες ενδιάμεσες αμοιβές (σύστημα ανταλλάξιμων αμοιβών) σε τακτά χρονικά διαστήματα για κινητοποίηση. Είναι καλό το συμβόλαιο να βρίσκεται σε εμφανές σημείο μέσα στην τάξη και να αναθεωρείται κάθε φορά που κάποιος από τους δύο συμβαλλόμενους είναι δυσαρεστημένος με αυτό.

Το συμβόλαιο μπορεί να αποσυρθεί όταν η συμπεριφορά στην αύξηση της οποίας στοχεύει έχει πλέον εδραιωθεί και διατηρείται από τον έπαινο των γονιών και των εκπαιδευτικών ή ακόμα και λόγω της εσωτερικής ικανοποίησης που νιώθει ο μαθητής με την ολοκλήρωση του έργου. Εναλλακτικά ένα συμβόλαιο στο οποίο τον έλεγχο έχει ο εκπαιδευτικός ή ο γονιός μπορεί να αντικατασταθεί από ένα συμβόλαιο που ο ίδιος ο μαθητής διαχειρίζεται μόνος του, ζητώντας την αμοιβή του από τον εκπαιδευτικό ή και ελέγχοντας ο ίδιος τον εαυτό του.

<b>ΕΡΓΟ</b>	<b>ΑΝΤΑΜΟΙΒΗ</b>
<b>Ποιος: Ο .....</b>	<b>Ποιος: Ο εκπαιδευτικός</b>
<b>Τι: Θα πρέπει να ζητάω τα παιχνίδια των άλλων παιδιών</b>	<b>Τι: Θα δίνει στο Γιώργο ένα παιχνίδι-έκπληξη</b>
Πότε: Κάθε σχολική μέρα	Πότε: Στο τέλος κάθε σχολικής μέρας
<b>Για πόσο χρονικό διάστημα: για μία εβδομάδα προκειμένου να πάρω την αμοιβή μου.</b>	
Υπογραφή:	Ημερομηνία:
Υπογραφή:	Ημερομηνία:

*Πίνακας δεδομένων*

<u>Δευτέρα</u>	<u>Τρίτη</u>	<u>Τετάρτη</u>	<u>Πέμπτη</u>	<u>Παρασκευή ☺</u>
☺	☺	☺	☺	☺
<u>Ωραία!</u>	<u>(κρίμα!)</u>	<u>Τέλεια!</u>	<u>Συνέχισε!</u>	<u>Μπράβο!</u>

- **Στέρηση προνομίων.** Ως στέρηση προνομίων ορίζεται η τεχνική μείωσης μιας προβληματικής συμπεριφοράς κατά την οποία ο μαθητής στερείται το δικαίωμα πρόσβασης σε επιθυμητά αντικείμενα και δραστηριότητες για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα ως συνέπεια των πράξεων του. Η στέρηση προνομίων μπορεί να έχει τις εξής μορφές:

α) στέρηση ενός επιθυμητού αντικειμένου. Για παράδειγμα, όταν ο μαθητής χτυπά το κασετόφωνο την ώρα που ακούει μουσική, ο εκπαιδευτικός αποφασίζει να πάρει το κασετόφωνο από το μαθητή.

β) παρατήρηση από απόσταση χωρίς πρόσβαση στα επιθυμητά αντικείμενα. Για παράδειγμα: Ο εκπαιδευτικός λέει σε έναν μαθητή που αρπάζει τα παιχνίδια των συμμαθητών του: «ζητάμε τα παιχνίδια των άλλων» και οδηγεί το μαθητή σε μία καρέκλα έξω από την ομάδα για να παρατηρεί τα παιδιά που παίζουν μεταξύ τους και ζητάνε παιχνίδια το ένα από το άλλο. Ο εκπαιδευτικός επαινεί τους άλλους μαθητές όταν ζητάνε παιχνίδια από τους άλλους. Στη συνέχεια ο εκπαιδευτικός ρωτάει το μαθητή αν είναι έτοιμος να επιστρέψει στην ομάδα και να ζητήσει τα παιχνίδια με κατάλληλο τρόπο. Όταν ο μαθητής είναι ήρεμος και έτοιμος να επιστρέψει στην ομάδα, ο εκπαιδευτικός του επιτρέπει να γυρίσει στην ομάδα και τον επαινεί για σωστή συμπεριφορά.

γ) στέρηση της «κορδέλας των προνομίων». Είναι μία πολύχρωμη κορδέλα η οποία λειτουργεί ως γενικευμένη ενίσχυση, που όταν τη φοράει ο μαθητής έχει πρόσβαση σε διάφορα επιθυμητά αντικείμενα ή δραστηριότητες μέσα στην τάξη. Σε περίπτωση που ένα παιδί εκδηλώσει μία ανεπιθύμητη συμπεριφορά η κορδέλα αφαιρείται από το μαθητή και μαζί και όλα τα προνόμια που τη συνοδεύουν.

Όπως όλες οι άλλες τεχνικές διόρθωσης μίας συμπεριφοράς έτσι και η στέρηση προνομίων απαιτεί από τον εκπαιδευτικό να λάβει μία σειρά από αποφάσεις προκειμένου να είναι σίγουρος ότι την εφάρμοσε σωστά. Ο εκπαιδευτικός να:

- ⇒ χρησιμοποιεί την στέρηση προνομίων ως ύστατη λύση,
- ⇒ αποφεύγει την κατάχρηση αυτής της τεχνικής,
- ⇒ ορίζει με πολύ συγκεκριμένο τρόπο τις συμπεριφορές οι οποίες θα έχουν ως συνέπεια την εφαρμογή της στέρησης προνομίων (π.χ. στέρηση προνομίων «όταν φωνάζει, όταν σπρώχνει τους συμμαθητές του»),
- ⇒ ορίζει με ακρίβεια τους κανόνες εφαρμογής της στέρησης προνομίων, κυρίως όσον αφορά τη διάρκεια που ο μαθητής θα στερείται προνόμια (συνήθως αυτός ο χρόνος δεν πρέπει να ξεπερνά τα 10 λεπτά), ε) προσδιορίζει τι γίνεται όταν ο μαθητής εξακολουθεί να έχει την ανεπιθύμητη συμπεριφορά μετά τη λήξη του χρονικού διαστήματος στέρησης των προνομίων (π.χ. ανανεώνεται ο χρόνος στέρησης προνομίων ή δίνεται μικρή παράταση, αλλά σε καμία περίπτωση δεν επιστρέφει ο μαθητής στην ομάδα ενώ εκδηλώνει μη αποδεκτή συμπεριφορά). Σε αυτήν την περίπτωση βοηθά το μαθητή να κατανοήσει τον κανόνα «θα επιστρέψεις μόλις ηρεμήσεις», ενώ δίνεται μία μικρή παράταση στην διάρκεια της στέρησης προνομίων. Είναι όμως γεγονός ότι η στέρηση προνομίων με παρατεταμένη διάρκεια μπορεί να έχει αντίθετα από τα επιθυμητά αποτελέσματα, καθώς ο μαθητής μπορεί να αρχίσει να ανακαλύπτει τρόπους αυτοενίσχυσης κατά τη διάρκεια της στέρησης προνομίων, η οποία συνήθως συνδέεται με στερεοτυπική συμπεριφορά,
- ⇒ προσφέρει πολλά προνόμια στο μαθητή και να βρίσκει συνεχώς τρόπους να επαινεί και να ενισχύει θετικές συμπεριφορές που είναι αντίθετες με αυτές οι οποίες οδηγούν σε στέρηση προνομίων (π.χ. «μπράβο που ζήτησες το παιχνίδι από τον συμμαθητή σου, μπράβο που σήκωσες το χέρι σου για να μιλήσεις στην τάξη, κ.ο.κ.), και

⇒ συλλέγει δεδομένα σχετικά με την επίδραση που είχε η τεχνική στη μείωση της συμπεριφοράς καθώς και αρχεία σχετικά με την διάρκεια και τον τρόπο εφαρμογής της τεχνικής στέρσης προνομίων. Η τακτική εξέταση των δεδομένων από τους εμπλεκόμενους στην εκπαίδευση του μαθητή μπορεί να διασφαλίσει τη σωστή χρήση της και να δικαιολογήσει ή όχι τη συνέχισή της. Στην αντίθετη περίπτωση είναι πολύ πιθανή η αυθαίρετη χρήση της κάτι που δημιουργεί δικαιολογημένα ηθικά διλήμματα και ενστάσεις για την εφαρμογή της.

- **Απώλεια ανταμοιβής (response cost).** Η απώλεια ανταμοιβής είναι μία διορθωτική τεχνική κατά την οποία ο μαθητής χάνει μερικά από τα ήδη κερτημένα προνόμια αμέσως μετά την εμφάνιση μίας προβληματικής συμπεριφοράς. Η απώλεια ανταμοιβής συνήθως προκαλεί γρηγορότερη μείωση της ανεπιθύμητης συμπεριφοράς από ό,τι η στέρση προνομίων. Η απώλεια ανταμοιβής είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική όταν συνδυάζεται με άλλες τεχνικές όπως την διαφορική ενίσχυση εναλλακτικής συμπεριφοράς, γιατί η απώλεια ανταμοιβής αυτή καθαυτή δεν διδάσκει καινούρια συμπεριφορά παρά μόνο μειώνει μία προβληματική συμπεριφορά. Για παράδειγμα: Ο εκπαιδευτικός εισάγει στην τάξη ένα σύστημα ανταλλάξιμων αμοιβών, με βάση το οποίο ο μαθητής ανταλλάσσει τις αμοιβές με επιθυμητά αντικείμενα ή δραστηριότητες (π.χ. 10 συμβολικές αμοιβές για την πρόσβαση στον ηλεκτρονικό υπολογιστή). Επίσης, ο εκπαιδευτικός ορίζει το σύστημα κανόνων με βάση τους οποίους δείχνει στους μαθητές πόσο θα είναι το «πρόστιμο» για μία προβληματική συμπεριφορά. Για παράδειγμα, ο εκπαιδευτικός που εφαρμόζει την απώλεια ανταμοιβών μπορεί να αφαιρεί από το μαθητή μερικά από τα σύμβολα ενίσχυσης επειδή χτύπησε κάποιον συμμαθητή του.

Για την εφαρμογή της απώλειας ανταμοιβών ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να λάβει υπόψη του την πιθανότητα εκδήλωσης κρίσεων θυμού και συναισθηματικού ξεσπάσματος από το μαθητή, όταν πρέπει να αφαιρεθούν κάποια ήδη κερτημένα προνόμια. Αν αυτή η πιθανότητα είναι αυξημένη, τότε είναι προτιμότερο να χρησιμοποιείται μία παραλλαγή της απώλειας ανταμοιβής κατά την οποία ο μαθητής δεν χάνει κερτημένα προνόμια αλλά τα πιθανά επιπλέον προνόμια που θα του δίνονταν αν δεν είχε εκδηλώσει μία προβληματική συμπεριφορά. Έτσι, αντί ο μαθητής χάνει συμβολικές αμοιβές που ήδη έχει κερδίσει, ο εκπαιδευτικός του λέει ότι θα μπορεί να κερδίσει άλλες τόσες συμβολικές αμοιβές αν είχε συμπεριφερθεί με σωστό τρόπο. Σε αυτήν την περίπτωση κάθε φορά που εκδηλώνεται μία προβληματική συμπεριφορά ο μαθητής χάνει ένα μέρος από το επιπλέον ποσό που θα κέρδιζε. Έτσι αποφεύγονται τα συναισθηματικά ξεσπάσματα του μαθητή αφού τα προνόμια είναι «εν δυνάμει» και όχι ήδη κερτημένα.

Ένας άλλος κίνδυνος είναι ο μαθητής να μην θέλει να είναι στην τάξη ή να έχει επαφή με τον εκπαιδευτικό. Για να αποφευχθεί αυτός ο κίνδυνος ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να φροντίζει να ενισχύει θετικά την εμφάνιση κατάλληλης συμπεριφοράς και όχι μόνο να στερεί προνόμια. Επιπλέον, ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να:

- α) ορίζει με σαφήνεια και να τηρεί με συνέπεια το σύστημα προστίμων που θέλει να εφαρμόσει, αλλά και τις συμπεριφορές που θα οδηγήσουν στην επιβολή αυτών των προστίμων,



- β) εφαρμόζει το σύστημα προστίμων αμέσως μετά την εμφάνιση της συμπεριφοράς,
- γ) υπολογίζει και να προγραμματίζει τόσο το μέγεθος ή την ποσότητα των προνομίων που θα διαπραγματευθεί με τους μαθητές όσο και το ποσό των προνομίων που θα «κοστίζει» η εμφάνιση μίας συμπεριφοράς. Αν τα αρχικά κεκτημένα προνόμια είναι λίγα και η συχνότητα των συμπεριφορών μεγάλη τότε είναι πολύ πιθανό ο μαθητής να χάσει όλα του τα προνόμια πολύ γρήγορα και άρα να μην τον ενδιαφέρει η επιπλέον βελτίωση της συμπεριφοράς του.
- δ) συλλέγει συνεχώς δεδομένα όσον αφορά τη συχνότητα και την ποσότητα των προστίμων που επιβάλλονται στους μαθητές, προκειμένου να διαπιστώνεται η αποτελεσματικότητα της διαδικασίας αυτής, και
- ε) χρησιμοποιεί την απώλεια ανταμοιβής μόνο για συμπεριφορές που είναι αρκετά σοβαρές ώστε να δικαιολογούν την εφαρμογή της και κυρίως αυτές που χρειάζεται λόγω της σοβαρότητάς τους να μειωθούν γρήγορα. Σε κάθε περίπτωση η χρήση της απώλειας ανταμοιβής θα πρέπει να συνδυάζεται με μία θετική τεχνική που ενισχύει τις εναλλακτικές επιθυμητές συμπεριφορές.

Ο χειρισμός των προβλημάτων συμπεριφοράς αποτελεί μία από τις πιο δύσκολες πλευρές της εκπαίδευσης των παιδιών με αυτισμό. Η σύνθετη φύση της αναπηρίας σε συνδυασμό με την ηλικία και το γνωστικό επίπεδο των μαθητών με αυτισμό οδηγούν σε συμπεριφορές που είναι δύσκολο να τροποποιηθούν για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα. Η μονιμότητα των αλλαγών στην συμπεριφορά των παιδιών με αυτισμό συνδέεται άρρηκτα με τη στενή συνεργασία του εκπαιδευτικού με τους γονείς των μαθητών με αυτισμό. Για την επιτυχία αυτής της συνεργασίας, ο εκπαιδευτικός πρέπει να διαθέτει γνώση και ευέλικτη σκέψη για να σχεδιάσει και να εφαρμόσει ένα αποτελεσματικό πρόγραμμα παρέμβασης που θα είναι εύκολο να το εφαρμόσουν και οι γονείς στο δικό τους χώρο, ώστε να διασφαλίζεται η ομοιογενής αντιμετώπιση των προβλημάτων συμπεριφοράς.

## ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ ΜΕ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ

### **Εισαγωγή**

Η αναμονή του ερχομού ενός παιδιού στην οικογένεια σημαίνει κυοφορία ελπίδων και ονείρων για επιτυχίες και επιτεύγματα σε όλους τους τομείς. Όμως ο ερχομός ενός παιδιού με αυτισμό σε μια οικογένεια σηματοδοτεί μια νέα κατάσταση και την απαρχή μίας σειράς προβλημάτων σε διάφορους τομείς της ζωής της. Οι δυσκολίες και οι ανάγκες της οικογένειας του παιδιού με αυτισμό αρχίζουν να διαφαίνονται από τη στιγμή της διάγνωσης και γίνονται πιο σύνθετες κάθε φορά που το παιδί πρόκειται να μεταβεί από ένα αναπτυξιακό στάδιο σε άλλο. Η διάγνωση του αυτισμού προκαλεί μεγάλη αναστάτωση στην οικογένεια του παιδιού με αυτισμό. Σύμφωνα με την ερευνητική βιβλιογραφία οι γονείς των παιδιών με αυτισμό αντιμετωπίζουν μεγαλύτερη δυσκολία στην αποδοχή της διάγνωσης από ότι άλλοι γονείς παιδιών με άλλες αναπηρίες και συχνά περιπλανώνται από ειδικό σε ειδικό για να βρουν απαντήσεις (Harris, 1991). Αμέσως μετά τη διάγνωση οι περισσότεροι γονείς περιγράφουν ότι βιώνουν συναισθήματα πανικού και απελπισίας. Οι γονείς κατά τα πρώτα στάδια και μετά τη διάγνωση περνούν από διάφορες συναισθηματικές φάσεις: την άρνηση, το θυμό, τον πανικό, την απογοήτευση, την ενοχή και καταλήγουν στη μόνιμη θλίψη (Constantareas & Homatidis, 1991). Οι γονείς των παιδιών με αυτισμό βιώνουν μεγαλύτερο άγχος, αμηχανία και ντροπή για την αναπηρία του παιδιού τους από τους γονείς παιδιών με άλλες αναπηρίες (Constantareas & Homatidis, 1991· Dunn, Burbine, Bowers & Tantleff-Dunn, 2001).

Η συνεργασία των εκπαιδευτικών με τους γονείς είναι σημαντική ανεξάρτητα από την ηλικία του παιδιού. Κατά την προσχολική και σχολική ηλικία, οι γονείς συνειδητοποιούν τη σοβαρότητα της διαταραχής, καθώς τα προβλήματα του παιδιού τους στην επικοινωνία και την κοινωνική αλληλεπίδραση είναι πλέον εμφανή. Σε αυτή την ηλικία, οι γονείς πρέπει να επιλέξουν το εκπαιδευτικό πλαίσιο που θα φοιτήσει το παιδί τους. Ο εκπαιδευτικός που έρχεται σε επαφή με τους γονείς εμπλέκεται στις δυσκολίες αυτών των οικογενειών και καλείται να συνεργαστεί με τους γονείς του μαθητή προκειμένου να εξασφαλίσει τις καλύτερες συνθήκες για την αποτελεσματική εκπαίδευση, αυτόνομη διαβίωση και ένταξη του. Στην εφηβεία, οι εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών με αυτισμό είναι σύνθετες και αυξημένες. Αυτή η κατάσταση οδηγεί τους γονείς στην συνειδητοποίηση της μονιμότητας της αναπηρίας. Οι γονείς έχουν πια επίγνωση ότι η εξάρτηση του παιδιού τους από αυτούς θα είναι μακροχρόνια. Σε κάθε στάδιο, η συνεργασία και η συμπόρευση των γονέων και των εκπαιδευτικών έχει πολλαπλά οφέλη και για τις δύο πλευρές. Από την μια, μπορεί να αμβλύνει αρκετά από τα προβλήματα της οικογένειας και να μειώσει το άγχος των γονέων και από την άλλη μπορεί να κάνει πιο αποτελεσματική την παιδαγωγική προσέγγιση που ακολουθείται.

### ***Πεδία συνεργασίας του εκπαιδευτικού με τους γονείς***

**A) Αξιολόγηση.** Η συμμετοχή των γονέων στην εκπαιδευτική αξιολόγηση του μαθητή με αυτισμό μπορεί να εμπλουτίσει τις πληροφορίες που συλλέγει ο εκπαιδευτικός για τις ικανότητες και τις εκπαιδευτικές ανάγκες του μαθητή στον τομέα της επικοινωνίας, των κοινωνικών δεξιοτήτων και της αυτοεξυπηρέτησης. Η συγκέντρωση αυτών των στοιχείων θα βοηθήσει τον εκπαιδευτικό να ιεραρχήσει τους διδακτικούς στόχους και να σχεδιάσει τη σύνδεση του εκπαιδευτικού προγράμματος του σχολείου με το σπίτι. Για τον σκοπό αυτό, ο εκπαιδευτικός καλεί τους γονείς σε ατομική συνάντηση στο χώρο του σχολείου. Σε αυτές τις συναντήσεις, η στάση του εκπαιδευτικού πρέπει να είναι ιδιαίτερα διακριτική και να δημιουργεί ένα θετικό κλίμα για τους γονείς. Η πρώτη συνάντηση του εκπαιδευτικού με τους γονείς έχει ιδιαίτερη σημασία γιατί θα επηρεάσει την εξέλιξη αυτής της συνεργασίας.

**B) Σχεδιασμός του εκπαιδευτικού προγράμματος.** Ο σχεδιασμός του εκπαιδευτικού προγράμματος δεν πρέπει να αποκλείει τη συμμετοχή των

γονέων σε αυτό, αφενός μεν γιατί θα δίνουν πληροφόρηση για τα χαρακτηριστικά του μαθητή (καθημερινότητα, στερεοτυπίες, ενδιαφέροντα, ρουτίνες, φαρμακευτική υποστήριξη, κ.ά.) και τις αλλαγές που παρατηρούν, και αφετέρου γιατί είναι απαραίτητο και οι ίδιοι να αλλάξουν τη συμπεριφορά τους και αρκετές καθημερινές συνήθειες τους προκειμένου να επιτύχει το εκπαιδευτικό πρόγραμμα. Οι γονείς καλούνται να προσαρμόσουν πολλές πλευρές της ζωής τους και συχνά να αναδιαμορφώσουν το περιβάλλον του σπιτιού έτσι ώστε να γίνει προβλέψιμο για το μαθητή.

**Γ) Υλοποίηση του εκπαιδευτικού προγράμματος.** Είναι σημαντική αρχή οι γονείς να συμμετέχουν αλλά και να δέχονται εκπαιδευτική υποστήριξη κυρίως στα πρώτα στάδια της παρέμβασης αλλά και σε όλη τη διάρκεια της εκπαίδευσης του μαθητή. Η συμμετοχή των γονέων στο πρόγραμμα εκπαίδευσης μπορεί να τους βοηθήσει να χειριστούν το άγχος τους, να αισθάνονται λιγότερη σύγχυση και ταυτόχρονα να συνεργαστούν συστηματικά με τους εκπαιδευτικούς, έτσι ώστε οι προτεινόμενες εκπαιδευτικές δραστηριότητες να εφαρμόζονται και στο σπίτι στο μέτρο των δυνατοτήτων τους.

### **Τρόποι συνεργασίας του εκπαιδευτικού με τους γονείς**

Η συνεργασία του εκπαιδευτικού με τους γονείς του μαθητή με αυτισμό μπορεί να έχει ποικίλες μορφές ανάλογα με την δυνατότητα παρακολούθησης και συμμετοχής των γονέων στην εκπαίδευση του παιδιού τους. Ο εκπαιδευτικός επιλέγει τις μορφές συνεργασίας που ταιριάζουν καλύτερα στις δυνατότητες και ανάγκες της οικογένειας. Αναλυτικότερα, οι τρόποι συνεργασίας του εκπαιδευτικού με τους γονείς είναι:

- **Οι συναντήσεις.** Οι επαφές του εκπαιδευτικού με τους γονείς μπορεί να είναι:
  - α. Αρχικές συναντήσεις, κατά τις οποίες ο εκπαιδευτικός συγκεντρώνει πληροφορίες για την συμπεριφορά του μαθητή στο σπίτι. Οι γονείς συνεισφέρουν με την πληροφόρηση για ό,τι αφορά στην συμπεριφορά του παιδιού στο σπίτι. Οι γονείς μαθαίνουν να καταγράφουν τι αρέσει και τι δυσχεραίνει το παιδί, τη συμπεριφορά, τις προβληματικές συμπεριφορές, τους στρεσογόνους παράγοντες και τις αιτίες της αναστάτωσης ή της σύγχυσης του παιδιού. Οι εκπαιδευτικοί αντίστοιχα δίνουν τις σχετικές πληροφορίες στους γονείς και φροντίζουν να παρουσιάσουν στους γονείς ενδεικτικές δραστηριότητες και τρόπους συνέχισης του προγράμματος προκειμένου να επιτευχθεί η γενίκευσή του. Μπορεί ακόμα να υπάρξει μία αρχική συνάντηση με όλους τους γονείς στην οποία ο εκπαιδευτικός θα αναλύσει το πρόγραμμα που θα ακολουθηθεί και τη μορφή συνεργασίας που θα έχει με τους γονείς. Μπορεί ακόμα να λύσει απορίες σε εκείνους τους γονείς που τα παιδιά τους εντάσσονται πρώτη φορά σε σχολικό πλαίσιο.
  - β. Τακτικές (μηνιαίες) συναντήσεις κατά τις οποίες οι γονείς ενημερώνονται για τη δομή, τους στόχους και τις μεθόδους υλοποίησης του εκπαιδευτικού προγράμματος για το παιδί τους. Για τον επαναπροσδιορισμό των στόχων, στις οποίες οι εκπαιδευτικοί και οι γονείς ανταλλάσσουν πληροφορίες με σκοπό την τροποποίηση των στόχων. Η αμφίδρομη πληροφόρηση έχει σαν αποτέλεσμα την ολοκληρωμένη εικόνα του μαθητή σε διάφορα στάδια της εκπαίδευσής του, την προσαρμογή της μεθόδου και τον επαναπροσδιορισμό των στόχων όποτε αυτό είναι αναγκαίο.
  - γ. Έκτακτες συναντήσεις συνεργασίας: Αυτές τις συναντήσεις μπορεί να τις προκαλέσει είτε ο γονέας είτε ο εκπαιδευτικός εξαιτίας κάποιου έκτακτου ή και

απρογραμμάτιστου γεγονότος. Για να αποφευχθούν οι αρνητικές επιπτώσεις είναι απαραίτητη η συνεργασία των δύο πλευρών.

➤ **Το τετράδιο επικοινωνίας εκπαιδευτικού με τους γονείς.** Το τετράδιο αυτό συνδέει το σπίτι και το σχολείο σε καθημερινή βάση καθώς αμφίδρομα μεταφέρονται πληροφορίες. Μπορεί να είναι ένα τετράδιο το οποίο να χρησιμοποιούν και οι δύο πλευρές ή και δύο το τετράδιο του σπιτιού και το τετράδιο του σχολείου. Ο εκπαιδευτικός φροντίζει καθημερινά να γράφει στο τετράδιο τόσο για το πρόγραμμα που υλοποιήθηκε όσο και για ό,τι αξιοσημείωτο παρουσιάστηκε κατά τη διάρκεια της ημέρας, επίσης ενημερώνει το γονέα για την επιτυχία των εργασιών που έγιναν αλλά και για τις εργασίες που πρέπει να γίνουν στο σπίτι. Αντίστοιχα και οι γονείς ενημερώνουν το σχολείο για ό,τι συμβαίνει στο σπίτι σε σχέση με το πρόγραμμα του μαθητή, για την επιτυχία ή και τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν. Ανάλογο είναι και το φύλλο «Αξιολόγησης» που συμπληρώνει καθημερινά ο εκπαιδευτικός μαζί με το μαθητή και αναφέρει σε ποιες δραστηριότητες εκείνης της ημέρας συμμετείχε ο μαθητής. Όμοια, συμπληρώνεται από τους γονείς του παιδιού. Είναι μία μορφή επικοινωνίας εκπαιδευτικού-γονέων στην οποία εμπλέκεται και ο μαθητής.

➤ **Η τηλεφωνική επαφή του εκπαιδευτικού με τους γονείς:** μπορεί να είναι προγραμματισμένη – να επικοινωνεί ο εκπαιδευτικός με το γονέα – και έκτακτη από μέρους του γονέα αν συμβεί κάτι σημαντικό στο σπίτι που θεωρεί ότι πρέπει να το γνωρίζει ο εκπαιδευτικός.

➤ **Η παράδοση του εξατομικευμένου εκπαιδευτικού προγράμματος (σε αντίγραφο) στους γονείς,** έτσι ώστε να προετοιμάζουν κατάλληλα το μαθητή για δραστηριότητες όπως η γυμναστική, το κολυμβητήριο, για επίσκεψη εκτός σχολείου όπου μπορεί να συμμετέχει και ο γονιός.

➤ **Η αποστολή εργασιών του μαθητή στους γονείς του.** Είναι μία διαδικασία που δίνει χαρά στους γονείς γιατί παρακολουθούν τα βήματα του παιδιού στο σχολείο και την προσπάθεια του.

➤ **Η παράδοση στους γονείς μιας βιντεοταινίας ή φωτογραφιών που αφορούν το δικό τους παιδί.** Μπορεί να προηγηθεί η προβολή της βιντεοταινίας στο σχολείο, την οποία θα παρακολουθήσουν οι γονείς μαζί με τον εκπαιδευτικό, σχολιάζοντας τη συμπεριφορά του μαθητή και επισημαίνοντας τυχόν λάθη ή αβλεψίες που πρέπει να διορθωθούν.

Η επιτυχημένη υλοποίηση του εκπαιδευτικού προγράμματος εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από τη συμμετοχή και την υποστήριξη της οικογένειας σε αυτό. Οι γονείς πρέπει να προετοιμαστούν για την παροχή πληροφοριών, για τη συχνότητα συνεργασίας, να συνηθίσουν να αναζητούν αλλά και να δέχονται καθοδήγηση από τους εκπαιδευτικούς. Ο εκπαιδευτικός θα πρέπει να προσδιορίσει την συνεργασία με τους γονείς εστιάζοντας στα εξής σημεία:

- Αναδιάρθρωση του χώρου του σπιτιού σύμφωνα με το εκπαιδευτικό πρόγραμμα ώστε να εφαρμόζεται όσο είναι δυνατόν και στο σπίτι. Ειδικότερα, ο εκπαιδευτικός συζητά με τους γονείς για την τροποποίηση χώρων του σπιτιού (π.χ. κουζίνα, μπάνιο, καθιστικό) ώστε το παιδί με αυτισμό να κατανοεί τη λειτουργία τους. Επιπλέον, τους βοηθά να δομήσουν τις καθημερινές δραστηριότητες του παιδιού στο σπίτι, ώστε το καθημερινό πρόγραμμα να είναι προβλέψιμο.
- Εύρεση τρόπου για την ενημέρωση του εκπαιδευτικού από τους γονείς για τη φαρμακευτική αγωγή που πιθανόν ακολουθεί το παιδί ή άλλα προβλήματα που το αφορούν.

Η εμπειρία και η γνώση των γονέων μπορούν να φανούν ως οι σημαντικότεροι αρωγοί στην επιτυχημένη εκπαίδευση των παιδιών με αυτισμό και η απουσία τους από το σχεδιασμό και την υλοποίηση όποιου προγράμματος εφαρμόζεται μπορεί να αποβεί παράγοντας αποτυχίας. Όταν γονείς και εκπαιδευτικοί αναζητούν **μαζί** τρόπους να βοηθήσουν το παιδί, ο καθένας σεβόμενος την εμπειρία του άλλου, μπορούν να αναπτύξουν νέες ιδέες που μπορεί να μην είχαν αναπτυχθεί χωρίς αυτού του είδους τη συνεργασία (Newson, 1985· Christie, 1985). Η ζωή του παιδιού με αυτισμό συνεχίζεται στο σπίτι του και με την οικογένειά του και γι' αυτό είναι απαραίτητο τα εκπαιδευτικά προγράμματα που υλοποιούνται να περιλαμβάνουν σε όλα τα στάδια τους γονείς των παιδιών με αυτισμό και αυτό μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την καλόπιστη και σταθερή συνεργασία εκπαιδευτικών και γονέων.

## ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. American Psychiatric Association (1994). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders, 4<sup>th</sup> edn (DSM-IV). Washington, DC: American Psychiatric Association.
2. Arnheim, D., D., Auxter, D. & Crowe, W., C. (1973). Emotional Disturbances. Principles and Methods of Adapted Physical Education, (13), 269-284. St Louis: The C.V. Mosby Company.
3. Bailey, A., Le Couteur, A., Gottesman, I., Bolton, P., Simonoff, E., Yuzda, E. & Rutter, M. (1995). Autism as a strongly genetic disorder: Evidence from a British twin study. *Psychological Medicine*, 25, 63-78.
4. Bailey, A., Phillips, W., & Rutter, M. (1996). Autism: Towards an integration of clinical, genetic, neuropsychological and neurobiological perspectives. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 27, 89-126.
5. Bettelheim, B. (1967). The Empty Fortress. New York: The Free Press.
6. Bondy, A., Dickey, K. Black, D. & Buswell, S. (2002). The Pyramid Approach to Education: Lesson Plans for Young Children. Pyramid Educational Products.
7. Burgess, S. (1999). TEACCH Curriculum Guide. Western Regional Preschool Program. University of North Carolina, Chapel Hill.
8. Burgess, S. (2001). Developing Independent Activities for Young Students with Autism. Asheville TEACCH Center.
9. Cartledge G. & Milburn J.F. (1995) Teaching Social Skills to Children and Youth. Boston: Allyn and Bacon.
10. Christie, P. (1985). The home support needs of the families of autistic children. Seminar presentation.
11. Constantareas, M. & Homatidis, S. (1991). Effects of Developmental Disorder on Parents: Theoretical and Applied Considerations. *Journal of Psychiatry Clinics of North America*, 14(1), 183-197.
12. Cooper, J. O., Heron, T. E. & Heward, W. L (1986). Applied Behavior Analysis. New York: Macmillan Publishing Company
13. Donnelan, A.M., Lavigna, G.W., Negri-Shoultz, N.& Fassbender, L.L. (1988). Progress without punishment. Effective approaches for learners with behavior problems. New York: Teachers College Press.
14. Dunn, M., Burbine, T., Bowers, C.,& Tantleff – Dunn, S. (2001). Moderator of stress in parents of children with autism. *Journal of Community Mental Health*, 37(1), 39-52.
15. Gillberg, C. & Coleman, M. (1992). The biology of the autistic syndromes (2<sup>nd</sup> ed.), London: MacKeith.
16. Gillberg, C., Steffenburg, S. & Schaumann, H. (1991). Is autism more common now than ten years ago? *British Journal of Psychiatry*, 158, 403-409.
17. Harris, S. (1991). The family with an autistic child. Στο Seligman, M. (ed), The family with a handicapped child (2<sup>nd</sup> edition). U.S.A.: Allyn and Bacon.
18. Hodgdon, L. (1995). Visual strategies for improving communication. Michigan: Quirk Roberts.
19. Hodgdon, L. (2002). Solving Behavior Problems in autism. Improving Communication Strategies. Quirk Roberts Publishing.

20. Jansma, P. & French, R. (1994). Emotional Disorders. *Special Physical Education. Physical Activity, Sports and Recreation*, (7), 166-188. New Jersey: Prentice-Hall.
21. Jordan, R. (1990). *The National curriculum. Access for pupils with autism*. London: The Inge Wakehurst Trust.
22. Jordan, R. & Powell, S. (1990). *The special curricular needs of autistic children: learning and thinking skills*. London: AHTACA.
23. Jordan, R. & Powell, S. (1995). *Understanding and teaching children with autism*. Chichester: Wiley.
24. Κουτσούκη, Δ. (1992). Ειδική Φυσική Αγωγή: Πρόγραμμα Παρέμβασης. Εισήγηση, 4<sup>ο</sup> Πανελλήνιο Συνέδριο, Υγεία και Ποιότητα Ζωής: Όραμα και επιδίωξη για το παιδί του δημοτικού σχολείου, 16-17 Μαΐου, Κέρκυρα.
25. Lord, C. & Schopler, E. (1987). *Neurobiological implications of sex differences in autism*. In E. Schopler & G.B.Mesibov (Eds.), *Neurobiological issues in autism* (pp.191-211). New York: Plenum Press.
26. McClannahan, L. & Krantz, P. (1999). *Activity Schedules for Children with Autism*. Woodbine House.
27. Mesibov, G. & Howley, M. (2003). *Accessing the curriculum for pupils with autistic spectrum disorders. Using the TEACCH programme to help inclusion*. London: David Fulton Publishers.
28. Mesibov, G. B., Adams, L.W. & Klinger, L.G. (1997). *Autism. Understanding the disorder*. New York: Plenum Press.
29. Minshew, N. (1996). *Brief report: Brain mechanisms in autism: Functional and structural abnormalities*. *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 26, 205-209.
30. Μουντάκης, Κ. (1992). *Η Φυσική Αγωγή στο Γυμνάσιο και στο Λύκειο*. Θεσσαλονίκη: Salto.
31. Newson, E. (1985). *Supporting parents as members of the team for the autistic child*. Conference presentation.
32. O' Neil, R.E., Horner, R.H., Albin, R.W., Sprague, J.R., Storey, K. & Newton, J.S. (1997). *Functional assessment and program development for problem behavior*. Pacific Grove: Brooks/Cole Publishing Company.
33. Powell, S. & Jordan, R. (1997). *Autism and Learning: A Guide to Good Practice*. National Autistic Society.
34. Quill, C. (ed.) (1995). *Teaching children with autism: Strategies to enhance communication and socialization*. New York: Delmar.
35. Quill, K. (2000). *Do-Watch-Listen-Say: Social and Communication Intervention for Children with Autism*. Baltimore: Paul Brookes Publishing.
36. Schopler, E. & Mesibov, G. (1995). *Learning and cognition in autism*. New York: Plenum Press.
37. Schopler, E. (Ed). (1995). *Parent Survival Manual. A Guide to Crisis Resolution in Autism and Related Developmental Disorders*. Plenum Press.
38. Steadward, R., D., Wheeler, G., D. & Watkinson, E., J. (2003). Disability Definitions. *Adapted Physical Activity*, (4), 45-63. Edmonton: The University of Alberta Press.
39. Watson, L.R., Lord, C., Schaffer, B. & Schopler, E. (1989). *Teaching Spontaneous Communication to Autistic and Developmentally Handicapped Children*. PRO-ED.

40. Weitzman, E. (1992). Learning language and loving it. A guide to promoting children's social and language development in early childhood settings. Ontario, Canada: The Hanen Centre.
41. Wetherby A. & Prizant B. (2000). Autism Spectrum Disorders. A Transactional Developmental Perspective. Baltimore: Paul H. Brookes Publishing Co.
42. Wing, L. & Gould, J. (1979). Severe impairments of social interaction and associated abnormalities in children: Epidemiology and classification. Journal of Autism and Developmental Disorders, 9, 11-29.
43. Wing, L. (1981). Asperger's syndrome: A clinical account. Psychological Medicine, 11, 115-129.
44. Wing, L. (1996). The Autistic Spectrum: A guide for parents and professionals. London: Constable.
45. Winnick, J. P. (1995). Individualized Education Programs. Adapted Physical Education and Sport, (3), 33-59. Champaign: Human Kinetics Books.
46. World Health Organization, (1992). International classification of diseases (10<sup>th</sup> ed). Geneva: Author.
47. Αναλυτικά Πρόγραμμα Μαθημάτων του Δημοτικού Σχολείου. (1987). Αθήνα. Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
48. Αναλυτικό πρόγραμμα Προσχολικής αγωγής. (1990). Θεσσαλονίκη. Α.Π.Θ. Τμήμα Νηπιαγωγών.
49. Αναλυτικό πρόγραμμα Προσχολικής Αγωγής. Βιβλίο Δραστηριοτήτων για το δάσκαλο. (1990). Ο.Ε.Δ.Β.
50. Curto, L., Morillo, M., Teixidó, M. (1998). "Γραφή και Ανάγνωση". Τόμοι I-III. Αθήνα. Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
51. "Α΄ Β΄ Γ΄ Δ΄ Εκπαιδευτικά Πακέτα Εξειδίκευσης. Διδασκαλίας Γλώσσας & Μαθηματικών για παιδιά με Μαθησιακές Δυσκολίες". (1999). Μονάδα Ειδικής Αγωγής-Μαθησιακών Δυσκολιών, Θεσσαλονίκη. Α.Π.Θ. Π.Τ.Δ.Ε.
52. Οδηγός Σχεδίων Εργασίας (Πολυθεματικό βιβλίο, Ευέλικτη Ζώνη Διαθεματικότητα). Για τον εκπαιδευτικό. (2002). Αθήνα. Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
53. Οδηγός για την εφαρμογή της ευέλικτης ζώνης. Βιβλίο για τον δάσκαλο. (2001). Αθήνα. Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
54. "Διαθεματικό Ενιαίο Πλαίσιο Προγραμμάτων Σπουδών. Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών Υποχρεωτικής Εκπαίδευσης". Α΄Β΄ τόμοι (2002) Αθήνα. Υ.Ε.Π.Θ. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.
55. Τομπαϊδης, Δ. (1995). "Διδασκαλία της Νεοελληνικής γλώσσας". Θεσσαλονίκη. Βάνιας.
56. Rubin, J. (1997). Θεραπεύοντας παιδιά μέσα από την τέχνη. Αθήνα. Ελληνικά γράμματα.
57. «Εφαρμοσμένη Παιδαγωγική – Πρόγραμμα εργασίας για τις πρακτικές ασκήσεις». (1993). Α.Π.Θ. Τμήμα Νηπιαγωγών.
58. Λιάτσου-Καραδήμου, Π. (1995-1996). Σημειώσεις για το μάθημα: Μουσικές δραστηριότητες στο Νηπιαγωγείο. Α.Π.Θ. Τμήμα Νηπιαγωγών.
59. Αγαλιώτης, Ι. (2000). Μαθησιακές δυσκολίες στα Μαθηματικά. Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.
60. Θεοφιλίδης, Χ. (2002). Διαθεματική Προσέγγιση της Διδασκαλίας. Αθήνα. Γρηγόρης.



61. Ελληνική Μαθηματική Εταιρεία. Η διαδρομή του παιδιού στα μαθηματικά από την προσχολική ηλικία μέχρι την ενηλικίωση. (7-8-9 Νοεμβρίου 2003). Πρακτικά 20ου Πανελληνίου Συνεδρίου Μαθηματικής παιδείας. Βέροια.
62. Θεατρική αγωγή 1. Βιβλίο για τον δάσκαλο. (1993). Ο.Ε.Δ.Β.
63. Καββαδά Ε. (1998) Σημειώσεις για το μάθημα "Δεξιότητες Αυτοεξυπηρέτησης και Κοινωνικής Συμπεριφοράς για άτομα με Νοητική Καθυστέρηση". Διδασκαλείο Δημ. Γληνός. Θεσσαλονίκη.
64. Καρόλυι, Ο. (1983) Εισαγωγή στη Μουσική. Αθήνα, Νεφέλη.
65. Καρτασίδου, Λ. (2003). Η μουσική στην Ειδική Αγωγή Σημειώσεις Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος.
66. Κολεζά, Μακρή, Σούρλας. (1993). Θέματα Διδακτικής των Μαθηματικών. Αθήνα. Gutenberg.
67. Λιάτσου – Καραδήμου, Π. (1995). Πρόγραμμα μουσικών δραστηριοτήτων για το Νηπιαγωγείο. Θεσσαλονίκη. Α.Π.Θ. Τμήμα Νηπιαγωγών.
68. Λιάτσου – Καραδήμου Π., Παπανικολάου Χ. (1991). Προσχολική μουσική αγωγή. Τριανταφύλλου. Θεσσαλονίκη.
69. Λίστες αξιολόγησης για τη αυτοεξυπηρέτηση. (1994 –1995). Προσωπικό του προγράμματος HORIZON του Δήμου Συκεών. Θεσσαλονίκη.
70. Ματσαγγούρας, Η. (2003). Ηδιαθεματικότητα στη σχολική γνώση. Αθήνα. Γρηγόρης.
71. Μικρόπουλος. Α. (2003), Εκπαιδευτικό λογισμικό. Αθήνα. Κλειδάριθμος.
72. Μουσική Αγωγή 1 – Βιβλίο για τον δάσκαλο. (1994). Αθήνα. Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
73. Μπλάκινγκ, Τ. (1981). Η έκφραση της ανθρώπινης μουσικότητας. Νεφέλη. Αθήνα.
74. Παντελιάδου, Σ. (2000). Μαθησιακές Δυσκολίες και εκπαιδευτική πράξη. Τι και γιατί. Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.
75. Παπαδάκης, Σ., Χατζηπέρης, Ν. (2002) Σημειώσεις για το μάθημα: Βασικές Δεξιότητες στη χρήση ΤΠΕ. (Οκτώβριος – Νοέμβριος 2002). Θεσσαλονίκη. 2<sup>ο</sup> Λύκειο Πυλαίας.
76. Τζεκάκη, Μ. (1994). Πρωτομαθηματικές έννοιες: μάθηση και διδασκαλία. Θεσσαλονίκη. Α.Π.Θ.
77. Τρέσσου - Μυλωνά Ε. (1989). Εισαγωγή στοιχειωδών μαθηματικών εννοιών στο Νηπιαγωγείο Θεσσαλονίκη . Α.Π.Θ.
78. Τριανταφύλλου Ε. 2001 Η κλασική θεωρία της Μουσικής. Αθήνα: Σαββάλας.
79. Πληροφορική Γυμνασίου βιβλίο μαθητή . (2001). Αθήνα. ΥΠ.Ε.Π.Θ. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
80. Πληροφορική Γυμνασίου τετράδιο για το μαθητή. (2001). Αθήνα. ΥΠ.Ε.Π.Θ. Παιδαγωγικό Ινστιτούτο Οργανισμός Εκδόσεων Διδακτικών Βιβλίων.
81. Φ.Ε.Κ. 59/Τ.Β'(2-2-1999): Πρόγραμμα Σπουδών των Μαθηματικών Α΄τάξης Δημοτικού και Φυσικών Επιστημών Ε΄και ΣΤ΄τάξεων του Δημοτικού
82. Χασάπης, Δ. (2000). Διδακτική βασικών μαθηματικών εννοιών. Αθήνα. Μεταίχμιο.
83. Στοιχειώδεις γνώσεις για πληροφόρηση και βοήθεια σε γονείς με διανοητικά καθυστερημένο παιδί. (1989). Κατερίνη. Ψυχιατρικό Νοσοκομείο Πέτρας Ολύμπου
84. Ινστιτούτο Νεοελληνικών σπουδών. (1994). Το σχολείο εργαστήριο Τέχνης και δημιουργίας Θεσσαλονίκη. Α.Π.Θ.



### ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΓΙΑ ΤΟΝ ΑΥΤΙΣΜΟ

1. Arendt, L. (2000). Ζώντας και δουλεύοντας με τον αυτισμό. Ένας πρακτικός οδηγός, γραμμένος από τη βασική ομάδα εργαζομένων της National Autistic Society και των τοπικών ενώσεων για τον αυτισμό. Αθήνα. Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.
2. Attwood, T. (2000). Γιατί ο Κρις το κάνει αυτό; Αθήνα. Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.
3. Autism Society of North Carolina. (1997). Εισαγωγή στον Αυτισμό. Είκοσι ερωτήσεις και απαντήσεις. Αθήνα. Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.
4. Cumine, V., Leach, J. & Stevenson, G. (2000). Σύνδρομο Asperger. Ένας πρακτικός οδηγός για δασκάλους. Αθήνα. Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.
5. Faherty, C., Παπαγεωργίου, Β., Παπαδοπούλου, Ν. (1999). Αυτισμός: Ένας ύμνος στην επικοινωνία. Κατανόηση του αυτισμού και των εκπαιδευτικών στρατηγικών. Πρακτικά ημερίδας. Αθήνα, Ελληνική Εταιρία Προστασία Αυτιστικών Ατόμων.
6. Faherty, C. (2003). Τι σημαίνει για μένα; Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.
7. Frith, U. (1999). "Αυτισμός". Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.
8. Grandin, T. & Scariano, M. (1995). Διάγνωση: Αυτισμός. Αθήνα. Ελληνικά Γράμματα.
9. Happe, F. (1998). Αυτισμός. Αθήνα. Gutenberg.
10. Howlin, P. & Rutter, M. (2000). Η Θεραπεία των Εμμονικών και Στερεότυπων Συμπεριφορών. Αθήνα. Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.
11. Jordan, R. (2000). Η εκπαίδευση παιδιών και νεαρών ατόμων στον αυτισμό. Αθήνα. Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.
12. Jordan, R. & Powell, S. (2000). Ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες των παιδιών με αυτισμό. Δεξιότητες μάθησης και σκέψης. Αθήνα. Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.
13. Jordan, R. & Powell, S. (2000). Κατανόηση και διδασκαλία των παιδιών με αυτισμό. Αθήνα. Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.
14. Moreno, S., & Donellan, A.M. (2000). Άτομα με αυτισμό υψηλής λειτουργικότητας. Συμβουλές και πληροφορίες για τους γονείς και άλλους που νοιάζονται. Αθήνα. Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.
15. Peeters, T. (2000). Αυτισμός. Από τη θεωρητική κατανόηση στην εκπαιδευτική παρέμβαση. Αθήνα. Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.
16. Powell, S. & Jordan, R. (2000). Αυτισμός και μάθηση. Ένας οδηγός καλής πρακτικής. Αθήνα. Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.
17. Rothenberg, M. (1980). Παιδιά με πέτρινα μάτια. Αθήνα. Κέδρος.
18. Rutter, M. (1990). Νηπιακός Αυτισμός. Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα.
19. Satkiewicz-Gayhardt, V., Peerenboom, B. & Campbell, R. (2000). Διασχίζοντας τις γέφυρες: Η γονεϊκή προοπτική στην αντιμετώπιση ενός παιδιού αφού αυτό έχει διαγνωστεί με αυτισμό ΔΑΑ. Αθήνα. Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.
20. Schopler, E. (2000). Εγχειρίδιο επιβίωσης γονέων: Ένας οδηγός για την επίλυση κρίσεων στον αυτισμό και τις συναφείς αναπτυξιακές διαταραχές. Αθήνα. Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.

21. Shattock, P. & Savery, D. (2000). Ο Αυτισμός σαν Μεταβολική Διαταραχή και Shattock, P. & Whitley, P. (2000). Οδηγίες για την εφαρμογή δίαιτας χωρίς γλουτενη και/ή καζεΐνη, σε άτομα με διαταραχές του αυτιστικού φάσματος. Αθήνα. Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.
22. Sutherland house school for autistic children. (1998). Η αντιμετώπιση των προβλημάτων συμπεριφοράς σε παιδιά με αυτισμό. Αθήνα, Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.
23. Williams, D. (1993). Κανείς στο πουθενά. Αθήνα. Αποσπερίτης.
24. Wing, L. (1998). Διαταραχές του φάσματος του Αυτισμού. Ένας οδηγός για διάγνωση. Οι αναπηρίες των Αυτιστικών ατόμων. Αθήνα. Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.
25. Wing, L. (2000). Το αυτιστικό φάσμα. Ένας οδηγός για γονείς και επαγγελματίες. Αθήνα. Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.
26. Αναζητώντας τον μίτο της Αριάδνης. (2000). Πρακτικά Α΄ Ευρωπαϊκού Συνεδρίου για τον Αυτισμό στην Ελλάδα. (Ιανουάριος 1995). Αθήνα. Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.
27. Ομάδα εργασίας του Συνδέσμου των Διευθυντών Σχολείων για παιδιά με αυτισμό και για ενήλικες. (2001). Οι ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες των παιδιών με αυτισμό. Αθήνα. Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.
28. Περιγραφή του Αυτισμού. (2001). Αθήνα. Ελληνική Εταιρία Προστασίας Αυτιστικών Ατόμων.

## ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ



The Autism Society of America: [www.autism-society.org](http://www.autism-society.org)



The Autism Society of North Carolina: [www.autismsociety-nc.org](http://www.autismsociety-nc.org)



The National Autistic Society (United Kingdom): [www.nas.org](http://www.nas.org)



Future Horizons: [www.FutureHorizons-autism.com](http://www.FutureHorizons-autism.com)



Online Asperger Syndrome Information and Support:  
[www.udel.edu/bkirby/asperger](http://www.udel.edu/bkirby/asperger)



TEACCH: [www.teacch.com](http://www.teacch.com)